

«ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ
БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ ЖҮЙЕСІН ЖАҢҒЫРТУДЫҢ
ТҰЖЫРЫМДАМАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ»
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ФОРУМНЫҢ

ЖИНАҒЫ

СБОРНИК

МЕЖДУНАРОДНОГО ФОРУМА «КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ
ОСНОВЫ МОДЕРНИЗАЦИИ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ
И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН»

PUBLICATIONS

OF THE INTERNATIONAL FORUM «CONCEPTUAL
FUNDAMENTALS OF MODERNIZATION OF THE EDUCATION
AND SCIENCE SYSTEM OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN»

I бөлім

Астана, 2023

Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі
«Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы» ШЖҚ РМК

Министерство просвещения Республики Казахстан
РГП на ПХВ «Национальная академия образования им.И.Алтынсарина»

**«ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ
ЖҮЙЕСІН ЖАҢҒЫРТУДЫҢ ТҰЖЫРЫМДАМАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ»
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ФОРУМ**

ЖИНАҒЫ

I бөлім

I часть

СБОРНИКА

МЕЖДУНАРОДНОГО ФОРУМА

**«КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ МОДЕРНИЗАЦИИ СИСТЕМЫ
ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН»**

**Part I of the
PUBLICATIONS**

OF THE INTERNATIONAL FORUM

**«CONCEPTUAL FUNDAMENTALS OF MODERNIZATION OF THE
EDUCATION AND SCIENCE SYSTEM OF THE REPUBLIC OF
KAZAKHSTAN»**

Астана 2023

ӘӨЖ 37+001 (574)
ББК 74+72 (5Қаз)
Қ18

Бас редактор:

Тыныбаева М.А. – Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының президенті, PhD

Ғылыми редактор:

Булатбаева К.Н. – п.ғ.д., Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының бас ғылыми қызметкері

Редакция алқасы:

Резуанова Г.К., филол.ғ.к, доцент, Астана халықаралық университеті, Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының жетекші ғылыми қызметкері;

Мұхамедханова А. К., тарих ғыл. кандидаты, қауымдастырылған профессор, Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының бас ғылыми қызметкері;

Жакиянова Ж.Г., PhD, Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының жетекші ғылыми қызметкері;

Актанова А.С. ф.ғ.к., Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының жетекші ғылыми қызметкері;

Арғыматаева А.Ж., PhD, Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының жетекші ғылыми қызметкері;

Ермолдина Э.Т., PhD, Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының жетекші ғылыми қызметкері;

Смагулова М.Г., лингвистика магистрі, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің докторанты

«Қазақстан Республикасының білім және ғылым жүйесін жаңғыртудың тұжырымдамалық негіздері» халықаралық форумның жинағы.– Астана: Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2023. – 2007 (280)б. – Қазақша, орысша, ағылшынша.

«Қазақстан Республикасының білім және ғылым жүйесін жаңғыртудың тұжырымдамалық негіздері» халықаралық форум аясында қазіргі білім беру саласының өзекті тақырыптары бойынша үш конференция өткізілді. Онда ғалымдар, педагог-практиктер, білім беру орталықтарының мамандары мен әдіскерлері, қосымша білім беру педагогтері, мектепке дейінгі ұйымдардың тәрбиешілері, докторанттар мен магистранттар білім беруді жақсартуға және ғылымның дамуына жәрдемдесуге бағытталған өз зерттеулерімен және практикалық тұжырымдарымен бөлісті.

Бұл жинақта сол конференциялардың материалдары (баяндамалар мен ғылыми мақалалар) жинақталған.

Мақалалардың мазмұны үшін авторлар жауапты.

ISBN 978-601-7353-51-3

© Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА, 2023.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІ
«Ы.АЛТЫНСАРИН АТЫНДАҒЫ ҰЛТТЫҚ БІЛІМ АКАДЕМИЯСЫ»
ШЖҚ РМК
«ПАВЛОДАР ОБЛЫСЫ БІЛІМ БЕРУ БАСҚАРМАСЫ» ММ

МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛДІҢ БАСЫМДЫҒЫМЕН КӨПТІЛДІ
БІЛІМ БЕРУ МОДЕЛІН ДАМУ ЖӘНЕ ТАРАТУ
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ТӘЖІРИБЕЛІК КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛДАРЫ
(21-23 қыркүйек, 2023 ж.)

OR11465474 «БІЛІМ МЕН ҒЫЛЫМ ЖҮЙЕСІН ДАМУДЫҢ ҒЫЛЫМИ
НЕГІЗДЕРІ» ҒЫЛЫМИ-ТЕХНИКАЛЫҚ БАҒДАРЛАМАСЫ

Предисловие

Уважаемые коллеги, педагоги-практики, ученые и представители организаций среднего, профессионального и высшего образования республики и зарубежья!

Данный сборник материалов Международного форума «Концептуальные основы модернизации системы образования и науки Республики Казахстан» подготовлен Национальной Академией образования имени И.Алтынсарина в рамках программно-целевого финансирования научно-технической программы OR 11465474 «Научные основы модернизации системы образования и науки» на период 2021-2023 гг.

Научно-техническая программа стремится активно поддерживать исследования, направленные на разработку инновационных подходов к образованию и науке, чтобы эффективно справляться с вызовами современного мира и является неотъемлемой частью стратегии развития образования и науки в Республике Казахстан.

В рамках международного форума были проведены три важные международные научно-практические конференции, объединившие ведущих ученых, практиков и представителей со всего мира. Результаты этих мероприятий отражены в данном сборнике.

Первая конференция «Развитие и распространение модели полиязычного образования с приоритетом государственного языка» прошла в городе Павлодар в сентябре 2023 года. Она была сосредоточена на важности полиязычного образования и разработке моделей, акцентирующих роль государственного языка в этом процессе.

Вторая конференция «Концептуальные подходы совершенствования дошкольного и среднего образования в Казахстане: современные тренды и пути реализации» проведена в городах Астана и Усть-Каменогорск 7-10 октября 2023 года. Ученые обсудили современные тенденции и стратегии совершенствования образовательных практик в дошкольном и среднем образовании.

Третья конференция «Уровневое содержание компетенций педагогов в условиях непрерывного профессионального образования и механизмы их оценки» состоялась в городе Алматы 26 октября 2023 года. Участники обсуждали актуальные вопросы повышения профессиональной компетентности педагогов в современном образовательном контексте.

Мы убеждены, что этот сборник станет ценным источником знаний и вдохновения для тех, кто заботится о будущем образования и науки. Благодарим всех участников форума за их активное участие и вклад в наше общее стремление к совершенствованию системы образования и науки.

**Президент
Национальной Академии образования им. И.Алтынсарина
Тыныбаева Мадина Аглановна**

О РЕЗУЛЬТАТАХ ИССЛЕДОВАНИЯ ПО НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКОЙ ПРОГРАММЕ «НАУЧНЫЕ ОСНОВЫ МОДЕРНИЗАЦИИ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ» (2021-2023 ГГ.)

Булатбаева К.Н.

*Д.пед.н., руководитель научно-технической программы
НАО им.И.Алтынсарина*

Научно-техническая программа OR11465474 «Научные основы модернизации системы образования и науки» (2021-2023 гг.) является прикладным исследованием в области образования и науки и направлена на решение стратегически важной государственной задачи по развитию человеческого капитала страны, повышению качества образования и внесению научного вклада в социальную и экономическую сферы.

В 2021-2023 гг. году программа реализована Республиканским государственным предприятием на праве хозяйственного ведения «Национальная академия образования имени И. Алтынсарина» Министерства просвещения Республики Казахстан (в коллаборации с РГУ «Институт раннего развития детей» МП РК, Республиканский научно-практический центр «Дарын» МП РК, «Республиканский научно-практический центр экспертизы содержания образования» МП РК, РГКП «Национальный научно-практический центр физической культуры» МП РК).

Согласно Календарного плана на 2023 год реализованы 3 задачи: «Научно-методологическое обоснование модернизации системы образования и повышения качества жизни обучающихся Казахстана», «Разработка электронной платформы экспертизы и системы оценки качества содержания образования и образовательных ресурсов» и «Разработка научно-обоснованной системы обеспечения качества и результативности научных исследований в Республике Казахстан».

Для системы дошкольного и среднего образования разработаны: методические рекомендации по внедрению критериев оценки качества образования в дошкольном образовании; концептуальные подходы 12-летнего образования в РК; проект актуализированного профессионального стандарта «Педагог» и типовое поуровневое содержание профессиональной компетентности педагогов; двухэтапная модель трансформации педагогических колледжей; принципы организации образовательного процесса с позиций эргономического подхода для педагогов и руководителей управлений образования; рекомендации по обеспечению сбалансированного питания детей в организациях образования и соответствующая комплексная программа сбалансированного питания; рекомендации по дальнейшей работе методик по выявлению и развитию одаренности детей, методический комплекс по работе с одаренными и мотивированными учащимися. Для экспертизы образовательных ресурсов в рамках исследования предложены новые авторские разработки: электронная платформа экспертизы содержания образования и образовательных ресурсов с интерактивным голосованием экспертов и возможностями мультикритериального оценивания учебного контента; программы обучающих курсов для экспертов учебной литературы на основе информационной модели экспертизы; тестирование экспертной системы оценки качества образовательных ресурсов для улучшения и интеграции интеграции blockchain и API генеративного искусственного интеллекта.

Третья задача настоящей научно-технической программы касается развития системы науки. Рассмотрены и получены результаты по следующим аспектам: оценка эффективности университетских подходов в подготовке специалистов; оценка качества и востребованности монографий отечественных авторов; способы повышения эффективности системы этического надзора и контроля рисков исследований; предложения по совершенствованию системы налогового обложения и финансового контроля научной деятельности; рекомендации по повышению эффективности и результативности осуществления научной и научно-технической деятельности научных организаций и вузов Казахстана с последующими внедрением и коммерциализацией, рекомендации по корректировке механизмов распределения базового финансирования между научными организациями и вузами, по развитию системы материального обеспечения казахстанской науки, по повышению качества и эффективности государственной научно-технической экспертизы; система формирования общественного мнения о науке и научной политике.

Область применения результатов исследования - система дошкольного, среднего, профессионального образования, система науки в области образования.

По итогам проведенного исследования в 2023 году были систематизированы разработанные научно-методологические основы модернизации системы образования и науки для принятия управленческих решений по повышению качества образования и научных исследований. При этом результаты исследований 2021, 2022 гг. легли в основу разработанных моделей, механизмов, содержания экспериментальных работ в 2023 году.

В рамках реализации программы были достигнуты следующие результаты согласно календарного плана:

По задаче «Провести исследование качества дошкольного образования и разработать критерии его оценки»: Разработанная система определения качества дошкольного воспитания и обучения, состоящая из 54 критериев к 4 параметрам в 1-м компоненте, 40 критериев к 5 параметрам во 2-м компоненте и 33 критерия к 6 параметрам в 3-м компоненте, апробирована в целях изучения возможности установления индикаторов. Для этого предложена балльная система. [В 2023 году по рекомендациям исследовательской группы индикаторы качества дошкольного воспитания и обучения включены в План реализации Концепции развития образования до 2029 года.](#) Для проведения мониторинга по усвоению содержания Типовой программы дошкольного воспитания и обучения разработана система индикаторов по отслеживанию уровня развития умений и навыков дошкольников в соответствии с критериями.

На основе материалов исследования окончательно доработанные критерии мониторинга усвоения содержания программы дошкольного воспитания и обучения рекомендованы Министерством просвещения РК и в результате включены в Инструктивно-методическое письмо текущего учебного года. [На базе 79 дошкольных организаций в 20 регионах страны созданы Центры компетенций, которыми вводятся и совершенствуются разработанные критерии оценки качества дошкольного воспитания и обучения в целях трансляции лучшей практики на уровне Республики.](#)

По задаче «Разработать научно-методологическое обоснование механизма обеспечения преемственности содержания образования по всем уровням»: Описаны концептуальные подходы и обоснованы: новая структура средней школы «5+4»+«3», рекомендовано вывести старшую школу (10-12 классы) в отдельную самостоятельную юридическую структуру «10-12» и усовершенствовать механизм

профилизации в старшей школе; новая структура начальной школы: «1-5», в которой обеспечивается снижение учебной нагрузки обучающихся, изменение учебного плана, нацеленное на образование как экосистему с множеством заинтересованных сторон, предлагается большой выбор вариативного компонента; структура основной школы «6-9», старшей школы «10-12». Рекомендовано совершенствование структуры всех уровней образования, выделение старшей школы из структуры средней школы как самостоятельной школы, усиление воспитательного контента, включение национальных ценностей в содержание среднего образования, снижение учебной нагрузки обучающихся, включение профориентационной работы на уровне начальной школы, углубленная профилизация старшей школы, функционирование академической школы и бизнес-школы на уровне общего среднего образования, новый дизайн профильного курса, создание развивающей благополучной среды обучения, дизайн школьного средообразования и др. Особого внимания заслуживает модель профильной школы, ориентирующей учащихся на бизнес-деятельность или на академический рост. Расширены направления профилизации, все ключевые профили сгруппированы в 8 блоков. Получены положительные результаты по развитию трехязычия с доминированием государственного языка. Система работы по развитию иноязычной компетенции в области среднего и профессионального образования отражена в монографии «Иностранные языки в системе образования в Республике Казахстан» и ряде статей в индексируемых международных журналах. Проведена опытно-экспериментальная работа по реализации комплексной модели повышения успеваемости учащихся. Разработана модель воспитания, которая ориентирована на научно обоснованный перечень ценностей в зависимости от уровней обучения и на ключевые ценностные установки, формируемые в условиях школы.

Одна из актуальных задач исследования посвящена проблеме трансформации педагогических колледжей в прикладной бакалавриат, которая может быть решена через реализацию переходной и перспективной модели. Переходная модель считается необходимым подготовительным периодом для обеспечения системы непрерывного педагогического образования. Две разработанные модели (переходная модель «3+1» и перспективная модель «2+2») обсуждены во всех регионах Казахстана с педагогическими колледжами в сентябре-октябре 2023 г., получили одобрение коллективов колледжей. По итогам разработки концептуальных основ трансформации подготовлен проект приказа Министерства просвещения Республики Казахстан, проект приказа Министерства просвещения РК и Министерства науки и высшего образования РК, формулировки изменений в соответствующие НПА. По итогам исследования подготовлено Руководство по трансформации педагогических колледжей в прикладной бакалавриат.

По подзадаче «Проведение исследования современного состояния непрерывного педагогического образования» основные идеи уровневой подготовки педагогов для модели «прикладной бакалавриат – академический бакалавриат – магистратура – докторантура» сосредоточены на научно-обоснованной преемственности. Эта преемственность обеспечивается за счет содержания многокомпонентной профессиональной компетентности. Все образовательные программы, предназначенные для учителей начальной школы, учителей разных предметов в основной и старшей школе, основаны на преемственности формируемых компетенций.

В результате представлено руководство «Типовое содержание профессиональной компетентности педагога как основа стандартизации непрерывного педагогического образования/Руководство для разработки независимой стандартизации педагогов» в котором определено содержание управленческой (менеджмент) компетентности, психолого-педагогической компетентности педагогов, цифровой компетентности, предметно-содержательный компетентности педагогов-предметников; предметно-содержательный компетентности педагогов-предметников.

По задаче «Проведение исследования доступности и эффективности образовательного пространства в школах страны и разработка модели» дано обоснование концепт-проекта эргономичной общеобразовательной школы нового типа отражено в методических рекомендациях «Эргономика образовательного процесса», предназначенных для педагогов, руководителей управлений, отделов и организацией образования

По задаче «Разработать программы сбалансированного питания обучающихся и комплексную технологию укрепления здоровья школьников – членов сборных команд Казахстана» в результате проведенных обсуждений были получены рекомендации, инициирована совместная работа с Институтом проблем питания КАП РК по формированию меню рационов питания, основанная на нормах физиологических потребностей в энергии и пищевых веществах (КАП РК 2012г.) для всех типов учреждений. В результате Министерству здравоохранения РК инициированы предложения по увеличению норм питания для различных типов по увеличению норм овощей и фруктов, зелени, разработаны меню рациона питания для школы. В результате обсуждений были инициированы предложения по актуализации норм физиологических потребностей в энергии и пищевых веществах КАП РК, пересмотренные после Национальным центром здоровья РК и утвержденные 6 июня 2023 г. Министерством здравоохранения РК.

По задаче «Разработать комплексную программу сопровождения одаренных и мотивированных обучающихся» в результате исследования были адаптированы к казахстанской реальности и стандартизированы международные психологические методики (Тест интеллекта Р. Амтхауера, тест прогрессивных матриц Равена и Шкала социального интеллекта Тромсо), в первую очередь на государственном языке. А также проведена оценка тестовых норм для детей школьного возраста данных методик. Кроме того, были разработаны две отечественные психологические методики по выявлению мотивированности и одаренности обучающихся («Опросник школьной мотивации», «Оценка одаренности обучающихся экспертом»). Программа становится отправной точкой в этом направлении, предоставляя надежные и адаптированные инструменты для работы с одаренными детьми в Казахстане. По результатам исследования подготовлен и издан «Программно-методический комплекс для развития и сопровождения одаренных и мотивированных обучающихся начальной школы».

По задаче исследования «Разработать электронную платформу экспертизы и систему оценки качества содержания образования и образовательных ресурсов»:

- выпущена монография «Мировой и отечественный опыт экспертизы содержания образования и образовательных ресурсов», в которой отражены результаты анализа системы оценивания содержания образования и образовательных ресурсов стран с наилучшими показателями международных сравнительных исследований в контексте Республики Казахстан, исследования сопровождались разработками (R&D) с учетом стремительных цифровых изменений в образовательной и научных сферах;

- тестирование электронной платформы экспертизы, как важный этап жизненного цикла разработки программного продукта проводился на основе функционального тестирования (смок-тестирование (сквозное, Smoke), санитарное (sanity), нефункционального тестирования (тестирование документации, юзабилити-тестирование), пентестинга на уязвимости и безопасность с применением различных техник тест-дизайна (классы эквивалентности, граничные значения, прогнозирование ошибок, парное тестирование) путем улучшения/исправления и интеграции blockchain разработана электронная платформа экспертизы содержания образования и образовательных ресурсов с интерактивным голосованием экспертов и возможностями мультикритериального оценивания учебного контента;

- разработаны «Методические рекомендации по использованию экспертной системы оценки качества образовательных ресурсов с интерактивным голосованием экспертов и возможностями мультикритериального оценивания» в качестве руководства для экспертов;

- тестирование экспертной системы оценки качества образовательных ресурсов с интерактивным голосованием экспертов и возможностями мультикритериального оценивания было направлено на исследование программного кода, выявление ошибок с последующей интеграцией с электронной платформой экспертизы ЕРЕС, и в результате междисциплинарных экспериментальных исследований был включен в работу электронной платформы API генеративного искусственного интеллекта;

- разработаны программы обучающих курсов для экспертов учебной литературы «Повышение компетенции экспертов по научно-педагогической экспертизе учебников и учебно-методических комплексов» на основе информационной модели экспертизы и мониторинга, включающей психолого-педагогические, этнокультурные и эргономические требования к образовательным ресурсам;

- проблемы цифровизации в Казахстане и пути их решения, прогноз развития образования посредством цифровой трансформации, обогащения образовательного контента с помощью цифровых инновационных образовательных технологий, об электронной платформе, позволяющей проводить многокритериальную оценку и предоставляющая экспертам цифровые интеллектуальные сервисы для экспертной оценки и принятия объективных решений, а также мониторинга процесса оценки.

Разработка электронной платформы экспертизы и системы оценки качества содержания образования и образовательных ресурсов расширяет возможности экспертов учебной литературы и будет способствовать более объективной оценке и качественному отбору учебной литературы при проведении экспертизы.

Результаты по задаче исследования «Разработать научно-обоснованную систему обеспечения качества и результативности научных исследований в Республике Казахстан»:

- Оценка эффективности университетских подходов в подготовке специалистов основана на показателях оценки эффективности обучения студентов (завершение обучения, получение диплома, трудоустройство и др.), затраты на обучение студентов, удовлетворенность студентов обучением, использование ими полученных знаний в профессиональной деятельности, работа по полученной специальности и другие.

Были использованы критерии оценки качества образования Европейского центра по высшему образованию ЮНЕСКО (институциональная миссия и цели учебного заведения, параметры образовательной модели, стандарты данной программы или дисциплины), а также следующие аспекты оценки качества

образования: гарантированное выполнение базовых стандартов, достижение поставленных целей на разных этапах обучения (на входе, в процессе и на выходе), удовлетворение спроса и ожиданий потребителей образовательных услуг и заинтересованных участников образовательного рынка, стремление к совершенствованию обучения.

- Оценка качества и востребованности монографий, публикуемых казахстанскими издательствами, основанная на использовании международных инструментов поиска и обработки научной информации.

Кроме того, проведен анализ электронных ресурсов, содержащих значительные объемы данных ученых (Web of Science, Scopus), научного рейтинга казахстанских ученых. Изучен аналитический инструмент InCites, позволяющий проводить сравнительный анализ научной результативности в разных предметных отраслях науки и анализ продуктивности работы казахстанских ученых-исследователей. Сделан вывод о необходимости рассматривать показатели казахстанской науки через призму аналитического инструмента InCites. Например, по данным InCites количество казахстанских публикаций за период с 2019 по 2021 годы составляет 0,12% от общего массива публикаций в Web of Science Core Collection (12 353 единицы от 10 447 117 единиц, что соответствует 76-му месту в рейтинге из 213 стран).

- Пути и способы повышения эффективности системы этического надзора и контроля рисков научных исследований на основе анализа существующих условий внутреннего этического контроля, уточнения конкретных норм этического надзора, уровня прозрачности контроля.

Сделан вывод о необходимости рассмотрения возможности создания программ общественных наблюдателей в рамках этического надзора и контроля, а также развития национальной системы оценки эффективности и результативности научных исследований на основе применения критерия этического надзора в том числе.

- Предложения по совершенствованию системы налогового обложения и финансового контроля научной деятельности на основе проведенного анализа научной и специальной литературы по проблеме, законодательных и нормативных документов по налоговым льготам и обобщения зарубежного опыта налогового стимулирования научной деятельности.

Были разработаны конкретные предложения по предоставлению налоговых льгот на основе уменьшения налогооблагаемого дохода (вычеты), по налоговой скидке на НИОКР, на налоговый кредит на НИОКР.

Для подготовки предложений были использованы методы математической статистики по обработке данных.

- Рекомендации по повышению эффективности и результативности осуществления научной и научно-технической деятельности научных организаций и вузов Казахстана, по повышению эффективности системы внедрения и коммерциализации научных исследований. В ходе исследования выявлены проблемы: низкая доля научных результатов в вузах, доведенных до внедрения и коммерциализации, неизмеряемый вклад вузовской науки в социально-экономическое развитие страны (отсутствует механизм оценки научного вклада вузов при выявлении рейтинга высших учебных заведений страны), неравномерное распределение средств и регуляторных мер на фундаментальные и прикладные исследования в университетах страны, отсутствие инновационной системы в вузах, состоящей из инструментов поддержки, элементов инфраструктуры и субъектов инновационной научной деятельности.

Разработанные рекомендации по повышению эффективности и результативности осуществления научной и научно-технической деятельности научных организаций и вузов касаются нехватки профессиональных научных кадров, незначительной доли молодых ученых из числа ученых и исследователей в научных организациях страны, необходимости повышения статуса ученого, инженера-конструктора, а также усиления проектно ориентированного обучения студентов на основе обязательного вовлечения в научно-исследовательскую работу.

Даны рекомендации по включению в имеющиеся нормативные правовые акты по науке ряда механизмов, позволяющих обеспечить продвижение результатов научных исследований до их внедрения и коммерциализации, по обеспечению взаимодействия, по разработке качественных стратегических планов на основе аналитических исследований в области науки, по применению показателя “Уровень готовности технологии” (Technology readiness level, TRL) (от наблюдения основных принципов до реального результата, проверенного на практике), по коммерческому размещению технологии или продукта, а также выхода на рынок.

- Рекомендации по корректировке объема базового финансирования между научными организациями и вузами, по развитию системы материального обеспечения казахстанской науки, по повышению качества и эффективности государственной научно-технической экспертизы. В ходе реализации подзадачи был выявлен низкий уровень софинансирования науки частным сектором, предприятиями, а также недостаточно эффективный механизм распределения финансирования на научно-исследовательские и опытно-конструкторские работы и слабая вовлеченность в научно – исследовательскую деятельность на региональном уровне разных субъектов (МИО, ВУЗы, НИИ, бизнес), отсутствие заинтересованности вузов работать с производством для решения научных задач и проблем.

Даны рекомендации по системе финансирования, которая может обеспечить коммерциализацию научных результатов, по разработке механизма софинансирования со стороны производства и обеспечения достаточной поддержки научных исследований на этапах внедрения.

- Разработанная система формирования общественного мнения о науке и научной политике. На основе изучения деятельности PR-подразделений разных организаций по формированию общественного мнения о науке были выявлены особенности процесса управления общественным мнением, специфика связи с общественностью по науке и научной политике, специфика управления общественным мнением средствами маркетинга. содержание долговременных отношений, отвечающих интересам общественности в области науки.

Осмысление и реализация исследования формирования общественного мнения позволили показать PR как инструмент управления общественным мнением о науке и научной политике в стране.

Наряду с публикациями 2021 и 2022 гг., результаты 2023 года по всем трем задачам НТП отражены в публикациях (Таблица 1).

Основные положения результатов исследования в 2023 году нашли отражение в 91 научной статье, опубликованной в рецензируемых научных журналах, проиндексированных научными базами данных Scopus или Web of Science – 26, в журналах РИНЦ – 15 и рекомендованных КОКСНВО МОН РК – 23, в отечественных изданиях – 9, в сборниках конференций – 18. В печати - 7 в журналах из базы СКОПУС (приняты в печать).

Результаты исследования в 2023 году представлены на 25 научных мероприятиях (научно-практические конференции, круглые столы и научных семинары) по вопросам модернизации системы среднего образования, 10 открытых диалоговых площадках по трансформации педагогических колледжей в прикладной бакалавриат во всех регионах Казахстана, на 10 онлайн-семинарах и конференции по вопросам непрерывного педагогического образования, а также в 103 информационных сведениях в социальных сетях и сайте НАО им.И.Алтынсарина.

Получено 9 авторских свидетельств, подано заявок на получение 5 авторских свидетельств. Результаты исследований по 1,2,3 задачам НТП отражены в II и III томах коллективной монографии «Научные основы модернизации системы образования и науки» (выпуск 2023 г.), которые являются продолжением I тома (2021г.)

Таблица 1 – Публикации по задачам 2023 года

Публикации	SCOPUS / Web of Science	РИНЦ	КОКСОН	Отечественные издания	Международные и республиканские конференции	Научные издания		Свидетельство об авторском праве	Сборник материалов
						монография	Пособие/ руководство		
Запланировано	25	10	11	-	-	1	-	-	-
Опубликовано	26	15	23	9	18	2	10	9	3
В печати статьи/ ожидаемые авторские свидетельства	7	-	-	-	-	2	-	5	-

Также апробация результатов исследования проведена на международных и республиканских научно-практических конференциях, отражена в сборниках материалов конференций и семинаров НАО им.И.Алтынсарина (12 апреля 2023 г.), с Мичиганским университетом (США) (10-18 мая 2023 г.), с ЕНУ им.Л.Н.Гумилева (10.03.2023г.; 07.04.2023; 04.07.2023), международного форума «Научные основы модернизации системы образования и науки», состоящего из трех научно-практических конференций по ключевым направлениям исследования (Павлодар, 21-23.09.2023; г.Астана, 07.10.2023; г.Усть-Каменогорск 10.10.2023; г.Алматы, 26.10.2023). В них опубликованы более 50 научных статей исполнителей проекта.

Сконструирована концептуальная модель эргономичной общеобразовательной школы нового типа для Казахстана, на основе которой руководители организаций образования могут составить приемлемый вариант проекта школы, собранный из необходимых объектов этого универсального макета (размещен в НАО им.И.Алтынсарина), предложены модель трансформации педагогических колледжей в прикладной бакалавриат и модель профильной школы.

Перспектива исследования: требуют дальнейшего продолжения исследования в области профилизации старшей школы, реформирования системы педагогических

колледжей при научно-методическом сопровождении Национальной академии образования имени И.Алтынсарина, реализации системы независимой сертификации педагогов на основе разработанного поуровневого типового содержания профессиональной компетенции педагогов разных специализаций.

ОБ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ГРАФИЧЕСКИХ ОРГАНАЙЗЕРОВ В РАБОТЕ С ТЕКСТОМ НА УРОКАХ И ВНЕУРОЧНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Аипова Д.А.

учитель русского языка и литературы, «педагог-мастер»,
КГУ «Средняя общеобразовательная школа имени Абая»,
г. Аксу, Павлодарская область, Казахстан

Аңдатпа: Мақаланың мақсаты – тәжірибеші мұғалімге мәтінмен жұмыс жасау барысында оңтайлы нәтижеге жету үшін тиімді көрнекі ойлау құралдарын ұсыну. Мақалада ең тиімді графикалық органайзерлердің мәнін ашу негізінде, әртүрлі жанрдағы, типтегі және сөйлеу мәнерлеріндегі мәтіндерді талдауда оңтайлы нәтижелерге қол жеткізу үшін оларды қалай пайдалану керектігі көрсетілген.

Аннотация: Цель статьи заключается в рекомендации учителю-практику эффективных инструментов визуального мышления для достижения оптимальных результатов в процессе работы с текстом. В статье на основе раскрытия сущности наиболее эффективных графических органайзеров показано, как с их помощью достичь оптимальных результатов анализа текстов разных жанров, типов и стилей речи. В статье раскрываются актуальные на сегодняшний день проблемы усвоения большого объема информации в современной жизни.

Abstract: The purpose of the article is to recommend effective visual thinking tools to the practicing teacher to achieve optimal results in the process of working with text. Based on the disclosure of the essence of the most effective graphic organizers, the article shows how to use them to achieve optimal results in the analysis of texts of different genres, types and styles of speech. The article reveals the current problems of assimilating a large amount of information in modern life.

Цель: рекомендовать учителю-практику эффективные инструменты визуального мышления для достижения оптимальных результатов в процессе работы с текстом.

Графические органайзеры – это изобразительный способ структурирования большого объема информации в логическом порядке, способствующий развитию умения работать с текстом.

В.П. Зинченко, известный психолог, считал, что «Визуальное мышление – это человеческая деятельность, продуктом которой является порождение новых образов, создание новых визуальных форм, несущих определенную смысловую нагрузку и делающих знание видимым» [1, 3-14].

Концептуальным направлением моей педагогической деятельности в организации работы над текстом, его интерпретации являются общепедагогические технологии развития критического и визуального мышления. Являясь инструментами визуальной коммуникации, графические органайзеры наилучшим способом позволяют учащимся организовать свои мысли, постигать информацию. Это эффективное дидактическое средство, которое выполняет не только иллюстративную, коммуникативную и когнитивную функции, но и мотивационно поддерживает деятельность обучающихся как на уроке, так и при подготовке к участию в олимпиадах и интеллектуальных конкурсах.

Какие умения формируются у учащихся при использовании графических органайзеров? В первую очередь, реализуется задача по формированию умений анализа визуальной информации. Наряду с аналитическими и критическими способностями, развиваются и творческие способности учащихся.

Учащиеся эффективно выявляют и систематизируют информацию, видят ее в логической последовательности, определяют главную, второстепенную и детальную информации, конкретизируют, сравнивают их, интерпретируют текст в соответствии с поставленными целями.

Графические органайзеры способствуют развитию критического мышления, организации самостоятельной мыслительной деятельности, помогут ученику запомнить большой объем учебного материала через структурирование и систематизацию, что очень важно сегодня, когда обрушивается огромный поток информации [2, 2].

В зависимости от образовательных задач, можно использовать большое количество графических органайзеров. Также можно и самим их создавать.

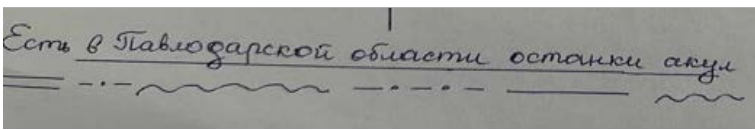
Например, нами создан приём «Ступеньки успеха», который отражает успешное усвоение определённых знаний и завершается самооцениванием или взаимооцениванием через приём «Проверь себя!»

«Ступеньки успеха»

[= -].

(повеств, невоскл, прост., двусост., распр., полн., неосл)

Глаг., предлог, прилаг., сущ., сущ., сущ

Какие виды графических органайзеров и как я использую на уроке и при подготовке учащихся к олимпиадам, конкурсам научных проектов и другим видам деятельности? Я остановлюсь на некоторых из них.

1.ГО, формирующие умения рассуждать:

- таблицы с пустыми ячейками, которые необходимо заполнить, «Знаю. Хочу знать. Умею», сокращенно «ЗХУ» - интерактивный методический прием, направленный на развитие обратной связи в познавательном процессе. К примеру, при подготовке к олимпиаде, анализируя текст научного стиля «Воздух», учащиеся научились соотносить знакомую информацию и новую, определять свои познавательные запросы.

Знаю	Хочу знать	Узнал
В воздухе есть газообразные промышленные отходы.	О процессе фотосинтеза.	О весе воздуха.
Атмосферное давление можно измерить с помощью барометра.	Как атмосферное давление может предупредить нас о погоде.	В воздухе есть семена, микроскопические животные
В шины нужно закачать дополнительно воздух, тогда они смогут выдержать велосипед, машину и даже самолёт.	Каким образом сжатый воздух действует в тормозах поездов и грузовиков.	Реактивные самолёты используют воздух для разгона.

- ПОПС - формула (PRES-formula)– интерактивный методический приём, позволяющий ученику в сжатой форме, по заданной структуре и опорным фразам выразить собственное суждение. Какие навыки развиваются у учащегося? Наряду с умением анализировать и синтезировать информацию, ученик не только аргументирует собственную позицию, но и генерирует новые идеи. Например, анализируя текст С.Михалкова о чувстве юмора, старшеклассник выстроил следующую ПОПС-формулу.

П – позиция: Я согласен с автором, что «чувство юмора надо ценить, развивать и беречь».

О – объяснение, обоснование своей позиции: Так как чувство юмора может помочь человеку в трудные минуты его жизни.

П – примеры: Например, человек с чувством юмора более привлекателен, интересен. Кроме этого, такой человек, благодаря хорошему настроению, не только может улучшить своё физическое состояние, справившись с болезнями, но и продлить себе жизнь. Ещё один веский аргумент в пользу чувства юмора: смех разряжает конфликтную ситуацию. Это очень важно во взаимоотношениях людей.

С – следствие (суждение или умозаключение): Таким образом, чтобы развить чувство юмора, советую больше общаться с позитивными людьми, отдавать предпочтение комедийным фильмам, слушать весёлую музыку.

Как видно, такие приёмы эффективны в формировании умений рассуждать, самовыражаться и критически мыслить.

2. ГО, формирующие умения сравнивать:

- «Т-диаграмма» - интерактивный методический прием, направленный на развитие ассоциативного мышления учащихся, умений выявлять разные стороны одного и того же явления, предмета. Анализируя на уроке отрывок из повести Ч.Айтматова «Белый пароход», учащийся методом графического органайзера выявил преимущества и недостатки в личности героя, старика Момуна и смог определить основную мысль текста, авторскую позицию:

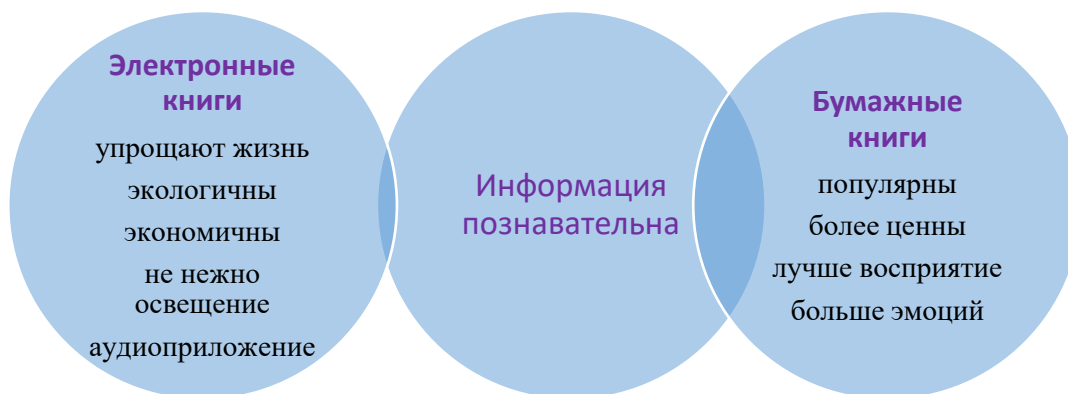
«...люди не прощают тому, кто не умеет заставить уважать себя».

«Т-диаграмма» к отрывку из повести Ч.Айтматова «Белый пароход»

СТАРИК	МОМУН
Преимущества	Недостатки
1. «Знает всех в округе»	1. Готов «всем услужить»
2. Неизменная приветливость	2. «Усердие его никем не ценилось»
3. «Не отлынивал»	3. Старый человек на побегушках
4. Всех бугинцев считал братьями	4. Старик безответный

- «Диаграмма Венна» (или «Дабл-бабл») - приём сопоставления, являющийся основой для читательской оценки и способствующий глубоко проникнуть в сущность сравниваемых предметов или явлений. Данный приём я активно применяю как на уроке, так и в работе с одарёнными детьми в рамках технологии развития критического мышления. Например, сегодня актуален

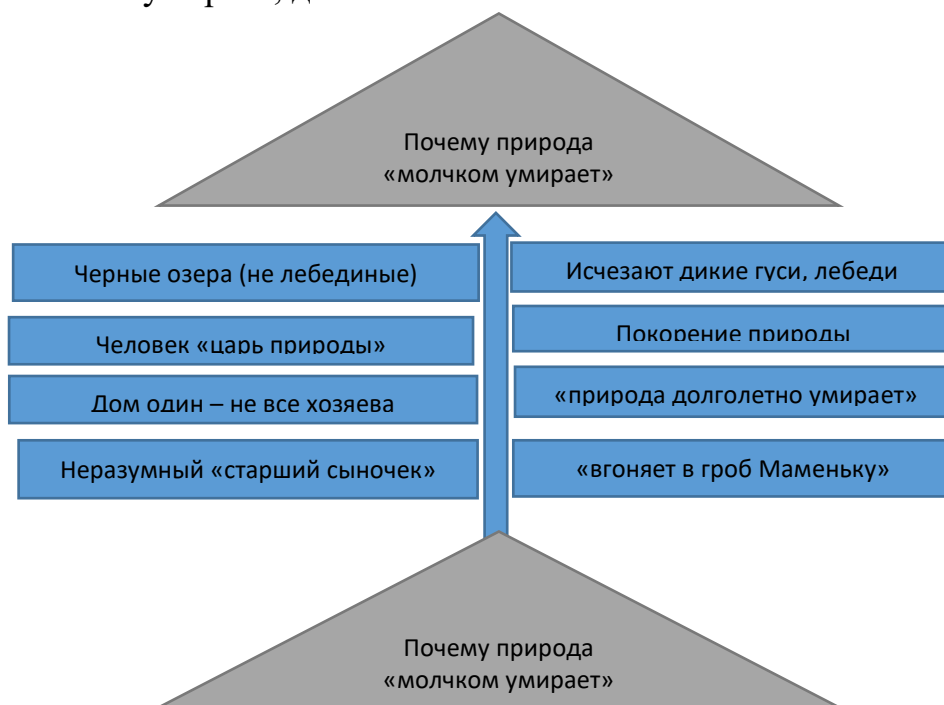
вопрос о выборе формата книги для чтения и изучения. Что лучше: электронные книги или книги бумажного формата? Вот так выглядит «Диаграмма Венна» одного из учащихся.

3. ГО, формирующие умения определять причины и следствия:

- «Фишбоун» - суть данного органаizers в том, что он позволяет развивать у ученика навыки работы с информацией, умение определять проблему, находить из текста причинно-следственные связи, решать проблему.

Прочитав отрывок из романа Б.Васильева «Не стреляйте белых лебедей» при подготовке к олимпиаде, учащиеся с помощью ГО «Фишбоун» показали проблему: Почему «природа молчком умирает»? Определили причины и следствия: многие озёра стали называться Чёрными (не Гусиными и Лебедиными. Это «страшно»), человек стал «царём» природы, а не «сыночком», потому «молчком умирает, долголетно».

Отрывок из романа Б.Васильева «Не стреляйте белых лебедей»

- «SWOT-анализ» - представляет собой заполнение матрицы, состоящей из четырех блоков: S – сильные стороны изучаемого явления, W – слабые стороны, O – возможности применения, T – угрозы применения (препятствия). При подготовке ученицы к конкурсу видеовыступлений, посвящённому 130-летию Торайгырова, совместно была спланирована предварительная работа для результативного участия методом использования вышеуказанного органайзера, который помог нам сосредоточиться на слабых сторонах и предстоящих препятствиях.

SWOT – АНАЛИЗ

СИЛЬНЫЕ СТОРОНЫ – дикция – произношение – ответственность	СЛАБЫЕ СТОРОНЫ – неумение передать – настроение автора – выразительность чтения
ВОЗМОЖНОСТИ – активность в соцсетях	ПРЕПЯТСТВИЯ – учебная загруженность – подбор материала

Графические органайзеры нельзя давать сразу несколько. На разных уроках необходимо приучать работать с одним органайзером, варьируя форму и содержание, но оставляя цель. Очень важна обратная связь для определения трудных и успешных моментов в работе. Если на начальном этапе внедрения графических органайзеров учащиеся не решались «читать» и разбираться в них, пытались перевести всю информацию в сплошной текст, то сегодня с большим интересом интерпретируют сплошной текст в несплошной, оперируют разными видами ГО, активны на уроках и во внеурочной деятельности.

Учёными доказано, что графические органайзеры помогают запомнить больше информации, лучше осмыслить прочитанное, повысить успеваемость, развивать критическое мышление. **Виды речевой деятельности отражают навыки: говорение и письмо, известные как навыки воспроизведения информации, а также слушание и чтение как навыки, направленные на восприятие информации [4, 21].** Преимуществом использования ГО является и то, что они эффективно развивают все виды речевых навыков: слушание, говорение, чтение и письмо, исследование, подготовка к олимпиадам и научным проектам. Поэтому результаты моих учащихся, призёров ежегодных областных олимпиад и научных проектов, интеллектуальных конкурсов и конкурсов эссе и чтецов, а также мои достижения есть следствие эффективного использования графических органайзеров.

Список использованных источников

1. Зинченко В. П., Мунипов В. М., Гордон В. М. Исследования *визуального мышления* // Вопросы психологии, 1973. – № 2. – С.3-14
2. Каримова Б.Т. об использовании графических органайзеров на уроках. АО «Национальный центр повышения квалификации «Өрлеу» ИПК филиал Павлодарской области. 2017. С.2

3. Заречная О.П. Визуальные организаторы информации как инструменты развития мышления. Менеджменты в образовании, №4 (79), 2015 г.
4. О.И.Можаева, А.С.Шилибекова, Д.Б.Зиеденова. Руководство по критериальному оцениванию для учителей основной и общей средней школ. Учебно-методическое пособие. Астана. АОО «Назарбаев интеллектуальные школы». 2016. С. 21

ОҚУШЫЛАРДЫҢ КӨПШІЛІК АЛДЫНДА СӨЙЛЕУ DAҒДЫЛАРЫН ДАМУДАҒЫ ҚАЗАҚ КОММУНИКАЦИЯ ДӘСТҮРЛЕРІ

Айнекова С.А.

қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі,
№63 мектеп-гимназия, Астана қ.

Аңдатпа: Мақалада оқыту жүйесінде оқушылардың көпшілік алдында сөйлеу дағдыларын дамытуда қазақ коммуникация дәстүрлерін қолдану туралы айтылады. Өзін қоршаған ортада тілге таза, шешен сөйлеп үйренуге баулу маңызды. Оған қазіргі таңда «ескінің сарқыншағы» деп жастар мен ата-аналар менсінбей кеткен қазақи салт-дәстүрлердің арқасында қол жеткізеріміз анық. Демек, оған ата-бабамыздың салт-дәстүрін қайта жаңғырту арқылы қол жеткізіп, балалар санасының өсуіне зор ықпал етеміз. Түпкі санасында ештеңе жоқ бала көпшілік алдында алмасы сөзсіз, сондықтан мақалада осы және басқа да зерттеу нәтижелері беріледі. Халқымыз балаларға тәрбие берудің бір құралы ертегі деп есептейді. Автор балаларға жастайынан қазақ ертегілері мен батырлар жырларын тыңдатып бойына сіңіру арқылы олардың ойлау, жаныашырлық сезімдерін дамытатынымызды айтады.

Аннотация: В статье рассказывается о применении казахских коммуникативных традиций в развитии навыков публичного выступления учащихся в системе обучения. Важно научить обучающихся говорить ясно, красноречиво, бегло и четко, благодаря казахских традиций. Возродив казахские традиции можно способствовать росту сознания и развитию языка. Одним из средств воспитания детей является сказка. Автор советует с раннего возраста развивать у детей чувство созерцательности, душевности с помощью казахских сказок и героических песен.

Abstract: The article describes the application of Kazakh communicative traditions in the development of students' public speaking skills in the education system. It is important to teach students to speak clearly, eloquently, fluently and clearly, thanks to the Kazakh traditions. Reviving Kazakh traditions can contribute to the growth of consciousness and the development of language. One of the means of raising children is a fairy tale. The author advises from an early age to develop in children a sense of contemplation, spirituality with the help of Kazakh fairy tales and heroic songs.

КІРІСПЕ

Оқушылардың көпшілік алдында сөйлеу дағдыларын дамытудағы қазақ коммуникация дәстүрлері денеміз не? Осыған байланысты жеке тұлғаға қойылатын талаптар алдыңғы орынға шығады. Ол: керетивтілік, белсенділік, әлеуметтілік ой-өріс кеңдігі, жоғары деңгейдегі сауаттылық және жауапкершілік. Оқушыларды өзара қарым-қатынас жасауға төселдіру, алға қойған проблемаларды бірлесіп шешуге дағдыландыру арқылы өзіндік ой пікірлерін жеткізе білуге машықтандырамыз. Атақты Төле би «Біліп айтқан сөзге құн жетпейді, тауып айтқан сөзге шын жетпейді. Өзің білмесең, білгендерден үйрен, үйренгеннен ештеңе кетпейді» [1],- деп дөп басып айтқан. Бұл күні – «Ұлттың сақталуына да, жоғалуына да себеп болатын нәрсенің қуаттысы – тіл» [2].

Қазақ қаламгері, әрі педагог М.Жұмабаев «Тіл – адам жанының тілмашы, тілі кем болса, адамың кем болғаны» [3] деген екен. Тіл – тарих тереңіне бойлайтып, өнер бұлағына сусындататын рухани әлеміміздің сарқылмас бұлағы. Мемлекетіміздің тарихи тағдыры, мақсаты тіл арқылы баянды болмақ. Тіл – байлығымыз, тіл – тарихымыз, тіл – мәдениетіміз, тіл – әдебиетіміз. Тіл – біздің ұлттық намысымыз, арымыз. Сондықтан оқушыны сыни тұрғыдан ойлауға үйрету, өз ойын еркін жеткізе білуге дағдыландыру аса маңызды мәселелердің бірі болып саналады. Өзін қоршаған ортада тілге шешен, жүйрік, таза сөйлейтін адамның қоғамдық өмірден алар орны бекем болары сөзсіз.

Білім алушы меңгеретін коммуникативтік қабілет пен дағды – тіл меңгеру барысында күнделікті тәжірбие мен сөйлеу амалдарынан жинақталса, тіл үйренушінің ұсынылған материалдары игерген білім мен тәжірбиені өздігінен дамытып, қоршаған ортада тиімді іскерлікпен пайдаланғанын аңғартады.

Тіл – ұлт қазынасы. Қара қылды қақ жарып сөйлеу үшін тіл мәдениетіне көп көңіл бөлу керек. Оқыту бағдарламаларын сыни ойлау қабілетін және өз бетімен іздену дағдыларын дамытуға бағыттау қажет. Бұл оқушылардың ақпаратты есте сақтап, алған білімдерін ұғынуын, түсінуін және әр түрлі салада қолдана білуін талап етеді. Өкінішке орай, оқушыларымыздың өзін-өзі ұстауы мен сөйлеу мәдениеті өзгерген. Дәл қазіргі таңда оқушылардың тәрбиесі қоршаған ортада өзін-өзі ұстауымен қатар тіл мәдениетін құрметтеуі жойылуда. Сөздік қоры азайғандықтан қысқа қайтарып сөйлеу, шет елдің мәдениетіне қызығушылық бой алуда.

Функционалдық-коммуникативтік тұрғыдан оқытуға назар аударылып, төрт дағдыға негізделген пәндерде тыңдалым, оқылым, жазылым, айтылым коммуникативтік дағдыларын жағдаятқа сай дұрыс қолдана білу қажет. Оқушылар әр түрлі пәндерден алған білімін ауызша сөйлеу дағдылары арқылы тың идеяларын өзгелермен еркін бөлісе алуы керек. Кейбір оқушылар көпшіліктің алдына шығып, білгенін жеткізе алмайды. Еркін сөйлеу өзін басқарудан тұрады. Оқушылардың көбі жасқаншақ. Оқушылардың сөйлеу дағдыларын қалыптастыру үшін мақсат қойып, айтылым дағдысымен жұмыс жасау шарт. Нәтижеге қол жеткізу үшін оқушылардың көпшілік алдында сөйлеу дағдыларын дамытудағы қазақ коммуникация дәстүрлерін дамыту керек. Ұлт болып біз балаларымыздың сөйлеу мәдениетін қалыптастыруымыз қажет.

Оны қалай жүзеге асырамыз? Қазіргі таңда «ескінің сарқыншағы» деп жастар мен ата-аналардың менсінбей кеткен қазақи салт-дәстүрлерінің арқасында қол жеткізуді ұсынар едік. Біз ата-бабамыздың салт-дәстүрін қайта жаңғыртсақ, балалардың санасының өсуіне зор ықпал етеріміз сөзсіз. Түпкі санасында ештеңе жоқ бала қалай көпшілік алдында сөйлей алады. Б.Момышұлы атамыз бір сөзінде «Бесік жырын айтатын келіндердің азайып бара жатқанынан қорқамын»,- дейді. Оның да өзіндік себебі бар. Бесік жырын тындап, сусындап өскен баланың санасы жақсы дамиды.

Ертегіге бай елдердің бірі – қазақ халқы. Ертегі баланың ойлау қабілетін сөздік қорын байытады. Қиындықты жеңуге, төзімділікке үйретеді, өзіне деген сенімділік пайда болады. Ертегінің білім беру және тәрбие беру құралы екендігі жайында алғашқы жазбаларды М.Әуезов еңбектерінде кездестіреміз [4]. Халқымыз балаларға тәрбие берудің бір құралы ертегі деп есептейді. Балаларға жастайынан қазақ ертегілері мен батырлар жырларын тыңдатып бойына сіңіре білсек, балаларымыздың ойлау, ойлану, шешім қабылдау қабілеті артып, біреуге жаны ашу сезімдері ашылар еді. Олар тыңдап өскен ертегілерден жақсы мен жаманды ажырата алатын болады. Балалардың

санасының кедейлігінен, отбасы қарым-қатынасының жоқтығынан, отбасы құндылығын бай болмауынан сөздік қорлары азайады. Қазіргі таңда біз балаға уақыт бөліп, егер бала кішкентай болса, ертегі айтып, 10-11 жастағы бала болса, қисса, әңгімелер айтсақ, оларды жаттатсақ, оларға көңіл бөлсек, балаларымызды ұлттық құндылықтар негізінде тәрбиелесек, жақсы нәтижелерге қол жеткізер едік. Біз көңіл бөлген бала ерекше зерек болар еді. Баламен бала болып, қисса-әңгіме айтсақ, бата беруді үйретсек, нұр үстіне нұр болар еді. Батаменен ел көгерер, жауынмен жер көгерер деп дана халқым бекер атпаса керек. Қараусыз қалған балалар жасқаншақ болады. Яғни қателік өзімізден. Оқытудың бір үдерісі – күй тыңдату. Оқушы бойына дархан елімнің тыныс-тіршілігін күймен жеткізу керемет идея дер едім. Өлеңдерді мәнерлеп көп оқып, жаттап алған оқушы санасы бай болады, сөзге шешен, аузында айтар сөзі болады. Көпшілік арасында қарым-қатынасқа түсіп өзін көрсете алады.

Біз балалардың даму жасына қарай дәстүрлі білімді қоса беруіміз керек. Оны жүзеге асыру үшін баланы бесік жырымен өсіріп, өсе келе өлеңдер жаттатып, жырлар тыңдатып, күй тыңдатып қазақ елінің дәстүрін жаңғырту маңызды шаралардың бірі. Баланы білімге, сөз өнеріне жастан бауласақ, балаларымыз иманды, саналы болып өсері сөзсіз. «Жүзден жүйрік, мыңнан тұлпар» боп, өз қатарластарынан озып шықса, ол педагогтің жемісі, ұстаздың еңбегі.

Балалардың бойына жырлар мен ертегілерді сусындатып өсірсек жақсы ұрпақ қалыптасары сөзсіз. Оған Майқы бидің мына бір өлең жолдары дәлел:

*Өлеңге үйір болдым бала жастан,
Берейін таныстырып сөзді бастан.
Қалбада, Қарабұлақ жайлауында,
Жазылды ойда жоқта Майқы дастан [5].*

Бұл жолдардан «Түгел сөздің түбі бір, түп атасы – Майқы би» бала кезден өлеңге құштар болғанын анық көреміз. Майқы би сөз қадірін білгенге үйрету керектігін:

*Естіге айтқан тура сөз,
Шыңға тіккен тумен тең.
Езге айтқан тура сөз,
Құмға сіңген сумен тең деп [5], - айтады.*

Біз өз елі бар, кең байтақ жері бар ұлтпыз. Сөз қадірін қорлатпаған биіміз бар, ақыл берген шешендеріміз бар керемет елміз. Ауыз толтырып айтар еліміздің ұрпақтарын тәрбиелеу біз бен сіздің қолыңызда.

Біздің ұрпағымыз көпшілік алдында еркін сөйлеуге, өз ойын айтуға құқылы. Рухани бай елдің ұпақтары екенін әр кез естен шығармағанымыз дұрыс. Десек те оқушылардың бір нәрседен қорқып, онымен күресетіні де жасырын емес. Балалардың көбінде қорқыныш бар, сол себепті жай сөйлеп, өз ойын айтуда жағдайаттан шығатын жол іздейтін оқушылар да кездеседі. Көпшілік алдында сөйлеу үшін балалардың сөздік қоры кең болуы керек. Айтқанға оңай сияқты, дегенмен біз оқушылардың жан дүниесін түсінбейтін кездер де болады. Қазіргі таңда адамдардың бір-бірін тыңдауының өзі қиын. Осының салдарынан балалардың психологиясы өзгеруде. Алдағы уақытта балалармен көп жұмыс жасауға тура келеді. Балалардың жасқаншақтығы мен жығылмауы қиын жағдай. Әр түрді отбасы бар. Сол балалардың шыншыл, адал, сенімді болуы, әрине, тәрбиеге байланысты. Сенімді сөйлейтін оқушы келешек еліміздің патриоты болмақ деп ойлаймын. Алдағы уақытта мектепте тек білім беріп, қанаттыға қақтырмай, тұмсықтыға шоқтырмай, өмірде өз орнын табатын тұлға қалыптастыру біздің басты мақсатымыз. Баланы ұлша тәрбиелесең, ұл болмақшы.

Құлша тәрбиелесен, құл болмақшы [6], - деп Ахмет Байтұрсынұлы айтқандай, баланы дұрыс тәрбиелесек, ұрпақтың саналы болуы деп білемін.

«Заманына қарай адамы» деген сөз бар. Адам – ол тұлға. Шешендік өнерді дамыту үшін оқулықтарға өлең жолдары мен әңгіме қиссаларды қосу керек. «Көре-көре көсем боласың, Сөйлей-сөйлей шешен боласың» деген ата бабамыз, сондай шешен болу үшін біз бірінші қорқынышты жеңіп, кім боламын? деген сұрақ аясында жұмыс жасасақ, біздің келешек ұрпақтарымыз бірінен-бірі озған жүйрік болар еді. Балам деген жұрт болмаса, жұртым дейтін бала қайдан болсын деп,-самғары биік, қауырсыны сынбас, санасы ұшқыр ұрпағымыз көп болсын! Тоқсан ауыз сөздің, тобықтай түйінін айта келе,

Мен – қазақпын,

Сен – қазақсың,

Ол – қазақ,

Біздер үшін ата-бабам көрді азап.

Мүмкін емес сенің осал болуың,

Сол жандардай рухты, мықты бол гажап.

Біз қазақпыз біреулерге аманбыз,

Ажалға да талай қарсы барғанбыз.

Жетпіс жылдың бұзып шыққан құрсауын,

Азаттықпен бірге туған жандармыз,- дегендей қазақтығымызды, ұлттық құндылықтарымызды ұрпақтан-ұрпаққа табыстау сіздер мен біздің міндетіміз.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Төле би Әлібекұлы. Ұлағатты сөздер. <https://bilim-all.kz/>
2. https://www.facebook.com/asset.assandi/photos/a.535311466630423/1607704359391123/?l_ocal=eu_ES
3. <https://tilalemi.kz/article/1080-.html>
4. Әуезов М. Ертегілер//<https://kznews.kz/bilim/muhtar-aezov-ertegiler/>
5. Бабалар сөзі /Томның редакция алқасы: Әлбеков Т. (жауапты редактор), Қалижанов У., Қасқабасов С.А., Қирабаев С.С., Қорабай С./ - Астана, 2012. <https://adebiportal.kz/upload/iblock/0d2/0d2146c19f34cfdec5681f3caa529564.pdf>
6. <https://bilim-all.kz/quote/997>

ОПЫТ ВНЕДРЕНИЯ РАЗВИТИЕ ЧИТАТЕЛЬСКОГО НАВЫКА ЧЕРЕЗ СПЛОШНЫЕ И НЕСПЛОШНЫЕ ТЕКСТЫ

Айтказина Н.О¹, Байгужинова Г.Т², Дмитриев В.С³, Шакенева Ш.К⁴.

учитель казахского языка, исследователь¹;

учитель немецкого языка, педагог-мастер, магистр пед.наук²;

учитель географии, педагог-мастер³;

учитель математики, педагог-мастер,

магистр педагогических наук в области математики⁴

Аңдатпа: Мақалада қазақ, неміс тілдері, математика және география сабақтарында тұтас және тұтас емес мәтіндер арқылы оқу дағдысын, оқу сауаттылығын дамыту мәселесі қарастырылады. Сауатты оқу дағдысын дамыту жолдары ұсынылады.

Аннотация: В статье рассматривается проблема развития читательского навыка на уроках казахского, немецкого языков, математики и географии через сплошные и несплошные тексты. Представлены пути развития читательских навыков.

Abstract: The article examines the problem of developing reading skills in the lessons of Kazakh, German languages, mathematics and geography through continuous and non-continuous texts. Ways to develop reading skills are presented.

В гимназии №3 г.Павлодар также как и в большинстве школ запущен проект «Читающая школа». Вышла одна из проблем, как развивать функциональную грамотность, а конкретно навык чтения.

Проблема исследования была выбрана не случайно, по скольку результаты работ СОРов и СОЧей по предметам, а именно в части в работе с текстом, были низкими. Фокус-группа в составе четырех учителей казахского языка, географии, математики, немецкого языка обнаружила проблему у учащихся, сделала анализ и вышла на исследование «читательского навыка».

Предлагаемое исследование опирается прежде всего на «Концепцию оценки образовательных достижений учащихся PISA 2018», а также на теоретические положения Г.А. Цукерман, отраженные в документе «Оценка читательской грамотности. Материалы к обсуждению», практические рекомендации в книге для учителя И.Логвина, Л.Рождественская «Формирование навыков функционального чтения».

Актуальность исследования заключается в формировании и развитии навыков функциональной грамотности чтения сплошных и несплошных текстов. Навыки, полученные в ходе курса, будут полезны для прохождения тестовых заданий международного исследования PISA.

Объект исследования является навык функциональной грамотности.

Предмет – сплошные и несплошные тексты.

Цель – формирование у учащихся навыков функциональной грамотности чтения сплошных и несплошных текстов, развитие коммуникативной компетенции всех видов речевой деятельности.

Задачи:

- сформировать у учащихся навык работы с несплошными текстами и с сплошными текстами;
- развивать умение работать с таблицами, графиками, диаграммами;
- способствовать развитию навыка самостоятельной работы с текстовой информацией;
- совершенствовать навык работы с текстом на выявление информации.

Нами был разработан план развития исследования

Результаты и критерии успеха	Приоритеты плана развития
Учащиеся смогут: - создавать уникальные идеи в процессе выполнения дифференцированных заданий; - находить множество вариантов решения одной и той же проблемы;	- При отборе содержания, форм и методов обучения учителя ориентируются на сильного, среднего и слабого ученика, помогая тем самым обеспечить для каждого ученика оптимальный характер активной познавательной деятельности; - Формирование способностей учащихся: беглость мысли, оригинальность мысли,

- демонстрировать динамику достижения практически значимых навыков применения теоретических знаний; - применять навыки (беглость мысли, оригинальность мысли, гибкость, способность усовершенствовать объекты, способность к анализу и синтезу) при решении учебных задач повышенной сложности; - обмениваться опытом и идеями, находить способы совместного решения проблем; Учителя смогут: - применять различные формы и методы преподавания, ориентируясь на сильного и слабого учащегося, обеспечивая оптимальный характер творческих заданий; - одновременно адаптировать содержание учебной программы и методов обучения.	гибкость, способность усовершенствовать объекты, способность к анализу и синтезу; - Ученики, выполняя задания, соответствующие их интеллектуальному развитию, максимально раскрывают свои возможности и способности, достигают поставленных учителем целей, что способствует формированию навыков, востребованных в XXI веке; - Содействие росту компетентности учащихся путем повышения уровня сложности учебных задач; - Создание коллаборативной среды для развития учащихся.
--	---

Нами были определены понятия сплошной и несплошной тексты, виды и объем текстов по параллелям.

Сплошные тексты состоят из предложений, которые соединены в абзацы. Могут быть объединены в более крупные структуры: главы, разделы и т.п. Примеры сплошных текстов: газетные статьи, эссе, романы, короткие рассказы, отзывы, письма.

Несплошные тексты. Информация оформлена в виде графической матрицы: таблицы, графики и т.д. Примеры несплошных текстов: списки, таблицы, графики, диаграммы, рекламные объявления, каталоги, индексы, формы.

Так же определены **цели работы с текстом** на практике:

1. Чтение для личных целей (для себя) включает чтение личных писем, художественной литературы, биографий, научно-популярных текстов и др.

2. Чтение для общественных целей включает чтение официальных документов, информации разного рода о событиях общественного значения и др.

3. Чтение для «рабочих» целей (в процессе труда, на работе) включает чтение текстов инструкций (как сделать) и др.

4. Чтение для получения образования включает чтение учебной литературы и текстов, используемых в учебных целях

Реализация теоретической базы нашло отражение в уроках через составление текстов, видов текстов, заданий к ним и пошагового алгоритма действий.

Приведем примеры текстов:

10-13 сәуір күндері
Ж.Аймауытов атындағы Павлодар облыстық
қазақ музыка-драма театрының гастрольдік іс-сапары

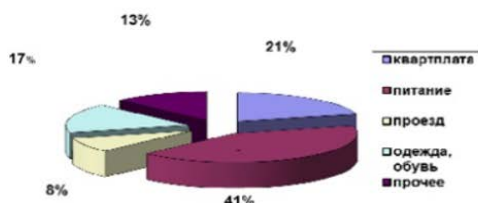
10 сәуір 18:30
11 сәуір 18:30
12 сәуір 18:30
13 сәуір 18:30
10-13 сәуір 11:00, 12:30

Тікелей билет - Ticketon Events сайтында сатылады
Ақпараттық тел.: 8 100 383 33 05, 8 (707) 271 14 57
Мекен-жайы: Ғ.Мүсірепов атындағы Қазақ Мемлекеттік Академиялық балалар мен жасөспірімдер театры/Алматы көшесі, Абайы көшесі жері 38
http://www.teatr.pavlodar.kz

Театр басшысы - Арман Теңіртаев Көркемдік жетекшісі - Ералы Жуасбек

Туған күні: _____
Туған жері: _____
Мақсаты: _____ лауазымын алу.
ж.ж. _____ атындағы _____ мемлекеттік (шұттық) институты (университет) - « _____ » мамандығы бойынша диплом.
ж.ж. _____ атындағы _____ мемлекеттік (шұттық) институты (университет) « _____ » мамандығы бойынша аспирантура.
ж.ж. _____ техникумы _____ тілі пәнінің мұғалімі.
ж.ж. № _____ кешкі мектеп. Оқу бөлімінің хатшысы.
Арнайы білімі: _____ және _____ тілдерін еркін меңгергенмін.

Расходы семьи за месяц

ВСТРЕЧНОЕ ДВИЖЕНИЕ

50 км / ч 60 км / ч

проедут _____ ты до встречи?

Задание. На рисунке построен график функции, заданной формулой $y = \frac{10}{x}$.
Решение.

Найдите по графику:

$x = 5$ $y =$ _____
 $x = 2$ $y =$ _____
 $x = -10$ $y =$ _____
 $x = -1$ $y =$ _____
 $y = 2,5$ $x =$ _____
 $y = 10$ $x =$ _____
 $y = -2$ $x =$ _____

Wir danken unseren Sponsoren:

Münchenener Tierpark Hellabrunn AG
Tierparkstr. 30, 81543 München
Tel: +49 (0) 89 42508-0
muenchen@hellabrunn.de
www.hellabrunn.de

Wir sind für Dich da!
April bis Oktober: täglich 9 - 18 Uhr
November bis März: täglich 9 - 17 Uhr
muenchen@hellabrunn.de
www.hellabrunn.de

Liebe Carmen,

am kommenden Sonntag habe ich Geburtstag.
Ich möchte gerne mit dir feiern und lade dich herzlich zu meiner Party am Samstagabend ein.
Wir fangen um 21 Uhr an. Ist das okay für dich?
Es werden viele Leute da sein, die du auch kennst.
Kannst du vielleicht einen Salat mitbringen? Und vergiss bitte nicht einen Pullover oder eine Jacke!
Wir wollen nämlich draußen im Garten feiern.
Ich freue mich sehr auf dich!
Bis zum Wochenende
Ralf

Ralf hatte am letzten Wochenende Geburtstag.

☐ Richtig ☐ Falsch

Ralf hat nur zwei oder drei Leute eingeladen.

☐ Richtig ☐ Falsch

Drei Touren durch das Schloss und seine Geschichte

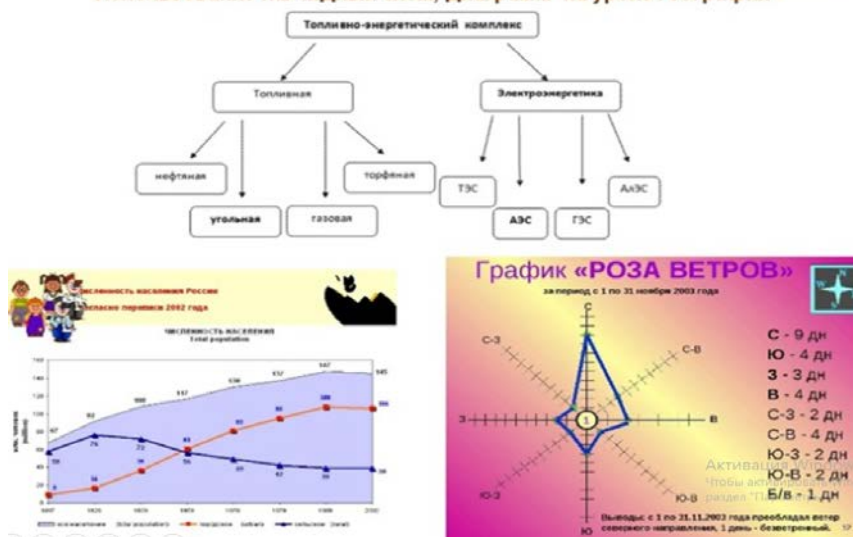
--- Auf dem Wall
Ein Schloss in der Stadt...
Nehmen Sie den Rundweg um die Festung und entdecken Sie ganz besonders reizvolle Aussichtspunkte auf das Gelände sowie die Vergangenheit und die Gegenwart der Stadt.

Im Hof
Herzogliche und königliche Residenz, Kasse, Gefängnis...
Machen Sie sich ein Bild der Gebäude auf der Hofseite, die einzelnen Bauabschnitte, die Umbauten und die Zerstörungen.

Im Burgraben
Eine in die Stadt integrierte Festungsanlage...
Gewinnen Sie einen Eindruck von der Burg die Ende des 15. Jh. zur Verteidigung der Unabhängigkeit des Herzogtums Bretagne erbaut wurde.

Активация Windows
Чтобы активировать Windows, зайдите в раздел "Параметры".

Использование наглядных схем, диаграмм на уроке географии

Рефлексия каждого участника фокус-группы позволяет увидеть пути решения выявленных проблемных задач, а также перспективу развития навыков чтения у учащихся.

Список использованных источников

1. PISA 2018. Draft Analytical Frameworks // OECD [Электронный ресурс]. URL: <https://www.oecd.org/pisa/data/PISA-2018-draft-frameworks.pdf>
2. Цукерман Г.А. Оценка читательской грамотности. Материалы к обсуждению // Центр оценки качества образования [Электронный ресурс]. URL: http://www.centeroko.ru/public.html#pisa_pub
3. Рождественская Л., Логвина И. Формирование навыков функционального чтения. Пособие для учителей. <https://www.slovesnic.ru/attachments/article/303/frrozhdest>

ӘЛЕУМЕТТІК ЖЕЛІЛЕР – ХХІ ҒАСЫРДЫҢ ҚАЗАҚ ТІЛІН ҮЙРЕНУ ҚҰРАЛЫ

Ақназар Д. Ж.

қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі,
Ш.Шөкин атындағы
ЖОББ гимназия-мектебі, Павлодар қ.

Аңдатпа: Мақалада автор әлеуметтік желілерді мақсатты түрде қазақ тілін оқытуда тиімді қолдануға болатынын, әлеуметтік желілермен қалай жұмыс істеп, қандай нәтижелерге жетуге болатыны жайлы айтады.

Аннотация: В статье автор рассказывает о том, как можно эффективно использовать социальные сети в целенаправленном обучении казахскому языку, как работать с социальными сетями и каких результатов можно достичь.

Abstract: In the article, the author talks about how social networks can be effectively used in purposeful teaching of the Kazakh language, how to work with social networks and what results can be achieved.

Әлеуметтік желілер білім беруде, соның ішінде оқыту орыс тілінде жүргізілетін мектептерде қазақ тілін оқытудағы – қазіргі заманның таптырмас құралы. Қазіргі кезде

барлық дерлік процесстерді интернет желісі арқылы жүзеге асыруға болады. Күнделікті көріп жүрген жаңалықтардан бастап, үйіңізді жуатын шаңсорғыш та интернет желісін қолданады. Бұл мысалдарға қарап біз интернет желісі үлкен қызмет атқаратынын байқаймыз. Бұл үлкен күшті қазақ тілін, тарихын меңгеруге жұмсауымызға әбден болады. Бұған бірден бір мысал алғаш Қазақстаннан шыққан химик-мұғалім Улан Усенов. Ол Tiktok әлеуметтік желісінде @wannabeteacher есімімен танылды. Ол өзі сабақ беретін химия пәнін қазіргі жас ұрпаққа жеңіл тәсілмен жеткізу мақсатында әлеуметтік желіде парақша ашып, бірқатар бейнежазба жүктеген [1]. Кейінірек бұл роликтер көптеген адамдардың, оның ішінде оқушылардың басым бөлігіне ұнап, олар осы арқылы түсінбей жүрген тақырыбын ұғынып, пәнге деген қызығушылығы артқаны жайлы жазған қолданушылар көп.

Gutsy Heart

ТРЕБУЮ ЧТОБЫ ТАКОЙ УЧИТЕЛЬ БЫЛ ВО
ВСЕХ ШКОЛАХ

5 д. Ответить

3338

[1]

«Осы секілді мұғалімнің барлық мектепте болуын сұраймын» [1]

Светлана-Виктория

Шикарно 🙌 Браво! Как же внедрить это в
школы? Даже мне снова захотелось изучать
химию, хотя в школе она мне была совсем не
интересна.

[1]

«Керемет! Бұл әдісті қалай мектептерге енгізуге болады? Тіпті менде химияны қайта үйренуге қызығушылығым оянды. Мектеп кезімде мүлдем қызық емес еді» [1].

nastyadavidenko81

Если бы в мое время был такой учитель
-химия была бы моим самым любимым
уроком! 🔥🔥🔥🔥🔥

6 ч. Ответить

2

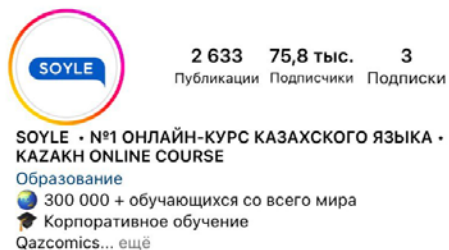
[1]

«Егер кезінде менде осындай мұғалім болғанда, химия менің ең сүйікті сабағым болушы еді» [1].

Бұл тек бірқатар қолданушылардың ойы. Ендігі кезекте менде осы ғаламдық желіні неге қазақ тілі мен әдебиетін меңгеруге қолданбасқа деген сұрақ пайда болады. Себебі қазақ тілін үйрену, оны күнделікті өмірде қолдану мәселесі өте өзекті. Әсіресе біздің солтүстік өңірлерде бұл сұрақ кеңінен таралған. Қазіргі кезде көптеген мұғалімдер тәжірибесін арттыру мақсатында көптеген курстарға барады, білімін шыңдайды. Әрине бұл технологиялар сабаққа үлкен көмегін тигізері анық. Бірақ сәл артқа шегініп бұл жағдайға оқушылардың, жалпы жас ұрпақтың көзімен қарап көрейік. Қазір халықтың басым көпшілігі әлеуметтік желілерсіз өз өмірін елестете алмайды. Барлығы дерлік Instagram, Tiktok, Facebook және тағы басқа желілерде парақшалары бар. Олар онда өз күні, өмірі жайлы ақпараттармен бөліседі. Ол қарапайым ауызекі сөз қолданысы немесе ресми ақпаратпен бөлісетін парақша болуы мүмкін. Барлығын байланыстыратыны ол – тіл. Қазір қазақ тілін үйрену мен үйрету мәселесіне бей-жай

қарамайтын жастарымыз көп. Олар осы желілерді пайдалану арқылы қазақ тілін үйренуге дәріптейді және олардың да көрсетер өз жемісі бар.

< soyle.kz 🔔 ...

 kabysheva4642 10нед.
Здравствуйте! Пожалуйста, могли бы чаще выкладывать рубрики Soyle по песням 🙏
Спасибо за ваш креативный подход, интересно изучать казахский язык по песням 👍

[2]

< qazaqgrammar ...

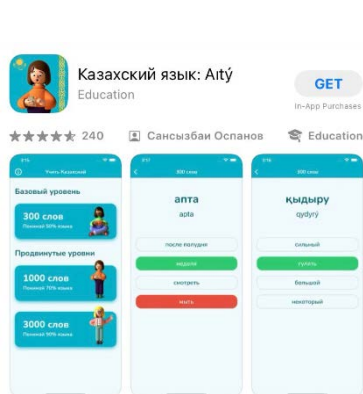

 8240.vlad 10нед. • ❤️ от автора
Рахмет! Қазақ тілін жақсы білмеймін, бірақ баяу үйреніп жатырмын, Сіздің көмегіңізбен тезірек үйрену керек!

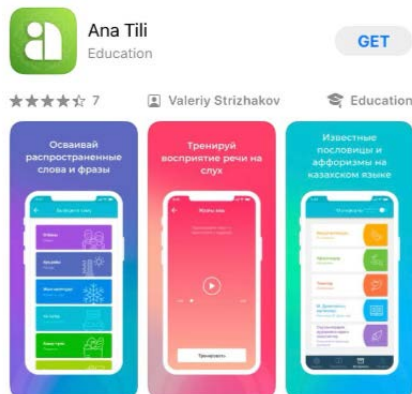
[3]

Бұл тек атақты парақшалардың көрінісі. Қазір көптеген қазақ тілі мұғалімдері де қазақ тілінің заңдылықтарын қарапайым тілмен түсінікті етіп жеткізуге тырысады. Мысалы, мына <https://vm.tiktok.com/ZMjBYwn6f/> бейнероликте автор жалғауларды дұрыс қолдану жайлы ақпарат береді [4].

Онымен қоса неше түрлі телефонға арналған сайттар мен жүктемелер қаншама.

[5]

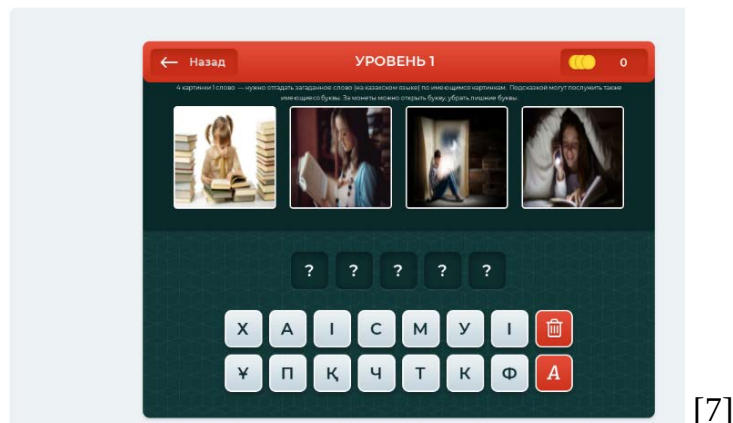
[6]

Бұл бағдарламалардың түрлі атаулары мен жасқа байланысты ерекшеліктеріне қарай бөлінеді. Бірақ барлығының мақсаты бір – қазақ тілін танымал ету. Бұл бағытта жұмыс жасаудың үлгілері бар. Қазір біраз фильмдер, сериалдар, подкасттар, әндер қазақ тілінде болғандықтан жас ұрпақ бұл ақпараттың барлығын қабылдайды. Тіпті біздің әндер мен фильмдерімізді түсіну үшін қазақ тілін үйреніп жүрген шетелдік азаматтар да жетерлік. Олардың барлығы біздің контентті әлеуметтік желіден көру арқылы қызығып, тіл үйренуге шешім қабылдаған. Сондықтан бұл желінің үлкен әсері бар екенін көрсетеді.

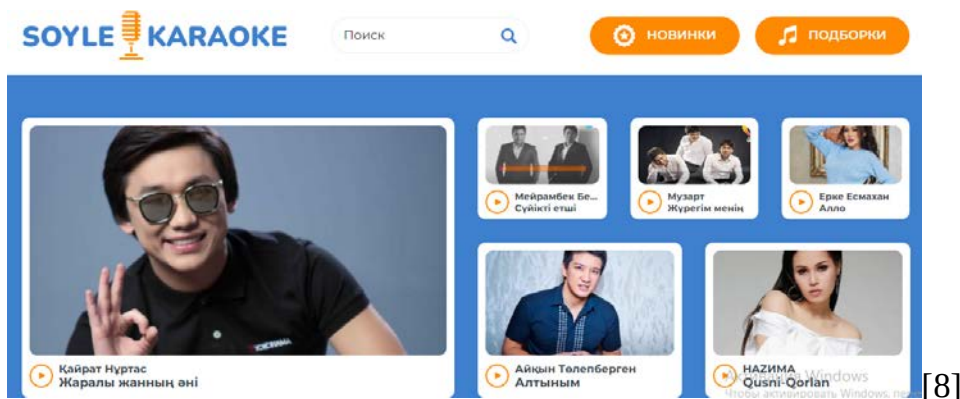
Қазақша ақпаратты қолдушыға оның түсінікті тілінде жеткізудің өзі асқан шеберлік. Сіз жәй ғана грамматикалық ережелерді жазып қойсаңыз болады. Бірақ ол адамдарды қызықтыра алады ма, олардың оны түсінгісі келетен құлшынысы арттыратынына ешкім кепілдік бере алмайды. Мысалы Instagram желісінде «soyle.kz» атты онлайн платформаның парақшасы бар. Бұл ұйым қазақ тілін онлайн сабақтар

арқылы үйретуге бағытталған. Бұл платформада видео, аудиожазбалар, түрлі карточкалар мен тесттік тапсырмалар бар. Онымен қоса, ол барлық халыққа қолжетімді болуы үшін телефонға жүктеме ретінде қарастырылған. Оның арқасында сіз қазақ тілін кез келген жерде, кез келген уақытта үйренуіңізге болады. Платформада тілді ойындар арқылы шыңдай аласыз.

Борьба слов «4 картинки 1 слово»

Бұл сайттан тек оқушы ғана емес, оқытушы да өзіне қажетті ақпараттарды ала алады және оны сабақта қолдана алады. Мысалы жұбын тап немесе сөздер тартысы атты ойындар арқылы сабақты одан әрі қызықты етуге болады. Мұнымен қоса платформада онлайн-караоке бар. Сіз сөздерді дұрыс айтуды осында шыңдасаңыз болады.

Тілді әсем әуен арқылы үйрену – барлық тілді үйрету әдістемесінде бар. Бұл ғылыми тұрғыдан дәлелденген. Музыка психикалық белсенділікті ынталандырады. «Моцарт эффектісі» деп аталатын дәлелденген ғылыми дерек бар. Классикалық музыканы, атап айтқанда, Моцартты тыңдау интеллектуалдық белсенділіктің, есте сақтаудың және зейіннің тиімділігін арттырады. Классикалық музыка грамматиканы жақсы меңгеруге, жаңа сөздерді және олардың емлесін есте сақтауға көмектеседі. Музыкаға шет тілін үйренудің қажеті жоқ - оны сабақ алдында кем дегенде 5-10 минут тыңдаңыз. Осы секілді біз де қазақ күйлерін тыңдауымызға болады. Бұл да болашақта бір зерттеудің ергетасы болатынына сенімдімін.

Әсем әуен сөйлеу ағымындағы сөздерді ажырата білуге үйретеді. Шетелдік сөйлеу ағынындағы жеке сөздерді ажырату жаңадан бастағандар үшін оңай жұмыс емес. Әсіресе, бұл мәселемен француз тілін үйренушілер жиі кездеседі, онда сөздер бір-біріне «ағып», бір сөздің қай жерде аяқталып, екіншісінің басталатынын түсіну қиынға соғады. Музыка сөйлемді бөлек сөздерге бөлуді үйренуге көмектеседі, бұл жалпы тыңдау дағдыларын айтарлықтай жақсартыады. Бұл әуеннің жеке сөздердің екпініне

байланысты болады. Шет тілінің әуеніне үйренуге көмектеседі. Қазақ тілін де осы тәсіл арқылы үйренуге әбден болады. Қазір қазақ сахнасында осы француз тіліне ұқсатып қазақ тілінді өлең жазған «Ninety One» тобы. Орындаушылардың «Жүр мәпелеп» (Jur Marelep) әні француз тілінің «je m'appelle» деген сөз тіркесіне ұқсас естіліп алынған. Бұл сөздер ойыны деп аталады. Бұл да шетелдік адамдардың қазақ тіліне деген қызығушылығын арттырды. Зерттеулер көрсеткендей, тілді үйренуді бастамас бұрын шет тілін тыңдаған адамдар бұл тілдің дыбысын бұрын естімегендерге қарағанда көбірек алға жылжиды. Шетел тілінде музыка тыңдау тіл дыбысына және оның әуеніне үйренуге көмектеседі. Осыған байланысты ағылшын тілінде бәрі оңай, бірақ норвег, фин, корей немесе жапон сияқты «экзотикалық» тілдерді үйренгісі келетіндер алдымен тиісті тілдердегі музыкалық жинақтарды тауып, тыңдауы керек. Осындай жинақтарды қазір кез келген платформада да табуға болады. Мәселен youtube желісінде қазақ тілді әндердің топтамасын тіпті санай алмайсың. Ол әндердің басым көпшілігін әрине қазақ халқы тыңдайды. Бірақ қазақ тіліне деген махаббатының арқасында оны бүкіл әлемге насихаттап жатқан әртістер де бар. Олар: Ninety One, Moldanazar, Димаш Құдайберген және т.б.

@vinaykathula1682 1 месяц назад

Recently I found this song and loved ❤️ it. It brings me joy while listening such a feel good song 🎵

❤️. Thank you 🙏 Ninety one for this beautiful song....Lots of love ❤️ 🇮🇳from India.

118

Ответить

[10]

«Жақында осы әнді тауып алып, ұнатып қалдым. Осындай керемет әнді тыңдау маған қуаныш сыйлады. Ninety One тобына осы әдемі ән үшін рақмет. Үлкен махаббатпен Үндістаннан».

Әндер идиомалар мен сленгтерді үйренуге мүмкіндік береді. Зерттелетін тілдегі қазіргі музыка идиомалар (жиынтық өрнектер) мен жаргондардың нағыз қоймасы болып табылады. Дәл осы тілдік элементтер «тура» емес, «тірі» тілді түсінуге және сөйлеуге көмектеседі. Бұнымен қоса, күнделікті лексика мен ауызекі сөз тіркестерін меңгеруге көмектеседі. Ән мәтіндері күнделікті қарым-қатынаста пайдалы сөздік қорды пайдаланады. Бұл сезімдер мен әрекеттерді сипаттайтын сын есімдер мен етістіктер, әртүрлі «сәнді» сөздер, ауызекі өрнектер. Әндерден көптеген пайдалы сөздерді білуге болады, егер сіз репертуар таңдауға дұрыс қарайтын болсаңыз әрине. Музыка айтылуды жақсартуға көмектеседі. Акцентіңізден арылғыңыз келе ме? Тіл үйренушілер сияқты әрекет етіңіз: мүмкіндігінше үйреніп жүрген тіліңіздегі сөзді тыңдаңыз, естігеніңізді қайталаңыз және интонацияны көшіріңіз. Болашақ лингвистер мен аудармашылар айтылым бойынша арнайы аудиозертханаларда жұмыс істейді, бірақ оны үйде де жасауға болады. Сіз аудио кітаптарды тыңдай аласыз, бірақ музыка сізге мұны әлдеқайда жеңілдетеді. Эксперимент жасап көріңіз, егер сіз шет тілінде сөйлегеннен гөрі ән айтсаңыз, екпін азырақ байқалатынын байқайсыз. Өйткені, музыканың өзі сөйлеу ырғағын белгілейді. Әрине, әндерді айту - айтылыммен жұмыс істеудің жалғыз жолы емес, бірақ үйренудің бірінші кезеңінде бұл өте пайдалы және жағымды. Жоғарыда айта кеткендей «караоке» тәсілін сабақтарда да қолдануға болады. Ол оқушылардың қызығушылығын оятып, орфоэпиямен жұмыс жасауға көмектеседі. Музыка – оқытылатын тіл елдерінің мәдениеті туралы ақпарат көзі. Ән мәтінін тыңдасаңыз, осы тілде ана тілінде сөйлейтін адамдардың ойы мен сезімін түсінесіз. Онымен қоса олардың мінез-құлығы мен табиғатын тани алуға мүмкіндік береді. [9] Сондықтан менің ойымша, музыка мен қазақ тілін үйрену процессін сабақтарда тиімді, әрі сапалы ұштастыру қажет.

Қазіргі тіл мәселесі елімізде ең өзекті мәселелердің бірі болып тұр. Оны біз мектеп табалдырығынан бастап шешуге бар күшімізді жұмсап жатырмыз. Әрине қазақ тілін үйрену әдістемесінің іргетасы берік, бірақ біз де заман ағымына, балалардың психологиялық ахуалына қарай өз әдіс-тәсілдерімізді өзгертіп, оны сабақта сауатты пайдалана алуымыз қажет. Мен жоғарыда атап көрсеткенімдей, бұл әлеуметтік желілердің тіл мен басқа да ақпаратты үйретудегі кішкене ғана бөлігі. Тикток желісінде соңғы кездері «тренд» болған әдіспен бөлісейін. Ол әдеби шығарманы аз уақыт ішінде түйіндеп жеткізу. Мысалы Фон Визиннің «Недоросоль» шығармасын 1 минутта бейнеролик арқылы барлық мазмұнын жеткізу арқылы әдеби шығарманы үйретеді, түсіндіреді. [10] Осы секілді роликтің қазақ әдебиетіне байланысты нұсқасында таптым. Бұл роликте автор Дулат Исабековтың «Ғауһартас» шығармасын желіні қолданушыларға қарапайым сөздермен қысқаша баяндайды және шығарманың жазылуы жайлы ақпарат береді [11].

Жалпы қазіргі таңда қазақ тілін үйренгісі келетін кез келген адамға көптеген ресурстар мен сайттар, тиімді әдіс-тәсілдер бар. Тек қалауыңыз бен смартфоньыңыз болса болды. Бұл ерекше методикаларды да сабаққа мұғалімдерге де кіргізіп, жемісті сабақ өткізуге әбден болады. Ал оны қолдану немесе қолданбау, қолайлы әдісті таңдау тек өз қолдарыңызда.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. <https://vm.tiktok.com/ZMjBFX1qe/>
2. <https://instagram.com/soyle.kz?igshid=MzRlODBiNWFlZA==>.
3. <https://instagram.com/qazaqgrammar?igshid=MzRlODBiNWFlZA==>
4. <https://vm.tiktok.com/ZMjBYwn6f/>
5. <https://apps.apple.com/kz/app/%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D0%B0%D1%85%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9-%D1%8F%D0%B7%D1%8B%D0%BA-a%C4%B1t%C3%BD/id1638459235>
6. <https://apps.apple.com/kz/app/ana-tili/id1441632331>
7. <https://www.soyle.kz/game>
8. <https://karaoke.soyle.kz/>
9. <https://www.start2study.ru/>
10. <https://vm.tiktok.com/ZMjB9EGed/>
11. <https://vm.tiktok.com/ZMjBx1ak8/>

АБАЙ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫ: ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ МЕН ЖОЛДАРЫ

Альмуханова Б.С.

қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі, педагог-зерттеуші

І санатты оқу-тәрбие ісінің меңгерушісі,

БҚО Бөрлі ауданы Ақсай қаласы №1 ЖОББМ

Аңдатпа: Баяндамада қазақтың бас ақыны, ұлы ойшыл Абай Құнанбайұлының шығармашылығын жаңа форматта оқыту әдістемесі туралы айтылған. Қазіргі тез өзгермелі әлемде табысты тұлға болып қалыптасуда Абай шығармаларының алатын рөлінің зор екендігі туралы айтылады және қоғамдық-гуманитарлық бағыттағы 10-сыныпқа арнап құрастырылған тапсырма түрлері ұсынылған. Абай шығармашылығын жаңаша оқыту – тұлғаны ұлтжандылыққа тәрбиелеудің маңызды қадамдарының бірі.

Аннотация: В докладе говорится о методике преподавания творчества главного казахского поэта, великого мыслителя Абая Кунанбайулы в новом формате. В современном

быстро меняющемся мире зафиксирована огромная роль произведений Абая в становлении успешной личности и предложены виды заданий, составленных для 10 класса общественно-гуманитарной направленности. Новое обучение творчеству Абая-один из важнейших шагов в воспитании национальности личности.

Abstract: The report says about the methods of teaching the work of the main Kazakh's poet, great thinker Abay Kunanbayuly in a new format. It is noted that the great role of Abai's works in the formation of a successful personality in the modern rapidly changing world is played and the types of tasks compiled for the 10th grade of the social and humanitarian direction are presented. New teaching of Abay's work is one of the most important steps in the patriotic education of a person.

«Абайдың мол мұрасы қазақ ұлтының жаңа сапасын қалыптастыруға қызмет етеді. Оның шығармаларындағы ой-тұжырымдар әрбір жастың бойында халқына, елі мен жеріне деген патриоттық сезімді орнықтырады. Сондықтан хакім Абай еңбектерінің нәрін өскелең ұрпақтың санасына сіңіру және өмірлік азығына айналдыру – ұлтты жаңғыртуға жол ашатын маңызды қадамның бірі»

Қасым-Жомарт Тоқаев

Қазіргі таңда ғылым мен техниканың жедел дамыған, ақпараттық мәліметтер ағыны күшейген заманда ақыл-ой мүмкіндігін қалыптастырып, адамның қабілетін, талантын дамыту, ізгіленген ХХІ ғасырды құра алатын, рухы биік, жан-жақты білімді, жаңашыл тұлға қалыптастыру білім беру мекемелерінің басты міндеті болып отыр. Соған орай осы міндеттерді жүзеге асыруда ұлы Абай мұрасын жаңа форматта оқытудың маңызы зор. Танымдық мақсатта оқушылар Абайдың шығармаларын пайдаланып білімдерін жан-жақты дамытуға, «толық адам» болып қалыптасуына мүмкіншілік алады.

Әрбір оқушының қабілетіне қарай білім беруді, дербестікке, ізденімпаздыққа, шығармашылыққа тәрбиелеуді жүзеге асырады. Қазақ әдебиеті сабағында жаңа технологияны пайдалану білім мазмұнын жаңартумен, ақпараттық ортаны қалыптастырумен, сондай-ақ сапалы білім беру мүмкіндігінің жоғары болуымен ерекшеленеді. Осы ұстанымдарды басшылыққа алып Абай шығармаларын оқыту тапсырмаларын әрекет жасауға негіз, түрткі болуға мүмкіндік беретіндей етіп құрастыру маңызды. Сабақ мақсатын анықтаған соң, осы мақсатқа қол жеткізу үшін қандай тапсырманы қалай жоспарлау керек екендігін шешкен дұрыс. Жалпы сабақ мақсатына жету үшін мұғалім бірқатар белсенді оқу тәсілдерін қолдана алады. Оқыту мен оқудың заманауи әдістері оқушылардың жеке ерекшеліктері мен қажеттіліктерін ескеру арқылы оқу үдерісін ұйымдастыруға аса мән береді және бұл бағыттағы мұғалімнің табыстылығы оқушылардың оқу үлгеріміне оң әсерін тигізеді. Мұғалімдер пән бойынша оқу бағдарламасының талаптарын орындау үшін, сонымен қатар, оқушылардың танымдық қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін тапсырманы барынша тиімді жоспарлауы қажет. Оқытудың барлық аспектілері сындарлы оқыту теориясымен үйлесім табуы шарт. Сындарлы оқыту тәсілдері оқыту кезінде жоғары нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді (Hattie, 2011).

Осы қағидаларды басшылыққа алып құрастырған өз сабақтарымда оқу мақсатына негізделген сабақ мақсатына жетуде, оқушының сыни ойлауын дамытуда анағұрлым тиімді болған тапсырмаларды үлгі ретінде ұсынамын.

Сынып: 10 (қоғамдық-гуманитарлық бағыт)

Бөлімі: «Өлең – сөздің патшасы»

1-сабақ

Сабақ тақырыбы: Абай Құнанбайұлы «Өлең – сөздің патшасы, сөз сарасы»

Оқу мақсаты: 10.1.5.1 - шығармадағы ұлттық құндылықтардың әлемдік тақырыптармен үндестігін ашу

Сабақ мақсаты: Ұлттық құндылықтар – тіл тазалығы мен шешендік өнерді әлемдік тақырыптармен үндестіру.

1-тапсырма «Сұрақ-жауап»

Сұрақтарға жауап беріңіз.

1. Ақын өлеңіндегі ұлттық құндылықтар қайсы?
2. Өлеңнің мәні мен мазмұны неде деп ойлайсыздар?
3. “Өлең – сөздің патшасы” дегенді қалай түсінесіздер?

2-тапсырма «Екі жақты күнделік»

Берілген үзінділерді әлемдік тақырыптармен үндестіріңіз.

Өлеңнен үзінді

Әлемдік тақырыптармен үндесуі

Бөтен сөзбен былғанса сөз арасы,
Ол – ақынның білімсіз бишарасы.
Айтушы мен тыңдаушы көбі надан,
Бұл жұрттың сөз танымас бір
парасы.
Қобыз бен домбыра алып топта
сарнап,
Мақтау өлең айтыпты әркімге арнап.
Ескі бише отырман бос мақалдап,
Ескі ақынша мал үшін тұрман
зарлап.

3-тапсырма «Детальдарын қосу»

Шығармадағы басты құндылық тіл тазалығы мен шешендік өнер тақырыбын көршілес жатқан ел тақырыптарымен қалай үндестіруге болады? Сұрақ төңірегінде ойланып, ойыңызды білдіріңіз.

Абай шығармасындағы көршілес өзбек елінің тақырыбымен үндесіп жатыр.

Өзбекстан Сенаты 2020 жылғы 28 ақпандағы отырысында «Азаматтық туралы» заңның жаңа редакциясын..... Бұл жерде басты өзгеріс, ол азаматтық алу үшін қойылатын талаптардың бірі – меңгеру. Заң дайындаушылардың мәлімдеуінше, мұндай көптеген дамыған елдердің бар және оны енгізу Өзбекстан алғысы келген тұлғалардың, ұлтқа деген арттырады.

Мемлекеттік органдар мен ұйымдардың жұмысында мемлекеттік тіл туралы заңнаманың талаптарын лауазымды тұлғаларға..... салуды көздейді.

Мемлекеттік тілді өзбекстандық жобасын біздің елде , ана тілімізге деген одан әрі арта түсері ақиқат.

Критерий Шығармадағы басты құндылықтарды көршілес өзбек елінің тіл саясаты тақырыбымен үндестіру.

Дескриптор

- ✓ Берілген деталь сөздерді оқиды;
- ✓ Ұлттық құндылықтарды жазады;
- ✓ Өзбекстанның тіл саясатымен байланыстырады;
- ✓ Қорытынды жасайды.

4-тапсырма «Үндеу хат»

Сабақта алған біліміңізді пайдаланып, ақын болсаңыз қандай тақырыпты жырлар едіңіз? Сол төңірегінде ойланып, өз беттеріңізбен оқырманға «Мен жырлайтын тақырып...» атты үндеу жазып көріңіздер.

5-тапсырма «3-2-1»

Абай атамыз «Есті кісілердің қатарында болғың келсе, өзіңе-өзің есеп бер», - деген. Ендеше, бүгінгі сабақтағы іс-әрекетіңізге есеп беріңіз. Бүгінгі сабақтан алған үш маңызды ақпаратыңызды, өзіңізге ұнаған екі іс-әрекетті және қиындық тудырған бір аспектіні айтыңыз.

2-сабақ

Сабақ тақырыбы: Өлең идеясына талдау

Оқу мақсаты: 10.2.5.1 – әлем және қазақ әдебиетіндегі құндылықтардың үндесуін талдап, өзіндік ой қорыту.

Сабақ мақсаты: Абай және Пушкин өлеңдеріндегі құндылықтардың үндесуін талдап, ой қорыту.

1-тапсырма «Жоғары дәрежелі сұрақ»

1. Абай неліктен өлеңді сөздің патшасына теңейді?
2. Ақын қазақ өлеңіне қандай талаптар қойып отыр?
3. Өлеңнен қандай ой түйдіңіз?

2-тапсырма «Түртін алу»

Даналықтың айғағы болған ақын өлеңінен сыншыл реализмге қатысты жолдарды тауып, ерекшеленіз.

«Өлең – сөздің патшасы, сөз сарасы»

Өлең – сөздің патшасы, сөз сарасы,
Қиыннан қиыстырар ер данасы.
Тілге жеңіл, жүрекке жылы тиіп,
Теп-тегіс жұмыр келсін айналасы.
Бөтен сөзбен былғанса сөз арасы,
Ол – ақынның білімсіз бишарасы.
Айтушы мен тыңдаушы көбі надан,
Бұл жұрттың сөз танымас бір парасы.
Өлеңге әркімнің-ақ бар таласы,
Сонда да солардың бар таңдамасы.
Іші – алтын, сырты – күміс сөз жақсысын
Қазақтың келістірер қай баласы?

Бұрынғы ескі биді тұрсам барлап,
Мақалдап айтады екен, сөз қосарлап.
Ақындары ақылсыз, надан келіп,
Көр-жерді өлең қыпты жоқтан қармап.
Қобыз бен домбыра алып топта сарнап,
Мақтау өлең айтыпты әркімге арнап.
Әр елден өлеңменен қайыр тілеп,
Кетірген сөз қадірін жұртты шарлап.
Ескі бише отырман бос мақалдап,
Ескі ақынша мал үшін тұрман зарлап.
Сөз түзелді, тыңдаушы, сен де түзел,
Сендерге де келейін енді аяндап.

3-тапсырма «Екі жақты күнделік»

Қазақ әдебиетінде реалистік әдіс Абай поэзиясында жоғары сатыға көтерілсе, орыс әдебиетінде Пушкин шығармасы арқылы биік дәрежеге көтерілді.

5-тапсырма «Еркін микрофон»

«Рухани құндылық маңызды ма, әлде материалдық құндылық маңызды ма?» - деген сұрақ аясында өз ойыңызды білдіріңіз.

3-сабақ

Сабақ тақырыбы: «Қалың елім, қазағым, қайран жұртым» өлеңіне талдау
Абай Құнанбайұлы «Өлең – сөздің патшасы, сөз сарасы»

Оқу мақсаты: 10.3.4.1 – шығарманы идеялық жағынан мазмұндас туындылармен салыстыра отырып, әдеби сын жазу

Сабақ мақсаты: Абайдың «Қалың елім, қазағым, қайран жұртым» өлеңін идеялық жағынан мазмұндас туындымен салыстыра отырып, әдеби сыни эссе жазу.

1-тапсырма «Сәйкестендіру»

«Қалың елім, қазағым, қайран жұртым» өлеңімен идеялық жағынан мазмұндас келетін туындыны сәйкестендіріңіз.

«Қалың елім, қазағым, қайран жұртым»	«Сабырсыз, арсыз, еріншек»
	«Өлең – сөздің патшасы, сөз сарасы»
	«Сегізаяқ»
	«Көңілім қайтты достан да, дұшпаннан

2-тапсырма «Эссені жоспарлау»

Идеялық жағынан мазмұндас Абайдың «Қалың елім, қазағым, қайран жұртым» және «Көңілім қайтты достан да, дұшпаннан да» өлеңдерін салыстыра отырып, тезис, дәлел, қорытынды жазыңыз.

ТЕЗИС	
ДӘЛЕЛДЕР	
ҚОРЫТЫНДЫ	

3-тапсырма «5 минуттық эссе жазу»

Абайдың «Қалың елім, қазағым, қайран жұртым» өлеңін «Көңілім қайтты достан да, дұшпаннан да» өлеңімен салыстыра отырып, әдеби сыни эссе жазыңыз.

Критерий Жинақтаған дәлелдер мен тезистерді құрылымдап, әдеби сыни эссе жаза алады.

Дескриптор

✓ Жинақтаған дәлелдер мен тезистерді құрылымдайды;

- ✓ Клишелерді жүйелі қолданады;
- ✓ Өлең идеясы бойынша эссе тақырыбын ашады.

Эссе жазуда қолдануға ұсынылған клишелер

4-тапсырма «Авторға хат»

Абай армандаған тұлға, өзіңіз армандаған маман ретінде ел дамуына қандай үлес қосар едіңіз? Сұрақ төңірегінде ойланып, «Авторға хат» жазыңыз.

Қорыта келгенде, адамзаттық құндылықтарға тәрбиелеуде, сын тұрғысынан ойлауға, өз ісіне есеп беріп, тұлғаның өзін-өзі тәрбиелеуіне, тез өзгермелі әлемде өмір сүруге бейім, функционалды сауатты тұлға тәрбиелеуде ұлы Абай мұрасының маңызы зор. Бұған Абай шығармаларын заманға сай барынша белсенді, оқушының жеке траекториясын басшылыққа алып оқыту арқылы қол жеткізуге болады. Демек, Абай шығармаларын сындарлы оқыту арқылы біз оқушылардың бойына ХХІ ғасырда өмірдің барлық саласында табысты болуы үшін қажетті кең ауқымды дағдыларды дарыта аламыз. Оқушылар кез келген жағдайда Абайдың тағылымы мол философиялық шығармаларын сын тұрғысынан қолданып, басқалармен әртүрлі тақырып төңірегінде мазмұнды әңгіме жүргізіп, өз ойын еркін айта да, жаза да алатын болады. Олай болса, Абай шығармаларын сыни тұрғыдан оқытудың берері мол.

«Қос ғасырдың тоғысар тұсында «Ғылымды іздеп, дүниені көздеп», ғылым мен білім, өнер жолдарына үңілген ұлы Абайдың шығармаларының өзектілігі артып, ғибраты мол ой-тұжырымдары баршамызға рухани азық болып, ұлтымызды жаңғырту ісінде тағылымы зор мұра болып отыр. Ол – ұлтымыздың рухани жаңғыру жолындағы темірқазығы һәм шамшырағы іспетті. Ендеше, Абайдың философиялық тұжырымдары мен шығармашылығын жаңаша оқытуда табысты болайық.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. 2023-2024 оқу жылдарына арналған әдістемелік нұсқаухат
2. Бітібаева Қ. Әдебиетті оқыту әдістемесі. – Алматы: «Рауан», 1997
3. Жұмажанова Т.Қ. Әдебиетті оқыту әдістемесі. – А. «Білім», 2009
4. Кәшімбаев А. Қазақ әдебиетін оқыту методикасы. – А. «Мектеп», 1969.
5. Қазақ әдебиеті электронды оқулығы [Қазақ әдебиеті Дерибаев С. - OKULYK.KZ](http://Qazak.edebieti.Deribaev.S.-OKULYK.KZ)
6. Қоңыратбаев Ә. Әдебиетті оқыту методикасы. – Алматы: «Мектеп», 1985.

РАЗВИТИЕ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ ПО ПРЕДМЕТУ «РУССКИЙ ЯЗЫК» ВО 2 КЛАССЕ В ШКОЛЕ С НЕРУССКИМ ЯЗЫКОМ ОБУЧЕНИЯ

Аманжолова М.Б.

учитель русского языка и литературы,
Школа-гимназия им. Шапык Шөкин, г. Павлодар

Андатпа: Оқыту орыс тілінде емес мектептерінде 2 сыныпта орыс тілі пәнінде оқушылардың оқу (функционалдық) сауаттылығын дамыту жолдары. Айтылым, оқылым әрекеттерін дамытуға ықпал ететін тапсырмалар.

Аннотация: Пути развития читательской грамотности учащихся по предмету «Русский язык» во 2 классе в школах с нерусским языком обучения. Задания для развития навыков говорения и чтения.

Abstract: Ways of developing the reading literacy of students on the subject "Russian language" in the 2nd grade in schools with a non-Russian language of instruction. Tasks for the development of speaking and reading skills.

Целью обучения учебному предмету «Русский язык» является формирование навыков аудирования (слушания), говорения, чтения и письма в соответствии с правилами речевого этикета и нормами употребления языковых единиц в речевой деятельности, ориентированной на ситуации общения.

Мы согласны с мнением авторов «Для успешной реализации поставленной цели учителю необходимо владеть:

- современными методиками и технологиями обучения, в том числе компьютерными, позволяющими осуществлять учебный процесс на современном уровне;

- высоким уровнем рефлексии результатов учебно-воспитательного процесса, овладеть технологиями оценки уровней достижений каждого учащегося и класса в целом.

Учитель должен быть исследователем, умеющим выявить и осознать проблему, наметить пути её решения на теоретическом и практическом уровнях. Использовать результаты своих научных исследований в учебном процессе.

Учитель – консультант, наставник, партнёр.

Задача учителя – определить направление работы, создать условия для инициативы обучающихся, грамотно организовать деятельность учащихся.

Чтобы обеспечить познавательную активность и познавательный интерес учащихся на различных этапах урока, следует использовать активные формы и методы работы. Организационные формы обучения русскому языку в начальной школе могут быть разнообразны: традиционный урок с элементами учебно-игровых заданий, урок-исследование, урок-викторина, урок-коммуникация, урок-представление и другие.

Типы урока определяются этапами изучения учениками конкретной темы. Соблюдение установленного порядка – урок изучения нового материала, урок закрепления и повторительнообобщающий урок – обеспечивает эффективность учебного процесса, что доказано практикой наблюдения [1].

Тема урока: «Мои друзья» из раздела «Моя семья и друзья». Цели урока сформулированы в формате SMART, то есть они конкретны, измеримы и достижимы, реалистичны, определенные во времени в соответствии с уровнем мыслительных навыков. Цели обучения в соответствии с учебной программой

2.3.1.1 – выразительно читать текст (интонирование повествовательных и вопросительных предложений);

2.3.2.1 – понимать значение слов и простых фраз в тексте, имеющих отношение к повседневной жизни;

2.2.7.1 – понимать смысловозначительную роль звука и ударения;

2.5.2.2 – писать заглавную букву в написании имён, отчеств, фамилий людей, кличек животных (с помощью учителя).

Цели урока:

– выразительно читает текст;

– понимает лексическое значение слов;

– пишет заглавную букву в написании имён, отчеств, фамилий людей, кличек животных;

– понимает роль звука в слове;

«Про какого бы рода информацию мы ни говорили, всё упирается в чтение» [2].

В исследовании PISA грамотность чтения подразделяется на несколько уровней, мы выбрали самый низкий уровень - поиск в тексте нужной информации по простому критерию. Перед нами ученики начальной школы, они впервые изучают русский язык.

Задача: развивать навыки аудирования (слушания), говорения, чтения, письма, необходимые для общения в повседневной жизни, учебной и практической деятельности, на нашем уроке решила продуктивным результатом - составление и разыгрыш диалога «Знакомство» на ситуацию «неожиданная встреча в Batyr Mall. Построение предложений опираясь на вопросы; использование слов для знакомства и сообщения о себе (друге); реагирование на услышанное ответами на вопросы; создание высказываний из 2–4 предложений.

Письмо: написание заглавных и строчных букв и их соединений; соблюдение высоты, ширины и наклона прописных, строчных букв; написание слов, предложений с соблюдением каллиграфических норм – базовое содержание учебного предмета «Русский язык» для 2 класса. Сегодня на уроке ученики 2 «А» класса записали с помощью учителя имена, фамилии своих друзей, клички животных.

Самый распространенный вид сотрудничества при изучении русского языка как неродного - это проверка учениками друг друга знания отдельных слов и выражений (идиом). Как это происходит, всем известно. Может быть, именно поэтому никто не придавал какого-то особого значения методической стороне этой взаимопроверки. А между тем сотрудничество учащихся здесь может быть весьма разнообразным и, главное, эффективным. Простейший случай: один ученик называет слова на казахском языке, а другой (проверяемый) называет эти слова на русском языке. Именно так иногда учитель проверяет ученика во время опроса [3]. Словарная работа к стихотворению Ануарбека Таженовича Дуйсенбиева «Дети земли» прошла интересно, продуктивно.

«Общение в парах сменного состава, - пишет Л.Ф.Баранова, - дает возможность освоить обязательный языковой материал каждым учеником за конкретное, соответствующее его способностям время. При соответствующей коммуникативной установке и обеспечении заданием учащиеся не ощущают, что они учат друг друга, они просто общаются на иностранном языке: берут интервью, строят планы, рассказывают о впечатлениях, ищут ответы на поставленный проблемный вопрос. Работа в парах сменного состава повышает активность всех учащихся (на занятиях нет праздно сидящих), что существенно развивает общение, которого в рамках обычного урока недостаточно и в котором заключаются огромные возможности для развития

личности». Заполнив диаграмму «Увлечение друзей» учащиеся сегодня лучше узнали друг друга.

Методические приёмы развития критического мышления - стадия реализации смысла: активно конструируют новую информацию, устанавливают связи между приращенным или ранее усвоенным материалом.

Распространение получил приём «Взаимоопрос». Применения всевозможных карточек. На карточки переносим задания для повторения и закрепления правил, упражнения и диалоги любого типа и содержания, например: «Напиши ответы на вопросы. 1) У тебя есть друг; 2) Как его зовут? 3) Сколько ему лет? 4) Чем он(а) увлекается? и т.д.

Здоровьесберегающие технологии – обеспечение школьнику возможности сохранения здоровья за период обучения в школе, формирование у него необходимых знаний, умений и навыков по здоровому образу жизни и применение полученных знаний в повседневной жизни. режим, хорошая освещённость, чистота, правила техники безопасности и др.; Физкультминутка и динамическая пауза – любимый пункт второклашек на уроках.

Мы!

– Звонче слова в мире нет!

– Мы!

– Это песня и рассвет!

– Мы!

– Это значит ты и я!

– Мы!

–Значит встретились друзья!

Одним из важных видов образовательных технологий является информационно-коммуникативные технологии (ИКТ).

Современный педагог должен эффективно использовать, разрабатывать и создавать цифровые образовательные материалы и ресурсы. LearningApps Приложение для создания интерактивных заданий разных уровней сложности: викторин, кроссвордов, пазлов и игр. Задание проверяется автоматически. Здесь можно найти много разнообразных шаблонов, есть библиотека готовых материалов, а также Plickers - сервис с технологией использования карточек с QR-кодами и поиск соответствий WordWall позволяют проводить уроки на высоком эстетическом и эмоциональном уровне, обеспечивает наглядность, визуализацию, привлечение большого количества дидактического материала.

В течение всего урока для оценивания достижений обучающегося применились: наблюдение; «Словесная похвала», прием «Взаимооценивание», приём «Сигнальная карта», «Словесная оценка». Прием «Гора успеха» помог увидеть «позиции» учеников на данном уроке, понять, что создаётся доброжелательная атмосфера; никто никого не пугает и никто никого не боится.

- мне интересно то, чему меня учат;
- мне интересен тот, кто меня учит;
- мне интересно, как меня учат [1];

Функциональная грамотность обучающихся включает три основных компонента: читательская грамотность: формирование не столько правильности, быстроты и беглости чтения, а понимания прочитанного текста, вопроса и инструкции к различным заданиям;

Математическая грамотность: направлена на умение решать практические задачи в различных контекстах и рассуждению, которая может коснуться в повседневной жизни личного, общественного и профессионального вопроса;

Естественно-научная грамотность: умение объяснять различные явления, факты, события с научной точки зрения, используя исследовательские.

Содержание языковых предметов в начальной школе направлено на развитие у обучающихся интереса и позитивного отношения к изучению языков посредством игровой и познавательной деятельности, а также на формирование начальных коммуникативных навыков для обмена информацией, умения работать с текстом как языковым материалом, понимания сущности фраз и оборотов слов и их использования в реальных ситуациях.

Таким образом цель – это ожидаемый результат, достижение которого возможно посредством задачи, которой является предписанием к действиям, а задачи решаются посредством выполнения заданий.

Список использованных источников

1. Методическое руководство для учителя: методическое пособие для учителей 2 класса (с нерусским языком обучения) уровня начального образования./ М.К. Каирова, М.Д. Сахимзадина, Д.Х. Аринова, Г.С. Жомартова, А.Х. Кожабаева, Ш.Р. Ниязгулова. – Астана: «Arman-PV baspasy», 2023. – 160 с.
2. Махмутов М. И. Организация проблемного обучения в школе. Книга для учителей. – М.:Просвещение, 1977. – 240 с.

КӨРКЕМ МӘТІННІҢ МАЗМҰН ЕРЕКШЕЛІГІНЕ СӘЙКЕС ТІЛДІК-КОМПОЗИЦИЯЛЫҚ ҚҰРЫЛЫМЫ

Атекеева А.Е.

қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі, магистр
№63 мектеп-гимназия, Астана қ.

Аңдатпа: Мақалада көркем мәтіннің мазмұндық ерекшелігі жайлы айтылады. Автор көркем мәтіннің тілдік-композициялық құрылымын нақты мысалдарды талдау арқылы дәйектейді.

Аннотация: В статье говорится о содержательных особенностях художественного текста. С помощью анализа художественного текста автор рассказывает о лингвистической-композиционной структуре художественного текста.

Abstract: The article talks about the content features of the artistic text. Using the analysis of the artistic text, the author tells about the linguistic and compositional structure of the artistic text.

Көркем прозада сөйлеу процесінің композициясын эстетикалық тұрғыда ұйымдастыру барысындағы ерекше моделдердің бірі немесе ерекше кезең ретінде анықтауға болады. Бұл жағдайда прозалық мәтін көркем мәтіннің барлық инварианттық сапасын анықтау арқылы санада немесе шындықта ауызша эстетикалық тұтастық ретінде орындайды.

Көркем проза, әдетте, лингвопоэтикалық түсіндіру пәні ретінде пайдалы ұстанымдарды бастапқы салыстыру және оны поэзияның үйлесімді ұстанымдарымен ұқсастыру арқылы зерттеуге алынады. Әрине, проза тілінің біздің күнделікті қарым-қатынасымызға қызмет етуші тәжірибелік тілден сырттай поэзияға тән айырмашылық

көзге бірден жарқырап шалынатын белгілері жоқ. Дегенмен олар да өнер шығармасы болып табылады, сондықтан да, проза тілі поэзия тілі сияқты жазушы көздеген идеялық-эстетикалық талаптарға сәйкес ұйымдастырылып өңделеді.

Көркем прозаны ұйымдастыруда оның шындығын туындатушы процесті анықтайтын жетекші принцип – бұл ішкі бір тектілік емес, мәтіндік гетерогендік немесе интермәтіндік. Интермәтіндік талдау кең мағынада қолданылатын коннотацияға біріктірілген бірнеше мағлұматқа ие.

Басқаша айтқанда, кез келген эстетикалық тұтастықтағы прозалық ауызекілік – полифоникалық сөйлеу құрылымы, яғни, "мәтіндегі мәтін". В.В. Одинцев жалпы көпшілік прозалық көркем шығармадағы абстрактілі түрдегі мәтіннің екі түрін бөліп көрсетеді: көркем сөйлеуді таратудың бір текті емес құрылымдық формасын көрсететін әңгімелеу және диалог: автордың сөйлеу кеңістігі мен кейіпкердің сөйлеу кеңістігі [1].

Көркем прозаның коммуникативті шеңберіне, функционалдық міндеттеріне, көлеміне, тіліне қарай сипатталатын мәтін типтерін (субмәтін) немесе композициялық-сөйлеу құрылымын О.Г. Ревзина егжей-тегжейлі анықтайды [2, 301-316]. Ғалым композициялық-сөйлеу құрылымына авторлық монологтық сөздерді төл сөзді (көркем диалогты), ішкі монологты, өзіндік емес төл сөзді жатқызады. Бұл мәтіндегі мәтіндерге келесі нормативтік сипаттамалар тән: а) Авторлық монологтық сөздер бірінші және үшінші жақтық формада беріледі. Бірінші жақта "мен" арқылы эксплицитті формада "мен" айтылған. Ал үшінші жақта оқырманға өзін метамәтіндік көрсетуде кейіпкер номинациясын "айқындау" мүмкіндігі бола тұра эксплицитті формада айта алмайды.

Көркем прозалық шығармада авторлық монологтық сөздер әңгімелеу, пікірлесу сипаттамасының міндеттерін атқарады және оның ең кең көлемін қамтиды. Авторлық монологтық сөздер әдеби тілге (нормативтік) сүйенеді. Мысалы, Мен ұлы Пушкинмен ең әуелі Абай арқылы танысқан қазақ жастарының бірімін. Сондықтан болу керек, Пушкин аты аталғанда, қол ұстасып келе жатқан Абайды да көргендей боламын. Оларға ілесе, ақ сақалынан жеңіс желін ұйтқыта соқтырып келе жатқан қарт ақын Жамбыл көрінеді. Ойын осылай өрлей береді де, бар елдердің ұлы адамдарын бізге әкеліп қосады. Өйткені өз заманының айуандығымен алысып өткен ұлы жандар, бұл заманда да әділет жағында болуға тиісті. Ол былай тұрсын, қанымыз неміс еді деп, Гейне мен Гете де бүгінгі Гитлер Германиясын жақтамайтын сияктанады.

ә) төл сөзде – көркем мәтіннің универсумына тән автор мен оқырманның санасында ойдан алынған тұлғалар ("кейіпкерлер", "персонаждар", "образдар") сөйлейді. Олардың негізгі міндеті – кейіпкерлерді сипаттау, олардың тілдік бейнесін жасау. Тікелей сөйлеу авторлық монологтық сөзге қарағанда шығарманың аз көлемін қамтиды және бүкіл стилистикалық жүйемен бірлесе отырып әдеби тілге сүйенеді. Мысалы, *Әлі де өксігі басыла қоймаған апам, алдына қойған тамақты ілгері ысырып қойды:*

- *Қаталап келдім. Тамақ ішпеймін. Рахмет, шырағым.*

- *Ендеше, шай ішіңіз, - деп, Мария апай, шай алғызды.*

Апам стаканды әрі итеріп қояды, Мария апай стаканды қайтадан ұсынып, қылқылдап тұр:

- *Сіз анасыз ғой. Мен де анамын. Сізде көп болса, он бала бар шығар... Менің елу балам бар... Балаңызды алып қайтам десеңіз қазір қайтарам, өз балаларым да жетеді... Ол жағынан қауіп етпеңіз, сеніңіз... Бірақ ана бола тұрып, балалардың дәмінен татпасаңыз балалар өкпелейді, - деп Мария апай әртүрлі тәттілер мен күрең шайды апамның алдына қарай жақындата түседі.*

б) ішкі монолог – автор мен оқырманның қабылдауы үйлеседі. Ішкі монологтың функционалдық міндеті – субъектінің ішкі жандүниесін оның сөйлеуі арқылы ашу, ішкі монолог шектеулі көлемді қамтиды және дәстүрлі формада әдеби тілге сүйенеді. Атап айтқанда стилистикалық мағынасына, нормаға, жоғарғы стилистикалық қабат құралы т.б. Әдетте, ішкі монологқа деген құқықтың өзі оның субъектісінің маңыздылығын айқындайды.

Романда жазушы кейіпкер бейнесін жасау мақсатында пайдаланған көркемдік құралдардың бірі – монолог. Мұнда кейіпкердің мінез-құлқы, танымы, рухани дүниесі, өзіндік болмысы **көрінеді**. Мысалы, *"Қайроштың: Кеменің "Қазақстан" деген аты маған көп ой салып келе жатыр. Жайықтай кең арнамен жүзіп отырып, Каспийдей теңізге апаратын кеме Қазақстанның өз бейнесін елестеткендей болады. Еркін есіп, кідіріс жоқ алға басып бара жатқан кеме, еркін өрлеп келе жатқан еліміз сияқтанады, - Қазақстан! - деймін ішімнен әрбір қарпына көңіл құлағын тосып. Әрбір қарпы өңдей естіледі "Қайраңтыдан" басқа жерді өз жерім деп көрмеген басым, енді елімнің атын тұтас атап, байтақ бір Республиканы тұтас елім дей алғанымас масаттанып та келем. Кеудемді әлдене керіп бара жатқандай, өзімді-өзім үлкен сезінем (15-6.)* деген ойынан немесе шекара шегінде күзетте **тұрғандағы: "Ала бағанды көргенде маған ылғи бір-ақ ой келеді, Сенің адаммын, азаматпын деуің, елім бар, жұртым бар деуің, бірдеңені арман етудің, туған-туысқаныңа бақыт тілеуің, бірдемені істеймін деуің, бәрі де осы ала бағынышты бер жағында ғана мүмкін сияқты. Көңіліңді қанша қамшыласаң да, ала бағанның ар жағынан мұндай еш нәрсе таба алмайсың. Бөтен ел деп босқа жамандағың келмейді, бірақ көзге ілінер жақсылық таппайсың. Ала баған екі елдің ғана шекара белгісі емес, екі түрлі дүние танудың, болған мен болашақтың шегін айырып тұрған сияқтанады. Күзетші емес, белгі сияқтанып кетеді"** деген монологынан оның туған еліне, Отанына сүйіспеншілігін, ел-жұртына деген ықыласын, отансүйгіштік сезімін байқаймыз.

в) **өзіндік емес** төл сөз (**несобственно-прямая речь**) соңынан қалыптасқан композициялық-сөйлеу құрылымы. Оның коммуникативтік аясы екі субъектінің болуымен сипатталады: авторлық монологтық сөздерде берілген тұлғалық субъект, яғни сипаттама объектісі болып табылатын тұлға ("персонаж"). Сондықтан да өзіндік емес төл сөз сипатталатын субъектіні өзгертусіз кейіпкер санасына көшіру ретінде анықталады. Өзіндік емес төл сөз төлеу сөзге және жанамалы төл сөзге тең емес.

Осы сияқты зерттеулерді "қос үнді сөз" деп қараған Х.Кәрімовтің, Г.Шоқымның еңбектерінен көруге болады. "Қос үнді сөз – әдеби шығармадағы автор сөзі, кейіпкер сөзі деген ұғымдармен тектес, солармен бір қатардағы құбылыс. Ол – авторлық баяндау мен қатысушылар сөзі. Қос үнді сөзді сол екеуімен салыстыруға және сондай салыстырудан олардың ұқсастығы мен айырмашылықтарын көруге болады. Мәселен, кейіпкер сөзі - ол мазмұн жағынан да, грамматикалық формасы (I жақта айтылуы) жағынан да кейіпкердің өзінікі. Кейіпкер сөзінің мазмұнына байланысты автор бағасы кейіпкер сөзіне қосақтала айтылатын ремарка, не сол маңайдағы авторлық баяндау арқылы білдіріледі. Ал қос үнді сөзде сол екеуін біріктіру, бірден білдіру мүмкіндігі пайда болады. Қос үнді сөзде әрі кейіпкер көзқарасы, әрі соған қатысты автор бағасы бірге беріледі. Алайда автор бағасы, автор тенденциясы астарлы түрде, бірден байқала бермейді. Екінші жағынан, қос үнді сөзде де кейіпкер сөзінің экспрессиясы мен эмоциялылығы бар. Қос үнді сөзге жататын тілдік единицалар мұнда жаңа мағыналық қосымша реңктерге ие болады. Қос үнді сөз баяндауға ауызекі тілдік сипат береді. Сөйтіп, қос үнді сөздің қолданылуы баяндауды жандандырады, әсерлі күшін молайтады, күрделендіреді" [3,91-92].

Х.Кәрімов еңбегіндегі тағы бір мәнді жай – автор бейнесі туралы пікірі. "Әдеби шығармадағы негізгі қаһарманмен, екінші қатардағы кейіпкерлермен бірге, шығарманың өнбойында үздіксіз бой көрсетіп отыратын, баяндауға ерекше тереңдік сипат беретін, оқушыға ой туғызып, шығарма идеясын оның түсінуіне көметесетін тағы бір образ бар. Ол – автор образы. Ол әртүрлі формада болуы, алуан түрлі амалдар арқылы көрінуі мүмкін"... [3,111]. Мысалы, *Қисық бір көшелерге Пушкин, Лермонтов аттары қойылғанын көргенде, Шеген қатты назаланушы еді. Болмаса кім болары белгісіз жаңа туған балаға үш-төрт көсеміміздің атын қос-қосап бір-ақ қойғанын естісе, күйін-пісін, ыза болып қалатын.*

- Ұлы сезімді ұқсата айырбастау, ұлы адамдарға өзімізді теңеу, надандық белгісі! Қасиет қадірін кетірмеу керек, - дейтін. Өзіндік емес төл сөз грамматикалық, синтаксистік және лексикалық белгілеріне қарай бөлінеді. Басты рөлді грамматикалық белгілер атқарады. Өзіндік емес төл сөзді міндеттеріне қарай ішкі монологпен үйлеседі және ол кейіпкердің ішкі жан-дүниесін ашуға, көрсетуге арналған. "дұрыс" құрастырылған көркем мәтіндегі өзіндік емес төл сөз азғантай көлемді қамтиды. Өзіндік емес төл сөз авторлық монологтық сөздердің тілдік сипаттамаларымен біртектес кейіпкердің сөйлеу құралдарына сүйене алады [4, 304-306].

Ғалымдардың айтуы бойынша көркем әдебиетті талдауға тырысушы стилист, ең алдымен сол берілген мерзімге сәйкес тілдің барлық деңгейін және сол тілдің барлық көрінісін жеткілікті бейнелеуі тиіс.

Ұлттық тілге тән жүйелік байланыс стилистикалық және коннотативті мағынаға да таратылады, сондықтан да кез-келген көркем мәтінді және көркем сөзді жалпы жүйе ретінде анықтау қажет.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Одинцев В.В. О языке художественной прозы. - М.: Наука, 1973.-103с.
- 2.Ревзина О.Г. Методы анализа художественного текста II Доклады VIII Международной конференции. - М., 1999.- С.301-315
3. Шоқым Г.Т. Көркем проза тілінің стильдік ерекшеліктері (оқу құралы).– Алматы, 2001. – 91-92, 111 бб.
4. Елемесова Ш. Көркем мәтіндегі ұлттық мәдениеттің тілдік релеванттары: Фил. ғыл. канд. дис. автореф. – Алматы, 2003. – 32 б..
5. Леонтьев А.А. Основы психолингвистики. - Москва, 1999. – 287с.

МЕКТЕПТЕ АҒЫЛШЫН ТІЛІ ПӘНІН ОҚЫТУДА «СУГГЕСТОПЕДИЯ» ӘДІСІН ҚОЛДАНУ

Базарбева А., Жекебаева Ж.

ағылшын тілі мұғалімдері,
№15 мектеп-лицей, Астана қ.

Аңдатпа: Бұл мақала «Суггестопедия» әдісіне және оны мектепте ағылшын тілін үйренуде тиімді қолдануға арналған. «Суггестопедия» әдісі – бұл оң сенімге, эмоционалды тұрақтылыққа және шығармашылық ойлауға негізделген оқытудың инновациялық тәсілі. Мақалада осы әдістің негізгі принциптері және оны ағылшын тілі сабақтарында практикалық қолдану қарастырылады. Бұл мақала шет тілдерін оқытудың тиімділігін арттыруға бағытталған педагогтерге, зерттеушілерге және білім беру мамандарына пайдалы болмақ.

Аннотация: Стаття посвящена методу «Суггестопедии» и его эффективному применению при изучении английского языка в школьной среде. Метод «Суггестопедии» представляет собой инновационный подход к обучению, основанный на положительном убеждении, эмоциональной насыщенности и творческом мышлении. В статье рассматриваются основные принципы данного метода и его практическое применение на уроках английского языка. Эта статья представляет интерес для педагогов, исследователей и специалистов в области образования, ориентированных на повышение эффективности обучения иностранным языкам.

Abstract: The article is devoted to the method of "Suggestopedia" and its effective application in learning English in the school environment. The method of "Suggestopedia" is an innovative approach to learning based on positive persuasion, emotional intensity and creative thinking. The article discusses the basic principles of this method and its practical application in English classes. This article is of interest to educators, researchers and educational professionals focused on improving the effectiveness of foreign language learning.

Қазіргі қоғамда шет тілдерін, соның ішінде ағылшын тілін меңгерудің маңыздылығы артып келеді. Жаһандану, технологияның қарқынды дамуы, халықаралық коммуникациялар адамдардан ағылшын тілін тиімді меңгеру дағдыларын талап етеді. Алайда, дәстүрлі оқыту әдістерінің тиімсіздігі мәселесі бар, бұл тілді меңгерудің жеткіліксіз деңгейіне және оқушылардың ынтасының төмендеуіне әкеледі. Осыған байланысты ағылшын тілін табысты меңгеруге ықпал ететін оқытудың тәсілдердің бірі «Суггестопедия» әдісі.

Бұл мақаланың мақсаты – «Суггестопедия» әдісін мектепте ағылшын тілін оқытудың тиімді құралы ретінде қарастыру. Осы әдістің негізгі принциптері мен ерекшеліктерін талдай отырып, біз оның артықшылықтары мен оқу процесін жақсарту мүмкіндіктерін анықтауға тырысамыз.

Білім беруді белсенді дамытудың және шет тілдерін оқытуға деген қызығушылықтың қазіргі жағдайында «Суггестопедия» әдісі академиялық салада маңызды орын алады. Позитивті сенімге, эмоционалды компонентке және шығармашылық ойлауға негізделген бұл әдіс орта мектептегі ағылшын тілі сабақтарында тиімді қолданылатын оқытудың инновациялық тәсілі болып табылады. Ағылшын тілін оқытуда отандық ғалымдар З. Ибраева, К. Булатбаева, Д.Веселинов фразеологиялық бірліктерді қолданудың әдістемелік тәсілдері туралы [1], сондай-ақ Е. А. Верижникова, А. А. Гегечкоридің тілдік білім берудегі инновациялық технологиялардың рөлі туралы зерттеулері сияқты зерттеулер шет тілдерін оқыту саласындағы қазіргі тенденцияларды түсіну үшін маңызды [2]. С. Ибрагимованың жұмысы филологиялық емес мамандықтардың студенттері үшін «суггестопедия» әдісін қолданудың маңыздылығын көрсетеді, бұл оның әмбебаптығы мен оқытудың әртүрлі контексттеріндегі тиімділігін көрсетеді [3]. Бұл әдеби шолу инновациялық әдістердің, соның ішінде «суггестопедияның» шет тілдерін оқытудың тиімділігін арттырудағы және оқу процесіне заманауи әдістемелік тәсілдерді біріктірудегі маңыздылығын көрсетеді.

«Суггестопедия» – бұл 1970 жылдары Болгар ғалымы және психологы Георгий Лозанов жасаған шет тілдерін оқыту әдісі. Бұл әдіс оң әсерді қолдануға және әр адамның өзін-өзі шамадан тыс жүктеместен тиімді оқуға қабілетті екендігіне толық сенімділікке негізделген [4]. Бұл әдісті мектеп тәжірибесінде ағылшын тілі сабақтарында қалай сәтті қолдануға болатынын қарастырайық.

1. Позитивті сенімділікті қолдану

«Суггестопедия» әдісінің маңызды құрамдас бөлігі – оқушылардың ағылшын тілін сәтті үйрену қабілетіне сендіру. Мұғалім әр оқушыны жаңа тілді шамадан тыс

жүктеме мен стресстен үйренуге қабілетті екендігіне сендіруі керек. Позитивті сенімдер жайлылық, сенімділік және жаңа білімге ашықтық атмосферасын құрады.

2. Эмоционалды жағымды жағдай жасау

«Суггестопедия» әдісі сабақтарда эмоционалды жағымды жағдай жасауды қамтиды. Эмоционалды компонент жаңа материалды игеруде маңызды рөл атқарады. «Суггестопедия» қағидаттарына негізделген ағылшын тілі сабақтары қызықты, оқушыларда эмоционалды реакциялар тудыруы керек.

3. Музыка мен ырғақты қолдану

Музыка мен ырғақ – «Суггестопедия» әдісінің негізгі аспектілері. Ағылшын тілі сабақтарында музыкалық элементтерді қолдану материалды тиімдірек игеруге көмектеседі. Әндерді, өлеңдерді айту— мұның бәрі тілдік құрылымдарды жақсы есте сақтауға және түсінуге ықпал етеді.

4. Шығармашылық пен қиялды дамыту

«Суггестопедия» әдісі оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға бағытталған. Шығармашылық арқылы олар тілдік дағдыларды жақсы меңгереді. Театрландыруды, рөлдік ойындарды, импровизацияны қолдану оқушыларға жағдайға үйренуге, диалогтық дағдыларды қалыптастыруға және лексикалық қорын байытуға мүмкіндік береді.

5. Материалды игерудің оңтайлы уақыты

Бұл әдіс материалды игерудің оңтайлы уақытын білдіреді. Ағылшын тілі сабақтары оқу қарқынды, бірақ оқушылардың ауыр жүктеме бермей, ақпаратты жылдам қабылдауға әсер етеді. Бұл білімді игеруді жақсартуға және тілді үйренуге оң көзқарасты қалыптастыруға ықпал етеді.

Мысалы жаңа тақырып идиома, фразеологизмдер болған жағдайда, сабақ бекіту барысында артыңғы фонға тиісті классикалық музыка қойып, фразеологизмдер мен идиомаларды классикалық музыкамен ассоциация жасауды дағдылау. Келесі сабақта, еске сақтағанын бағалау үшін қайта сол классикалық музыканы қою. Сол кезде оқушыларға есіне түсіруге көмегі тимек.

Немесе келесідей жағдайларда қолданса болады: фразалық етістіктерді және expressive сан есімді жаттау барысында қолдануға болады. Осы сөздер жиі кездесетін өлеңдерді тауып артыңғы фонға қойып қою. Келесіде бақылау жұмысын алу кезінде өлеңді алдын ала қойып еске түсіруге көмек беру. Кейін бақылау жұмысын алуға кірісу.

Ағылшын тілі сабақтарында «Суггестопедия» әдісін қолдану бойынша келесідей ұсыныстар беруге болады:

1) оқушылар өздерін жайлы және сенімді сезінетін сабақта достық, сыныпта позитивті ахуал құруға ұмтылыңыз;

2) оқу процесіне музыканы, әндерді, ырғақты жаттығуларды енгізіңіз, өйткені бұл материалды есте сақтау және игеру процестерін белсендіреді;

3) сабаққа театрландыру, рөлдік ойындар және импровизация элементтерін қосыңыз, бұл оқушыларға жағдайға үйренуге және тілдік дағдыларды іс жүзінде қолдануға мүмкіндік береді;

4) тілді сәтті үйрену қабілетіне деген сенімділікті қалыптастыру арқылы әр оқушыны қолдаңыз және ынталандырыңыз, олардың жетістіктеріне баса назар аударыңыз;

5) жеке ерекшеліктерін ескере отырып, сабақтарды әртүрлі және қызықты ету үшін әртүрлі оқыту әдістері мен стратегияларын пайдаланыңыз;

6) тапсырмаларды орындау үшін олардың ұсыныстарын, идеяларын және шығармашылық тәсілдерін ынталандыру арқылы оқушылардың шығармашылық ойлауын дамытуға үлес қосыңыз;

7) жаңа материалды игерудің оңтайлы уақытын ескере отырып, сабақтарды қарқынды, бірақ шамадан тыс жүктелмейтін етіп жоспарлаңыз;

8) «Суггестопедия» әдісін қолдануға оқушылардың жауаптарын мұқият қадағалаңыз және олардың пікірлері мен қажеттіліктерін ескере отырып, өз тәжірибеңізде түзетулер енгізіңіз;

«Суггестопедия» әдісін қолдану мұғалімдерден икемділікті, шығармашылықты және эмпатия сезімін талап етеді. Әрбір оқушы өзін маңызды сезінетін және ағылшын тілін сәтті үйренуге дайын болатын оқу ортасын құру маңызды.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Ибраева, З., Булатбаева, К., Веселинов, Д. Орта мектепте шет тілін оқытуда фразеологиялық бірліктерді қолданудың әдістемелік тәсілдері // Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің хабаршысы. Педагогика. Психология. Социология сериясы, 2023. – №142(1), 119–130 б.

2. Верижникова Е. А., Гегечкори А. А. О роли новых инновационных технологий в совершенствовании языкового образования //Актуальные вопросы лингвистики и лингводидактики в контексте межкультурной коммуникации. – 2023. – С. 575-579.

3. Ibragimova S. English language teaching methodology for students in non-philological education using suggestopedia teaching method //Modern Science and Research. – 2023. – Т. 2. – №. 6. – P. 758-760.

4. Лозанов Г.К. Суггестопедия в преподавании иностранных языков // Методы интенсивного обучения иностранным языкам: Сб. научн. тр. / Отв. ред. СИ. Медьник. — М.: изд-во МГПИИЯ им. М. Тореца, 1979. — Вып. 5.1. С. 53-62.

РАЗВИТИЕ НАВЫКА ЧТЕНИЯ СПЛОШНЫХ И НЕСПЛОШНЫХ ТЕКСТОВ НА УРОКАХ НЕМЕЦКОГО ЯЗЫКА

Байгужинова Г.Т.

учитель немецкого языка, магистр педагогических наук,
ГУ «Гимназия №3 для одаренных детей», г.Павлодар, Казахстан

Андатпа: Бұл мақалада мектептегі оқу сауаттылығы мәселесі туралы айтылады. Нақты айтар болсақ, 5-9 сыныптардың мемлекеттік типтік бағдарламасы бойынша оқу дағдыларын дамыту динамикасын ұсыну арқылы функционалды оқу сауаттылығын дамыту қарастырылады. Үздіксіз және үздіксіз емес мәтіндермен жұмыс тапсырмаларын қою арқылы оқушының іс-қимыл алгоритмдері ерекше орын алады.

Аннотация: В данной статье речь идет о проблеме грамотности чтения в школе, рассматривается развитие навыка функциональной грамотности чтения через представление динамики развития навыка чтения по государственной типовой программе 5-9 классов. Особое место занимают алгоритмы действий ученика через постановку заданий работы со сплошными и несплошными текстами.

Abstract: In this article we are talking about the problem of reading literacy at school, the development of the skill of functional reading literacy is considered through the presentation of the dynamics of the development of reading skills according to the state standard program of grades 5-9. A special place is occupied by the algorithms of the student's actions through the setting of tasks for working with continuous and non-continuous texts.

Международное исследование PISA акцентирует внимание на проблеме грамотности чтения. Ученики умеют читать, но не всем удастся грамотно читать и перерабатывать информацию. Насколько завтра наши ученики будут успешны, зависит от умения работать с информацией, текстовым содержанием.

Сегодня становится очевидным, что навыки функциональной грамотности стали ведущими навыками в быстро меняющемся мире. Перед учителем стоят новые задачи, когда необходимо формировать исследовательский потенциал личности.

Необходимые компетенции, диктуемые XXI веком, формируются через умение работать с информацией, находить нестандартные решения ситуативных задач. Отсюда растет необходимость обладать навыками функциональной грамотности. Умение ориентироваться, развиваться и применять знания помогают ориентироваться в окружающей действительности и усваивать новую информацию, приспосабливаться к жизненной реальности. Функциональная грамотность связана прежде всего со способностью учиться всю жизнь. Учиться, значит обладать способностью, искать решения на возникающие проблемные задачи [1, 5].

Таким образом, современный компетентный специалист – это исследовательская личность, сформировать которого мы можем через развитие навыков функциональной грамотности.

Свободное владение навыками грамотности чтения означает, что учащиеся умеют ставить перед собой цель, выделяет главную идею или суть, и интерпретирует их.

На занятиях элективного курса «Формирование функциональной грамотности работы с несплошными и сплошными текстами на уроках немецкого языка» ведущей задачей является развитие навыков работы с несплошными и сплошными немецкоязычными текстами. Насыщенная лексика, незнакомые слова становятся тормозом для понимания текста. Отсюда нервозность, суетливость и вероятность ошибок при выполнении заданий. Чтобы избежать психологического дискомфорта и отторжения изучать язык, есть необходимость объяснять, как можно работать с текстом, отбирать информацию и читать фактические данные.

Проблема работы с текстом вытекает из того, что учащиеся не видят разницу источников информации: таблица или предложение.

Так с заданием Ferien in Deutschland. Представлена таблица.

	2022			2023		
	Sommer	Herbst	Weihnachten	Winter	Ostern	Pfingsten
BW *	28.07. - 10.09.	31.10.+02.11. - 04.11.	21.12. - 07.01.	-	06.04.+11.04. - 15.04.	30.05. - 09.06.
BY *	01.08. - 12.09.	31.10. - 04.11.+16.11. *	24.12. - 07.01.	20.02. - 24.02. *	03.04. - 15.04.	30.05. - 09.06.
BE *	07.07. - 19.08.	24.10. - 05.11.	22.12. - 02.01.	30.01. - 04.02.	03.04. - 14.04.	19.05.+30.05. *
BB	07.07. - 20.08.	24.10. - 05.11.	22.12. - 03.01.	30.01. - 03.02.	03.04. - 14.04.	- *
HB	14.07. - 24.08.	17.10. - 29.10.	23.12. - 06.01.	30.01. - 31.01.	27.03. - 11.04.	19.05.+30.05. *

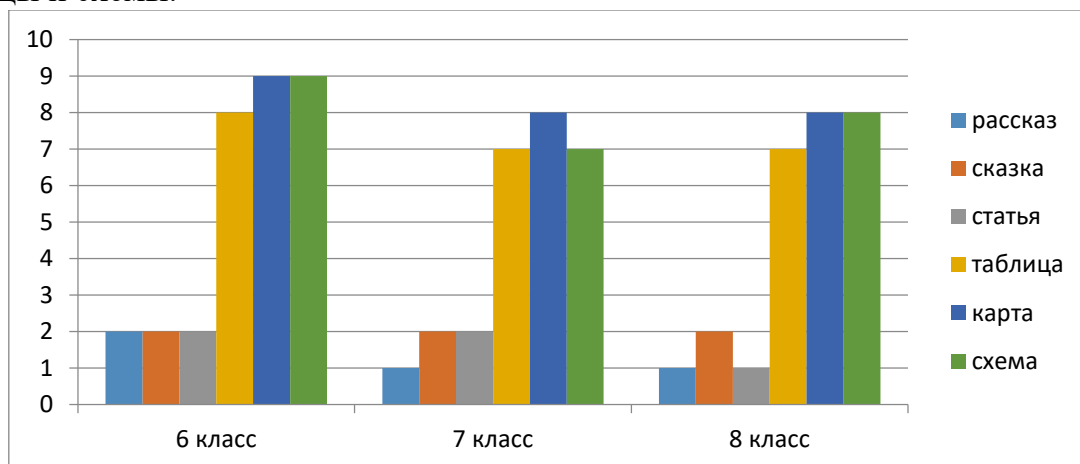
Необходимо изучить таблицу и ответить на вопрос: Wogibteskeine Herbstferien?//Где нет осенних каникул?

- in Berlin)
- in Bayern)
- in Hamburgd)
- in Sachsen)

Из писавших учеников, только 20% ответили правильно, остальные 80% дали ошибочные ответы.

Работа со схемами и картами тоже вызывают затруднения. Был проведен опрос, с какими видами текстов встречаются затруднения. Были предложены варианты

сплошных и несплошных текстов. Мы видим, что затруднения вызывают карты, таблицы и схемы.

Иногда учащиеся теряются в вопросах. Поскольку в тексте и в заданиях используются синонимичные слова. Или ответ может быть в реплике или в значке сопровождающей картинке или фотографии. Очень часто тексты интерпретируют по своему желанию, отходят в сторону. При записи ответов делают ошибки. При правильном прочтении задания к тексту, повышается качество выполнения работы с текстом. Неоднократно сталкивалась с тем, что не все учащиеся видят частичку „nicht“ (не). Например, найдите не соответствующее слово.

У учащихся необходимо развивать умение найти и извлечь информацию, умение интегрировать и интерпретировать сообщение, умение осмыслить и оценить сообщение.

Есть определенный алгоритм чтения с позиции ученика и с позиции учителя по работе со сплошными текстами извлекать локальную информацию и интерпретировать сообщение.

Локализация информации включает в себя просмотр текста в целом и поиск нужной информации из текста. Перед учеником ставится задача: Что конкретно я должен найти? Где я буду получать информацию и как эта информация расположена?

Дается сплошной текст и вопросы, которые относятся к локализации. Что нужно сделать ученику, чтобы локализовать в тексте информацию? Имеется несколько технологий: чтение по диагонали, последовательное чтение слева направо и перекрестное чтение. Такое чтение можно представить следующей схемой [2, 2].

Алгоритм действий ученика должен идти через постановку заданий. Итак, нам даны два текста с заданиями к ним. Выбрать правильный ответ.

1 Das ist eine Anzeige für

☐ a) Sprachreisen.

☐ b) Ferienreisen.

☐ c) Ferienjobs.

2 Die Reisen sind für

☐ a) junge Leute.

☐ b) Familien.

☐ c) Kinder.

3 Was kann man machen?

☐ a) Eine Sprachschule besuchen.

☐ b) Am Strand arbeiten.

☐ c) Spaß haben.

Liebe Carmen,

am kommenden Sonntag habe ich Geburtstag. Ich möchte gerne mit dir feiern und lade dich herzlich zu meiner Party am Samstagabend ein. Wir fangen um 21 Uhr an. Ist das okay für dich? Es werden viele Leute da sein, die du auch kennst. Kannst du vielleicht einen Salat mitbringen? Und vergiss bitte nicht einen Pullover oder eine Jacke! Wir wollen nämlich draußen im Garten feiern. Ich freue mich sehr auf dich!

Bis zum Wochenende

Ralf

Ralf hatte am letzten Wochenende Geburtstag.

Ralf hat nur zwei oder drei Leute eingeladen.

Первый шаг: Внимательно прочитай название текста и выдели ключевые слова цифры, выделенные другим шрифтом слова.

Второй шаг: Прочитай быстро текст. Определи тему текста.

Третий шаг: Прочитай задание. Что ты можешь найти в тексте? Например, выделенные ключевые слова (Signalwörter).

Четвертый шаг: Найди в тексте и в задании ключевые слова (Signalwörter) и прочитайте точное место в тексте.

Здесь важно отметить, что важные места в тексте можно пронумеровать. Так как в немецком языке к сплошным текстам идут задания тестового характера с выбором правильного ответа, а также задания на правильное и неверное утверждение «Richtig» или «Falsch», и в алгоритме работы выделяют следующие шаги.

Пятый шаг: Ты уверен, что из предложенных вариантов ответов один не верный? Тогда зачеркни его! Или с текстом «Richtig» или «Falsch» следующий шаг. Прочитай место еще раз и отметь «Верно», «Не верно».

Шестой шаг: Сравни два других ответа с важным местом в тексте. Знаешь правильный ответ? Поставь крестик!

Седьмой шаг: У тебя есть ответ? Да! Хорошо тогда делай дальше. Нет! Тогда все равно поставь крестик! [3, 23]

Умение локализовать текст помогает ученику быстро и правильно справиться с заданием. Ведь прежде чем усвоить информацию, ее нужно найти. Умение интегрировать и интерпретировать предполагает еще умение выявлять буквальный смысл и уметь обобщать.

Мы видим, что при выполнении данных заданий, цели задания совпадают с целью по предмету немецкий язык по типовому учебному плану. [4].

Обучающийся должен:

5 класс	6 класс	7 класс	8 класс	9 класс
A1.1.	A1.2	A2.1	A.2.2	A2.2
5.3.1 понимать основные моменты в некоторых коротких, простых текстах по общим и учебным темам	6.3.1 понимать основные моменты в коротких, простых текстах	7.3.1 понимать основные моменты в текстах в рамках некоторых незнакомых	8.3.1 понимать основные моменты в текстах незнакомых различных общих	9.3.1 понимать основные моменты в длинных текстах большинства незнакомых

	по общим и учебным темам	общих и учебных тем	и учебных тем, включая некоторые длинные тексты	общих и учебных тем
5.3.2 понимать с незначительной поддержкой специфичную информацию и детали в коротких, простых текстах в рамках некоторых общих и учебных тем	6.3.2 понимать независимо специфичную информацию и детали в коротких, простых текстах в рамках некоторых общих и учебных тем	7.3.2 понимать специфичную информацию и детали в текстах в рамках большинства знакомых общих и учебных тем	8.3.2 понимать специфичную информацию и детали в текстах в рамках различных знакомых общих и учебных тем, включая некоторые длинные тексты	9.3.2 понимать специфичную информацию и детали в текстах в рамках знакомых общих и учебных тем, включая некоторые длинные тексты

Учащиеся встречаются в повседневной жизни с вывесками, таблицами, схемами, и нам учителям важно научить работать по ним.

Представленные несплошные тексты содержат максимум информации о месте. Задание к несплошным текстам. Провести групповую экскурсию [5, 84].

Алгоритм работы с несплошным текстом будет следующим.

Первый шаг: Внимательно прочитай задание. Что ты будешь искать в несплошном тексте? С какой целью?

Второй шаг: Изучи, что в нем изображено. Что ты видишь? Как дана информация? Цифры, слова другого шрифта, цвета, условные обозначения, стрелки.

Третий шаг: Определи, какую функцию несет объект. Возможно это условия, правила, закон.

Четвертый шаг: Найди в несплошном тексте остальные объекты. Подумай, какие функции они несут и как они взаимосвязаны.

Пятый шаг: Подумай и определи, что иллюстрирует данный текст. Изучи процесс. Что происходит? [6, 3].

По первому тексту «Хеллабрун» учащиеся видят на картинке льва, надпись мюнхенский зоопарк, известные брендовые фирмы разного цвета, цифры. Определяем функцию объекта – рекламный пост, объявление. Как взаимосвязаны брендовые фирмы и сберегательная касса города Мюнхена? Оказывается они являются спонсорами зоопарка. Что иллюстрирует данный текст? Место нахождение, точный адрес, часы работы в осенние и весенние месяцы, а также ссылку на сайт.

По второму тексту «Три тура по замку и его история» в первую очередь учащиеся видят схему замка, условные знаки, буква „i“ разных цветов, стрелки, линии, название основных башен. Информация дана через общедоступные знаки: кафетерия, магазинчики, туалетные комнаты, парковочные места, информационное бюро. Какая функция объекта? Информация для туристов и гостей, ориентирование на местности.

По алгоритму работы с сплошными и несплошными текстами у ученика вырабатывается навык грамотности чтения, эффективно достигаются поставленные учебные цели. Такая работа способствует не только расширению лексического запаса слов, применению грамматических структур, но и поможет решать конкретные задачи.

Таким образом, для того, чтобы у учеников формировалась мотивация и развивались навыки чтения, учителю необходимо подбирать тексты интересные и познавательные, соответствующие реалиям жизни.

Ученик с развитыми навыками читательской грамотности обязательно станет конкурентоспособной личностью и компетентным специалистом.

Список использованных источников

1. Логвина И.А, Рождественская Л.В. Формирование навыков функционального чтения. Книга для учителя// - Тарту Уликоль Нарва, 2012.
2. Развитие читательской грамотности
//<https://www.youtube.com/watch?v=jULi8qJnBuM>
3. Fit fur Fit in Deutsch 1 und 2. Tipps und Ubungen // Gerhard Neuner Heuber Verlag 2007.
4. Типовые учебные планы по общеобразовательным предметам, утвержденные приказом Министра Просвещения Республики Казахстан от 16 сентября 2022 года № 399.
5. Geni@l Lehrerhandbuch A2 // Hermann Funk, Michael Koenig, Langenscheidt 2004.
6. Бунеев Р.Н. Понятие функциональной грамотности // Образовательная программа «Школа 2100», Педагогика здравого смысла.

МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛДІ ӘН АРҚЫЛЫ ҮЙРЕТУ

Байсаков Н.Е.

қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімі, гуманитарлық ғылымдардың магистрі
«Ekonomikalyq litsei» ЖШС

Аңдатпа: Өте тез дамып жатқан заманда мектепте екінші тілді оқытуды да қызықты және жеңіл ету керек. Бұл заман талабы. Мақалада ұсынылған педагогикалық идея – мемлекеттік стандартта берілген лексикалық минимумды тілді игертуді ең тиімді жолдар арқылы жүзеге асыру. Сол үшін арнайы өлең құрастырылған, оны әуенмен айтады және суреттер қолданылады. Өлеңдер оқушылардың айтылым дағдыларын қалыптастырады. Осылай 4-сыныптың мемлекеттік стандартта берілген 8 бөліміне 8 өлең, 5-сыныптың 13-бөліміне 10 өлең құрастырылған. Сол сияқты 6-сынып бағдарламасы бойынша 9 өлең, 9-сынып бағдарламасы бойынша 10 өлең құрастырылды.

Аннотация: В стремительно развивающемся мире необходимо сделать изучение второго языка в школе интересным и легким. Это требование времени. Педагогическая идея, предложенная в статье, заключается в том, чтобы наиболее эффективными способами реализовать лексический минимум, заданный в государственном стандарте. Для этого были написаны специальные стихотворения они учатся под мелодию и используют картинки. Стихи формируют у учащихся навыки говорения. Таким способом было составлено 8 стихотворений для 8 разделов 4-го класса, заданных по государственному стандарту, и 10 стихотворений для 13-ти раздела 5-го класса. Аналогично по программе 6-класса сочинено 9 стихотворений, по программе 9-класса – 10 стихотворений.

Abstract: In a dramatically developing world, it is necessary to make learning a second language in school interesting and easy. This is the requirement of time. The pedagogical idea proposed in the article is to implement the vocabulary specified in the state standard in the most effective ways. For this purpose, special poems were composed, they learn to the melody and use pictures. Poems develop students' speaking skills. In this way, 8 poems were compiled for 8 sections of the 4th grade, assigned according to the state standard, and 10 poems for the 13 sections of the 5th grade. Similarly, according to the 6th grade program, 9 poems were composed, and 10 poems were composed according to the 9th grade program.

Мемлекеттік тілді оқытуды тезірек жетілдіру керек. Бұл кезеккүттірмейтін мәселелердің бірі, себебі тілдердің жоғалып отыру заңдылығы бар. Мысалы, «Тіл мамандарының есебі бойынша 2004 жылдың қаңтарына дейін әлемде 6809 тіл қалыпты» деп жазады М.Шаханов өзінің «Желтоқсан эпопеясы» атты еңбегінде, Г.Қосымова мен Ж.Дәулетбекованың 2010 жылғы қазақ мектептеріне арналған «Қазақ тілі» оқулығында «Қазіргі кезде дүние жүзінде шамамен 5651 тіл бар» деп жазылған.

Кез келген екінші тілді үйретудің әдіс-тәсілдері жеткілікті. Бірақ «тиімдісі қайсысы?» деген заңды сұрақ туындайды. Әлемнің бірнеше тіл білетін полиглот дарындарының бірқатары ән арқылы үйренгендігі белгілі. Қазақтың ең алғашқы ғарышкері Т.Әубәкіров те жас кезінде ана тілінде сөйлемеген. Намысшыл ғарышкер кейін үйренген. Өзі бір сұхбатында «Құпиямды айтайын, мен қазақ тілін өлең арқылы үйрендім» (1.16) деп ағынан жарылады.

Ғалымдардың пікірінше, бірінші сөз емес, музыка пайда болды. Ал жалпы әннің күдіретіне аз тоқталар болсақ, Қазақстан композиторлар одағының төрайымы Б.Қыдырбек «Өткен ғасырдың 70-ші жылдары Парижге келген жас актер Жерар Депардьені кекештіктен белгілі Томатис деген дәрігер Моцарттың «Сиқырлы сыбызғы» операсын күніне 2 сағат тыңдатып, 5-6 айдан соң біржола емдеп жазған екен» (2.32) дейді.

Балаларды еріксіз мәжбүрлей алмаймыз. Қ.Бітібаеваның тілімен айтқанда «оқуда зорлық болмауы керек, ал ұстаздың білімі, сабақ беру әдістемесі еріксіз олардың қолдарына кітап алғызатындай болғаны дұрыс» (3.91).

Тіл үйрену азап емес, керісінше, көтеріңкі көңіл сыйлайтын болса құба-құп. Сондықтан балалар мен жасөспірімдердің көбіне ән тыңдау және ән айту ұнағандықтан, әндермен жұмыс жасатқан тиімді. Ол үшін әннің сөздерін дауыстап айтамыз. Дауыстап айтып жаттыққанда дыбыс шығаратын органдар әбден жаттығып, әр сөздің айтылуын ағза «есіне сақтап» қалады, автоматты түрде айтылады.

Борис Сергеев «Парадоксы мозга» атты кітабында: «Каждое новое слово ребенок должен обязательно повторить, одновременно анализируя и сопоставляя звуки речи и двигательные реакции языка, гортани, голосовых связок, возникающие при произнесении данного слова.

В нашем мозгу отдельные фонемы и целые слова хранятся в виде их «двигательных» и «звуковых» копий, но двигательные образы фонем для нас важнее звуковых. Без участия двигательного центра речи невозможно пользоваться «двигательными» копиями фонем и слов, а значит контроль за восприятием речи становится односторонним и неполным» дейді.

Мемлекеттік бағдарламада 5-сыныпта «Аспан әлемінің құпиясы» атты бөлімде 21 жаңа сөз игертуге лексикалық минимум ретінде берілген. Соның 20 сөзін өлеңге енгіздім. қазіргі заманауи әнші Калифарния (Қалиев Фархад) лақап атымен танымал болған әншінің орындауындағы «Қар» әнінің әуенін алдым. Бағдарламада жаңа сөз ретінде төмендегі сөздер берілген: әне, жетіқарақшы, шексіздік, қараңғы, бағыт, болжай, құсжолы, бақылау, қозғалу, ұсақ, алыс, шоқжұлдыз, жылт-жылт, жүйе, шолпан, ғажайып, қашықтық, қыстыгүні, жаздыгүні, теңелу. Назарларыңызға осы сөздерді енгізіп жазылған ән мәтінін ұсынамын. Текстен терең мағыналы ой іздеудің, шумақтардың арасынан ерекше мағыналық байланыс іздеудің қажеті жоқ. Себебі текстті жазудағы мақсат – балаларға жаңа сөздерді айтып үйретуді игерту.

Әне, сен қарашы,
Тұр жетіқарақшы.
Шексіздік бітпейді,
Ал уақыт күтпейді.
Түндерде қараңғы,
Бағытын болжады.
Құсжолын бақылап,
Құстар да қозғалды.

Ұсақ боп көрінер,
Алыстан шоқжұлдыз,
Жылт-жылт боп төгілер,
Жоқ болар ал күндіз.
Күннің жүйесінде,
Сегіз шар иесінде.

Шолпан таңғажайып.
Қашықтық азайып,
Күн қысқа қыстыгүн,
Күн ұзақ жаздыгүн.
Күн мен түн теңелді
Аңыздар көп еді.

4-сыныпта қайырмасының әуенімен төмендегі өлеңді жаттайды, сонда толық ән болып шығады. Ал келесі жылы жоғарыда берілген өлеңді жаттайды және төртінші сыныпта өткен шумақты естеріне түсіреді. Бағдарламада «Ғарышқа саяхат» бөлімінде игеруге лексикалық минимумда 31 сөз берілген. Соның 12 сөзі енгізілген: дөңгелек, ғаламшар, ғарыш, құпия, жақын, алыс, айлақ, ғарышкер, батыл, әуе, оралу, айналу.

*Дөңгелек жердің,
Ғаламшар мен ғарыштың,
Құпиясы көп,
Жақынның да алыстың.
Айлақтан біздің
Ғарышкер, батыл ұштың.
Әуеден оралдың,
Аңызға айналдың.*

Текстті оқушыларға «Таза тақта» әдісімен жаттаттым. Бірақ «Таза тақта» әдісін өзім аздап «жетілдірдім». «Таза тақта» әдісі бойынша оқушылар 4 жол өлеңді оқығаннан кейін бір сөзді мұғалім тақтадан өшіріп отырады. Әр өшірілген бір сөзден кейін тіл үйренушілер хормен қайталап оқиды. Осылайша барлық сөз өшіріліп, тақта таза қалғанға дейін қайталап оқиды. Адам баласы көзбен көргенінің 70 пайызын есте жақсы сақтайды екен, сондықтан әр жоғалған сөзді суретпен алмастырып отырдым. Ол үшін интербелсенді тақтадым қолдандым. Сонда балалар сөзді тезірек естеріне түсіреді. Мысалы төмендегі шумақтың соңында қандай суретпен берілетініне көңіл аударайық.

Шипалы, тұзды Алакөлдің суы,
Шағала ұшар толқындарды қуып.
Дария Каспий жатыр арна тасып,
Қуантар жағалауды толқын жуып.

Эббингауз теория бойынша адам баласы үйренгенін ұмытатынын төмендегі кесте бойынша береді. Соңында үш күннен кейін сабақта үйренген материалының тек 20 пайызы ғана есінде қалады екен.

Ал өткенді тез еске алу үшін ән арқылы жаңа сөздерді қайталатып, еске түсірту – таптырмас құралдардың бірі. Қ.О.Бітібаева «Ең тиімдісі – сөздерді жаттау емес, сөйлемдерді жаттау, тіпті бүтін абзацты жаттаған дұрыс. Себебі жатталған мәтін есте қалмағанмен, сөздер мен сөйлемдер есінде қалып қояды» дейді. Гудманның пікірі бойынша жеке сөздерді қайталағаннан гөрі, текстпен қайталау тезірек: «К.Гудман обнаружил, что дети умеют читать больше слов, в связанном рассказе по сравнению с отдельным списком слов» (4.30).

Музыканың ырғағы да оқушының сөзді есіне алуына көмектеседі. «Оқытудың 7 тиімді тәсілі» атты еңбекте жаңа материалды есте сақтау үшін қайталауға байланысты төмендегідей принциптерін ұсынады:

Қайталау принциптері:

1. 20 минуттан кейін;
2. 1 сағаттан кейін;
3. 8 сағаттан кейін;
4. 24 сағаттан кейін.

Ұзақ мерзімге есте сақтап қалу үшін:

1. 20 минуттан кейін;
2. 1 күннен кейін;
3. 2-3 аптадан кейін;
4. 2-3 айдан кейін.

Ұзақ мерзімге есте сақтаудың уақыт аралығы 2-3 апта, одан кейін 2-3 ай деп берілген. Мектеп бағдарламасы бойынша 2-3 аптада бір бөлімді өтіп жатулары мүмкін, дегенмен 2-3 айдан кейін тіпті басқа бөлімдердерді өтеді. Басқа бөлімдерде бұған дейін өткен жаңа сөздерді мәтінге кіріктіру мүмкін болмау жағдайы жиі көрініс табады. Осындай кезде өткен жаңа сөздерді 3-4 минут ән айту арқылы еске түсіруге болады.

Ән арқылы үйреткенде грамматикалық ерекшеліктерді талдаудың қажеттілігі туындамайды. Жалпы тілді үйреткенде грамматикалық ерекшеліктерді ғана үйрету сыңаржақты болып кетеді, екіншіден, оқушының қызығушылығын төмендетіп жібереді. Бұл ретте «өткен ғасырда өмір сүрген орыстың ұлы лингвист ғалымы Ф.И.Буслаев: «... цель обучения должна состоять в усвоении ребенком языковой культуры народа через систему специальных речевых упражнений... все грамматическое учение должна быть основано на чтении писателя», - дейді (5.30)

Қорыта айтқанда, біріншіден – тіл үйренгенде де музыка миды белсендіреді. Екіншіден, үйреніп жатқан сөздердің айтылуын жақсартады, көп жағдайда автоматтандырады, сол арқылы сөйлегенде сенімдіктері артады. Үшіншіден, үйренген жаңа сөздерін қысқа уақытта қайталауға, ұзақ уақыт естерінде сақтауға көмектеседі,

сол арқылы сөздік қорларын молайтады. Өлең айтуды қажетті қимылдармен ұштастырса, еске түсіру бұдан да тиімдірек болар еді.

Б.Трейси өзінің атақты «Достижение максимума» атты еңбегінде «қабақ шыту үшін адамның 64 бұлшық еті жиырылса, жымию үшін бар-жоғы 4 бұлшық етіне салмақ түседі екен» (6.123) деп жазыпты, қуанышпен шабыттанып сабақ беруге жазсын, сонда шабыт пен шаттыққа толы шәкірттермен «қауышамыз».

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. «Аңыз адам» республикалық журналы, 2013 ж., №7(67);
2. «Аңыз адам» республикалық журналы, 2014 ж., №12(96);
3. «Қазақтың Қанипасы» Алматы «Білім» 2005 ж.;
4. С.С.Мирсеитова, «Становление и развитие философии учителя: гуманистическая парадигма», Алматы, ТОО «Верена», 2012 ж.;
5. Қ.Бітібаева «Әдебиетті оқытудың инновациялық әдістемесі мен технологиясы», Астана, «Дарын», 2011;
6. Б.Трейси «Достижение максимума», Москва.
7. Г.Қосымова, Ж.Дәулетбекова, жалпы білім беретін мектептің 5-сыныбына арналған «Қазақ тілі» оқулығы, Алматы, «Атамұра», 2010 ж..
8. М.Шаханов «Желтоқсан эпопеясы», Алматы «Дәуір» 2011 г..

ӨЗГЕ ТІЛДІ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ҚАЗАҚ ТІЛІНДЕ ОҚУ САУАТТЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Байстенова Ш.К.

қазақ тілімен әдебиеті мұғалімі,
№63 мектеп-гимназия, Астана қ.

Аңдатпа: Мақалада өзге тілді аудиторияда қазақ тілі мен әдебиеті пәнінде оқушылардың оқу сауаттылығын арттыру жолдары қарастырылады. Тілдік пәндерді меңгерудегі сөйлесім дағдыларының әр түріне қатысты тапсырмалар нақты мысалдар арқылы беріледі.

Аннотация: В статье рассматриваются способы повышения читательской грамотности учеников не языковой аудитории при проведении уроков по казахскому языку и литературе. Задания, относящиеся к каждому виду разговорных навыков при изучении языковых дисциплин, приводятся на конкретных примерах.

Abstract: The article discusses ways to improve the reading literacy of students of a non-linguistic audience when conducting lessons in the Kazakh language and literature. Tasks related to each type of conversational skills in the study of language disciplines are given on specific examples.

Қазіргі білім беру жүйесінің басты мақсаттарының бірі – оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту. Функционалдық сауаттылық ұғымы 1970 жылдары пайда болған және өмірлік маңызды мәселелерді шешуге қажетті оқу мен жазу дағдыларының жиынтығы деген түсінік берілген. Одан кейінгі 40 жылда функционалдық сауаттылық оқушыларды оқыту және дамыту ісінде базалық білімге қарағанда маңызды орын алды. Бүгінгі таңда функционалды сауатты оқушы – білім сапасының көрінісі. Себебі заман талабына сәйкес тек академиялық сауаттылық өмірде жеткіліксіз. Қазіргі білім беру бағдарламасы алған теориялық білімді тәжірибеде,

өмірде қолдана алу дағдысына баса көңіл бөледі. Функционалдық сауаттылығы дамыған оқушы мынадай ерекше қабілеттерге ие болады:

- Түрлі тұрмыстық мәселелерді табысты шешеді;
- Түрлі әлеуметтік жағдайларда қарым-қатынас құра алады және шешім таба алады;
- Адамдармен қарым-қатынас құру үшін оқу мен жазу дағдысын қолдана алады;
- Бір оқиға не құбылыс жан-жақты зерттеліп, бағаланатын кезде пәнаралық байланыс құра алады.

Жағдайға баға беру және алынған теориялық білімін тәжірибеде пайдалану қабілеті бір сабақта қалыптаса қоймайды, функционалдық сауаттылықты дамыту үдерісі бірнеше жылдық оқу бағдарламасында қамтылады.

Өзге тілді аудиториядағы қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің бағдарламасында да оқушылардың функционалдық, оның ішінде оқу сауаттылығын арттыру мақсаты қойылған. Оқу сауаттылығы дегеніміз –оқушылардың жазба мәтіндерді түсінуі және қолдануы, мәтін барысында ой толғауы, жаңа білім игерудегі әдіс-тәсілдерді қолдануы, әлеуметтік ортаға бейімделуі [1]. Зерттеушілер оқу сауаттылығы ұғымына осындай анықтама береді. Басқаша айтқанда, қазақ тілі мен әдебиеті пәнінде оқу сауаттылығын дамыту – мәтінмен жұмысты толық игеру, тыңдалым, айтылым, оқылым, сөйлесім, жазылым дағдыларын меңгеру. Демек, тілді игерудегі барлық дағдыларды меңгерген оқушы оқу сауаттылығын дамытты деуге толық негіз бар.

Мектеп қабырғасында оқушылардың оқу сауаттылығын арттыруға бағытталған бірнеше пән бар. Солардың бірі – қазақ тілі мен әдебиеті пәні. Аталған пән өзге тілді аудиторияға мемлекеттік тіл – қазақ тілін меңгерту жолында жұмыс жасайды. Ал тілді меңгеру дегеніміз біз жоғарыда айтқан тыңдалым, айтылым, жазылым, оқылым сияқты дағдыларды үйрету болып табылады.

Қазақ тілі мен әдебиеті пәні сабағы бұл дағдыларды меңгертуде табысты бағдарламасы бар пән болса, пән мұғалімдері өз біліктіліктері мен тәжірибелерін жұмсап, әр баланың қазақша сөйлеуін, түсінуін, сауатты жазуын дамытуға көңіл бөледі. Сөйте тұра, өзге тілді аудиториядағы оқушылардың барлығы бірдей қазақ тіліндегі оқу сауаттылығын осы пән арқылы дамыта алды дей алмаймыз. Оған дәлел балалардың көбі қазақ тілінде ойларын толық жеткізе алмайтындығы, оқыған мәтінін түсіну үшін аударып отыратындығы, ұлты қазақ бола тұра өзара орысша сөйлесуі. Бұның себебі көбіне-көп сабақ барысында бірінен-бірі өзгермейтін әдіс-тәсілдердің жиі қолданылуы. Мәселен, оқылым барысында біз мәтінді оқытамыз, өзіміз оқимыз не оқушыға оқытамыз. Одан кейін сөздікке жүгіне отырып, мәтіндегі әр сөйлемді аударуға тырысамыз. Соңынан сұрақ қоямыз, оқушыларға қойдыртамыз, әрі кетсе, мазмұндатып, сол сұрақтарға өздеріне жауап бергіземіз не жоспар құрғызамыз. Ал оның түсініп мазмұндап тұр ма, сұраққа жауапты сауатты құрастырып тұр ма, мән бермейміз. Басқаша айтқанда, оқушылар көбінесе мазмұндайтын мәтінін жаттап алады.

Зерттеу еңбектерінде оқылым дағдысын мынадай ішкі дағдыларға жіктейді:

1. Мазмұнын түсіну үшін оқу немесе көз жүгіртіп оқу – мәтіндегі жалпы идеяны түсіну үшін тез оқып шығу.

2. Нақты ақпараттарды табу үшін оқу – мәтін ішіндегі ақпараттарды тауып алу үшін оқу, яғни ол үшін тұтас мәтінді түсініп оқу, мазмұнын білу маңызды емес. Мысалы, мәтіннен қажет пайыздық көрсеткіштерді, жылдарды немесе қажетті сөздерді тауып алу.

3. Детальді түрде оқу – әрбір сөздің мағынасын түсіну үшін мәтінді сөзбе-сөз оқу. Мысалы, келісімшарттағы талаптарды немесе нұсқауларды түсіну үшін сөзбе-сөз оқимыз.

4. Сөз мағынасын контекстен ажырату – мәтін ішіндегі таныс емес сөздің мағынасын болжау үшін, оның айналасындағы сөздер мен сөйлемге назар аудару.

5. Мәтін құрылымын түсіну – мәтін құрылымының ұйымдастырылуын түсіну. Мысалы, кіріспе бөлім, негізгі бөлім, қорытынды бөлім.

6. Болжай білу – оқылым тапсырмасы алдында қолданылатын тәсіл. Оқушылар мәтінді оқымас бұрын оның мазмұны мен көтеретін мәселесі жөнінде ойланып, талқылап көреді. Ол үшін олар мәтін тақырыбына, оған берілген суретке қарап болжай отырып, сол тақырыпта өз білімдерін қолданады. Бұл тәсіл мәтінді оңай түсінуге көмектеседі.

7. Мәтін түрлерін ажырата білу – әр мәтіннің өзіндік ерекшелігін, ұйымдастырылуын, стилін ажырата білу. Мәтін түрлері: хат, мақала, жарнама, әңгімелер, поэма, құттықтау қағазы, ақпараттық брошюра, үнпарақ, хабарландыру, т.б.[2].

Сонымен қатар, оқылымға қатысты тапсырмалар оқылымға дейінгі, оқылым кезіндегі және оқылымнан кейінгі деп бөлінеді.

Мәселен, 6-сынып оқушыларына арналған «Отбасы» тақырыбында «Отбасы» мәтіні бар. Оқушыларға сол мәтінде оқымай тұрып, оларды оқылымға, жалпы мәтін мазмұнына дайындау тапсырмалары беріледі. Ең алдымен, тақырыпқа кіріспе ретінде шағын отбасы туралы анықтама беріледі де, соған байланысты:

- Отбасы қандай ұғым?
- Әке не үшін ер баланың тәрбиесіне жауапты?
- Ұл бала мен қыз бала отбасында көбінесе кіммен пікірлескенді ұнатады?
- Қазақстанда «Отбасы күні» қашан атап өтіледі?

деген сұрақтар қойылады. Сұраққа жауап беру барысында оқушылар айтылым дағдысын меңгереді. Одан әрі анықтама бойынша отбасы мүшелеріне анықтама жазылып, кесте толтырылады. Бұл аралықта оқушылар жазылым дағдысын дамытады. Аталған тапсырмалар оқылымға дейінгі тапсырмалар деп аталады.

Келесі кезекте «Менің отбасым» мәтіні беріледі. Мәтінді оқу барысында оқушылар «Мәтінде кімнің отбасы туралы айтылған?», «Мәтін мазмұнынан тақырыпқа байланысты ақпараттарды анықтаңдар» деген сияқты оқылым кезіндегі тапсырмаларды орындайды. Және дәл осы тұста, мәтінді түсініп оқу, детальды түрде оқу, сөз мағынасын контекстен ажырату, мәтін құрылымын түсініп оқу сияқты оқылым дағдыларын арттырады.

Оқылымнан кейінгі тапсырма ретінде оқушылар мәтін мазмұнына сәйкес сөйлемдерді толықтыру арқылы тұтас сөйлемге айналдырады, сондай-ақ әр оқушы өз отбасы туралы баяндайды. Аталған баяндауды монологтық сөйлеу түрінде де, диалогтық сөйлеу түрінде де өткізуге болады. Оқушылар арасында деңгейіне байланысты өз отбасы туралы баяндай алмайтын балалар болуы мүмкін. Оларға мәтінге қатысты сұрақтар қою қарастырылады. Себебі кез келген деңгейдегі бала көз алдында тұрған мәтінді оқи отырып, қойылған қарапайым сұрақтың жауабын таба алады.

Қазақ тілі мен әдебиеті пәнінде оқушыда қалыптасатын тағы бір дағдының түрі – тыңдалым дағдысы. Бұл мәселеде де қиындықтар кездеседі. Кез келген білім беру жүйесінде қандай да бір мәтінді тыңдау мүмкін бола бермейді. Олардың тыңдалымы – тек мұғалімнің ауызша түсіндіруі не сыныптастарының мәтінді оқып шығуы.

Ғалым Ф.Оразбаева: «Түсіну – сөйлесім әрекетінің барлық түрлеріне тән ең басты көрсеткіш. Бір адам екінші адамның айтқанын түсінбесе, ұқпаса, онда пікірдесу мен сөйлесу жүзеге аспайды. Сөйлесім әрекетіне қатысты айту да, оқу да, жазу да, есту де, тілдесу де белгілі бір хабарланған, баяндалған ойды түсінуге негізделеді.

Сондықтан «аудирование» дегенді түсіну емес, «тыңдалым» деп атайды, түсіну процесін осы әрекеттердің бәріне ортақ ұстаным ретінде танимыз [3].

Тыңдалымның қазақ тілі мен әдебиеті пәнінде орны маңызды. Жалпы сөйлесімнің төрт дағдысы да маңызды. Алайда оларды бір-бірімен байланысты дамытқан кезде ғана белгілі бір нәтижеге қол жеткіземіз.

Мәселен, жоғарыда аталған оқулықта тыңдалым дағдысын жетілдіруге көптеген тапсырмалар беріледі. Солардың бірі 5-6 сабақтағы «Мұқтар Әуезов» туралы мәтін. Мәтінді тыңдау барысында оқушыларға негізгі ақпаратты жазып алу, тыңдалымнан кейін мәтінге байланысты сұрақтар қойып, оған жауап беру тапсырмасы беріледі.

Айтылым дағдысы – кез келген тілден алған білімді тәжірибеде көрсететін негізгі дағдының бірі. Басқаша айтқанда, тілдік пәндердегі оқушы бойында қалыптастыратын функционалдық сауаттылық болып табылады. Айтылым тапсырмалары мәтінге, тақырыпқа қатысты ойын білдіру, көзқарасын дәлелдеу, қорытынды жасау сияқты дағдыларды қамтиды. Қазақ тілі мен әдебиеті пәнінде айтылымның диалогтық және монологтық түрі кездеседі. Диалогтық айтылым сабақ барысында жиі қолданса, монологтық айтылым мәтінді мазмұндауда немесе белгілі бір тақырыпта ой толғау кезінде пайдаланылады. Қазақ тілі мен әдебиеті пәні сабағында оқушылардың бұл дағдысын да жетілдіруге арналған тапсырмалар өте көп.

Мәселен, кез келген тақырыптан кейін оқушының осы мәтінге қатысты өз ойын ортаға салуын, басқа балалармен сұрақ-жауап алмасуын тапсырып, сол арқылы оның айтылым сауаттылығын жетілдіруге болады. Жоғарыда айтылған «Менің отбасым» мәтіні соңындағы өз отбасы туралы баяндау тапсырмасы осы айтылым дағдысын дамытуға бағытталады.

Жазылым дағдысы – адамның өмірлік қажеттілігін өтейтін дағдылардың бірі. Жазылым сауаттылығы бар адам кез келген қызмет орнында өзінің сауаттылығы арқылы құжаттарды дұрыс рәсімдей алады. Заманымыз жоғары технологиялар заманы болғанымен, сауатты жазу өнері қай кезеңде де өзекті болып қала береді. Қазіргі оқушылардың сауаттылығы біршама сынға ілігіп жатады. Себебі ақпаратты есту не көру арқылы қабылдаған адамның жазу мен оқу арқылы қабылдаған адамға қарағанда жазу сауаттылығы төмен болады.

Өзге тілді аудиториядағы қазақ тілі мен әдебиеті пәнінде жазу сауаттылығын арттыруға түрлі тапсырмалар беріледі. Әр сынып өз жасына сай нормаға сәйкес көлемде жазу жұмысын орындайды. Жазылым дағдысы бойынша төмендегідей бірнеше ішкі дағдыларды қалыптастырып, дамытуға болады:

- өз көзқарасын білдіре отырып мәтін жазу;
- тиісті стильді пайдалана отырып, алуан түрлі тақырып бойынша мәтін жазу;
- жоспар құру;
- өзіндік стильде мәтін құру;
- тыңдалым, оқылым және аудиовизуалды материал мазмұнының үдесінен шығу үшін шығармашылық түрде жауап жазу;
- түрлі жанрда мәтін құру;
- мәтіндерді салыстыру;
- мәтіндерді түзету және түрлендіру;
- оқырманның қызығушылығын оятып, оны сендіру үшін жазу;
- эссе жазу; т. б. [4].

Жазылым дағдысына қатысты тапсырма ретінде «Отбасы» тақырыбына қатысты үй жұмысы ретінде «Ана», «Әке», «Әже», «Ата», «Бала», «Отбасы» тақырыптарының

біріне синквейн жазуды ұсынуға болады. Ол үшін сабақта, алдымен, бір тақырыпқа үлгі ретінде синквейнді бірлесіп жазып, кейін әр оқушыға жеке жазуларын тапсыру керек. Сабақ барысында біз жазған синквейн «Бала» тақырыбына болды:

Бала
Сүйкімді, сүйікті.
Ойнайды, оқиды, өседі.
Бала – ата-ана жүрегі.
Болашақ.

Жазылымның зерттеушілер атаған дағдыларына жоғары деңгейде жету – күрделі жұмыс. Ол оқушыдан табанды еңбекті, мұғалімнен шеберлікті талап етеді. Дегенмен мектепте өзге тілді сыныптарда қазақ тілі мен әдебиеті пәнінде аталған жұмыстар тиісті деңгейде жүргізілсе, оқушылардың мемлекеттік тілдегі оқу сауаттылықтары қалыптасып, олардың кез келген жағдайда қазақ тіліндегі білімі мен біліктілігін көрсете, пайдалана алатындары анық.

Өзге тілді аудиторияда қазақ тілі мен әдебиетін оқыту барысында сөйлесім әрекетінің төрт дағдысы бір-бірімен тығыз байланысты болуы керек және әр дағдыға қатысты тапсырмалар, біз көрсеткендей, дейінгі, барысындағы, кейінгі болып бөлініп берілсе, оқушылардың пәнді, сонымен қатар, оқу сауаттылығын меңгеруі табысты болады. Ал оқу сауаттылығы – оқушының бүгініне ғана емес, келешегіне де қажетті маңызды қабілет болып табылады.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Оқушылардың оқу сауаттылығы. Оқу құралы. «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ, «Педагогикалық өлшеулер орталығы».
2. Муканов Б. Қазақ тілі мен әдебиет сабағында оқушылардың оқу сауаттылығын дамыту жолдары/ «Дарын онлайн» порталы. 2021 ж.
3. Оразбаева Ф.Ш. Тіл әлемі: мақалалар, зерттеулер.-Алматы: «Ан-Арыс», 2009 – 368 б.
4. Мухтаров А.Х. Қазақ тілін оқытуда жазылым дағдыларын дамытудың тиімді әдістері/ «Білім айнасы» басылымы, 2018 ж.
5. Косымова Г. Және т.б. Қазақ тілі мен әдебиеті. Оқулық. 6-сынып. - Алматы, 2018 – 168 б.

МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛ АРҚЫЛЫ ОТАНСҮЙГІШТІКKE ТӘРБИЕЛЕУ

Байтенова Б.А.

қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі,
«№2 жалпы білім беру орта мектебі» КММ
Павлодар облысы, Железин ауданы

Аңдатпа: Бұл мақалада рухани және патриоттық туралы айтылады тәрбие жас ұрпақтың өмірінде ерекше орын алады. Негізінде руханият пен патриотизм адамның мінез-құлқы қалыптасады, ар-ұждан дамиды, өзін-өзі бағалау және адамгершілік қасиеттер және Отанға деген сүйіспеншілік. Мақалада қазақ тілі негізінде берілетін педагогикалық қағидаттар және әдебиет. Тиісті мақсатқа жету процесінде патриотизмнің қайнар көзі ретінде тіл мен әдебиеттің орны қарастырылады.

Аннотация: В данной статье рассказывается о том, как духовное и патриотическое воспитание занимает особое место в жизни молодого поколения. На основе духовности и патриотизма формируется поведение человека, развивается совесть, самооценка и

нравственные качества и любовь к Родине. В статье подчеркиваются педагогические принципы, которые передаются на основе казахского языка и литературы. В процессе достижения соответствующей цели рассматривается место языка и литературы как источника патриотизма.

Abstract: This article describes how spiritual and patrioti education occupies a special place in the life of the younger generation. On the basi of spirituality and patriotism, human behavior is formed, conscience, self-esteem and moral qualities and love for the Motherland develop. The article emphasizes the pedagogical principles that are transmitted on the basis of the Kazakh language and literature. In the process of achieving the corresponding goal, theplace of language and literature as a source of patriotism is considered.

Қазақстандық патриоттық тәрбие бүгінгі өмірден оқшауланбайды, қайта жаңа өмірмен қауышып ұлттық тәрбиеге жаңа мән береді. Ұлттық тәрбие дегеніміз ол оқшаулану емес, керісінше ұлттық тәрбие үлгілерімен әлемдік идеяларды қабылдап, ненің тозық, ненің озық екенін тани білу, өрісі, дүнитанымы кең азаматтарды тәрбиелеуге мүмкіндік болады деп түсіну қажет және солай да. Еліміздің Тұңғыш Президенті Нұрсұлтан Назарбаев: "Қазақстанның отаншылдық сезімін тәрбиелеу білім берудің мектепке дейінгі жүйесінен жоғарғы оқу орындарына дейінгі орталықтарда барлық ұйымдарда көкейкесті болып табылады [1]. Балаларды Отанды, туған жерді, өзінің халқын сүюге тәрбиелеу-мұғалімнің аса маңызды, аса жауапты да қадірменді парызы"- деген еді.

Әр дәуірдің тарихи кезеңдерінде Отансүйгіштікке тәрбиелеудің өзіндік мүдделері болады. Ол ең алдымен, "ұлтжандылық", отансүйгіштік", "патриотизм", ұғымдары сол заманның ақиқаты - наным - сенімінен туындайды. Еліміз егемендік алғаннан бері жас ұрпақ тәрбиесінің темірқазығықазақстандық патриотизм болды [2].

"Қазақстандық патриотизм" ұғымы біздің тәуелсіздігімізбен қоса туған жаңа сөз болып, еліміздегі саяси-әлеуметтік ахуалдың ерекшелігін көрсетеді. Елімізде жүзден аса ұлттар мен ұлыстардың өкілі өмір сүруде. Қазақстан олардың көпшілігінің туған отаны және бұдан былай да мәңгі тұрақтап қалар мекені болмақ. Сондықтан олардың әрқайсысы Қазақстанды ата-жұртым деп танып, оның тәуелсіздігін қорғауға және материалдық байлығын арттыруға еңбек етуі тиіс. Сол себепті қазақстандық патриотизм ұғымы күнделікті өмірде жиі қолданылып, кеңінен қалыптасып келеді.

Өз елінің өткенін, тілін, әдет-ғұрпын, салт-дәстүрін құрметтей білу де осы қазақстандық патриотизм құрамына кірсе керек. Патриотизм идеясының дамуы Аристотель, Платон, Цицерон есімдерімен де байланысты. Патриотизм идеясының дамуына француз материалистерінің, неміс философтарының да қосқан үлесі мол [3]. Орыс революционер – демократтары да көптеген құнды идеялар көтерді. Жүсіп Баласағұни, Қожа Ахмет Яссауи, Әбу Насыр Әл-Фараби, Махмуд Қашғари т.б. еңбектерінде де келелі, пікірлер айтылған. Асан Қайғы, Шалкиіз, Бұхар жыраулар, Махамбет Өтемісұлы да өз шығармаларына арқау етті. Патриоттық сезімді қазақ ағартушылары Ш.Уалиханов, Ы.Алтынсарин, Абай шығармаларынан да байқауға болады.

Отаншылдық сезім – адамға туа біткен қасиет емес. Ол адамның саналы өмірімен қабаттас қалыптасатын психологиялық , саяси -әлеуметтік құбылыс. Патриоттық сезім жалпы адам баласының еліне, жеріне, өз тілі мен мәдениетіне, ұлттық құндылықтарына жеке қатынасын , өзіндік бағасын түйсінуді, қуаттап қолдауын пайымдайтын сезім көрсеткіші болып табылады. Осыған орай Н.Ә. Назарбаев, - патриотизмді "әр этностың ұлттық сезімін сыйлап, бірде-бір ұлтпен қарама-қайшылық туғызбау"- деп белгілеген.

Егемендік алған бастапқы күндерден-ақ патриотизм ұғымы, оның мазмұны төңірегінде пікірталас жүріп келді. Одан, "ұлттық патриотизм", "қазақстандық патриотизм" - деген екі ұғымның туындағаны белгілі. Бірақ, өсіп келе жатқан жас буындарды отаншылдыққа тәрбиелеуде бұл екі ұғымның қайсысын ұстанған жөн; олардың мазмұндық құрылымы қандай ой- тұжырымдар жүйесінен тұрады; бұдан былайғы кезде жастарды патриотизмге бұрыннан қалыптасқан әдіс-тәсілдері, формалары мен мазмұнын қолдануға бола ма?, - деген сияқты көптеген проблемалар туындап отыр.

Бүгінгідей демократиялық бағыт ұстанып отырған қоғамда, балалар мен жастардың тағдыры өздеріне, отбасының материалдық ахуалына байланысты болып отырған жағдайда патриотизмнің маңызын айқындау басты мәселелердің бірі екені даусыз.

Өсіп келе жатқан жас буындардың бойында қазақстандық патриотизм сезімін қалыптастыру үшін :әр ұлттар мен ұлыстар тек өз мәдениетін ғана танып білуі жеткіліксіз, сонымен қатар олар бір - бірін танып біліп, құрметтеуі тиіс. Мектеп оқушылары қазақ халқының тарихы мен мәдениетін, өз болмысында еш бұрмалаусыз танып, білуі шарт. Бастауыш сынып оқушыларының бойында патриоттық сезімді қалыптастыруда ана тілі пәндерінің алатын орны ерекше.

Отанын сүйген, елін жаудан қорғау үшін қасық қаны қалғанша аянбай шайқасатын Қобыланды, Қамбар, Ер Тарғын, Алпамыс тұлғалары, ақын - жыраулардың, билердің татулыққа, адамгершілікке, елін сүюге шақырған өлең жырлары, шешендік сөздері мектеп оқушыларының бойында патриоттық сезімді қалыптастыруда маңызы өте зор. Патриоттық сезімнің объектісі мен қайнар көзі - Отан десек, оның мазмұны: туған жер, табиғат, оның байлықтары, тіл, дәстүр, тарихи ескерткіштер, туған өлкедегі тамаша киелі орындар. Олардың адам көкірегіне жылылық, жақындық, туысқандық сезімдерді ұялатып, ізгі де ерлік істердің қайнар көзіне айналуы патриотизмге тәрбиелеудің арқауы [3].

Қасиетті сезім ананың сүтімен бірге өзінен-өзі келмейтін баланың бойында біртіндеп қалыптасатын күдіретті сезім. Патриотизм туралы идеяларды кезінде өздерінің шығармаларында қазақ даласының ойшылдары да, атап айтсақ, әл-Фараби, Ж.Баласағұн, М.Қашқари т.б. айтқан болатын. Өз ұлтына деген отансүйгіштік сезімді қазақ ағартушылары Ш.Уәлиханов, Ы.Алтынсарин, А.Құнанбаев; Алашорда қайраткерлері М.Дулатов, М.Жұмабаев, А.Байтұрсынов және т.б. нақтылы іс-әрекеттері мен шығармаларынан да байқауға болады.

Қазақ тарихын тұңғыш зерттеуші ғалым Ш.Уәлиханов отансүйгіштік сезімінің қалыптасуы туралы: «Менің патриоттық сезімім ірбіт сандығындай (бір сандықтың ішінде бір сандық, оның ішінде тағы бір сандық) мен ең алдымен өз отбасымды, туған туыстарымды қадірлеймін, одан соң ауыл-аймақ, елжұртымды, руластарымды, одан соң халқымды, одан соң Сібір орыстарын, Ресей жұртын қадірлеймін» деген тұжырым жасаған [4].

Данышпан ақын Абай отыз тоғызыншы қара сөзінде: «Рас бұрынғы біздің ата-бабаларымыздың бұл замандағылардан білімі, күтімі, сыпайылығы, тазалығы төмен болған, бірақ бұл замандағылардан артық екі мінезі бар екен. Ол екі мінезі қайсы десен — әуелі — ол заманда ел басы, топ басы деген кісілер болады екен. Көші-қонды болса, дау-жанжалды болса, билік соларда болады екен.

Екіншісі — намысқор келеді екен. Ат аталып, аруақ шақырылған жерге ағайынға өкпе, араздыққа қарамайды екен, жанын салысады екен. Кәнеки, енді осы екі мінез қайда? Бұлар да арлылық, намыстылық, табандылықтан келеді», - деп жазды. Абайдың

бұл қара сөзінде: «Арлылық, намыстылық, табандылық – тәрбиенің жемісі», - дейді. Адамның ең ұлы сезімін азаматтық парызын орындау үшін жоғарыда аталған мінезді игеру керек екенін ақын атап көрсетеді. Ұлттық идея негізінен халықтардың сұраныснан, көзқарасынан туындайтыны белгілі [4]. Еліміз егемендік алғаннан бері 30 жыл аралығында көптеген ұлттың сұраныстары қоғамның әртүрлі салаларында өз шешімін тапты. Қазіргі қоғамдағы қалыптасқан негізгі ұлттық идея: бірінші, еліміздегі тәуелсіздіктің тұрақты және баянды болуы, еліміздің рәміздеріне құрметпен қарау; екінші, Қазақстан Республикасы Президент жолдауында «... барша қазақстандықтарды біріктірудің басты факторларының бірі – еліміздің мемлекеттік тілін, барлық қазақтардың ана тілін одан әрі дамытуға күш-жігерін жұмсауымыз керек» [1], -деп атап көрсеткендей ұлттың рухы болып табылатын қазақ тілін дамыту негізгі орын алады. Тіл – мемлекет болып қалыптасудың негізгі белгісі.

Белгілі жазушы М.Әуезов «... ұлттың тілі оның жаны, рухы, жүрегін соқтырар қан тамыры іспетті, ал сол күретамырдан айрылса, адамның күні не болары белгілі» [4]- деген дана сөзінен ана тіліміздің адам өмірінен, қоғамнан алар орнын айқын аңғарамыз. Үшінші, ұлттық ділімізді (менталитетіміз) сақтау. Ментальдік тұрғыда ықпал ету бұл әрбір этностың өзіндік ерекшелігіне, мінез-құлқына байланысты табиғи қасиеті арқылы көрініс беруі. Әр жеке тұлғаға оның географиялық ортасы, әлеуметтік-саяси жағдайлары, нақтылы бір іс-әрекеті, өмір сүру тәсілінің өзі де ықпал етеді. Егер, осы тұрғыда біз қазақ ұлтын алатын болсақ жауынгер, ержүрек болуының нақты себебі, тарихи санасына көшпелі өмір тіршілігі үлкен ықпал еткенін байқаймыз. Төртінші, экономикалық қарқынды даму және әлемдік техникалық прогрестен орын алу, бесінші, барлық халықтардың тілі, діні, мәдениеті, әдет-ғұрпы, т.б. еркін дамуы қарастырылады.

Ұлы Отан соғысында аты аңызға айналған Т.Тоқтаров, Б.Бұлқышев, Р.Қошқарбаев, Қ.Қайсенов, Б.Момышұлы және батыр қыздар Әлия мен Мәншүктің кескілескен жаумен айқастағы ерен ерліктері мен батырлықтары да ұлттық дәстүрлердің, ерлік тәрбиесінің жемісі. Халықтың біртуар ұлы Б.Момышұлы: «Патриотизм – Отанға (мемлекетке) деген сүйіспеншілік, жеке адамның аман-саулығының қоғамдық-мемлекеттік қауіпсіздікке тікелей байланыстылығын сезіну, ал мемлекеттік нығайту дегеніміз жеке адамды күшейту екенін мойындау, қысқасын айтқанда, патриотизм мемлекет деген ұғымды, жеке адаммен, яғни өткенімен, бүгінгі күнімен және болашағымен қарым-қатынасты білдіреді» — деп патриотизм ұғымына анықтама берген болатын [2].

Бұдан әрбір адамның өз халқына, туған жеріне, еліне деген сүйіспеншілігі өзінің шыққан тегін сезіну мен өз халқына қан жағынан байланысын жүрегімен сезіну тұрғысынан түсіну қажет деп санаған, – деген қорытынды жасауымызға негіз болды. Елдің тәуелсіздігі көп нәрсеге ой салдырады [1]. Мұнда тарихи сананы ояту, жоғалғанын өзіне қайтару, өрлеу дәуіріне жол ашу деген мағына, сондықтан қазақстандық патриоттық тәрбие деген ұғым тек қана айтыла салатын дерексіз ұғым емес, ол ең алдымен нақты, өз ұлтына, сонда тұрып жатқан халықтарға берілген, адал еңбек ете алатын, жалпы халықтық, әлеуметтік мәдениетті түсініп, білетін соның нұсқаларын өз халқының қажетіне жарата алатын, басқалары түсіне білетін нағыз адам сүйгіштік, қазақстандық патриоттық рухтағы белсенді адамдарды тәрбиелеу үшін керек [3].

Елбасымыздың «Рухани жаңғыру» бағдарламасында жастарымызды отансүйгіштікке тәрбиелеу мақсатында жас ұрпақты ойлы да іскер, жігерлі де батыл, өзіне-өзі сенімді, интеллектуалды деңгейі биік, жан-жақты азамат ретінде қалыптастыруда жалпы ұстаздар қауымының қызметі өлшеусіз. Еліміздің жеткен

жетістіктері аясында жас ұрпақты Отанын сүйуге, қоғамға қызмет етуге тәрбиелеу – біздің басты міндетіміз. Өйткені, адам баласы өз Отанының тарихын, туған тілін, мемлекеттің қалыптасуына үлес қосқан тұлғалар жайлы білмей жатып, өз елінің лайықты азаматы бола алмайды.

Бүгінгі таңда балаларға азаматтық-патриоттық тәрбие беру әрбір ата-ананың (заңды өкілдің), қоғамның және тұтастай мемлекеттің алдында тұрған негізгі мәселелердің бірі болып табылады. Ата-аналардың (заңды өкілдердің) және білім алушылардың қазіргі мектептегі білім беру жүйесінде азаматтық-патриоттық бағытқа деген қызығушылығы артып келеді. "Қазақ тілі мен әдебиеті" пәні оқу пәндерінің көптігі арасында тиімді орын алады.

Пәннің бірегейлігі-тілді үйрену барысында оқушылар тілді білу негіздерін және оның жүйесін ғана емес, сонымен бірге тілді қарым-қатынас құралы ретінде пайдалану негіздерін де игереді. Бұл мұғалімге білім алушының азаматтық-патриоттық ұстанымын қалыптастыруға үлкен мүмкіндік береді. "Қазақ тілі мен әдебиеті" пәні үлкен тәрбиелік әлеуетке ие. Сабақта патриотизмге тәрбиелеу-бұл оқушыларды әртүрлі оқу іс-әрекеттеріне және сабақтан тыс жұмыстарға қосудың мақсатты процесі. Мұғалімнің негізгі міндеті-өз Отанының тарихы мен мәдениетіне өз бетінше қол тигізуге мүмкіндік беретін білім алушылармен жұмыс істеудің осындай формалары мен әдістерін табу.

"Қазақ тілі мен әдебиеті" пәнін зерделеу мәнінде азаматтық-патриоттық ұстанымды тәрбиелеу жөніндегі жұмысты ұйымдастыру нысандары семинарлар, консультациялар, көрмелер, қазақ тілі апталығы болып табылады. Азаматтық-патриоттық тәрбие әдістеріне әңгімелесу, рөлдік ойындар, презентациялар, баяндамалар, қабырға газеттері мен коллаждар жасау жатады.

Оқушыларға мәдени құндылықтарды өз бетінше анықтауға, білуге, түсіндіруге, бар стереотиптерді өз тәжірибелерімен байланыстыруға және барабар қорытынды жасауға үйрету өте маңызды. Бірақ, ең алдымен, оқушыны өз елін сүйуге, оның тарихы мен мәдениетін құрметтеуге үйрету керек.

Қазақ тілі сабақтарында осы білім мен дағдыларды қалыптастыру бойынша азаматтық тәрбиенің маңызды бағыттары:

- білім алушылардың ұлтаралық қатынастар мәдениеті туралы білімдерін байытуға ықпал ететін танымдық іс-әрекетін ұйымдастыру;

- басқа ұлттың адамдарына, олардың мәдениетіне, мәдениетті қалыптастыру бойынша практикалық іс-әрекетке эмоционалды-құндылық қатынасын тәрбиелеу

Мен өз сабақтарымда мәдениет пен тарих туралы білімдерін байыту мақсатында білім алушылардың танымдық қызметін ұйымдастырамын.

Мысалы, кеңестік кезеңдегі тілге қатысты ұстанымдар мен қазіргі «Үштұғырлы тіл» ұсатынымы арасындағы байланыс арқылы адам құқығы, қазақ тілінің жойылу қаупі мен коммунисттік идеология тарихы туралы ақпараттар беріледі. «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәнінде Ахмет Байтұрсынов, Мағжан Жұмабаевтардың репрессия құрбандары болуы оқушыларды олардың шығармашылығынан өзге тоталитарлық режимнің ұлт тарихындағы рөлін түйсінулеріне мүмкіндік береді.

Әлеуметтік-педагогикалық мәнде отансүйгіштік тұлғаның Отанға деген қатынасын құндылық қатынасының көрсеткіш объектісі ретінде көрініс беретін әлеуметтік-адамгершілік құндылық ретінде қарастырылады. Мұнда патриотизм қоғамдық сананың құбылысы ретінде нақтылық ретінде емес оның орындалуын талап ете отыра баға беруінен көрінеді.

Бала бойына ұлттық құндылықтарды дарытатын мемлекеттік маңызы бар мерекелерді атап өтудің маңызы ерекше. Әсіресе, Конституция мен мемлекеттік рәміздер күні, Ұлттық теңге күні, Республика күні, 16 желтоқсан Тәуелсіздік мерекесімен Наурыз мерекесін ұйымдастырудың маңызы өте зор. Заман талабына сай оқушылармен сайыстарға оқушылар құлшына кіріседі.

Қазіргі кезеңде ұлттық патриотизмнің басты көрінісі – әр азаматтың мемлекеттік тілде сөйлеуі, жас жеткіншектерге ұлттық тәрбие беру, ізет, құрмет, қайырым, мейірім сезімдерін дамыту. Өз халқын сүйіп, оның болашағын ойлаған адам басқа халыққа да солай қарайды. Елбасымыз Н.Ә. Назарбаевтың: «Болашақ ұрпағымызды тәрбиелегенде оларға жастайынан имандылық пен сауаттылық қасиеттерді сіңіре білсек, тәрбиелесек сонда ғана біз рухы дамыған, Отанның гүлденуіне өз үлесін қоса алатын азамат өсіре аламыз» – деген сөзін басшылыққа алған біздің ұжым бүгінгі таңда білім мен тәрбие жұмысын дамыту, өркендету барысында жұмыс жасап келеді. Баланы ұлттық құндылықтарға тәрбиелеуде білім беру ордаларында тәрбие бағытындағы жұмыстар жүйелі жоспарланып жүргізілсе бала тәрбиесіне қосқан үлесіміз де зор болмақ. Осылайша, азаматтық пен патриотизмді тәрбиелеу бойынша әр түрлі, мазмұнды және тұрақты жұмыс, ол сонымен қатар білім алушылардың іс-әрекетіндегі интеллектуалды-эмоционалды және мінез-құлық компоненттерінің дамуын біріктіреді, оларды тәрбиелеуде де оң нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді.

«Қазақ тілі мен әдебиеті» барлық жас санаттарындағы білім алушыларда азаматтық және патриоттық тәрбиені жүзеге асыру үшін барлық қажетті алғышарттарға ие.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Жанайдаров О. Менің елім – Қазақстан. – Алматы: Балауса, 2003..
2. Жастар өміріндегі патриоттық тәрбиенің орны. Қарағанды мемлекеттік университетінің хабаршысы. -2003. - №4 (32)
3. Кенжалин Ж. Ұлт рухын ұлықтаған ұрпақпыз. – Алматы, 2005. – 46-47 б.
4. Отансүйгіштік тәрбие-басты міндет //Қазақстан мектебі. - 2005. - №5-6.
5. Мищенко Л.И. Патриотическое воспитание младших школьников: дисс. канд.пед. наук. М., 1982. – 208 с.

THE DEVELOPMENT OF READING LITERACY IN ENGLISH LESSONS

Balzhanova A.S.

School-lyceum named after Amanzhol Shamkenov, English teacher

Аңдатпа: Бұл мақала ағылшын тілі сабақтарында оқу сауаттылығын қалыптастыру тақырыбына арналған. Мақаланың мақсаты – ағылшын тілі пәні оқу сауаттылығын қалыптастыруға кең мүмкіндіктер беретіндігін көрсету. Мақалада оқу сауаттылығы ұғымы ашылады, оқуды оқыту принциптері, мәтінмен жұмыс істеу әдістері мен тәсілдері қарастырылады.

Аннотация: Данная статья посвящена теме формирования читательской грамотности на уроках английского языка. Цель статьи – показать, что предмет английский язык предоставляет широкие возможности для формирования читательской грамотности. В статье раскрывается понятие читательская грамотность, рассматриваются принципы обучения чтению, методы и приемы работы с текстом.

Abstract: This article is devoted to the topic of the formation of reader literacy in English language lessons. The purpose of the article is to show that the subject of English language provides ample opportunities for the formation of reader literacy. The article reveals the concept of reader's literacy, discusses the principles of teaching reading, methods and techniques of working with text.

Despite the fact that the concept of "functional literacy" was introduced by UNESCO a little over 60 years ago, it has become relevant again today. At that time, the term was used in the context of the elimination of illiteracy of the population. Today, functional literacy is the ability of a person to use knowledge and acquired skills and abilities to solve various tasks that he faces in everyday life, to think independently and function in difficult situations [1].

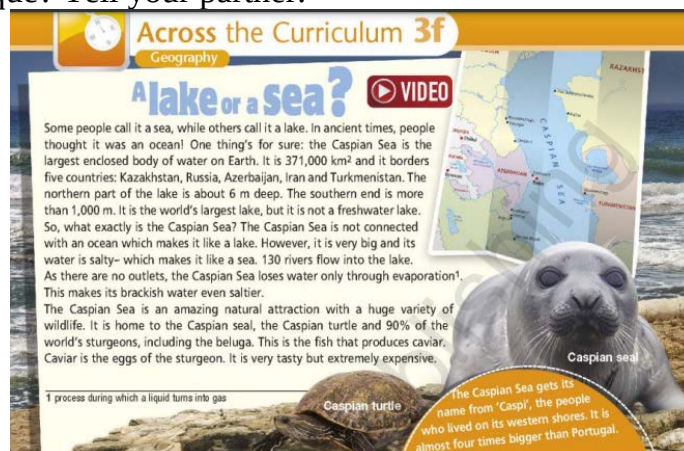
Traditionally, functional literacy includes reading, mathematical and natural science literacy. In addition, it includes global competencies and creative thinking. The meaning of functional literacy lies in the subject, that is, in using the acquired subject knowledge of different fields to solve a specific task.

For foreign language lessons, the development of functional literacy is not just an urgent task, but also one of the most important principles of teaching. We understand that the subject of a foreign language provides ample opportunities for the formation of functional literacy and all its components [2].

Reading is an active process, so the student should be interested in the content of the text. It is the content that holds the potential to encourage students to have positive motivation, to cause the need to read in a foreign language [Nosonovich, Milrud, 1999: 14].

One of the components of functional literacy is reading literacy. Reading literacy, in turn, is one of the important areas of the formation of functional literacy, which means the ability to understand and use texts, reflect on them, read in order to achieve their goals, expand knowledge and opportunities, participate in society, and a wide variety of texts in English textbooks enable teachers to form reading literacy. In the classroom, using different techniques for working with text material [3].

The main factor in reading is forecasting and assumptions. Students should be prepared by the teacher to work with text material. To overcome difficulties, it is necessary to prepare various stimulating material for working with the text. These can be various images, photos, an interesting title of the text and, in the end, oral statements of the teacher himself. So, for example, in the Excel 7 textbook there is a large number of exercises for forecasting and assumption. For example, in the module 3f "A lake or a sea?" exercise 2 – Think! What makes the Caspian sea unique? Tell your partner.

Matching tasks and topics. When organizing work with the text, the teacher needs to carry out the correct selection of various exercises, questions and tasks for the text in order for them to help solve the tasks and motivate students to read.

Work with the text to the end. The text contains a large number of words, both new and familiar, as well as various grammatical phenomena, speech patterns, theses, etc. All this should be used as much as possible for the development of the student.

Reading is the main type of educational and speech activity when teaching foreign languages. In order for this type of activity to become an interesting and fruitful basis for teaching speaking, writing and listening, it is fundamentally important for a teacher to teach his students how to work correctly with text material. Therefore, it is important to base your work on the following stages:

- pre-text;
- text;
- post-text.

The pre-text stage.

The purpose of this stage is to formulate a speech task for the initial acquaintance with the text, to develop such an important reading skill as anticipation, i.e. the ability to predict the content of the text, to create a positive motivating factor for students, to reduce language and speech difficulties. At the pre-text stage, the teacher can use in his work:

- "brainstorming"
- guidelines for anticipating the content (true-not true, agree-disagree, before-after);
- forecasting, (an attempt to predict the contents of the book by viewing dissection of the question (a semantic guess about the possible content of the text based on its title); illustrations)
- various images that arise when reading the title of the text, disclosure of students' knowledge on the issues raised in the text,
- preliminary questions (come up with questions that students will look for answers to in the text);
- glossary (updating and repeating the dictionary related to the topic of the text);

At the beginning of working with text material, the teacher needs to make the process of understanding the assignment and try to show the important points of working on this text:

- determine before reading by the title and (or) by the composition of the text, by the images that are in the text, to which type (type) this text material belongs (for example, an article in a newspaper or a letter);
- the main characters that can be discussed;
- ask students to find and emphasize words, phrases, words known to them, the meaning of which they can guess without a dictionary and ask them to answer the question of what this material may be about (in Russian and being studied), while relying on what they have already emphasized.

Text stage

The objectives of the text stage are: control of the level of formation of various language skills and speech skills; formation of appropriate skills and abilities. The goal is to understand the text and create its reader's interpretation (interpretation, evaluation). The main task is to ensure the full perception of the text. This is the stage of comprehension at which students come into direct contact with the text.

At this stage, the main thing is to understand what the students are reading. Control the understanding of the text material should be closely related to the type of reading and to the educational and speech tasks assigned to the students. Strategies at this stage include:

- reading in pairs;
- reading with notes;
- reading with questions;

- reading with stops;
- timeout (pauses to save information);
- converting text to a table;
- text compression (plan in questions, with keywords);
- cluster.

Post-text stage

The purpose of the post-text stage is to use the situation of the text as a support for the development of skills and abilities to build monologue statements in oral and written speech. The goal is to correct the reader's interpretation in accordance with the author's intention, to control the understanding of what he has read. The main task is to implement the reflection stage. At this stage, the methods of semantic reading are aimed at preparing for monological and dialogical statements on the topic. Exercises at this stage should be aimed at developing the skills of the following plans:

- reproductive (writing lexical dictation, correct reproduction of a task, etc.),
- reproductive-productive (pronouncing judgments, etc.),
- productive (written and oral language utterances, word analysis, comparison of different phenomena in the language, the ability to draw conclusions, etc.).

Common strategies of this stage:

- the relationship between question and answer;
- questions after the text (evaluative, reflexive questions related to the critical analysis of the text);
- Bloom's chamomile (six petals-six types of questions)
 - simple (Who? When? Where? How?)
 - clarifying (Did I understand correctly...?)
 - practical (How can I apply...? What can be done from...?)
 - interpretive (Why?)
 - creative (What will happen if...?)
 - Evaluation (How do you feel?);
- mutual questions;
- cinquain (five-line verse form);
- summary tables;
- assignment for correlations;
- right, wrong, no information;
- test sheet;
- text with omissions;
- change of perspective (the student retells the text from the position of the actors);
- restoration of deformed text (fragments of text or a sequence of sentences are mixed up).

It goes without saying that the tasks used by the teacher will depend on the type of reading (viewing, studying, etc.). Tasks for the formation of functional literacy help to increase the motivation of students, expand their horizons, develop creative abilities – all this is necessary so that the student can navigate life situations and use language to solve communication problems tasks.

The teacher is presented with a large selection of various methods and techniques of teaching reading, the choice of which should be guided by the purpose of the lesson, the type of text chosen for reading, as well as the stages of working with it. Modern educational and methodological complexes present all types of tasks aimed at developing skills to work with the main types of reading. Thus, after analyzing all of the above, we conclude that the

use of different methods of working with text in the classroom helpsto increase the motivation of students, expands their horizons, develops creativeabilities, helps to realize the values of the modern world, which is necessary forthe harmonious development of the individual and further interaction with society.

References

1. Buschman J. Information Literacy, “New” Literacies, and Literacy // The Library Quarterly: Information, Community, Policy. 2009. Vol. 79, N. 1. P. 95–118.
2. Canale M., Swain M. A Theoretical Framework for Communicative Competence // Applied Linguistics. 1981. no. 1. P. 31–36.
3. Shively K., Palilonis J. Curriculum Development: Preservice Teachers’ Perceptions of Design Thinking for Understanding Digital Literacy as a Curricular Framework // The Journal of Education. 2018. Vol. 198, N. 3. P. 202–214.
4. Frolova P. I. On the Issue of the Historical Development of the Concept of Functional Literacy in Pedagogical Theory and Practice // The Science of Human. 2016. N. 1, Issue 23. P. 179–185.
5. Functional Literacy. Oxford Bibliographies [Электронныйресурc]. URL:<http://www.oxfordbibliographies.com/view/document/>
6. Hamilton M., Pitt K. Challenging Representations: Constructing the Adult Literacy Learner Over 30 Years of Policy and Practice in the United Kingdom [Электронныйресурc]. URL: <https://ila.onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/RRQ.004>
7. Hymes D. H. On communicative competence // Sociolinguistics: Selected Readings. Harmondsworth, 1972. P. 269–293.
8. Kagan S. Structures for Thinking Skills [Электронныйресурc]. URL: https://www.kaganonline.com/free_articles/dr_spencer_kagan/280/Kagan-Structures-for-Thinking-Skills
9. Kosheleva D.A. Programs and Teaching Resources on Financial Literacy: Analysis, Problems, Prospects [Электронныйресурc]. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/programmy-i-umk-po-finansovoy-gramotnosti-analiz-problemy-perspektivykaliningradskaya-oblast>
10. Lebedev O. E. Competence-Based Approach in Education // School Technologies. 2014. N. 5. P. 3–11.

ГИМНАЗИЯ ОҚУШЫЛАРЫ АРАСЫНДА ҚАЗАҚ ЖӘНЕ ФРАНЦУЗ ТІЛДЕРІ САБАҚТАРЫНА КӨПТІЛДІ ТҮЛҒАНЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Батаева Қ.Қ¹., Слямбекова Қ.С²., Айтқазина Н.О³.

француз тілі мұғалімі¹, қазақ тілі мұғалімі^{2,3}

«Дарынды балаларға арналған №3 гимназиясы» ММ Павлодар қ.

Аңдатпа: Авторлар қазіргі тілдік білім берудің халықаралық парадигмасына сай бір және бірнеше шет тілдері шеңберінде білім беру, көптілді тұлғаны қалыптастырудың негізгі мақсаты өскелең ұрпақ бойына өз ұлтының құндылықтарын, тұрмыс-тіршілігі мен ана тілінің байлығын сіңірумен қатар өзімен қатарлас өмір сүріп жатқан халықтардың мәдениетімен танысу, әлемдік мәдени құндылықтарды білу қажеттігін, көптеген халықтардың үздік мәдени жетістіктерін синтездеу маңызды екендігін айтады.

Аннотация: Авторы отмечают, что в соответствии с международной парадигмой современного языкового образования важно образование давать в рамках одного и нескольких иностранных языков, основная цель формирования полиязычной личности заключается в том, чтобы на протяжении подрастающего поколения, наряду с усвоением ценностей своей нации, быта и богатства родного языка, знакомиться с культурой народов, живущих параллельно с

ней, познавать мировые культурные ценности, синтезировать лучшие культурные достижения многих народов.

Abstract: The authors note that in accordance with the international paradigm of modern language education, it is important to provide education within one or several foreign languages, the main goal of the formation of a multilingual personality is to get acquainted with the culture of peoples living in parallel with it throughout the younger generation, along with the assimilation of the values of their nation, life and wealth of their native language, to learn the world's cultural values, to synthesize the best cultural achievements of many peoples.

Ақпараттық технологиялар заманында заманауи қоғамға тез әлеуметтене алатын тұлғаны оқытып, тәрбиелеу керек. Біздің ойымызша, ол үшін, гимназияны бітіріп, түлеп ұшатын түлекке нәтижелі дамуы мен өзін-өзі жетілдіруге көмек беретін тұлғаның объективті моделін құру керек. Оны дамытатын негізгі құзіреттердің бірі – көптілділік пен көпмәдениеттілік.

Көптілділік – көпмәдениетті тұлғаны қалыптастырудың негізі. Көптілді білім беру – заман талабы болып отырған абсолютті қажеттілік, себебі бүкіл әлем көптілді және көпмәдениетті. Көптілді білім берудің мазмұнына ана тілімен қатар мемлекеттік тілді меңгеру, білу дағдылары бойынша жүйелі білім беру ғана кірмейді, сонымен қатар қазіргі тілдік білім берудің халықаралық парадигмасына сай бір және бірнеше шет тілдері шеңберінде білім береді. Көптілді тұлғаны қалыптастырудың негізгі мақсаты өскелең жас ұрпаққа өз ұлты құндылықтары, тұрмыс-тіршілігі мен ана тілінің байлығын бойларына сіңірумен қатар өзімен қатарлас өмір сүріп жатқан халықтардың мәдениетімен танысу, әлемдік мәдени құндылықтарды бойына сіңіру – көптеген халықтардың үздік мәдени жетістіктерін синтездеу болып табылады. Қазақстанның білім беру саласының стратегиялық міндеттерінің бірі қазақстандық білім беру саласының үздік дәстүрін сақтап қалу болса, екінші жағынан мектеп бітірушілерді халықаралық біліктілік сапасымен қамтамасыз ету және оларды мемлекеттік тілді, ана тілін, мшет тілдерін меңгеру негізінде жатқан лингвистикалық сапасын дамыту болып отыр. Үштілде білім беру, оларды жетік меңгеру оқушылардың академиялық ұтқырлығына, әлемдік кеңістікте еркін, тәуелсіз болуына үлес қосады.

Сонымен қатар, Қазақстан Республикасының Тіл саясаты концепциясында көрсетілгендей, Қазақстандағы тіл саясатын жүзеге асырудағы күрделі мәселелердің бірі "мемлекеттің оңтайлы тілдік кеңістігін құруда". Мемлекеттік тілді жетік білу, мемлекеттік тіл арқылы басқа тілдерді меңгеру толерантты, көпмәдениетті тұлғаның қалыптасуына ықпал етеді.

Қазақ тілі мемлекеттік тіл – мемлекеттік басқару, заңнама, сот ісін жүргізу және іс жүргізу тілі болып табылады сонымен қатар еліміздің барлық аумағында қоғамдық қатынастардың барлық салаларында қолданылады.

Қазақ тілін оқыту бойынша қоғамдық өмірдің барлық салаларында тілдің жұмыс істеуі аясы кеңіп, оның ұлтаралық келісім мен қазақстандық патриотизмді нығайту факторы ретіндегі рөлі артқаны байқалады.

Мемлекеттік тілді оқыту мақсаттары:

- тілдік материалдың белгілі бір көлемін меңгеру, тиісті сөйлеу құзыретін қалыптастыру, қазақ халқының, елдің мәдениетімен танысу;

- баланың қазақ халқының мәдениетіне, салт-дәстүрлеріне, әдет-ғұрыптары мен салт-дәстүрлеріне деген қызығушылығы мен құрметін, тілдер мен мәдениеттердің өзара іс-қимыл жағдайындағы ақылға қонымды және негізделген мінез-құлқын тәрбиелеу, мәдениетаралық толеранттылықпен қатар ұлттық сана-сезімді дамыту, әлеуметтік коммуникация дағдыларын дамыту;

- баланың жеке басының интеллектуалды және эмоционалды қасиеттерін дамыту, коммуникативті органы қалыптастыру, баланың шығармашылық дамуына жағдай жасау, рефлексияны дамыту, оқытылатын тіл елдеріндегі баланың әлемін бейнелейтін көркем әдебиетпен таныстыру;

- мейірімділік пен жайлылық атмосферасын құру, оқушының сәттілік жағдайын жасау.

Мектептегі қазақ және француз тілдері мұғалімдерінің алдында тұрған мақсаттар – халықтың салт-дәстүрлерін, жалпыадамзаттық құндылықтар мен әлемдік мәдениетті жақсы білетін, өзін-өзі дамытуға және өзін-өзі жетілдіруге ұмтылатын көпмәдениетті тұлғаларды тәрбиелеу, оларға жағдай жасау.

Білім беру: қазақ және француз тілдерінде лингвистикалық ұғымдарды қалыптастыру.

Дамытушылық: тілді дамыту. Есте сақтау қабілетін, тілдік болжау дағдыларын дамытуға жағдай жасау.

Танымдық: танымдық іс-әрекеттің дамуына жағдай жасау. Оқытылатын тіл елдеріндегі оқушының әлемін бейнелейтін көркем әдебиетпен танысу.

ГИМНАЗИЯ (мемлекеттік тілде оқыту сыныптарын ашу)

Оқушы көптілді сананы қалай дамытады? Бұл ойлау, ауызша және жазбаша қарым-қатынас қабілеттері арқылы дамиды. Бұл тілді дамыту – ойлауды дамыту арқылы жүзеге асады.

Бұл мектеп жағдайында қалай жүзеге асырылуы мүмкін?

Орта және жоғары сыныптарда Ж.Аймауытов атындағы қазақ музыкалық-драма театрына бару, сондай-ақ мектеп оқушылары үшін қойылымдар қою және республикалық "Ғажайып театр" байқауының облыстық кезеңіне қатысу, фильмдерді қарау, мемлекеттік тілде кітап оқу және талқылау, өз құрдастарымен - мемлекеттік тіл иелерімен қарым-қатынас жасау арқылы жүзеге асырылады.

Тақырыптық қазақ-француз сөздіктері мен грамматика, фонетика және лексикология бөлімдеріндегі ұқсастықтар мен айырмашылықтарын көрсететін анықтағыштарды әзірлеу, екі тілде күнтізбелер жасау арқылы.

Бастауыш сыныптарда "ойын моделдерін қолдану тәжірибесі" тиімді болып табылады. Ойынға негізделген оқыту оқушыны баурап алады және қазақ халқының өмірі мен мәдениеті туралы терең білім береді, ақыл-ой әрекетін қалыптастырады, тілді үйренуге деген қызығушылықты арттырады, байқағыштықты, қиялды, шыдамдылықты дамытады, өз бетінше ойланады және екі жақты мәнге ие – ойын арқылы оқуды үйрену. Әр түрлі оқылымдар, өлеңдер, әндер – айтылым дағдыларын дамытуға бағытталған.

Сабақта өткізілетін жаттығулар, денешынықтыру минуттары оқушылардың шаршауын басып қана қоймай, олардың зейінін, есте сақтау қабілетін дамытады және қазақ немесе француз тілдерінде сабақты жақсы игеруге көмектеседі. Сабақ мектептегі оқу-тәрбие процесінің негізі болып қала береді. Сабақтарда өз елінің мәдениеті мен әлемді түсінуге көмектесе алатын мәдениеттің өзіндік моделін құру маңызды. Оқушының сөйлеу мәдениетін арттыру кезінде әр түрлі дереккөздерді (қазақ, француз және орыс тілдерінде) қолдана отырып, қажетті материалды жинау, содан кейін оны жүйелеу, болашақ тұжырымның жоспарын құру, оқушылардың жеке ерекшеліктеріне қарай бір тілден екінші тілге ауысу психологиялық және лингвистикалық-педагогикалық сипаттағы қиындықтар, білім деңгейімен көлеміне байланысты қиындықтар туындау мүмкін.

Нәтижесі:

- білім беру мазмұнын жаңарту арқылы көпмәдениетті тұлғаны қалыптастыру;
- шығармашылық, білімді, рухани байытылған, әлемдік стандарттарға сай келетін тұлғаны тәрбиелеу;
- инновациялық оқу-тәрбие процесіне құзыреттілікке бағытталған тәсіл технологиясын іске асыру;
- мектепте білім беру сапасын арттыру;
- облыстық көптілді олимпиадаға қатысу .

Нәтижелерді бағалау критерийлері:

- Өткен нәтижелерді жаңа нәтижелермен салыстыру;
- Жетістіктер (салыстыру);
- Барлық субъектілерді қанағаттандыру (сауалнама).

Мәселе:

- курс бағдарламаларын, көптілді бағыттағы факультативтік курсты құрастыру;
- көптілді білім беру бүгінгі таңда қуатты фактор және тиімді механизм болып табылатынын түсіну;
- тілді үйренетін мәдени фактор ретінде қарастыру;
- мәдени және басқа да маңызды ақпарат алу.

Көптілді білім берудің заманауи моделі аясында көптілді олимпиаданың маңыздылығын атап өткіміз келеді, бұл оқушыларға қазақ, орыс, шет тілдерінде бір мезгілде білім, дағды, коммуникация және шығармашылық ерекшеліктерін көрсетуге мүмкіндік береді. С.Торайғыров атындағы Университеттің базасында көптілді олимпиада өтуде, оқушылардың осы зияткерлік марафонға қатысуға белсенділігі байқалады, осы олимпиада бойынша оқушыларды республикалық деңгейге көтеру қажет.

Әлемдегі ақпараттық технологиялар дәуірінде қазіргі қоғамда әлеуметтенуге қабілетті оқушының тұлғасын оқытып, тәрбиелеу қажет.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Оразбаева Ф.Ш. Тіл әлемі: мақалалар, зерттеулер.-Алматы: «Ан-Арыс», 2009 – 368 б.
2. Мухтаров А.Х. Қазақ тілін оқытуда жазылым дағдыларын дамытудың тиімді әдістері/ «Білім айнасы» басылымы, 2018 ж.
3. <https://bilim-all.kz/quote/997>

АТА -АНАЛАРМЕН ЖҰМЫСТЫҢ ҚАЗАҚ ТІЛІН МЕҢГЕРТУДЕГІ РӨЛІ

Батталова А. С.¹, Резуанова Г.К.²

қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімі¹
 А.Текенов атындағы №2 ЖОББМ,
 Павлодар облысы, Теренкөл ауданы
 ф.ғ.к., доцент, жетекші ғылыми қызметкер²,
 Астана халықаралық университеті

Аңдатпа: Бұл баяндамада ата-аналармен жұмыстың қазақ тілін меңгертудегі рөлі мектеп пен ата-аналардың қарым-қатынасы, тікелей байланыс жасаудың басты міндеті көрсетіледі. Ата-аналардың бала тәрбиелеудегі жетістіктері сынып, мектеп ұжымдарының оқу-тәрбие жұмысына тікелей байланысты. Сондықтан оқу-тәрбие процесінің мазмұнын, сапасын және тиімділігін жақсарту үшін отбасы мен мектептің ынтымақтасып жұмыс істеулері маңызды екендігі атап өтіледі.

Аннотация: В данном докладе говорится о роли работы с родителями в овладении казахским языком, которая является главной задачей школы и общества. Ведь их успехи в воспитании собственных детей зависят от результатов учебно-воспитательной работы классных, школьных коллективов. В данной ситуации подчеркивается важность сотрудничества семьи и школы для улучшения содержания, качества и эффективности учебно-воспитательного процесса.

Abstract: This report talks about the role of work with parents in mastering the Kazakh language, which is the main task of school and society. After all, their success in the upbringing of their own children depends on the results of educational work of class teachers and school teams. This situation emphasizes the importance of cooperation between family and school to improve the content, quality and effectiveness of the educational process.

В.А. Сухомлинский оқушылардың ата-аналарымен жұмыс істеудің мазмұнына ерекше назар аударып: «Тек ата-аналармен бірге жалпы күш жігерді біріктіру арқасында мұғалімдер балаларға үлкен адамдық бақытты беруі мүмкін» [1], - дейді. Олай болса, отбасы мектеп пен бірге тәрбиелік ортаның тұтастай негізгі ықпал ету факторларын жасайды. Сондықтан да педагогикалық әрекетте мектептің жалпы міндеттері көлемінің кеңдігіне қарамастан ата-аналармен жұмыс істеу маңызды.

Қай елде, қай кезде болмасын, бала тәрбиесін ерекше дамытушы да, ілгері апарушы да – балалар. Себебі, бүгінгі ұрпақ – ертеңгі елдің болашағы. Демек, оқыту орыс тілінде жүргізілетін мектептерде оқушылар қазақ тілін жақсы меңеруі үшін де, оқыту қазақ тілінде жүргізілетін мектептерде сөз өнеріне, сөз шешендігіне жеткіншек ұрпақты баулу үшін де, ең алдымен, ата-аналармен жұмыс дұрыс жолға қойылуы тиіс. Өйткені, біріншіден, қазақ тілі – мемлекеттік тіл (оны әр қазақстандық жетік білуі тиіс), екіншіден, қазақ тілі – жер бетіндегі ең әдемі тілдердің бірі. Кезінде Бауыржан Момышұлы: «Қазақ тілі – сұлулығымен бой балқытып, тамыр шымырлататын, жан-жүйенді жандырып, құлақ құрышын қандыратын, өткірлігімен қысылтаяң тұста ер мен елге бірдей медет беріп, адам түгіл жағдайдың өзінің аузына құм құятын ғажайып кемел тіл» [2] деген екен.

Қазіргі мектепте жағдай көптеп өзгеруде: оқу және тәрбие процесінің құрылымы мен мазмұны, соған сай мұғалімдер мен оқушылардың көзқарасатары олардың өзара қарым-қатынасы, сабақтың ұйымдастыру формалары мен өткізу технологиясы, көптеген оқу пәндерін оқытудағы жаңа көзқарас, сонымен қатар сыныптан тыс тәрбие жұмысы, мектепті басқару ісі біртіндеп демократиялық бағытты ұстануда. Педагогикалық әрекетте де үштік (мұғалім – оқушы – ата-ана қатысы, әрекеті) тұтас, бірлікте жұмыс істеуі қажет. Өкінішке орай, қазіргі кезде осы қарым-қатынасты реттеп отыратын әкімшілік басқару жүйесінің жұмысы әлсіреген. Бүгін де мектептің ата-аналармен жұмысының кейбір дәстүрлі түрлері өзінің маңызын жоюда: ата-аналар жиналысы, ата-аналар лекториясы мен университеттері, ата-аналардың ашық күні, ата-аналардың жұмыс орындарымен байланыс, баланың отбасына бару т.с.с. Түйіні шешілмеген мәселелерді шешуде мұғалімдер мен оқушылар, ата-аналар мен оқушылар өзара байланыссыз жалқы қалып отыр. Әсіресе, мұндай жағдай тіл мұғалімдердің ата-аналармен ынтымақтастық қарым-қатынасына кері әсерін тигізуде. Бүгін де бала тәрбиесінде, әсіресе, өзге ұлт өкілдеріне қазақ тілін меңгертуде ата-аналармен жұмыс ауадай қажет болып отыр. Бұл, ең алдымен, педагогтар ұжымы үшін емес, ата-аналардың өздеріне қажет. Себебі техника дамыған заманда ата-ананың баласымен тікелей байланыс жасауы, яғни сөйлесуі, әңгімелесуі күн озған сайын әлсіреуде. Көптеген ата-аналар баласының немен айналысатынын білмейтіні де ащы шындық. Демек, ата-аналар бала тәрбиесі, баласының білімді игеруі жөнінде педагогтың

кеңесіне жүгінуі керек. Ата-аналар мен педагогтердің бір-біріне айтар ақыл кеңесі де жоқ емес. Сондықтан да ата-аналар балаларды тәрбиелеу ісінде мектеп пен қарым-қатынас, тікелей байланыс жасауды басты міндетіміз деп есептеуі тиіс, өйткені, олардың өз балаларын тәрбиелеудегі жетістіктері сынып, мектеп ұжымдарының оқу-тәрбие жұмысының нәтижесіне байланысты. Бұл жағдай оқу-тәрбие процесінің мазмұнын, сапасын және тиімділігін жақсарту үшін отбасы мен мектептің ынтымақтасып жұмыс істеулерін қажет етеді. [1]

Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының «Қазақстан Республикасында үштілді білім беруді дамыту мен таратудың концептуалдық негізі» жобасы аясында Павлодар облысы бойынша бекітілген тоғыз эксперименталды мектеп, соның ішінде Павлодар облысы Теренкөл ауданының білім беру бөліміне қарасты «А.Текенов атындағы №2 ЖОББМ де тіл үйретудің бір тетігі ретінде ата-аналармен жұмысты жандандырып, жоба аясында біршама жұмыстар жүргізді. Мектебіміздегі өзге ұлт өкілдеріне қазақ тілін үйретудегі ата-аналармен жүргізетін жұмыстың ерекшелігі осы екі жақтың байланысымен әрекет бірлігінің тұрақтылығынан көрінеді. Бұл тұрақтылықты, ең алдымен, сынып жетекшісі қамтамасыз етсе, сынып жетекшісімен тығыз, байланыста тіл мұғалімдері де түрлі жұмыстар жүргізді.

Бірігіп жұмыс жүргізу мектеп пен отбасы арасындағы ынтымақтастықты ұйымдастыруда жетекші қызмет атқарады. Мектептің баланы тәрбиелеуге қатысты саясатын отбасының түсінуі маңызды. Бала көп уақытын мектепте өткізетіндіктен оның тек оқуы ғана емес, тәрбиесі де мұғалім жұмысына байланысты екендігі сөзсіз. Сондықтан да мұғалімдердің жұмысы негізінде мектеп пен ата-аналар және балалардың өзара қарым-қатынасы бірлікке, ынтымақтастыққа қол жеткізеді. Оны нәтижелі шешу мүмкіндігі сол ынтымақтастық әрекет орын алған жағдайда ғана болады. Ол үшін өзара сенім мен құрмет, өзара көмек пен қолдау, бір-біріне шыдамдылық көрсету – ынтымақтастықтың негізіне айналуы тиіс.

Дегенмен, мектеп оқушыларымен жұмыс істеу көп ізденуді, еңбек етуді қажет етеді. Әсіресе, сынып жетекшісіне, тіл мұғалімдеріне жүктелер жауапкершілік мол. Оқушылардың ата-аналарымен тығыз байланыста болған жағдайда ғана талапқа сай жұмыстар жүргізіліп, жақсы нәтижеге қол жеткізуге болады. Ата-аналармен қоян-қолтық жұмыс істеу мақсатты түрде өте ұзақ мерзімді қажет ететін процесс. Ол үшін, жанұяны және оның отбасы тәрбиесіндегі ерекшеліктері мен жағдайын жан-жақты әрі жүйелі зерттеуді қажет етеді [3].

Қазақ тілі мұғалімнің ата-аналармен жұмыс істеуі не үшін қажет?

- Баланың өмірін тиімді ұйымдастыру үшін; қазақ тіліне қатысты мәселелерді шешуде ортақ көзқарастың болуы үшін; баланың отбасы мен мектеп жағдайындағы дамуын және әлеуметтенуін тиімді ұйымдастыру мақсатында тәрбиенің бірыңғай ұстанымдарын белгілеу үшін;

- Баланың әлеуметтік-педагогикалық және психологиялық даму жағдайын ескере отыра, тілге деген қызығушылығын оятып, мақсат және міндеттерді дұрыс анықтау және оларды жүзеге асыру үшін;

- Баланың жан-жақты үйлесімді дамуы үшін; қазақ тілінің ықпалын тиімді және нәтижелі ұйымдастыру үшін;

- Баланың әртүрлі ортада, әртүрлі жағдайда қазақ тілін дұрыс, орынды қолдануы үшін;

- Балаға ықпал етудің жалпы тәсілі мен техникасын ойластыру үшін; әртүрлі өмір жағдайында оның тұлғасына әсер етуде күш жігерді біріктіру үшін;

- Қазақ тілі мұғалімі, оқушылар және ата-аналар арасында жағымды көңіл күй, түсіністік пен ынтымақтастық қарым-қатынасын орнықтыру үшін [3]

Ата-аналармен жүргізілетін жұмыстағы қазақ тілі мұғалімдерінің негізгі міндеттері:

Ең бірінші міндет: ата-аналармен тұрақты байланыс орнату. Ондағы мақсат: отбасының, оның мүшелерінің өзара қарым-қатынас мәдениетінің деңгейі, отбасының жеке басқа ықпалы ата-ананың қазақ тілінің деңгейін анықтап, кеңес беріп, оларды бала тәрбиесіне ортақтастыруды көздеу.

Екінші міндет: ата-аналардың педагогикалық білімін, яғни қазақ тілін меңгеру дәрежесі мен баласының тілді үйренуін қолдануын үнемі арттырып отыру. Ол үшін ата-аналармен жаппай қазақ тілін үйрету орталықтарын ұйымдастыру. Бұл бағытта баспасөз беттерінде, радио, көгілдір экран арқылы, сонымен қоса, ата-аналар жиналыстарын да қазақ тілінде насихаттау [4].

Ата-аналар белсенділерімен жұмыс және ата-аналардың әртүрлі қоғамдық ұйымдарымен, жұртшылықпен өзара әрекеттесуі. Кейбір ата-ана өз балаларының сыныпта атқарып жүрген қоғамдық жұмыстарына барынша қолдау көрсетеді. Мысалы, баласының мемлекеттік тілді меңгеруіне, мәдени жорыққа жауапкер болса, оның ата-анасы да өз мүмкіндігінше баласына қолдау көрсетіп қана қоймай, бірге қатысып, оған қажетті материалдарды табуға көмектесіп отырады. Мұндай ата-аналарды мектеп өміріне араластырып отыру да мұғалімдердің осы бағыттағы жұмысына жатады [5].

Мектебімізде жоғарыда аталған жоба аясында ата-аналармен жұмыс жүргізіліп, ата-аналар қазақ тілінің дамуына, қазақ тілін насихаттауға өз ықпалдарын тигізді.

Қазақ тілі мұғалімдерінің негізгі мақсаты:

- ата-аналарды балалары үйренетін тілдің әлем мәдениетімен таныстыру;
- ата-аналар мен балалардың қазақ тіліне деген қызуғышылықтарын тудырып, қазақ тілінде сөйлеуге, қарым қатынас жасауға тарту;
- ата-аналармен бірлесіп балаларды тілді құрметтеуге, Отанды сүйуге, ұлтаралық достықты қолдауға тәрбиелеу.

Мектеп тәжірибесінде ата-аналарды балалармен бірге әрекетке қатыстырудың әртүрлі формаларын қолдана отырып:

- сабақтан тыс әр түрлі тәрбиелік шараларға қатыстыру (Тілдік сайыстар, мұшайра, әдеби кеш т.с.с.);
- жалпы мектеп көлемінде өткізілетін дәстүрлі шараларға қатыстыру (тілдер мерекесі, наурыз мейрамы өткізу т.б.);
- балалардың сабақтарына, олимпиада, кештерге, апталықтарға, ата-аналардың ашық есік күніне т.б.;
- «Даналар кеңесі» айдары бойынша ақ жаулықты әжелермен кездесулер өткізу (шеберлік сағаттары, танымдық кездесулер т.с.с.);
- мектептің немесе сыныптың әртүрлі шараларына балалармен бірге ата-аналарды қатыстыру (челлендж, ертегі, әдеби қойылымдар, сайыстар).

Мектепте мемлекеттік тілді меңгерту мақсатында өзге ұлт өкілдерінің ата-аналарын да бұл іске жұмылдыру, өздерін де қазақша сөйлеуге үйрету, балаларымен бірге челленджерге, танымдық кештерге, ертеңгіліктерге, кездесулерге қатыстыру қолға алынды. Мектебімізде мемлекеттік тілдің мәртебесін көтеріп, өзге ұлтты ата-аналарға қазақ тілін меңгерту мақсатында тіл мамандары ғана емес, мектепшілік ұжым да қалыс қалмады. Ата-аналармен төмендегідей ішаралар өткізілді:

- «Жақсы кітап – жан азығы» атты челлендж;
- «Қазақшаңыз қалай?» сайысы;

- «Миллон кімге бұйырады?» интеллектуалдық ойыны;
- Әр тоқсан сайын «Даналар кеңесі» айдарымен ақ жаулықты әжелермен кездесулер өткізу. Мұндай кездесулерде әжелер атынан ұлттық салт-дәстүрді оқушыларға насихаттау, отбасылық құндылықтарды құрметтеуге тәрбиелеу жұмыстары жүргізілді. Мақсат – ұлттық құндылықтар – біздің тіршілігіміз, бабаларымыздан қалған асыл мұра екенін түсіндіру болды. «Даналар кеңесі» айдары бойынша келесідей ісшаралар өтті:

- "Қоржын тігу" шеберлік сыныбы;
- «Тату үйдің тамағы тәтті» атты (бауырсақ пісірудің тарихы мен жолдары) шеберлік сабағы;

- Ауданымыздың қазақ халық әндерін орындап, насихаттап жүрген, ақ жаулықты әжелерден құралған «Ақ баян» вокалдық тобымен «Қазақтың салт-дәстүрлері» атты танымдық кездесулер;

- Қазақ тілі ұстаздарымен бірге "Тұсау кесу" дәстүрі және т.б.

Қорыта келгенде, ата-аналармен жұмыс негізінде олар баласының мемлекеттік тілде сөйлеуін қолдап, ұстазбен бірге өзара әрекет етіп, тілді баласымен бірге үйреніп, мектеп қабырғасында ұйымдастырылған әр түрлі шараларға қатысып, тіліміздің өркендеуіне, насихатталуына өзіндік үлестерін қосты.

Егер біз қазақ тілінің тазалығын сақтамасақ бір замандары осы тілдің жоқтаушысы болатынымыз еш шүбәсіз. Сондықтан қазақ тілінің құнарын жоғалтып алмау үшін қазыналы қарттардың үлгісін алып, педагог – ата-ана – оқушы үштігі бірлікте жұмыс істеу арқылы тіл үйрену мен тілді қолдануда нәтижеге қол жеткіздік деп нық сеніммен айтуға болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Сухомлинский В.А. О воспитании. –Москва, 1975.
2. Момышұлы Б. «Тіл – ұлттың жаны»// «Ана тілі» газеті. 23 Тамыз, 2018// Kazgazeta.kz
3. Жұмабаев Ә. Ата – аналар жауапкершілігі. – Алма-Ата, 1977.
4. Капралова Р. Сынып жетекшісінің ата – аналармен жүргізетін жұмысы. – Алма-Ата, 1973.
5. Керимов Л. Қиын бала және оны қайта тәрбиелеу. – Алма-Ата, 1990.
6. Макаренко А.С. Ата – аналар кітабы. – Алма-Ата, 1985.
7. Арнаутова Е.П., Иванова В.М. Общение с родителями: зачем? – М., 1993.

ҚАЗАҚ ТІЛІНІҢ СӨЗЖАСАМ ЖҮЙЕСІНДЕ ТУЫНДЫ СӨЗДЕРДІҢ ЗЕРТТЕЛУІ

Бектурова А.Қ.

қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі,
Ш.Шөкин атындағы ЖОББГ мектебі, Павлодар қ.

Аңдатпа: Бұл мақала қазақ тілінің сөзжасам саласындағы туынды сөздердің зерттелуі жайында. Автор «туынды сөз» бен «туынды түбір» деген терминдердің ұқсастықтары мен айырмашылықтарын нақты мысалдар арқылы көрсетеді.

Аннотация: Эта статья посвящена изучению производных слов в области словообразования казахского языка. На конкретных примерах Автор показывает сходства и различия между терминами «производное слово» и «производный корень».

Abstract: This article is devoted to the study of derived words in the field of word formation of the Kazakh language. The author uses concrete examples to show the similarities and differences between the terms "derived word" and "derived root".

Қазақ тілінің сөзжасам саласы бойынша туынды сөздердің зерттелуі, терминологиялық базасының қалыптасуы өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Себебі сөзжасам морфологиядан жеке сала болып бөлінгенде жалпы қолданыстағы терминдер пайдаланылды. Туынды сөзге анықтама берілгенде, ең алдымен, атаулардың синтетикалық, аналитикалық, лексика-семантикалық тәсілдермен жасалатынын ескеруіміз керек, яғни сөздің сыртқы құрылымына назар аударамыз. Қазақ тілінің ең көне тәсілі ретінде синтетикалық тәсіл туынды сөз жасауда басты қызмет атқарады. Синтетикалық тәсілде лексикалық мағыналы сөз, сөзжасамдық жұрнақ міндетті түрде қатысады.

2002 жылы жарық көрген «Қазақ грамматикасында» көрсетілгендей, туынды сөздің жасалуына негіз болған сөз бен одан жасалған туынды сөздің мағына байланыстылығы арқылы туынды сөздің қай сөзден жасалғанын түсіндіреді.

Туынды сөз деген термин алғаш рет «Қазіргі қазақ тілінің сөзжасам жүйесі» деген еңбекте айтылады. Сөзжасамдық тәсілдер арқылы жасалған атаулардың барлығы туынды сөз деген ортақ терминмен нақтыланды. «Қазіргі қазақ тіл білімінде бұл термин ғылыми айналыста жүргенімен, ол тұрақты бір мағынада да қолданушылық кездеседі. Бұл мәселе ол екі терминнің мағынасына дұрыс көңіл бөлмеуден, үлкен айырма барына баса назар аудармаудан болып отыр. Зерделей келгенде, «туынды сөз» деген терминнің мағынасы «туынды түбір» деген терминнен әлдеқайда кең.

Туынды түбірлер – негізінен туынды сөздердің бір түрі ғана болып табылады. Туынды түбірлер морфология саласы терминіне жатады да, тек жұрнақ арқылы, яғни синтетикалық тәсіл арқылы, жасалған сөздер деген мағынаны білдіреді. «Туынды сөз» деген терминге келсек, оның табиғатына туынды түбірлер оның бір тобы ретінде кіретіні сөзсіз, бірақ туынды сөздерге жұрнақ арқылы жасалған туынды түбірлерден басқа, олардан өзге тәсілдер арқылы (семантикалық, аналитикалық) жасалған түрлі-түрлі туынды сөздердің барлық жиынтығы да жатады». Мысалы, білім, күйші, бастық, қысқаш, өнерпаз, өнім, балгер, сәнқой, сана, жасар, таулы, жем, оқушы, балалы, орындық, сырмақ осы сөздердің барлығы туынды сөздер терминімен анықталады.

Сөзжасамның зерттеу нысаны болып табылатын туынды сөздердің көпшілігі түбір мен оған қосылатын жұрнақ арқылы жасалады. Сонымен қатар сөздердің күрделі сөздер бірігу, қосарлану, тіркесу, қысқарту арқылы жасалған сөздерді де туынды сөздер қатарына енгіземіз. Туынды сөздердің барлығы номинация мақсатында туындаған атаулар болып табылады. Ал туынды сөздер, екіншілік атаулар деп танылады.

Қоршаған әлемдегі заттар мен құбылыстар атауы адамның танымы арқылы дамиды, ең алдымен ойлау үдерісінде бейнеленіп, одан кейін тілдік сипатқа ие болады. Білім адам тәжірибесінің нәтижесі ретінде алдыңғы білімге негізделеді және оны үнемі жетілдіріп, дамытып отырады. Сондықтан тарихи тұрғыда тіл тек қатынас құралы емес, ұлттың дүниетанымының даму бейнесі, адамзаттың саналы өмірінің көрінісі, мәдениеттерді жасаушы да, тасымалдаушы, білімді толықтырып, дамытып, сол арқылы ұрпақтар жалғастығын реттеуші күш болып табылады. Бұл ретте тілдегі атаулар оны қолданушының бай тәжірибесін нақтылаушы, әлем туралы адамның санадағы бейнесінің көрінісі деп танылады.

Академик Рәбиға Сыздық көрсетіп кеткендей: «Сөз дегендер де «тірі дүниелер» іспетті, яғни тарихи құбылыс атаулары, демек, сөздердің де мағынасы, не тұлғасы, не қолданыс орны өзгеріп жатады. Бүгінгі адамдар санасы өсіп, әр халық өз тарихының бұрын-соңды құндылықтарын мейілінше түгендеп, зерттеп-зерделеп жатқан күндерде

«ескірген», тіпті «көнерген» дүниелерді де теріп-жинап алып таным-ғылым дүниесіне, мүмкіндігі болса қоғам тірлігіне (тіліне) алып келудің қажеттілігі туып отыр. Яғни, сөздердің туындауын, қолданысын, өзгеруі мен дамуын зертеуде халықтың дүниетанымының ізін анықтап, ұлттық ойлаудың ерекшеліктеріне бойлаймыз.

Ономасиологиялық, семантикалық, когнитивтік зерттеулер көрсеткендей, туынды сөздердің мағынасы сөзжасамдық шығармашылықтың нәтижесі болып табылады. Сөздің ішкі мағыналық құрылымына назар аудара отырып, сөзжасамдық үдерістердің күрделі ойлау әрекеттеріне негізделетінін байқаймыз. Тіл қолданушы атау беруде оны сипаттайтын басты белгілеріне назар аударады және ол атаудың уәждемелік белгісіне айналады. Бұл атау неге осылай жасалды деген сұраққа жауап береді.

Атаулар табиғатын тануда Ахмет Байтұрсынұлының ғылыми талдауларында, сөз өнеріне негіз болатын: «Қандай сәулетті сарайлар болсын, қандай сымбатты я кескінді суреттер болсын, қандай әдемі ән-күй болсын, сөзбен сөйлеп, сүгіреттеп көрсетуге болады»-дейді. Сол себепті де қоршаған әлем заттары мен құбылыстарын атауда ойдың көрінісі сөздердің мағынасынан көрінеді.

Когнитивтік лингвистика бағытында зерттелетін атаулардың табиғатында халықтың таным, тіршілігі, тарихы мен тағдыры анықталады. Сөздердің жасалауын тарихы тұрғыдан қарастырар болсақ, туынды сөздердің мағынасында халықтың қоршаған орта туралы бай тәжірибесі жинақталған.

Туынды сөздерді ономасиологиялық бағытта қарастыруда ұғымның алғашқы суреттемелі түрлерімен басталып, атауға жеткенге дейінгі кезеңі суреттеледі. Мысалы, қазақ тіліндегі атұстар атауын алайық, оның жасалуына ат ұстау сөз тіркесі негіз болған, бұл сөздің ат ұстаушының ұл бала екендігі жайлы суреттеменің негізінде санада қалыптасуына себеп болған.

Ономасиология тілдегі барлық атаулардың зерттелуін қарастырады. Тілдегі туынды сөздер, ең алдымен, атау жасау үшін қызмет ететіні басты назарға алынады. Ономасиология жалғы атауларды зерттеуден жалпы атауларға және синтетикалық, аналитикалық тәсілдермен жасалатын барлық атауларды зерттейді.

Қазақ тілінде жаңа атаулардың пайда болуы, қоғамдағы өзгерістермен тығыз байланысты. Тілімізде орныққан атаулардың көпшілігі, мысалы, *балмұздақ, теледидар, көрермен, жанармай, оқырман* сөздері бір кездері жаңа сөз ретінде ұсынылып, халықтың тілдік ссанасына енген болатын. Осындай жаңа атаулар табиғи тілдік сұрыпталудан өтіп, тілдің белсенді қабатын құрап, сол модель негізінде басқа да жаңа атаулардың туындауына ұйытқы болады.

Туынды сөздердің құрылымына назар аударсақ, олардың негіз сөз бен сөзжасамдық жұрнақтар арқылы, сөздердің аналитикалық тәсілдері, яғни бірігу, қосарлану, тіркесу арқылы жасалатынын айқындаймыз. Туынды сөздің мағынасында негіз сөз немесе оны құраушы сөздердің мағынасы негізі болады, яғни туынды сөздер тілде бар алғашқы атаулардың көмегімен жасалады.

Туынды сөздердің мағыналары қолданысына қарай түрленуі мүмкін, сөздерге тілдік қолданыста қосымша мағыналар үстелініп семантикалық сипатында өзгерістер болып тұрады. Сол арқылы да атаулардың мағыналық құрылымы кеңейіп, тілдік бірліктердің дайын күйдегі атауларды өзге бір құбылыстарды атауға пайдаланып жатады. Сонымен қатар туынды сөздердің басқа да тілдік ерекшеліктері бар, оны төмендегі сипатта тани аламыз:

- Туынды сөздердің грамматикалық мағынасы сөзжасамдық форматына байланысты, мысалы: балалық, жақсылық, таулы; өзенше, таушық, көлшік т.б;

- Туынды сөздер атауыштық қызметі қалыптасқан сөздер болғандықтан сөйлем барысында емес, олар сөйлем құрамында дайын қалпында жұмсалады. Сонысымен тілдік қорды толықтырады;

- Туынды сөздер сөзжасамның тәсілдері арқылы жасалады, синтетикалық, семантикалық, аналикалық тәсілдер атаулардың жасалу тәсілдері;

- Туынды сөздерге көпмағыналы негіздер себепші болады, туынды сөздердің жасалуына қай мағына негіз болғанын анықтау сөзжасамның басты мақсаты;

- Туынды сөздер сөзжасамның барлық бірліктерін құрайды (ұя, жұп, тізбек, қатар, саты т.б.);

- Туынды сөздердің жасалуында уәждеме теориясы маңызды болып табылады;

- Туынды сөз мағынасы кез келген өзі құрайтын негіздің мағынасынан әлдеқайда кең болады;

- Туынды сөздер негіз сөздің сөз табының мағыналық түріне тәуелді болмайды, жасалған туынды сөз басқа сөз табына ауысып кетуі мүмкін;

- Туынды сөздер грамматикалық заңдылық емес, сөзжасамдық тұлға ретінде қарастырылады.

Сөзжасамдық ұяда біртүбірлес сөздер жинақталады, сөзжасамдық ұя түбірлес сөздердің мағынасын түсіндіре алады. Бір сөзден тілде қанша сөз жасалына алатынын көрсететін сөзжасамдық ұғымды сөзжасамдық ұя деп атаймыз. Мысалы, жел деген сөзден туынды түбір жасалады. *Желбегей, желбегейле, желбегейлендір, жейбегейлендірт, желбезек, желбезексіз, желбезектен т.б.*

Сөзжасамдық тізбекте бар неіден екінші сөз одан үшінші сөз т.б. тізбектеліп көрсетіледі. Мысалы: *біл-білім-білімді-білімділік.*

Сөзжасамдық саты бір сөзжасамдық ұядағы сөздердің жиынтығы. Олар бір негізден тарайды. Сөзжасамдық сатыға негіз сөз кірмейді. Бірінші ұя құрамындағы сөздер 1-сатыны, екінші ұя құрамындағы сөздер 2-сатыны, т.с.с. құрайды. Жалпы алғанда қазақ тіліндегі туынды сөздер төрт сатыдан, өте сирек бес сатыны құрайды.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Қазақ грамматикасы. -Алматы, 2002.-215 б.
2. Қазіргі қазақ тілінің сөзжасам жүйесі / Жауапты ред. Н.О.Оралбекова; Қазақ ССР ғылым академиясы, Тіл білімі институты. – Алматы: Ғылым,1989.
3. Сыздық Р. Қазақ тіліндегі ескіліктер мен жаңалықтар,-Алматы: «Арыс» баспасы, 2009.- 272б.
4. Зайсанбаева Г.Н. Метафоралы аталымдар: монография.-Өскемен, 2012. -112б .
5. Байтұрсынов А. Ақ жол. – Алматы: Жалын, 1991. – 463 б.

ОҚЫТУ ҮРДІСІНЕ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР ЖҮЙЕСІН ҚОЛДАНУ

Бигожина Б.О.

қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі,
№63 мектеп-гимназиясы

Аңдатпа: Бұл мақалада мектептің білім беру жүйесін технологияландыру арқылы ұрпақтың еркін дамуына, жан-жақты білім алуына, белсенді шығармашыл болуына жағдай жасау туралы айтылады. Автор сабақта нақты тақырыптарды қалай оқытуға болатынын мысалдар келтіре отырып көрсетеді.

Аннотация: В данной статье говорится о создании условий для свободного развития поколения, всестороннего образования и активного творчества посредством технологизации системы школьного образования. Автор приводит примеры преподавания конкретных тем на уроках, тем самым показывает, чего можно достичь.

Тірек сөздер: білім беру жүйесі, технологияландыру, оқыту үрдісі, педагогикалық технология, жүйе, жоба

Abstract: This article talks about creating conditions for the free development of a generation, comprehensive education and active creativity through the technologization of the school education system. The author gives examples of teaching specific topics in the classroom, thereby showing what can be achieved.

Қоғамдық қазіргі даму кезеңіндегі басты мәселе – мектептегі білім беру жүйесінде оқыту үрдісін технологияландыру. Осыған орай оқытудың әр түрлі технологиялары жасалып, мектеп тәжірибесіне енгізілуде. Педагогикалық технологияға алғаш анықтама берген ғалымдардың бірі – орыс ғалымы В.П. Беспалько. Оның жеке аспектілері мен түрлері В.М. Малахов, М.В. Кларин т.б. ғалымдардың еңбектерінде қарастырылған. В.Беспалько: «Педагогикалық технология – практикада іске асатын нақты педагогикалық жүйе, жоба» [1],-деп көрсеткен. Ол педагогикалық жүйе тұлғаны қалыптастыруға ықпал ететін арнайы ұйымдастырылған, мақсатты, бір-бірімен өзара байланысты әдіс-тәсілдер дейді.

Педагогикалық технологияны қолдану негізінде келешек ұрпақтың еркін дамуына, жан-жақты білім алуына, белсенді шығармашыл болуына жағдай жасалады. «Тіл білімі» жинағында (ҮІ кітап) жарық көрген ғылыми зерттеу мақалада педагогикалық технологиялардың атқаратын мақсат-міндеті, іс-әрекеті көрсетілген [2]. Оқушы мен мұғалімнің арасындағы ынтымақтастық қарым-қатынас – сын тұрғысынан ойлау жобасы арқылы жүзеге асады.

Оқушы тілін дамыту мәселесі қазіргі кезде өте маңызды мәселелердің қатарына жатады. Шешендікті жоғары бағалайтын халқымыздың дәстүрін қалпына келтіру, сөз қадірін түсінетін ортаны қалыптастыру қазақ халқының ұлттық ерекшелігін жандандыратын белгілердің бірі болып табылады.

Халықтың осы қасиетін жандандыру – бала тілін дамытуды жастайынан бастаумен тікелей байланысты және тіл дамыту мәселесіндегі ең маңыздысы.

Оқыту мен жазу арқылы сын тұрғысынан ойлауды дамыту туралы біршама ғалымдар айтқан және айтып келеді (Л.Джинка Стил,С.Куртик Мередит,Чарльз Тэмпл). Аталмыш бағдарламаның ішкі құрылымында ерекшелік бар. Бұл құрылым 3 деңгейден тұратын оқыту мен үйретудің моделі. Білімнің болашаққа пайдаға асуы, қажетке жарауын қалыптастырады. Көп ақпаратты талдай, жинақтай отырып, ішінен қажеттісін алуға үйретеді. Сын тұрғысынан ойлау бағдарламасы қызығушылықты ояту, мағынаны тану, ой толғаныс кезеңдерінен түзіледі. Бұл сабақтағы аса маңызды, мәнді әрекет болып табылады. Осы сабақ кезінде үйренуші не үйренгенін саралап, салмақтап, оны қандай жағдайда, қалай қолдану керектігін ой елегінен өткізеді. Белсенді түрде өзі білім үйрену жолына қайта қарап, өзгерістер енгізеді [3].

«Сыни ойлауды оқу мен жазу арқылы дамыту» жобасы Қазақстанда 1997 жылдан бастап етек ала бастаған. «Сын тұрғысынан ойлауды дамыту» жобасын әдебиет сабағында қолданудың тиімділігіне тоқталсақ, мұнда әр оқушының ойы шыңдалып, өз даму деңгейіне сай жетістіктерге жетуге болады. Оны өз тәжірибемізден мысал келтіру арқылы көрсетелік. Сын тұрғысынан ойлау жобасы мынадай үш құрылымнан тұрады:

I. Ой шақыру

II. Мағынаны түсіну

III. Ой толғаныс

Әр кезеңнің өзіндік ерекшелігі бар. Бірақ бұлар бір-бірімен өзара тығыз байланыста болып келеді.

Мысалы: Қ.Әбдіқадыровтың «Қар күреген бала» хикаятын өттік. Сабақтың ой қозғау сатысында оқушылардың қызығушылығын арттыру мақсатымен «Балуан» сөзіне биопозма жаздық. Оқушы жұмысының үлгісі мынадай: 1. **Есімім** – Балуан. 2. **Үш сөзбен сипаттаймын** – Мықты, батыр, табанды. 3. **Неден қорқамын?** – Тосын іс-әрекеттен, қорқаулардан қорқамын. 4. **Нені ұнатамын?** – Күрескенді, жеңуді, өзгеге қайырымды болуды ұнатамын. 5. **Басқа жандар үшін кіммін?** – Басқалар үшін мықтымын, палуанмын. 6. **Менің жетістіктерім** – Бәйгенің алдын бермедім, жүлдегер атандым. 7. **Менің мақсатым** – Қазақ халқын әлемге мойындату. 8. **Мен өткен қиындықтар** – Талай әділетсіздікті көрсем де, мойымадым. 9. **Мені кім еркелетеді?** – Мені халқым еркелетеді. 10. **Менің мекенім** – Қазақтың байтақ жері – менің мекенім.

Оқушылардың жауап беретін сұрақтары бір немесе екі сөзбен жауап беретін жай сұрақтар болып көрінуі мүмкін. Жай сұрақтар – ешқандай ойды топтастыра алмайды, ешқандай ой толғанысын тудыра алмайды. Әңгіме құрай алмайды. Алайда мұндай сұрақтарға жауап беру үшін ақпаратты, мазмұнды ғажайып зерделілікпен білу керек. Яғни, оқушылар жұбымен пікір алыса отырып, топта талқылайды. Сондықтан «Биопозма» әдісін сабақтың ой қозғау сатысында, оқушылардың өтілгелі отырған тақырыпқа деген қызығушылығын ояту үшін қолдану тиімді.

Мағынаны тану кезеңі. Бұл кезеңде оқушы Қажымұқан туралы мәлімет ала отырып, мәтінмен танысады. Мәтінді оқып, ойын қағаз бетіне түсіреді. Сұрақтар дайындап, топта талқылайды. Ортақ шешімге келе отырып, өз ойларын қорғайды.

Ой-толғау кезеңінде оқушылар «Мен – шана сүйреген баламын», «Мен – қар күреген баламын», «Мен – балуанмын» тақырыбында эссе жазды. Эссе мына үлгіде жазылды: «Қажымұқан аға, сіздің балуандығыңыз, қайырымдылығыңыз, жойқын қара күшіңіз бізге қатты әсер етті, тебіrentті, толғантты. Сіз армандаған өнер құдіреті қазір шарықтауда...» «Эссе» стратегиясы бойынша өз ойынан әр түрлі пікірлер құрастырып, оны дәлелдеуге үйренеді.

Сабақты жоспарлауда жұмысты ұйымдастырудың ең тиімді түрлеріне жататын, талай жыл бойы, іс-тәжірибеден өткен әр түрлі тәсілдерге жүгініп отыру – мұғалімнің міндеті. Мысалы: Ш.Мұртазаның «Қызыл жебе» повесінен берілген «Тұтқын бала» үзіндісін оқытудың 2-сабағында оқушыларға «Білемін, білгім келеді, үйрендім» стратегиясын пайдалануға кеңес беріледі. Нәтижесінде оқушылар кестелерін төмендегідей толтырып жазды.

Білемін	Білгім келеді	Үйрендім
Повестің мазмұнын білемін	Тек Тұрардың ата-анасынан ерте айрылғаны рас па? Тұрардың табандылығы, Рысқұлдың тағдыры қызықтырады.	Шын мәнінде Тұрар ата-анадан ерте айрылып, тағдыр тауқыметін көп көрді. Рысқұл Жанайдарұлы, Тектігүл – Жанайдарұлы. Олардың кейінгі өмірі туралы мәліметпен қосымша материал оқу арқылы таныстық.

Әрине, бұл стратегия қазіргі күнде өте жиі қолданылып жүрген стратегиялардың бірі. Алайда бұл жерде оқушылардың «үйрендім» деген бөлігінің аз көлеміне қанағаттанбай, повесін оқып болған соң осы тапсырма бойынша тағы да жазғысы келетіндігіне көз жеткізуге болады. Ең бастысы, бұл әдіс – оқушылардың нені білгенін

жинақтап жүйелеуге, өзіне-өзі баға беруге үйрететін тиімді әдіс және олар нақты айғақтармен өз ойларын дәлелдейді.

Оқу мен жазу арқылы сын тұрғысынан ойлауды дамытуда шығарма жазуды үйретудің стратегияларын практикамен сабақтастыру тәсілінің өзіндік үлгілері бар. 7-сыныпта қазақ әдебиеті пәнінен С.Мұратбековтың «Жусан иісі» тақырыбын «Сын тұрғысынан ойлауды дамыту» жобасы тұрғысынан өткіздім.

Қызығушылықты ояту барысында әңгімені талқыламастан бұрын сөзден үй салып, мықты үйді, мықты біліммен құраймыз. Үй салу үшін ең бірінші іргетас құрайық.

I. Әңгіменің авторы туралы кім не біледі?

II. Әңгіме оқиғасы қай жылдары болған еді?

III. Аяның алғашқы ертегісі қандай оқиғаға байланысты айтылатын еді, оның «Ертеде бір жетім бала болыпты» деп басталуымен қандай байланысы бар?

IV. «Жылауды әркім біледі. Мықты болсаң нағыз еркектерше қиыншылыққа жыламай бақ», - дегеннен қандай мінез қасиеттерді байқауға болады?

Осы сұрақтар арқылы оқушылардың қызығушылығын арттырамыз. Білім арқылы үй құраймыз. «Үй – іргетас – шатыр-терезе» арқылы білімнен үй құрастырамыз. Сабақ барысында оқушылар «Екі түрлі түсініктеме» күнделігін пайдаланып, дәптердің бетін вертикаль сызықпен бөледі.

Мәтіндегі қатты әсер еткен тұстар, үзінділерді жазады. Сол әсер еткен үзінділер жайлы пікір жазады. (Нені еске түсіреді, себеп салдары қандай, қандай сұрақтар бар т.б.) Әр оқушы мәтінмен танысып, күнделікті толтырып біткен соң, жұпта, топта талқылау ұйымдастырылады. Осы стратегия арқылы көп нәтижеге жетуге болады. Сонымен қазақ тілі мен әдебиеті сабағында сын тұрғысынан ойлау жобасы бойынша үйрету барысында мынандай қорытындыға жасауға болады:

1. Оқушы өмірге деген өз ойын білдіретін жазу стилін тапты.

2. Жаңа білім бойынша өз жобалары, моделдері, болжамдарын тыңдап талқылау (өздері талдайды, бір-бірін тыңдайды).

3. Білімді өз бетімен алуға деген ынтасын шығармашылық жұмыстарға қабілетін, танымпаздық белсенділіктерін арттырамыз.

4. Оқушыларда жазу кезінде ғажайып ойлар пайда болады, онымен қатар өзінің және өзгелердің пікірі мен тәжірибесіне құрметпен қарауға үйренеді.

5. Оқушы әрекеті адамның ойлау қабілетін дамытады және ол кітап оқыған кезде өз ойын тұжырымдайды.

6. Оқушылар өз ойымен, іс-тәжірибесімен, пікірлермен бөлісуге үйренеді бұл бағыт топпен жұмыс істеуге мүмкіндік береді.

«Оқу мен жазу арқылы сын тұрғысынан ойлауды дамыту бағдарламасына негізделген сабақтар оқушыларды жан-жақты және білім алуға бағыт-бағдар беріп, әсер етуге, оқушы көзқарасын өзгертуге септігін тигізеді [4]. Мұндай сабақтарды өту барысында сабақтың мақсатын нақтылап, оған шығармашылық тұрғыдан келіп, оқушының білімдік, тәрбиелік жағынан қызығуын арттырып, ой-өрісін дамытуға баса назар аудару қажет. Нәтижесінде СТО-ның әдіс-тәсілдерін қолданудың оқушыларды тынымсыз ізденімпаздыққа баулитынына, баланың еркін де терең ойлауына, үздіксіз жұмыс жасауына жол ашатынына көзім жетті. Жұмыс барыстарын алмасу арқылы оқушының өз ойын ашық, жасқанбай айтуға, басқа адамның ойын дұрыс қабылдауға үйренеді.

Оған дәлел, сын тұрғысынан ойлау жобасының әдіс-тәсілдерін тиімді қолданып сабақ беретін сынып пен дәстүрлі білім беріп жүрген сыныптың білім сапасының көрсеткіш алшақтығы және жазба жұмыстарын салыстырғандағы нәтиже.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. https://www.at.alleng.org/d/ped/ped020.htm#google_vignette
2. Тіл білімі. VI кітап. – Алматы, 2011. <https://library.tou.edu.kz/fulltext/buuk/b1938.pdf>
3. <https://infourok.ru/ou-men-zhazu-arili-sin-trisinin-oylaudi-damitu-765557.html>
4. ҚР Білім туралы Заңы. - Астана. 2004 жыл.
5. Назарбаев Н. «Біздің халқымыз жаңа өмірге бейімделуі керек»// «Егемен Қазақстан». 31 мамыр, 2000.
6. Хмель Н.Д. Теоретические основы профессиональной подготовки учителя. – Алматы: «Ғылым». 1988.

ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУДАҒЫ ПЛАТФОРМАЛАРДЫҢ МАҢЫЗЫ

Бопышева А.А.

қазақ тілі мен әдебиет пәні мұғалімі,
«А.Байтұрсынұлы атындағы инновациялық үлгідегі
ЖОББМ» КММ, Павлодар қ.

Аңдатпа: Мақалада білім беру жүйесінде электронды платформаларды қалай тиімді, мақсатты пайдалануға болатыны жайлы айтылады. Автор Quizizz, kahoot, puzzle, kubbu және тағы басқа бағдарламалардың қазақ тілін оқытудағы тиімділігін сөз етеді.

Аннотация: В статье рассказывается о том, как эффективно, целенаправленно можно использовать электронные платформы в системе образования. Автор рассказывает эффективность Quizizz, kahoot, puzzle, kubbu и других программ в обучении казахскому языку.

Abstract: The article describes how effectively and purposefully electronic platforms can be used in the education system. The author tells about the effectiveness of Quiz, kahoot, puzzle, cuby and other programs in teaching the Kazakh language.

Ғаламторда оқуға қызығушылық танытқан әрбір адам «онлайн оқытуға арналған платформа» ұғымымен бетпе-бет келді. Көбінесе іздеу қызметтері материалдары бар бірнеше беттерді береді, онда көптеген түрлі платформалар салыстырылады. Көзі қашып кетеді, ал оның не екенін түсінбеу іздеуді жалғастыруға деген ынтасын жоққа шығарады. Сондықтан да біз онлайн-оқыту платформасының не екенін және оның не үшін қажет екенін, сонымен қатар оны сабақта қолдану әдісі жайлы сөз қозғаймыз.

Онлайн оқыту дегеніміз не?

Онлайн-оқыту - қашықтықтан білім берудің ғаламтор арқылы жүзеге асырылатын жеке түрі. Классикалық қашықтықтан оқыту ол мұғалім мен оқушының емтихан және практикалық оқыту үшін күндізгі кездесулерін талап етпеуімен ерекшеленеді. Материалды беру, оны бекіту, үлгерімді бақылау және дағдыларды дамыту онлайн түрде жүргізіледі.

Оқытудың мұндай түрі дәстүрлі немесе классикалық қашықтықтан оқытумен салыстырғанда артықшылықтарға ие: деректерді берудің жоғары жылдамдығы. Оқушы мен мұғалімнің географиялық жағдайына қарамастан, олардың арасындағы ақпарат дереу беріледі; Оқушы үшін жайлылық. Онлайн-оқытуда тек ғаламторға қосылу және

электрондық гаджет немесе ұялы телефон қажет. Бұл оқушыларға өздеріне ыңғайлы орыннан және ыңғайлы уақытта оқуға мүмкіндік береді, бұл оқуды тартымды етеді; Оқытудың жоғары сапасы. Ғаламторды қашықтықтан оқытуды іске асыру тәсілі ретінде пайдалану оны қолжетімді, көрнекі және интерактивті етуге мүмкіндік береді. Бұл оқушыларға үлкен нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Мұғалім үшін ыңғайлы. Ғаламтор арқылы оқытуды қарапайым үрдістерді жұмыстан шығарып, оңай автоматтандыруға болады.

Бірақ ғаламтор арқылы оқыту оның дәстүрлі формасынан әлдеқайда оңай деп ойламау керек. Оған қоса сабақтарды ойластырып, үй тапсырмаларын тексеріп, оқушылардың үлгерімін бақылау қажет. Бұған қосымша міндеттер қосылады, мысалы, сабаққа қатынас ашу, оқушылармен байланыс орнату, оларды күн сайын айналысуға ынталандыру.

Дәл осы міндеттерді шешу үшін онлайн оқыту платформалары әрекет етеді. Төменде олар туралы толығырақ айтып береміз.

Онлайн оқыту платформасы дегеніміз не? Онлайн-оқыту платформасы – оқушы мен мұғалім арасында делдалдық жасайтын ғаламторда орналасқан ақпараттық кеңістік. Бұл ғаламтор арқылы оқытудың тиімділігін барынша арттыруға мүмкіндік беретін байланыстырушы буын деп айтуға болады.

Платформа оқушы мен мұғалім, сабақ қоймасы, оқыту процестерінің үйлестірушісі және онлайн-мектепте оқыту сапасын арттыру және басқару үшін құралдар жиынтығы арасындағы байланыс тәсілі болып табылады.

Онлайн оқыту платформасы қалай жұмыс істейді? Мұғалім (автор) жүктеген барлық оқу материалдары серверде немесе бұлтта сақталады. Платформаны бағдарламалық қамтамасыз ету мұғалімге (авторға) курсты ыңғайлы болатындай етіп теңшеуге мүмкіндік береді, ал оқушыларға сабаққа қолжетімділікті қамтамасыз етеді.

Оқыту платформаларын пайдалану авторға сабаққа қолжетімділікті ашу, үй тапсырмаларын тексеру, статистиканы талдау, оқушыларға кері байланыс сияқты монотондық процестерді автоматтандыруға мүмкіндік береді. Бұдан басқа, платформада құрылған курс оқушылардың шектеусіз санынан өтуі мүмкін.

Онлайн оқыту үшін платформаны пайдалану кімге пайдалы болады? Платформалар барлық адамдарға пайдасын тигізеді, олардың алдында оқушылардың нәтижелеріне бағытталған Интернет арқылы оқытудың қарапайым жүйесін құру міндеті тұр. Сабақта бір ғана платформа емес, әр түрлі платформаларды қолданамыз. Мысалы, learningapps, wordwall, quizizz, kahoot, е-треники және т.б.

Мәселен learningapps платформасы «Миллион кімге бұйырады» ойыны жаңа заман талабына сай қоғамдық өмірге еніп отырған әртүрлі жаңалықтарды, сабақ бағдарламасындағы күрделі тақырыптардың ауқымын кеңейтіп, оқушы санасында жете қалыптастыру оқушылардың ойлау қабілетін, шапшаңдыққа, тез қозғалуға, бірізділікке, ұқыптылыққа тәрбиелеу, сабаққа деген қызығушылығын арттыру мақсатында жүргізуге болады. Бұл ойынды 4–11 сынып оқушылары арасында өткізуге болады.

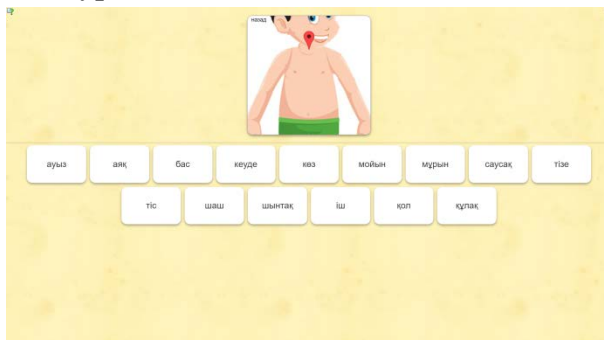
Қазақ тілі сабағында аталмыш learningapps платформасы арқылы балаларға сәйкестендіру, бос орынды толтыру, дұрыс төл дыбыстарды қою сияқты тапсырмалар беремін. Көбінесе пазл арқылы тақырыпқа шығу тәсілін де қолданамын.

Осындай тапсырмаларымның бір мысалын №1 суретте 2-сынып оқушыларына арналған сәйкестендіру тапсырмасынан көруге болады. Балалар бір үлгі арқылы тек сөйлем құрылымын ғана үйреніп қоймай, сурет пен сөйлемдегі қажетті сөздерді сәйкестендіру арқылы жаңа сөздерді де есте сақтайды. Демек, балалар ойнай отырып, жалықпай бірнеше жұмысты бірден атқарады.

Сурет № 1

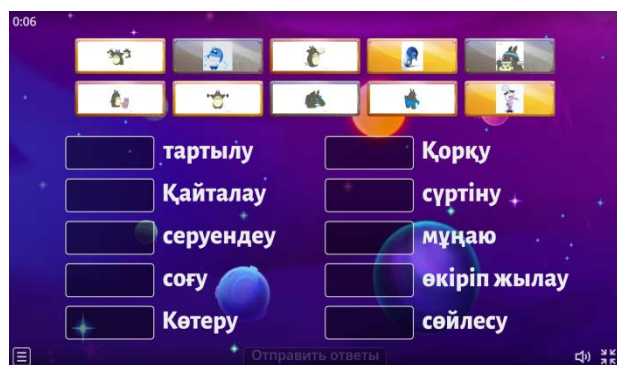

Сурет №2

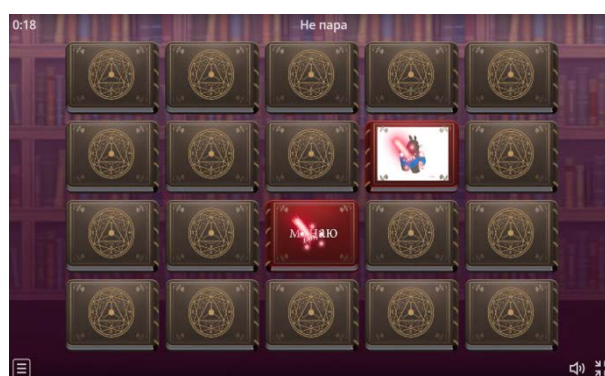

№2 суретте жаңа сөздермен танысу тапсырмасын көруге болады. Бұнда балалар дене мүшесін өздері таңдап, атауын анықтау қажет. Осындай тапсырмаларды 2-сынып оқушыларына беру барысында балаларды белсенділігінің қарапайым тапсырмаларды орындау барысындағы белсенділіктеріне қарағанда жоғарырақ болатынын айта кеткім келеді. Сонымен қатар қарапайым сөздерді қайталаудан гөрі, ойын түрінде қайталаған сөздердің балалардың естерінде көбірек қалатыны да белгілі.

Wordwall платформасына келетін болсақ, бұл балалар үшін ең қызықты платформалардың бірі екенін айтуға болады. Бұл платформада қарапайым сәйкестендірудің өзінің дизайнын, ойнау түрін таңдауға болады. Бұндай дайын шаблондар балалардың көз жауын алумен қатар, мұғалімнің уақытын үнемдейді деп те айтуға болады. Мысалы, қарапайым сәйкестендіру тапсырмасын шарларды жару арқылы да, ұшақты ұшыру арқылы, тіпті, лабиринттан өту арқылы да орындатқызуға болады. Бұл бағдарламадағы ойындар кез келген жастағы оқушыларға қызықты. Деңгейін де мұғалім балалардың жас ерекшеліктеріне сай құрастыруына болады. Әсіресе, бұндай ойындарды ортаңғы буын оқушыларымен өткізген тиімі әрі қызықты. Төмендегі №3 және №4 суреттерден екі бірдей тапсырманың әр түрлі нұсқасын көруге болады. Демек, бұл платформа бізге жаңаша тәсілдерді де көрсетеді.

Сурет №3

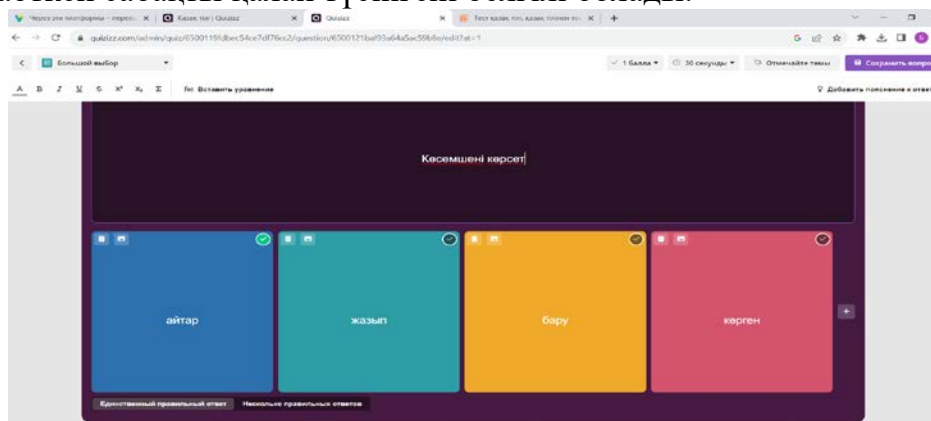

Сурет №4

Сонымен қатар Wordwall платформасында бастауыш сыныптар арасында көптеген таңдауы бар сұрақтар сериясы арқылы викторина өткізуге болады. Жалғастыру үшін дұрыс жауапты басу қажет.

0:05 ✓ 0	0:14 ✓ 1	0:26 ✓ 2																																				
.....үйім сенің үйіңе қарағанда үлкен	Бұл гүл сенің қолыңдағы гүлге қарағанда	Бұл мен оқыған ең қызық бірі																																				
																																						
<table border="1"> <tr><td>А</td><td>Б</td></tr> <tr><td>Мен \</td><td>Сенің</td></tr> <tr><td>В</td><td>Г</td></tr> <tr><td>Менде</td><td>Менің</td></tr> <tr><td>Д</td><td>Е</td></tr> <tr><td>Ол</td><td>Мендегі</td></tr> </table>	А	Б	Мен \	Сенің	В	Г	Менде	Менің	Д	Е	Ол	Мендегі	<table border="1"> <tr><td>А</td><td>Б</td></tr> <tr><td>әдемірақ</td><td>сымбатты</td></tr> <tr><td>В</td><td>Г</td></tr> <tr><td>ұнайды</td><td>менің</td></tr> <tr><td>Д</td><td>Е</td></tr> <tr><td>ұнатамын</td><td>әдемірек</td></tr> </table>	А	Б	әдемірақ	сымбатты	В	Г	ұнайды	менің	Д	Е	ұнатамын	әдемірек	<table border="1"> <tr><td>А</td><td>Б</td></tr> <tr><td>кітапқа</td><td>кітаптың</td></tr> <tr><td>В</td><td>Г</td></tr> <tr><td>кітаппен</td><td>кітабым</td></tr> <tr><td>Д</td><td>Е</td></tr> <tr><td>кітаптар</td><td>кітап</td></tr> </table>	А	Б	кітапқа	кітаптың	В	Г	кітаппен	кітабым	Д	Е	кітаптар	кітап
А	Б																																					
Мен \	Сенің																																					
В	Г																																					
Менде	Менің																																					
Д	Е																																					
Ол	Мендегі																																					
А	Б																																					
әдемірақ	сымбатты																																					
В	Г																																					
ұнайды	менің																																					
Д	Е																																					
ұнатамын	әдемірек																																					
А	Б																																					
кітапқа	кітаптың																																					
В	Г																																					
кітаппен	кітабым																																					
Д	Е																																					
кітаптар	кітап																																					

Сабақта Quizizz сервисі арқылы сауалнамалар мен викториналар жасауға болады. Мұғалім өз компьютерінде тест немесе викторина жасайды, ал оқушылар сұрақтарға өздерінің мобильдік құрылғыларынан жауап бере алады. Ұпайлар дұрыс жауаптар үшін есептеледі. Сабақтың алдында үй жұмысын осы бағдарлама арқылы тексереміз. Тесттерді өткен тақырыптар бойынша құрастырып, бірнеше минут аралығында өткен сабақты қалай түсінгені белгілі болады.

Quizizz, kahoot, puzzle, kubbu бағдарламаларын түрлі викториналар өткізу үшін қолдансақ, е-треники арқылы жаңа сөзбен танысуды қолданамыз. Е-треники платформасында да wordwall бағдарламасында сияқты әр түрлі дизайнындағы тапсырмаларды құрастыруға болады. Осы платформалар арқылы оқу процесін құру өте ыңғайлы. Әр мектеп қай платформамен білім алғысы келсе, өз еркі. Бастысы, сабақ беруде қолданылатын әдіс-тәсіл оқушының сабақты толық меңгеруіне кедергі келтірмесе болғаны. Ал өскелең ұрпаққа білім беретін платформалардың кибершабуылға ұшырауы алдағы уақытта қайталанбайды дейді мамандар. Барлық мұғалімдерге аталмыш бағдарламаларды қолдануға кеңес береміз.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Құлқараев А. «Е-learning» электронды оқыту жүйесі және оның мүмкіндіктері./ Электрондық мектеп. 2013 ж, №2.

2. Kahoot.it
3. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. https://www.at.alleng.org/d/ped/ped020.htm#google_vignette
4. Хмель Н.Д. Теоретические основы профессиональной подготовки учителя. – Алматы: «Ғылым». 1988.
5. Назарбаев Н. «Біздің халқымыз жаңа өмірге бейімделуі керек»// «Егемен Қазақстан». 31 мамыр, 2000.

FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE AS THE PURPOSE OF TEACHING A FOREIGN LANGUAGE IN SECONDARY SCHOOL

Burkutova A.Z.

Master student of Kudaibergen Zhubanov regional university

Аңдатпа: Мақалада автор шет тілін оқытуда коммуникативті құзыреттіліктің маңыздылығы туралы айтады. Коммуникативті құзыреттілік кез келген салада маңызды байланыс тетігі болып табылады.

Аннотация: В статье автор рассказывает о важности коммуникативной компетентности при обучении иностранному языку. Коммуникативной компетентность важно в любой сфере общения **Кілт сөздер:** қарым-қатынас, құзыреттілік, әдіс, тиімді, ағылшын тілі, мүмкіндік.

Abstract: In my work, I want to say about importance of communication competence in teaching foreign language. In any field communication is important..

Communication is the act of giving, receiving, and sharing information - in other words, talking or writing, and listening or reading. Good communicators listen carefully, speak or write clearly, and respect different opinions [1].

The aim of the work:

- to provide the reader with information about importance of communication in learning English;
- usefulness of communication in other fields;
- to present effective methods in communication of teaching English language;

However, in learning a foreign language, communication definitely plays a crucial role. Moreover, without communication there is no interaction, language teaching or learning. Communication is considered as very important and more and more is used as a useful tool to organize a pupil – centered lesson. However, in learning a foreign language, communication definitely plays a crucial role. Moreover, without communication there is no interaction, language teaching or learning. Communication is considered as very important and more and more is used as a useful tool to organize a pupil – centered lesson [2].

Modern children are so smart from young years. Big quality of teacher can use it in correct way. Teacher have to find interesting and effective method, according possibilities of children.

A foreign language is a [language](#) that is not an [official language](#) of, nor typically spoken in, a given country, and that native speakers from that country must usually acquire through conscious [learning](#) - be this through language lessons at school, [self-teaching](#) or attendance of language courses, for example. A foreign language may be learnt as a [second language](#), but there is a distinction between the terms, as a second language may be used to describe a

language that plays a significant role in the region where the speaker lives, whether for communication, education or government, and therefore a second language is not always a foreign language [3].

Research is defined as the creation of new knowledge and/or the use of existing knowledge in a new and creative way so as to generate new concepts, methodologies and understandings. This could include synthesis and analysis of previous research to the extent that it leads to new and creative outcomes [4].

Nowadays English is a popular foreign language. In all counter this language is studied and used as an international language. That's why there are many places and methods in teaching foreign language in our country.

Foreign language teaching and learning have changed from teacher-centered to learner/learning-centered environments. Relying on language theories, research findings, and experiences, educators developed teaching strategies and learning environments that engaged learners in interactive communicative language tasks. A shift in foreign language pedagogy from a specific foreign language method to the measurement of language performance/competency has resulted in a change in the role of the teacher from one of authority/expert to that of facilitator/guide and agent of change. Current developments point to public pedagogy, social media, and action research as additional ways to foster intercultural competence and language learning [5].

There are many methods of teaching foreign language, time to time we are trying to produce more effectively methods:

- The Direct Method. In this method, the teaching is done entirely in the language being learned. ...

- Grammar-Translation. ...
- Audio-Lingual. ...
- The Structural Approach. ...
- Total Physical Response (TPR) ...
- Communicative Language Teaching (CLT) ...
- Task-based language learning. ...
- The Natural Approach.

I think that communicative method is more effective [6].

In teaching, in sailing way and other fields. Everyone acts and work by communication. In teaching foreign language, it is the most important part, because if you know theoretical part for excellent, but no practice – it doesn't mean that you know. Language is not just for understanding, we have to use it, we have to communicate on it, to understand, read, speak and use in any way.

Communication in foreign languages is one of the eight key competencies defined by the European Reference Framework. It consists in the ability to understand spoken messages, to initiate, sustain and conclude conversations and to read, understand and produce texts appropriate to one's individual needs.

Communication in foreign languages broadly shares the main skill dimensions of communication in the mother tongue: it is based on the ability to understand, express and interpret concepts, thoughts, feelings, facts and opinions in both oral and written form (listening, speaking, reading and writing) in an appropriate range of societal and cultural contexts (in education and training, work, home and leisure) according to one's wants or needs.

Communication in foreign languages also calls for skills such as mediation and intercultural understanding. An individual's level of proficiency will vary between the four

dimensions (listening, speaking, reading and writing) and between the different languages, and according to that individual's social and cultural background, environment, needs and/or interests [7].

Essential skills for communication in foreign languages consist of the ability to understand spoken messages, to initiate, sustain and conclude conversations and to read, understand and produce texts appropriate to the individual's needs. Individuals should also be able to use aids appropriately, and learn languages also informally as part of lifelong learning [8].

A positive attitude involves the appreciation of cultural diversity, and an interest and curiosity in languages and intercultural communication

Effective communication provides qualitative approach to education and plays an important role in studying [5].

In my practice I always try from the beginning till the ending to speak only in English. If it is necessary, I can explain using the gestures or cards, pictures. But I avoid using translation during the lesson.

Last time I see more effectiveness in my practical lessons. Nowadays I try to make my practical lessons in suitable location. In the canteen we can take a theme "Food", in sport hall, we can take "Sport". From my pedagogical vision, Practical lessons in this way, have to be more effective. Because as we know, from listening, we can remember just 10 % of the information, from listening and reading, we can remember 30 % of the material, from listening, seeing (not as a word) and touching we can remember 80-90 %. Especially among children, it is effective.

When presenting a new subject to your class, it helps to include a demonstration. While some students will be able to grasp a new concept by hearing the information alone, others — particularly visual learners — will need to see it.

In certain classes, this is practically required. For example, when you're teaching a math unit, you'll usually need to display your work on the board, or else your students will be completely lost. This is how the class can follow along with better comprehension.

According to my effective way of teaching I organized practical lesson with the pre-school age children. The theme was "Fruits"

Date: 25/11

Accommodation: Canteen

Aim: name the fruits, describing. Using suitable verbs as *put, cut, mash, divide, mix*

Procedure of lesson:

Warm up: children collect the puzzle and make pictures of fruit.

Presentation:

- Name the fruits

Teacher names the fruits, then pupils repeat after them

- Drilling

Then teacher check correct pronunciation of each other. Then for effective remember, pupils play a game. Teacher put each picture on the board, pupils have to remember all of them, then close their eyes, in this time teacher will change the places of pictures and take out one of them. Pupils have to find which of them vanished.

Game: *What is vanished?*

Answer for questions

Which is red? Green?

Using the verbs. Acting and repeating.

Wash the fruits

Take an apple

Put a pear

Divide a banana

Mash the grapes

Observe the acting, repeat the verbs, act by the command of teacher

(Pupils wash their hands and put on their special forms)

Teacher will act naming, pupils have to remember, and then act by the command of teacher and themselves.

After practice words, pupils wash fruits, take them put into the plates and cut, then mix all pieces and make a salad.

Something important which we have to remember: teacher have to use plastic knife for kitchen and plastic dishes.

Pupils do, and they are able to take which they have done, it arouses their enthusiasm.

In the result of lesson: the participants were 14.

Naming the fruits 100 %

Naming the acts 97%

Describing the acts 90%

I think these numbers are excellent result for pupils in pre-school age. Later plan to organize lessons by the themes of: “Sport”, and “In the park”.

In the end of the lesson, they be able to describe their acting and show the result. Accommodation and using words in practical way were so effective, as the pupils at once can name the fruits and describe their actions. Else making salad themselves and ability to try it helps to arouse their interest.

So, I think this kind of method is very effective. It is effective not just for pre-school age pupils, else in each school age, even for students, too. Because practice is effective in every time.

I think these numbers are excellent result for pupils in pre-school age. Later plan to organize lessons by the themes of: “Sport”, and “In the park”.

Communication can influence for good results. Correct using of communication during the lesson can be reach great success among the students. My method don't need learn something by heart, to read or write something. I think to learn new words by doing something is easy and effective way of teaching. In any age this method is good. When a student is involved with real life communication, which is also meaningful to them, they see value in their work. This can help a student to develop a natural approach to language learning and vocabulary acquisition moving forward, outside of the classroom.

The communicative approach is not just limited to real life verbal communication. It is an approach to language learning in general. For example, a class utilizing the communicative approach could also include the study of “authentic texts” – texts written in the target language for a purpose other than your language studies. By adopting the

communicative approach in your English studies, you will be able to improve on your fluency, enabling you to be more confident when interacting in English.

References

1. <https://www.skillsyouneed.com/ips/what-is-communication.html>
2. <https://digitalcommons.unl.edu/teachlearnfacpub/196/>
3. <https://www.languagehumanities.org/what-is-a-foreign-language.htm>
4. <https://researchwhisperer.org/2012/09/18/what-is-research/>
5. <https://www.article.com>
6. <https://www.slideshare.net/vaidehi09hariyani/the-grammar-translation-method-the-direct-method-and-the-audio-lingual-method-107323277>
7. <https://www.britishcouncil.org/sites/default/files/youth-in-action-keycomp-en.pdf>
8. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1286088.pdf>

ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҚТАРЫНДА МӘТІНДІ ТАЛДАУДЫҢ ТИІМДІ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ

Досмагамбетова А.О.

филология магистрі, Назарбаев Зияткерлік мектебі,
Павлодар қ., Қазақстан

Аңдатпа: Бұл мақалада қазақ тілі сабақтарында мәтінді талдаудың тиімді әдіс-тәсілдері көрсетілді. Талдаудың негізгі критерийлері және талдау жолдары берілді.

Аннотация: В данной статье проанализированы методы разбора текста на уроках казахского языка. А также рассмотрены основные критерии и принципы анализа текста.

Abstract: This article analyzes methods of text analysis in Kazakh language lessons. The basic criteria and principles of text analysis are also considered.

Бүгінгі таңда білім беру жүйесінде оқушылардың өзіндік дамуына және функционалды сауатты болуына ерекше көңіл бөлінуде. Сол себепті мектеп қабырғасындағы әр оқушыны әлеуметтік ортаға бейімдеп, өз білімін тәжірибеде іске асыруына бар жағдай жасауымыз керек. Соған орай кез келген тақырыпты өтпес бұрын, біз тақырыптарды үнемі өмірмен байланыстырып отырғанымыз жөн. Тақырыпты тек ел аумағында ғана емес, жаһандық тұрғыдан қарастыру керек. Әр оқушы кез келген тақырыпта өз ойын еркін білдіріп, оған негіздеме келтіріп жүйелі сөйлеуге дағдыланғаны жөн. Осы тұста мектептерде қолданып жүрген оқу сауаттылығының, критериалды бағалаудың орны ерекше екенін айтуымыз керек. Себебі бұл бағалау арқылы оқушы өз-өзіне, сыныптастарына, айналадағы адамдарға, олардың іс-әрекетіне баға беруді үйренеді. Өз білімі мен дағдыларының артықшылықтары мен кемшіліктерін анық көретін болады, болашақта қай бағытта даму керектігін түсінеді. Бұл тұста оқушының сабақта жұмысты қалай жасағаны, қалай ойланғаны бағаланатын болады. Оқушылардың оқу сауаттылығын арттыру үшін, оқушылардың осы кезеңге дейін нені білетіндігін және алдағы уақытта не істей алатындығын анықтап алу қажет. Содан кейін ғана әдіс-тәсілдер таңдалып, олардың тиімділігі анықталады. Оқылым стратегиялардың өз ішінде бірнеше түрі бар [1]. Солардың ішінде оқушылардың мәтінді талдау дағдыларын дамытуда тиімдісі талдап оқу деп ойлаймын. Талдау жұмысын жүргізу барысында оқушылар нақты, дәлелді жазуға, терең ойлануға, өз жұмыстарында анализ жасауға дағдыланады. Сондықтан

талдап оқуға негізделген бірнеше әдіс-тәсілдерді іріктеп алу қажет болды. Осы тұста мәтінге кешенді талдау жүргізудің маңызы жоғары. Оны төмендегі үлгі бойынша іске асыруға болады:

Стилі	Нақты қай стиль? Неліктен?
Жанры	Неліктен? Қандай дәлел келтіре аласың?
Идеясы	Автор осы шығарма арқылы не айтқысы келді? Неліктен солай ойлайсың?
Автор позициясы	Осыған байланысты шығарма бойында автор қандай позиция ұстанды? (не болмаса, автордың осыған қатысты көзқарасы қандай деп ойлайсыңдар?)
Аудиториясы	Мәтін кімдерге арналып жазылған? Себебін жазыңдар.
Мәтіннің құрылымы	Кіріспе, негізгі, қорытынды бөлімнің қамтылуы. Абзацтардың арасындағы логикалық байланыс бар ма? Дәлел келтіріңдер. Мәтін қандай шақта, қандай жақта баяндалды?
Тілдік ерекшелігі (лексикалық, морфологиялық, синтаксистік)	1. Мәтінде кездескен көркемдегіш құралдар, синоним, антоним, тұрақты сөз тіркестестері, мақал-мәтелдер және т.б. 2. Морфологиялық (сөз таптары, қаратпа, қыстырма, одағай сөздердің қолданысы) 3. Синтаксистік (құрмалас сөлем, төл сөз, төлеу сөздер) Берілген бағыттағы қолданыстарды талдауда, шығармадан
Түйін сөз	Мәтін бойынша қандай пікірдесіз? Оны кімге оқуға кеңес берер едіңіз? Қандай тәрбиелік мәні бар? Артықшылықтар мен кемшіліктері қандай?

Бұл талдауды жекелей бір мәтінге де, екі мәтінді салыстырып талдауға болады. Берілген үлгі арқылы оқушылар мәтінді жан-жақты талдауға дағдыланады. Сонымен қатар оқушылардың тек теориялық білімдері ғана емес, практикалық дағдылары жетіледі. Бұл талдаудың кешенді талдаудан негізгі ерекшелігі ол жалаң талдауда негізделмеген. Мәтіннен нақты дәлелдер келтіре отырып, оның себебін түсіндіру арқылы ерекшеленеді.

Егер де жоғарыда берілген талдау, мәтіннің стильдік, тілдік қолданысын талдауға негізделсе, мәтіннің мазмұны бойынша да мәтінге талдау жүргізуге болады. Мысалы, SWOT әдісін келтіруге болады. Бұл әдіс арқылы мәтінде айтылмаған мәселелерді болжау арқылы да талдауға мүмкіндік береді.

- ✓ Көтерілген мәселенің 3 мықты, 2 әлсіз жағын келтіреді;
- ✓ 3 мүмкіндігі мен 2 қауіпін айтады;
- ✓ Мәтіндегі көтерілген мәселеге өз ойын білдіреді, себебін айтады.

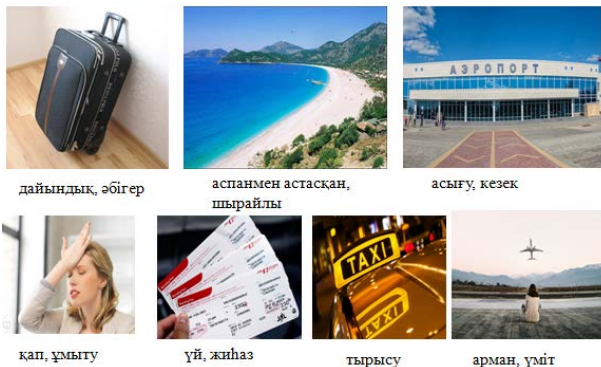
Бұл тапсырма кез-келген мәселені жан-жақты қарастыруда тиімді. Артықшылықтар мен кемшіліктерін ғана емес, мүмкіндіктері мен қауіпін ескеруде де тиімді. Бұл оқушыларға терең ойлануға, бір-бірімен пікір алмасуға септігін тигізеді. Ал критерийлерді белгілі бір сандық көрсеткішпен шектеп қана қоймай, олардан да көбірек келтіруге болатынына да тоқталып өту керек. Бірақ дәлелдемелері аздау болса, мақсатқа жетпей қалатынын да айта кеткен жөн.

S (мықты жақтары)	W (әлсіз жақтары)
O (мүмкіндіктері)	T (қауіп)

Оқылым дағдысына негізделген ақпарат бойынша кесте, диаграмма, сызба түрінде ұсынып, оған талдау жүргізген де тиімді. Оқылған мәтіннің мазмұнын айтып беруден гөрі, оны анализдеп, жан-жақтан салыстыру әлдеқайда тиімді. Әсіресе, егер

бұл тапсырма ментальді карта, кесте, диаграммаға салынатын болса, оқушылар оларды тез естеріне сақтайтын болады. Себебі визуалды суреттер оқушылар есінде әлдеқайда тез сақталатын болады.

Тірек сөздерге сүйеніп, сурет арқылы сюжетті әңгіме құрастыру тәсіліне тоқталатын болсақ, оны келесі жолмен өткізуге болады. Ең алдымен, оқушыларға бірнеше сурет пен тірек сөздер беріледі. Осы суреттер мен сөздерге қарап, бір топ оқушы мәтін құрастырса. Екінші топ алғашқы топтың жазылған мәтіннің тіліне, стиліне талдау жасай алады [2]. Осы арқылы олардың жазу, талдау дағдылары дамитыны сөзсіз. Мысалы: берілген суреттегі тірек сөздерді пайдаланып, сюжетті әңгіме құрастырыңдар. Оқушыларға төмендегі критерийлерді ұсынуға болады (оқу бағдарламасының мақсатын негізделіп жасалу керек).

- Суреттегі тірек сөздердің барлығын сөйлемде тиімді пайдаланады;

✓ Сюжетті әңгіме құрастырады;

✓ Сурет бойынша 3 минут көлемінде әңгімелейді.

Осындай тапсырмаларды, әсіресе, орыс сыныптарында оқитын оқушылар үшін қолданған тиімді. Бұл, біріншіден, оқушылардың ауызекі сөйлеу дағдыларын дамытатын болса, екіншіден, логикалық

ойлауға, фактілерді байланыстыруға үйретеді. Бұл тапсырманың ерекшелігі оқушылар бір суретпен жұмыс жасап қана қоймай, бірнеше суретті байланыстыруға, олардың ерекшелігін ескеріп, тақырып анықтауға, суреттегі детальдармен жұмыс жасауға дағдыланатын болады. Мұндай тапсырмаларды қазақ сыныптарында орындатуда тірек сөздердің орнына теңеулерді, эпитеттерді, фразеологизмдерді, мақал-мәтелдерді де пайдалануға болады. Бұл әңгімені көркем тілмен жеткізуге бағытталатын болады.

Критерийлерге келетін болсақ, кез келген тапсырмаларды бермес бұрын оқушылармен критерийлерді талдап алған жөн. Себебі тапсырмаларды орындамас бұрын оқушы неге назар аудару керектігін, ол не арқылы бағаланатынын білуі керек. Сонымен қатар, бұл тапсырманы орындау барысында суреттің төменгі жағында берілген тірек сөздердің барлығын пайдану керектігін білетін болады. Әрі оларды жай пайдаланып қана қоймай, тиімді қолдану керектігіне назар аудартқан жөн. Екіншіден, оқушыларға әңгіменің сюжеті болуына және оны үш минут уақыты шеңберінде баяндау керектігін айтып өту керек. Бұлардың барлығы тапсырманы орындамас бұрын жасалады.

Сурет негізінде мәтін құрастыру және оны талдау оқу орыс сыныптарында оқитын оқушылар үшін де жүргізген тиімді екені атап өткен жөн. Себебі оқушылардың сөздік қоры дамып, сол арқылы ауызекі сөйлеу дағдылары да дами түседі. Оқушылар сурет арқылы әдеби тілге жақын болады, бейнелі сөздерді еске сақтайды, терең білім алуына, сын тұрғысынан ойлап, оқиғаға анализ жасап, баға беруге дағдыланады. Осы тақырып төңірегінде көптеген әдебиеттерді қарастырып шықтым, дегенмен екінші тілді меңгеруде сурет арқылы оқыту әдістемесі туралы жазылған еңбектер жоқтың қасы. Көбінесе мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамытуға арналған әдістер кездесті. Дегенмен олардың кейбіреулерін де қолдануға болады. Солардың ішінде ең тиімдісі –И.Н. Мурашкова мен Н.П. Валюмстің «Сурет бойынша балалардың ауызекі сөйлеу тілін дамыту» әдістемесі [3]. Бұл әдіс ЗТТШ (ТРИЗ) қолдану негізінде

құралды. Аталған әдістемені тиімді пайдалану үшін келесі кезеңге бет бұрдым. Яғни жоспарлау бөлімі.

Мәтін құрастыруды жоспарлау.

- Картинаның құрамы
- Нысандар арасындағы байланыстар мен өзара қатынас
- Нысандар мен әрекеттерге сипаттама.
- Бейнелі сипаттамаларды жинақтау.
- Болып жатқан және ілеспе оқиғалар.
- Түрлі көзқарас
- Қорытынды. Нәтиже.

Мәтінді талдау.

Мәтінді талдаған кезде, қарапайым сұрақтардан бастау керек. Мысалы, суретте сендер кімдерді көріп тұрсындар? Олар не істеп тұр. Оларға қандай есім берер едіңдер? Айналаға назар аудар. Табиғаты қандай? Ауа райы қандай деп ойлайсындар? Оларды сөз тіркесімен сипаттап көр. Суреттен тыс қалған кадрлар бар ма? Неге олар осы суретке енбей қалды?

Келесі қадам қалған заттарды «Бөлу» стратегиясын қолдану арқылы пайдалану. Яғни, оқушылар суреттегі қалған заттарды бинокльден көру арқылы жекелеп алады. Бұл тапсырмадан байқағаным, оқушылар білмеген кейбір сөздерді өздігінен сөздіктен іздестіре бастайды. Суреттегі ұсақ заттарды, іздестіру арқылы оларды сипаттау керектігі айтылады.

Сурет бойынша жеке заттарға сипаттама берілгеннен кейін мәтін құрастыру кезінде келесі мәселелерді де қамтыған жөн:

- Осы сурет бойынша оқушылар сол суретте жүргендей болып елестеп, болып жатқан оқиғаларды баяндау;
- Суреттегі кейіпкерлердің қазіргі кезге дейін болған оқиғаларын айтып беру;
- Енді кейіпкердің өзіне жеке дара тоқталамыз. Сіз осы кейіпкердің рөлінде болсаңыз, нені сезініп тұрсыз? Екінші кейіпкердің жан-дүниесіне тоқталамыз. демек біртіндеп, жалаң сөйлемдер арқылы суретті баяндай бастайды;
- Соңғы тапсырма бойынша барлығын жинақтап әңгіме құрастыру берілді.

Аталмыш суретпен жұмыс жасау түрлері оқу орыс тілінде жүргізілген сыныптар үшін жүргізген тиімді, алайда қазақ сыныптары үшін де күрделендіріп ұсынуға да болады. Мысалы, көркемдегіш құралдарды пайдалану, өлең, не поэма түрінде ұсынып өткізген тиімді.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Қаржауова Қ.Ж. Оқылым стратегиялары.- Алматы, 2005.
2. Антонов Н.Р. Методы работы с картинками. -Москва: «Радуга», 1995.
3. Мурашкова И.Н., Валюмс Н.П. Картинка без запинки. - Ярославль, 2010.

ӨПТІЛДІ БІЛІМ БЕРУ ҮРДІСІНДЕ ЕЛТАНЫМДЫ ОҚЫТУ МАЗМҰНЫ

Зейнулина А.Ф.¹, Ташекова А.Т.².

ф.ғ.к., профессор¹, пед.ғыл.магистрі, аға оқытушы²
«Торайғыров университеті» КеАҚ

Аңдатпа: Аталмыш мақалада көптілді оқу процесінде «Елтаным» курсының оқыту әдістемесі туралы мәселе қарастырылады. Курсты оқыту мазмұны мен ұлттық

құндылықтарды тілдік аспекті тұрғысынан меңгерудің әдіс-амалдарына талдау жасалынады. Оқыту мазмұнының іс-әрекет түрлері мен бағалау өлшемдері туралы түсінік беріледі.

Аннотация: В данной статье рассматриваются проблемы о методике преподавания курса «Елтаным» в полиязычном учебном процессе. Анализируется методов обучения курса и освоения национальных ценностей с точки зрения языкового аспекта. Представляется пояснение о видах деятельности и критериях оценки содержания обучения.

Abstract: This article discusses problems about the methodology of teaching the “Yeltanym” course in a multilingual educational process. The methods of teaching the course and mastering national values are analyzed from the point of view of the linguistic aspect. An explanation is provided about the types of activities and criteria for assessing the content of training.

Тіл – ұлттың жаны. Тіл – ұлттың ары мен намысы. Бұл – кез келген ұлттың өмір сүруін қамтамасыз етер киелі де, қасиетті ұғымдар. Өзін-өзі дәуір мен заманның толағайынан сақтағысы келген халық пен ұлт, ең әуелі, тілін қызғыштай қорыуы тиіс. Тілі аман ұлттың рухы мықты. Рухы мықты ұлттың болашағы берік. Кез келген ұлттың өз қоғамдық ортасын орнықтырып, мемлекет болып өмір сүрінің басты қағидасы осы. Алыс-алыс ғасырлар қойнауынан мәдениеттер мен өркениеттер мидай болып араласып, үлкен ұлттар шағын ұлттардың тілі мен ойлау, сөйлеу өрісін тарылта бастаған бүгінгі жаһандану дәуіріне өзінің сөзбайлығы мен ой-өрісін сақтап, аман жеткен қазақ тілі үшін де бұл ортақ қағида. Қағидаға адал болсақ, тілімізді дамыта алғанымыз. Тілімізді сақтап - дамыта алсақ, ұлт ретінде өмір сүру, қоғамдасып ғұмыр кешу, мемлекет болып ірге бекіту дейтін іргелі де күрделі мәселелерді шеше алғанымыз. Басты мақсат та осы деп білеміз!

Көптілді меңгеру деген ұғым – қазақ дүниетанымында бұрыннан бар түсінік. Кезінде халқымыздың *«Жеті жұрттың тілін біл, жеті түрлі білім біл»* деген аталы сөзі дәл бүгінгі дамыған дәуірімізге сәйкес айтылғандай.

Көптілді меңгерген адам әуелі өз тілінде ой қорытып, туған халқына өнеге болып, өзге жұртпен бәсекеде ырықты орынды иелеп, сан мәдениетті санасына салып сараптай алса, онда ол өз өмірін қалайда мағыналы өткізетін айтулы тұлға болып жетілері анық.

Қазақ тілі мемлекеттік дәрежесінде мемлекет өмірінің бар саласында «бүкіл қоғамымызды біріктіруші» қызметін атқарса, орыс тілі ұлттар арасындағы қарым-қатынастарға қызмет етеді, ал ағылшын тілі әлемдік экономикаға, әлемдік қауымдастыққа кірігуімізге қызмет етеді.

Ерте заманнан бері көптілділікті адамзат дамуының маңызды бағыты ретінде қарастырылса, ал қазіргі кезде бір ғана тілді білетін мемлекетті көзге елестету заман талабына сай емес. Бір ғана ұлт өкілінен тұратын өркениетті мемлекет шын мәнісінде жоқ деп айтуға болады.

Көпұлтты кез-келген мемлекеттің қажетті деңгейде әрекет етуі үшін екі тілді және көптілді қалыптастыру өте маңызды мәселе. Көптілділік – көп мәдениетті тұлғаны қалыптастырудың негізі. Көп тілді меңгерген адам өмірдің әр түрлі жағдайларында адаммен сұхбаттасу арқылы түсініп, онымен әңгімелесе алады.

Шет тілін оқу, шет тілінде толық білім алғандықтың белгісі емес. Басқа тілдерді мектептің, университеттің пәндерін оқыту тілінде кіріктіре оқытқан жағдайда білім алушы көптілді білім алады. Мысалы, мемлекеттік тілде немесе орыс тілінде білім беретін мектептер мен университеттерде білім берудің жаңа әдіс-тәсілдерін, технологияларын қолдану арқылы жаратылыстану пәндерін көптілде оқыту қазіргі көпмәдениетті және көптілді қоғамға бейімделе алатын, қоғамда сұранысқа ие болатын тұлғаны дамытуға мүмкіндік береді.

Қазіргі таңда пәндерді көптілде оқыту мәселесі маңызды болып, оқыту жүйесінде келесі ұстанымдар қалыптасып отыр:

- тілдерді оқыту, үйрету ана тіліне сүйене отырып жүзеге асырылуы тиіс;
- шетел тіліне оқыту оқытылатын тілде ойлауға, ойын сол тілде ауызша да, жазбаша да жеткізе алуға бағытталуы тиіс

Жалпы білім беретін білім ордаларында үш тілді білім беру моделін енгізудің өзектілігі мынада:

- бүгінгі қазақстандық қоғамда көптілді, көп мәдениетті тұлғаға деген сұраныстың артуы;

- ұлттық мектеп бітірушілерін жалпы қазақстандық және әлемдік білім және ақпарат кеңістігіне кіріктірудегі мәселелерді шешу қажеттілігі;

- болашақ ұрпақты қазақстандық патриотизмге, ұлтаралық қатынас мәдениетіне тәрбиелеудің өзекті мәселеге айналуы;

- аз ұлт өкілдерінің этникалық ерекшеліктерін сақтаумен бірге олардың жалпы қазақстандық экономикалық, әлеуметтік-мәдени үрдістерге толыққанды қосылуына жағдай жасау;

- білім алушылардың коммуникативтік және ақпараттық құзырлықтарының жеткілікті деңгейіне қол жеткізу;

Тіл мен ұлт дейтін қос ұғым астарынан ұлттың мәңгілік сипатын іздейді. Жаһандану жағдайындағы тілді сақтау – ұлтты сақтау екенін, ұлтты сақтау тәуелсіз мемлекетіміздің іргесін бекіту екенін уақыт дейтін ұлы сарапшы дәлелдеп отыр. Қазақ Елінің мемлекеттігін құрауға негіз болар рухани алтын тамырларын Алаш арыстары ел, жер, ұлт, тарих, білім, әдебиет, мәдениет, ең бастысы, тіл дейтін іргелі ұғымдардан іздейді. Өз тәуелсіздігін жариялағанына ширек ғасырдан асып бара жатқан Тәуелсіз Қазақстан мен алашарыстары елдіктің туын көтерген өткен ғасырдың он жетінші жылы арасында бір ғасыр мерзім жатыр.

Ұлы даламыздың рухын сақтап, жаңа ұрпақтың санасын тіл арқылы жаңғыртып тәрбиелеу, ұлттық құндылықтарды игеретін тәрбие беру – қазіргі тәуелсіз Қазақстанның рухани кеңістігінде маңызды мәселе. Оны жүзеге асыруға байланысты оқыту үдерісін жетілдірудің маңызды тетігі – жаһандану заманындағы қоғамның талабына және оқушының санасына сай ғылыми-әдіснамалық кешенді қалыптастыруда.

Ел үшін, елдің ертеңі үшін жас ұрпақ үшін тілді қолданбалы және ғылыми пән ғана емес, ұлттың жаны, ары, намысы, үзілмес тамыры деп ұғынсақ, ендеше, көптілді білім беру үрдісінде «Елтаным» курсының маңызы ерекше.

Қазіргі Елтаным процесі тілші арқылы ұлттық құндылықтарға айтқан өмірге үңілдіру;

проблемалы оқыту – оқушы алдында құндылықтарды тану проблемасын қоя оқыту;

тіл - пәнаралық байланыс – бір пәнді игерту үшін оған екінші пән (тарих, география, әдебиет, философия, мәдениеттану, психология, музыка, т.б.) мен тілді (орыс, ағылшын, неміс, түрік т.б) құрал ету;

дамыта оқыту – жүйелі ойға төселдіру;

тіл дамыту – сөзбен суреттеп көрсетудің т.б. негізгі бағыт-бағдарымен сәйкес келеді.

Білім мазмұны арқылы насихат әдісі – тіл саясаты мен тілді қолдану миссиясының сабақтастығы.

Жалпы тілдік қатынастың негізгі мазмұны мен мәні болып табылатын – ХАБАР. Барлық қарым-қатынас белгілі бір ақпарат, дерек, хабар арқылы іс жүзіне асады. Тілдік қатынастың хабар арқылы жүзеге асуын кейбір ғалымдар (Е.Н. Пассов) үш кезеңге бөліп: «біз тілдік қатынас ең бастысы, адамзаттың ойлау мен санасына қатысты болғандықтан, ең алдымен, сыртқы объективтік шындықты қабылдаудан, жеткізілетін хабарды пайымдаудан туады» деп тұжырымдай келіп, оны бес кезеңге бөліп қарастырады: хабардың пайда болуы, яғни сыртқа шығуы, хабардың жеткізілуі, хабардың қабылдануы; хабардың жауабы, яғни жеткізілген хабарға жауап қайтарылуы. Осы құрал арқылы Елтану тақырыптарын іріктеп алып, танымдық хабарлау ақпараты берілуі тиіс.

Елтаным тақырыптарын оқытуда қажеті шамалы ұзын-сонар күрделі де қиын ережелерді жаттатудан аулақ болып, сөйлесім мен тілдесімді жүзеге асыратын тілдік қатынастардың негіздерін меңгерткен жөн. «Кез келген ереже сөйлеуге үйретуге қызмет етеді, тілдесу, пікірлесу үшін оқытылғанда ғана басты мақсат орындалады» деп анықтайды [1, 145].

Қазақ тілінің әдістемесінде қаншама ұтымды, тиімді, нақты мазмұнды білдіретін терминдер дүниеге келді. Мәселен, тілшінің ғылыми айналымға енгізген терминдері: тілдік қатынас, айтылым, тыңдалым, жазалым, сөйлесім, тілдесім, сөйлеу әрекеті, қатысым (коммуникатив), баяншы, тұлғалар, қабылдаушы т.б.

Жаһандану жағдайында ұлттық руханиятымыз бен мәдениетіміздің даму бағытын өркениеттік үлгіде қалыптастыру, оны ұлт болашағы үшін тиімді пайдалану қажеттігін айтып, рухани мұраны тілдік аспекті тұрғысынан зерттеудің үш бағытын ұсынады:

- 1) философиялық-әдіснамалық (методологиялық) бағыт;
- 2) тілдік-танымдық бағыт;
- 3) психолінгвистикалық бағыт.

Тілдік қатынас пен Елтанымның сабақтастығын «Елтанымның этномәдени сипаты диалогтік қарым-қатынаста кеңінен орын алған. Коммуникативтік актіге құрылған диалогтық қатынас сәлемдесу/амандасу (*Сәлем – сөздің анасы*)), тілдесім (*Адам тілдескенше, жылқы кісінескенше*), сөйлесім (*Сөйлей-сөйлей шешен боласың*), сұрастыру (*Сұрай-сұрай Меккеге барасың*), хабарлама (*алысқа ат шаптырып, сауынайту*), қошемет ету (*үлкенге – ізет, кішіге – құрмет*), пікірталас (*сөзсайысы, ойжарысы*), қайшылық (*қырық кісі бір жақ, қыңыр кісі бір жақ*) секілді сөйленіс түрлерінен тұрады» деп тілдік фактілер негізінде дәйектеледі. Тілдік қатынас пен өлкетанымның сабақтастығын зерделеп, «туған өлкеге қатысты аңыз-ертегілер, ондағы кейіпкерлер, жер-су атаулары жас ұрпақтың туған жерге деген ішкі сезім иірімдерін оятуда оқиға желісін жеткізіп қана қоймай, сөздердің мағынасын түсініп, тіл нәрін игеруге себеп болатынын айтады.

Тілдік қатынас пен мәдениеттаным ілімінде заттық мәдениет пен рухани мәдениеттің халық танымындағы бейнесі айқындалады. Ұлттың әдеп нормаларын айқындайтын тілдік қатынас құралдарын көрсете отырып, оған отбасылық, туыстық, елдік қатынасқа тән атаулар мен ұғымдарды жатқызады. Мысалы: *нағашы, жезде, балдыз, жиен т.б.* Нағашының орны мен рөлі «нағыз ағасы, нағыз жанашыры» деген таным-түсінікпен астасатынын көрсетеді.

Шілдеханадан жоқтауға дейін жалғасып жатқан мәдени-тағылымдық жоралғыларды айқындайтын, әлеуметтік мәні жоғары тіл құралдары дәстүрлі мәдениеттегі қарым-қатынасты тануға арқау болатынын дәлелдейді. Олардың қатарына

шілдеhana, бесікке салу, тұсаукесер, тоқымқағар, тілашар, құдалық, т.б. жатқызуға болады.

Мақал-мәтелдер мен нақыл сөздер, этикеттік сөздер арқылы ұлттың қарым-қатынас мәдениетін (қонақ сыйлау, қыз сыйлау т.б.) тануға болады. Сокральды дүниетанымға негізделген сөз орамдары, табу сөздер, бата-тілектер мен әртүрлі жағдаяттағы ырымдарды білдіретін тіл бірліктері халықтың мәдениетімен бірге, нанам-сенімін көрсететінін дәлелдейді. *«Ассалаумағалейкум, адыраспан! Бізді Сізге жіберді Омар, Ем қылмасам, маған серт, Ем болмасаң, саған серт»* дегенде, халықтың тілі мен ділінің байланысы көрініс табады.

Ұлттың санасында орныққан бала тәрбиесі туралы ережелер мен заңдылықтар да халық тілінде молынан сақталғаны назардан тыс қалмаған. *«Үйге кірген жыланның басына ақ құйып шығарып сал», «құдыққа түкірме», «есікті керме», «ағын суға дәрет сындырма», «Көктеген ағашты сындырма»* т.б. Бұлар тілдік қатынас пен адамзаттық ділдің байланысын анықтап, халықтың дүниетанымынан, әлеуметтік мәдениетінен хабар беріп, мәдениеттің бір тармағын құрауға қызмет атқаратын қатысымдық бірліктер ретінде танылады.

Осындай елтаным материалдары бойынша эмпирикалық таным теориясын қалыптастырғанын көруге болады. Эмпирикалық танымда пайымдаулар мен ұғынулар басшылыққа алынады және оның ең маңызды элементі факт болып табылады. Факт латын тілінен «factum» аударғанда «жасалған», «орындалған» деген мағынаны білдіреді. Факт ұғымының мәнін ғалымдар былайша анықтап отыр:

1. Объективті оқиғаларға, объективтік шындыққа («шындық фактілері») немесе сана мен таным сферасына («сана фактілері») байланысты шынайылықтың белгілі бір үзіндісі.

2. Кез келген оқиғаны, құбылысты білу, оның сенімді түрде дәлелденуі, яғни шындықтың синонимі.

3. Эмпирикалық білімді, яғни бақылаулар мен эксперименттер барысында алынған ұсыныс [3]. Ғылыми факт эксперименттерге негізделеді, эксперимент ешқашан да жай ғана фактілермен жасалмайды оған әрқашан теориялық идеялар негіз болады.

Тілдік қатынас теориясы мен Таным теориясының сабақтастық бағыты

Тілдік қатынас түрлері: ауызша тілдік қатынас, жазбаша тілдік қатынас

Когнитивтік таным: ақыл-ой, сана, сезім т.б.

Тілдік қатынас құрылымы: баяншы

Қатысымдық бірліктер – қабылдаушы

Эмпирикалық таным: пайымдау, ұғыну, түсіну.

Ана тілінің сөздік қорын, бай қазынасын толық игеру; бабадан балаға аманат болып жеткен шежіре тілінің мәні мен мағынасын, мазмұндық терең иірімдерін сақтау; оларды дұрыс түсіну, қолдана білу міндеті өтелген жағдайда ғана жеке тұлғаның елге, жерге, Отанға, ұлтқа, адамзатқа деген құрметі мен сүйіспеншілігі артатынын, сонда ғана ұлттық мәдениет биігіне шығып, әлемдік өркениетке жетеуге болатынын айтады. Ұлттық сананы, патриоттық сезімді оятуда тілдік қатынастың алатын орны ерекше екенін көрсетеді.

Елтану – белгілі бір елдердің, сондай-ақ ірі аумақтар мен құрлықтардың табиғаты, халқы, шаруашылығы, мәдениеті, әлеуметтік құрылымы, т.б. туралы мәліметтерді жинақтап, бір жүйеге келтіріп, кешенді түрде зерттейтін географиялық және тарихи – мәдени пән.

«Елтану» елдерді кешенді түрде зерттейтін, олардың табиғаты, халқы, шаруашылығы, мәдениеті мен әлеуметтік ұйымдасуы туралы әртүрлі мәліметтерді жүйелейтін географиялық пән болып табылады. Елтануда жекелеген аймақтар, елдер және олардың бөліктері табиғаты, біртұтас аумақтық күрделі жүйе ретінде қарастырылады.

Елтанудың басты мақсаты – әртүрлі аумақтарды біртұтас және кешенді сипаттамаларын беру. Елтану зерттеу әдістері, елдер мен аймақтарды оқып-үйренудің теориялық-қолданбалы мәселелері, дүние бөліктеріндегі жеке аймақтардың табиғаты мен шаруашылығы, халықтардың қоныстануының басты ерекшеліктері беріледі.

Міне, осы Елтаным мазмұны тілдік траекторияда жұмыс жасауы қажет.

1. Қазақтану
2. Қазақ тілі ерекшеліктері мен өзге тіл мәдениеті
3. Қазақтың салт – дәстүрі
4. Қазақ өнері(музыка, кино, жыраулық өнер, айтыс,халық әндері т.б.)
5. Қазақ тарихы (хан, батырлар, шежіре, ел тәулесіздігі жолындағы көтерілістер)
6. Ұлттық киім, ұлттық ас тағамдары және бүгінгі ұлттық бренд.
7. Ұлттық спорт
8. Ұлттық қолөнері
9. Туыстық қарым – қатынас.
10. Дін мен діл ұстанымы.

Оқытудың мазмұнының жоспары

- «Елтанымға» байланысты мамандық таңдаған оқушыларға бағыт-бағдар беру;
- Қоғам өмірі мен мемлекеттер жөнінде танымдық деңгейдегі мағлұматтармен таныстыру;
- Қазақ Елінің қазіргі геосаяси жағдайын талдау арқылы саяси географиялық білімнің негізін қалау;
- Жеке аймақтар мен елдердегі табиғат ресурстарының таралуы мен пайдалану мүмкіншіліктерін қарастыру арқылы географиялық-экологиялық мәдениетті меңгеруге үйрету;
- Мемлекеттің географиялық бет-бейнесін танып-білу негізінде өз елін сүйуге, басқа елдер мен олардың мәдениетіне құрметпен қарауға тәрбиелеу;

Міндеттері:

- Оқушылардың ізденімпаздық қасиеттерін қалыптастыру, шығармашылыққа жетелеу;
- Оқушылардың танымдық және интеллектуалдық дағдыларын қалыптастыру;
- Алған білімдерін дүние жүзінде болып жатқан өзгерістермен байланыстыра отырып, кейбір проблемалық мәселелер жөнінде өз ойларын, пікірлерін айта білуге үйрету;
- Өздік жұмыс жасауына ықпал жасау;
- Оқушылардың пәнге деген қызығушылығын бүгінгі таңдағы ғаламдық проблемалары мен әр түрлі әлеуметтік-саяси жағдайдағы халықтардың тұрмыс-тіршілігі туралы мәліметтер арқылы арттыру;
- Географиялық карта, атластармен жұмыс жасай білуге, географиялық әдебиеттерден қажетті мәліметтерді жинай білуге дағдыландыру.
- Дүние танымдық қабілеттерін, шығармашылық қабілеттерін дамыта отырып, олардың құзырлылығын арттыру.

Білім мазмұнының нәтижесінде:

Осы курсты меңгере отырып оқушы географиялық білімдерін жетілдіріп қана

қоймай, қоғамда болып жатқан өзгерістер мен оқиғаларға баға бере алатын саяси сауатты, салауатты өмір салтын серік еткен, мәдениетті тұлға болып қалыптасады және де дүниені танып білуге деген құштарлығы, ынта-ықыласы артады.

Әдістемелік нұсқаулар

Осы курсты меңгеруде оқушылар көп нәрсені үйренеді: өздігінен ізденуге, кесте толтыру, ғылыми рефераттар жазу, түрлі хабарламалар дайындап мәліметтерді жинастыру, ақпаратпен, картамен жұмыс және де түрлі презентациялар (слайд) жасайды. Оқу барысында дәріс арқылы алған білімдері сарамандық жұмыстар мен сынақ жұмыстар (тест) арқылы толықтырылады.

Дәптерге дәрістер, тезистер құрады, кесте, сызбанұсқа, ақпарат көздерінен жиналған түрлі мәліметтер, диаграммалар, сонымен қатар рефераттар дайындап, слайд жасалып, әрбір жұмысты қорытындылап, бағалау.

Қолданатын құрал-жабдықтар:

Дүние жүзінің саяси картасы, Дүние жүзінің физикалық картасы, атластар, кескін карталар, дидактикалық материалдар, электрондық оқулықтар, компьютер (слайдтар), кестелер мен үлестірімелер.

Пәнаралық байланыс: тарих, дінтану, құқық негіздері, өнер, экономика, экология, сызу, биология.

Оқыту мазмұнының іс-әрекет түрлері:

- Ұлттық құндылықтар арқылы география, тарих, экономика, саясаттану мамандығы туралы түсінік қалыптастырады.

- Қазақ елі туралы деректерді, мәліметтерді талдап, зерделейді.

- Материалды проблемалық оқыту тәсілі арқылы географиялық-танымдық және тілдік білімді дамыту, яғни:

- елдің географиялық жағдайына баға беру;
- талдау-салыстыру;
- сипаттау;
- пікір-талас;
- картамен жұмыс
- толықтыру әдістерін меңгереді.

- Ақпарат көздерінен негізгі ұғымдарды, мәліметтерді қысқарта жазып, қорытып, талдау арқылы нақты тұжырым жасайды, тезистер құрастырады.

- Даталар, цифрлар, фактілер, статистикалық мәліметтерді енгізе отырып, қысқаша жазады (конспектiлеу), кесте, диаграммалар құрайды.

- Қосымша әдебиеттер мен мерзімді баспасөздегі және де әр түрлі ақпарат көздерінен алынған мәліметтер мен хабарларды салыстырып, өз пікірін білдіреді, дәлелдейді.

- Сабақты түрліше деңгейде ұйымдастыра отырып, оқушылардың алған білімдеріне тексеру жүргізіледі.

Бағалау өлшемдері

Оқушылар міндетті түрде білуі қажет:

- бейіндік курс бойынша, базалық курста берілмеген білім көздерімен жұмыс істей білу;

- елдің мемлекеттік құрылысы мен басқару формаларын;
- табиғаты мен геосаяси жағдайын;
- жеке елдер мен аймақтар халқының құрамы, мәдениеті мен тұрмыс-салтын;
- аймақтардың шаруашылық дамуы мен елдердің шаруашылық құрылымын;

- ұлттық құндылықтар ерекшелігі мен тарихын насихаттай алатын біліктілігі мен білімділігі.

Елтаным курсы арқылы мынадай талаптарды орындауға үйренеді:

- елдің экономикалық-географиялық жағдайына баға беру;
- карта, құжаттар, әдебиеттер және ақпаратпен жеке жұмыс істеуді білу;
- қазіргі саяси жағдайға баға беру;
- елдердің табиғат жағдайлары мен ресурстарын халықтың шаруашылық әрекетімен өзара байланыстырып талдай білу;
- әр түрлі дерек көздерін пайдаланып, кез келген елге елтану бағытында сипаттама құрастыру;
- белгілі тақырыптар бойынша тезистер құрып, баяндама, рефераттар жазып, хабарлама дайындай білу;
- ғылыми жобалар жазу;

XXI ғасыр – жастардың ғасыры демекші, сол жастар да елдің құндылықтары үшін еңбек етуі керек. Рухани жаңғырып, Мәңгілік ел болу үшін құндылықтарымызды мәңгілік сақтап, өзімізден кейінгі ұрпақтарға мәңгілікке табыс етуіміз керек. Ертеңгі ұрпақ ұлтжанды, отаншыл, патриот болып өссін десек, осы бастан ата-дәстүрімізді ардақтауды үйретіп, ұлттық құндылықтарды бойына сіңірте білуіміз қажет. Жас жеткіншек ұлттық құндылықтарды бойына сіңіре білсе, еліміздің ертеңі нұрлы болмақ. Бойына ұлттық құндылықтарды сіңіре білген адам болашаққа жауапкершілікпен қарап, еліміздің елдігі үшін аянбай қызмет ететін азамат болып өседі. Ұлттық құндылықтар – ұлт қорғаны. Ұлттық құндылықтар – ұлттың қазынасы. Ал ұлттық құндылықты тану Елтанымды оқытудан басталады.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Сулейменова Г. Үш тілді меңгеру – полимәдениетті тұлға қалыптастыру кепілі. <http://www.group-global.org/ru/publication/view/3526>.
2. Оразбаева Ф. Тіл әлемі. – Алматы: «Арыс», 2009. – 368 б.
3. Шаймерденов Е.Елтаным. – Алматы: «Экономика», 2005. – 305 б.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ОҚУ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУ

Ибраева А.Ж.

Қазақ тілі мен әдебиет пәні мұғалімі,
«№63 мектеп-гимназия» ШЖҚ МҚК
Астана қ., Қазақстан

Аңдатпа: Бұл мақалада оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытудың теориялық негіздері, қазақ тілін меңгеруі барысында оқушылардың жүйелі ойлауын дамыту, жеке тұлғаны қалыптастыру мен дамытуға бағдарланған жаңа оқыту технологиялар жайлы сөз болады.

Аннотация: В данной статье речь пойдет о теоретических основах развития функциональной грамотности учащихся, развитии системного мышления учащихся при овладении казахским языком, новых технологиях обучения, ориентированных на формирование и развитие личности.

Abstract: This article will focus on the theoretical foundations of the development of functional literacy of students, the development of systematic thinking of students when mastering

the Kazakh language, new learning technologies focused on the formation and development of personality.

Қазақ тілін оқытуда функционалдық сауаттылықты дамыту негіздері Қазақстан Республикасының орта білім беру саласындағы басым бағыттарын әлемдік білім беруді дамыту үдерістерімен сәйкестендіру мақсатында оқушылардың функционалдық сауаттылығын (ОФС) дамыту өзекті мәселе ретінде күн тәртібіне қойылып отыр [1]. Қазақ тілін оқытуда оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытудың теориялық негіздері оқушылардың қазақ тілін меңгеруі барысында жүйелі ойлауын дамытып, мектепте алған білімінің өмірдің қай саласында да тірек болуын қамтамасыз ететін тиімді әдістемелік жүйе жасауға және қолдануға мүмкіндік береді. Функционалдық сауаттылыққа қол жеткізген оқушы дегеніміз мектепте білім алуы барысында өмірдің қалыпты жағдайларында кездесетін түрлі жағдаяттардың шешімдерін таба алатын қабілетке ие болған, негізінен, қолданбалы білімін жүзеге асыра алатын деңгейдегі білім иесі болып табылады [2]. Жинақтай алғанда, функционалдық сауаттылық оқушының жеке тұлғасының әлеуметтенуіне игі ықпал ететін басты тірек болып табылады. Қазақ тілін оқыту барысында оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастырудың теориялық негіздеріне психология және педагогика ілімдері, жеке тұлғаны қалыптастыру мен дамытуға бағдарланған жаңа оқыту технологиялары, қазақ тілінің функционалдық грамматикасы, мектепте қазақ тілін оқытуды ұйымдастыру тәсілдері, мектеп оқушыларының білімін құзыреттілік негізде бағалау жүйесі алынып отыр.

Қазақ тілінен оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастырудың психологиялық негіздері.

Қазақ тілін оқыту барысында оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту – олардың психологиялық қырынан даму мәселесін де қарастыруды қажет етеді. Оқушының дамуы дегеніміз – оның өмірлік күш-қуаты мүмкіндіктерінің жүзеге асырылуы. Сондықтан сол дамытатын қабілеттерді және олардың оқу-танымдық процестегі қызметі ерекше қажет. Ал оқушыны белгілі бір психикалық алғышарттарға ие болып келетін, танып-білу мүмкіншіліктері мол жеке тұлға деп қарастыру – теориялық ұғым жасаушы субъектінің болмысын анықтау болып табылады. Психологияда баланың дамуы туралы екі түрлі бағыттағы көзқарас бар: бірі – баланың дамуын жеделдетуге болады деген болса, екіншісі – баланың дамуын табиғи күйінде қалдыру керек, тіпті мүмкін болса, тежеңкіреу керек. Өйткені қоғам баланы ертерек есейтуге әрдайым бейім тұратындықтан, оның өмірлік күшінің толық пісіп-жетілмеуі мүмкін. Қоғам дамуы барысында балаға әсер ететін ықпалы зор күштер болады. Бала соның негізінде белгілі бір даму жетістіктеріне ие болып, қалыптасады. Бірақ оқу-танымдық процесс білім беру мен тәрбиелеуді бір тізгінде ұстайтын болғандықтан, баланың сыртқы және ішкі даму барысындағы тепе- теңдікті бұзып алмау жағына сақ болу керек. Ол үшін оқушы тіл туралы алған білімін интериоризациялауы тиіс [3]. Бұл жерде қазақ тілін функционалдық мақсатта оқыту маңызды рөл атқарады. Әрине, оқушылар тілдің грамматикалық ережелерін есте сақтап, жатқа қайталап айта алады. Осы тілдік құбылыстар туралы білімін коммуникативтік мақсатта еркін пайдалану қабілеті болмайды, кейбір кездері тілдің грамматикасын игермеген оқушы сабақтан тыс кездерде сол тілде жақсы сөйлей алуы мүмкін. Қазақ тілін оқыту сабақтарында тілді жылдам және сапалы игеру үшін міндетті шынайы түрдегі қарым-қатынастар жағдаяттары ұйымдастырылуы керек. Мұндай сөйлеу тілдік жағдаяттары арқылы оқушылар қазақ тілін саналы түрде меңгере алады.

Тілдің саналы түрде игерілуі баланың танымдық қабілеті мен таным күштерінің бірігуі арқылы іске асып отырады. *Баланың дамуға бейім таным күштерін* байқаған мұғалім арнайы жұмыс арқылы оны ұштай түсуі тиіс. Мұғалім оқушының қазақ тілінде төселе сөйлеуін, сауатты жазуын қамтамасыз ету барысында міндетті түрде оның танымдық қабілеттерінің де дамуын да ескеріп отырғаны жөн.

Әрине, даму барысы оның физиологиялық даму мүмкіндіктерімен үйлесе келуін де қажет етеді. Мұғалім оқу-танымдық процестің жетекшісі мен ұйымдастырушысы ретінде оқушының биологиялық және әлеуметтік дамуын үйлестіріп отыруды баса назарда ұстайды. Жасөспірім кезінде баланың танымдық қызметі ерекше белсенділікпен өтеді.

Абайдың 7-қара сөзінде айтылған танымдық қызығушылық енді мектепте және орта сыныптарда түрлі салаларды меңгере бастауымен арта түседі. Осы ретте оқушының қазақ тіліндегі коммуникативтік құзыреттілігінің оны белгілі бір шынайы ситуацияларға түсіре отырып, төселдірілуіндегі даму процесі туралы айтып өту керек.

Осы кезеңдегі оқушының қабылдауы, зейіні, қиялдауы туралы мәліметтер алуы қиын болғанымен, ес пен жады, сөйлеу мен ойлау сияқты таным процестерін тану мүмкіндіктері мол.

Оқушы ақпарат алғанда, көп мағлұматтардың ішінен өзіне керек хабарды іріктеп алады. Адамның басында осындай іріктегіш, селективтік аспап бар. Егер оқушы рецепторларына жеткен мағлұматтарды іріктеп алмай, оған не әсер етсе, соны түгел қабылдаса, мақсатына жете алмас еді. Ол көп хабардың ішінен ненің қажет, ненің қажет емес екендігін ажырата алмай, оқи алмас еді. Сондықтан көп мағлұматтардың ішінен өзіне керегін ғана іріктеп тандап алу — оқу тапсырмасын орындаудың негізгі шартының бірі. М.Мұқанов таным үдерісінің элементтерін мыналар деп көрсетеді: қабылдау; зейін; ес пен жады. М.Мұқанов жеткіншектердің таным үдерістерін былайша сипаттайды. Күнделікте оқу материалын ұғыну қабылдаудан басталады. Қабылдау тек бірдеме қарау, не соны тыңдау ғана емес, баста бар бейнелермен объектілерді салыстырып түсіну. Сондықтан қабылдау оқу үдерісінде ойлануды талап етеді. Қабылдау дегеніміз — мағлұматтарды тұтастығымен бейнелу. Егер қамтылатын материал қызықты болса, онда оқушылар осыған ғана көңіл бөліп, қиын материалдарды оқығысы келмейтіндігі кездеседі. Нәтижесінде, жеткіншек материалды тұтас қабылдай алмай, ақпараттың қандай да бір кесіндісі сияқты етіп, есінде сақтай алмауы мүмкін [4].

Жеткіншектің зейіні сабаққа қалыптасса, онда ол назарын бір нысаннан екінші нысанға аударып отыруға толық мүмкіндігі бар. Жеткіншектің жады мен есі едәуір дамыған және де білім мазмұнын мағынасына қарай есінде қалдыруды ұнатады. Сонымен қатар ол естігенін көпке дейін есінде сақтап, қажет мезгілде есіне жақсы түсіре алады.

Қазақ тілінен оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастырудың педагогикалық негіздері.

Қазақ тілінен оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастырудың педагогикалық негіздері дегенде, ең алдымен, оқушылар меңгеруі тиіс деп танылған қазақ тілінен берілетін білім мазмұны, қазақ тілін ана тілі ретінде оқуы арқылы оқушылардың тілдің кумулятивтік қызметін меңгеруі арқылы өзін-өзі тануы, тілдік санасы жетіліп, тілдік тұлға ретінде қалыптасуына игі ықпал ететін педагогикалық заңдылықтар қарастырылады. Қазақ тілінен берілетін білім мазмұны 11-жылдық мектеп бойынша және 12-жылдық білім беру моделі бойынша, түптеп келгенде, қазақ тілінің жүйесіне және тіл жүйесінен әр сыныптағы оқушылардың жас ерекшеліктеріне

сәйкес білім мазмұнын іріктеу мен сұрыптаудан өткізу талаптарына және білім беру үдерісін сапалы ұйымдастыру заңдылықтарына тығыз байланысты болады.

Қазақ тілін функционалдық сауаттылықты дамыту бағытында оқытуда педагогиканың, дидактиканың жаңашыл идеяларын қолдану керек. Бұл ретте оқу бағдарламасы, оқулық, оқу құралдары мен оқыту формалары, оқушының білімін тексеру мен бағалаудың жаңа формалары, жаңа оқыту технологиялары, білім мазмұнын сұрыптаудағы жаңашыл әдістер т.б. мәселелер аса өзекті болып табылады.

Қазақ тілін функционалдық бағытта оқытуда дәстүрлі дидактикалық және қазақ тілін оқыту ұстанымдарының жүйесі қатарында мынадай педагогикалық ұстанымдар басшылыққа алынғаны дұрыс деп санаймыз: когнитивтік ұстаным, креативтік ұстаным, рефлексивтік ұстаным. Көрсетілген ұстанымдардың оқушының ой операцияларының логикалық-сабақтастық желісін құрап, ауызекі сөйлеу мен жазу сауаттылығын қалыптастырып, дамытуда орны ерекше екендігін соңғы жылдардағы көптеген педагогикалық зерттеулер мен еңбектерде дәлелденіп келеді.

Қазақ тілінен оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыруда жаңа оқыту технологияларын қолдану. Қазақ тілін оқытуда оқушылардың сауаттылығын қалыптастыра отырып, тіл үйрену белсенділігін арттыру үшін интернет-технологияны қазақ тілін оқыту әдістемесінің орнықты бір компонентіне айналдыру керек. Мұндай істің бүгін үшін де, болашақ үшін де маңызы зор. Интернет-технологияны енгізудің қаншалықты маңызды екендігін соңғы 5–7 жылда барлық білім алушылар да, білім берушілер де анық түсінді деп айтуға болады.

Интернет-технологияның қазіргі кездегі даму барысын қадағалай отырып, онда әлеуметтік сервистер мен қызметтердің кең тарап келе жатқанын көре аламыз. Олар: блог, уики, покаст, твиттер, ютюб, қыстырма т.б. Оларды кең арналы жүйеде қолдануға қазақ тілін оқытудың кейс-стади, квест-сабақтар, электрондық-виртуалдық сабақтар, қашықтан оқыту т.б. сияқты заманауи жүйелерді қолдану әдістемелері арнайы зерттелуі керек.

Қазақ тілінің функционалдық-коммуникативтік грамматикасы — оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастырудың негізі. Қазақ тілі жүйесінен білім алу, қазақша тіл мәдениетін қалыптастыру, қазақша тіл және сөйлеу сауаттылығын қалыптастыру және дамыту арқылы қазақша *тілдік тұлға қалыптастыру* қазақ тілін оқыту арқылы оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытудың басты мақсаты болып танылады. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытуда қазақ тілінің функционалдық-коммуникативтік тұрғыдан меңгертілуі басты орында болуы керек. Қазіргі қазақ мектептеріндегі қазақ тілі әлі де болса, формалдық грамматика логикасы негізінде оқытылып келеді. Оның салдары – меңгертілетін таза грамматикалық ережелер мен сабақта, сабақтан тыс орындалатын жаттығулардағы тілдік талдаулардың оқушылардың күнделікті өмірінде қажетін атқара алмауына әкеліп отыр.

Қазақ тілін функционалдық-коммуникативтік бағдарда оқытуда «тілден – тілдік форма мен тілдің функциясына» және «тілдің функциясынан тілге» қарай жүру логикасы ұсталынады. Тіл жүйесіндегі тіл бірліктерінің қызметі –өзінен жоғары тұрған тіл бірлігін құруға қатысуы, сөйтіп адам сөйлеуінде барлық тіл бірліктерінің қызметінің көрініс табуы тілдің функционалдық ерекшелігі болып табылады.

Қазақ тілінің коммуникативтік қызметі дегенде, жай сөйлемнің, құрмалас сөйлемнің, мәтіннің адам ойын білдірудегі құрылымдық-жүйелік, мағыналық ерекшеліктері басты назарда болуы туралы айтылып отырғаны белгілі. Сөйлемнің коммуникативтік типі дегеніміз – коммуникациялық актідегі сөйлем шегіндегі

айтылымның функционалдық қолданыс мақсатын анықтайтын категория. Сөйлемнің ең басты қызметі де, белгісі де – коммуникация бірлігі ретіндегі болмысы. Сондықтан да сөйлемнің басты жіктемесі дәстүрлі тіл білімінде «коммуникацияның мақсаты» леп аталатын коммуникативтік ұстанымға негізделеді. Бұл ретте қазақ тілін қазақ мектебінде оқытудағы және қазақ тілін екінші тіл ретінде оқытудағы құзыреттердің басым орны танылады. Қазақ тілін оқытудың басты мақсаты – қазақ тілінің төменде көрсетілген басты қызметтерін теориялық және практикалық тұрғыдан меңгерту, өмірлік жағдаяттарда еркін әрі сауатты қолдануға дағдыландыру [5].

- Қазақ тілінің қатынас құралы ретіндегі қызметін ұғындыру және меңгерту.
- Қазақ тілінің адамның сезімді білдіру қызметі ерекшелігін меңгерту.
- Қазақ тілінің танымдық қызметін меңгерту.
- Қазақ тілінің адам ойын білдіру қызметін меңгерту.
- Қазақ тілінің кумулятивтік, яғни қазақ халқының тарихы мен мәдениетін

жинақтаушы, қызметін меңгерту.

Қазақ тілі жүйесінің барлық ішкі элементтері мен категорияларының қызметі, түптеп келгенде, қазақ тіліндегі мәтінді құруға бағытталады, соған арналады. Қазақ тілінің иегері болып табылатын әрбір адамның танымдық үдерісін санасына тіл арқылы таңбалауы, ішкі сезімін тіл көмегімен сыртқа шығаруы, басқа адаммен тілдік қарым-қатынасқа түсуі – қазақ тілі жүйесіндегі кішісінен бастап ең ірісіне дейінгі элементтердің түрлі грамматикалық байланыстарға түсуі арқылы сөйлеуші адамды «коммуникантқа» айналдыру қызметі деп түсініледі.

Қазақша сөйлеуші адамның толыққанды коммуникантқа айналуы үшін оның тек сөздің тура мағынасын біліп қоюы, сол тура мағынадағы сөздерді ғана грамматикалық байланыстар мен қатынастар арқылы сөйлем етіп құра алуы тым жеткіліксіз. Бұл мәселе тек қазақ тілін үйренуші өзгетілді адамдарға ғана байланысты деп ойламауымыз керек. Қазақ мектебіндегі, қазақы ортадағы қазақтарға да қазақ тілін коммуникативтік бағдарда оқытудың маңызы тіл дәрежесінің биіктігін ойы мен сана биіктігіне теңдестіре алатындай жүйе жасау және тәжірибеде қолдану болып табылады.

«Қазақ тілін ана тілі ретінде оқыту әдістемесі» мен «Қазақ тілін мемлекеттік тіл ретінде оқыту әдістемесі», «Қазақ тілін шет тілі ретінде оқыту әдістемесі» салалары зерттелуі күн тәртібінде өзектілігімен қойылып келеді. Бұл әдістемелердің әрқайсысында да қазақ тілінің коммуникативтік құзыретті қалыптастыру міндеті басқы орынға қойылып қарастырылуы керек.

Қазақ тілін оқыту жүйесіндегі сабақ формасы мен түрлерін, әдістерді жетілдіріп отыруға баса назар аударатыны бүгінгі күні көпшілік назарына тегіс танымал болып келеді.

Қазақ тілі сабақтарының тиімділігін арттырып, оқушылардың алған білімінің сапалы болуына не ықпал ете алады? Қазақ тілі сабақтарының тиімділігі, ең алдымен, оқушылардың іші пыспайтын, оқу іс-әрекеттеріне толы, нәтижесі жоғары деңгейде болу белгілерімен танылады. Ол үшін мұғалім сабаққа даярлығын тиімділікті арттыру мақсатында құруы керек. Сөз жоқ, мұғалімнің кәсіби шеберлігі мен білімінің жан-жақтылығы, деңгейі жоғары болуы бұл ретте үлкен орын алады.

Сабақ жоспарын әзірлеу – сабақтың әдістемелік сценарийін жасау – мұғалімнен режиссерлік қабілеттен кем емес таланттылықты қажет етеді. Сабақтың әдістемелік сценарийінде сыныптағы әр оқушының «өзінді рөлі» айқын берілуі керек. Сабақтың барлық кезеңдерінде мұғалімнің сабақ берушілік қана емес, басшылық, жетекшілік, қолдаушы, ынтымақшылдық болмысы айқын сезіліп тұруы тиіс. Мұғалім қазақ тілі сабақтарын «грамматикалық ережені айту», «жаттату», «талдаулар жүргізу» сияқты

ғана іш пыстыратын әдістермен шектемей, оқушылардың функционалдық сауаттылығын, яғни күнделікті өмір жағдаяттарында керек болатын білім мазмұнын теориялық және практикалық бағытта ұйымдастыруы міндетті. Сабақ үстінде оқушылардың «жеке» – «екеу» – «үшеу» – «төртеу» – бесеу немесе «топ» – «команда» – «сынып» – «жеке» түрінде жұмыс істеуін ұйымдастырып, тапсырмалардың осы желіде орындалуын қадағалауы тиіс.

Оқушылар білімін құзыреттілік негізінде бағалау. Қазақ тілін оқытудың сапасын дамытудың басты бағдарларының бірі тіл үйренушілердің білімділік деңгейін бағалау технологиясын жаңашаландыру болып белгіленді. Қазақ тілінен алған білімін бағалау мәселесі өзекті тақырып ретінде көп зерттеліп келеді.

Жалпы, адам баласының еңбегін шынайылықпен бағалау мәселесі адамзат үшін әлі де болса өзекті болып табылатыны белгілі. Соның қатарында оқушының ой еңбегінің бағалану мәселесі де күн өткен сайын ізгілендіру мен демократияландыру жағдайында адамгершілік талаптарымен шешілу жолдарын іздестіруде.

Қазақ тілінен тіл үйренушілердің білімін шынайылықпен бағалаудың мақсаты:

- білім алушылардың оқу қызметі нәтижесінде қолы жеткен шынайы ақпарат туралы мәлімет алуы және ол табыстарының білім беру стандарттарының талаптарына сәйкес келуі;
- қазақ тілі мұғалімінің оқыту қызметіндегі жайлы және теріс үрдістерді анықтау;
- білім алушылардың қол жеткен табыстарының жоғары не төмен көрсеткіште болу себептерін нақтылау және оларды болашақта түзету амалдарын қарастыру.

Қазақ тілін білім алушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру бағытында оқыту барысында білім алу нәтижесін бағалау және тексерудің қазіргі жүйесінің пәні негізгі құзыреттер деп аталады.

Қазақ тілін оқыту үдерісін білім алушылардың негізгі құзыреттерін қалыптастыру арнасына қарай бұрудың жалпы білімді тексеру мен бағалау жүйесіне тигізетін әсері үлкен болмақ. Білім алушылардың құзыреттілігінің сипаттамасы оның көпқырлы, көпқұрылымды болмысын көрсетеді. Құзыреттілік пән бойынша алынған білім мен білік-дағдының жайы жиынтығы емес. Бұл білім алу, оқу барысында оқушының түрлі ақпараттармен жұмыс жасау әдістерінің арқасында және ол білімді өмірде қолдануы арқасында топтастырыла жинақталған жаңа бір сапалық қасиеті болып табылады.

Бүгінгі күні әлемдік қауымдастық қатарында өзіне лайық орнын белгілеген біздің мемлекетіміз үшін қазіргі заман талаптарына байланысты өзіндік көзқарасы, саяси түсінігі бар, білімді әрі жоғары білікті жас ұрпақ тәрбиелеу қажеттігі туындап отырғаны сөзсіз.

Қазіргі заман балалардың функционалды сауатты болуын талап етсе, соның бірі – оқу сауаттылығы.

Оқу сауаттылығы:

- Ақпаратты табу;
- Мәтінді интерпретациялау;
- Рефлексия және бағалаудан тұрады.

Оқу сауаттылығы дегеніміз – қарапайым тілмен айтқанда бала өзі оқып отырған ақпаратты толықтай қабылдай біліп, ішінен негізгісін ала білуі.

Оқу сауаттылығын қалыптастыру үшін қазіргі кезде түрлі технологияларды пайдалануға болады. Сондай технологиялардың бірі – оқу және жазу арқылы

оқушылардың сын тұрғысынан ойлауын дамыту технологиясы болса, сонымен қатар білім беру мен білім алудағы жаңа әдістер болып табылады. Сын тұрғысынан ойлауды дамыту технологиясының негізгі ұстанымдары топтық жұмысқа, еркін ойлауға, жазбаша, ауызша ой алмасуға, мәтін мәнін ашуға, автор іріктеген сөздер мен сөз тіркестерінде жатқан ұғымдарды түсінуге, әрекеттестікке негізделген. Оқу сауаттылығы түсініп оқудан басталып, сөздер мағынасына, грамматика және тілдік, мәтіндік құрылымдарға талдау жасауды қамтиды. Оқу сауаттылығы бойынша оқушылар мектеп аясында және мектептен тыс уақытта нені оқитынын, қандай мақсатпен оқитынын білуі қажет.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012-2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспарын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 жылғы 25 маусымдағы № 832 Қаулысы.
2. Абай. Қара сөздері. - Алматы: Ғылым, 1995. - 306 б.
3. Мұқанов М. Жас және педагогикалық психология. - Алматы: «Атамұра», 1982. - 204 б.
4. Құрман Н., Есенова Г. Қазақ тілінен коммуникативтік жаттығуларды қолдану әдістемесінің ғылыми-әдістемелік негіздері. - Ақтөбе, 2010. - 144 б.
5. Құрман Н. Қазақ тілін оқытудың әдіснамалық негіздері. - Астана: «Таным», 2008. - 162 б.

ҚАЗАҚСТАННЫҢ БОЛАШАҒЫ – ҚАЗАҚ ТІЛІНДЕ

Исмаилова Ж.Н.

қазақ тілі мен әдебиет мұғалімі,
А.Н.Елгин атындағы № 1 ЖОББМ,
Павлодар облысы, Теренкөл ауданы

Аңдатпа: Қазақ тілі – қазақ халқының ана тілі болғандықтан, қазақ елінде, қазақ жерінде қазақ тілі өркендеп, қанатын кең жаюы тиіс. Оған қазақ халқының ұрпағы ғана емес, Қазақстандағы мекендеп келе жатқан барлық халық үлес қосуы керек. Ол үшін ана тіліміздің қадір-қасиетін өзіміз жетік біліп, насихаттауымыз керек.

Аннотация: Поскольку казахский язык является родным языком казахского народа, казахский язык должен процветать и расправлять свои крылья в казахской стране, в казахской земле. Не только потомки казахского народа, но и все народы, живущие в Казахстане, должны внести свой вклад. Для этого мы должны знать и пропагандировать ценность нашего родного языка.

Abstract: Since the Kazakh language is the native language of the Kazakh people, the Kazakh language should flourish and spread its wings in the Kazakh country, in the Kazakh land. Not only the descendants of the Kazakh people, but all the peoples living in Kazakhstan should contribute. To do this, we need to know and promote the value of our native language

«Өнер алды қызыл тіл» – деген қазақ халқы, тілдің барлық игіліктің бастауы екенін айтқаны ғой. Барша адамзаттың кешегі мен бүгінгі өркениетінің қозғаушы күші ретінде адамдарды біріктіріп те ажыратып та отыратын, рухани және материалдық мәдениетінің өзегі, қарым-қатынас құралы, адамдарды өзге мақұлықтардан ерекше ететін – тіл.

Қазақ тілі – Қазақстан Республикасының мемлекеттік тілі. Ол – әлемдегі тілдердің ішіндегі ең бай, қолданыс аясы кең тілдердің бірі. Қазақ тілі қазақ халқының – ана тілі. Тіл қай елде, ұлтта болсын қастерлі, қасиетті, құдіретті. Тіл әрбір азаматқа

ана сүтімен беріледі. Ана сүтімен бойға енген қасиет туған тілдің құдіретімен дамиды. Туған тілге деген құрмет пен сүйіспеншілік бала кезден басталуы керек. Айналада адамдарға, өзіңнің өскен ортаңа, Отанға деген ерекше сезім мен көзқарас туған тіліңді білуден басталады.

Тіл – ұлттың жаны. Ал ұлттың болашағы – оның ана тілі. Ал ана тілін жақсы білмейінше сауатты сөйлеп, сауатты жазбайынша, шын мәніндегі мәдениетті адам болмайсың. Тіл тағдыры – елдің тағдыры. Әр адам ана тілін біліп, оны құрметтеуге міндетті.

Ана тілінің қадір-қасиетін біле білген халқымыз оны ұлттың рухына, қазына байлығына балайды. Себебі, тіл – халықтың жаны, сәні, тұтастай кескін-келбеті, ұлттық болмысы. Адамды мұратқа жеткізетін – ана тілі мен ата дәстүрі. Біздің осындай халықтық қасиетті мұрамыз, ана тіліміз – қазақ тілі.

Тілсіз – тәуелсіздік, егемендіксіз – тіл болмақ емес. Тіл – тәуелсіздіктің қуатты тірегі, бірлік пен ынтымақтың жығылмас туы. Қазақ елі тәуелсіз мемлекет болып орнағалы ширек ғасырға таяу уақыт болды. Мемлекеттік тілі – қазақ тілі деп жарияланды.

Адамдар өз ана тілінің жойылып кетпеуі үшін барын беруге даяр. Ана тілі – халқымыздың рухани байлығы, баға жетпес асыл мұрасы. Оның қасиеті туралы қанша айтсақ та таусылмайды. Азаматтың қолындағы барлық асыл заты тозады, жоғалады, ал тіл тозбайтын ең қымбатымыз. «Ұлтқа тілінен қымбат нәрсе болмақ емес, бір ұлттың тілінде сол ұлттың сыры, тарихы, тұрмыс-тіршілігі, мінезі айқын көрініп тұрады» – деген еді біртуар ақын М.Жұмабаев [1]. Қынжылтатыны, қазір туған тілімізді шұбарлап, аралас сөйлейтіндер көп. Басқа халықты айтпағанда, өз ішіміздегі шала қазақтарды таза қазақ қылатын кез болды. Бүгінде кейбір адамның қазақ тілін білмеуі, білсе де сөйлемейтіні – қазақ тіліне зиян шектіруде. Туған тілден безінген азаматтарды көргенде К. Паустовскийдің «Туған тіліне жаны ашымаған адам жәндік» [2] деп ашына айтқаны ойға оралады. Елінің болашағын ойлаған әр азамат ана тілінің болашағына көмегін аямауы тиіс.

Бізге тек осы ұстанымды жүзеге асыруға бар күш-жігерді аямай, еңбек ету ғана қалды. Тәуелсіз Қазақстанның болашағы – біз, яғни, қазақ жастары. Демек, біздің міндетіміз – қазақ тілінің мәртебесін асыру болмақ. Осы тұста Елбасының «Қазақ пен қазақ қазақша сөйлессін» [3], – деген ұлағатты сөзін ескермей кету мүмкін емес. Тәуелсіздік алғалы бері тіл саясаты жүргізілуде. Мемлекеттік тілдің қолданылу аясын кеңейту мен тілге деген құрметті арттыру мақсатында көптеген мемлекеттік бағдарламалар мен іс – шаралар ұйымдастырылуда. Нәтижелері де аз емес.

Алайда жастар арасында, кейбір мекемелерде қазақ тілінің жайы ақсап тұр. Соны көріп жүрегің қан жылайды. Бір жағынан, әлі күнге дейін орыс тілінің ырқынан шыға алмай жүргендігімізден болар. Ата – анамыз орыс тілін ұлықтады. Қазақ халқы өзінің тілін, ділін, тіпті салт-дәстүрін ұмытардай халге жетті. Дегенмен «сабақты ине сәтімен» деген. Еліміз сан ғасыр аңсаған тәуелсіздікке қол жеткізді. Тіліміздің түп тамырымен жойылып кетпегеніне шүкіршілік етуіміз керек тәрізді.

Кешегі күндерде өз атажұртында отырып, өз тілін өгейсіп, жетім баладай жалтақ болған, тағдыр талқысы мен тепірішін көріп, құлдырап, Шекспирше айтқанда Өлім мен өмір айқасындай күй кешкен дара да дана тіліміз сан жылдар бодандыққамытын киген Одақ құрамындағы өзге түрік халықтары тілдері сияқты Мемлекеттік тіл мәртебесін қайта иеленіп, қайта түлеу үміті оянды. Тәуелсіздік алған 20 жыл ішінде мыңдаған жылдар бойы бабаларымыз ауызымен құс тістеген сұңғыла ойлы шешендер, ел намысын ту еткен көсемдер дамытқан ана тіліміз құлдырап кету жағдайына дейін

барып қайта түледі, қайта жаңғырды. «Бардан жоқ болмайды», деген осы да. Одақ құрамындағы өзге республикаларға қарағанда отарлау саясаты әріден қызу жүргізілген қазақ халқы өзгелерден де көбірек тепіріш көрді. Ұлтты құрту үшін, тілін, дінін құрту керек деген мақсатты берік ұстанған миссионерлік саясаттың кесірінен ана тіліміз көп азап шекті. Тіпті өз ана тілімізде сөйлеуге намыстанатын жағдайға жеттік. Қазақстанды айтпай-ақ қояйық, бұл жағдай кезінде негізінен таза қазақтар ғана жасайтын тілі, діні, ғұрып, әдеп-салты сары майдай сақталған деп, мақтаныш етілетін өз жеріміз. Ана тілінің қан мен қасиетке сіңірілуі ең алдымен отбасынан алған тәрбиеге байланысты жай. Егер әрбір ата-ана сәби дүниеге келген сәттен бастап тек ана тілінде сөйлеп, ана - тілін үйретсе тіл ұрпақтың санасына ана сүтінің қасиетімен дарымақ. Екіншіден ұлтымыздың ғасырлар бойы орыс бодандығында, кейін тоталитарлық өктем жүйенің қыспағында болуы ұлттық қасиетімізге, әсіресе тілімізге орасан зор нұқсан келтірді. Өзінің ана тілін білмейтін, шала білетін отбасылары мен әулеттер қалыптасты. Бұл да ұлттық қасиетімізді тамырынан ажыратқан тарихи кезеңдердің зобалаңы. Біз бұл дерттен арылып келеміз және арылуға тиістіміз. Егеменді ел болғандықтан, мемлекеттік тіл - қазақ тілін білу – елдің әр азаматының міндетті борышы. Мәселен, «Эсперанто» деген тілде сөйлейтін әлемде бір де бір адам жоқ, ол «өлі тіл» деген атау алған. Бүкіл әлемге мәлім, көптеген елдердің қолданысында жүрген латын әліпбиін бәріміз білеміз, бірақ латын тілінде сөйлейтін халық жоқ, латын тілі тек медициналық терминдерге атау болып қалған екен. Алаштың ардақты ұлы Ахмет Байтұрсынұлы «Тілі жоғалған ұлттың өзі де жоғалады» деген сөзінің астарында өзінің қазағының, өзі «ана тілі» деп айдар таққан қазақ тілінің болашағына деген алаңдаушылық сезімі жатқаны анық. Иә, Ахмет атамыз бекер дабыл қақпағанын қазақ тілінің бүгінгі мүшкіл халінен көріп отырмыз. Ұзақ жылдар бойы өзге елге бодан болған кезеңде, саясаттың қысымынан мүлдем жоғалуға таяған тіліміздің еңсесін, еліміз тәуелсіздігін алғаннан кейін көтере алмай-ақ келеміз.

Әрине, елбасымыз қолынан келгеннің бәрін жасап, миллиардтаған қаражат бөліп, «Қазақпен қазақ қазақша сөйлессін!» - деген ұран тастап, жыл сайынғы халқына жолдаған жолдауында мемлекеттік тілдің мәртебесін көтеру туралы сөз қозғап жатыр. Біздің халықтың құлағы керең бе, әлде көкірегі керең бе? Керең болмаса неге естімейді? Өзге ұлттарды айтпағанда қазақ халқы неге алаңдамайды? Абайдың «қамсыз қазақ» деген сөзі осындайдан айтылған болар.

Кешегі өткен алаш қайраткері Міржақып Дулатұлының «Қазақ тілінің мұңы атты» мақаласында: «Мен заманымда қандай едім? Мен ақын, шешен, тілмар бабаларыңның бұлбұлдай сайраған тілі едім. Мөлдір судай таза едім. Жарға соққан толқындай екпінді едім. Мен наркескендей өткір едім. Енді қандаймын? Кірленіп барамын, былғанып барамын. Жасыдым, мұқалдым.

Мен не көрмедім? Маған әкеліп араб пен парсыны қосты. Бертін келе шүлдірлетіп ноғайды, былдырлатып орысты араластырды...» [4], - деп өткен ғасырдың отызыншы жылдары шырылдаған Міржақып атамыз, бүгінгі қазақ тілінің күйін көрсе, «Қазақ тілінің қазақпен қоштасуы» деп мақала жазар ма еді, бәлкім?

Бүгінде жастарымыз өз тілінде сөйлеп, ұлттық өнерді танып, Құрманғазының, Тәттімбеттің күйлерін, Бибігүл Төлегенова, Қайрат Байбосынов сында әнші аға-әпкелерімізді тыңдағаннан гөрі өзге елге еліктеп, өздері түсінбейтін тілде айтылған шет елдің әндерін тыңдап, жаман өнеге беретін қайдағы бір шет елдік әншілерге еліктейді. Осы орайда Қадыр Мырза Әлі атамыздың «Әкесінен гөрі де әумесерлер, айдалада біреуді көп тыңдайды» [5] - деген сөзі еске түседі. Сонда бүгінгі жастарымыз өз тілінен, өз ұлтынан жеріп, өзгелерге еріп, әумесер болып бара жатпай немене?

Әрине көпшіліктің ішінде көкірегі ояу, көзі ашық, ұлтжанды жастарымыз да жоқ емес, тек солардың қатары толастай берсе екен деп тілейік. Себебі Қазақстанымыздың болашағы – жастар. Бәрі жастардың қолында. Ұлтымыздың ұлт болып қалуы үшін ең алдымен тіліміздің жағдайын жақсартуымыз керек. «Үмітсіз – шайтан» - дегендей, біз, қазақ үмітін үзбеген елміз. Сондықтан алдағы уақытта тіліміздің дамуы үшін, қазақ тілі тек қағаз жүзінде ғана мемлекеттік тіл болып қалмас үшін, бәріміз тер төгуіміз керек. Яғни тілдің жаппай қолданысқа еніп, адамдар қазақша үйреніп, қазақша сөйлеуге тырысу үшін нақты әрекеттер жасалу қажет.

Менің ойымша, ол үшін керекті ең алдымен тілді үйренуге деген мұқтаждық туғызу. Әрбір қазақ тілді адам кез келген уақытта кімге болса да қазақша сөйлеп, сұрақ қойса да, жауап берсе де қазақша бергені жөн. Сонда дүкенге барса да, емханаға барса да, дәріханаға барса да қазақша білмегендіктен қажетін айтып жеткізе алмаған адам ойланбас па еді? Белгілі бір қоғамдық шараларда қызықты бағдарламалар, ойындар қазақ тілінде ғана өткізілсе, тіл білмейтін адамдар қызықтан құр қалғанынан қапаланып, қазақ тілін білу керек ендігін түсіне бастайды деп ойлаймын. Екіншіден, қазақ тілінде сөйлеу жастар арасында сәнге айналу керек. Бұл жастардың тілге деген қызығушылығын, оны үйренуге деген ынтасын оятады. Ол үшін арнайы бағдарламалар әзірленіп, көшелерде көзге түсетін әдемі суреттері бар жарнама парақтарына қазақша сөйлеуге шақыратын жалынды сөздер жазылуы керек. Әр қазақ отбасында ата-анасы балаларымен тек қазақша сөйлеп, балаларын үнемі қазақша сөйлеуге тәрбиелеуі керек.

Қадыр Мырза Әлі атамыздың:

*«Ана тілің –арың бұл,
Ұятың боп тұр бетте,
Өзге тілдің бәрін біл,*

Өз тіліңді құрметте!»– деген сөзінің мәнін терең түсініп, ана тілімізді арымыз, ұятымыз деп бағаласақ, сол ар-ұятымыздан айырылып қалып, досқа күлкі дұшпанға таба болып, Аллаһтың аманатына қиянат жасап, ұлттық рухымызды құлатып алмайық.

Сондықтан қазақ жастары намыс туын көкке көтеріп, ұлты үшін, тілі үшін күресе білсе, қазақ тілі өлмейді, қанатын кең жайып, жеңіске жетеді!

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Төлеу А. Тіл – бәрінен қымбат // «Ана тілі» газеті. 21 қазан 2017//<https://anatili.kazgazeta.kz/news/45454>
2. Ақназаров К. «Қазақ тілі – мәртебем» // «Ауыл жаңалығы» газеті. 2019//https://auil-zhanaligi.kz/index.php?option=com_content&view=article&id=5830:2019-09-23-04-38-26&catid=1:2011-11-15-11-49-39
3. Қазақ қазақпен қазақша сөйлесейік. «Тарихи Атажұрт» қоғамдық бірлестігі. «Тіл әлемі». 12.2.2018// <https://tilalemi.kz/article/1218>
4. ДулатовМ. «Қазақ тілінің мұңы»//«Тіл әлемі» газеті. 2.11.2017//<https://tilalemi.kz/article/1075-.html>
5. Алькей А. «Қазақстанның болашағы – қазақ тілінде»//<https://infourok.ru/azastanni-bolashai-aza-tilinde-atti-maala-1477285.html>

МЕКТЕПТЕН ТЫС ОРЫНДАРДА САБАҚ ӨТКІЗУДІҢ ТИІМДІЛІГІ

Ихсанова А.

қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалім-сарапшысы,
педагогика ғылымдарының магистрі,
Назарбаев Зияткерлік мектебі,
Орал қ., Қазақстан

Аңдатпа: Мақалада мектептен тыс орындарда өткізілетін сабақтардың оқушыларды дамытудағы рөлі туралы жазылған. Музейде өткізілген сабақтың тәжірибесі талданып, зерттеу нәтижелері сипатталған.

Аннотация: В статье описывается роль занятий вне школы в развитии учащихся. Анализируется опыт урока, проведенного в музее, и описываются результаты исследования.

Abstract: The article describes the role of extracurricular activities in the development of students. The experience of a lesson held in a museum is analyzed and the results of the study are described.

Кіріспе

Білім берудің стандартты формасы – сабақтар. Сабақ процесі адам баласының танымының кеңеюін, ғылымдарға қызығушылығын, өзін-өзі дамытуын, жан-жақты, соның ішінде, зерттеушілік дағдыларының дамуын қамтамасыз етеді. Бұл орайда, оқушының қабілетінің, қызығушылығы мен ынтасының болуы маңызды рөл атқарады.

Сабақтардың құрылымы мен ұйымдастырылуының дұрыс және тиімді болуы тікелей пән мұғаліміне байланысты. Сабақ жоспары дұрыс құрылмаса, жоғары интуитивмен өткізілмесе, оқушының қызығушылығы азайып, қабілеті төмендеп, тіпті пәнді мүлде жек көріп кету қаупі де бар. Ойланып көрейік, аптасына 4 сағат өтетін пән бірсарынды болып, әдістері қайталана берсе, оқушы жалықпай ма? Оқушының сабақтан жалығуы, қызығушылығының төмендеуі – басты проблемаға айналуы мүмкін... Аптасына 4 рет түстері мен дизайны өзгермеген таныстырылым (слайд), сабақты өткізу әдістері қайталана берсе, әрине, оқушылардың қызығушылығы әлсірейді. Мұғалімнің дауыс ырғағы мен мимикасы, қол қимылын (жесттерді) қолдануы, тіпті сабаққа киіп келетін киімдері де оқушыларға әсер ететінін ескергеніміз жөн.

Осы мәселелерге назар аудара отырып, «Мектептен тыс орындарда сабақ өткізудің тиімділігі» тақырыбында эксперименттер өткізіп, тиімділігін зерттеу қолға алынды.

Оқу жылының басында 7 д сыныбы оқушыларының қызығушылығы, елгезектігі бірден көзге түсті. Олардың саналарындағы сәулені, көп білсем деген талпынысын жоғалтып алмау үшін, әр сабаққа мазмұны терең, есте сақтауға болатын аргументтері бар мәтіндер мен бейнероликтер, олардың жас ерекшелігіне сәйкес әдістер енгізілген қысқа мерзімді жоспарлар дайындалды. Сол әдістер мен формалардың ішінде ерекше тиімді болғаны, жақсы нәтиже бергені – мектептен тыс орындарда өткізілген сабақтар. Мұндай сабақтарды ұйымдастырудың өзіндік қиындықтары да бар. Мәселен, оқушыларды объектіге апарып-әкелуге көліктің қажет болуы, сабақ уақытының (80 минут) жетпеуі, мектептен тыс мекеменің бос болмауы сияқты кедергілер кездесуі мүмкін.

Зерттеу шаралары ғаламтордан осы тақырыптағы мәліметтерді іздеуден басталды. Мектептен тыс орындарда өткізілген сабақтардың тәжірибелері негізінде жазылған мақалалар базасы жасалды, оқылды, тиімді-тиімсіз ерекшеліктері ескерілді.

Әдебиеттерге шолу

«Урок вне стен школы» (<https://sites.google.com/site/mclassnewlessons/sovremennyj-urok/mode-li-uroka/urok-vne-sten-skoly>) [1] мақаласында паркте, музейде, театрда, кітапханада өткізілетін сабақтардың ерекшеліктері сипатталып, тәжірибе негізіндегі мысалдар келтірілген. Аталған мақалада: «Мектептен тыс жерде өткізілген кез келген сабақтың келесі белгілері болуы керек дейді. Олар:

1. нақты мақсаттың болуы;
2. жоспарланған нәтиже;
3. оқушылардың белгілі бір жоспар бойынша ұйымдастырылған оқу-танымдық іс-әрекеті» [1].

Осы мақаланың «Бұндай сабақтардың ерекшелігі» бөлімінде: «оқушылар сабақ бойынша тапсырмаларды аудиторияда алады, сабақтың өзі аудиториядан тыс өткізіледі, нәтиже аудиторияда шығарылады», - деген тұжырым бар. Зерттеу және апробация жасау барысында бұл тұжырымды өзгертуге болатындығы анықталды. Қалай? Сабақты бөліктерге бөлмей-ақ, сол сабақ өткізілетін мектептен тыс мекемеде тапсырмаларды беруге, сабақты толықтай өткізуге, нәтижені де сол жерде шығаруға болады.

Зерттеу әдістері

Зерттеу жұмысын бастар алдында оқушыларға төмендегі сұрақтар қойылып, жауаптары тыңдалды:

1. Музейде, театрда, кітапханада, парктерде болып көрдіңіздер ме?
2. Ол жерлерге кімдермен бардыңыздар?
3. Музейде, театрда, кітапханада, парктерде өткізілген сабақтарға қатысып көрдіңіздер ме?

Яғни, зерттеу «сұрақ-жауап» әдісі арқылы басталды. Оқушылардың көпшілігі ол орындарда болғандығын айтты. Ешқайсысы мектептен тыс орындарда өткен сабақтарға қатыспаған болып шықты.

Біздің тәжірибеде 7 сынып оқушыларына Орал қаласындағы Мәншүк Мәметова мемориалдық музейінде «Мәншүк Мәметованың ерлігіне тағзым» тақырыбында сабақ өткізілді. Конференция-сабақ «Мәметовтер отбасы» залында оздырылды. Конференция-сабақ болғандықтан, сабақтың пленарлық бөлімінде пән мұғалімі (мен) оқу және сабақ мақсатымен, берілетін тапсырмалармен таныстырып, сынып оқушылары секциялық жұмыстарды жүзеге

асыратын «жас зерттеушілер» рөлінде топтарға бөлініп, зерттеу қоржындарын төмендегіше толтырды:

1. 1-секция бағыты – «Мәншүктің балалық шағы» - Концепциялық кестеге;
2. 2-секция бағыты – «Мәншүктің анасына жазған хаттары» - Семантикалық картаға;
3. 3-секция бағыты – «Мәншүктің ерлігі» - Ментальді картаға .

Гипотеза: мектептен тыс мекемелерде өткізілетін сабақтардың нәтижесін зерттеу арқылы мекемеаралық байланысты арттырып, бірлескен жұмыстарды көбейту.

Зерттеудің нысандары: Орал қаласындағы Мәншүк Мәметова мемориалдық музейі, Жұбан Молдағалиев атындағы облыстық әмбебап кітапхана, А.Гайдар атындағы қалалық кітапхана, Хадиша Бөкеева атындағы облыстық драма театры, Қадыр Мырза-Әлі атындағы орталық, «Атамекен» өнер орталығы.

Нәтиже

Тәжірибедегі зерттеудің нәтижесі: мектептен тыс орындарда өткізілген сабақтардың тиімділігі:

- Оқушылардың сабақ үстінде өздерін еркін ұстауы;
- Танымайтын адамдармен тез тіл табысып, диалог орнатуы;
- Мектептен тыс мекемелердегі мәліметтерді, құрылғыларды, заттарды, сұхбаттарды сабақ тақырыбын ашуда жан-жақты пайдалана алуы;
- Көп мәліметтердің ішінен қажеттілерін сұрыптап, ықшамдап қолдануы;
- Мекеме қызметкерлерімен диалог, сұхбат, репортаж барысында дұрыс құрылымдалған сұрақтар қойып, жауаптарын тезистей алулары;
- Мектептен тыс жерлерде мәдениеттілік сақтауы;
- Оқушылардың көшбасшы образында болуы;
- Есте қалатын танымдық мәліметтер жинақтауы;
- Ойын еркін жеткізе алатын, кез-келген ортада өзін сенімді ұстайтын оқушылар көбейді;
- Сыртқы ұйымдармен байланыс орнатылды.

Орынбор қаласындағы бір мектептің орыс тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі Петряева Светлана Анатольевнаның «Из бабушкиного сундука» тақырыбында өткізген музей сабағы туралы мақалада: «Юные посетители сами превращаются в серьезных исследователей, изучая памятники прошлого, которые хранят память о предках, олицетворяют «связь времён». И возможно здесь в музее, ребята открывают впервые для себя, что многое из того, чем мы пользуемся, и что существует в нашей современной жизни, - получено в дар от прошлого», - деген тұжырым бар [3]. Автор бұл мақаласында оқушылардың зерттеушілік дағдыларына музей сабақтарының тигізер пайдасы мен әсерін жоғары бағалаған. Біз өткізген сабақтың да тиімділігі мен әсері жоғары болғаны сөзсіз. «Әженің сандығы» музейінен оқушылар орыс халқының ұлттық киімдері мен ыдыстары туралы мәліметтер жинаған болса, 7 сынып оқушылары Кеңес Одағының Батыры Мәншүк Мәметованың балалық шағы мен ерлігі туралы мәліметтермен сусындады. Екі музейден де оқушылар танымдық-теориялық білім ала алды.

Сонымен қатар, Н.Власованың «Музейные уроки в образовательном учреждении в системе музейной педагогики» тақырыбындағы мақаласында: «Музейные уроки «привязываются» к учебной программе Всеобщей истории. Урок в музее организуется с целью приобретения дополнительных знаний по определенной учебной программе, составлен в соответствии с образовательными стандартами и школьными программами по Всеобщей, Отечественной истории и предметной области «Искусство», - деген пікір жазылған. Осы мақалада музейлерде өткізілетін сабақтардың кезеңдеріне төмендегідей жіктеу жасаған:

- 1-кезеңде пән мұғалімі оқушыларға теориялық білім мен терминдерді таныстырады;
- 2-кезеңде музей қызметкері пән мұғалімімен бірге қажетті мағлұматтарды түсіндіреді және сабақ соңында жасалған жұмысты бағалап, үйге тапсырма береді;

- 3- кезеңде оқушы өздік жұмыстарын бастайды: ғылыми-зерттеу жұмысына тақырып таңдап, зерттеуін жүргізеді, - делінген [4] . Бұл кезеңдердің ішіндегі үшіншісіне мән беру керектігі байқалды .

Алдағы уақытта, музейде өткізілетін сабақтардан бұрын оқушыларды қызықтыратын тақырыптар базасын жасап, алдын ала дайындық жүргізілуін ұйымдастыру туралы ойландым. Сабақшілік кіші зерттеулерді ғылыми жобаларға айналдыру қажет деген тұжырымға келдім.

Н.Сазонова өзінің «Музейный урок «Юный музейщик». Урок посвящение в члены музейного сообщества» деген мақаласында: «С помощью музейной среды можно включить ребенка в сферу истинной культуры, где нет места вандализму, где интересно не разрушать, а созидать. Эту проблему и призвана решить данная программа, которая главной целью ставит не обучение ребенка ориентироваться в музейном зале, не воспитание потребителя культуры, а умение самому создавать культуру, то есть стать ее творцом», [5] - деп тамаша бастама көтереді.

Мен үнемі әлеуметтік желілерде болсын, ауызекі сұхбаттар барысында болсын, жастардың санасын сәулелендіру керектігі туралы жиі айтамын. Н.Сазонованың мақаласын оқығаннан кейін, айта бергеннен гөрі әрекеттерге көшу керектігін түсіндім. Шынымен, мәдениеттілікті үйретпеу керек, қолдарымен жасатудың тиімділігін түсіндіруіміз керек екен. Сондықтан да, бастаған істі келесі кезеңдермен жандандыруды қолға алуға бет қойдым:

- бірінші: тақырып бойынша осыған дейін зерттелген, көпшілікке ұсынылған мақалалармен, диссертациялармен танысу.

- Екінші: мектептен тыс мекемелермен келіссөздер жүргізу.

- Үшінші: күнтізбелік-тақырыптық жоспардағы тақырыптар бойынша мекемелерді жүйелеу.

- Төртінші: сабақтарды жоспарлау, ресурстар дайындау.

- Бесінші: сабақтарды өткізу. Кері байланыс жасау.

- Алтыншы: өткізілген сабақтарды зерделеу, рефлексиялық жазба дайындау.

- Жетінші: баспасөзде жариялап, тәжірибе алмасу.

- Нәтижелерін бақылап отыру.

Қорытынды

Сабақтарды мектептен тыс орындарда өткізу оқушылар ғана емес, ата-аналардың да назарын аударды. Себебі оқушыларды мектептен тыс жерлерге шығару үшін ата-аналардың келісімі қажет екендігі белгілі. Мектептен тыс орындарда өткізілетін сабақтардың ерекшелігі – теориялық білім мен практикалық жұмыстар бірге жүргізілуінде. Оқушылар мектептен тыс ұйымның мамандарымен сөйлеседі немесе мәліметтерді өздері іздеуге мүмкіндік алады. Яғни, оқушы-лардың белсенділігі артады. Оқушылардың жалығып кетуіне жол берілмейді.

Сыныптағы сабақта көп сөйлемейтін оқушылар мектептен тыс ұйымдастырылған сабақта сыныптастарына, барған мекеменің мамандарына, мұғаліміне сұрақ қойып, әдеттегі ұяңдығынан ажырай бастайды екен.

Музейде өткізілетін сабақтарда теорияны мұғалім мен музей гиді, қор сақтаушысы айтып түсіндіреді. Ал, музей жәдігерлері практикалық жұмыста жан-жақты көмектесе алады. Жәдігерлердің барлығының да белгілі бір тарихы болады. Сол тарих жәдігердің тұсында жазулы болады да, оқушы оны жазып алады және музей қызметкеріне сұрақ қою арқылы зерттейді.

Кітапханада өткізілетін сабақтарда теория мен практиканы кітап парақтарынан оқушы өзі іздейді.

Ботаникалық бақтарда болатын сабақтарда оқушылар өсімдіктерді суретке түсіреді, жапырақтарына, сабақтарына, дестелеріне назар салады. Гербарий жасайтын өсімдіктер жинауға да болады.

Театрда өтетін сабақтарда оқушылар қойылымдар көреді, сыныпқа келіп, сұрақтар құрастырады, рөлдерді қайталау арқылы мазмұнын естеріне сақтайды.

Мектептен тыс орындарда өткізілетін сабақтар оқушыларға да, ата-аналарға да ұнайтыны сөзсіз. Мұндай сабақтардың ұйымдастырылуы және оқушылардың қауіпсіздігі басты назарда болатынын ұмытпау керек.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Халимульдина-Прокопенко А. Звездный час Маншук. – Алматы: «Жалын», 1985. - 32, 71 б.
2. Бітібаева Қ. Әдебиетті оқыту әдістемесі. - Алматы: «Рауан», 1997. - 20-23 б.
3. Урок вне стен школы <https://sites.google.com/site/mclassnewlessons/sovremennyj-urok/modeli-uroka/urok-vne-sten-skoly>
4. Образцов Эдуард (10.03.2020). Уроки вне класса: опыт московских школ. (<https://pedsovet.org/article/uroki-vne-klassa-opyt-moskovskih-skol>).
5. Петряева Светлана, (19.12.2010). Музейный урок "Из бабушкиного сундука.." <https://nsportal.ru/shkola/vneklassnaya-rabota/library/2010/12/19/muzeynyj-urok-iz-babushkinogo-sunduka>
6. Власова Н. (02.04.2016). Музейные уроки в образовательном учреждении в системе музейной педагогики. <https://nsportal.ru/shkola/istoriya/library/2016/04/02/muzeynnye-uroki-v-obrazovatelnom-uchrezhdenii-v-sisteme-muzeynoy>
7. Сазонова Н. (23.09.2014). Музейный урок «Юный музейщик» Урок посвящение в члены музейного сообщества. <https://nsportal.ru/shkola/istoriya/library/2014/09/23/muzeynyj-urok-yunnyj-muzeyshchikurok-posvyashchenie-v-chleny>

ӘР ХАЛЫҚТЫҢ АНА ТІЛІ – БІЛІМНІҢ КІЛТІ

Кабдыкаримова А.А.

қазақ тілі мен әдебиеті пән мұғалімі,
Павлодар қаласының №39 инновациялық үлгідегі
гимназия сыныптары бар жалпы орта білім беру мектебі

Аңдатпа: Қай халықтың болмасын тағдыры ғұмырлы, тәуелсіздігінің тұғырлы болуы ана тіліне тікелей байланысты. «Тіл тағдыры – ел тағдыры» деп бекер айтылмаса керек. Мақалада ана тіліміздің мәртебесі мен қазіргі қоғамдағы орны туралы айтылады. Қазақ тілін оқытудағы сандық технологияларды қолдану және ана тіліміздің қолданыс көкжиегін кеңейтуде қолданылатын озық педагогикалық іс-тәжірибелер мен белсенді әдістер туралы баяндалады. Сөйлеу мәдениеті мен тіл тазылығы туралы және дағды мен оқу мақсатына қол жеткізу барысында қолданылатын әдіс-тәсілдердің маңызы мен орны туралы кеңінен тарқатып айтатын боламыз.

Аннотация: Долгосрочная судьба любой нации и стабильность ее независимости напрямую зависят от ее родного языка. Не спроста сказано «Судьба языка – судьба страны». В статье говорится о статусе нашего родного языка и его месте в современном обществе. Рассказывается о педагогических практиках, связанных с использованием цифровых технологий в обучении. Казахский язык и расширение горизонтов использования родного языка. О культуре речи и чистоте языка. Мы будем широко говорить о важности и месте используемых методов в процессе достижения умений и целей обучения.

Abstract: The long-term destiny of any nation and the stability of its independence directly depends on its mother tongue. "The fate of the language is the fate of the country" is not for nothing. The article talks about the status of our mother tongue and its place in modern society. It tells about pedagogical practices related to the use of digital technologies in teaching the Kazakh language and expanding the horizons of the use of our mother tongue. About speech culture and language purity and We will talk widely about the importance and place of the methods used in the process of achieving the skills and learning goals.

Қай халықтың болмасын тағдыры ғұмырлы, тәуелсіздігінің тұғырлы болуы ана тіліне тікелей байланысты. «Тіл тағдыры – ел тағдыры» деп қазақ халқы бекер айтпаса керек. Өйткені, тілі мәртебелі, құрметті, қадірлі болған қоғамда ғана тәуелсіздік пен бейбітшілік жалауы мәңгі желбірейді. Қазақстан көп ұлтты мемлекет екені баршаға мәлім. Тіл ортақ болмай қоғам топтаспайды. Сол себептен, ана тіліміз барша ұлт өкілдері үшін құрметті, мәртебелі ал, өз ұлтымыз үшін зор мақтаныш болуы керек. Тіл ғұмыры тарам-тарам тағдыр жолдарынан тұрады. Ана тіліміз қандай қасірет шекпеді, нені бастан өткермеді десеңізші. Тәуелсіздік алған ордалы отыз жылда ана тіліміз де ұшқан құстай қанатын еркін қағып, балапан қаздай мойыны бекіді. Біздің тіліміз көркем, табиғаты бай, үні әсем, әуезді тіл. Дана Абай, Ахмет, Мұхтар, Шоқан сөйлеген, үш бидің қара қылды қақ жарып әділетті ту еткен дара, дана тілі. Ендеше, туған тілді жүрекпен сүю, оның мәртебесі мен құрметін өз тұғырына лайықты түрде бағалай білу, бүгінгі аға буынға үлкен жауапкершілік, өскелең ұрпаққа құрметті аманат болмақ. Түркі тілінің гауһары – қазақ тілі.

XXI ғасыр – ғылым ғасыры. Сондықтан жас ұрпаққа, жас буынға жаңаша білім беру жолында түбегейлі өзгерістер жүріп жатыр. Олай болса, мектептегі білім беру ісі ғылыммен тығыз байланысты болып, жаңа дәуір жаңалықтармен суарылып отыруы тиіс. Білім – адамзаттың терең және үйлесімді дамуын бекітетін құралдардың бірі, прогрестік, әлеуметтік тұрақтылық пен ұлттық қауіпсіздіктің маңызды факторы [1]. Қазіргі білім беру үрдісі адамның ішкі табиғи мүмкіндіктерін ашып, сыртқы әлеммен әлеуметтік қарым-қатынастарда өз орнын табуға, өзін шығармашылықпен өзгертуге белсенділік танытуға ықпал етуі тиіс. Қазіргі таңдағы білім саласында, жүргізіліп жатқан реформаның басты мақсаты – ой-өрісі жаңашыл, шығармашылық деңгейде қызмет ете алатын, дүниетанымы жоғары, білімді, бәсекеге қабілетті жан - жақты қалыптасқан жеке тұлғаны тәрбиелеу. Заманауи педагогикалық технологиялар туралы сөз қозғалғанда ең алдымен, «технология» деген не? -деген ой келеді. Технология – бұл қандай да бір істе, шеберлікте, өнерде қолданылатын тәсілдер жиынтығы [2]. Қазақ тіл білімінің дамуы мен бүгінгі ана тілінің мәселелері туралы тарқатып айтатын дүниелер көп. Қазіргі білім беру талабы – үш тілді білім беруге басымдық беріп отыр. Тіл маманы ретінде, білім алушыларға қазақ тілін озық педагогикалық іс-тәжірибелер арқылы, сандық технологияларды қолдана отырып оқыту басты мақсат болуы тиіс. Тіл мен әдебиетті жанымен сүйіп, ақыл-ойымен түсініп оқыған баланың интеллектуалдық ойлау дәрежесі әрі рухани байлығы, қарым-қабілеті жоғары болады. Нәтижеге бағытталған оқыту үдерісінде сабақты жүйелі жүргізу маңызды. Қазақ тілі мен қазақ әдебиеті пәндерін оқытуда оқу мақсатына сәйкес сандық технологияларды қолдану арқылы оқушылардың танымдық белсенділігін арттыру мәселесі әрқашан маңызды. Бүгінгі таңда инновациялық технологиялар арқылы білім беру ісіне ерекше көңіл бөлініп, қолға алынып отыр. Соған сәйкес білім саласына заман ағымына сай жаңа бағдарламалар, жаңа технология әдіс-тәсілдері енгізілуде. Осы идеялардан оқытудың және тәрбиелеудің инновациялық технологияларын қолдану қажеттілігі туындайды. Білім саласындағы жаңа көзқарас тұлғаның дамуы мен нәтижеге бағытталған білім

беруді көздейді. Сондықтан, білім жүйесін құру, оқушыларға қазіргі заман талабына сай білім беру – бүгінгі күннің ең өзекті мәселесі.

Жаңа ақпараттық технологиялар дегеніміз – білім беру ісінде ақпараттарды даярлап, оны білім алушыға беру үрдісі. Сонымен бірге, ақпараттық коммуникативтік технология сабаққа дайындалуда қосымша ақпаратты іздеуді кеңейтеді. Интернеттің іздеу жүйесі арқылы қызықты мәліметтер, көрнекіліктер таба аламыз. Сонда, білім беру жүйесінде ақпараттық-коммуникативтік технологияларды қолдану мынадай нәтижелерге қол жеткізеді:

- – оқушылар электронды оқулықтармен және интернет желісімен жұмыс істей алады;

- – оқушының білімі қысқа мерзімде және кез келген уақытта бағаланады;
- – орындаған жұмыстарының қателерін бірден көруге мүмкіншілік тудырады;
- – интерактивті тақтаны еркін қолданады;
- – ақпараттық мәдениетін дамытады;
- – зерттеу дағдылары дамиды;
- – оқушылардың пәнге деген қызығушылықтары артады;
- – әрбір оқушының шығармашылық мүмкіндігі ашылады.

Бүгінгі таңда республикада компьютерлік бағдарламалар шығарылып, оқытудың жаңа технологиялары оқу үрдісінде кеңінен тарап, қолданыста 243 түрі пайдаланылып, оң нәтижелер беруде. Олар – В.Фирсовтың саралай оқыту [3], П.Эрдниевтің дидактикалық бірліктерді шоғырландыру [3], Ш.Амонашвилидің ізгілікті-тұлғалық оқытуы [3], В.Монаховтың оқыту үрдісін жобалау [3], М.Жанпейісованың модульдік оқыту [3], Ж.Қараевтың деңгейлік саралап оқыту [3], Г.Селевконың өзін-өзі дамыта оқыту [3] және т.б.технологиялары. Аталған технологиялардың қазақ тілін басқа ұлт өкілдеріне оқытудағы маңызы ерекше. Тіл мәселелерін шешу және дамыту мектепте атқарылатын жұмыс деңгейіне байланысты. Өйткені, өскелең ұрпақтың балғын санасына бай тіліміздің нәрін сіңдіріп, көкірегіне ұялатуға әр пән мұғалімі ауқымды істер атқаруы тиіс. Бірақ, оқушының тілін қалыптастыру үшін, мұғалімнің өзі бір құзыреттілікке жетуі керек. Сол үшін оқушы санасына, қазақ тілі ертеңгі күні үлкен өмірге араласқанда оның қоғамдағы қызметіне көмегін тигізетін, жұмысында, күнделікті өмірінде қажетіне жарайтыны туралы ұғымды сіңіру керек. Қазақ тілін оқыту барысында оқушының тілін дамытып, сөз байлығын арттыру ең маңызды жұмыстардың бірі. Осы орайда Ж.Аймауытовтың мына пікірі еріксіз еске түседі: «Сабақ беру – үйреншікті жай ғана шеберлік емес, ол- жаңадан жаңаны табатын өнер» [4]. Сондықтан қазіргі таңдағы сандық технологияларды, белсенді әдіс-тәсілдерді пән ерекшелігіне қарай қолдана білу - оқыту мақсатына жетудің бірден-бір жолы. Қазақстан Республикасының «Білім беру туралы» Заңында еліміздің білім беру жүйесінің басты міндеттері атап көрсетілген. Соның бірі: «Білім беру жүйесін ақпараттандыру, оқытудың жаңа технологиясын енгізу, халықаралық коммуникациялық желілерге шығу» [4] делінген. Бұл міндеттерді шешу үшін, нәтижеге бағытталған білім берудің жаңа жүйесіне көшу үшін әр мұғалім, жеке тұлға күнделікті ізденіс арқылы барлық жаңалықтар мен өзгерістерге батыл жол ашарлық жаңа тәжірибеге, жаңа ақпараттық технологияларға, әлеуметтік, тұлғалық және жеке құзыреттіліктерге ие болуы тиіс. Бұл талаптар күнделікті әдістемелік жұмыстың жүйелі түрде ұйымдастырылуы негізінде жүзеге асырылады.

Жаңа ақпараттық технологияларды пайдалану арқылы дамыта оқыту, қашықтықтан оқыту, дара тұлғаға бағыттап оқыту, оқыту мақсаттарын жүзеге асыра отырып оқыту, оқу-тәрбие үрдісінің барлық деңгейлерінің тиімділігі мен сапасын

жоғарылату – бүгінгі күннің басты талабы. Цифрлық технологиялар арқылы оқыту қазіргі білім берудегі басты міндет. Интерактивті тақта – топтағы оқушылардың барлығын оқыту үшін құнды құрал [5]. Бұл оқытушы үшін жаңа материалды өте қызықты етіп көрсете алатын, оқушыларға жаңа білімді жан-жақты түсіндіруге көмектесетін таптырмас дүние. Қазақ тілін, мемлекеттік тілді оқыту жүйесі қарапайым және бастапқы, негізгі, орта және ортадан жоғары деңгей бойынша базалық және пәндік құзыреттерді жүзеге асыра отырып, қазақ тілін қатысымдық тұрғыдан меңгертуге; сөйлесім әрекетінің түрлеріне сай оқушыны тілдік білім негізінде әдеби тілде сөйлеуге, сауатты жазуға үйрету арқылы дара тұлғаның тілдік қабілетін дамытуға, бір-бірімен сабақтас, жүйелі тақырыптарды коммуникативтік тұрғыдан ұсына отырып, оқушыларға тілдік қатынасты игерту мақсаттарын көздейді.

Осы аталған мақсатқа қол жеткізу үшін оқытудың ақпараттық технологияларын пайдаланған өте орынды. Сын тұрғысынан ойлау технологиясы бойынша оқушының іс-әрекеті тек мұғалім арқылы, жүзеге асады. Оқушы білімін шығармашылық деңгейге жетелеуде сын тұрғысынан ойлау және жазуды дамытудың атқарар орны ерекше. Оқу мен жазу арқылы сыни тұрғысынан ойлауды дамыту- мұғалімнің бағыттауымен оқушылардың өз бетімен білімді игеруіне, кейбір практикалық іскерлік қабілеттерін өз бетінше дамытуға негіз болады. Атап айтатын болсақ, сыни тұрғысынан ойлау технологиясының белсенді әдістері:

- Программалық оқыту.
- Проблемді оқыту.
- Интерактивті әдістер.
- Эвристикалық әңгіме.
- Пікірталас әдістер.
- Іс ойыны.
- Сайыстар.
- Миға шабуыл.
- Тренингтер [6].

Осындай әдістер оқушының белсенді іс-әрекетіне бағытталады. Іс-әрекеттің мәні мен іс-әрекет субъектісінің адамның ойлай алу іскерлігін қалыптастыруға бағытталады. Оқушылардың шығармашылық белсенділігін қалыптастыруда сабақтарды түрлендіріп өткізудің маңызы зор. Мұндай сабақтардың тиімділігі: сабақ құрылымының ұйымдастырылуы, оқу-танымдық тапсырмаларды ұжымдық бірлескен әрекеттің жүзеге асуы, оқыту уақытының үнемділігі. Сондай-ақ, шығармашылық сабақтарды оқушының танымдық белсенділігін оятып, оның шығармашылық қабілеттерінің дамуына, адамгершілік қасиеттерінің дұрыс қалыптасуына зор әсер етеді.

Қазақ тілі пәнінде тақырыпты меңгерту барысында тұлғаға бағдарланған тәсіл оқушының жеке қызығушылықтары мен қабілеттерін ескеруді, тіл мен әдебиетке қатысты күрделі мәселелерді талқылау барысында өзінің ой-пікірін анықтау мен қорғай білу дағдыларын қалыптастыруды, өз бетінше тұжырым, қорытынды шығару, қарастырылып отырған оқиғалар мен үдерістерге өзіндік көзқарасы мен пікірін білдіруді көздейді. Бұл оқыту технологиясы оқушының жеке тұлғасын, рухани қырларын үйлесімді түрде қалыптастыруды мақсат етеді. Сондықтан тұлғаға бағдарланған оқыту жүйесінде сабақтың алатын орны аса маңызды. Айтылым мен тыңдалым дағдыларын іске асыру «Болжам жасау», «Джигсо», «Өрмекші торы», «ПОПС» формуласы, «Карусель», «4 түрлі сөйлем», «3-2-1» әдісі, «Бұрыш» стратегиясы, «Бес қадам» ойыны, проблема шешу тапсырмалары, тәжірибелік әдістер,

тілдік әдістер, иллюстрациялар, аудио, видео көрсетілімдер диалогтық оқыту арқылы жүзеге асырылады. Рөлдік ойындар арқылы автордан сұхбат алып, сұрақтар беру оқушылардың сыни тұрғыдан ойлау қабілеттерін арттырады. Сондай-ақ, сабақ кезінде берілген тақырып аясында миға шабуыл жасай отырып, «пікірталас», «дебат», «дөңгелек үстел», «брифинг», баспасөз конференцияларын ұйымдастырып, монолог пен диалогке, әңгімелесуге жағдай жасасақ, оқушылар өз ойларын жеткізіп, еркін сөйлеп танымдық белсенділігі арта түседі. Осындай әдіс-тәсілдерді қолдану баланың айтылым және тыңдалым әрекеттерін дамытуда зор мүмкіндікке ие. Ұлт ұстазы Ахмет Байтұрсынов: «Бала білімді тәжірибе арқылы өздігінен алу керек. Мұғалімнің қызметі оның біліміне шеберлігінің керек орны, өздігінен алатын тәжірибелі білімнің ұзақ жолын қысқарту үшін, сол жолдан балалар қиналмау өту үшін, балаға жұмысты әліне шағындап беруі мен бетін белгілеген мақсатқа түзеп отыру керек», - деп пікір білдірген екен.

Қорыта айтқанда, «Әр халықтың ана тілі – білімнің кілті». Өйткені, тіліміз арқылы өзге елмен теңесеміз, ана тіліміз – тәуелсіздігіміздің төлқұжаты. Сондықтан, қоғамның барлық саласында тіліміздің тазалығын, әдемілігін сақтау керекпіз. Ұстаз ретінде, әрқашан ізденісте болу парызымыз. К.Д. Ушинскийдің: «Мұғалім – өзінің білімін үздіксіз көтеріп отырғанда ғана мұғалім, оқуды, ізденуді тоқтатысымен оның мұғалімдігі де жойылады», [6] – деген. Бұл – ұстаз атты ұлы сұрлеуге соқпағын салып жол тартқан көкірегі ояу, көзі ашық әрбір адамға берілген елеулі ескерту. Сабақты тартымды өткізіп, оқушылардың қызығушылығын арттыру үшін әр сабағымызды түрлендіріп отыру шарт. Ол үшін тек бір технологиямен шектеліп қалмай, әртүрлі технологияның элементтерін пайдалану қажет. Инновациялық технологияларды қолдану барысында оқушылардың сабаққа деген ынтасы, қызығушылықтарының күрт артқандығы байқалады. Тиімді әдіс-тәсілдерді қолдану барысында мұғалімнің алдына қойған мақсаты орындалады. Яғни оқушылардың білім сапасы артады, дарындылық және шығармашылық қабілеттерін шыңдалады, өркениетті елдермен қарым-қатынаста болуына, жастарымыздың әлемдік деңгейге шығуына ықпал етеді. Әрбір сабақта баланың бойында патриотизмді дамыту, өз елінің кешесі мен бүгініне үңіле қарауға, өз елінің ана тіліне, әдебиеті мен мәдениетін, әдет-ғұрпына құрметпен қарауға тәрбиелеу арқылы бала бойына құндылықтарды дарытамыз. Осы арқылы, қоғамдағы қазақ тілінің мәртебесін көтеруге, шала қазақ тілді балалардың тілін ана тіліне төселуіне, сөйлеу мәдениеті мен тіл тазалығының сақталуына күш саламыз. Ұстаз ретінде, бұл теңізге тамған тамшыдай қосқан үлесіміз болары анық.

Ендеше, қазақ тілі пәнінің маманы ретінде ана тілін оқытуда қандай жетістіктерге жол бердік, нендей кемшіліктерді түзеттік деген сауал менің де көкейімде әркез тұрары анық. Осы мақала арқылы біраз келелі тіл мәселелері туралы сөз қозғадық, оқырманға ой салдық деп ойлаймын. Білім беруде озық технологияларды енгізу-заман талабы, оқытуға жаңаша көзқарас-өскелең ұрпақты тиімді оқытумен ғана шектелмей, олардың өмірге бейім, жан-жақты дамыған, білімді, салауатты ұрпақ болып қалыптасуының негізі. Сондықтан әр сабақта тілді меңгертудің анағұрлым оңтайлы әдістерін пайдалану – мұғалімнің басты мақсаты болуы тиіс.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Әлімов А.Х. Оқытудағы интербелсенді әдіс-тәсілдер. – Астана: «НЗМ»ДББҰ, 2014.
2. Өстеміров Қ., Айтбаева А. Қазіргі білім беру технологиялары. - Алматы, 2006.
3. Қуанышбаева А. «Жаңа технологиялық әдіс-тәсілдерді пайдалану» // «Қазақ тілі: Әдістеме». Республикалық ғылыми-әдістемелік журнал. №2, 2004. - 47 б.

4. Байжанов М. Педагогикалық инновация және оқытудың қазіргі технологиялары. - Қызылорда, 2006.
5. Артықова Т.М., Қыстаубаева Ж. Қазақ тілі. Оқыту әдістемесі.- Астана, 2005.
6. Исакова Р., Ерназарова З. Жаңа технологияны пайдалану әдістері. - Қызылорда, 2004.

ФРЕЙМ ӘДІСІН ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚИТУДА ПАЙДАЛАНУ

Кабиденова Б.М.

қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімі,
№ 41 ЖОББМ, Павлодар қ.

Аңдатпа: Бұл мақалада фрейм әдісі арқылы оқытудың өзектілігі - материалдың барлық пәндер бойынша ақпарат санының артуына байланысты, таңдау қиын болған кезде де артады, сондай-ақ фрейм әдісін зерттеуші ғалымдар және олардың көзқарастары ұсынылып, талданады, қорытындылар жасалады. Қазақ тілі сабақтарында фреймдік әрекетті қолданудың тиімді жолдары ұсынылады. Когнитивтік, педагогикалық фреймдік әрекеттердің өзіндік ерекшеліктері ашылып, қазақ тілі сабағында қолданудың маңыздылығы сараланып ұсынылады.

Аннотация: В статье раскрывается актуальность такого способа обработки учебного материала, также представлены и проанализированы методы фрейма, взгляды ученых-исследователей, сделаны выводы. На уроках казахского языка предлагаются эффективные способы использования фреймовой деятельности. Раскрываются специфические особенности познавательных, педагогических фреймовых действий, дифференцируется значимость использования на уроках казахского языка.

Abstract: The article relevance of this method of processing educational material is also increasing due to the increase in the amount of information on all disciplines, when it is difficult for children to choose the main thing. presents and analyzes the researchers of the frame method and their views, conclusions are drawn. Effective ways of using frame activity are offered in Kazakh language lessons. The specific features of cognitive, pedagogical frame actions are revealed, the significance of using the Kazakh language in lessons is differentiated.

М.Минский өзінің зерттеуінде фрейм туралы былай дәлел келтіреді: «...Мысалы, бөлмеге кірген адамның ондағы заттар мен құбылыстардың қандай екенін, қалай орналасқанын, санада сақталған осы ақпараттардың қаншалықты ақиқатқа сәйкес келетінін анықтау адам жадындағы моделдерді көрсетеді. Бұл моделдер – фрейм деп аталады. Бұл құбылыс фильмнің әрбір кадры секілді санадағы дүниелерді визуалды, стереотиптік жағдайда тану әрекетіне келеді. Санада сақталған әрбір ақиқат фрейм бола алады. Олар белгілі бір ұғым мазмұнына сай шоғырланса, концептілік жүйе құрайды» [1]. М.М. Минскийдің ойынша, фрейм құрылымы екі деңгейден тұрады олар:

1-жоғары деңгей, оған оқиға не жағдаятты талдауға қатысатын нақты мәлімет жатқызылады;

2-төменгі деңгей, ол нақты мәліметтерді толықтыратын қосымша деректерден құралады. М.М. Минский мұны «бос тізбектер» деп атайды.

Тілдегі фрейм – бұл элементтері ұғымдық құрылымның жеке бөлігі (сөз, тіркес, сөйлем) болып табылатын лексикалық қатар. Қарапайым фреймдер бір ғана лексемамен берілуі мүмкін, ал күрделі фреймдер тіркестер немесе сөйлем арқылы танылуы мүмкін. Әрине, бұл тек шартты түрдегі тілдік көрінісі. Тіл білімінде фрейм – әрбір сөзі белгілі бір бөлшекті (мағынаны) немесе кейбір концептілік бүтіндікті айқындайтын сөздер жинағы ретінде танылады.

Е.С. Беляевтің пікірінше: «фрейм сөзден емес, көргеннен алған әсер, бірақ ол объектіні стереотипі немесе әрекеті ретінде жадыда сақталады». Кейінгі зерттеулерде фрейм екіжақты сипатымен танылып, былай дәлелденеді: бір жағынан фрейм лексикалық жүйе ішінде танылады, екінші жағынан когнитивтік ақпараттарды ұйымдастырушы ретінде танылады. Осыған орай, фреймді концепт түзуші бірлік деп тануға негіз туындайды. Фрейм санада концепт түзуші оқиға (жағдаят) бірліктерінің бірінен кейін бірінің жүйелі тәртіпке сай өтілуін қадағалайтын ақпараттар жинағы деп түсініледі [2].

Фреймдік құрылымды тануда мынадай қағидаларды ұстануға болады:

- фрейм белгілі бір концепт төңірегінде ұйымдасқан санадағы ақпараттар бірлігі;
- стереотиптік белгілер арқылы жинақталады; концепт төңірегінде ең жақын белгілері мен қасиеттер арқылы модельденеді;
- ұғым туралы нақты мәліметтерді танытады; когнитивтік санадағы белгілі бір ұғым туралы ақпараттарды рет-ретімен жинақтайды [3, 92].

Қазақ тілі сабақтарында фреймдік жаттығу оқушыларға белгілі бір тақырыпқа қатысты лексиканы түсінуге және есте сақтауға көмектесу үшін пайдаланылады.

Мысалы, егер сабақ отбасы мүшелеріне арналған болса, жақтау жаттығуы отбасының әр мүшесіне арналған отбасылық ағаштың суретін немесе отбасылық фотосуретті қамтуы мүмкін. Содан кейін оқушылар лексиканы контексте қолдана алады, өз отбасыларын сипаттайды немесе отбасы мүшелерін олардың аттарымен сәйкестендіретін ойын ойнайды.

Рамкалық жаттығуды сөйлемнің грамматикасы мен құрылымын үйрету үшін де қолдануға болады. Оқушылар суретті сөйлемдерді құрастыру үшін қолдана алады. Мысалы, қазақ тілі сабағында сіз оқушыларға өздерінің күн тәртібін сипаттайтын негіздемелік тапсырма беру. Фреймдік әрекет келесідей болуы мүмкін:

Менің атым [аты], мен [жас] жастамын. Мен [қалада/елді мекенде/ауылда] тұрамын. Таңертең мен [етістік]. Осыдан кейін мен [етістік]. Түстен кейін мен [етістік]. Кешке мен [етістік]. Ұйықтар алдында мен [етістік]. Содан кейін оқушылар өз ақпараттарымен толтырып, сыныпқа ұсынады. Бұл жаттығу оқушыларға етістіктерді, уақыт белгілерін және күнделікті әрекеттерге қатысты басқа лексиканы мағыналы қолдануға машықтануға көмектеседі.

Қазақ тілі сабағына арналған негіздемелік тапсырманың тағы бір мысалы, оқушыларға хат немесе электрондық пошта жазу үшін шаблон мынадай болады.. Фреймдік әрекет келесідей болады.

Құрметті [аты]!

Бұл хат сіздің денсаулығыңызды жақсартар деп үміттенемін. Мен [жазу себебі] мекен-жайына жазамын. [Мақала жазу себебі туралы қосымша ақпарат]. [Ақпарат беру туралы сұрақтар немесе өтініштер]. Мен сізден жақын арада жауап күтемін.

Содан кейін оқушылар өз ақпараттарымен толтырып, досына, отбасы мүшесіне хат немесе электрондық пошта арқылы хат жазады. Бұл жаттығу оқушыларға ресми және бейресми тілді қолдануға, сондай-ақ хаттар мен электрондық пошталарға тән белгілерді жазуға машықтануға көмектеседі [4, 38-39].

Қазақ тілі сабақтарында фреймдік әрекетті пайдалану үшін келесі әрекеттерді орындауға болады:

Сөз тіркестері: оқушыларға қазақ тіліндегі жаңа сөздерді есте сақтауға көмектесу үшін сөз тіркестерін пайдалану. Мысалы, сөзді оның анықтамасын және

сөйлемнің мысалын қамтитын сөз тіркесін беру және оқушылардан үйренген әрбір жаңа сөздің мағынасын сұрау.

Фреймдік әрекетті қазақ тіліне бейімдеу: фреймдік әрекетті анықтағаннан кейін оны қазақ тілінің контекстіне бейімдеу қажет. Бұл қазақ тілі мен мәдениетін енгізу мақсатында бағдарлама шеңберінде пайдаланылатын материалдар мен іс-шараларды өзгертуді қамтуы мүмкін.

Сабақтарды жоспарлау: шеңберді бейімдегеннен кейін сабақтарды жоспарлауға болады. Сіздің сабақтарыңыз сіз таңдаған жүйеге негізделуі, оқу және жазу дағдыларын дамытуға ықпал ететін іс-шараларды қамтуы тиіс.

Сабақ өткізу: сабақ барысында сіз оқушыларға қазақ тілін қолдануға және олар үйренетін тілдік дағдыларды қолдануға мүмкіндік беру керек. Рөлдік ойындар, топтық талқылаулар және жазу жаттығулары сияқты әртүрлі әрекеттерді пайдалануға болады.

Оқу деңгейін бағалау: тілді меңгеруде прогреске қол жеткізу үшін оқушылардың оқу деңгейін үнемі бағалап отыру керек. Мұны жазбаша емтихандар, ауызша презентациялар және сабаққа қатысу сияқты әртүрлі құралдар арқылы жасауға болады.

Когнитивті фрейм – бұл адамдарға қоршаған әлемді түсінуге көмектесетін ақпарат пен тәжірибені психикалық құрылымдарға немесе кадрларға ұйымдастыру процесі [5]. Тілді үйрену контекстінде когнитивті жақтау әрекеттері оқушыларға зерттелетін тілдің құрылымдарын түсінуге және меңгеруге көмектеседі.

Қазақ тілі сабақтарында когнитивтік фреймдік іс-қимылдарды қосу бойынша бірнеше идеялар:

Сөйлем құрау бойынша тапсырмалар: оқушыларға грамматикалық құрылымдарды пысықтау үшін қолдануға болатын қазақ тіліндегі сөйлем құрылымдарын беру. Мысалы, «маған ____ ұнайды» сияқты сөйлемнің құрылымын көрсету және оқушылардың әртүрлі зат есімдерімен немесе сөз тіркестерімен толтыруды сұрау.

Сөздерді байланыстыру жаттығулары: оқушыларға сөздер беру және олардан ассоциациялар мен олармен байланысты сөздерді қазақ тілінде миға шабуыл жасауды сұрау. Бұл сөздік қорын толықтыруға және тілдегі әртүрлі сөздер арасындағы байланысты нығайтуға көмектеседі.

Суреттерге негізделген тапсырмалар: оқушыларға суретті көрсетіп, қазақ тілін қолдана отырып көргендерін сипаттауды сұрау. Бұл олардың сипаттамалық тілдік дағдыларын дамытуға және қазақ лексикасын өз ойын білдіру үшін қолдануға ынталандыруға көмектеседі.

Рөлдік ойындар: рөлдерді оқушылар арасында бөлу және олардан қазақ тілін қолдана отырып, түрлі сценарийлер ойнауын сұрау. Бұл оқушыларға нақты өмір контекстінде ауызекі сөйлеу және қазақ тілін қолдануға машықтануға көмектеседі.

Мәселелерді шешуге арналған іс-шаралар: студенттерге проблема немесе қиындық туғызып, қазақ тілін қолдана отырып, шешім табу үшін бірлесіп жұмыс істеуін сұрау. Бұл сыни ойлау дағдыларын дамытуға және идеялар мен шешімдерді жеткізу үшін қазақ тілін қолдануға ықпал етуі мүмкін.

Қазақ тілі сабақтарында когнитивтік жаттығуларды қосу оқушыларға тілді тереңірек түсінуге және олардың тілдік дағдыларын дамытуға көмектеседі. Қазақ тілі сабақтарында педагогикалық негізді қолдану оқушыларға тілді құрылымдық және ұйымдасқан түрде меңгеруге көмектеседі. Мақсаттарын, мазмұнын, оқыту

стратегияларын және бағалау әдістерін ұйымдастырудың құрылымын қамтамасыз ететін тұжырымдамалық негіз. Педагогикалық жүйені қазақ тілі сабақтарында қолдануға болатын бірнеше тәсілдер қарастыруға болады:

1. Оқу мақсаттары: әр сабақ немесе блок үшін оқу мақсаттарын нақты анықтау. Мысалы, сабақтың мақсаты студенттерге мейрамханадағы тамақ пен тапсырыстарға байланысты қазақ сөздік қорын пайдалануға мүмкіндік беру болуы мүмкін. Нақты оқу мақсаттарының болуы сабақты жоспарлауға көмектеседі және оқушылардың қажетті дағдылар мен тұжырымдамаларды меңгеруін қамтамасыз етеді.

2. Мазмұны: әр сабақтың немесе блоктың мазмұнын оқу мақсаттарына сәйкес ұйымдастыру. Мысалы, егер мақсат мейрамханада тамақтану мен тапсырыс беруге байланысты қазақ лексикасын үйрену болса, сабақтың мазмұнына сөздік тізімдері, диалогтар және тақырыпқа байланысты рөлдік ойындар кіруі мүмкін.

3. Оқыту стратегиялары: оқытудың мақсаттары мен мазмұнына сәйкес келетін оқыту стратегияларын таңдау. Мысалы, егер мақсат студенттердің қазақ тілінде сөйлеу дағдыларын дамыту болса, оқыту стратегиялары студенттерді бір-бірімен сөйлесу дағдыларын үйренуге шақыратын жұптар мен шағын топтардағы сабақтарды қамтуы мүмкін.

4. Бағалау әдістері: оқытудың мақсаттары мен мазмұнына сәйкес келетін бағалау әдістерін қолдану. Мысалы, егер мақсат мейрамханада тамақтану мен тапсырыс беруге байланысты қазақ лексикасын үйрену болса, бағалау әдістеріне викториналар немесе рөлдік ойындар кіруі мүмкін, онда студенттер лексиканы контексте қолдануы керек.

5. Кері байланыс: оқушыларға оқу мақсаттарына жетудегі жетістіктері туралы үнемі кері байланыс беру. Бұл оқушыларға күш-жігерін не нәрсеге бағыттау керектігін түсінуге және қажет болған жағдайда оқу стратегияларына түзетулер енгізуге көмектеседі.

Жалпы, қазақ тілі сабақтарында педагогикалық негізді қолдану оқушылардың қажетті дағдылар мен тұжырымдамаларды құрылымдық және ұйымдасқан түрде меңгеруін қамтамасыз етуге көмектеседі және олардың тіл үйренудегі табыстылығына ықпал етеді.

Қазіргі таңда білім беру парадигмасы өзгеріп, білім берудің мазмұны жаңарды, білім беруге деген жаңа көзқарас, жаңаша қарым-қатынас пайда болды. Білім беру саласында болып жатқан ауқымды өзгерістер түрлі бастамалар мен түрлендірулерге кеңінен жол аша отырып, тәрбие мен білім беру ісін жоғары деңгейге көтеруді қажет етеді.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында «Білім беру жүйесінің басты міндеті – ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға және кәсіби шыңдауға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау, оқытудың жаңа технологиясы мен инновациялық әдіс-тәсілдерді енгізу, білім беруді ақпараттандыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу», - деп білім беру жүйесін одан әрі дамыту міндеттері атап көрсетілген.

Бүкіл әлемде білім беру жүйелерінің келешек ұрпаққа қандай білім беретіні туралы мәселе қайта қаралуда. Осы мәселе аясында «Балалар ХХІ ғасырда табысты болу үшін нені үйрену керек?» және «Оқытудың тиімді әдістері қандай?» деген тәрізді негізгі сұрақтар туындайды. Бұл сауалдар оқу бағдарламасымен және оқу бағдарламасын жүзеге асыруда пайдаланылатын педагогикалық тәсілдермен тығыз байланысты. Қазіргі кезде оқу бағдарламасындағы ұлттық стандарттарға, бағалауға,

оқулықтар мен оқыту әдістеріне қатысты білім беру саласындағы өзекті құндылықтар мен мақсаттар мектеп білім алушыларының жалпы үлгерімін арттыруды, сондай-ақ инновация мен көшбасшылықты енгізу үшін талап етілетін дағдыларды дамытуды, іске асыруды және ауқымды халықаралық тәжірибемен өзара әрекеттесуді көздейді. Жаңартылған оқу бағдарламасы мен бағалау жүйесін енгізу аталған міндеттерді шешу үшін қабылданған шаралардың бірі болып табылады.

Оқу бағдарламалары мен оқу жоспарлары белгілі бір пән және сынып аясында білім алушылардың нені оқып, нені үйрену қажет екендігін айқындау үшін қолданылады. Сонымен қатар, жекеленген пәнді оқыту мазмұнына қысқаша шолу ұсына отырып, бұл құжаттар мүдделі талаптарға оқушылардың белгілі сынып аясында оқу бағдарламасы бойынша жалпы түсінік алуына, белгілі бір сыныпта оқушылардың қандай білім, білік, тәжірибе жинақтайтынын анықтауға мүмкіндік береді. Мұғалім әрбір кезеңде қолданатын оқыту үлгілеріне (жеке, жұптық, топтық, бүкіл сыныптық), оқытудың әдіс-тәсілдеріне мән беруі керек, себебі белсенді сабақта мұғалім мен білім алушының атқаратын қызметі мен іс-әрекеттерінде үлкен өзгеріс бар; сабақты жоспарлағанда мұғалім педагогикалық іс-әрекетінің мазмұнын анық көрсетеді, яғни өзінің және білім алушыларының орындайтын әрекеттерін ашып көрсетеді. Белсенді сабақта білім алушылардың әрекеті танымдық, коммуникативтік және өзін-өзі басқару тұрғысында көрініс табады. Оқу мақсаттары нені оқып-білу және нені бағалай алу керектігін көрсетеді. Егер нәтижесінде неге қол жеткізуіміз керектігін білмесек, оқу мен оқытудың табыстылығын бағалау да мүмкін емес. Бағалау критерийлері оқу мақсатына жетуге бағытталған қадамдар ретінде қарастырылады. Бағалау критерийлерін нақты анықтамай қалыптастырушы бағалауды тиімді жүргізу мүмкін емес. Сабақтың әдістемелік жобасын құру барысында мұғалім белсенді оқу әдістерін ұтымды қолдану арқылы оқу мақсаттарының орындалуына барынша қол жеткізуді ұстанады. Мұнда оқу-танымдық үдерістердің табыстылығына әсер ететін ынталандыру, жағымды психологиялық орта орнату, білім алушылардың жеке және жас ерекшеліктерін ескеру сияқты маңызды мәселелерді басты назарға алу керек.

Жаңаша білім беру жүйесінде белсенді оқытудың әдістері жеке тұлғаның қалыптасуында маңызы зор. Оқытудың белсенді әдістері-оқу материалын игеру үдерісінде білім алушыларды белсенді ойлау және практикалық әрекетке итермелейтін әдістер. Белсенді оқыту мұғалімнің дайын білімді баяндауына, оларды есте сақтауы мен қайта жаңғыртуына емес, білім алушылардың белсенді ойлау және практикалық әрекет үдерісінде өз бетінше білімдер мен біліктерді меңгеруіне бағытталған әдістер жүйесін пайдалануды білдіреді. Белсенді оқыту әдістерінің ерекшеліктері олардың негізінде практикалық және ойлау әрекетіне ояту жатыр. Онсыз білімдерді игеру алға жылжушылық болмайды. Оқытудың белсенді әдістерінің пайда болуы және дамуы оқытудың алдына білім алушыларға білім ғана беріп қоймай, танымдық қызығушылықтар мен қабілеттердің, шығармашылық ойлаудың, өз бетінше ақыл-ой еңбегінің қалыптасуы мен дамуын қамтамасыз ету т.б. жаңа міндеттер қойылумен байланысты.

Белсенді оқытудың мәні – оқу үдерісі іс жүзінде барлық білім алушы таным үрдісіне тартылатындай болып ұйымдастырылуында. Сабақтың тиімділігін және табыстылығын қамтамасыз ету - мұғалімнің айтарлықтай күш-жігерін жұмсауын қажет етеді. Дегенмен, сабақтың тиімділігін арттыру әрбір педагогтің қолынан келетіні анық [6]. Тиімді сабақты ұйымдастыруда кездесетін мәселелер: сабақта қолданатын әдіс-тәсілдердің бірсарындылығы; сабақта уақытты тиімді қолданбау; проблемалық оқыту элементтерін сирек қолдану; сабақта АКТ тиімді қолданбау; барлық білім

алушылардың танымдық әрекетке тартылуын қамтымау; сабақтың және тапсырмалардың логикалық құрылымына мән бермеу; сабақта көрнекі құралдардың жеткіліксіздігі; жаттығулар мен тапсырмаларды немқұрайлы таңдау; оқушыларды шектен тыс көп тапсырмалармен жалықтыру.

Аталған қиындықтарды шешу жолдарының бірі-сындарлы оқыту теориясын басшылыққа алып сабақты белсенді әдістер қолдану арқылы тиімді жоспарлау болып табылады.

Табыстылыққа ұмтылу – оқу мен оқытудың негізгі мақсаты. Білім алушыларды оқыту және тәрбиелеу алдын ала болжауға мүмкін болмайтын көптеген жағдайларға тәуелді күрделі үдеріс [7]. Оқудың табыстылығы пәннің ерекшелігіне сәйкес тиімді әдістерді таңдай білетін мұғалімнің шеберлігіне байланысты болатыны анық. Сонымен қатар мұғалімнің мәдениеті мен білім алушыларға деген сүйіспеншілігінің ең маңызы зор. Егер білім алушы сабақтан жаңа нәрсе үйреніп, өзіне көңілі толып шықса, сабақтың жақсы өткені, мұғалімнің еңбегі табысты болғаны, ал егер білім алушы сабақтан ештеңе үйренбей, немқұрайлы көңіл-күймен шықса – сабақтың сәтсіз болғаны; демек мұғалімнің ойлануы керек деген сөз. Дегенмен сабақтың табысты болуы тек мұғалімге қатысты нәрсе емес, білім алушының ынта-жігері мен өзінің білім алуына деген жауапкершілігіне де байланысты. Сабақта әрбір білім алушының өзіндік маңызын және өзінің қаншалықты табысты болғанын сезіне білуі қажет. Бұл үшін мұғалім дайын, жаттанды білім беруден арылып, білім алушыны жаңа білімді өздігінен игеруіне бағыттауы керек.

Сабақта белсенді әдістер қолдану білім алушының өзіндік рефлексия жасау дағдыларының дамуына, сыныптағы жалпы жұмысқа үлес қосып, қатысқанын сезінуге, оқу үдерісінің белсенді мүшесі болуына, танымдық белсенділігінің артуына мүмкіндік береді. Сондай-ақ, мұғалімнің сабағын қызықты ұйымдастыруына, білім алушыларының танымдық әрекетін күшейтіп, өзінің кәсіби шеберлігін шыңдай түсуіне ықпал етеді.

Оқу пәндері арасында байланыс орнату білім беру бағдарламасының аясын кеңейтіп, теңестіреді, тереңірек білім алуға мүмкіндік береді, көптеген дағдыларды қалыптастырады, түсінік пен дағдыларды дамытуға көмектесе алады, оқудың анағұрлым саналы меңгерілуіне көмектеседі, оқуға деген уәжді арттыра алады.

Білім алушылардың қажеттілігін қанағаттандыру тәсілінде білім алушылардың оқуға қолдау көрсету мақсатында тексеру және кері байланыс ұсынылады. Яғни, уәжді және өзін-өзі бағалау деңгейін арттыра отырып қай бағытта оқыту керектігі анықталады. Сонымен бірге білім алушылардың өз жұмысын жақсартуына мүмкіндік беріп, білім алушылардың барынша тиімді оқу жолдарын түсінуіне көмектеседі. Оқытуда жаңа идеяларды әр сабақта жан-жақты қолданып, жаңаша оқытудың тиімді жолдарын тауып, жүйелі түрде қолдану – заман талабы болып отыр. Ендеше біздер – ұстаздар қауымы, заман ағымынан қалмай, білім алушылардың бойына білім, білік дағдыларын сіңіруіміз керек. Болашақ ұрпақты бәсекеге қабілетті елдің толық біліммен қаруландыру арқылы біз бабалар аманатын орындаған ұлт бола аламыз.

Қорытындылай келе, қазақ тілі сабақтарында негіздемелік іс-шараларды қолдану материалды тиімді оқыту мен меңгеру үшін өте маңызды. Когнитивті фрейм мен педагогикалық фрейм сияқты негіздемелік әрекеттер мазмұнды ұйымдастыруға, оқу мақсаттарын қоюға және оқушылардың үлгерімін бағалауға негіз береді. Олар оқушыларға ақпаратты мағыналы және түсінуге оңай етіп ұйымдастыру арқылы тілді тереңірек түсінуге көмектеседі. Сонымен қатар, негіздемелік іс-шараларды пайдалану

оқушылардың белсенділігін арттырады, оқуды жекелендіреді және метатануды жақсартады. Жалпы, қазақ тілі сабақтарында негіздемелік іс-шараларды енгізу оқушылардың ынталы, белсенді болуына, сондай-ақ мұғалімдерге оқудың неғұрлым тиімді және жекелендірілген процесін қамтамасыз етуге көмектеседі.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Когнитивная психология / Под ред. В.Н. Дружинина, Д.В. Ушакова, М., «Пер'сэ», 2002 г., с. 20. // <https://vikent.ru/enc/2093/>
2. Беляев А.Н. О топонимическом концепте // Вестник Челябинского государственного университета. Филологические науки. Вып. 115. №1, 2019. – С. 13-21
3. Агеев С.В. О роли фреймов знаний в интерпретации метафизических выражений // [www. amursu.ru](http://www.amursu.ru): 8100/ vestnik/7/6 7 99.
4. Давыдов В.В. Проблемы развивающего обучения. - М.: «Педагогика», -1986. – С. 312.
5. Колодочка Т.Н. «Фреймовое обучение как педагогическая технология» // Вестник Ейского филиала Московского открытого гуманитарного университета. - № 1, 2003. - С.50-53.
6. Давыдов В.В. Виды обобщения в обучении. - М.: «Педагогика», - 1972. - С. 424.
7. Колодочка Т.Н. «Педагогические возможности фреймовой технологии» // Педагогический вестник Кубани. - № 2, 2003. - С. 30-32.

ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ САБАҚТАРЫНДА ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ

Каждарова Б.К.

қазақ тілі мен әдебиет мұғалімі,
Аманжол Шамкенов лицей мектебі, Павлодар қ.

Аңдатпа: Бұл мақалада қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында ұлттық құндылықтарды оқытудың маңыздылығы қарастырылады. Білім беруде қолданылатын оқыту технологиялары мен ойын технологиялары туралы ақпараттар, мысалдар берілген. Ұлттық құндылықтарды оқыта отырып білім беруде қол жеткізетін жетістіктер туралы талқылаймыз.

Аннотация: В данной статье рассматривается важность преподавания национальных ценностей на уроках казахского языка и литературы. Приведена информация, примеры применяемых в образовании технологий обучения и игровых технологий. Мы обсуждаем достижения, которых мы достигаем, обучая национальным ценностям.

Abstract: This article discusses the importance of teaching national values in the lessons of the Kazakh language and literature. The information and examples of learning technologies and game technologies used in education are given. We discuss the achievements we achieve by teaching national values.

Қазіргі білім беру жүйесінде инновациялық технологияларды қолдана отырып білім беру – заман талабына айналды. Технология қарыштап дамып, білім беру жүйесі күн сайын жаңа деңгейге көтеріліп жатқанда ұлттық құндылықтарымызды сақтап қалудың бірден бір жолы – білім беру саласымен тығыз байланыстырып, сабақ берудің басты міндеті ретінде ұлттық құндылықтарды да қосу.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында «Білім беру жүйесінің міндеттері: ...азаматтық пен елжандылыққа, өз Отаны – Қазақстан Республикасына сүйіспеншілікке, мемлекеттік рәміздерді құрметтеуге, халық дәстүрлерін қастерлеуге», - тәрбиелеу делінген [1].

Ұлттық құндылықтар – адамгершілік-патриоттық даму мен тәрбиенің негізгі мазмұны. Содан кейін ғана қоғам моральдық бағдарлардың жалпы жүйесі болған кезде ауқымды ұлттық міндеттерді қоя алады және шеше алады. Ана тіліне, ұлттық мәдениетіне, мәдени құндылықтарға, ата-бабалар жолын сақтап, жалғастыруға, салт-санамыз бен ділімізге деген құрмет – білім беру жүйесінен бастау алады. Адамгершілік-патриоттық дамудың, тәрбие мен оқытудың негізгі мазмұны ұлттық құндылықтар болып табылады. Біз бұл құндылықтарды мәдени және отбасылық дәстүрлерде сақтаймыз, ұрпақтан-ұрпаққа жалғастырамыз. Адамгершілік-патриоттық тәрбиеде басты рөл білім беруге беріледі. Мектеп – Қазақстанның барлық азаматтары өтетін жалғыз әлеуметтік институт. Жеке тұлғаның құндылықтары ең алдымен отбасында қалыптасады. Бірақ жеке тұлғаны оқыту мен тәрбиелеу білім беру саласында жүйелі түрде жүреді. Сондықтан мектепте тек интеллектуалды ғана емес, сонымен қатар ұлттық құндылықтарға да назар аудару керек.

Ұлттық құндылықтарымызды рухани және материалдық деп екі топқа бөліп қарастыруға болады. Рухани құндылығымызға: мәдениетіміз, салт-дәстүрлеріміз, ән-күй, жырларымыз, тарихымыз, т.б. жатса, материалдық құндылықтарға: тұрғын үйіміз, қолданған заттарымыз, киімдеріміз т.б. жатады. Екі құндылығымыз бір-бірімен тығыз байланысты.

«Қытайлықтарұлықытайқорғанымен, итальяндықтар сазды әуенімен таңқалдырса, қазақхалқыұлттыққұндылықтарменбай тілін мақтан етеді» [2] - деген екен ұлы кемеңгер жазушы М.О.Әуезов. Қазіргі жаһандану заманында ұлттық құндылықтарды сақтап, жаңғыртуда мектеп пен ұстаздардың алар орны ерекше.

Сабақтың негізгі мақсаттарының бірі – оқушыларды тек-тамырына, әдет-ғұрпына қарай тәрбиелеу, өз дінін ұмытпау, өз халқының ұлттық ерекшелігін сақтау. Мұның бәрі оқушыларға мейірімділік пен мейірбандыққа, жауапкершілік пен сыпайылыққа, сезімталдық пен зейінділікке тәрбиелейді. Өйткені, бұл қасиеттердің негізінде махаббат жатыр. Мұның бәрі махаббаттан басталады: ана тіліне, ата-анасына, үйіне, туған жеріне, туған өлкесіне деген сүйіспеншілік. Біздің басты міндетіміз – оқушыларды ұлттық дәстүрлермен, адамгершілік және этикеттік нормалармен, халықтың адамгершілік-еңбек тәжірибесімен таныстыру, осылайша оларды игере отырып, олар өз өмірлерін адамгершілікке толы, рухани бай, жарқын және мазмұнды ете алады.

Ұлт пен ұлттық құндылықтарды сақтайтын басты құрал – тіл. Түптеп келгенде біз ұлттық құндылық санайтын салт-дәстүрлеріміз, мәдениетіміз тарихымыз, діліміз – барлығы тілдің қасиетіне келіп тұрақ табады. Бұл туралы Академик Ә. Қайдар былай дейді: «Тілсіз адамзат қоғамының, адамзат қоғамынсыз тілдің де болмайтыны рас. Ата-бабалардан ұрпаққа аманат болып қалған бай рухани, мәдени мұрамызды өз бойына сіңіріп, сары майдай сақтап, жалғастыру арқылы тіл қауымын мәңгірттіктен аман алып келе жатқан сирек құбылыс – осы тіліміз ғой. «Өркениет, мәдениет, салт-дәстүр, ұлттық менталитет» деп дәріптейтін құндылықтардың бәрі де, сайып келгенде, тіл қасиетіне барып тұрақтайды, тілдің құдіретті күшімен, тамаша жаратылысымен ғана бейнеленіп, бағаланып, реальді факторға айналады» [3, 10].

Біз ұлттық құндылықтарымызды дәріптейтін, оны сақтап, ұрпақ бойына сіңіретін бірден-бір пән – қазақ тілі мен қазақ әдебиеті пәндері. Бұл пәндердің өзі жалпы ұлттық құндылықтарды дамытуға негізделген пән болып саналады. Дегенмен техникаға негізделген заманда оқушы назарын пәнге қалай аудартамыз, қалай сабақты қызықты өткізіп, оқушылардың қызығушылықтарын арттырамыз деген мәселе қарастырылуы керек. Біз балаларға ұлттық құндылықтар туралы ақпаратты теориялық

тұрғыда ғана бергенмен олардың қызығушылықтары артпайтыны белгілі. Әр сабақты практикамен байланыстыра отырып, балаларға көзбен көріп, қолмен ұстай алатындай жағдай жасалуы керек.

Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында тілдік орта мен сөйлеу мәдениетін дамыту негізінде ұлттық мәдениеттің құндылықтарына оң көзқарасты қалыптастыру мақсаты қойылады. Бұл мақсат процесте жүзеге асырылады:

- оқушылардың бойында қазақ халқының өмір салты туралы тұтас идеяларды қалыптастыру, олардың салт-дәстүрлері мен адамгершілік құндылықтарына баулу;
- жалпы адамзаттық мәдениеттің жетістіктері аясында оқушылардың қазақ ұлттық мәдениетінің үлгілерін эстетикалық қабылдауын қалыптастыру;
- оқушылардың әдеби сөйлеу дағдыларын дамыту;
- ойлаудың, шығармашылық қиялдың және көркемдік қиялдың дербестігін дамыту;
- тілге, фольклорға және әдебиетке деген қызығушылықты дамыту [4,17].

Сабақтарда біз адамның өз халқының мәдениетіне, оның өмірі мен тарихына эмоционалды-құндылық қатынастарының даму ерекшеліктерін қарастырамыз.

Ұлттық құндылықтарды бала бойына сіңіре отырып қандай нәтижелерге қол жеткіземіз, оған жетудегі мақсатымыз не? Оны балайша бкіліп қарастырайық:

Жеке тұлғаның азаматтық бірегейлігінің негіздерін қалыптастыру: өз Отанына, халқына, тарихына деген мақтаныш сезімі, қоғам алдындағы жауапкершілікті сезіну. Мәдениеттердің, ұлттардың, діндердің алуан түрлілігімен әлемді біртұтас тұтастық ретінде қабылдау;

Қарым-қатынас пен ынтымақтастықты дамытудың психологиялық жағдайларын қалыптастыру: қайырымдылық, ынтымақтастыққа дайындық, мұқтаж жандарға көмек көрсету; айналасындағыларға құрмет көрсету, әркімнің өз пікіріне құқығын тану және барлық қатысушылардың ұстанымдарын ескере отырып шешім қабылдау;

Оқу қабілетін дамыту: өзін-өзі тәрбиелеуге және өзін-өзі жетілдіруге ұмтылу: терең танымдық қызығушылықтарын және өз қабілеттерін дамыту . Таным мен шығармашылықты ынталандыру, оқу қабілетін және өз қажеттілігін толықтыру қабілетін қалыптастыру (жоспарлау, бақылау, бағалау) ;

Тәуелсіздікті, жаңа бастаманы және жеке тұлғаның жауапкершілігін дамыту: өзін-өзі бағалауды қалыптастыру, өз ұстанымын ашық білдіруге және қорғауға дайын болу, өз іс-әрекеттеріне сыни көзқараспен қарау және денсаулық пен өмірге қауіп төндіретін әсерге қарсы тұру қабілеті, жеке өмірді және басқа адамдардың еңбек нәтижелерін құрметтеу қабілеті.

Сабақты дәстүрлі түрде өткізбей, ұлттық мәдени орындарға саяхат, қазақтың тарихи фильмдеріне бару, театрлық қойылымдарға бару, балалар өздері әдеби шығармалардың үзінділерінен көріністер қою, тақырыпқа байланысты көрме ұйымдастыру секілді тәжірибелік сабақтар арқылы ұлттық құндылықтарға негізделген білім беруді жүзеге асыруға болады. Ұй жұмысына арналған тапсырмаларды да осындай тәжірибе негізінде берсе, оқушылардың сабақты қабылдау деңгейлері де жоғарылап қана қоймай, кәсіптік бағдарға да жол ашылады. Сондай-ақ түрлі қолөнерлермен, шығармашылық жұмыстармен айналысқан баланың еңбекке деген құлшынысы мен шығармашылық қабілеттері арта түсері анық.

Білім алушылардың өлең-жырларды жаттауға деген құлшыныстарын арттыру үшін, ұй жұмысы ретінде бір жырды мәнерлеп оқып, соған арнайы бейнежазба түсіріп,

әлеуметтік желіге жүктеу секілді тапсырмалар беру – оқушының қызығушылығымен қатар, әлеуметтік желілерді пайдалы жағынан қолдануына жол ашамыз.

Оқушыларға жаңылтпаштар мен мақал-мәтелдерді көп жаттата отырып, оларды шешен сөйлеуге бағыттай аламыз. Сондай-ақ ұлттық мұрамыздың асыл бөлігі – айтыс. Балаларға айтыс көруді, ондағы астарлы сөздердің мағынасын түсінуді үйрете отырып, сынып ішінде пікірталастардың орнына айтыс өткізуге де болады.

Сондай-ақ оқушыларға өлең жазып, ұйқасты түсіне алуы үшін, соңғы сөздері ұйқасқа негізделген өлеңдердің кей сөздерін алып тастап, өздері құруға негізделген тапсырмалар да беру балалардың ойлау қабілеттерін арттырып, сөздік қорларын байытуға көмектеседі. Дұрыс ұйқас табу үшін ізденіп, синоним, антоним, омоним сөздерді іздестіре отырып, ғылыми бағытқа жол ашады.

Мысалы:

Мен ... баламын, (ақылды)

Мектепке ерте ... (барамын)

Күнде ... баға алып, (бестік)

Жақса азамат ... (боламын)

Сабақ барысында топқа бөлуді жүзеге асыру үшін боялған асықтар мен түрлі-түсті тақияларды қолдауға болады.

Түрлі-түсті асықтарды таңдату арқылы бірнеше топқа бөлуге болады. Асық иіру арқылы алшысынан тұрған топ бірінші бастайды т.б. ойындар арқылы балаға «асық» ұғымын қалыптастыра аламыз. Бұл әсіресе өзге ұлт өкілдерін оқыту барысында пайдалы. Осылар олардың сөздік қорына асық, алшы, иіру, түстердің атауы т.б сөздер қосылады.

Ал тақия арқылы да топқа бөліп, әр түстегі тақия киген балаларға тақырыпты ашуға арналған сұрақтар, тапсырмалар беруге болады. Сол арқылы бала санасына ұлттық киімдерді сіңіре аламыз.

Содай-ақ қазақтың әр дәстүрі мен ойындарының шығу түбін, тарихын да балалардың білуі маңызды. Бұл аталған құндылықтардың жасалудағы, ойналудағы мақсаттары да баланың білімі үшін маңызды. Мысалы, қазақтың ұлттық ойындары өжеттікке, жалдамдыққа, батырлыққа негізделгенін, және бұл ойындардың денсаулыққа пайдасын балалардың білгені абзал. Ұлттық ойындарға тек уақыт өткізетін, қызыққа ғана негізделген дүние емес, ақыл-ой жылдамығы мен денсаулық үшін маңызын да бала санасына сіңіру керек.

Қазақ халқының «Қуыр-қуыр, Қурымаш» ойыны арқылы балалардың бойына отбасылық құндылықты сіңіреміз.

Қуыр, қуыр, қуырмаш,

Қане, балам, көңіл аш.

Бас бармағың – атаң,

Құрметте оны, ботам.

Балаңұйрек – апан,

Еркелегін, ботам.

Ортантерек – әкең,

Әкеңдей бол бекем.

Шылдыршүмек – анаң,

Сыйла оны, балам.

Кішкентай бөбек өзің,

Қуанатын көзім.

Атақты педагог Сухмолинский: «Бала кезде үш жастан он екі жасқа дейінгі аралықта әр адам өзінің рухани дамуына қажетті нәрсенің бәрін де ертегіден алады» [5, 4],- деген екен.

Сондай-ақ қазақ халқының ұлттық мұраларының бірі дебірегейі –ертегілер, мифтер, аңыздар. Осы арқылы бала қиялын дамытып, батырлыққа, адалдыққа, жақсылыққа бағыттай аламыз. Балаларға оны оқытумен қатар, көзбен көрсетерліктей жағдай жасау керек. Балаларға мультфильдер не фильмдер арқылы көрсетіп, өздері де сол ертегіде жан бітіре алатындай, әр кейіпкерді сезіне алатындай жағдай болуы үшін көріністер қойып, рөлдік тапсырмалар беруге болады.

Сондай-ақ топтардың жұмысын бағалауда «арқан тартыс» ойынын қолдануға болады. Бұл ойында негізінен күш сынасу керек болса, оқушылар оны білім сынасу үшін қолданады. Екі қатардағы партаға жіп байлап, қақ ортасына орамал не шеңбер іліп қоюға болады. Қай топ тапсырманы бірінші орындап болса, ортада тұрған орамалды бірінші өздеріне тартып алу керек.

Сол секілді «Қыз қуу» ойынын да сабақта қолдануға болады. Бұл ойында бір ұл мен бір қызды тақтаға шығарып, грамматикалық не фонетикалық талдау жасатып, кім бірінші орындап болса сол жеңіске жетіп, қарсыласының ұпайын өзіне алып алады.

Ұлттық құндылықтарды оқуда қолданудың тағы да көптеген түрлерін атап өтуге болады: ұлттық фольклорлық және әдеби шығармаларды оқу жоспарына енгізу. Бұл оқушыларға әдебиет пен тіл арқылы өз елінің мәдениеті мен тарихына енуге мүмкіндік береді. Әдебиетте көтерілетін ұлттық құндылықтар тақырыбында пікірталастар мен дөңгелек үстелдер ұйымдастыру. Бұл әдіс оқушыларға сыни ойлау мен аналитикалық дағдыларды дамытуға көмектеседі, сонымен қатар ұлттық құндылықтар туралы өз пікірлерін білдіруге мүмкіндік береді. Технологияны оқу процесінде қолдану, мысалы, ұлттық жазушылар мен олардың шығармалары туралы мультимедиялық презентациялар жасау. Технологиялар сабақтарды интерактивті және оқушылар үшін қызықты етеді. Оқушылар жазбаша жұмыстар, рөлдік ойындар немесе музыкалық шығармалар жасау арқылы өздерінің ұлттық құндылықтарын зерттеп, шығармашылық жобалармен айналыса алатын, ол жұмыстарын ортаға шығара алатын жағдай ұйымдастыру балалардың зерттеушілік, шығармашылық қабілеттерін дамытады. Ұлттық құндылықтар туралы өз тәжірибелерімен және білімдерімен бөлісе алатын жазушылар, ақындар немесе зерттеушілер сияқты қонақтарды шақыру арқылы оқушылардың танымдық деңгейін кеңейтіп, өздері оқып жүрген шығармалардың авторларын өмірде көру арқылы шынай көзқарас қалыптасады.

Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында ұлттық құндылықтарды оқытуда түрлі технологияларды қолдануға болады. You tube желісіндегі түрлі қазақ тіліндегі мультфильмдер, фильмдер, бейнеклиптерді оқушыларға көрсете отырып, өздері де сыныпта іс-шара өткізіп бейнежазбаны желіге жүктеу арқылы өзгелерге де көмектесе алатындарын түсіндіру керек. Бұл арқылы балалардың өзге адамдарға қарапайым істермен де көмек бере алатындарын, өздерін қоғамға пайдалы адамдар екенін түсінумен қатар, өздері де шығармашылық шабыт алады.

Қорыта айтқанда, мектептің міндеті оқушыларды ұлттық мәдениетінің құндылықтары негізінде тәрбиелеумен ажырамас байланыста оқу процесін дәйекті дамыту және жетілдіру болып саналады. Оқушыларды тәрбиелеуге шығармашылық көзқарас, мектептің білім беру жүйесі, ұлттық дәстүрлермен байытылған оқушылардың базалық білімінің жеткілікті деңгейі мектептің, баланың жеке дамуына әсер ететін және оның қазіргі мәдениетке енуіне ықпал ететін тәрбиелік ортаға айналуына мүмкіндік береді. Ана тіліне, халық шығармашылығына, ұлттық

мәдениетке деген сүйіспеншілікті тәрбиелеу күрделі және маңызды іс. Тілді сақтау мәселесі халықты сақтау мәселесіне тең.

Бұл өзекті мәселені шешудің жолдарын табуға көмектесетін қазақ тілі, қазақ әдебиеті, сыныптан тыс жұмыстар сабақтары. Сондықтан педагогикалық қызметте ұлттық дәстүрлер мен рухани-адамгершілік мәдениетті сақтауға көп көңіл бөлу керек деп санаймын.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасындағы Білім туралы заңнама. – Алматы, 2005.
2. Әуезов М.Нақыл сөздер//<https://bilim-all.kz/figure/6?posts=quotes>
3. ӨтешоваБ.Ұлт ұрпағының дүниетанымын халық тағылымдары арқылы дамыту. – Алматы,2007.- 42-43; 118; 168 б.
4. ҒаббасовС. Халық педагогикасының негіздері. –Алматы, 1995. - 1-7 б., 26б.
5. Иманбетов А.Н. «Қазақ мемлекетінің идеологиясында жастарға патриоттық тәрбие беру» //Білім саласындағы инновациялық технологиялар. Қазіргі кездегі дамуы және келешегі: Республикалық ғылыми-методикалық конференция материалдары. -Қарағанды, 2005. - 226-229 б.

СОЗДАНИЕ ИНОЯЗЫЧНОЙ СРЕДЫ НА УРОКЕ КАК ОСНОВА УСПЕШНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Каиржанова А.С.

учитель иностранного языка,
КГУ «Школа-лицей им. А. Шамкенова»
г. Павлодар

Аннотация: В статье рассматривается вопрос создания иноязычной среды на уроке как основы успешного образования. Иноязычное образование позволит сформировать у обучающихся способность в элементарной форме представлять на иностранном языке родную культуру в письменной и устной формах общения. Также рассмотрена специфика метода введения учащихся в языковую среду.

Аңдатпа: Мақалада табысты білім берудің негізі ретінде сабақта шет тілді ортаны құру мәселесі қарастырылады. Шет тілді білім беру білім алушылардың жазбаша және ауызша қарым-қатынас нысандарында шет тілінде ана мәдениетін қарапайым түрде ұсыну қабілетін қалыптастыруға мүмкіндік береді. Сондай-ақ, оқушыларды тілдік ортаға енгізу әдісінің ерекшелігі қарастырылған.

Abstract: The article discusses the issue of creating a foreign language environment in the classroom as the basis of successful education. Foreign language education will allow students to form the ability to represent their native culture in a foreign language in written and oral forms of communication in an elementary form. The specifics of the method of introducing students into the language environment are also considered.

К.Д. Ушинский отметил, что «Учитель – только тогда, когда он постоянно совершенствует свои знания, а когда он перестает учиться, в нем умирает учитель» [1]. Это число учителей, которые не устают постоянно вносить изменения в свой опыт, искать эффективные методы.

Среда языкового развития состоит из физической среды ученика в классе (предметная среда), а также самой языковой среды. Предметная среда привлекает учащегося, стимулирует его живой интерес к иностранному языку. Важность общения

на иностранном языке как для учащихся, так и для преподавателя очевидна тогда, когда преподаватель организует его в рамках предметной области в рамках языка. Такая среда носит интерактивный характер.

Значимость изучения иностранного языка зависит от изменений в различных аспектах жизни, причем изменения определяют важность владения языком в современном мире. Ключевым фактором поддержания присутствия человека в современном мире является его способность инициировать и поддерживать социальные взаимодействия, которые могут иметь широкое или незначительное влияние на все аспекты жизни. В условиях непрерывного развития международных культурных, политических, экономических, социальных отношений не остается без внимания и школьное образование.

Интересное, качественное прохождение урока будет напрямую зависеть от мастерства учителя. В настоящее время существует множество технологий, методов для повышения интереса. Одна из них, методика **погружения иноязычную среду**. Оказывается, данная методическая практика используется в целях обучения своим государственным языкам за рубежом, в том числе в Финляндии, Японии, Австралии, Испании, Эстонии и США [2].

В последнее время система образования стала отдавать приоритет языковому образованию над общими задачами, уделяя особое внимание развитию индивидуальных качеств учащегося на иностранном языке, позволяющих общаться с внешним миром и представителями других культур.

Целью является обогащение и развитие личности ребенка, предоставление ему возможности участвовать в межкультурной деятельности и повышение уровня владения изучаемым языком. С развитием современных образовательных стандартов реализуемые в школе образовательные программы обеспечивают не только широкую базу в предметной области, но и ряд междисциплинарных навыков, включая передачу знаний. Создание творческой образовательной среды с акцентом на иностранном языке является основополагающим аспектом этой структуры, оказывающим влияние на все стороны развития личности школьников.

Специфика метода введения в языковую среду:

- обучение учащихся путем создания психологически приятной, благоприятной среды для изучения языка без принуждения;
- создание условий для ежедневного употребления учащимися простых существительных в их словарном запасе с введением их в словарный запас;
- поддержка учащихся, повышение уверенности в успехе.

Структура круга утреннего веселья.

Круг утреннего веселья поднимает позитивное эмоциональное настроение детей, стимулирует их к обучению. Среди учащихся можно выполнять виды приветствий, увлекательные игры-упражнения. Например, «Как поздороваться с взрослыми людьми, так и поприветствовать друг друга». «А как вы здороваетесь с друзьями?». «Теперь поприветствуйте близких друзей». Учащиеся свободно передвигаются по кругу, приветствуют друг друга.

Рекомендуется вести беседу с учащимися о сегодняшней погоде, заполнять календарь погоды и т.д.

Упражнение «Эмоции»

Условия: участники выбирают одну из картин на стене с эмоциями и рассказывают, почему они выбрали именно это.

Метод введения в языковую среду преследует цель использования дополнительного языка в повседневной жизни и эффективного общения. Первый этап начинается с утреннего круга. Поэтому в этот период важно обращать внимание на ребенка, пришедшего утром. Потому что в каком бы настроении ребенок ни пошел на урок, интерес к занятиям будет таким же.

Включение творческой обстановки в урок подчеркивает наличие активности и субъектности, которые являются важнейшими элементами деятельности, когда процесс обучения имеет приоритет над процессом обучения. Это влияет на все стороны личности учащихся. Во взаимодействии субъектности и активности учащихся на уроках иностранного языка, обуславливается креативный характер творческой направленности. Теперь образовательные программы должны включать в себя такие условия образования для школьников, которые будут учитывать их индивидуальные, личностные качества.

Со стороны учителя требуется системная работа и большая настойчивость.

Учителя должны:

- соблюдать последовательность в овладении языком, повторять слова и использовать их в различных контекстах;
- формирование у учащихся позитивного отношения к языкам;
- использование увлекательных игр различного типа с учетом того, что учащиеся быстро овладевают языком через игру;
- формирование языкового обучения из различных видов деятельности (движение, пение, рукоделие, повседневная деятельность, внеклассные мероприятия на иностранном языке);
- позитивная среда для эффективного обучения, влияние учащегося на чувства, правильное использование наглядных пособий, жестов, голосовых акцентов, музыки и ритма в классе;
- должен хорошо продумать свои указания, при необходимости объяснить, высказать и показать правильную версию, не оценивая ошибки учащихся как ошибочные;
- комната, в которой будет проходить занятие, должна стать «языковой лабораторией», следить за тем, чтобы перед учащимися были написаны предметные и тематические словесные рисунки, рабочие уголки и названия необходимых инструментов;

Введение в языковую среду организация учебного кабинета

Создание языковой среды:

- алфавитная таблица;
- написание их названий для различных предметов в классе;
- новая таблица слов;
- таблица рисунков и слов по теме урока;
- календарь для обозначения погоды;
- утренник, объявления;
- плакаты с короткими предложениями (листы с ответами);
- коллективные сочинения, отчет по пройденному материалу;
- фотографии, связанные с памяtnыми датами и событиями;
- книги и художественная литература на различные темы;
- специальные учебные центры;
- слова и иллюстрации к рассказу, стихотворению, стихотворению;
- изображение и угол поворота;

- материалы и конкретные предметы, дополняющие тему;

Деятельность учителя в работе внедрения в языковую среду разносторонняя. Помимо преподавания иностранного языка, также контролирует усвоение материала по другим предметам. Овладение языком осуществляется методом интегрированного обучения, навыки каждого аудирования, произношения, чтения, письма не могут быть сформированы индивидуально, и это не применимо на практике. Чтобы развить навыки чтения и письма, вы должны сначала сосредоточиться на овладении навыками устной речи (аудирование, произношение). Когда навыки устной речи хорошо развиты, учащийся может выражать свои чувства и потребности, проявлять активность в классе и регулярно участвовать в мероприятиях.

Креативная образовательная среда — необходимое условие становления и существования творческой личности, которая нацелена на создание оригинальных моделей саморазвития самой себя и окружающего мира. Основными способами для формирования творческой ориентации у школьников являются следующие:

1. Направлять к творческому началу учащихся.
 2. Устранять психологические барьеры и блоки по проявлению инициативности со стороны обучающегося.
 3. Поддерживать и стремиться к развитию различных творческих продуктов в условиях школы и дома.
 4. Сформировать у ребенка ценность его собственных творческих черт.
- На всех этапах школьного образования эти занятия способствуют развитию творческих навыков. Сочетание иностранного языка и общего опыта изучения иностранного языка может стимулировать любопытство учащихся, что приведет к более стимулирующему и продуктивному уроку. Дети учатся быть самостоятельными, поддерживать своих одноклассников и учителей, а также улучшать свои коммуникативные способности.

Коммуникативная среда, характеризующаяся иностранным языком, требует комплекса условий, способствующих развитию коммуникативной личности, способной общаться в иноязычной среде. Построение иноязычной коммуникативной среды базируется на сочетании единых подходов к содержанию образования, научно-методического обеспечения образовательного процесса, предоставлении возможностей межкультурного общения с носителями иностранного языка, единстве целей обучения, организации классной и внеклассной деятельности.

Е.Э. Сысоева утверждает, что уровень формирования коммуникативной компетенции в письменной речи зависит не только от уровня владения конкретным иностранным языком, но и от его общего образования, поскольку в его основе лежит его общая способность обращаться с информацией. Способность разрешать жизненные и практические ситуации можно отнести к личности и поведению, которые позволяют людям управлять своим собственным жизненным опытом [3].

Известно, что ученик, изучающий какой-либо учебный предмет изолированно от среды, где этот предмет используется, постепенно теряет к нему всякий интерес. Несмотря на вложенные усилия, процесс обучения становится малоактивным и безуспешным. Использование искусственной или естественной среды, специфичной для изучаемого предмета, как показывает опыт, существенно улучшает процесс обучения. В некоторых случаях наиболее фундаментальный фактор, даже первичный, может иметь приоритет над всеми остальными.

В условиях создания искусственной иноязычной среды большая роль уделяется аутентичности учебного материала-учебников и учебных пособий, теле-, видео- и радиопрограмм, прессы на иностранном языке, т.е. полному соответствию учебного

материала всем реалиям страны изучаемого языка, что предполагает реальное погружение учащихся в аутентичную языковую среду. К категориям средств обучения, которые больше всего могут приблизить учащихся к естественной культурологической среде, относятся и аутентичные материалы [4].

Функционально-познавательное значение прагматических материалов заключается в следующем:

- а) они используются для приобретения страноведческих знаний;
- б) удобны для организации речевого общения, развития устной речи по сферам и ситуациям общения (семейно-бытовой, учебно-трудовой, социально-культурной, спортивно-оздоровительной и т.п.);
- в) служат для семантизации языковых единиц и развития смысловой и языковой догадки;
- г) для привития любознательности, познавательной активности и интереса;
- д) для с ориентации.

Создание иноязычного окружения на занятиях по иностранному языку предполагает:

- а) минимум родной речи как со стороны учителя, так и обучающихся (родная речь используется только в случае крайней необходимости);
- б) общение учеников друг с другом на иностранном языке на заданную или свободную тему без права перехода на родную речь;
- в) проведение на иностранном языке различных учебных и деловых игр;
- г) подготовка докладов, сообщений, чтение лекций на иностранном языке;
- д) участие в самодеятельности на иностранном языке.

В заключение, хочется сказать, что необходимо проделать много работы, чтобы сделать процесс обучения успешным путем создания иноязычной среды. Здесь важна роль педагога. Правильно организованный образовательный процесс-будет плодотворным.

Список использованных источников

1. Ушинский К.Д. Человек как предмет воспитания. Том I (1867).
2. Шубкина Т.Н Реализация системно-деятельностного подхода в иноязычном образовании. – М.: Изд-во НИПКиПРО,2018.
- 3.Сысоева Е.Ю. Коммуникативная культура преподавателя, - Москва, 2014.
- 4.Концепция образовательных стандартов общего образования: проект/ Рос.акад.образования: под ред.. А.М. Кондакова. – М.: «Просвещение», 2008.

ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ САБАҚТАРЫНДАҒЫ SMART ТЕХНОЛОГИЯ

Калиякбарова Т.А.

қазақ тілі мен әдебиет пәні мұғалімі,
Ш.Шөкин атын. ЖОББ гимназия-мектебі, Павлодар қ.

Андатпа: Мақалада қазақ тілі мен әдебиет сабақтарында SMART технологияны қалай қолдануға болатыны, қандай мақсат қойып, қандай нәтижеге жетуге болатыны жайында айтылады.

Аннотация: В статье рассказывается о том, как использовать SMART технологии на уроках казахского языка и литературы, как эффективно поставить цель и как можно достичь результата.

Abstract: The article describes how to use SMART technologies in the lessons of the Kazakh language and literature, how to effectively set a goal and how to achieve results.

Бүгінгі таңда кез келген мұғалім қайда жұмыс жасайтынына, қандай пәнді жүргізетініне қарамастан, ол интерактивті технологияларды пайдалану саласында құзыретті болуы қажет. Интерактивті технологиялар ақпаратты ұсыну, мұғалімнің жұмысын жеңілдететін құрал ғана емес, сондай-ақ кәсіби міндеттерді шешуге мүмкіндік беретін бүкіл білім беру үрдісін өзгерту құралы. Бәрімізге мәлім, соңғы жылдары SMART технологиясы ұғымы, яғни ақылды оқыту пайда болды және Smart қала, Smart фон, Smart құрылғы, Smart орта деген тіркестерді жиі естіп жүрміз.

Сонымен Smart дегеніміз не? Smart ағылшын тілінен аударғанда «ақылды» деген мағынаны білдіреді. Ал технологиялық сипатта да осы мағынада жұмсалады. Яғни, ақылды технология, ақылды техника, пайдалануға ыңғайлы, мейлінше ықшам, көп функциялы құрылғыларды атаймыз. Ал педагогикалық үдеріс тұрғысынан қарастыратын болсақ, оқытудың бұл түрі электронды оқыту, мобильді оқыту, кез келген жерде, кез келген ортада оқыту деген мағынада жұмсалады.

«Мақсат-мұраттарыңа жете бер» - деген бата-тілек естігеніміз бар әрине. Осы мақсат деген сөзді де жиі естиміз, жақсы таныспыз, дегенмен сол мақсат қою өнері бізге таныс па? Мысалы, қазақ тілінен тақырыпқа қатысты тапсырмаларды қарап шығамыз да, еңбек туралы мақал болса, оқушыларды еңбекке тәрбиелеу деп мақсат жаза саламыз. Ал ойланбай жазылған мақсаттан нәтиже шықпайтыны белгілі. Дәстүрлі сабақ беру жүйесіндегі сабақтың мақсаты мен SMART мақсат бойынша құрылған сабақты салыстырып қарайық. Дәстүрлі сабаққа жиі қоятын мақсаттар: үйрету, оқушыларды таныстыру, дағды қалыптасу, білімді бекіту, пәнге деген қызығушылығын ояту. Оның орнына: білу, ескеру, үйрену, ой толғау қойған нәтижеге жеткізеді. Мақсат – нәтиже, деп түсіну керек.

Оқушылардың жақсы білім алуын, табысты оқуын, ақыл-ойының дамуын жоғары дәрежеде ұйымдастыру егеменді елімізді одан әрі дамытатын азаматтарды тәрбиелеуде маңызды жол болып табылады. Демек, мақсатты дұрыс қою арқылы біз сол сабақтағы жұмыстың нәтижесін болжаймыз. Сабақты өткізген соң мақсатымызға қайта оралып, оқыту тиімділігін анықтай аламыз. SMART мақсатқа сай құрылған сабақ табысты оқытудың кепілі болмақ. Сондықтан әрбір жұмысты бастаған кезде "Мен нені нақты жүзеге асыра аламын, менің қолымнан не келеді?" деген сұраққа жауап беріп, кіріскеніміз абзал. Бір мақсат – бір нәтиже дегенді ұмытпауымыз керек. Мақсатымыз аз болған сайын нәтиженің нақты және сапалы болатынына күмәніміз жоқ.

Сабақ жоспарлаған кезде мемлекеттік білім беру стандартында көрсетілген оқу мақсатын сабақ мақсатына «SMART-қа айналдыру» деген талап бар. Ең бірінші, SMART-тан бұрын «Сабақтың мақсаты не және ол не үшін?» дегенді анықтап алайық.

Өмірде бір нәтижеге жету үшін ең әуелі алдымен мақсат қоямыз. «Осылай жасаймын, бұлай істеймін, осыған жетемін»-деп өте қарапайым ойлаудан бастайды. Негізі, мақсат жайлы ғылымға жүгінсек, көптеген ғалымдар да әртүрлі сөзбен анықтама береді. Сондықтан аббревиатурасынан бастағанды жөн.

Specific- арнайы, нақты;

Measurable-өлшеуге болатын, шектеулі талап етушілік;

Attainable-қолжетімділік; орындауға болатын;

Realistic-шындыққа сай, қысқа да нұсқа берілуі;

Timed-белгілі бір уақыт аралығымен шектелген деген ұғымдарды білдіреді.

Яғни, мақсат нақты болу керек деген алға қойылған мақсат айқын болу керек, мақсат өлшенетін болу керек, мақсат қолдан келерлік болу керек, мақсат шынайы болу керек, мақсат мерзімі анықталған болу керек. Мысалы, жоғарыда оқу мақсатынан бір ғана сабақ мақсатын: «Бүгінгі сабақта өз өңірінде мәдени саяхат жасауға болатын екі жерді анықтау» деп қарастырып, SMART талдау жасап көрейік.

S - нақты, арнайы: «мәдени саяхат жасауға болатын».

M - өлшеуге болатын, шектеулі талап етушілік: «мәдени саяхат жасауға болатын екі жерді анықтау» нақты сан 2 көрсетілген.

A - қолжетімділік, орындауға болатын: «өз өңірінде».

R - шындыққа сай, қысқа да нұсқа берілу: «өз өңірін анықтау».

T-белгілі бір уақыт араларымен шектелген: «Бүгінгі сабақта» белгілі уақыт, 40 минут, айқындалған.

SMART мақсат қойған кезде ескеретін нәрсе:

□ Мақсатты ойлау дағдыларының деңгейлерімен шатастырмау, Блум таксономиясы ретінде (оқушылар ... мынаны біледі, түсінеді, үйренеді т.б.).

□ Мақсатты іс-әрекетпен шатастырмау (оқушылар мынаны орындайды, келтіреді және т.б.).

□ Мақсатты мазмұнмен шатастырмау (берілетін білімнің мазмұны оқушыға жаңадан үйретілетін білім екендігін ұмытпауымыз қажет).

□ Мақсатты қолданатын әдіс-тәсілдермен шатастырмау (оқушылар кесте, қосымша материалмен, т.б жұмыс жасайды).

SMART мақсат қойған кезде ескеретін талаптар:

1. Сабақтың оқыту мақсаты жүзеге асатын процеске емес, қол жеткізілетін түпкі нәтижеге бағытталу керек.

2. Мақсат игерілетін теориялық материалға емес, сабақта игерілетін, жасалатын нақты практикалық жұмыстарға негізделіп құрастырылу керек.

3. Күнделікті сабақ барысында тапсырмаларды орындау нақты уақыттық шектеулерден (10-15 минуттан) аспау керек.

4. Оқушылардың не білгенін емес, не үйренетініне басты назар аудару керек.

5. Қойылған мақсат пен қол жеткен нәтиже арасындағы байланыс ашылып көрсетілу қажет.

6. Сабақта білімдік мақсатты ғана емес, тәрбие мен дамытушылық мақсаттарды да SMART талаптар арқылы қоюға біртіндеп үйрену керек.

Мақсатты дұрыс қою - адам өміріндегі маңызды үдеріс, сол үшін оған күш те, уақыт та жұмсалуды керек. Егер де қойылған мақсатқа жеңіл түрде қолжетімділік болса, онда оның маңыздылығы басымдылыққа жатпайды. Себебі оған оңай қол жеткізгеннен соң, тағы да жаңа мақсатты іздеу қажеттігі тұрады. Сондықтан мақсатқа деген талап өте күшті болуы керек.

Жаңартылған білім мазмұны оқушылардың қызығушылығы мен өз бетімен жұмыс істеуіне жол ашады. Мұғалімінің міндеті – оқушыларға мүмкіндіктер беру. Сондықтан да жаңартылған білім мазмұны оқушының тұлғалық дамуына, шығармашылық дамуына ықпал ететін әдістер мен жұмыс түрлерін таңдауды міндет етеді. Білім беруде оқушы қызығушылығы деген мәселені басты шарттардың бірі ретінде алу керек. Жаңа стандартқа сай Ақапараттық технологиялардың ішінде әріптестер жиі және ұтымды қолданатын құралдары: Kahot, Padlet, Lerningapps, Plickers, Quizizz, Wordwall.

LearningApps құралдары әртүрлі интерактивті тапсырмаларды жасауға мүмкіндік береді. Олар: викторина, сұрыптау, топтастыру, жіктеу, мәтінді енгізу, кроссворд, уақытша таспа және т.б.

Сервис мәтіндік ақпаратпен ғана емес, сонымен қатар графикалық, аудио, видео ақпараттармен де жұмыс түрлерінің көптеген таңдауларын ұсынады. Өзіңізге ұнайтын жаттығуларды, жұмыс түрлерін таңдап, оны ашып, деректеріңізді енгізу үшін «Создать подобное приложение» функциясын қолдануға болады.

Серверге тіркелген оқушылар өз аудиториясына логин мен құпия сөзді енгізіп, мұғалім ұсынған тапсырмаларды орындай алады. «Статистика» батырмасы мұғалімнің өзі ұсынған тапсырмаларды кімдер орындағанын немесе орындамағанын және тапсырманы орындау барысында қандай кедергілер болғаны осы жөнінде мәліметтерді бақылауға көмектеседі.

Quizizz <http://quizizz.com> - викториналарды жасауға арналған сервис. Оқушылар викторинадан өтеді, ал мұғалім әр оқушы бойынша нәтижені көреді. Бұл веб құралын ашқан кезде дайын кез келген пән бойынша тапсырмаларды тақырыбына байланысты табуға және орындауға мүмкіндік көп. Оқушы кез келген жерде тест ашып, өз білімін тексеріп көре алады. Ал құрастыру кезінде Google аккаунт арқылы тіркеліп, Quizizz кітапханасынан керекті викторина, тест түрлерін көріп шығуға болады. Құрастыру мақсатында «Создать- контрольный опрос – большой выбор» батырмасына басып тест құрастыруды бастаймыз.

Kahoot, Plickers құралдарының да мүмкіндіктері оқушылардың қызығушылығын арттыра түседі.

Аталған қосымшалар интерактивті тапсырмаларды жасау үшін жарқын, қарапайым, тегін қызмет түрі. Бұл қосымшалар әрбір сыныпта әртүрлі викториналарды, пікірталастарды, тестілер мен сауалнамаларды өткізу үшін және білім алушыларды жылдам тексеру мақсатында қашықтықтан оқыту кезінде қолдануға болады. Kahoot - білім беру жобаларына арналған қосымша. Оның көмегімен тест, сұрау, оқу ойынын немесе білім марафонын жасауға болады. Ал Plickers арқылы тек тест тапсырмаларын орындауға болады. Қолданба үстел нұсқасында да, смартфондарда да жұмыс істейді. Оқушылармен тығыз қарым - қатынас орнатуға, сонымен жаңа материалды тереңдете түсу үшін Kahoot қосымшасын кең көлемде қолдануға болады. Kahoot, Plickers қосымшаларының ерекшеліктерінің бірі- тесттерді қайталау және өңдеу мүмкіндігі бар, бұл оқытушыға көп уақыт үнемдеуге мүмкіндік береді. Kahoot, Plickers жасалған тапсырмаларды оқушылар интернетке қол жеткізе алатын кез келген құрылғыдан орындай алады: ноутбук, планшет, смартфон және т. б.

Ақпараттық құралдар бағдарламасының бірнеше артықшылықтары бар.

1. Оқу тапсырмаларын орындауда білім алушылар білім мазмұнын сатылап көтереді. Олар өздерінде бар білімді ақпараттық технология негізінде көрсете отырып, тиянақтайды, әрі жаңа деректер мен мәліметтер алады.

2. Бағдарлама мазмұны оңайдан қиынға әдісімен жүргізіледі. Әр тапсырманы бекіте отырып, келесі кезеңге өтеді. Сонымен бірге жаңа ақпараттар алады. Бұл білім мазмұны суреттер, кестелер т.б. көмекші құралдар арқылы беріледі. Көмекші құралдар тірек негізі қызметін атқарады. Оқушы осы тірек негіздер арқылы өз бетімен жұмыс істей алады.

3. Оқушылар арасында қалыптасқан виртуалды тілдік орта тілдік материалдарды игеруге көмектеседі.

4. Балалардың көру, суретті кескіндерді есте сақтау қабілеттерін көтереді. Түрлі-түсті бояумен, суреттермен берілген білім мазмұны естерінде жақсы сақталады.

5. Оқушылардың өздері де осы бағдарламаны пайдаланып, тапсырмалар әзірлеулеріне болады. Бұл тілді үйренуге қызығушылықтарын арттырады.

Жаңартылған білім мазмұны оқушыларға тілден білім беруге дәстүрлі әдістемеден өзгеше мақсат-міндеттерді алға қояды. Оқушылардың тілден алған білімдерінің тәжірибелік жағына көп назар аударады. Ал тәжірибені мұғалім берген тапсырмаларды орындау және сол тапсырмалар негізінде өздері әзірлеудің де білім сапасына ықпалды екенін бағдарлама дәлелдеп береді.

Қорыта айтқанда, қазіргі заман талабына сай адамдардың мәлімет алмасуына, қарым-қатынасына ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың кеңінен қолданысқа енуі өте маңызды рөл атқарады. Жылдам дамып келе жатқан кезеңінде ақпараттық қоғамды қалыптастыру қажетті шартқа айналып отыр. Ал смарт оқытуға келетін болсақ мұғалім өз білімін оқушыларға түгелдей жеткізе алады. Білім беру шекарасы кеңейіп білім алушылар саны көбейіп қана қоймай, уақыт және орынға байланысты шектеулер болмайды. Білім беруді кез-келген жерде кез келген уақытта ұйымдастыруға мүмкіндік туғызады.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының тіл туралы Заңы.
2. «Мемлекеттік тіл және қоғам» атты аймақтық ғылыми практикалық конференция материалдары. Павлодар, 2014. 22-бет.
3. Құлқараев А. ««E-learning» электронды оқыту жүйесі және оның мүмкіндіктері/ /Электрондық мектеп. 2013 ж., №2.
4. К.Сарманова «Тест дайындау тәсілдері» «Қазақстан мектебі» 1999 ж, №9.
5. Kahoot.it
6. К.Мұқашева «Тест әдісінің тиімділігі», «Ауыл мектебі» 2004 ж, №6.

ПРИМЕНЕНИЕ СНАТ GPT НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА КАК СПОСОБ РАЗВИТИЯ НАВЫКОВ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ

Каримова И.М.

учитель английского языка,

ГУ «Гимназия № 3 для одаренных детей», г. Павлодар

Андатпа: Бұл мақалада Chat GPT-тің ең жаңа өнертабыстарының бірі және оны ағылшын тілі сабақтарында оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту құралы ретінде пайдалану қарастырылады. Бұл жұмыстың мақсаты-зерттеу арқылы цифрлық технологияларды білім беру аспектісінде қолданудың артықшылықтарын көрсету, оның нәтижелері жұмыстың өзектілігінің дәлелі болып табылады.

Аннотация: В данной статье рассматривается одно из новейших изобретений Chat GPT и его использование на уроках английского языка в качестве инструмента для развития функциональной грамотности у учащихся. Цель данной работы - продемонстрировать преимущества использования цифровых технологий в образовательном аспекте через проведенное исследование, результаты которого являются доказательством актуальности работы.

Abstract: This article discusses one of the newest inventions of Chat GPT and its use in English lessons as a tool for the development of functional literacy among students. The purpose of this work is to demonstrate the advantages of using digital technologies in the educational aspect through the conducted research, the results of which are proof of the relevance of the work.

Современный мир – это век высоких технологий и новых изобретений, входящих в обычную жизнь каждого человека, быстро меняющейся информации, от потока которой порой тяжело выделить информационный шум от действительно полезной и стоящей информации. В этой связи обладание определенными навыками и умениями при работе с цифровыми технологиями является одной из ключевых характеристик современного специалиста в любой сфере. Актуальность нашей статьи обусловлена очередным открытием в сфере искусственного интеллекта и внедрение его практически на каждое конкурентоспособное рабочее место, а также умением применять преимущества искусственного интеллекта в правильном русле, не пренебрегая авторской ценностью и копированием ресурсов с интернет-просторов. Научная новизна состоит в выявлении потенциала использования нового сервиса для развития навыков функциональной грамотности. Практическая значимость данной статьи заключается в предложении конкретных способов применения одного из новейших изобретений искусственного интеллекта для развития навыков функциональной грамотности.

Развитие цифровых технологий не стоит на месте, начиная с изобретения первого автоматизированного компьютера, заканчивая созданием роботов-помощников и умного дома. Одним из последних трендов в мировом интернет-пространстве является изобретение Chat GPT, диалоговой языковой модели искусственного интеллекта. Данная модель была обучена работе с текстом из любого интернет-пространства, что позволяет ей создавать, но не находить текст, наподобие человеческой речи в ответ на заданный инструктаж от пользователя. Являясь одним из самых наиболее часто используемых приложений среди специалистов и школьников, Chat GPT стремительно повлиял на работу с текстовым материалом, на создание профессиональных выступлений и на поиск даже самой обычной информации в интернете. 30 ноября 2022 года система Chat GPT стала доступна для общественного пользования и по настоящий период сервис уже зарекомендовал себя как крайне полезный инструмент в сфере виртуальное общение, образование, обработка текстов, копирайтинг и поиск информации. [1, с113-118]

Войдя практически во все сферы жизни современного пользователя интернетом, Chat GPT не обошел стороной и образовательную часть. Многие обучающиеся активно применяют модель искусственного интеллекта для создания рефератов, докладов, выступлений, научных статей и для поиска полезной информации. Однако стоит отметить, что при столь стремительном вхождении Chat GPT в образовательную жизнь учащихся, немногие замечают, что применение Chat GPT не только является полезным помощником в выполнении заданий, но и развивает навыки функциональной грамотности на уроках. Различные мультимедийные и сетевые средства обучения весьма полезны в создании условий, моделирующих реальные к жизни взаимодействия, а также способствуют созданию иноязычной среды, что необходимо для развития познавательных, учебных и творческих способностей обучающихся в ходе разного рода коммуникаций. [2, с 113] Иными словами, внедрение и

применение Chat GPT на уроках английского языка способствует не только развитию речевых навыков, таких как аудирование, говорение, чтение и письмо, но и помогает приблизить учебную атмосферу к реальному миру и создать аутентичный материал для обучающихся школьников и студентов.

Возможность внедрения искусственного интеллекта в образовательный процесс в современном мире воспринимается скептически, однако, все чаще можно встретить обучающиеся методики и видео-ресурсы, которые поддерживают использование последних инноваций. Работы и научные исследования, рассматривающие данный вопрос, не столь многочисленны в своем количестве, и авторами большинства из них являются зарубежные представители. Однако существует ряд научных работ, посвященных интеграции искусственного интеллекта в учебный процесс. Среди них практикующие преподаватели, методисты и авторы учебных пособий Коровникова Н.А., Хамитова Г.А., Бейсембаев А.Р., Валова М.В., которые изучили преимущества использования современных средств обучения в образовании, а также раскрыли особенности их применения, которые необходимо учитывать при работе с обучающимися. К примеру, Chat GPT не может предоставить точную или актуальную информацию, а также генерировать ответы на сложные или не предусмотренные исходными данными вопросы. Также необходимо обратить внимание, что сеть способна выдавать ответы, содержащие оскорбительную лексику и предвзятую информацию. [3, с 62.]

Набирая популярность, различные цифровые технологии являются областью для изучения профессорами, учеными и исследователями в разных сферах. В частности, филологи и преподаватели заметили влияние искусственного интеллекта на развитие мышления и поведения учащихся и изучение языков. К примеру, в недавнем зарубежном исследовании было обнаружено, что группа людей, которая обучалась и получала мотивацию через цифровые приложения, показала более высокие результаты в тесте на знание английского языка по сравнению с группой, получившей образование в традиционном стиле, а также данная группа справилась с тестом быстрее и имела высокие коммуникативные навыки [4, с 25].

Согласно гипотезе зарубежного исследователя - лингвиста Крашена [5], люди изучают язык посредством усвоения или изучения, а также улучшают стратегию выполнения заданий, повышают коммуникативные навыки и умение работать с несколькими людьми в команде, порой даже лидировать.

Иностранный ученый Крашен, уделил особое внимание созданию языковой среды реальной или виртуальной, а не механическое изучение. Учитывая, что современный человек проводит большую часть свободного времени в интернете, в частности в телефоне и предлагаемых им мобильных приложений, он получает значительное количество информации, осваивает определенные навыки, читает новости и развивается через социальные платформы. Задаваясь вопросом о преимуществе и потенциале использования Chat Gpt на уроках английского языка и развития навыков функциональной грамотности, мы провели исследование на базе ГУ «Гимназия № 3 для одаренных детей» города Павлодар и контрольной группы.

В ходе исследования был проведен социологический опрос среди 20 учащихся 9 «И» класса гимназии № 3, в котором были заданы такие вопросы, как «Полезно ли изучение английского языка через *Chat Gpt*, помимо обычных уроков в гимназии? Что вам дает изучение иностранного языка, применяя искусственный интеллект?». Результаты ответов были очень увлекательными и удивили:

- 11 учащихся класса ответили, что изучение и погружение в английский язык через *Chat Gpt* является отличной возможностью укрепить лексический запас и навыки чтения, также это развивает саморегуляцию, умение организовать свой собственный график и общаться в команде на иностранном языке;

- 8 человек из всех принявших участие ответили, что изучение зависело бы от пользователя и его настроения на работу с *Chat Gpt*, и это говорит о том, что учащиеся из контрольной группы хотели бы заниматься английским языком через *Chat Gpt*, могут проанализировать и понять, что обучение зависит не только от искусственного интеллекта, а и от обучающегося, то есть необходимо контролировать процесс обучения;

- 2 человека предпочли бы не заниматься изучением английского языка с применением искусственного интеллекта, в связи с отсутствием в нем логических связей и авторского стиля;

Из данного опроса можно заметить, что большинство учеников контрольной группы видят преимущества занятий английским языком через применение искусственного интеллекта *Chat Gpt*, а также выводят список навыков функциональной грамотности, которые они приобретают после работы с системой: умение контролировать процесс и выстраивать свой собственный график изучения, умение анализировать информацию, коммуницировать с людьми с других стран, выстраивать толерантное общение онлайн и практика работы с современными технологиями, а также удобстве применения платформ в любое время и любом месте.

Таким образом, можно отметить, что для современных школьников и студентов, применение *Chat Gpt* предоставляет не только возможность взаимодействовать с изучаемым языком в любом месте, где они желают, и получать желаемую информацию, которую они ищут, но и развивать навыки функциональной грамотности, которые необходимы для повседневной жизни и развития себя как конкурентоспособной личности.

Из личной беседы с респондентами контрольной группы были выделены функциональные возможности *Chat Gpt* на уроках английского языка для развития навыков функциональной грамотности, которыми участники группы поделились в ходе опроса из личной практики.

Одной из самых часто используемых функций системы является генерирование текстов любой тематической направленности для письма и чтения, при этом можно создавать аутентичные тексты любого диалекта. Обучающийся не просто копирует и использует полученный текст, но и анализирует его, редактирует и адаптирует его под свое задание, что помогает развить навыки высшего мыслительного порядка.

При составлении запроса можно указать желаемый режим повествования, определенную лексику и грамматические формы. Подобные тексты можно использовать и как дополнительное чтение, и как основу для лексико-грамматических заданий. Еще один вариант использования нейросети в аудиторной работе – генерирование текстов для последующего сравнения с другими аналогичными текстами. В этом случае можно использовать аутентичный текст либо текст, самостоятельно написанный обучающимися. В первом случае обучающиеся смогут выявить особенности, характерные для речи носителей языка. Во втором случае они смогут самостоятельно дать оценку своему тексту, выявив его слабые и сильные стороны. В качестве эксперимента отдельным видом работы может стать сама генерация текста с помощью нейросети. По её результатам обучающиеся смогут не только сравнить полученные тексты между, но и выявить, чья формулировка запроса позволила добиться наилучшего итогового результата [6, с 38].

Следующим полезным свойством предложенной системы является составление подбора лексики на определённую тематику. Chat Gpt может вычленивать и сделать набор лексики по запросу, а также выделить всю ключевую лексику из определенного текста, что позволяет также производить текстовый и лексический анализ для изучения новых слов. Возможности нейросети также разрешают моментально перевести полученный список с одного заданного языка на другой.

Следует, однако, принимать во внимание тот факт, что переводческие способности ChatGPT не идеальны и в целом похожи на функционал всех привычных онлайн-переводчиков: результат работы над текстом удовлетворителен только в том случае, если он не обременен сложными лексическими, грамматическими и смысловыми конструкциями. Однако, опираясь на сказанное ранее, можно заключить, что нейросеть вполне подходит для составления словарных списков.

В данной статье был рассмотрен вопрос о преимуществах использования Chat Gpt в аспекте изучения английского языка и для развития навыков функциональной грамотности обучающихся. Через проведенное исследование были опрошены участники контрольной группы, которые из практического опыта поделились потенциалом применения Chat Gpt для изучения иностранного языка, а также выделили особенности его применения, которые способствуют развитию навыков, необходимых в повседневной жизни.

Список использованных источников

1. Dale R. GPT-3: What's it good for? Natural Language Engineering. Cambridge, 2021; № 1 (27).
2. Исаева Т.Е. Использование информационно-коммуникационных технологий в процессе обучения иностранным языкам в вузе: методологический аспект. Общество: социология, психология, педагогика. Краснодар, 2020; № 3 (71).
3. Deng J., Lin Y. The Benefits and Challenges of ChatGPT: An Overview. Frontiers in Computing and Intelligent Systems. 2022; Vol. 2, № 2.
4. Полат Е.С. Интернет на уроках иностранного языка// ИЯШ № 2, 3 2001
5. Владимирова Л. П. Интернет на уроках иностранного языка. ИЯШ, №3, 2002. с 33-41.

ПРОЕКТНЫЕ ЗАДАНИЯ В ФОРМИРОВАНИИ МЕЖКУЛЬТУРНО-КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ УЧЕНИКОВ СТАРШИХ КЛАССОВ НА ПРИМЕРЕ ЧТЕНИЯ АНГЛИЙСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

Красавина Д.А.

учитель английского языка,
гимназии №132, г. Алматы

Аннотация: Статья посвящена использованию инновационных форм проектных заданий в обучении иностранному языку для формирования межкультурно-коммуникативной компетенции учеников 9 класса. Цель статьи – рассмотреть использование новых форм проектных заданий в обучении иностранному языку, и как они способствуют формированию межкультурно-коммуникативной компетенции на примере чтения английской литературы.

Так, в теоретическом обзоре литературы представлен контекст межкультурно-коммуникативной компетенции и значимость ее развития в условиях глобализации, предложенными Кунанбаевой С.С., Тер-Минасовой С.Г., М. Байрам, К. Крамш, и описаны основные концепции и подходы к межкультурно-коммуникативной компетенции, выделяя роль проектных заданий в ее формировании. В основной части статьи рассмотрены инновационные проектные задания, которые могут быть использованы в обучении иностранному языку, включающих задания на изучение культурных особенностей, преодоление стереотипов и предубеждений, а также развития умения эффективного взаимодействия с представителями других культур. Далее анализируются преимущества использования инновационных проектных заданий на примере чтения английской литературы, таких как развитие творческого мышления, работа в команде, коммуникативные навыки и критическое мышление. Приводятся примеры трёхступенчатых инновационных проектных заданий на примере обучения чтению коротких английских рассказов. В заключении подводятся итоги, отмечается важность использования проектных заданий в обучении иностранному языку для развития межкультурно-коммуникативной компетенции учащихся.

Андатпа: Мақала оқушылардың мәдениетаралық-коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру үшін шет тілін оқытуда жобалық тапсырмаларды қолдануға арналған. Жұмыс Білім беру және мәдениетаралық коммуникация саласындағы педагогтардың заманауи зерттеулері мен тәжірибесіне негізделген. Кіріспеде мәдениетаралық-коммуникативтік құзыреттілік контексті және оның жаһандану жағдайындағы дамуының маңыздылығы көрсетілген. Сондай - ақ, мақаланың мақсаты-шет тілін оқытуда жобалық тапсырмаларды қолдануды және олардың мәдениетаралық-коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыруға әсерін қарастыру. Әрі қарай Майкл Байрэм, Клэр Крамш, Еуропа Кеңесі және басқалары сияқты авторлардың шығармаларын қамтитын әдебиеттерге шолу жасалады. Мәдениетаралық-коммуникативтік құзыреттіліктің негізгі тұжырымдамалары мен тәсілдері және оны қалыптастырудағы жобалық тапсырмалардың рөлі сипатталған. Мақаланың негізгі бөлігінде шет тілін оқытуда қолдануға болатын жобалық тапсырмалардың әртүрлі түрлері қарастырылған. Мәдени ерекшеліктерді зерттеуді, стереотиптер мен алалаушылықтарды жеңуді, сондай-ақ басқа мәдениеттердің өкілдерімен тиімді қарым-қатынас жасау қабілетін дамытуды қамтитын тапсырмалардың мысалдары келтірілген. Әрі қарай, шығармашылық ойлауды дамыту, топтық жұмыс, қарым-қатынас дағдылары және сыни ойлау сияқты жобалық тапсырмаларды пайдаланудың артықшылықтары талданады. Мәдениетаралық-коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыруда жобалық тапсырмалардың тиімділігін

растайтын зерттеулер мен практикалық жағдайлардың мысалдары келтірілген. Қорытындыда мақаланың қорытындысы шығарылады. Оқушылардың мәдениетаралық-коммуникативтік құзыреттілігін дамыту үшін шет тілін оқытуда жобалық тапсырмаларды пайдаланудың маңыздылығы атап өтіледі. Жобалық тапсырмалар тіл мен мәдениет туралы білімді байытып қана қоймай, нақты өмірде және болашақ кәсіби қызметте қолданылатын дағдыларды дамытады. Мақала шет тілін оқытудағы жобалық тапсырмалар арқылы оқушылардың мәдениетаралық-коммуникативтік құзыреттілігін дамытуға мүдделі білім беру саласындағы педагогтар мен мамандар үшін пайдалы болуы мүмкін өзекті зерттеулер мен практикалық мысалдарды ұсынады.

Abstract: The article is devoted to the use of project tasks in teaching a foreign language for the formation of intercultural-communicative competence of students using short stories from English literature. The work is based on modern research and the experience of teachers in the field of education and intercultural communication. The introduction presents the context of intercultural-communicative competence and the importance of its development in the context of globalization. The purpose of the article is also indicated - to consider the use of project tasks in teaching a foreign language, namely, in reading English literature and their impact on the formation of intercultural-communicative competence. The works by authors such as Michael Byram, Claire Kramsch, and the Council of Europe, and their main concepts and approaches to intercultural-communicative competence and the role of project tasks in teaching reading English literature are described. The main part of the article discusses various types of project tasks that are used in teaching a foreign language. Examples of tasks involving the study of cultural characteristics, overcoming stereotypes and prejudices, as well as the development of the ability to effectively interact with representatives of other cultures are presented. Next, the advantages of using project tasks on the basis of reading short stories are analyzed, such as the development of creative thinking, teamwork, communication skills, and critical thinking. Examples of practical case studies confirming the effectiveness of project tasks in the formation of intercultural-communicative competence are given. In conclusion, the results of the experimental teaching are summarized. The importance of using project tasks in teaching reading foreign literature for the development of intercultural-communicative competence of students is noted. It is emphasized that innovative project tasks not only enrich knowledge about language and culture but also develop skills applicable in real life and future professional activity. The article presents current research and practical examples that can be useful for teachers and education professionals interested in developing the intercultural and communicative competence of students through project tasks in teaching a foreign language.

Введение

В современном мире межкультурно-коммуникативная компетенция стала неотъемлемой частью успешного образования и профессиональной деятельности. Обучение иностранному языку играет важную роль в развитии этой компетенции, поскольку оно способствует не только овладению языковыми навыками, но и расширению культурных знаний, пониманию и уважению к различиям между культурами (Кунанбаева С.С., 2013) [1].

Современное общество сталкивается с вызовами, связанными с культурным многообразием и необходимостью эффективного межкультурного взаимодействия. Традиционные методы обучения иностранным языкам не всегда способствуют развитию межкультурно-коммуникативной компетенции учащихся. Возникает необходимость в новых подходах и методах, которые бы активно включали студентов в исследовательскую и творческую деятельность, способствовали пониманию и уважению к различиям в культуре и повышению уровня межкультурной грамотности.

В большинстве случаев традиционные методы обучения иностранным языкам, ориентированные на грамматику и словарный запас, могут быть недостаточными для формирования межкультурно-коммуникативной компетенции студентов (Тер-

Минасова С.Г., 2010) [2]. Для того чтобы студенты могли полноценно и эффективно взаимодействовать с представителями других культур, необходимо включать в учебный процесс активные и практические методы, стимулирующие их исследовательские способности и межличностное взаимодействие. Одним из наиболее эффективных подходов к формированию межкультурно-коммуникативной компетенции является использование проектных заданий в обучении иностранному языку (Samovar L., Porter R. etc., 2013) [3].

Инновационные формы проектных заданий, такие как WebQuest, прогнозирование ситуации и защита мнения, предоставляют студентам возможность применять свои языковые навыки на практике, изучать и исследовать культуру и традиции страны, говорящей на изучаемом языке, а также развивать свои исследовательские, творческие и коммуникативные способности. Несомненно, важность данных проектных заданий в обучении иностранному языку и их роль в формировании межкультурно-коммуникативной компетенции студентов отражена в многочисленных трудах отечественных и зарубежных ученых (Иванова А.М., Темиргалиева С.З., 2018) [4].

При организации данного исследования были поставлены следующие цели:

1) Исследовать роль проектных заданий в формировании межкультурно-коммуникативной компетенции студентов в обучении иностранному языку на примере чтения английской литературы;

2) Определить методы и подходы, которые способствуют эффективному использованию проектных заданий для развития межкультурно-коммуникативной компетенции на примере чтения английской литературы;

3) Изучить результаты исследований и практические примеры, подтверждающие эффективность проектных заданий в обучении иностранному языку и формировании межкультурно-коммуникативной компетенции студентов.

Первоначально при изучении теоретико-методологических основ исследования были выделены следующие ключевые положения в современной методологии, такие как, концепция межкультурно-коммуникативной компетенции, предложенная Майклом Байрэмом в 1997 году, которая определяет межкультурно-коммуникативную компетенцию как способность взаимодействовать и понимать представителей других культур, применяя знания о культуре, языке и коммуникации (Byram M., 1997) [5].

Важная концепция была предложена Клэр Крамш (Kramsch C., 1993) [6], которая подразумевает комбинированное изучение контекста и культуры в языковом обучении. Данная концепция подчеркивает важность учета контекста и культурных особенностей при изучении иностранного языка. Крамш подчеркивает, что язык и культура взаимосвязаны, и обучение языку должно включать изучение культурных аспектов.

Очень полезным и знаменательным классификатором в современной методике обучения иностранным языкам является Общеввропейская рамка квалификаций владения иностранными языками (CEFR). Для определения каждого уровня коммуникативной компетенции и целей обучения была использована Общеввропейская рамка квалификаций (Council of Europe, 2001) [7], предлагающая общую систему классификации языковых навыков и умений, которая учитывает межкультурные аспекты и коммуникативные цели.

Одним из последних важных исследований по оценке межкультурной компетенции выступают исследования по оценке межкультурной компетенции работы Анджея Фантини (Fantini A., 2009) [8]. Он представляет различные инструменты и подходы для оценки межкультурной компетенции учащихся.

Несомненно, все эти теоретические исходные положения взяты во внимание при разработке и проведении исследования по инновационным проектным заданиям в формировании межкультурно-коммуникативной компетенции студентов в обучении иностранному языку. Данные аспекты служат основой для определения целей, выбора методов и анализа результатов.

История проектных заданий в образовании

Проектные задания в образовании имеет долгую и богатую историю. Этот подход к обучению имеет свои корни в конструктивистской педагогике, которая акцентирует активное участие студентов в процессе обучения и развития их навыков самостоятельного исследования и решения проблем. Их использование началось в начале XX века в рамках движения "Прогрессивное образование" (Равен Дж., Ярыгин О.Н., Коростелев А.А., 2017) [9].

Однако, идея проектного обучения стала более широко распространена в 1960-х годах, когда стала активно развиваться концепция конструктивизма и активного обучения. С тех пор проектные задания стали неотъемлемой частью образования во многих странах и в различных образовательных сферах (Byram M., Holmes P. etc., 2013) [10].

Одним из пионеров проектного обучения был американский педагог Уильям Х. Килпатрик, который в начале 20 века предложил использовать проекты в образовании для активного применения знаний и развития практических навыков учащихся. В его работе "Проектный метод" (The Project Method), опубликованной в 1918 году, Килпатрик подчеркивал важность организации проектных заданий, которые позволяют студентам применять знания на практике и решать реальные проблемы (Alfred G., Byram M. etc., 2003) [11].

В последующие годы проектные задания получили признание и стали широко применяться в различных областях образования, включая иностранные языки. В области обучения иностранным языкам проектные задания стали особенно популярными в рамках коммуникативного подхода, который акцентирует внимание на развитии коммуникативных навыков и использовании языка в реальных ситуациях (Соловова Е.Н., 2022) [12].

На сегодняшний день они могут быть адаптированы в различных образовательных сферах, включая начальное, среднее и высшее образование. С развитием информационных и коммуникационных технологий проектные задания стали более доступными и удобными для реализации. Вместо традиционных бумажных проектов студенты могут использовать онлайн-ресурсы, социальные сети, цифровые инструменты и платформы для совместной работы над проектами (Джусубалиева Д.М., 2019) [13], (Чакликова А.Т., 2017) [14], (Nick Peachey, 2018) [15]. Это позволяет им обмениваться идеями, получать обратную связь от своих товарищей и учителей, а также создавать продукты и презентации высокого качества (Roberts C., Byram M. etc., 2001) [16].

Проектный метод означает комплексный подход к обучению и включает в себя систематический процесс планирования, реализации и оценки проектов для облегчения обучения студентов. Проекты в данном контексте относятся к деятельности в реальной жизни, которая требует от учащихся применения широкого спектра навыков, знаний и установок для решения проблем или ответов на вопросы, относящиеся к конкретной теме или предмету исследования (ЮНЕСКО, 2006) [17].

Проектный метод включает в себя следующие принципы:

– Ориентированность на ученика: проектный метод ставит студента в центр процесса обучения, позволяя ему брать на себя ответственность за свое обучение и активно участвовать в различных этапах проекта.

– Аутентичность: проекты должны быть актуальными, значимыми и аутентичными, на примере чтения английской литературы, отражающими реальные жизненные ситуации и проблемы, чтобы облегчить студентам перенос знаний и навыков в реальный мир.

– Сотрудничество: проектный метод делает упор на командную работу и отношения сотрудничества, способствующее социальному позитивному межличностному взаимодействию.

– Междисциплинарный подход: проектный метод поощряет интеграцию нескольких предметов или дисциплин, предоставляя студентам целостный взгляд на мир и способствуя развитию навыков критического мышления (Александрова Т.А., 2015) [18].

Включение культуры в изучение английского языка значительно повышает лингвистическую компетентность студентов, акцентируя их культурную осведомленность и эмпатию, а также стимулирует развитие критического мышления. Более того, преподавание культуры с помощью языка может помочь студентам осознать взаимосвязь языка, культуры и общества и способствовать более глубокому пониманию картины мира (Кунабаева С.С., 2010) [19].

В таблице 1 показаны различные компоненты интегрированного в культуру урока английского языка с использованием проектного метода:

Таблица 1

**Компоненты культурно-интегрированного урока английского языка
с использованием проектного метода**

Компоненты	Описание
Выбор темы	Учитель выбирает культурно значимую тему, такую как праздники, традиции, обычаи или социальные проблемы, которая отражает целевую культуру и соответствует интересам, потребностям и уровню владения языком учащихся.
Мозговой штурм	Учитель и учащиеся проводят мозговой штурм идей, вопросов и проблем, связанных с выбранной темой. Этот этап позволяет ученикам активизировать свои предыдущие знания, поделиться своими взглядами и пробудить интерес к теме.
Исследование	Преподаватель помогает ученикам проводить исследования по выбранной теме, используя различные источники, такие как на примере чтения английской литературы, книги, статьи, видео, интервью и онлайн-ресурсы. Исследовательский этап позволяет учащимся собирать информацию, выявлять культурные сходства и различия, а также развивать свои навыки критического мышления и анализа.
Планирование проекта	Преподаватель и учащиеся планируют проект, определяя его цели, задачи, сроки, ресурсы и критерии оценки. Этап планирования позволяет учащимся взять на себя ответственность за свое обучение, развить их организационные навыки и навыки управления проектами, а также повысить их коммуникативную компетенцию.
Реализация проекта	Преподаватель и учащиеся реализуют проект, выполняя задания, сотрудничая, общаясь и отслеживая свой прогресс. Этап реализации

	проекта позволяет ученикам применять свои языковые и культурные знания в значимом и аутентичном контексте, развивать навыки межличностного общения и командной работы, а также повышать свою креативность и инновационность.
Презентация проекта	Учитель и учащиеся представляют проект, делясь своими находками, инсайтами и размышлениями с классом или более широкой аудиторией. Этап презентации проекта позволяет ученикам продемонстрировать свои знания языка и культуры, развить навыки публичных выступлений и презентаций, а также получить обратную связь и оценку от других.
Оценка	Преподаватель и учащиеся оценивают проект, его эффективность, определяя области для улучшения и размышляя об опыте обучения. Этап оценки позволяет учащимся развить свои навыки самооценки и рефлексии, получить обратную связь об их языковых и культурных достижениях, а также улучшить свои стратегии обучения и привычки.

Методы исследования

Как уже было указано в обзоре литературы, в данной работе был проведен анализ работ Майкла Байрэма, Клэр Крамш, Совета Европы и других исследователей в области межкультурной коммуникативной компетенции и проектного обучения, также представлены различные методы и подходы, используемые в обучении иностранному языку через проектные задания.

Проектные задания представляют собой структурированные и организованные задачи, которые требуют от студента активного участия, самостоятельного исследования и коммуникации на иностранном языке. Таблица 2 ниже демонстрирует разнообразные роли проектных заданий в обучении иностранному языку. Они помогают студентам активно участвовать в процессе обучения на примере чтения английской литературы, развивать свои языковые и межкультурные навыки, а также применять свои знания и умения в реальных ситуациях.

Проектные задания стимулируют творческое мышление, сотрудничество, самостоятельность и развитие ключевых компетенций, необходимых в современном мире (Бектурсынова Г., 2017) [20].

Таблица 2

Роль проектных заданий в обучении иностранному языку

1	Повышение мотивации и интереса студентов к изучению языка	Проектные задания в обучении иностранному языку предлагают студентам возможность работать над реальными задачами и проектами, которые вызывают у них интерес и мотивацию. Вместо традиционных учебных заданий, проекты позволяют студентам применять свои знания и навыки в конкретных ситуациях. Это может включать создание презентаций, видео, письменных работ, ролевых игр и других креативных форм выражения. Когда студенты видят цель и практическую пользу от своей работы, их мотивация к изучению языка значительно возрастает.
2	Развитие навыков коммуникации и взаимодействия с носителями языка	Проектные задания включают в себя ситуации, где студентам необходимо взаимодействовать с носителями языка. Это может быть сотрудничество с партнерами из другой страны, интервьюирование носителей языка, проведение исследований или общение на форумах и веб-конференциях. Это развивает навыки устной и письменной коммуникации, а также способность адаптироваться к различным ситуациям общения.

		Студенты получают реальную обратную связь и могут улучшать свои коммуникативные навыки через практику и опыт общения с носителями языка.
3	Способствование развитию межкультурно-коммуникативной компетенции	Проектные задания предоставляют студентам возможность исследовать и понять различные культуры и традиции. Они сталкиваются с разнообразием мнений, ценностей и норм, что способствует развитию их межкультурной коммуникативной компетенции. Студенты учатся адаптироваться к различным культурным контекстам, развивают толерантность и уважение к разнообразию. Они также могут изучать и сравнивать языковые и культурные особенности разных стран, что расширяет их кругозор и понимание мира.
4	Практическое применение лингвокультурологические знания на примере чтения английской литературы	Проектные задания предлагают студентам возможность применять лингвокультурологические знания при чтении коротких рассказов на английском языке. Они могут использовать язык для выполнения конкретных задач, решения проблем или представления результатов исследований. Это помогает студентам увидеть практическую ценность лингвистических и страноведческих навыков и осознать их применимость в реальном мире. Проекты также способствуют глубокому освоению материала, поскольку студенты активно применяют и закрепляют свои знания и умения.
5	Развитие самостоятельности, критического мышления и проблемного решения	Проектные задания требуют от студентов самостоятельной работы, инициативы и принятия ответственности за свои результаты. Студенты должны самостоятельно планировать, организовывать и выполнять свои проекты, что развивает их навыки саморегуляции и самостоятельности. Они также сталкиваются с проблемами, которые требуют критического мышления и поиска решений. Проектные задания способствуют развитию у студентов навыков анализа, оценки и принятия обоснованных решений.
6	Стимулирование творческого мышления и развитие аналитических навыков на примере чтения английской литературы	Проектные задания включают элементы творчества, поскольку студентам предоставляется свобода выбора в реализации своих идей. Они могут разрабатывать оригинальные проекты, искать нестандартные решения и предлагать новые подходы. Это стимулирует их творческое мышление и способствует развитию инновационных и аналитических навыков. Студенты также учатся анализировать информацию, собирать доказательства и делать выводы на основе своих исследований.
7	Создание условий для сотрудничества и коллективной работы	Проектные задания часто выполняются в группах, что создает условия для сотрудничества и коллективной работы. Студенты учатся эффективно общаться, делиться идеями, распределять обязанности и совместно работать над общей целью. Это развивает навыки работы в команде, лидерства, компромиссов и разрешения конфликтов. Студенты также учатся принимать и уважать различные точки зрения и выстраивать коллективную работу на основе взаимодействия и взаимодополнения.
8	Укрепление уверенности и самооценки студентов	Проектные задания предоставляют студентам возможность практиковаться в использовании языка в реальных ситуациях и демонстрировать свои навыки. Когда студенты видят, что они способны применять язык для успешного выполнения

	в использовании языка	проектов, их уверенность и самооценка в использовании языка укрепляются. Это помогает преодолеть языковые барьеры и повысить их готовность использовать язык в реальных коммуникативных ситуациях.
9	Продвижение осознанного межкультурного понимания и уважения к разнообразию культур	Проектные задания способствуют развитию осознанного межкультурного понимания у студентов. Они вступают в контакт с разными культурами и традициями, исследуют и анализируют различия и сходства. Это позволяет студентам расширить свое межкультурное сознание, развить умение видеть мир через призму разных культурных перспектив. Проекты также способствуют формированию у студентов уважения и толерантности к разнообразию культур, что является важной компетенцией в современном глобальном обществе.

Методология формирования межкультурно-коммуникативной компетенции

В ходе практического применения инновационных проектных заданий для 50 студентов 9 класса в КГУ «Гимназия №132» г. Алматы была представлена данная разработка инновационного проекта по внедрению культуры на уроке английского языка по теме "A community project".

Цель данного проекта: оценить эффективность реализации проектов, интегрированных в культуру на примере чтения английской литературы. Проект внедрялся на уроках английского языка в 9-м классе.

Материалы: Анкеты для предварительного и итогового тестирования, рубрики проекта, проектные материалы и ресурсы.

Процедура:

1. Предварительное тестирование: было проведено тестирование на определение исходного уровня владения английским языком, культурные знания студентов и навыки управления проектами.

2. Реализация проекта: студенты были поделены для работы в группах над созданием проектов, связанных с культурой, таких как культурная продовольственная ярмарка, виртуальный тур по космополитену или глобальный художественный проект.

3. Итоговое тестирование: было проведено итоговое тестирование, чтобы оценить результаты обучения студентов и проанализировать их опыт обучения.

Ниже представлен пример анкеты для оценки уровня владения языком, культурных знаний студентов и навыков управления проектами до/после реализации проекта, интегрированного в культуру, на уроке английского языка в 9-м классе.

*Анкета на уровень владения английским языком,
культурных знаний и навыков управления проектами*

Language proficiency (владение языком):

a) How would you rate your English language skills on a scale of 1 to 5?

1. Beginner
2. Intermediate
3. Advanced
4. Very advanced
5. Native speaker

b) How comfortable are you with speaking, reading, writing, and listening in English?

1. Not comfortable at all
2. Slightly comfortable

3. Somewhat comfortable
4. Mostly comfortable
5. Very comfortable

Cultural knowledge (знание культуры):

a) How familiar are you with different cultures around the world?

1. Not familiar at all
2. Slightly familiar
3. Somewhat familiar
4. Mostly familiar
5. Very familiar

b) Can you name at least three different cultural traditions or customs from different countries?

Project management skills (навыки управления проектами):

a) How confident are you in your ability to work effectively in a group?

1. Not confident at all
2. Slightly confident
3. Somewhat confident
4. Mostly confident
5. Very confident

b) How confident are you in your ability to plan and manage a project?

1. Not confident at all
2. Slightly confident
3. Somewhat confident
4. Mostly confident
5. Very confident

c) Have you ever participated in a project-based learning activity before? If yes, please describe your experience.

Attitudes towards culture-integrated projects:

a) How interested are you in learning about different cultures through your English language lessons?

1. Not interested at all
2. Slightly interested
3. Somewhat interested
4. Mostly interested
5. Very interested

b) How interested are you in working on a project that integrates culture into your English language lessons?

1. Not interested at all
2. Slightly interested
3. Somewhat interested
4. Mostly interested
5. Very interested

* What do you think are the benefits of integrating culture into English language lessons through a project-based approach?

* What concerns do you have about working on a culture-integrated project in your English language classroom?

Demographic information:

* What is your age?

* What is your gender?

* What is your cultural background?

* How long have you been learning English?

Далее были проведены 3 этапа работы над проектом.

Этап 1.

1) Определить проблему исследования.

Brainstorm. Students are asked a number of questions:

1. What is culture?

2. Why should we study different cultures?

3. How are cultures similar and different?

4. What characteristics can we study about cultures?

5. How do beliefs and values of individuals affect society?

6. How do geography, climate, and natural resources affect the

2) Сделать предположения и определить направление поиска материалов.

So, the topic was defined as follows: "Holidays Around the World: A Cultural Celebration" и предложены несколько коротких рассказов английских писателей.

Студенты читали зарубежную художественную литературу и выполняли следующие задания.

Tasks:

1. Research different celebrations and holidays from various cultures: The students can use books, websites, and other resources to gather information about different celebrations and holidays from around the world.

2. Create a presentation: The students can create a visual presentation, such as PowerPoint or Google Slides, to share what they have learned about the Celebrations and holidays they researched. They can include images, videos, and other multimedia to make their presentation engaging and informative.

3. Discuss the history and traditions of each celebration or holiday: The students can discuss the origin and history of each celebration or holiday, as well as the traditions and customs associated with them.

4. Compare and contrast different celebrations and holidays: The students can analyze the similarities and differences between different celebrations and holidays from around the world. They can discuss how different celebrations and holiday events in unique ways.

5. Explore the significance of celebrations and holidays: The students can discuss the importance of celebrations and holidays in different cultures. They can analyze how these events bring people together and help to reinforce cultural values and traditions.

3) Далее была проведена организация студентов в группы и распределены роли каждого члена группы.

Next, the teacher divided the students into groups and suggested each of them choose one of the topics for their future project. The sub-topic was "Religious holidays":

Vocabulary brainstorming: Ask students to brainstorm a list of vocabulary words related to religious holidays.

For example, they listed words such as "ceremony", "tradition", "prayer" or "ritual".

Holiday sharing: Ask each student to share a religious holiday that they celebrate with their family or community. They discussed the history and traditions of the holiday, as well as any special foods or activities associated with it.

Cultural comparisons: Compare and contrast different religious holidays from around the world. Students compared Christmas in the United States with Hanukkah in Israel, or Eid al-Fitr in Saudi Arabia with Diwali in India.

Первый этап заканчивается определением рабочих групп и распределением задач в команде.

Этап 2.

На втором этапе преподавателю необходимо помочь студентам разработать план проекта. Также была создана система коммуникативных упражнений, обеспечивающих улучшение уровня речи студентов.

Студенты свободно владели активной лексикой и грамматикой в рамках учебной темы на примере чтения английской литературы, прежде чем переходить к обсуждению проблемных вопросов.

Цели:

- 1) Выполнить лексические, грамматические упражнения, упражнения по чтению и разговорной речи, чтобы закрепить основные слова и словосочетания по данной теме и подготовиться к проектной работе;
- 2) Организовать работу в небольших группах для сбора, анализа и обобщения соответствующей информации;
- 3) Принять решение о методах проверки предположений, например, опросах, экспериментах, наблюдениях, интервью и т. д.;
- 4) Определить способы представления результатов проектной работы.

На данном этапе можно предложить также другие примеры инновационных форм проектных заданий для формирования межкультурной коммуникативной компетенции:

1. Создание презентации о культуре и истории определенной страны. Учащиеся исследуют информацию о выбранной стране, собирают фотографии, факты, интересные аспекты культуры, и создают презентацию на иностранном языке, которую затем представляют перед классом.

2. Организация культурной ярмарки. Группы учащихся представляют разные культуры, каждая из которых знакомит других участников с особенностями своей страны. Они готовят традиционные блюда, представляют национальную музыку и танцы, демонстрируют национальные костюмы и рассказывают о своей культуре. Все участники имеют возможность узнать больше о разных культурах и обогатить свои знания.

3. Создание видеоблога или блога о путешествиях. Учащиеся могут вести видеоблог или цифровые сторителлинг, в котором рассказывают о своих путешествиях в разные страны и делают обзоры на местные достопримечательности, культуру, традиции и язык [22, с.509]. Они могут также проводить интервью с местными жителями и делиться своими межкультурными впечатлениями.

4. Организация межкультурного проекта с партнерской школой за рубежом. Студенты сотрудничают со сверстниками из другой страны, проводят обмен письмами, видеоконференции или общаются через онлайн-платформы [23, с.]. В рамках проекта они совместно исследуют и сравнивают культуры, обсуждают различия и сходства, а также разрабатывают совместные проекты и презентации [24, с.55].

5. Одной из актуальных инновационных форм проектных заданий в эпоху цифровизации образования является WebQuest. "WebQuest" (веб-квест) – это формат обучения, который был разработан Берни Доджем и Томасом Марковичем в конце 1990-х годов [25, с.]. Этот метод обучения представляет собой структурированную активность, в которой студенты используют интернет-ресурсы для исследования определенной темы или проблемы. Основная идея WebQuest заключается в том, чтобы предоставить студентам четкие задания и ресурсы, которые помогут им искать информацию в Интернете [26, с.270].

WebQuest 1: Shakespearean Theater

Introduction:

You are a theater enthusiast who has been assigned to create a WebQuest on Shakespearean theater. Your goal is to explore the life and works of William Shakespeare, as well as the characteristics of Elizabethan theater.

Task:

- Research the life of William Shakespeare, including his early years, career, and notable plays.
- Investigate the key elements of Elizabethan theater, such as the Globe Theatre, stage design, costumes, and acting techniques.
- Create a multimedia presentation or a website that includes information about Shakespeare's life, the characteristics of Elizabethan theater, and a summary of one of his famous plays.

Resources:

- Books, articles, or reliable online sources about William Shakespeare and Elizabethan theater.
- Online resources with images or videos showcasing the Globe Theatre and Elizabethan theater practices.

Evaluation:

Your presentation or website will be assessed based on the accuracy and depth of the information, creativity in design, and proficiency in English language usage.

WebQuest 2: Cultural Exchange Project

Introduction:

You have been selected to participate in a cultural exchange program where you will learn about a specific country and present your findings to the class. Your goal is to research the chosen country and create an engaging presentation.

Task:

- Choose a country that interests you and is different from your own culture.
- Research and gather information about the country's history, geography, traditions, customs, food, famous landmarks, and notable figures.
- Prepare a multimedia presentation, such as a slideshow or video, to share your findings with the class. Include engaging visuals and speak about the country's unique aspects.

Resources:

- Books, websites, or articles about the chosen country's culture, history, and geography.
- Online resources with images or videos showcasing the country's landmarks or traditions.

Evaluation:

Your presentation will be evaluated based on the accuracy and depth of the information, visual appeal, clarity of speech, and overall presentation skills.

Этап 3.

Третий этап – заключительный, на котором каждая группа, пара или, если это индивидуальная работа, один ученик защищали свой проект перед классом. Каждая группа имела право сама решать, какую форму представления результатов своей проектной деятельности выбрать. Так, для презентации проектов были использованы компьютер, проектор, интерактивная доска, что сделало презентации более интересными.

Debate: Divide students into groups and have them debate a controversial issue related to religious holidays students celebrate religious holidays or whether businesses should be required to give employees time off for religious observances.

Creative writing: Students write a short story or poem inspired by a religious holiday. They use their imagination to create a fictional story based on the traditions and values of the holiday.

Типы презентационных проектов могут быть разными, например: плакат, брошюра или ролевая игра, демонстрация продукта, созданного на основе информационных технологий, диалоги различных персонажей, конференция, отчет, реклама, конкурсы, перформанс, карта, учебник и т.д. [27, с.11]

Для эффективности организации эксперимента были предложены тестовые задания по изучаемым темам 9 класса, до и после эксперимента. Данные задания были представлены как тест с одним или двумя правильными ответами и направлены на контроль усвоения следующих грамматических и лексических тем:

- 1) Conjunctions so, if, when, where, and before to connect the parts of sentences;
- 2) use a variety of compound adjectives, adjectives as participles, comparative structures indicating degree, and intensifying adjectives;
- 3) use a variety of comparative degree adverb structures with regular and irregular adverbs use a wide variety of pre-verbal, post-verbal, and end-position adverbs;
- 4) use infinitive forms after an increased number of verbs and adjectives, use gerund forms after a variety of verbs and prepositions, and use a variety of prepositional and phrasal verbs on a wide range of familiar general and curricular topics.

Данный тест был нацелен на проверку овладения лингвистической компетенцией учеников и в результатах эксперимента выделены как показатели владения языком (Таблица 3).

Также, в конце 3 этапа результаты проектов оцениваются как преподавателями, так и учащимися других групп. Учитель предлагает им вопросы для общего обсуждения. Организуя процесс обсуждения, учителем затрагиваются различные аспекты проделанной работы: процесс и результат, положительное и отрицательное, объективная оценка продукта и степень удовлетворенности каждого участника.

Questions for discussion was following:

1. Have you achieved the goal of the project?
2. What did you learn, what did you understand, and what did you change?
3. Which of the stages of working on the project did you remember the most?
4. What would you do differently next time, and why?

По окончанию всех трех этапов работы над инновационными проектными заданиями было проведено итоговое тестирование по культурным знаниям, по

страноведению, навыкам управления проектом, и отношению к проектам, результаты которого представлены в таблице 3.

В анкетах перед тестированием и после тестирования студентам было предложено оценить свои ответы по шкале от 1 до 5, где 1 – самый низкий балл, а 5 – самый высокий.

Таблица 3

Результаты предварительного и итогового анкетирования студентов

Категория	Средний показатель предварительного тестирования	Средний показатель итогового тестирования
Владение языком	3.22	3.28
Культурные знания	3.92	4.11
Навыки управления проектами	3.92	4.22
Отношение к проектам, интегрированным в культуру (интерес к обучению)	4.06	4.56
Отношение к проектам, интегрированным в культуру (заинтересованность в работе над проектом)	4.06	4.33

Данные результаты изображены в Диаграмме 1:

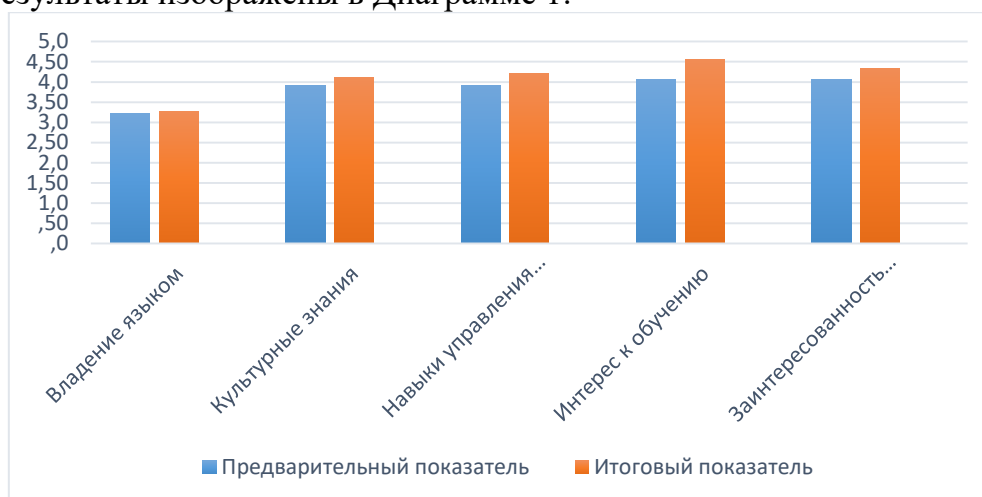

Диаграмма 1 – Результаты предварительного и итогового анкетирования студентов

На примере диаграммы 1 мы наблюдаем следующую картину, что итоговые показатели по всем 5 категориям улучшены. Так, уровень владения языком на предварительном этапе составил 3,2, а на итоговом этапе – 3,5 балла.

Улучшение по данной категории (уровень владения языком) составляет 0,3 балла, что может показаться незначительным. Однако необходимо учитывать, что такой положительной динамике способствовало выполнение всего нескольких инновационных форм проектных заданий.

Особенным представляется увеличение по категории "интерес к изучению предмета". Здесь предварительный показатель был 4,0 балла, а на итоговом тестировании вырос до 4,5 балла.

Результаты показывают, что реализация проектов, интегрированных в культуру, на уроках английского языка в 9-м классе на примере чтения английской литературы является эффективным способом улучшить уровень владения языком студентов, их

культурные знания, навыки критического мышления и анализа, навыки сотрудничества и коммуникации, а также навыки управления проектами. В целом, интеграция культуры на уроках английского языка с помощью проектного обучения может обеспечить обучающимся значимый опыт обучения.

Таким образом, инновационные проектные задания способствуют формированию межкультурно-коммуникативной компетенции студентов, так как они требуют не только умения говорить и писать на иностранном языке, но и понимания культурных особенностей, обычаев, традиций и ценностей страны, говорящей на этом языке. В процессе выполнения проекта студенты исследовали и анализировали различные аспекты культуры на примере чтения английской литературы, проводили интервью с носителями языка, представляли аутентичные материалы и обменивались мнениями с представителями другой культуры.

Заключение

После проведении серии проектов на примере чтения английской литературы нами были определены преимущества инновационных форм проектных заданий в формировании межкультурно-коммуникативной компетенции:

- Развитие навыков исследования. Проектные задания требуют от учащихся проведения исследований о культуре и истории страны на примере чтения английской литературы. Они учат находить, анализировать и оценивать информацию из различных источников, что способствует развитию навыков самостоятельного исследования.

- Практическое применение языковых навыков. Проекты предоставляют возможность ученикам использовать свои языковые навыки на практике. Они пишут и говорят на иностранном языке, взаимодействуют с носителями языка и другими участниками проекта, что помогает им развивать свою уверенность и навыки коммуникации на иностранном языке.

- Развитие межкультурной чувствительности. Выполнение проектных заданий требует от учеников углубленного изучения культуры, традиций и ценностей другой страны. Это помогает им развить межкультурную чувствительность, понимание и уважение к различиям между культурами, а также способность адаптироваться к разным коммуникативным стилям и нормам.

- Сотрудничество и командная работа. Проекты обычно выполняются в группах, что способствует развитию навыков сотрудничества и командной работы. Учащиеся учатся эффективно обмениваться идеями, разрешать конфликты, принимать решения в группе и добиваться общих целей.

Однако, для успешного внедрения проектных заданий в образовательную практику необходимо учитывать различные факторы. Важно обеспечить доступность необходимых ресурсов, предоставить поддержку и подготовку педагогов, а также организовать соответствующую методическую поддержку и оценку проектных заданий.

Также были выделены недостатки проектных заданий в формировании межкультурно-коммуникативной компетенции:

- конкретное деление студентов в группах;
- четкий контроль над исполнением каждого участника проекта собственной роли в выполнении заданий;
- эффективное руководство проектом;
- при организации WebQuest учитель заранее продумывает и тщательно готовит все ресурсы Интернет во избежание буллинга и спама;
- контроль времени по выполнению заданий на каждом этапе.

Итак, в данной статье была рассмотрена роль проектных заданий в формировании межкультурно-коммуникативной компетенции студентов в обучении иностранному языку.

Основываясь на проведенном анализе литературы и исследовании были сделаны следующие выводы:

– Проектные задания способствуют эффективному развитию межкультурно-коммуникативной компетенции студентов. Они позволяют студентам активно взаимодействовать с языком и культурой на примере чтения английской литературы, осваивать навыки эффективной коммуникации в различных ситуациях и развивать уважение к разнообразию культур;

– Использование новых форм проектных заданий в обучении иностранному языку способствует развитию навыков самостоятельности, критического мышления, проблемного решения, коммуникации и сотрудничества. Студенты становятся активными участниками образовательного процесса, их мотивация и интерес к изучению языка значительно возрастают;

– Инновационные проектные задания на примере чтения английской литературы способствуют развитию творческого мышления и стимулируют более глубокое понимание и применение учебного материала.

– Данные задания позволяют студентам применять свои знания и навыки на практике, решать реальные проблемы, а также развивать аналитические и организационные навыки.

Таким образом, дальнейшие исследования и разработка методических рекомендаций помогут дальше усовершенствовать и применять проектные задания в образовательной практике для эффективного развития межкультурно-коммуникативной компетенции студентов.

необходимости, анализ наличия и стратегия развития» (на 2023-2025гг.)

Список использованных источников

1. Kunanbayeva S.S. The Modernization of Foreign Language Education: The Linguocultural - Communicative Approach. – UK: Hertfordshire Press Ltd, 2013. – 293 p.
2. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация: Учебное пособие для студентов, аспирантов и соискателей по спец. "Лингвистика и межкультурная коммуникация". – М., 2010. – 262 с.
3. Samovar L. Communication Between Cultures / L. Samovar, R. Porter, E. McDaniel, C. Roy. – Belmont, 2013. – 432 p.
4. Иванова А.М., Темиргалиева С.З. Креативные технологии в компетентностно-профессиональной подготовке педагога: Учебное пособие. – Алматы, 2018. – 48 с.
5. Byram M. Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence. – Clevedon: Multilingual Matters, 1997. – pp. 4-7.
6. Kramsch C. Context and Culture in Language Teaching. – Oxford: Oxford University Press, 1993. – pp. 8-11.
7. Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. – Cambridge: Cambridge University Press, 2001. – pp. 47-71.
8. Fantini A.E. Assessing Intercultural Competence: Issues and Tools. – Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, 2009. – pp. 456-462.
9. Равен Дж., Ярыгин О.Н., Коростелев А.А. Компетентология: от праксеологии до социкибернетики // Азимут научных исследований: педагогика и психология. – 2017. – С. 13-17.
10. Byram M., Holmes P., Savvides N. Intercultural communicative competence in foreign language education: Questions of theory, practice and research. The Language Learning Journal, 41(3), 2013. – pp. 251-253.

11. Alred G., Byram M., Fleming M. (Eds.). *Intercultural Experience and Education*. – Clevedon: Multilingual Matters, 2003. – pp. 9-11.
12. Соловова Е.Н. Методика обучения иностранным языкам: Базовый курс: Пособие для студентов педвузов и учителей. – 2022. – С. 26-31.
13. Джусубалиева Д.М., Мынбаева А.К., Сери Л.Т., Тахмазов Р.Р. Цифровые технологии в иноязычном образовании. Дистанционное обучение: Учебно-методическое пособие для вузов. – Алматы, 2019. – 272 с.
14. Чакликова А.Т. Аксиологические основы информатизации иноязычного образования / А.Т. Чакликова, Т.А. Кульгильдинова // Вестник Карагандинского университета. – 2017. – №2 (86). – С.146-152.
15. Peachey N. *Digital Tools For Teachers*. – Trainers' Edition: PeacheyPublications.com [Электрон. ресурс]. – 2018. – URL: <https://peacheypublications.com/digital-tools-for-teachers-trainers-edition-v-2> (дата обращения: 22.05.2023).
16. Roberts C., Byram M., Barro A., Jordan S., Street B. *Language Learners as Ethnographers*. – Clevedon: Multilingual Matters, 2001. – pp. 24-29.
17. Рекомендации ЮНЕСКО по межкультурному образованию [Электронный ресурс]. – 2006. – URL: <http://www.unesco.kz/education/articles/2006/rueen> (дата обращения 24.05.23).
18. Александрова Т.А. Развитие межкультурной коммуникативной компетенции студентов в процессе изучения иностранного языка. // Вестник Казахского национального педагогического университета имени Абая, 2(44), 2015. – С. 9-12.
19. Кунанбаева С.С. Теория и практика современного иноязычного образования. – Алматы, 2010. – 341 с.
20. Бектурсынова Г. Роль проектных заданий в развитии межкультурной коммуникативной компетенции студентов. // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук, 4(3), 2017. – С. 117-122.
21. Zhussupova R., Shadiev R. Digital storytelling to facilitate academic public speaking skills: case study in culturally diverse multilingual classroom. *Journal of Computers in Education*, 10(3), 2023. - P. 499-526. <https://doi.org/10.1007/s40692-023-00259-x>
22. Апальков В.Г., Сысоев П.В. Методические принципы формирования межкультурной компетенции в процессе обучения иностранному языку [Электронный ресурс]. – 2008. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/metodicheskie-principy-formirovaniya-mezhkulturnoy-kompetentsii-v-protssesse-obucheniya-inostrannomu-yazyku> (дата обращения 23.05.23).
23. Георгиева С.С. Формирование межкультурной коммуникативной компетенции студентов в процессе изучения иностранного языка. // Ученые записки Казанского университета. Серия: Гуманитарные науки, 160(1), 2018. – С. 45-53.
24. Akzhigitova A, Zharkynbekova Sh. Language planning in Kazakhstan: The case of ergonyms as another scene of linguistic landscape of Astana. *Language Problems and Language Planning*. Volume 38, Issue 1, 2014. -P. 42–57
25. Походзей Г.В., Сергеева Н.Н. Теоретические основы развития иноязычной межкультурной компетенции школьников при обучении иностранному языку [Электронный ресурс]. – 2014. – URL: <https://core.ac.uk/download/42050702.pdf> (дата обращения 23.05.23).
26. Tulekenova D., Kulgildinova T., Zhumabekova G., Yerzhanova A., Zhussupova R. Formation of professional cognitive and communicative competency of future primary school foreign language teachers through information-communicative technologies. *XLinguae*, Volume 16 Issue 2, 2023. -P.264-285. ISSN 1337-8384, eISSN 2453-711X
27. Titova S. V. *Digital technologies in language teaching: theory and practice: monograph*. – Moscow: Editus. 2017. - 248pp

КӨПТІЛДІ БІЛІМ БЕРУДЕГІ МЕКТЕПТІҢ ТАБЫС ФАКТОРЫНЫҢ БІРІ – МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛДІҢ МӘРТЕБЕСІ

Левкович Ж. Ю.

қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімі,
Ағзам Текенов атындағы №2 орта жалпы білім беру мектебі,
Павлодар облысы, Тереңкөл ауданы, Тереңкөл а.

Аңдатпа: Қазақстандағы білім берудің аса маңызды стратегиялық міндеті – бір жағынан, үздік қазақстандық білім беру дәстүрлерін сақтау, екінші жағынан, оқушылар мен студенттерді мемлекеттік тілді, ана тілі мен шет тілдерін меңгеруге негізделген тілдік санасын дамыта отырып, мектеп түлектерін халықаралық деңгейге жеткізу.

Аннотация: Важнейшей стратегической задачей образования Казахстана является, с одной стороны, сохранение лучших казахстанских образовательных традиций, с другой, обеспечение выпускников школ международными квалификационными качествами, развитие их лингвистического сознания, в основе которого – овладение государственным, родным и иностранными языками.

Abstract: The most important strategic objective of Kazakhstan's education is, on the one hand, to preserve the best Kazakh educational traditions, on the other hand, to provide school graduates with international qualifications, developing their linguistic consciousness, which is based on mastering the state, native and foreign languages.

Әлемнің көптеген елдерінде білім беру көптілді ортада жүзеге асырылады. Көпшілігінде көптілді қоғамдар теңгерімділікті қамтамасыз ететін этиканы қалыптастырды күнделікті өмірде әртүрлі тілдерді қолдану және құрметтеу.

Білім беру жүйелері қиыншылыққа тап болып отыр осы күрделі нақты өмір жағдайларына бейімделіп, сапалы білім беру оқушылардың тепе-теңдігін сақтаумен қатар олардың қажеттіліктерін ескеру әлеуметтік, мәдени және саяси талаптармен байланысты. Көзқарас тұрғысынан болса да көптілді қоғамдарда біртұтас шешімдер әкімшілікте оңайырақ болуы мүмкін, алайда ұтымды және ұйымдастырушылық тұрғыдан бұл шешімдердің кейбіреулері орындалмайтынын мойындау керек.

Білім – елдің бәсекеге қабілеттілігі мен экономикалық өсуін қамтамасыз ететін маңызды ресурстарының бірі. Білім беру жүйесінің дамуы – уақыт талабы, қоғамның орнықты әлеуметтік-экономикалық және рухани дамуының, ғылымның ілгерілеуінің, Қазақстанда жоғары технологияларды жетілдірудің кепілі.

Біздің көпұлтты мемлекетіміздің қалыпты жұмыс істеуі үшін көптілділіктің қалыптасуы өте маңызды. "100 нақты қадам" Ұлт жоспарында оның мазмұнын жаңартуға бағытталған шаралар көзделген: оның бірі функционалдық сауаттылықты дамыту үшін мектеп стандарттарын жаңарту, жоғары мектеп пен жоғары оқу орындарында көптілділіктің жаңа моделін енгізу.

Қазақстандағы білім берудің аса маңызды стратегиялық міндеті, бір жағынан, үздік қазақстандық білім беру дәстүрлерін сақтау, екінші жағынан - мектеп түлектерін халықаралық біліктілік қасиеттерімен қамтамасыз ету, олардың лингвистикалық санасын дамыту, оның негізінде мемлекеттік, ана және шет тілдерін меңгеру болып табылады. Көптілділік адамзат дамуының маңызды бағыты ретінде бұрыннан белгілі болды. Бүгінгі таңда басқа жерде адамдар тек бір тілді білетін елдер бар деп елестету мүмкін емес. Шындығында, бір ғана ұлт өмір сүретін өркениетті мемлекеттер жоқ. Кез келген көпұлтты мемлекеттің қалыпты жұмыс істеуі үшін екі тілділік пен көптілділіктің қалыптасуы өте маңызды [1].

Қазақ тілін мемлекеттік тіл ретінде дамытуға көп көңіл бөлінетіне рас. Қазақстан Республикасының тіл саясаты тұжырымдамасы орыс тілін ғылым мен техниканың әртүрлі салалары бойынша ақпараттың негізгі көзі болса, ағылшын тілі жақын және алыс шетелдермен байланыс құралы ретінде айқындайды. Ал, қазақ тілінің мемлекеттік тіл ретінде мәртебесі одан да жоғары.

Үштілділік кезкелген оқу орнының оқу процесінің негізгі бағыттарының біріне айналуы керек. Бүгінгі таңда ағылшын тілі жаңа технологиялардың, жаңа өндірістердің, жаңа экономиканың тілі болып табылады. Қазіргі уақытта ақпараттың көп бөлігі әлемде халықаралық тіл болып есептелетін ағылшын тілінде жасалады. Көптілді білім беру саясатын жүзеге асыру – аса маңызды міндет. Оны тек күнделікті еңбекпен, көпұлтты қоғамымыздың барлық мүшелерінің күш-жігерімен шешуге болады. Тілдерді білу оқушылардың коммуникативті дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Сонымен қатар, үш тілде оқыту және нәтижесінде оларды іс жүзінде жетілдіре білу оқушылардың академиялық ұтқырлығына, олардың халықаралық кеңістікте, әртүрлі халықтардың мәдениеті мен дәстүрлерінде еркін шарлау қабілетіне ықпал етеді. Бұл жан-жақты, білімді және жоғары интеллектуалды тұлғаны қалыптастырудың ең негізгі жолы.

Шыңғыс Мұқанның кітабында тіл мәселесі мен оны үйрену туралы сөз қозғалады. Қазақстанда тұрып тіл мәселесінен бірде-бір адам алшақ қала алмайды. Тілдің дамуы – адам өмірінің барлық саласын үнемі және үздіксіз толғандыратын мәселе.

Ш.Мұқан өзінің ойын былай жазады: «Мен бұл кітапты он себеппен ғана шектедім, менің ойымша, олар әлем әлемін ашқысы келетіндер үшін негізгі қызығушылыққа айналуы керек. Бұл кітапта мен: «Мемлекеттік тілді үйрен» деп талап етпеймін, тек оны білудің қажеттілігін көрсетіп, қазақ тілін меңгерудің қызықты әрі тиімді әдістерімен бөліскім келеді» [2,13].

№1 себеп. Мемлекеттік тілді сол елде тұратындардың бәрі білуі қажет

Әлі күнге дейін халықаралық «супертілдердің» ықпалында жатқан көптеген тілдер сияқты мемлекеттік тіліміз де жаһандық күрделі сынақтардан өтуде. Бұл міндеттер адамның қажеттіліктерін қанағаттандыру саласындағы тілдер арасындағы бәсекелестікте жатыр. Тіл тауарға айналады. Өнім құнды болған кезде сұранысқа ие болады.

№2 себеп. Білім бәсекеге қабілеттілігі тілден басталады

Елдің бәсекеге қабілеттілігі әр адамнан басталады, әр адамның бәсекеге қабілетті болуы өзіне байланысты. Жұмысқа орналасу кезінде әрқайсымызға міндетті түрде түйіндеме қажет болады. Онда сіздің басқа үміткерлерден артықшылығыңызды көрсететін ақпарат болуы керек. Жеке деректерден басқа, білім, жұмыс тәжірибесі және, әрине, тілдік дағдылар көрсетіледі, өйткені бұл маңызды көрсеткіштердің бірі. Міне, осы жерден бастап біздің мұғалім ретінде басты мақсатымыз балаларға қаншалықты қазақ тілін білген адамның орны биік екенін түсіндіру.

№3 себеп. Салт пен сана

Қазақ тілі біз үшін байлық қана емес, оны толық пайдаланбасақ, қарқынды дамып келе жатқан Қазақстанда оның орны қайда болады? Сондықтан қазіргі мемлекет азаматтарының патриотизмі олардың туған жерінің құндылықтарын арттыруға қаншалықты ат салысатынымен өлшенеді. Тілдің дамуы мен қолданылу аясының кеңеюі сол тілдің азаматтарының қаншалықты қолданатындығымен өлшенетін болады. Тілді саналы түрде қолдануды салтқа, дәстүрге айналдыру қажет.

№4 себеп. Ата-баба мен тарих алдындағы қасиетті парыз.

Патриоттық сезімді әркім өзінше түсінеді, бірақ мақсат бір: елді, онымен байланысты барлық нәрсені өзінше құрметтеу, Отанға пайдалы болу. Ана тілін ұмытпасын деп ата-бабаларымыз өзін құрбан еткен.

Мен өзімнің Қазақстанда тұратынымды және өз Отаныма пайдалы болуға тырысқанымды мақтан тұтамын, өйткені мен өзімнің тарихымызбен байланысымды, ондағы ата-бабаларымның қатысын сезінемін. Мен үшін Отаным өзінің тарихынан басталады. Егер біз оны толықтай түсінсек, оқушы қатарына түсіп, оны толықтай түсіндіріп беру біздің парызымыз екенін білеріміз анық.

№5 себеп. Білімнің болашағы – қазақ тілінде

Тілдерді қабылдау тұрғысынан адамға негізгі үш фактор әсер етеді. Біріншісі – оқу-ағарту мекемелері, екіншісі – қоршаған орта, үшіншісі – ата-ана. Қазақ тілін – білім тіліне айналдыру маңызды.

№6 себеп. Тілді меңгеру жолдары

«Тілді меңгеру дегеніміз – адамның өз ойын қиналмастан, қазақша еркін жеткізуі». Тілді еркін меңгергенде, жетік білгенде ғана тілдік кедергілер, тіл шорқақтығы болмайды. Өзге тілді үйрену үшін, ең алдымен, сол тілдің грамматикалық ережелеріне, өзіндік ерекшеліктеріне көңіл аударып, сөздік қорын білу және пайдалана алу керек.

№7 себеп. Тіл – достық құралы

Біздің тарихымыз қиын-қыстау кезеңде де түрлі ұлт өкілдері арасындағы достық қарым-қатынастың жоғары деңгейін көрсетілген. Олар бүгінгі күнге дейін көп өзгерген жоқ деп ойлаймын. Қазақ елінде әртүрлі ұлт өкілдері бейбіт өмір сүруде. Ендігі кезекте қазақ тілін достық құралына, яғни қарымқатынас негізіне айналдыру қажет.

№8 себеп. Сіз бір тілді білсеңіз - басқаларды түсінесіз

Түркі тіл жүйесін ұлы түркі қағандары да, керуен иелері де сөйлеген. Байбарыс сұлтан тұсында тек Мысырда ғана емес, бүкіл араб елдерінде мемлекеттік басқаруда қолданылатын тілдердің бірі түркі тілі болды. Қазақ тілін үйрену арқылы басқа туыстас түркі тілдерін түсінесіз. Мен сабақ барысында мысалы «Құрманжан датқа» қырғыз тіліндегі фильмін көру арқылы жоғары сынып оқушыларының қазақ тілін қаншалықты меңгергенін байқауға болады.

№9 себеп. Тілдегі ақпараттандыру

Қазір Қазақстанда мемлекеттік тілді үйрену бұрынғыдан әлдеқайда жеңіл. Кез келген кітап дүкенінен сөздіктерді де, арнайы кітаптарды да таба аласыз. Sozdik.kz сияқты онлайн сөздіктер бар, тіпті Google аудармашы да жақсы көмектеседі. Жаңа технологияның әуесқойлары қазақ тілін одан да жылдам меңгеруге көмектесетін онлайн қызметтерді бұрыннан пайдаланып келеді. Ересектер мен балаларға арналған ең танымал сайттар мен қосымшаларды таңдауға да болады. Ғаламторды шарлай отырып он бес шақты сайтты қолдануға болады: Soyle.kz, Kitap.kz, Morpho.kz, Bala.soyle.kz, Sozdikqor.kz, Qazlatyn.kz, Tilqural.kz, Abai.institute, Tilalemi.kz, Tilmedia.kz, Emle.kz, Atau.kz, Balatili.kz, Qujat.kz, Termincom.kz.

№10 себеп. Абайды түпнұсқадан оқу

Абайды түпнұсқада оқу – қазақ тілі түркі мәдениетінің құпиясын сақтайды, қазақ әлеміне өзінің барлық байлығымен көзіңізді ашады [2, 83-84].

Бүгінгі таңда біздің мақсатымыз – оқушыларға, студенттерге қазақ тілін үйрету ғана емес, сонымен қатар оқушыларға өз Отанының қадір-қасиетін сезінуге, Қазақстанның болашағы алдындағы жауапкершілікті түсінуге мүмкіндік беру. Сол сияқты, патриотизмнің қайнар көзі – барлық отандастардың Отанымен тығыз рухани және материалдық байланысы, олар өскен жерге деген сүйіспеншілігі [3].

Жоғары бәсекелестік мектептегі қазақ тілін оқыту тәсілдерінде көбірек айырмашылықтар ойлап табуға мәжбүр етеді. Егер жиырма жыл бұрын мұғалімдер тілді жақсы білуі керек болса, бүгін де оқушылар әдістердің бар екенін біледі, басқа педагогтермен салыстыра отырып, мұғалімнен жоғары біліктілікті талап етеді.

Қазақ тілін оқыту әдістемесін таңдағанда нені есте сақтау керек?

1) коммуникативті тәсіл "алтын стандарт" болып қала береді - қазіргі оқушының мақсаттарына сәйкес келетін дәлелденген және тиімді әдіс;

2) "Авторлық" және "бірегей" әдістер – маркетингтік қадам;

3) Екі-үш айда шет тілін жақсы үйренуге мүмкіндік беретін әдістер жоқ;

Оның барлығы мұғалімнің біліктілігі, шеберлігі мен кәсіби дағдыларына негізделеді

Білім беру жөніндегі халықаралық конференция жұмысы барысында (ICE) тіл мен білімге қатысты төмендегідей ұсыныстар атап өтілді:

- ана тілінде оқытуда логикалық, әлеуметтік және мәдени пайымдауларға сүйену;

- мәдени бірегейлікті сақтау мақсатында көптілді білім беру және ұтқырлық пен диалогты ынталандыру;

- қауымдастықтар мен халықтар арасындағы өзара түсіністікке жәрдемдесу мақсатымен мәдениетаралық білім берудің бір бөлігі ретінде мемлекеттік тілмен қатар шет тілін үйрену [4].

Президент Қасым-Жомарт Тоқаев «Тәуелсіздік бәрінен де қымбат» мақаласында: «Бүгінде мемлекеттік тілді білетін қазақтың да, өзге этнос өкілдерінің де үлесі едәуір артты. Қазақ тілін, шын мәнінде, бүкіл халқымызды біріктіруші факторға айналдырудың барлық құқықтық тәсілдері және кепілдіктері қалыптасты. Мәселе – ниетте. Ниеттің дұрыс болуы қазақ тілін меңгергісі келетін адамдарға да, осы мақсатқа жетуге жағдай жасайтын Үкіметке де байланысты», - деді [5].

Қасым-Жомарт Кемелұлының ниет мәселесіне назар аударуының астары терең. Қазақ ұлттық дүниетанымы да – ниет, мақсатқа жетудің қозғаушы күші. Бірақ ниетті іске асыру адамдардың көңіліне, ойының тазалығына, ықыласына байланысты.

Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының «Қазақстан Республикасында үштілді білім беруді дамытудың концептуалды негізі» жобасы аясында мектеп ұжымы жыл бойы оқушылар мен олардың ата-аналарының тілдік деңгейін көтеру мақсатында жұмыс істеді. Жобаның мақсаты: Өзге ұлт аудиторияларында қазақ тілін оқыту барысында оқушылардың пікір айту, ауызша, жазбаша сауатты сөйлеу, дұрыс қарым-қатынас жасау, яғни, әрбір адамға керекті коммуникативті дағдыларды қалыптастыру мәселелерін шешуге бағытталған.

Жалпы мектеп оқушыларының саны 436, мұғалімдер саны – 46 .

Ең бірінші біз жұмысымызды сауалнамадан бастадық. Сауалнама оқушылардың қазақ тілін қаншалықты меңгергенін анықтау мақсатында алынды. Соның нәтижесінде төмендегідей көрсеткішке ие болдық:

Сынып	Оқушы саны	Тілдік деңгей бойынша оқушылар саны				Нөлдік қиылым (тілдік деңгей бойынша оқушылар саны, пайыздық бағалау көрсеткіші)			
		A1	A2	B1	B2	A1	A2	B1	B2
1-4	188	60	101	17	10	48	43,6	5	3,3
5-8	159	56	72	14	17	51	38	6,5	4,5
9-11	55	23	16	11	5	39,6	29,3	15,3	15,6
жалпы	402	139	189	42	32	46	36,6	8,6	7,8

Қорытынды қиылымға қарасақ, бастауыш сыныптар сәл ғана көтерілсе, орта буын жақсы нәтижеге жетті. Жоғары сыныптардың оқушылары одан да жақсы көрсеткішті көрсетті.

Қорытынды қиылым (тілдік деңгей бойынша оқушылар саны, пайыздық бағалау көрсеткіші)

Сынып	Оқушы саны	Тілдік деңгей бойынша оқушылар саны				Қорытынды қиылым (тілдік деңгей бойынша оқушылар саны, пайыздық бағалау көрсеткіші)			
		A1	A2	B1	B2	A1	A2	B1	B2
1-4	188	48	94	31	15	47	43,9	5,1	4
5-8	159	41	79	18	21	49	38,1	6,8	6,1
9-11	55	18	10	19	8	26,7	40,2	17	16,1
Жалпы	402	107	183	68	44	40,9			

Мақсатқа жету үшін, қазақ тілі мен әдебиет бірлестігі қарқынды жұмысқа кірісті. Алға төмендегідей міндеттер қойылды:

- Оқушылардың ақпараттық-коммуникациялық технология негізінде жұмыс жүргізуіне жағдай жасау;
- Оқушыларды қазақ тілінде еркін сөйлеуге ынталандыру;
- Ерекше жұмыс түрін қажет ететін оқушыларды анықтап, қабілетіне қарай шығармашылыққа баулу;
- Мұғалімдер жаңа педагогикалық технологиялар мен инновацияларды меңгеруі, өз тәжірибесіне енгізуі үшін түрлі семинарларға қатысу;

Іс шаралар өткізу барысында қазақ тілінің қыр-сырын, табиғатын таныта отырып, ертең өмірден өз орынын таба алатын, өзіне сенімді, нағыз ұлтжанды, парасатты ұрпақ тәрбиелеу жолында педагогиканың озық үлгілерін жаңашылдықпен пайдаланып, тәжірибені байыта түсу – бүгінгі таңның басты мәселесі. Бірлескен іс-әрекетке негізделген оқытуды тиімді пайдаланған және сабақтан тыс шараларды жүйелі жүргізген жағдайда келесі нәтижелерге қол жеткізуге болатынын жыл бойы жүргізілген жұмыстар нәтижесі көрсетті.

Жыл бойы оқушыларға арналған әртүрлі шаралар мен кездесулер, члендждер мен сахналық көріністер, сабақтар мен семинарлар өткізілді. Ұтымды және қызықты жобаларды атап өтсек, бұл «Даналар кеңесі». Мақсаты: өзге ұлт өкілдерінің танымдық қабілетін, ұлттық қолөнер мен мәдениетке деген көзқарастарын, тіл байлықтарын, сөйлеу шеберліктерін дамыту. Аталған шара бірнеше кездесуден тұрды. Біріншісі «Отбасылық құндылықтар». Шара отбасылық құндылықтарды дәріптеуге арналды. Онда ауылымыздың «Ақбаян» тобының дана әжелерімен кездесу өткізілді. Әжелерге құндылықтар жайлы 5-сынып оқушылары түрлі сұрақтар қойып, білім қазынасын молайтты. Әдістемелік бірлестікпен келісіп, әжелермен кездесу әрі қарай жалғастыруға шешім қабылданды және кейінгі айларда «Тату үйдің тамағы тәтті», «Көрпе тігу» және т.б. шаралар ұйымдастырылды.

Жоғары сынып оқушыларын қызықтыру мақсатында «Жері байдың елі бай» айдары іске қосылды. Оқушылар барған, көрген жерлерінен қазақша репортаж түсіру арқылы блогер-тілші ретінде өздерінің тіл байлықтарын нығайту көзделді. 10-сынып оқушылары Зинковская Юлия, Еремеева Ульяна мен Кабдырова Рената бұл жұмысты өздерінің қолдарына алып, қызықты сюжеттер түсіріп, оларды түрлі әлеуметтік желілерге жіберді. Солардың ішінде «Түркістан – білім мен мәдениет ордасы»

айдарымен Түркістан қаласын жан-жағынан зерттеу барысында «Білім», «Өнер», «Қасиетті жер» репортаждары жарық көрді, «Сәтті саяхат» сюжетін «Жарқын болашақ» қазақ тілі олимпиадасы барысында түсірсе, келесі репортаж Шучинск қаласындағы «Айқанат» мектебінен болды. Тереңкөл ауданының 95 жылдығына арналған сюжеттен ауылымыздың атақты азаматтарымен оқушылардың сұхбаттарын тамашаладық.

«Егіз лебіз» атты мұғалімдер мен оқушылар арасындағы сайыста ұстаздар мен оқушылар бірлесіп өз өнерлерін ортаға салды. Байқаудың ерекшегілі – мұғалім мен оқушы арасында тығыз байланыс орнату және көркемдік-әсемдік, адамгершілік-рухани бағытта тәрбиелеу. Байқаудың қорытындысы бойынша қатысушылар I, II, III орынға иеленіп, бағалы сыйлықтармен марапатталды.

«Қазақшаңыз қалай?» атты өзге ұлт мұғалімдеріне арналған сайыс. Сайыстың мақсаты: Өзге ұлт өкілдерінің мемлекеттік тілге деген құштарлығын арттыру және отаншылдыққа, мемлекеттік тілімізді оқып үйренуге деген құрмет сезімдерін нығайту.

Сайыс 5 кезеңнен тұрды:

1. «Кел, танысайық!»
2. «Сөз тапқанға қолқа жоқ»
3. «Ұлттық құндылықтар – рухани жаңғыру негізі»
4. «Кім көп сөз біледі»
5. «Өнер алды – қызыл тіл»

Сайыстың қорытынды бойынша 1-ші орынға «Жарық жұлдыздар» командасы ие болды. Команда құрамында – Федорук Наталья, Агафонова Ксения мен Гнатына Татьяна болды. 2-ші орында «Жұлдыздар» командасы. Командада Абиева Наталья, Пуленко Любовь және Федоткина Галина өз өнерлерін көрсетті.

Бастауыш сыныптардың оқушылары ай сайын бір сахналық көрініс жасап, мектептің оқушыларына қойылым ретінде көрсетіп отырды. Мақсаты: Балаларды көркем шығармамен таныстыру, ынта қойып тыңдауға дағдыландыру. Оқиға желісі бойынша дауыс ырғағын түрлендіре отырып, әңгімелеп айтып беруге үйрету, кейіпкерлердің сөзін жаттату арқылы баланың тілін дамыту. Ең кішкентайлары «Бауырсақ» ертегісін, 3-4 сынып оқушылары «Мақта қыз бен мысық», «Шұбар тауық», т.б ертегілерді сахналады. «Театр әлемі» айдарында сонымен қатар, Ә.Кекілбаевтың «Шыңырау» эпикалық шығармасынан үзінді көрсетілді.

Қорытындылай келе, жастарды адамгершілік және парасаттылықпен тәрбиелеу үшін біз, ең алдымен, ата-бабаларымыз қалдырған ұлттық дәстүрлерімізді, әдет-ғұрыптарымызды, діндерімізді, насихаттарымыз бен мұраларымызды тәрбие ережелеріне сүйене отырып, жастардың санасына енгізе білуіміз керек. Осы ұлттық құндылықтарды оқушыларға тіл арқылы сіңіру – педагогтардың басты міндеті. Оған көмектесетін құрал, әрине, тіл. Тіл арқылы, ұлағатты сөздер арқылы біз оқушылардың патриотизмін оята аламыз. Егер әрқайсымыз өзімізден жалпы мәдени және білімді қоғамға айнала бастасақ, жас ұрпақты тәрбиелеу өз жемісін беретіні түсінікті. Сондықтан қол жетімді әдістерді тиімді пайдалана алатынымыз сізге және бізге байланысты. Тіл саясатының басты мақсатының бірі – халықты қазақ тілінде сөйлету.

«Ұлттың тілі – ұлттың ділі» деп халық даналары айтқандай, ұлтымызды сақтайық. Ана тіліміздің айбынын асқақтатып, қасиетті қазақ жерінде қазақ тілінің мәртебесін көтерейік! Төл тілімізден қашпай керісінше төрге сүйрейік, сонда ғана Қазақстан түндігі берік ел болмақ!

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Абсатмаров Р.Б., Садыков Т.С. Студенттердің ұлтаралық қарым-қатынас мәдениетін тәрбиелеу. – Алматы, 1999.
2. Шыңғыс Мұқан. 10 причин, почему важно знать и говорить на казахском языке. – Алматы: ТОО «Мерекенің баспаларүйі», 2013. – 448 с.
3. Кожембаев М.У. «Развитие системы образования есть - требование времени»// Вестник Кокшетауского университета имени Абая Мырзахметова. №4, 2018.
4. Международная конференция по образованию, 46-я сессия, 2001 г.: Заключительный доклад, стр. 9//https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000153966_rus
- 5.https://www.inform.kz/kz/tauelsizdik-barinen-kymbat-kasym-zhomart-tokaev_a_3737118

ӨЗГЕ ҰЛТ ӨКІЛДЕРІНЕ МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛДІ ОҚЫТУДЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Маханова А. Е.

қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімі,
А.Текенов атындағы №2 ЖОББМ,
Павлодар облысы, Теренкөл ауданы

Аңдатпа: Баяндамада өзге ұлт өкілдеріне мемлекеттік тілді оқытудың өзекті мәселелері айтылады. Тілді мәжбүрлеп үйрену, үйрету мүмкін емес екендігі, сонымен бірге қандай тілде болса да халық тек ол қажеттілік пен сұранысқа ие болғанда сөйлейтіні туралы баяндалады. «Сана мен ниет болса, тіл үйрену қиын емес», деп Мұрат Әуезов ағамыз айтып кеткендей, тек соған көңіл қойып қазақ тілін үйренемін деген ниет керектігі жайында, сонымен қатар, тілді үйрену неғұрлым қарапайым болса, адамның тілге деген ынтасы соғұрлым жоғары болатындығы туралы айтылады.

Аннотация: В докладе затронуты актуальные проблемы обучения государственному языку представителей других национальностей. Говорят, что невозможно выучить и научить язык насильно, и в то же время верно, что люди говорят на том языке, на котором говорят, только тогда, когда в этом есть необходимость и спрос. Как сказал Мурат Ауэзов: «Если есть ум и намерение, выучить язык несложно». Чем проще изучение языка, тем выше энтузиазм человека по отношению к языку.

Abstract: The report will highlight topical issues of teaching the state language to representatives of other nationalities. It is told that a language cannot be taught, taught by force, and also that no matter what language it is, people speak only when it is in demand and in demand. "If there is a consciousness and a desire, then it is not difficult to learn the language," Murat Auezov noted, saying that you only need to focus on learning the Kazakh language, and also that the easier it is to learn the language, the higher a person's motivation for the language.

Мемлекеттік тіл мәселесі – өте маңызды, мемлекеттік мәні бар мәселе. Осы орайда мемлекеттік тілді дамыту, оның қолдану аясын одан әрі кеңейту және мәртебесін көтеру мәселесін барлық жерде кеңінен қолға алып, тікелей ұйымдастыру іс-шараларын жүргізу қажеттігі туындап отыр. «Тәуелсіздік алғаннан бері елімізде тіл саясатына, мемлекеттік тілдің қолданылу өрісін кеңейтуге қатысты қыруар іс атқарылды. Солай болса да бүгінде осы жылдар ішінде тіл саясатын жүргізуде мемлекеттік тілге қатысты шешімін таппаған өзекті мәселелер әлі де күн тәртібінде тұр. Ақиқаты сол – қазақ тілі, заң жүзінде мемлекеттік тіл мәртебесіне ие болғанмен, іс жүзінде мемлекеттік тіл мәртебесінде қолданылу деңгейіне көтерілген жоқ, тиісінше, қазақстандықтардың өмірлік қажеттілігіне айналған жоқ. Сондықтан да бізде

тәуелсіздігімізді алғаннан бері қазақ тілінің мемлекеттік тіл мәртебесіне сай қолданылмауы басты мәселе ретінде қалып отыр. Мемлекеттік тіл мемлекеттік идеологияның қазығына айналмағандықтан да қазақ мектептерінде оқитын өзге ұлт өкілдерінің балалары 2,1 пайыз болса, қазақ балаларының 30%-ы немесе үштен бірі орыс тілінде білім алуда. Бұл мемлекеттік тілдің болашағына деген сенім қазақстандықтардың, оның қатарында, қазақ ұлтының бойында әлі толық қалыптаспағанын айғақтайды. Ал, тіл болашағы – мемлекеттің болашағы деген сөз» [1], деп «Тіл жанашыры - 2015» құрмет белгісінің иегері Болат Жексенғалиев өз сұхбатында айтып кетті.

Қазақстандық білім беру жүйесіндегі өзекті мәселелер қатарына шоқтығы биік болып әрқашан мемлекеттік тілді меңгерту мәселесі тұрады. Тіл-адамазат баласының рухани күш қуаты, елдігіміздің тірегі де тілегі, сол себепті де оны қазақ халқы ғана емес, елімізді мекендейтін өзге ұлт өкілдері де құрметтеп, үйренуі тиіс.

Мемлекетіміздің кез келген оқу орнында қазақ тілі ана тілі және мемлекеттік тіл ретінде оқытылады. Оқу орыс тілінде жүргізілетін мектептерде қазақ тілін оқыту әдістері өзгеше. Ол өзге тіл есебінде жүргізіледі. Мемлекеттік тілді өзге ұлт мектептеріндегі оқушыларға үйрету – аса күрделі ізденісті қажет ететін жұмыс. Өзге тілді ұлт мектептеріне қазақ тілін оқытудың жаңа технологиясы тілдің коммуниктивтік қызметін ескере отырып, оны **коммуникативтік танымдық жағынан меңгертуді** көздейді. Қазіргі кезде тілді коммуникативтік оқыту мәселесіне ерекше назар аударуда.

«Тіл қарым-қатынас құралы. Сондықтан оған тән белгілерді сөйлем шекарасынан шығып, тыңдаушы, сөйлеуші жағдай, стиль сияқты уәждемелерді қамти отырып, анықтауға болады» [2,24].

Қазақ тілін оқыту әдістемесі туралы сөз болғанда бұл мәселе ішінен басқа ұлт өкілдеріне қазақ тілін оқыту мәселесін жеке бөліп қарастырмаса болмайды. Өйткені, қазіргі таңдағы көп жұмыс істеліп, жан жақты қарастырылып отырған мәселе– орыс аудиториясында қазақ тілін оқыту мәселесі. Сонымен қатар, бұл мәселе тілдік коммуникацияның тікелей зерттеу объектісі бола келіп, қазіргі кезеңде өзекті мәселе болып отырған қазақша сөйлеуге үйретудің тиімді жолдарын табуға көмектеседі.

Орыс аудиториясында қазақ тілі сабағын жүргізу мәселесімен айналысып жүрген ұстаздар, тілшілер, ғалымдар көптеп саналады. Олардың әрқайсысы әр түрлі мәселелерді қарастыра келіп, қазақ тілін оқыту саласының дамып, жетілуіне үлес қосуда. Бұл еңбектердің авторлары Ш.Х.Сарыбаев, И.В.Маманов, Ғ.Бегалиев, С.Жиенбаев, Т.Аяпова, Ш.Бектуров, К.Сариева, А.Жүнісбеков, Ф.Р.Ахметжанова, М.Жанпейісова, Ф.Оразбаева, Қ.Бітібаева т.б.

Сабақтың формалары мен әдістерін, мазмұнын жетілдіру, оны танымдық, білімдік, тәрбиелік жағынан сапалық жаңа деңгейін көтеру оқытудың тәрбиелік қызметі мен бағытын нығайтады. Сабақта әртүрлі әдістерді пайдалану оқушыларды жалығудан алшақтатады, сөздік қорының баюына ықпал етіп, тілін дамытады. Сабақ берудің жаңа технологияларын меңгере отырып, әртүрлі әдістерді пайдаланып, білім сапасын арттыруға тырысамыз. Жаңа әдістердің ерекшелігі — жеке тұлғаны қалыптастыруда, өз бетімен жұмыс істей алуда, шығармашылыққа баулуда ерекше рөл атқарады. Сондықтан қазақ тілі мен қазақ әдебиеті пәндерінде, әсіресе өзге ұлтты мектептерде сабақтың формаларын ауыстырып, балалардың тақырыпты тез меңгеруіне қол жеткізу мақсатында түрлі әдістер арқылы мұғалім тіл дамытуда біршама жетістіктерге қол жеткізері анық. Тіл дамыту жұмысының нәтижесінде оқушының сөз байлығы молайып, тілдің фонетикалық жүйесін меңгертіп, сөйлеу мәдениеті

қалыптасады. Өйткені, сөздерді дұрыс айту, дұрыс жаза білу-тіл мәдениетінің басты талаптарының бірі.

Білім берудің қай түрі болса да, негізінен сабақты ұйымдастыру арқылы жүзеге асады. Сондықтан сабақты дұрыс ұйымдастыру мұғалімнің әдіс-тәсілдері, жаңаша ізденісі, жаңалыққа ұмтылысына байланысты іске асады. Соңғы жылдардағы ақпараттандыру заманында шығып жатқан сан алуан технологиялар мен әдіс-тәсілдердің тиімдісіне сүйеніп, соларды меңгеруге ұмтыламыз. Ал менің өз тәжірибемде үнемі сабақтарда қолданылатын әдіс-тәсілдерімнің бірі – тіл дамыту.

«Тіл үйрену тәжірибесінде лексикалық минимумдарды қатар үйрену міндетті түрде ұштасып отырады. Лексикалық минимум сөздік қордың кеңеюіне, белсенді және пассивті сөздік қордың қалыптасуына ықпал етеді. Лексикалық минимум қазақ тілін меңгерудің әрбір деңгейіне сәйкес келетін (қарапайым, базалық, орта, ортадан жоғары және жоғары деңгейлер) минимальды сөздер мен сөз тіркестерінің жиынын қамтиды. Минимум қазақ тілін өз бетінше үйренуге және қазақ тілін меңгеру деңгейін бағалауға бағытталған. Минимум тілді үйренудің әлемдік және еуропалық стандарттарының принциптеріне, сонымен қатар Қазақстан Республикасының қоғамдық-әлеуметтік ерекшеліктеріне сәйкес құрастырылған.

Лексикалық бірліктерді таңдаудың мақсаты қазақ тілінде жаза білу мен сөйлей білудегі қолданылатын белсенді сөздік қорын сараптау мен оларды жүйелеу. Осыған орай тілді үйренуші азаматтар үшін тіл үйренуде өз ойын пайымдап, оны айта біліп, сөздер мен сөз тіркестерді тақырыбына сәйкес мағынасы мен қолдану саласына қарай топтастыра білуі, сонымен қатар тілдік бірліктерді дұрыс қолдана алуы сияқты талаптар анықталады.

Әрбір деңгейдің лексикалық минимумы келесі принциптерге негізделген: Жүйелілік, сабақтастық, дамытушы, коммуникация, нәтижелілік.

Жүйелі құрастырылған лексикалық минимум тіл үйренушіге қазақ тілінің сөздері мен сөз тіркестерін дұрыс пайдалану, әртүрлі жағдаяттарда тілдесу тақырыбына байланысты лексикалық бірліктерді дұрыс пайдалану қабілеттерін қалыптастыруына ықпал етеді. Минимумдар лексикалық сатылар негізінде құрастырылған және мағыналары және тақырыптары бойынша топтарға бөлінген. Барлық сатылардың мазмұны белгілі бір реттілікпен бірін-бірімен жүйелі байланыстырылған. Бірінші саты үш сөз табымен көрсетілген. Олар: зат есім, сын есім, етістік. Екінші саты – бұл сан есімдер, есімдіктер, үстеулер. Үшінші саты – жалғаулықтар, одағайлар. Қазақ халқының мақал-мәтелдері бөлек көрсетілген және олардың орысша, ағылшынша баламалары берілген. Лексикалық бірліктерді сөз таптары бойынша бөліктермен бөліп беру сөздерді сөйлемдерде пайдалануды жеңілдетеді, себебі әрбір сөз табы сөйлемде белгілі бір қызмет атқарады. Тілді тиімді үйрену үшін әрбір сөз табының сөздер жиыны мағыналық топтар мен бөліктерге бөлініп берілді. Бөліктер мағынасы бойынша бірін-бірімен тығыз байланысты сөздерден тұрады.

Қарапайым деңгейдің лексикалық минимумы тіл үйренудің бірінші сатысы болып табылады. Бұл деңгейдің сөздері күнделікті өмірдегі жағдаяттарға негізделеді. Тіл үйренуші күнделікті тұрмыста қолданылатын тілдік материалдарды меңгеруі қажет.

Базалық деңгейдің лексикалық минимумы сөйлесу жағдаяттарына және қоршаған өмірге байланысты сөйлеу коммуникациясында пайдаланылатын сөздерді дұрыс қолдануды талап етеді.

Орта деңгейдің лексикалық минимумы сөйлесім жағдаяттары мен қоршаған өмірге сәйкес тақырыптардың стилистикалық бірліктерін әдеби нормаларға сәйкес дұрыс қолдануды үйренуге бағытталған.

Ортадан жоғары деңгейдің лексикалық минимумы әртүрлі сөйлесім жағдаяттары мен әлеуметтік өмірден алынған белсенді сөздер мен сөз тіркестерін әдеби стиль бойынша дұрыс пайдалануына көмегін тигізеді.

Жоғары деңгейдегі лексикалық минимум өмірдің әртүрлі әлеуметтік салаларына байланысты лексикалық бірліктерді еркін меңгеруге және лексикалық бірліктерді әдеби, ғылыми және кәсіби стильде пайдалануға бағытталған» [3,11].

Тілді меңгертудегі менің басты мақсатым-оқушылардың ауызекі сөйлеу тілін дамыта отырып, қарым-қатынас жасауға мүмкіндік туғызу. Өз толғамын жеткізе алатын, кез-келген адаммен тілдік –қарым-қатынасқа түсе алатын, компетентті іскер азамат тәрбиелеу.

«Қазіргі таңда қазақ тілінің дамуына барлық жағдай жасалған, бірақ көңіл көншітерлік нәтиже бар деп айту қиын. 11 жыл мектепте (өзге тілде оқытатын) оқып шыққан түлектердің 7 пайызы ғана мемлекеттік тілді тиісті деңгейде білсе, түрлі курстарда оқыған тыңдаушылар тілді қолданбағандықтан кешегі оқығанын бүгін ұмытып қалып жатса ғана істі нәтижелі деп айта аламыз ба? Бұл – жалпы еліміз бойынша қалыптасқан ахуал. Тілді мәжбүрлеп үйрену, үйрету мүмкін емес. Бұл – ақиқат. Сонымен бірге қандай тілде болса да халық тек ол қажеттілік пен сұранысқа ие болғанда сөйлейтіні де рас. «Мемлекет сол қажеттілікті тудыру үшін қазақ тілінің кеңінен қолданылуын талап ететін тетіктерді пайдалану қажет» (профессор Уильям Фиерман, «Ана тілі», №24, 2008). Оқыту нәтижелі болу үшін барлық деңгейдегі оқытуға деген талап күшеюі керек, жауапкершілік екі жақтан, оқытушы жағы мен оқушы жағынан, болуы шарт. Ең бастысы тілді білуге деген ынта-ықылас пен ниет болу керек. Ол үшін жоғарыда айтылғандай әрбір қазақстандыққа жететіндей қуатты идеология қалыптасуы шарт. Әрбір Қазақстан азаматы бұл істі өзінің ісімі, мемлекеттік тіл – менің тілім деп қабылдағанда ғана да бұл бағытта түбегейлі өзгерістер болатыны аян. Ал мемлекеттік қызметшілер мен түрлі деңгейдегі халық қалаулылары, Ассамблея мүшелері осы үрдісте өзгеге үлгі болатын кез келген жоқ па? [1].

«Сана мен ниет болса, тіл үйрену қиын емес», деп Мұрат Әуезов ағамыз айтып кеткендей, тек соған көңіл қойып қазақ тілін үйренемін деген ниет керек. Мектеп-балабақшада мекеме қызметкерлерінің арасында мемлекеттік тілді оқып, үйренуде бірқатар жұмыстар жүргізілуде. Ұстаздық еткен жалықпас, үйретуден балаға, - деп Абай атамыз айтпақшы бүгінгі жас ұрпаққа қамқорлық жасап, оларды ізгілікке, адамгершілікке, отанын сүюге және мемлекеттік тілге құрмет көрсете білуге тәрбиелесең ғана еңбегіңнің жемісі болмақ!

Ғалым Ф. Оразбаева: «Тілдік қатынас – жай ғана қарым-қатынас дегеннен гөрі тамыры тереңге кеткен, өмірде өзіндік орны бар, қоғамның дамуы үшін қажетті қоғамдық-әлеуметтік ақпараттардың жиынтығы арқылы адамдардың бір-бірімен пікір алмасуы, адамдар қатынасының түп қазығы дегенді білдіреді»[4,8] -дейді. Берілген анықтама бойынша тілдік қатынас – тек сөйлеу тілі арқылы тілдесу ғана емес, сондай-ақ, ол жалпы адамзатқа, қоғамға қызмет ететін, оны қоғамның өзі тудырған, оның әлеуметтік қажеттігін өтейтін күрделі құбылыс.

Қазіргі таңдағы тіл саясатының басым бағыттарының бірі – мемлекеттік тілді дамыту мен оның қолданылу аясын кеңейту болса, оның кешенді тармағы – тәуелсіз мемлекетіміздің болашағына адал қызмет ететін мемлекеттік тілді жетік меңгерген

кәсіби мамандар даярлау болып табылады. Мамандандырылған жоғары оқу орындарында мемлекеттік тілді оқыту- студенттердің тілді болашақ кәсіптік қызмет бабында және жеке қарым-қатынасында қолдана алатындай іскерлік пен дағдыларды игерту әсіресе, студенттердің кәсіби сөйлеу тілін мәтіндер арқылы дамытуды жүзеге асыру нәтижесінде мақсатын көздейді.

Әдіскер ғалымдардың еңбектеріне сүйенсек, Ф.Оразбаева өзінің «Тілдік қатынас: теориясы және әдістемесі» атты зерттеу еңбегінде: «Мәтін – адамдар арасындағы тілдесімдік қатынастың жемісі. Адам өз ойын екінші біреуге жеткізген кезде қалай болса солай айтылған сөйлемдер тізбегін құрамайды. Керісінше, жинақталған пікірін, көзқарасын бір-бірімен ой жағынан да, қалпы тарапынан да бірлескен сөйлемдер жүйесімен, яғни мәтін арқылы жеткізеді, баяндайды.... Адам тілдік қатынаста үлкенді-кішілі, ірілі-ұсақты мәтіндерді сөйлесім әрекетінің кез-келген кезеңінде ойдан құрап, қолдана береді»[5,28]- деп атап өтеді. Тіл үйренушілендің кәсіби сөйлеу тілін мәтін арқылы дамыту жұмыстары сабақтардың бастапқы кезеңінен жүзеге асырылады. Кәсіби бағдарлы оқыту барысында ең алдымен, студенттердің кәсіби мамандықтары ескеріліп, сол мамандыққа қатысты сөздер, сөз тіркестері, негізгі ұғымдар мен терминдерге, олардың лексика-грамматикалық ерекшеліктеріне баса назар аударылады. Мәтінде қамтылатын материалдар жүйесі мамандыққа қатысты оқытылатын арнайы пәндермен тығыз байланысты болып келеді. Бұл орайда құрылымы, мазмұны жағынан қарапайым мәтіндерді өз бетімен оқытуды жетілдіру, сұрақ қою, сұраққа жауап беру, жаңа тақырыптық лексикамен жұмыс істеу, яғни сөз, сөз тіркестерімен сөйлем құрау, талдау сияқты жаттығу түрлерімен қатар, мәтіннен қажетті ақпаратты тауып, қорытындылау, жинақтау көзделеді.

«Әр студенттің мамандығына қатысты лексиканы меңгеруіндегі негізгі шарт – сөздік қорының мол болуы. Өйткені, сөздік қоры жеткілікті студент тілде жаңа туынды сөздер мен жаңа мағыналы сөздерді жасап, тілдесуде кеңінен қолдана алады. Тілдесімнің кәсіби бағдарлық, тақырыптық, шығармашылық түрлері студенттің сөз байлығын арттырып, толықтырады. Тақырыптық лексиканы үйретуде оны күнделікті өмірде қолданылуының жеңіл болуын, мамандыққа қатысты ұғымына мағынасының сай келуін, оқытылатын тақырыптармен байланысты таңдап алуынуын, мағыналық ерекшеліктерінің ескерілуін, сөздердің тәрбиелік ұғымға сәйкестілігін ескерген жөн. Осындай ерекшеліктерді ескерген жағдайда ғана студенттің мамандық саласына байланысты тілдесуі өз дәрежесінде дамиды.

Оқытудың қазіргі уақыт талаптарына сай әдіс-тәсілдерді қолдана отырып, кәсіби бағытта жүйелі жұмыс жүргізу арқылы студенттердің сөздік қорларын байытып, кәсіби сөйлеу тілдерін дамытуға болады. Тиімді жұмыс барысында студенттердің өз бетінше ақпарат алып, онымен жұмыс істеу дағдылары дамытылып, мамандықтары бойынша білімдері толығымен түсіріліп, сөзсіз.

Тілді мамандыққа қатысты оқытудың ұтымды жақтары мыналар:

- студенттер қазақ тілін кәсіби қатынас құралы ретінде қолдана алады;
- кәсібіне байланысты жинаған сөздік қорды жұмыс орнында пайдаланып, өз мамандығына қатысты ой-пікірлерін нақты, анық жеткізу дағдысы қалыптасады;
- қазақ тілінің танымдық қызметінің маңызы арта түседі;
- қазақ халқының рухани және тарихи-мәдени байлығын тіл арқылы таныту негізінде студенттер білімдерін молайтады;
- күнделікті қызмет бабында ресми-іскери сөйлесуге тән тұлғаларды меңгеріп, мамандыққа қатысты ойларын жазуды үйренеді;
- болашақ маманның тұлға ретінде қалыптасуына, өсуіне және дамуына, өз

мамандығын саналы сезінуіне мүмкіндік туады.

Осы тұрғыдан мамандыққа сай қазақ тілін сапалы оқыту – қазіргі уақыт сұранысынан туындап отырған өзекті мәселелердің бірі болып табылады.

Осыған орай, Елбасымыз айтқандай: «көпұлтты және көптілді мемлекетіміздің достығы мен татулығы сізбен біздің зор еңбегіміз... Тілдерді дамытуда алға қойылған мақсаттарымыз бойынша 2017 жылы қазақ тілін меңгерген саны 80 пайызға, ал 2020 жылға қарай 95 пайызға жетуі тиіс. Үш тілді меңгеру – қазіргі заман талабы болып табылады» делінген [6].

Тіл күрделілігі тілді үйренемін деушілер үшін жағымсыз ынталандыру негізі. Сондықтан тілді үйрену неғұрлым қарапайым болса, адамның тілге деген ынтасы соғұрлым жоғары болады.

Белгілі орыс лингвист-ғалымы Д.Петров, шетел тілдерін оқыту әдістемесінің авторы, қазақ тілін меңгерудің мотивациясын жоғарылату мақсаты - іс қағаздарын мемлекеттік тілге көшіру дегенмен келіспейді. Ол ғалымның шетел тілін оқыту әдістемесі өте тиімді және оңай әдістемелерінің бірі. Шынымен де, ол өзге тілмен таныстыру кезінде қарапайым сөздерден тілдің негізін құрайтын күрделі конструкциялар құрастырып, кез-келген адамның тілге деген қызығушылығын туғызады. Сол сияқты, біздің тілді де, мемлекетімізде тұратын басқа ұлт адамдарына үйретудің оңай жолдарын іздеу қажет. Жоғарыда келтірілген мысалдарды жылдан-жылға қайталай бермей, адамның өз өміріне қажет лексикалық минимумы негізінде құрастырылған жаңа оқулықтарын көбейтіп шығару қажет. Сұраққа жауап, ситуация арқылы сөйлесу, өз ойын айта білу, пікір алысу, салыстыра отырып әңгімелесу тәсілдерін видеоматериалдарға түсіріп, ғаламторға көбірек енгізу керек. Күрделі мәтіндерді заман талабына сай құрастырып, фильмдерден үзінді алып сұхбат құрастыру, тілдік ортаны қамтамасыз ету тәсілдерін қолдану, тілді үйрену үшін ынталандыру дәрежесін жоғарылату – тілді жедел түрде оқытудың басты жолдары.

Қорыта айтқанда, оқытудың жаңа технологияларын пайдалану, іздеу – бұл практик-оқытушылардың басты мақсаты. Осы мақсатты іске асыратын басты тұлға - мұғалім. Қазіргі кезде шығармашылық ізденіс қабілеті дамыған, жаңа педагогикалық әдістемелерді жете меңгерген, мамандық шеберлігі қалыптасқан мұғалім қажет. Ендеше, тілді үйретуші оқытушының мақсаты – мемлекеттік тілді өзге ұлт өкілдерін жедел сөйлету деңгейіне жеткізу жолында қарапайым тәсілдерді қолдану болып отыр.

«Өзге тілдің бәрін біл, өз тіліңді құрметте» - деп, Қадір ағамыз айтқандай, әркім ана тілі деген ұғымның құндылығын түсінгенде ғана, тілді білуге талпыныс келеді.

«Тіл үйретуде ұсынып отырған төрт деңгейдің бірінші сатысы – тұрмыстық сөйлеу тілі, былайша айтқанда, күнделікті өмірде өте қажет тілді үйрету, екінші деңгей – кәсіби тіл. Яғни әркім өзінің мамандығына, жұмысына байланысты тілді, соның лексикасын, сөйлеу үлгілерін білуі керек. Үшінші деңгейі – іскери тіл. Қазір көбінесе қазақ тілін үйреткенде бірден осы сатыдан бастап, қызметкерлер іс-қағаздарымен жұмыс істей білуі тиіс деген сияқты мәселе көтеріледі. Біз мұны үшінші деңгейге қойып отырмыз. Ең соңғысы – әдеби тіл. Әдеби тілде сөйлеу үшін алдыңғы үш деңгейден өтіп алуы келу керек. Сонда ғана әдеби тілде сөйлеуге жаттығады. Мұның тағы да мынандай жақтары бар. Мысалы, тұрмыстық сөйлеу тілін көпшілік үйренуі қажет. Бұл қиын болмайды. Себебі, бұған отбасында, көшеде, жұмысқа барғанда маңайындағы адамдармен қарым-қатынас жасау барысында күнделікті қолданылатын тұрмыс-тіршілік сөздері кіреді. Екінші деңгейге өткенде үйренетін адамдар қатары сейіліп қала береді. Бұл адамның кәсібіне байланысты. Мәселен, дәрігер өз саласына,

шаштараз өз саласына қатысты сөздерді білуі қажет. Сол сияқты, іскери тілге барғанда да оны елдің бәрі жаппай білуі міндетті емес. Кез келген мекемедегі басшы, жетекші қызметкерлер, бас мамандар білсе, жетіп жатыр. Оның қарамағындағы қарапайым халықтың бәрі іскери тілді білуі керек деген дұрыс емес. Себебі, баяндама жасау, құжат дайындау олардың жұмысы емес қой. Ал, әдеби тілді жүздің бірі үйреніп кетеді десек, артық айтқандық болмайды. Міне, біз осы төрт деңгейді ұсынып отырмыз және сол бойынша жұмыс істейміз», [7] - дейді филология ғылымының докторы, профессор Әлімхан Жүнісбеков.

Қазақ тілін оқытуда коммуникативтік мақсатқа жетуде ауызша сөйлеудің маңызы зор. Сөйлеуге үйрету үшін оқыту әдісі ситуативті болуы керек, себебі: ситуативтілік сөйлеу әрекетінің табиғи қасиеті болып табылады.

Сөйлеуге үйрету үшін қажетті ситуацияларды мынадай жолдармен беруге болады:

а) «көз алдыға елестетіп көр», «қиялдап көр» деген сияқты т.б. тапсырмалар арқылы ситуациялар құру;

ә) белгілі бір ситуацияны жасайтын сурет немесе ситуацияны дамытатын, күшейтетін суреттер тізбегіне қарап, соның көмегімен сөйлеу;

б) күнделікті өмірдегі болып жатқан жағдайға ұқсас нәрселерді сипаттау.

Ұлы ғалым Ахмет Байтұрсынов былай деген екен «жақсы мұғалім» деген атқа түрлі әдістерді меңгеріп, соларды оқытуда қолдана білу арқылы ғана жетуге болады. Сонымен қатар, бірнеше әдісті меңгеріп қана қоймай, табанда өзі қажет әдісті тауып, пайдалана білу керек» деген екен, демек өзге ұлт өкілдерінің алдында мемлекеттік тілдің мәртебесін көтеріп, мерейін тасыту үшін, мұғалімнің жан-жақты дамып, кәсіби шеберлігін ұштай түсуі маңызды. Мектеп оқушыларының мемлекеттік тілді қарым-қатынас негізінде игеріп сөйлей алуы үшін мұғалімнің тілді үйретуде әдіс-тәсілдің тиімді тұсын қолдану орасан зор пайдасын тигізеді.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Қазақ газеті: «Мемлекеттік тілдің мәртебесін арттыру, тіл аясын кеңейту қашанда маңызды мәселе» тақырыбында Болат Жексенғалиевтың сұхбаты.
2. О. Төлегенов "Қазіргі қазақ тіліндегі жалпы модельді және мақсат мәнді жай сөйлем типтері. Алматы; Мектеп, 2002. 178-б.
3. Ф.Ш.Оразбаева, Р.С.Рахметова «Қазақ тілін деңгейлік оқытудың ғылыми-методологиялық негіздері», Алматы, 2001
4. Ф.Ш.Оразбаева «Тілдік қатынас: теориясы және әдістемесі», Алматы, 2000.207-б
5. 2012 жылғы 14-желтоқсандағы Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтің ""Қазақстан-2050" Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты" атты Жолдауы
6. Әлімхан Жүнісбеков: «Тіл білімінің мәселелері»

КӨРКЕМ ӘДЕБИ ШЫҒАРМАЛАРДЫ ОҚЫТУДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР

Махмудова М.З.

қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі,
«А.Шамкенов атындағы лицей-мектебі» КММ, Павлодар қ.

Аңдатпа: Бұл мақалада заманауи білім беру жүйесіндегі инновациялық технологиялардың қолданылуы мен оның маңызы жайлы айтылады. Сонымен қатар қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында көркем шығарманы оқытуда қолданылатын технологияларға талдау жасалынып, мысалдар келтіріледі.

Аннотация: В этой статье рассказывается о применении инновационных технологий и их значении в современной системе образования. Также на уроках казахского языка и литературы будет проведен анализ применяемых технологий обучения художественному произведению, приводятся примеры.

Abstract: This article describes the application of innovative technologies and their importance in the modern education system. Also, at the lessons of the Kazakh language and literature, an analysis of the applied technologies of teaching a work of art will be carried out, examples are given.

Білім беру жүйесі күн сайын дамып, күнде түрлі жаңалықтарға толып келеді. Бүгін жаңа санаған білім жүйеміз, ертең ескіге айналу үстінде. Технология дамыған сайын оқыту да соған лайықты сұранысқа ие болуда. Сондықтан әр ұстаздың көкейінде «Сабақты қалай қызықты өткізуге болады? Оқушылардың назарын неге аударсам екен? Өз пәніме деген оқушы қызығушылығын қалай арттырамын? сияқты сан сауалдар жатары анық. Әр заманауи ұстаз оқушылардың өз пәніне деген қызығушылығы болғанын, өз қалауларымен, шығармашылық тұрғыда оқығанын қалайды. Өйткені баланың білімге деген құлшынысы – қызығушылықтан туады.

Бүгінгі таңда оқытудың негізгі мақсаты – оқушының белгілі бір білім, білік, дағдыларды жинақтауы ғана емес, сонымен қатар оқушыны білім беру іс-әрекетінің тәуелсіз субъектісі ретінде даярлау. Қазіргі білім берудің негізінде мұғалімнің де, оқушының да белсенділігі жатыр. Бүгінгі білім берудегі негізгі мақсат – оқуды, өзін-өзі жетілдіруді білетін шығармашыл, белсенді тұлғаны тәрбиелеу және қазіргі білім берудің негізгі міндеттеріне сай қызмет ету.

Оқытудың инновациялық тәсілі оқу процесін ұйымдастыруға мүмкіндік береді, сондай-ақ баланың қызығушылығын арттырады. Тек ойынға ғана негізделмей, сол ойын арқылы балаға білім беріледі.

Атақты жазушы, ағартушы, қазақтың алғашқы «Психология» кітабының авторы Ж.Аймауытов білім беру жөнінде былай деген екен: «Сабақ беру – жай ғана шеберлік емес, ол жаңадан жаңаны табатын өнер» [1, 15]. Өз кезеңінде айтылған бұл сөз бүгін де өз өзектілігін жоғалтпаған. Бүгінде сабақтың заманға сай, оқушы қажеттілігін өтейтіндей өту үшін біз түрлі инновациялық технологияларды қолданамыз.

Инновация дегеніміз – латынның «innovatio» деген сөзі, қазақша «жаңалық», «жаңарту» деген мағынаны береді. Ал «технология» гректің «teche»- өнер, шеберлік және «logos»- ғылым деген сөзінен шыққан, яғни «шеберлік туралы ғылым» деген мағынаны білдіреді [2, 14-22]. Сонымен инновациялық технология «жаңартылған шеберлік ғылымы», «жаңартылған білім беру» деген мағынаға саяды.

Инновациялық оқытудың өзектілігі мыналарда:

- білім беруді ізгілендіру (гуманистік) негізінде;
- оқыту жүйесіндегі формализмді, авторитарлық стильді жеңу;
- жеке тұлғаға бағытталған оқытуды қолдану;
- оқушының шығармашылық әлеуетін ашу үшін жағдай жасау;
- қазіргі қоғамның әлеуметтік-мәдени қажеттілігінің сәйкестігі;
- өзіндік шығармашылық қабілеттерін арттыру.

Инновациялық оқытудың негізінде келесі технологиялар жатыр:

- дамытушылық оқыту;

- проблемалық оқыту;
- сыни ойлауды дамыту;
- саралап оқыту тәсілі;
- жетістік жағдайын жасау [3, 17-19].

Инновациялық білім берудің негізгі принциптері:

- шығармашылық
- дәстүрлі емес оқыту жүйесі
- көрнекіліктер
- жүйелі білім беру
- жобалап оқыту т.б. [4, 11-14].

Инновациялық технологияны қажет ететін бірден-бір пән – тіл және әдебиет. Оқушы қызығушылығын тіл үйренуге, көркем шығармаларды оқуға қалай аударамыз? Смартфондар мен гаджеттерге телмірген балаларға көркем-әдеби шығармаларды қалай оқытамыз?

Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында оқушыларға көркем шығармаларды қызыға оқитындай жағдай жасауға мүмкіндік беретін құрал – инновациялық технологиялар.

Қазақ тілі мен әдебиетін оқытуда инновациялық технологияларды қолдану кезеңін келесі әдістер арқылы жүзеге асыруға болады:

- ассоциативті қатар әдісі;
- анықтамалық конспект жасау;
- миға шабуыл
- пікірталас, айтыс
- синквейн
- кластерлер
- Эссе
- авторға хат
- ғылыми жоба
- диактикалық ойындар
- термин сөздер мен кілт сөздер
- бөлімдерге бөліп оқу, топтық оқу, жұптық оқу, жарыса оқу, іштей оқу т.б.
- лингвистикалық карта
- дәстүрлі емес үй жұмыстары
- дәстүрлі емес сабақ формалары
- сын тұрғысынан ойлау
- жарыстық оқулар, сайыстар
- АКТ
- ақын-жазушылармен кездестіру
- тесттер, т.б.

Жоғарыда аталған әдістің қайсысы болсын көркем-әдеби шығармаларды оқуда, оған талдау жасауда үлкен пайда әкеледі. Соның ішінде ең бастысы ретінде, сын тұрғысынан ойлау технологиясын алуға болады. Бұл технология соңғы 15-20 жылдықта ол 29 мемлекеттің білім беру жүйесінде үлкен таралған технология. Бұл арқылы балалар алған білімдеріне, іс-әрекетке, қоршаған ортаға бір ғана көзқараспен емес, сыни тұрғыда қарайтын болады. Бұл технология арқылы түрлі халықаралық жұмыстар, байқаулар жүргізіліп келеді.

Сыни ойлауды дамыту үш кезеңнен тұрады:

Бірінші кезең – ой тастау кезеңі. Бұл кезең әр пәнде, әр оқуда кездеседі. Бұл арқылы оқушыларға ой тастап, оқушының білуге деген қызығушылығын арттырып, ынталандыру.

Екінші кезең – түсіну кезеңі. Бұл кезеңде оқушы жаңа ақпарат алып, оны осыған дейінгі білгенімен байланыстырып, бірінші кезеңдегі сауалдарына жауап іздейді.

Үшінші кезеңі – рефлексия. Мұнда оқушылар алған білімдерін толық түсініп, жаңа білім мен ақпаратқа қол жеткізеді. Оқушылардың ізденушілігіндегі ақпаратқа өзіндік көзқарастары қалыптасады.

Сын тұрғысынан ойлау технологиясында оқушыларға кейіпкерлердің көркемдік бейнесіне, характерлеріне талдау жасату өте тиімді. Оқушылар түрлі көзқараспен қарай отырып, біз жағымсыз санайтын кейіпкердің біз білмеген, тосын бір қасиетін тауып, оны ақтап алуға мүмкіндік тудыруы мүмкін. Мысалы «Қыз Жібек пен Төлеген» жырындағы Бекежанның әрекетін, «Менің атым Қожадағы» Жантас пен Сұлтанның әрекеттерін т.б. кейіпкерлерді басқа қырынан тануымызға жол ашылуы әбден мүмкін [5].

Сондай-ақ, балалар дидактикалық ойындар арқылы білім алып, ойындар арқылы көркем шығармаларды меңгере алады. Сонымен бірге қазақ әдебиетіндегі көркем шығармаларда қазақтың ұлттық салт-дәстүрлері мен ойындары, әндері кездеседі. Сол ойындарды ойнатып, әндерді бірге айтып, салт-дәстүрлерін отбасыларында тойлайтын мерекелермен салыстыра отырып талдауға не оқушылардың өздеріне сол шығармадағы оқиға желісін өз отбасындағы оқиға желісімен салыстыруға мүмкіндік беруге болады. Шығармаларда кездесетін «ақсүйек» ойынын, сабақ барысында сол атаумен өзгеше түрде қолдануға болады. Мысалы әр құпия орында сүйек түрінде жасалынған қағазда арнайы тапсырма болады, сол тапсырманы оқушылар тауып, орындау керек. Арқан тартыс ойынын – топқа бөлгенде қолданса болады. Екі топтың ортасына арқан секілді жіп тартылып, ортасына орамал байланады. Тапсырманы бірінші орындап біткен топ орамалды өз жағына тарып алуға болады. Сондай-ақ, екі топқа сұрақ қойылғанда, қай топ бірінші жауап беретінін де осы ойын әдісімен шешуге болады. «Қолкүрес» арқылы қай топтың бірінші бастайтынын анықтар болсақ, «бәйге» атауымен мақал-мәтелдер сайысын өткізуге болады.

Саралап, талдай оқып отырып, оқушылар қазақ шығармаларында кездесетін жеті ата, жеті қазына, жеті жоқ т.б. ұғымдармен танысып, ұлттық дүниетанымдары кеңейіп қана қоймай, өз тектері мен әр дүниенің қадір-қасиетіне деген көзқарастары қалыптасып, өздігінен ізденуге, зерттеу жұмыстарын жазуға деген жолдары ашылары анық.

Оқушыларға дәстүрлі емес білім беру, дәстүрлі емес үй жұмыстарын беру олардың ізденімпаздығы мен шығармашылық қабілеттерін одан ары дамытуға мүмкіндік жасайды. Мен өз жұмыстарымда оқушыларға көркем шығармалар мен мәтіндерді оқуларына жағдай жасау үшін, оқыған шығармаларындағы оқиға желісі бойынша комикстер салу, үзіндісінен көрініс қою, шығармадан үзінді оқып, әлеуметтік желілерге жүктеу секілді тапсырмалар беруді жөн көремін. Сондай-ақ әдеби шығармаларда кездесетін салт-дәстүрлерге байланысты презентация жасау, сондай дәстүрде өткізілген мерекелерден отбасылық суреттерді жинақтап коллаж жасау, қабырға газетін жасау, сол дәстүр туралы ақпаратты қоса беру секілді тапсырмалар оқушының қызығушылығын арттырады анық. Сол арқылы оқушылар ұлттық құндылықтарды бойларына сіңіріп, шығармаларды да қызыға, талдай оқитын болады.

Оқушылардың әдебиет сабағына, көркем шығармаларды оқуға қызығушылықтарын арттырудың бірден-бір себебі, тұлғалармен кездесулер

ұйымдастырып, оқығаны өз ауыздарынан тыңдау не болмаса шығарма прототиптерімен кездесу өткізу. Шығарма авторының өмірі мен туған жерлеріне, өмір сүрген, аяғы тиген орындарына саяхат жасау (виртуалды саяхат жасуға да болады).

Соңғы 10 жылдықта қазақ киносы да өрге домалап келеді. Сондықтан әдеби шығарманы оқытумен қатар, оқушыларға сол тақырыптағы кинофильмдер мен мультфильмдерді көрсеткен абзал. Оқушылардың оқығанына қарағанда көрген, жасаған дүниелері есте жақсы сақталады. Сабақ барысында бейнефильмдер мен деректі фильмдерді көрсете отырып, көркем шығармаларды оқуға жағдай жасау – оқушының танымдық деңгейін арттырады.

Дөңгелек үстел, пікірталас арқылы оқушылар өз білімдерімен, білгендерімен бөлісе отырып, өз ойларын ортаға салады. Оқыған шығармаларындағы кейіпкерлер бейнесіне талдау жасуда сәтті тәсілдің бірі де осы пікірталас.

Шығармадағы кеңістікке, уақыт кезеңіне арнап карта жасату, оқушының ізденуімен қатар, шығармашылық қабілетін де арттырады белгілі. Сол уақыт кезеңін, мекенін іздестіре отырып, ол көптеген ақпараттарға қол жеткізіп қана қоймай, зерттеушілік бағытқа да жол ашылуы ғажап емес.

Қорыта айтқанда, бүгінгі заман талабында мұғалім оқушыларға жол көрсетуші, оқушы қалған жолды өзі жүріп өтуі тиіс. Сол білім жолында оқушының талабы мен ынтасын, қызығушылығын арттыру ұстаздардың білімі мен әдіскерлігінде жатыр. «Жай мұғалім хабарлайды, жақсы мұғалім түсіндіреді, керемет мұғалім көрсетеді, ұлы мұғалім шабыттандырады» деп ағылшын ағартушысы У.Уорд айтқандай, бала шабытын арттыру жолында ұстаздар қауымы талмай қызмет етіп, заман талабына сай бейімделіп, түрлі инновациялық технологияларды қолдана отырып еңбек етуі абзал. Әр технологияны қолдануда әдіскер ұстаз сыныптағы білім алушылардың жас ерекшеліктеріне, қабілеттері мен қызығушылықтарына, жеке қасиеттері мен психикаларына қарай оқытып саралап, санамалап таңдауы керек. Әр технологияның оқушыларға берер пайдасы мен мән-мағынасы, тақырыппен байланысы болуы шарт. Білімі мен білігі келіскен ұстаз осының барлығын жазбай таныры анық.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Ж.Аймауытов. Библиографиялық көрсеткіш. – Павлодар:«ЭКО», 2004. -121 б.
2. Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында жаңа технологияның элементтерін қолдану//«Қазақ тілі мен әдебиеті орыс мектебінде» журналы. - №5, 2015. - 14-22б.<https://bilimainasy.kz/>
3. Инновациялық технологиялар арқылы функционалдық сауаттылықты көтерейік//«Қазақстан мектебі» журналы. - №9, 2014.- 17-19б.
4. Оқушыларды сын тұрғысынан оқыту тәсілдері//«Қазақ тілі мен әдебиеті орыс мектебінде» журналы. - №3, 2015. - 11-14б.<https://bilimger.kz/112528/>
5. Қазақ әдебиеті. 5-8-сынып. – Алматы:«Атамұра», 2012.

ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҒЫНДА ОҚУ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУ ЖОЛДАРЫ

Мухтизарова Б.Қ.

қазақ тілі мен әдебиеті,

«Ш.Шөкин атын. ЖОББ гимназия-мектебі», Павлодар қ.

Аңдатпа: Мақалада оқу сауаттылығы, мәтінмен жұмыс істеу жолдары, түсініп оқу, тыңдағанын түсіну, білімін тәжірибеде қолдану туралы айтылады. Автор оқырманға қазақ тілі

сабақтарында оқу сауаттылығын қалай қалыптастыруға болатынын өз тәжірибесіне сүйеніп ұсынады.

Аннотация: В статье рассказывается о грамотности чтения, способах работы с текстом, понимании прочитанного, понимании услышанного, применении знаний на практике. Автор предлагает читателю на собственном опыте, как сформировать читательскую грамотность на уроках казахского языка.

Abstract: The article tells about reading literacy, ways of working with text, reading comprehension, understanding of what was heard, and the application of knowledge in practice. The author offers the reader on his own experience how to form reader literacy in Kazakh language lessons.

Білім беру саласының алдындағы негізгі мақсат – оқушы бойында білім-білік, дағдыларға қол жеткізу ғана емес, солардың негізінде жылдам өзгеріп жатқан өмірге бейімді, өзін-өзі дамыта алатын, өз бетімен кез-келген мәселені адамгершілік тұрғыда шеше алатын, өзіндік ойы бар жеке тұлға қалыптастыру. Қазақстан Республикасының білім беру жүйесі қазіргі таңда өзгермелі және өскелең талаптар мен қажеттіліктерді қанағаттандыра отырып, отандық білім жүйесі әлемдік білім кеңістігіне бетбұрыс жасауда.

Функционалдық сауаттылығы дегеніміз – адамдардың әлеуметтік, мәдени, саяси және экономикалық қызметтерге белсене араласуы, яғни бүгінгі жаһандану дәуіріндегі заман ағымына, жасына қарамай ілесіп отыруы, адамның мамандығына, жасына қарамай үнемі білімін жетілдіріп отыруы. Ондағы басты мақсат жалпы білім беретін мектептерде Қазақстан Республикасының зияткерлік, дене және рухани тұрғысынан дамыған азаматын қалыптастыру, оның әлемде әлеуметтік бейімделуі болып табылады.

Түсініп тыңдау деңгейде жан-жақты жүргізіліп, естіген хабарды қаншалықты түсінгендігі тексеріледі. Шағын әңгіме, үзінді, мақала мазмұндары оқылып, түсініп тыңдау мәтінді екі рет тыңдау арқылы екі – үш сөйлеммен мәтіннің мазмұнын айту жұмыстары жүргізіледі. Жұмыс барысында сипаттама беру, мәтін бойынша жоспар құру, сұрақ қол білу сынды жұмыстар тіл дамыту жұмыстарына негіз бола алады.

Оқу сауаттылығы – оқушылардың жазба мәтіндерді түсінуі және қолдануы, мәтін барысында ой- толғауы, жаңа білім игерудегі әдіс-тәсілдерді қолдануы, әлеуметтік ортаға бейімделуі.

Оқушылар өздері оқығандары мен тыңдағандарының ішінен оқиғаларды және фактілерді тауып, соған өздерінің көзқарасын қысқаша айтып берулері тиіс. Олар өз пікірін айту үшін мәтінді жоспар жазбаларын пайдалануына болады.

Қазақ тілінде тыңдағанын, естігенін түсіну біліктілігі басқа кісілермен сөйлесуге, тілдік қарым-қатынас жасауға қажетті жағдайлар тудырады. Шәкірттер тыңдап түсінуге арналған аутентті мәтіндермен түрлендіре жұмыс істеуге, сөйлеуге одан ары қарай жаттығады, баяндамалар жасайды. Функционалдық сауаттылықтың бір міндеті сырттай бағалау және іштей бағалау болып табылады. Іштей бағалау – оқу пәні бойынша оқыту сапасын диагностикалау. Ал сырттай бағалау – әрбір деңгейді аяқтау бойынша білім алушының оқу жетістіктерінің нәтижелері.

Балалар өздерінің түсініктерін құра алатын белсенді оқушылар болатын болса, онда мұғалімдер үшін де, оқушылар үшін де осы түсініктің мәнін білу қажет, өйткені ол оқуда алға қадам басуға және оған қолдау көрсету үшін керек. Соңғы зерттеу жұмыстары біздің ұғымымызда формативті бағалау үдерісінің едәуір дамуына және оны оқыту мен оқуды қолдау үшін пайдалану мүмкіндігіне ықпал етті. «Оқыту үшін бағалау және оқуды бағалау» атты модулді жиі қолдану оқушылардың білім алуында алға жылжуға септігін тигізеді. Сабақтарда осы модулді ауқымды түрде қолдансаңыз,

нәтижесінде оқушылардың оқуға ынталары арттып және білім алуға қызығушылықтары оянады.

Бағалау модулінің тағы бір ерекшелігі оқушылардың оқуға ынтасын арттыру мен қатар оқушыларды өздерін бағалауға үйрету болды. Мұғалім стикерді пайдалану арқылы формативті бағалауды жүргізуі нәтижесінде оқушылардың ынталары едәуір арта бастайды. Ең алдымен оқушыларды ынталандыру үшін ынталандыру сөздерін қолдану керек. Сабақ барысында оқушы берген жауапқа «Керемет» деген сөз жазылған стикер берсеңіз, ол оқушының ынтасының артқаны байқалды. Сол оқушы келесі сұрақтарға жауап беруде белсенділік танытады.

Оқушыларды формативті бағалау барысында әр түрлі стикерлерге «Жарайсың», «Өте жақсы», «Құнды идея», «Керемет» деген сөздерді пайдалану арқылы оқушылардың ынталарын арттыруға болады.

Біздің оқушыларымыздың функционалдық сауаттылығының төмендеуінің бір себебі – отандық оқулықтардың әлсіздігі. Мәселен, бұрынғы 6-7-8-сыныптарға арналған қазақ тілі оқулықтарында ішкі және басқа пәндермен байланысы, суреттер мен мәтіннің байланысы көрсетілмеген. Әрбір қарапайым сөйлемді дұрыс нақышына келтіре оқи білу, әрбір кейіпкер сөзін сол кейіпкер бейнесінде толғай білу, әрбір мақалдың негізгі ойын дұрыс айтып жеткізе білу, әрбір өлең жолдарын мәнімен, ұйқас, ырғақтарын ұғып тұрып жеткізу жолдарын үйретуге тырысамын. Ол үшін бала ең алдымен оқиын деп тұрған сөйлемнің, мақалдың немесе өлең жолдарының мағынасын, айтпақшы ойын анық түсіне білуі керек. Екіншіден, әрбір тыныс белгісінің мәнін ұғып, соны дұрыс пайдалана білуі тиіс. Үшіншіден, өлең сөздің ұйқас ырғақтарын, бунақ тармақтарын ажырата білуі керек. Демек, бұдан келіп шығатын қорытынды нағыз мәнерлеп оқи білетін бала қазақ тілі мен әдебиеті теориясынан толық білімді болып шығады екен. Бұлай дейтін себебіміз, егер оқушы қазақ тіліндегі тыныс белгілерін (пунктуация) не үшін қойылатынын, әдебиет теориясында теңеу, эпитет, метонимия, метафора, т.б. сияқты ұғымдардың қандай жерлерде не мақсатпен жазылатынын білмесе, онда оқушының мәтін мазмұнын дәл ұғып, түсінуі қиындау болар еді. қазақ тілі пәнінен оқушының функционалдық сауаттылығын дамыту мәселесіне мынандай тұжырымдаманы ұсынуға болады:

1. Оқушыларға бірінші сабақтан бастап сөйлесім әрекетінің түрлерін (айтылым, жазылым, тыңдалым, оқылым, тілдесім) меңгерте білу

2. Оқушылардың алған білімдерін өмірде, кез-келген жағдайда, әлеуметтік ортада қолдана алуға үйрету;

3. Мемлекеттік тілде ауызша, жазбаша қарым-қатынас жасау;

4. Әлеуметтік талаптарына сай келу үшін оқушының ақпараттық технологияларды қолдану және проблемалардың шешімін таба алуға үйрету;

5. Оқушылардың өзгермелі өмірге бейімделуіне үйрету ;

6. Оқушылардың жеке бас қабілеттерін дамытуы;

7. Оқушылардың әлеуметтік-мәдени дағдыларын дамытуы ;

8. Қазақ халқының салт-дәстүрі, мәдениеті, тарихын түсіну және құрметтеуге баулу;

Қазақ тілі мен әдебиеті пәнін дұрыс жүргізе білудің маңызы зор. Педагог шеберлігі, яғни шығармашылық пен жауапкершілікті ұштастырып сабақ өтуі, бұл заман талабынан туындап отырған мәселе. Жоғары деңгейде сабақ беретін оқытушының алдынан шыққан оқушы – өмір айдынындағы өз жолын адаспай табады, азамат болып қалыптасады. Бұл ұстаз үшін үлкен абырой, әрбір мұғалім осыған ұмтылса ұрпақ алдындағы қарыздың өтелгені. Қазіргі жастарға тек білім беріп қана

қоймай, сонымен бірге әлеуметтік бейімделу үдерісінде алған білімдерін пайдалана білуге үйретіп келеміз.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012 — 2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспары. Астана. 2012 жылғы 25 маусым.
2. ҚР білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. – Астана, 2010.
3. ҚР Білім туралы заңнама. – Алматы, 2012.
4. ҚР білім беру жүйесін 2015 жылға дейін дамыту тұжырымдамасы. – Астана, 2004.

МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛДІ МЕҢГЕРУ – АЗАМАТТЫҚ ПАРЫЗ

Мырзахметова Ж.Д.

қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі,
№63 мектеп-гимназия, Астана қ.

Аңдатпа: Мақалада тілді тек меңгеріп қою жеткіліксіз екендігі, оны жетілдіріп, ұрпақ санасына сіңіру, мемлекеттік тілді меңгеруде жауапкершілік таныту қажеттігі, білім беру ұйымдарында, әсіресе, мектепте тіл саясатын жүзеге асыру ұстаздар қауымының, соның ішінде тіл мамандарының ең басты парызы, міндеті екендігі жайында баяндалады.

Аннотация: В статье рассказывается о том, что недостаточно просто овладеть языком, необходимо его совершенствовать, прививать ответственность в изучении государственному языку, что реализация языковой политики в организациях образования, особенно в школе, является главным долгом, обязанностью педагогов, в том числе лингвистов.

Abstract: The article tells that it is not enough just to master the language, it is necessary to improve it, instill responsibility in the study of the state language, that the implementation of language policy in educational organizations, especially at school, is the main duty, the responsibility of teachers, including linguists.

Тіл қай елде, қай ұлтта болмасын қадірлі де, құдіретті. Ұлттың болмысын, ұлылығын, кісілік келбетін, биік парасатын танытуда тілден артық күш жоқ. ҚР «Тілдер туралы» Заңында: «Тіл – ұлттың аса ұлы игілігі әрі оның өзіне тән ажырағысыз белгісі, ұлттық мәдениеттің гүлденуі мен адамдардың тарихи қалыптасқан тұрақты қауымдастығы ретінде ұлттың өзінің болашағы – тілдің дамуына, оның қоғамдық қызметінің кеңеюіне тығыз байланысты» делінген [1].

Тіл – ойдың тікелей шындығы, тіл – барша білімдердің қазынасы. Тілдің көмегімен өнер-білімді, ғылымды игереміз, өткен-кеткен тарихымызды саралап, сабақ аламыз. Тіл арқылы рухани байлығымызды меңгереміз, өзіміз танып қоймай, сол асыл қазыналарымызды әлемге танытамыз. Әлемді танимыз. Сондықтан да адам баласының байлығының бірі – сөз өнері. «Өнер алды – қызыл тіл» деген аталы сөздің астарында қаншама сыр бар?! Әрбір елдің қуатты күші, байлық – бақыты экономикалық даму деңгейімен ғана емес, сонымен бірге мәдени, рухани өрісімен айқындалады. Ал мәдени өре, рухани талғам деген халықтың ақыл-ойының көрінісі – тілге тәуелді екені белгілі. Атадан балаға жеткен ұлы құбылыс ретінде тіліміз талай сыннан сүрінбей өтті, дүние жүзіндегі ең бай, бейнелі, өткір, таза, терең, күшті, кең тіл – ана тілімізден артық халқымыз үшін қасиетті ештеңе болмаған. Себебі, тіл – тарихымыз, тіл – мәдениетіміз, тіл – әдебиетіміз. Тауып айтылған бір ауыз сөзге бір қауым ел тоқтаған. Бұл – халықтың

тіл өнеріне деген ыстық сүйіспеншілігінің белгісі. Ана тілінің күші мен құдіретін туған халқымыз әуелден-ақ бағдарлап, сөз өнерін бар өнердің басы деп санаған.

Тіліміздің қадір-қасиетіне үлкен мән берегн ғұлама адамдар пікіріне тоқталсақ: «Тілімізді жаман сөзден сақта, жақсы сөзге үйрет», - деп ежелгі дәуірде өмір сүрген М.Қашғари айтса [2], ал Ж.Баласағұни: «Ақыл, білім тілмашы – тіл, бұл кепіл, Жарық төгіп елжіретер тіл деп біл, Тіл қадірлі етер, ерге бақ қонар, Қор қылар тіл, кететұғын бас болар» [3], - дейді. Өткен ғасырдың өзінде француз ғалымы Жорри де Манси мен миссионер ғалым Платон Мелиоранский: «Қазақ тілі – түркі тілдерінің ішіндегі ең бай тілдердің бірі» [4],-деген болатын. Ал түркітанушы ғалым В.В. Радлов: «Ең сауатсыз деген қазақтың өз тілін жете меңгергендігі сондай, ондайды біз Еуропада француздар мен орыстардан ғана байқаймыз. Егер олар әңгіме айта қалса, сөз оралымдары көркем де сүйкімді, тілі өткір, әрі майда, шешен де тапқыр» [5] деп әділ бағасын беріпті. Қазақ тілінің атасы А.Байтұрсынов «Сөзі жоғалған жұрттың өзі де жоғалады» және «Адамға екі нәрсе тірек тегі: Бірі – тіл, бірі – ділің жүректегі» [6], - деген. Ж.Баласағұнидың сөзін қырғыз жазушысы Ш.Айтматовтың «Халықтың мәңгі ғұмыры – оның тілінде. Әрбір тіл өзінің халқы үшін – ұлы» деген сөздерімен толықтыруға болады [7].

Бұл мысалдан біз тіл мәселесінің қай кезеңде де келелі мәселе болғандығын, әлі де бола беретінін түсінгендейміз. Себебі ана тілінің, мемлекеттік тілдің жағдайы бүгінгі таңдағы ең өзекті мәселеге айналаны қашан?! Тіл туралы қабылданған заңдарды да өмірдің өзі, әлеуметтік әділеттілікті қалпына келтіру қажеттігі және қоғамның рухани жаңаруы туғызған еді. Тіл саясаты бүгінгі таңдағы ҚР-ғы ең өзекті, ең өткір мәселе болып отырғаны баршамызға аян. Әрине, тәуелсіз еліміздің болашағы өз тілімен ған алға қарыштары белгілі. ҚР Білім Туралы заңында: «Білім беру ұйымдарындағы тіл саясаты Қазақстан Республикасының Конституциясына және Қазақстан Республикасының Тіл туралы Заңнамасына сәйкес жүзеге асырылады» (9-бап 1) [8]. «Меншік нысандарына қарамастан барлық білім беру ұйымдары білім алушылардың мемлекеттік тіл ретінде қазақ тілін білуін, сондай-ақ білім берудің тиісті деңгейінің мемлекеттік жалпыға міндетті стандартына сәйкес орыс тілін және ше тілдерінің біреуін оқып-үйренуін қамтамасыз етуге тиіс» [9] делінген.

Тәуелсіз еліміздің керегесі кең, шаңырағы биік болып, дүние жүзінің алдыңғы қатарлы елдеріне қосылу үшін білімді, ғылымды дамытуымыз қажет. Болашақ ұрпақтарымыз әлемдік білім деңгейінде де өзге елдермен терезесі тең, бәсекелестік дәрежеге жетуі керек. Бұл тұрғыдан зерделер болсақ, көреген А.Байтұрсынов «Білімсіз халық қанша бай болса да, байлығы басқа халықтың қолына көшеді» [10], - деп біліктілікпен айтып кеткен. Білім арқылы адам өзінің дүниетанымдық ауқымын кеңейтіп толықтырады. Оның үстіне білімді күнделікті қолдана білмесе, ол ештеңеге жарамсыз бос дүние болып шығады. Нағыз шынайы білім әр адамның еңбегін жеңілдетеді, өміріне пайда келтіреді.

Ал білімнің пайдасы күнделікті өмірде қолданылып, тәжірибеде сыналып, өмірде іске асқанда ғана оның пайдалы екендігіне баланың да, мұғалімнің де көзі жетіп, көңілі тояды. Сондықтан әрбір баланың бүгінгі мектеп қабырғасында алған білім оның ертеңгі өмірінің азығы, рухани және материалдық байлығының негізгі көзі екендігіне сендіре білу – мұғалімнің басты міндеті. «Қазақстан халқын топтастырудың аса маңызды факторы болып табылатын мемлекеттік тілді меңгеру – Қазақстан Республикасының әрбір азаматының парызы» [11]. Міндет сол тілді тек меңгеріп қана қою емес, оны бүгінгісінен де әрі қарай жетілдіріп, ұрпақ санасына сіңіре беру, әр адамның өз ана тіліне деген жауапкершілік сезімін оятып, ана тілі үшін күресе білуіне қол жеткізу деп түсіну керек. Білім беру ұйымдарындағы, әсіресе, мектепте Тіл

саясатын жүзеге асыру ұстаздар қауымының, соның ішінде тіл мамандарының ең басты парызы, міндеті. ҚР 2030 жылдарға арналған стратегиялық даму бағдарламасында Елбасымыз Н. Назарбаев халқымыздың болашағы туралы тереңнен толғай отырып: «Мемлекетіміздің ең басты дүниесі тек қана табиғи байлық емес, сонымен қатар жасөспірім ұрпағы, өйткені, олар – біздің ұлтымыздың болашақ айнасы» [12],- деген еді. Олай болса, бүгінгі білім беру саласындағы жүргізіліп жатқан реформаның басты мақсаты – ой-өрісі жаңашыл, шығармашылық деңгейде қызмет атқара алатын, дүниетанымы жоғары, жан-жақты қалыптасқан жеке тұлға даярлау.

Бүгінгі таңдағы білім беру саласындағы негізгі ұстанатын қағида – Нәтижеге бағытталған білім десек, дамыған 50 елдің қатарына қосылу барысында қазақ тілі мен әдебиеті пәндері мұғалімінің алдындағы мақсат та айқын. Ол мақсат – тәуелсіз елдің жеткіншек ұланын өз ана тіліне үйрету, қазақ тілінде еркін сөйлей алатын, ұлтжанды, нағыз патриот – қазақ тәрбиелеу. Онере де Бальзак: «Сөз – өнер атаулының ең қиыны мен күрделісі» [13], деген екен. Ендеше ұрпақ тәрбиелеуде тілдің орнының ерекше екенін түсінетін ұстаздар қауымына жүктелер міндет те маңызды болмақ.

Тәрбие – жан-жақты ұғым десек, сол тәрбиенің бастауы тілдің шұрайлысынбаланың бойына халқымыздың сөз асылы – ауыз әдебиетінің бай үлгілерін: ертегі, мақал-мәтел, шешендік сөздерді дарыту арқылы сіңіре аламыз. Бұл тәрбие бала бесікте жатқанда айтылатын «Бесік жырынан» бастау алып, одан тәрбиеші, ұстаздар берген тәрбиемен, білімімен ұштасып жатаса, әрине құба-құп. Бала тәрбиесінде оңай еш нәрсе де болмайды, соның ішінде ұлттық салт-сана, адами болмысы мен жеке басын қалыптастыруда тілдің орны ерекше. Адам ойы сөзбен берілетін болса, сөз тіл арқылы ғана жарыққа шығады. «Ақынның көзі – аталы сөз» деп ұққан халқымыз сөйлей білуді үлкен өнер деп санаған. Оның айғағын «Жақсы сөз – жарым ырыс», «Сөз тапқанға қолқа жоқ», «Сөз сүйектен өтеді» т.с.с. даналық сөздерден байқауға болады. Әйгілі өнер майталманы С.Қожамқұлов «Жастарымыздың үлкен бір кемшілігі бар, ол мынау: сөйлесе кетсең, көпшілігі-ақ мүдіріп, аузына сөз түспей, білген сөзінің өзін бұзып айтып қиналады да қалады. Ана тілінде таза сөйлей алмайтын, сөйлемдерінің басы мен аяғы араласып, сөздері шұбар ала келетіні бірден байқалады. Бұның өзі, әрине тілін ұстартуға зер салмағандықтың салдары екендігін айтқан. Өкінішке орай, жоғарыдағы кемшілікті бүгінгі таңда да көптеп кездестіруге болады. Ана тілін құрметтеуге, тіл тазалығы үшін күресуге, ұтымды да ұтқыр сөйлеп білуге, сөз мәдениетіне тәрбиелеуге тек тіл мамандары ғана жауапты деп санамай, не сыныпта өткізілетін тіл мерекесіндегі бірлі-жарымды шаралармен шектелмей, әр ұстаз мұғалім ретінде ғана емес, тәрбиеші ретінде оқушының дұрыс сөйлей білуіне, сөз әдебіне зер салып, назар аударып, бұрысын түзеп, тіл шұбарлауына жол бермей, иісі қазақ, ұлт жанашыры ретінде күресе білсе, нұр үстіне нұр емес пе? Біз тек сөзімізбен емес, ісімізбен де үлгі бола білуіміз керек. Әр сөзіміз мірдің оғындай өткір, тіліміз бай, шешен сөйлей білсек, оқушымен пікірлесіп, сырласып отырсақ, танымды деген мәселелер төңірегінде пікір алысу, пікірсайыстарды жиі өткізсек, бала да соған орай бейімделіп, тілдің мәнін, маңызын, еріксіз мойындар еді. Ж.Баласағұни «Ақылдың көркі – тіл, тілдің көркі - сөз» деп тауып айтқан.

Тіл – сөйлеу, ойлау құралы, оның ежелден бері жеке адамның да, бүкіл қоғамның, қоғамдық ой-сананың дамып жетілуінде рөлі ұшан-теңіз. Қарым-қатынас құралы ретінде көрінуі де оның негізгі қызметі екендігі баланың санасында мектеп қабырғасында қалыптасып дамиды.

Тіл, әдебиеті маманы ретінде біраз жылғы тәжірибемде оқушылардың ана тіліне деген қызығушылығын қалыптастыру мақсатында көркем шығарманы, халықтың асыл

сөздерін оқып, зерделеріне тоқи білуін үнемі басты назарда ұстаймын. 5-сыныпқа келген оқушыны зерттей келе, әуелі ертегі, жырлар, жұмбақ, жаңылтпаш, мақал-мәтелдерді оқуға ұсынып, оқығандарын ауызекі сөйлеу кезінде пайдалана білулеріне, жазба жұмыстары кезінде орнымен қолдана білулеріне ерекше мән беремін. Әрине, бүгінгідей ақпараттанған заманда мұғалім тарапынан көп жұмыстануға тура келеді. Бұл бағытты белгілі бір көркем шығарманың ең қызықты эпизодтарынан, шиеленісті оқиғаларынан мысал келтіруді тиімді әдіс санаймын, аяқталмай қалған әңгіменің немен бітетіні әрине оқушыны қызықтырады. Ондай жағдайда оқушының өз қиялымен оқиғаны әрі қарай өзінше аяқтап келуге тапсырма берілуі де баланың шығармашылық қабілетін, тілін дамытуға игі ықпалын тигізеді. Мысалы, С.Мұқановтың «Есіл бойында» әңгімесіндегі екі жастың хикаясын аяқтау, Ғ.Мүсіреповтің «Боранды түнде» әңгімесінен соң, «Сен қайсар болсаң...» оқиғаны әрі қарай өзінше өрбіту т.б.

Сабақтағы шығармашылық тапсырмалар, ауызша, жазбаша тіл ұстарту, ой толғау, сыр толғау жазу, әр тақырыптан соң шағын шығармалар жазуды ұсыну, 1-2 шумақ өлеңдер құрастыру, мінездеме, портреттер жасату – өзім сабақ беретін сынып оқушыларының дағдылы іс-әрекетіне айналған.

Баланың қиялын дамытып, ойын ұштауда теледидар да бүгінгі таңдағы тәрбие құралы. «Азамат», «Тіл», «Көкпар» бағдарламаларын тыңдаған оқушы сөз мәдениетіне, тіл мәдениетіне үйренері сөзсіз. Бұл бағытта, әсіресе, ашық әңгіме, пікір алысу, пікірсайыстардың оқушының сөйлеу дағдысын қалыптастыруда көмегі зор. Нақты мысал келтірер болсақ, 6-сыныптағы А.Байтұрсыновты «Қара бұлт» шығармасын өткеннен кейінгі «Қайырымдылық деген не?» тақырыбындағы пікір алысу сағаты, С.Мұратбековтің «Қылау» әңгімесінен кейін «Алғашқы балаң сезім дегенді қалай түсінесің?» атты сыр-сұхбат, ата-ана, психолог-маман, баспасөз қызметкерлерінің қатысуымен 11-сынып оқушыларымен өткізілген «Ал, махаббат таусылмайтын әңгіме...» атты ойталқы, 8-сынып оқушыларымен өткізілген ардагер ұстаз Ғ.Ғабдуллинамен болған «Тіл - думан», «Жұбан аға – тіл жанашыры» атты ғылыми-тәжірибелік конференция, «Ана тілім – абырой, ар-намысым» тақырыбындағы сынып сағаты, «Көкпар» танымдық-тағылымдық шаралары оқушылардың ана тіліне деген сүйіспеншіліктерін арттырып, сөйлеу дағдыларын дамытып, бір-бірінің пікірлерімен санаса білуге баулып, өзара сыйластыққа тәрбиелеуді дамытуға оң әсері болғаны кәміл.

Қазіргі кезде қоғам дарынды, қабілетті адамды қажет етеді. Тәуелсіз елдің ертеңгі ұрпағы өз тілінің жанашыры ғана емес, кез-келген ортада, ғылымның қай саласын меңгерсе де ең алдымен өз ана тілінде ойлап, өз ана тілінде сөйлей алатын, пікір сайыстыра алатын өзіндік «мені» бар тұлға болуы керек. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңында мемлекеттік саясат негізінде ең алғаш рет «әр баланың жеке қабілетіне қарай интеллектуалдық дамуы, жеке адамның дарындылығын дамыту» сияқты өзекті мәселелер енгізілген [14].

Бабалардан қалған асыл қазыналардың бірі – тіліміздің жоғын жоқтап, талай тар жол, тайғақ кешулерді бастан кешірген аталарымыздың жолын қуар, тіл болашағына жарқын жол іздер бүгінгі жалындаған жастар екеніне сенімдіміз. Ана тіліміз қазағымыздың жаны, ары мен бары. Қазақ тілі – арман мен мұңның, қайғы мен қуаныштың, сүю мен күүдің, іңкәрлік пен құштарлықтың, сағыныштың бар қуатын өзіне дарытқан нұрлы тіл де мақтанамыз. Әр халық, әр адам өзінің тіршілігі үшін қажет болса ана тілінен өзге тілді өзі ізденіп, оқып үйренеді. Олай болса, біздің алдымызда егемен елдің жан-жақты біліммен, тәрбиемен қаруланған, саналы, көкірегі ояу, көзі ашық, халқының бай ауыз әдебиетінен сусындаған, сайып келгенде намысын қорғай

алатын, ана тілінқұрметтейтін ұрпағын тәрбиелеу міндеті тұр. «Өткірдің жүзі, Кестенің ізі өрнегін сендей сала алмас», - деп дана Абай айтқандай, кестелеп өріп, өрнектеп, өлмейтін, өшпейтін ғажайыптар тудырған сұлу да бай, қонымды да толымды тілімізді тәрбие құралы ретінде де, сөйлеу құралы ретінде де орнымен қолданып, оны дамытуға, шәкірт бойына сіңіруге үлес қосу әр қазақстандықтың міндеті.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. ҚР Білім туралы заңы. 27.07.2007 https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P070000546_//http://qaz.infozakon.kz/courts/3477-tl-barsha-adamzatty-e-basty-azynasy.html
2. <https://elib.kaznu.kz/app/voyager/books/1286/1526379114428.pdf>
3. <https://engine.org/jsip-balasafnni-ebekterindegi-aforizmder-ondafi-dnietanimdi-ko.html?page=4>
4. <https://aikyn.kz/7960/10348-aelemdegi-eng-bay-til-qazaq-tili>
5. <https://qazaqtili.wordpress.com/2011/06/09/%D2%9B%D0%B0%D0%B7%D0%B>
6. <https://emle.kz/articles/73>
7. <https://aqmeshit-aptalygy.kz/qogam/soezi-zhoghalghan-zhurttyn-oezi-de-zhoghalady-8819/>
8. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P070000546>
9. ҚР «Білім туралы» Заңы. 9-бап. 2т. 27.07.2007. – Астана: Ақорда // <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1800017669>.
10. <https://egemen.kz/article/22437-ustaz-baqyty-%E2%80%93-ozyp-tughan-shakirti>
11. ҚР Тіл туралы Заңы 4-бап // <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z970000151>
12. https://kostacademy.edu.kz/2017_09_29_2/
13. <https://kk.wikipedia.org/wiki/%D3%98%D0%B4%D0%B5%D0%B1%D0%B8%D0%B5%D1%82>
14. Білім беру саласындағы мемлекеттік саясаттың принциптері. 3-бап. – Астана: Ақорда, 27.07.2007 // <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P070000546>

РАБОТА С НЕСПЛОШНЫМ ТЕКСТОМ КАК СПОСОБ ФОРМИРОВАНИЯ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ ОБУЧАЮЩИХСЯ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

Назарова И.Ф.

учитель русского языка и литературы
ГУ «Гимназия №3 для одаренных детей», г.Павлодар

Андатпа: Автор бұл мақалада тұтас мәтін және тұтас емес мәтіндер арқылы оқу сауаттылығын қалай қалыптастыруға болатынын айтады. Ол өзі жүргізген зерттеулермен бөлісе отырып, ақпараттар толқыны көп қазіргі заманда оқушы өзіне қажетті ақпаратты қалайша тез алуға болатынын нақты мысалдар арқылы көрсетеді.

Аннотация: В этой статье автор рассказывает, как сформировать читательскую грамотность с помощью сплошного и несплошного текстов. Делясь исследованиями, которые сама провела, она показывает на конкретных примерах, как учащийся может быстро получить необходимую ему информацию в современную эпоху с большим потоком информации.

Abstract: In this article, the author tells how to form reader's literacy with the help of continuous and non-continuous texts. Sharing the research she has conducted herself, she shows with concrete examples how a student can quickly get the information he needs in the modern era with a large flow of information.

В современном быстроменяющемся мире человек вынужден учиться в течение всей жизни. Одним из условий успешного самообразования является сформированность ключевых компетенций. Главным звеном в этом новом подходе по-прежнему остается чтение, которое становится, по выражению специалистов, ключом к веку информации.

Вместе с тем, не стоит отрицать того факта, что современные дети читают все меньше и меньше и вектор их чтения существенно изменился. Эта проблема интернациональна. О кризисе детского чтения говорят данные последних международных исследований образовательных достижений учащихся, в которых анализировалась читательская грамотность школьников-подростков. Результаты PISA (Program for International Student Assessment) 2018 года свидетельствуют, что казахстанские школьники в значительной мере уступают своим сверстникам в умении работы с текстом, демонстрируют недостаточный уровень сформированности читательских умений и навыков

Овладение умением грамотного чтения и осмысления текстов выдвигается на первый план среди всех других способностей обучающихся к моменту окончания школы. Значение проблемы адекватного понимания текста особенно усиливается сейчас, в условиях резкого увеличения объема информации, которая должна быть переработана и осмыслена. Увеличение этого объема требует умения быстро и эффективно воспринимать и обрабатывать информацию.

Формирование грамотности чтения – одна из актуальных задач школьного филологического образования.

В исследовании PISA выделяется три существенных характеристики инструментария, оценивающего грамотность чтения: 1) формат текстов – используются «сплошные/непрерывные» тексты, в которых информация представлена в виде идущих друг за другом абзацев, и «несплошные» тексты, в которых информация представлена определенными блоками и может включать не только словесный текст, но и карты, графики, диаграммы; 2) различные процессы читательской деятельности (читательские умения): а) вычитывание информации из текста, б) интерпретация текста и его общее понимание, в) размышление и оценка содержания, формы и особенностей текста; 3) широкий контекст или ситуация использования текста: в личных целях, в общественных, в профессиональных целях или в целях обучения [1, с.155].

Таким образом, читательская грамотность предполагает умение извлекать из текстов интересную и полезную информацию, понимать и интерпретировать текст, оценивать и формировать суждение о тексте, использовать опыт прочитанных книг в различных жизненных ситуациях. Поэтому работа по развитию читательской грамотности следует вести не фрагментарно, эпизодически, а в системе.

Учитывая актуальность рассматриваемой темы, сформулировали **цель исследования:** создание методических условий, влияющих на формирование читательской грамотности обучающихся при работе с несплошными текстами.

Для решения поставленной цели были сформулированы **следующие задачи:**

- изучить научно-методическую литературу, связанную с понятиями «несплошной текст», «функциональная грамотность»;
- определить приемы работы с несплошными текстами;
- апробировать системное использование наиболее действенных приемов на уроках русского языка и литературы;
- провести диагностику результативности системного подхода.

Для решения поставленных задач были использованы следующие методы исследования: анализ нормативно-правовых документов об образовании, теоретический анализ литературы и действующего программного методического материала по проблеме исследования; описательный метод, концептуальный анализ, педагогический эксперимент, приемы статической обработки данных, опытно-поисковая работа. **Гипотеза:** системная работа с несплошными текстами в урочной деятельности будет способствовать формированию грамотности чтения как одной из определяющих компетентностей современного человека и –может улучшить множество других индивидуальных способностей личности.

Новизна данного исследования заключается в попытке системного подхода при работе с несплошными текстами на уроках русского языка

Адресная направленность: положения и выводы работы могут быть использованы в преподавании предметных и элективных курсов по языку, при подготовке к международным исследованиям.

Объект исследования: приемы и методы формирования читательской грамотности при работе с несплошными текстами.

Предмет исследования: несплошные тексты как средство развития метакомпетенций учащихся.

Апробация и внедрение. Основные результаты теоретических и практических исследований были реализованы на уроках в языковых и математических классах ГУ «Гимназия №3 для одаренных детей» г.Павлодара

Современная система образования направлена на подготовку обучающихся, способных стать высококвалифицированными специалистами, стремящимися к профессиональной мобильности и росту в условиях информатизации общества и развития новых наукоемких технологий. Для выполнения этой цели необходимо обеспечить разностороннее развитие ученика, формирование навыков самообразования и самореализации личности, которые включают умение понимать информацию, анализировать, интерпретировать и критически её оценивать, ориентироваться в различных источниках информации. Именно об умении работать с текстом-информацией как основе успешности говорят М.И. Скоморохова и С.П. Леонюк. К информационным действиям они относят умение самостоятельно приобретать знания, новую информацию, работать с учебной книгой, справочниками, техническими источниками информации [2, с. 16-24].

Несплошные тексты – это тексты, в которых информация предьявляется невербальным или не только вербальным способом, тексты, сочетающие в себе несколько разноформатных источников информации: расписания, графики, таблицы, диаграммы, карты, библиографические каталоги, опросники, анкеты, билеты, определители, дидактические карточки и т.п. В образовательном процессе к наиболее распространенным формам несплошных текстов относятся следующие: таблица, график, диаграмма, рисунок.

Вместе с тем, ведущие исследователи текстов «новой природы» Е.И. Казакова и Г.В. Данилова отмечают, что в настоящее время фиксируется тенденция качественного изменения природы текста: на смену достаточно традиционной вербальной конструкции, дополненной иллюстрациями и элементами простейшей графики (таблицы, схемы, диаграммы), приходят тексты, для которых характерны гипертекстуальность, синтез мультимедийности и вербальных структур, активное использование инфографики, дополненной реальности и других элементов выражения смысла [3, с. 105].

В основе работы с текстами такого типа лежит аналитико-синтетическая деятельность. Чтение несплошных текстов требует определенных навыков у учащихся, так как тексты организованы иначе, содержат особые формальные указания на связи внутри текста (например, осей графика). Для учащихся важно научиться свободно получать информацию, представленную в любой текстовой форме [4, с. 15].

Вопросы, задания и упражнения по работе с несплошными текстами можно объединить в следующие группы: 1) общая ориентация в содержании текста и понимание его целостного смысла, нахождение информации; 2) глубокое понимание, интерпретация и обобщение информации текста; 3) применение информации из текста в учебно-практических задачах; рефлексия на содержание текста или на форму текста и его оценка [5, с.216].

В целом к вопросам работы с несплошными текстами в последнее время обращается все большее количество ученых, педагогов. В работах современных исследователей можно найти материал по методике обучения чтению сплошных и несплошных текстов на уровне профессионального образования, однако применительно к школьной практике методика развития умений чтения несплошных текстов специально не разработана. Наиболее полно решению этой проблемы посвящены работы Е.В.Бунеевой, доктора пед. наук, доцента, координатор направления «Русский язык и литература» в Образовательной системе «Школа 2100», автора учебников, и О.В.Чиндиловой, доктора пед.наук, профессора кафедры начального и дошкольного образования АПК и ППРО, координатора направления «Дошкольное образование» в Образовательной системе «Школа 2100», автора учебников. В их исследованиях на основе технологии продуктивного чтения предлагается перечень умений, обеспечивающих чтение и понимание несплошных текстов, а также типология заданий (упражнений), обеспечивающих развитие этих умений [6-8].

Среди базовых умений работы с подобной информацией на уроках можно выделить следующие общеучебные умения, обеспечивающие полноценное чтение (т.е. восприятие и понимание) несплошных учебно-научных текстов:

- различать сплошные и несплошные тексты, определять вид несплошного текста;
- читать несплошной текст (воспринимать текст, извлекать информацию, данную в явном и неявном виде; интерпретировать её);
- переводить информацию в другие текстовые формы (сплошной текст в несплошной и наоборот);
- менять вид несплошного текста (например, составлять кластер на основе таблицы);
- самостоятельно создавать несплошные тексты;
- использовать полученную информацию для решения учебной задачи.

Работа с несплошными текстами определена в Типовой учебной программе по учебному предмету «Русский язык» по обновленному содержанию (с русским языком обучения) в разделе «Чтение» и «Письмо». Так, в разделе «Чтение» определены следующие цели:

Обучающиеся должны:						
5 класс	6 класс	7 класс	8 класс	9 класс	10 класс	11 класс
5.2.1.1 понимать основную	6.2.1.1 понимать основную	7.2.1.1 понимать основную	8.2.1.1 понимать основную	9.2.1.1 понимать открытую	10.1.1 понимать главную,	11.1.1 понимать главную,

информацию сплошных и несплошных текстов, определяя тему	информацию сплошных и несплошных текстов, извлекая известную и неизвестную информацию	информацию сплошных и несплошных текстов, извлекая главную и второстепенную информацию	информацию сплошных и несплошных текстов (в том числе особенности письменной формы речи), извлекая открытую и скрытую (подтекст) информацию	и скрытую (подтекст) информацию сплошных и несплошных текстов, соотнося заключенную в тексте информацию с информацией других источников в/ личным опытом	детальную, скрытую информацию сплошных и несплошных текстов, высказывая критическое отношение к услышанному; определять целевую аудиторию, жанры	детальную, скрытую информацию сплошных и несплошных текстов, критически оценивая авторскую позицию и скрытый смысл текста;
--	---	--	---	--	--	--

Таким образом, выстраивается системный подход с постепенным усложнением при работе с несплошными текстами.

В основе работы с текстами такого типа лежит аналитико-синтетическая деятельность. Чтение несплошных текстов требует определенных навыков и умений учащихся.

При работе с текстами можно использовать разные виды чтения и разные упражнения. Рассмотрим их исходя из целей.

1. Умение различать сплошные и несплошные тексты, определять вид несплошного текста.

Здесь важно научить учащихся различать, к какой группе относится текст (является сплошным или несплошным).

Так, предлагаю ученикам 5-го класса при изучении темы «Как растут деревья?» следующие задания:

1) Посмотрите познавательный мультфильм (https://www.youtube.com/watch?v=7gvmmYh_cSU) и нарисуйте процесс роста деревьев.

2) Объясните значение каждого элемента на своем рисунке, используя подписи. Выберите наиболее удачные рисунки в группе и представьте их классу.

При защите своих работ выходим на вывод, что мы получили не совсем обычный рисунок, содержащий слова. Сопоставляем его с иллюстрацией в учебнике (на стр.36), изображающей процесс фотосинтеза, и выходим на понятие «несплошной текст» и его отличия от сплошного. Таким образом, идя от обратного, выводим учеников на понятие несплошного текста.

Второй вид заданий относится к определению вида несплошного текста. Поможет в этом работа по вопросам: Какой это вид несплошного текста? Как вы определили? Какие виды несплошных текстов представлены в этом задании? Какие тексты вам предстоит прочитать?

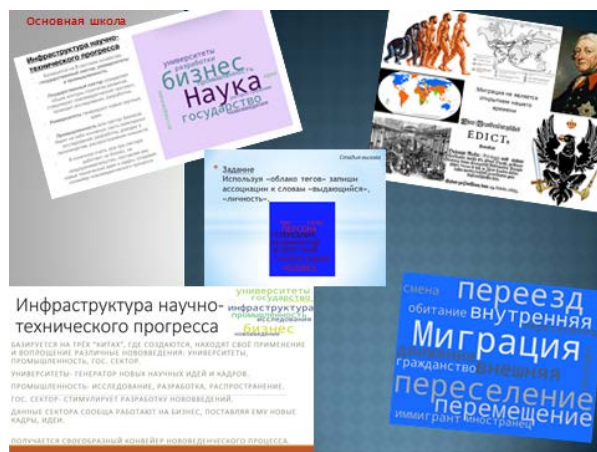
2. Умение читать несплошной текст (воспринимать его, извлекать информацию, данную в явном и неявном виде, интерпретировать её). Здесь важно внимание к заглавию (выскажите предположение о содержании текста на основе заглавия), выделение ключевых слов или знаков, формулирование информации, которая содержится в тексте в явном виде, задавание вопросов проблемного характера по ходу и после чтения; формулирование подтекста (информации, содержащейся в тексте в неявном виде) с пояснением своих формулировок; озаглавливание несплошного текста.

Здесь возможна работа по вопросам. Для извлечения информации в явном виде следующие вопросы: 1. Определите вид текста (таблица, график, линейный график, столбчатая диаграмма, круговая диаграмма). 2. Как называется текст? 3. О чём этот текст? 4. Что он включает: слова, числа, проценты? 5. Что показывает горизонтальная/вертикальная линия? 6. Что показывает первый/второй столбец/строка? 7. Что показывает самая верхняя/нижняя точка графика или самая большая/маленькая часть диаграммы?

Для извлечения информации в скрытом виде следующие задания: 1. Посчитайте разницу между самой высокой и самой нижней точкой графика? 2. Переведите информацию из процентов в количественную величину и наоборот. Для обобщения и интерпретации извлечённой информации я предлагаю учащимся составить описание несплошного текста в виде сплошного. Это может быть как устный рассказ, так и письменный.

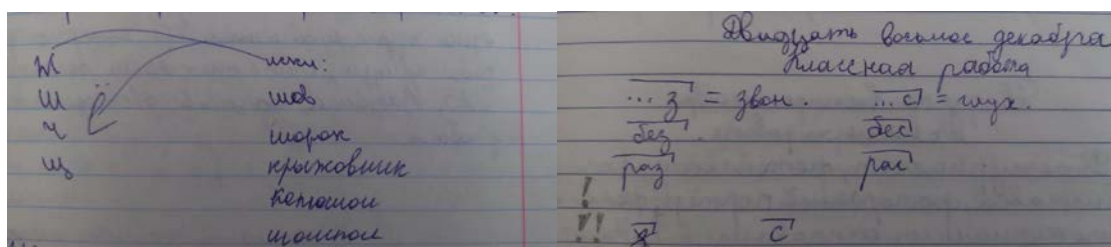
Одним из часто используемых приемов является работа с «Облаком тегов» или над «Кроссенсом». С одной стороны, эти примеры позволяют выделить ключевые слова текста, объяснить значение слова через подбор синонимов, ассоциаций, зрительных образов (здесь все зависит от подхода учителя и ученика), с другой стороны, они позволяют создать несплошной текст, что способствует пониманию сути работы при несплошных текстах.

Примеры созданных «Кроссенсов» и «Облака слов», созданных учениками 11 класса:

3. Умение переводить информацию в другие текстовые формы: составление на основе данной таблицы (схемы) сплошного текста в устной или письменной форме; формулирование правила (определения, закономерности) на основе несплошного текста; представление информации из данного сплошного текста в форме таблицы: определение количества столбцов, озаглавливание и т.д.; представление текста правила (определения) в форме схемы, опорного конспекта и т.д.

Среди излюбленных, особенно при изучении грамматического материала, прием «Нарисуй шпаргалку». В основе технологии представление грамматического материала (правила) в графическом виде и последующее его озвучивание. Представлены примеры работ учеников 5 класса (материал 3 четверти).

Работаем и над переводом несплошного текста в сплошной, так на уроке «Цветочные часы» ученикам 5 класса была предложена реклама выставки. Задача, которая состояла перед учениками – извлечь информацию и представить ее в виде рекламного объявления.

1-15 февраля 2022 года
Дворец культуры школьников
10.00-18.00
ежедневно

Поэт П.Васильев, ученый К.Сатпаев,
певица М.Мудряк, артист
Скриптонит, актер А.Вулданов,
кинорежиссер Ш.Айманов

ВЫСТАВКА

«В лабиринтах времени»

Стоит отметить, что при работе с несплошными текстами за основу берутся как найденные в Интернете графики, инфографики, таблицы; реально встречающиеся в жизни объявления, билеты, плакаты, так и созданные педагогом или старшими школьниками различные материалы.

Одним из современных видов несплошного текста является инфографика. Это один из способов визуализации информации, который широко используется в средствах массовой информации. Разнообразные формы и приёмы работы с ней позволяют решать целый ряд разнонаправленных задач, в том числе поиск и извлечение информации (определение темы, узнавание или распознавание информации); различение основной и второстепенной информации; использование информации, содержащейся в тексте, для подтверждения точки зрения; обобщение и интерпретация содержания текста; оценка информации, содержащейся в тексте, на основе собственных знаний и системы ценностей и др. Причем, если инфографика будет составлена учеником, то станет уже результатом исследовательской работы.

АСОЦИАЛЬНЫЕ молодежные объединения	Несут критику каким-либо устоям общества, но противостояние не носит крайнего характера	
АНТИСОЦИАЛЬНЫЕ молодежные объединения	Не только подвергают критике социальные устои общества, но и стремятся сокрушить	
ПРОСОЦИАЛЬНЫЕ молодежные объединения	Группы, которые не несут угрозу обществу, несут позитив и помогают	

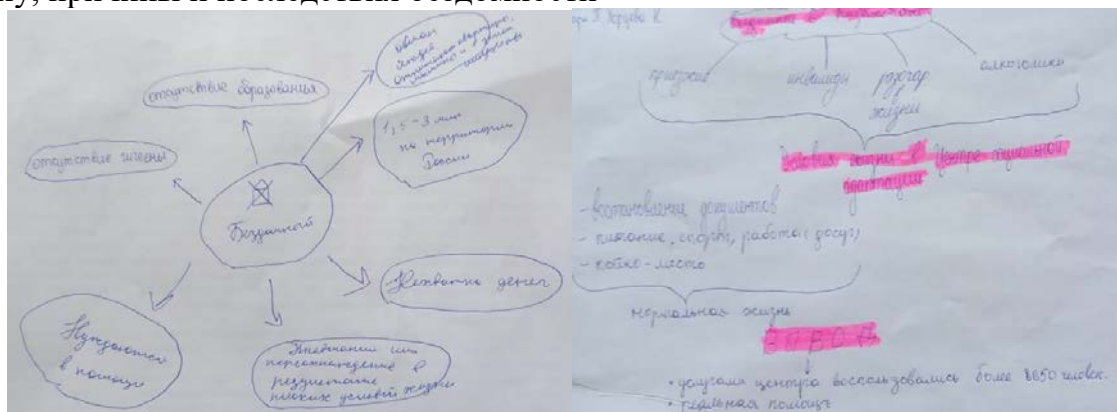
Распределите слова из «Облака слов» в таблице.

5. Умение самостоятельно создавать и оформлять несплошной текст: дополнение данной таблицы (схемы) недостающими данными; чтение сплошного текста, выделение новой информации и запись ключевых слов; расширение исходного несплошного текста; чтение сплошного текста и обоснование выбора вида несплошного текста, который будет создаваться на его основе; составление на основе сплошного текста таблицы (схемы, графика, диаграммы и т.д.).

Примером заданий подобного типа могут выступать «неполные» таблицы, в которых учащиеся должны заполнить пустые ячейки необходимыми фактами, изучив статью учебника. Изучение учащимися информации, представленной в таблице, строится по следующему общему алгоритму:

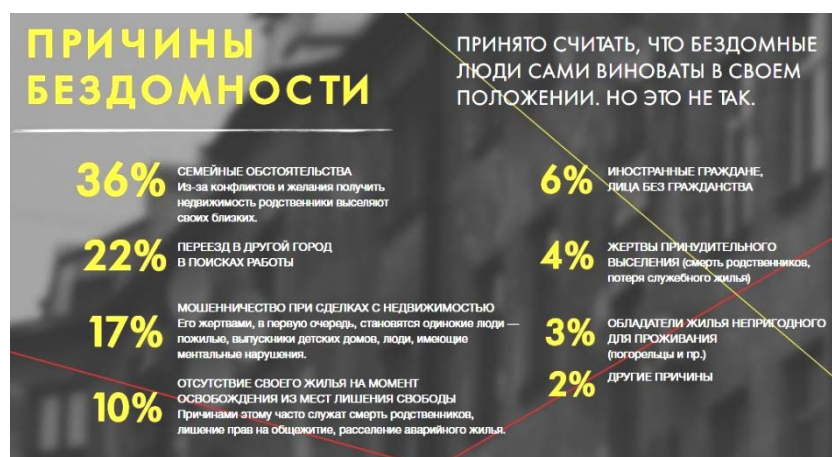
1. Как называется таблица?
2. Что представлено в таблице?
3. Какую закономерность данных вы наблюдаете?
4. Предложите свое объяснение выявленным закономерностям.
5. Есть ли исключения из выявленных закономерностей и с чем они связаны?
6. Какое практическое значение имеют эти данные?

Один из часто используемых приемов - прием «Составления кластера/постера/графического органайзера». Этот прием формирует умения выделять смысловые единицы текста и графически оформлять в определенном порядке, komponуя материал по категориям. Так, на уроке в 7 классе по теме «Проблемы бездомности в разных странах» учащимся были предложены тексты из Интернета «Бездомные в Казахстане», «Бездомные в России», «Бездомны в Америке». Каждая группа должна была извлечь информацию из сплошного текста, представив обзор прочитанного в виде постера, выделив количественные данные, материальное положение бездомных, моральную сторону, причины и последствия бездомности

6. Умение использовать полученную информацию для решения учебной задачи: формулирование системы вопросов (заданий) на основе содержания прочитанного несплошного текста; использование полученной информации в новой ситуации; сопоставление новой и ранее полученной информации; выполнение мини-проекта (проекта) на определённую тему с использованием в том числе информации, извлечённой из несплошных текстов.

Так, на уроке в 7 классе по теме «Бездомные: «Если дома нет...» учащимся был предложен несплошной текст, на основе которого проведена устная работа по анализу заголовка, цифровых данных, а затем предложена групповая работа по составлению вопросов на основе данного текста в формате «Ромашка Блума».

Особо хочется рассказать о методе проектов, используемом в рамках информационных технологий. Проектная деятельность — один из лучших способов для совмещения современных информационных технологий, личностно-ориентированного обучения и самостоятельной работы учащихся. «По определению проект — это совокупность определенных действий, документов, предварительных текстов, замысел для создания реального объекта, предмета, создания разного рода теоретического «продукта». [9, с. 117]

Главная цель проектной деятельности — разрешение проблемной ситуации, в которую вовлекаются учащиеся. Работая над проектом, они имеют максимальную возможность для самореализации. Проблемные ситуации могут создаваться на всех этапах процесса обучения: при объяснении нового материала, закреплении, контроле.

Главное — продумать способы введения метода проектов в структуру уроков. Учащиеся чаще всего выбирают парные или групповые типы проекта, что стимулирует само- и взаимообучение, развитие коммуникативных навыков (обмен материалами, обсуждение их). Приоритетным направлением в работе с проектами стал повышение уровня информационной культуры, а именно работа учащихся с ресурсами Интернет. Проектная деятельность включает не только работу исследовательского характера, но и поиск, обработку данных по теоретической или практической проблеме, связанной с существующей реальностью, и ее представление в формате несплошного текста

Так, работу по произведениям военной тематики завершаем защитой проектов (на выбор учащегося): создание буктрейлера к повести В.Быкова «Сотников», киноафиши к фильму «Восхождение», страницы «Книги памяти», посвященной одной из героинь повести Б.Васильева.

Таким образом, типология заданий (упражнений) в чтении несплошных учебно-научных текстов определена в соответствии с перечисленными выше умениями. Предложенные задания (упражнения) считаем целесообразным сформулировать в виде конкретных приёмов чтения (данная таблица составлена на основе работ Бунеевой Е.В. с добавлением собственных наблюдений и выводов)

Виды и приёмы чтения сплошных учебно-научных текстов		
Просмотровое чтение	Ознакомительное чтение	Изучающее чтение
Цель		
Самое общее представление о содержании и смысле текста	Извлечение основной информации	Проникновение в смысл при помощи анализа текста
Приёмы		

- анализ заголовка, прогнозирование темы; - анализ подзаголовков, - просмотр рисунков, схем, подписей к ним, (если есть), шрифтовых и графических выделений; - знакомство со структурой текста; - просмотр столбцов, граф и т.п.	- чтение текста по элементам, группировкам - фиксирование внимания на подписях; - выделение по ходу чтения значимой информации; - выписывание основных суждений; - выделение структуры текста и взаимосвязи его частей	- выделение смысловых частей текста; - прогнозирование аналитического вывода на основе представленной информации; - выделение ключевых слов; - замена важных смысловых частей их текстовыми вариантами, - выявление деталей текста, подтекстовой информации; - составление вопросов проблемного характера - переработка: создание вторичных текстов на основе данного; - читательские комментарии к тексту.
Конечный результат		
Решение: читать или не читать текст	Решение: достаточно информации, или текст нужно перечитывать и анализировать	Понимание всех смысловых уровней

Об успешности системной работы с несплошными текстами свидетельствуют результаты СОР и СОЧ, в которых заложен контроль за реализацией целей обучения, указанных в программе. Так, по итогам 2 четверти в суммативной работе ученикам 7 класса было предложено задание: рассмотрите инфографику «Преимущества изучения языков»; опираясь на материалы инфографики, составьте аргументированный ответ на вопрос: «Какие преимущества открываются перед современным человеком, изучающим иностранные языки?»; включите в свой ответ 2 микротемы. Анализ выполнения данного задания показал, что 100% учащихся 7 «М» класса справились с данной работой на высоком уровне (85-100%). Суммативное оценивание учеников 5 класса за раздел « Живые организмы: растения» предлагало ребятам изучение афиш и задание: написать рекламный текст для посетителей выставки, преобразуя несплошной текст в сплошной. По итогам работы 100% учащихся гуманитарного класса справились на высоком уровне (85-100%), 93% математического класса справились на высоком и 7% на среднем уровне (свыше 60% выполнения задания).

В результате данного исследования были решены следующие задачи:

- изучить научно-методическую литературу, связанную с понятиями «несплошной текст», «функциональная грамотность»;
- определить приемы работы с несплошными текстами;
- апробировать системное использование наиболее действенных приемов на уроках русского языка и литературы;
- провести диагностику результативности системного подхода.

Таким образом, мы доказали, читательская грамотность – необходимая компетентность современного человека, которая может быть сформирована через системную работу с несплошными текстами, что особенно актуально в эпоху «клипового мышления».

Обобщение результатов исследования позволило сделать следующий вывод: при систематической работе с несплошными текстами у учащихся формируются устойчивые метапредметные умения: доказательность, аргументированность; нахождение в тексте ответов на вопросы; выделение основной мысли; установление содержательных связей между частями текста; группировка по смыслу выделенных при анализе мыслей; синтез информации в другой логической последовательности.

Итак, работа с несплошными текстами способствует формированию у учащихся читательской грамотности и развитию метапредметных компетенций.

Список использованных источников

1. Национальный отчет по итогам международного исследования PISA-2009 в Казахстане: Т.М. Амреева, У.М. Абдигаббарова, Ж.Р. Азмаганбетова, Ж.Н. Базарбекова, Н.Т. Байгелова. – Астана: НЦОКО, 2010. – 155 с.
2. Скоморохова М.И., Леонюк С.П. Теоретико-методические основы формирования общеучебных умений у младших школьников // Начальная школа. 2009. № 4. С. 16-24.
3. Казакова Е.И. Тексты новой природы: проблемы междисциплинарного исследования // Психологическая наука и образование. 2016. Т. 21. № 4. С. 102–109.
4. Добротина И.Н. О метапредметных связях, или как русский язык помогает изучать другие предметы // Русский язык - Первое сентября. 2011. № 17. С. 14-20.
5. Демидова М.Ю. Естественно-научный цикл: читательские умения // Народное образование. 2012. № 5. С. 214-220.
6. Бунеева Е.В. Технология работы с текстом в начальной школе и 5–6 классах / Е.В. Бунеева, О.В. Чиндилова // Образовательные технологии: сборник материалов. – М.: Баласс, 2008. – 160 с. – С. 65 – 86.
7. Бунеева, Е.В. К определению понятия «функционально грамотная языковая личность младшего школьника» / Е.В. Бунеева // Начальная школа плюс До и После. – 2009. – № 7. – С. 65 – 70.
8. Бунеева Е.В. Буду настоящим читателем. Пособие по технологии продуктивного чтения. Часть 1. 3–4 классы / Е.В. Бунеева, О.В. Чиндилова. – М.: Баласс, 2013. – 64 с.
9. Лебедева, Л. И. Метод проектов в продуктивном обучении / Л. И. Лебедева, Е. В. Иванова. // Школьные технологии. 2002. - № 5. – С. 116-120.

ENHANCING CRITICAL THINKING FOR MEDIA LITERACY

Rakhmanbergenova Y.S.

Master of pedagogical sciences,
English teacher of Classical school #3
for gifted students of Pavlodar

«The people, who have lost their language, will disappear»...

Akhmet Baitursynov

Аңдатпа: Мақалада көптілді білім беру контекстінде медиа сауаттылық үшін сыни ойлауды дамыту мәселелері қарастырылады. Автор, атап айтқанда, оны жүзеге асырудың әлеуметтік-педагогикалық факторларын анықтайды, оқушылардың медиа сауаттылығын арттыру тәсілдерін ұсынады. Мақалада сыни тұрғыдан ойлау құралдарының бірі ретінде бұқаралық ақпарат құралдарындағы біржақтылықты анықтау әдістеріне қысқаша талдау жасалады. Лингводидактикалық тәсіл көптілді білім беруді жүзеге асырудың стратегиялық әдіснамалық ерекшелігі ретінде анықталады.

Аннотация: В статье рассматриваются проблемы развития критического мышления для медиаграмотности в контексте полиязычного образования. Автор, в частности, определяет социально-педагогические факторы ее реализации, представляет подходы к повышению медиаграмотности учащихся. В статье дается краткий анализ методов определения предвзятости в средствах массовой информации, как одного из инструментов критического мышления. Лингвистический дидактический подход определяется как стратегическая методологическая особенность реализации полиязычного образования.

Abstract: The article examines the problems of development in the critical thinking for media literacy in the context of the polylingual education. The author particularly determines socio-pedagogical factors of its realization, presents the approaches to increase media literacy among young people. The article gives brief analysis of the techniques to define bias in the media, as one of the tools of the critical thinking. Lingual didactic approach is defined as the strategic methodological feature for the realization of polylingual education.

Introduction

In our changing world education is intended to be a link between society and culture. Kazakhstan society has access to the world more than thirty years. Due to this the cultural level of society has changed and with it the requirements for education have been altered too. During the Soviet era, during the Cold War and the Iron Curtain the teaching of a foreign language was formal, as acquisition of language knowledge did not find practical use. The methodology of teaching foreign languages offered a lot of techniques and methods, how to teach to write correctly, talk to certain topics using clichés, but as a rule, our tourists traveled abroad "deaf" and "dumb", they didn't understand the spoken language and were unable to express their own thoughts. And even now, after more than thirty years of independence many people have remained "without language" and blame schooling for this.

Nowadays the problems of language education are solved at the state level. So, the Kazakh language was determined as the state language, the Russian language is now the language of interethnic communication, and the English language serves for integration of our country into the world economy and global society.

Material and methodology

One of the tasks of modern education is the attaching the younger generation to global values, developing the ability to communicate and interact with representatives of other cultures in the world. In connection with the important role of languages in the modern world, the society is faced with the issue of teaching languages and improving the level of language training, as well as school teachers who need to know their native language and the language of international communication – English on the high level. The main goal of the school teachers is the education of a multicultural person who knows the customs and traditions of their own people, who speaks several languages and is able to communicate in three languages in any situations, who is aspiring to self-development and self-improvement [1].

Multilingual education typically refers to: "first language" education, when schooling begins in the mother tongue and then continues in additional languages. Typically multilingualism programs are used in developing countries, preparing for a breakthrough in the economic and political spheres of society.

One of the components of a successful multilingual education is the so-called "Strong Foundation", research shows that children who learn in their native language at an early stage, tend to succeed in the later years of their education (Thomas and Collier, 1997).

Another component is the "Strong Bridge" - it is a guided transition from learning in the mother tongue to learning in another tongue, overcoming the significant difference

between the programs of education in the native language and the existing multilingual programs.

Children, emphasizing their native language, realize their cultural and ethnic identity, and at the same time start using other languages for studying sciences-mathematics and social-humanitarian subjects, as well as the culture of other peoples. Multilingual education in this sense emphasizes the importance of the child's worldview in the formation of his/her learning skills

A widespread understanding of multilingual education programs (UNESCO, 2003, 2005) suggests that instruction take place in the following stages:

Stage I - learning takes place entirely in the child's home language

Stage II - building fluency in the mother tongue. Introduction of oral L2.

Stage III - building oral fluency in L2. Introduction of literacy in L2.

Stage IV - using both L1 and L2 for life long learning [2].

Multilingual education proponents stress that the second language acquisition component is to be seen as a "two-way" bridge, such that learners gain the ability to move back and forth between their mother tongue and the other tongue(s), rather than simply a transitional literacy program where reading through the mother tongue is abandoned at some stage in the education.

Results and discussion

We have to adapt and apply the techniques of Paulo Freire from critical pedagogy, the theory of globalism in education, the scaffolding of Leo Vygotsky and the theory of Piaget's knowledge, the thematic approach of Andhra Pradesh and Orissa and many others.

Teaching a language involves developing learner's literacy. The purpose of forming functional literacy is to enable a pupil to participate in exchanges of different information that requires e.g. talking with peers, reading instructions on food packages, understanding directions, writing an application to university, work, etc...

Functional literacy of pupils is supposed to give learners a chance to gain a realistic experience both at study and life activity. So many students in our country left schools after learning the English language, but still unable to speak it. The process of studying foreign language often involves five steps:

1. doing something;
2. recalling what happened;
3. reflecting on that;
4. drawing conclusions from that reflection;
5. using those conclusions to use in further practice.

It is essential that during these steps of work information, feedback, guidance and support from teacher, peers and even parents may come in, but what is crucial in forming functional literacy of pupils is that they must do most of the tasks by themselves [3].

Functional literacy covers a large educational field, as it prepares young people for real life situations. This implies, however, that the development of technical and practical skills may fall short of the promotion of other skills, such as media literacy and critical thinking abilities. Citizenship behavior may be compromised if individuals place too much emphasis on technical competencies at the expense of metacognitive skills (Pfaff-Rüdiger and Riesmeyer, 2016; Tommasi et al., 2021a; Perini et al., 2022). Lack of educational models for the advancement of intellectual capacities in VET has prevented scholars, professionals, and policymakers from developing routes that are intended to foster the growth of these particular competencies. For instance, the European Union (EU) has declared media literacy and critical thinking skills among its top priorities in the education and training fields.

Media literacy and critical thinking are two interrelated metacognitive skills. On the one hand, critical thinking is a metacognitive talent that involves the understanding and abilities of reflection, analysis, and informational inquiry. These abilities lead to proactive and civic conduct. While comprehending media representations, structures, and consequences helps one think critically about media information, media literacy also involves these abilities [4].

Media literacy plays a huge role in the modern world, thanks to technology, readers have access to various publications for reading and studying, leisure and entertainment. And, at the same time, it can have a negative impact when the reader fully trusts the content of the texts, without questioning and critical analysis, and thereby is influenced by the author's opinion. That is why we turned to the analysis of the concept of "bias", which presupposes the subjective attitude of the author to certain topics and items.

Many modern persuasive techniques stem from the use of media as a propaganda tool. The role of propaganda and persuasion in the mass media is a good place to start when considering various types of media effects.

Like any type of communication, propaganda is not inherently good or bad. Whether propaganda has a positive or negative effect on society and culture depends on the critical thinking skills of those who use it.

In modern society, the persuasive power of the mass media is well known. Governments, corporations, nonprofit organizations, and political campaigns rely on both new and old media to create messages and to send them to the general public.

Although the mass media send messages created specifically for public consumption, they also convey messages that are not properly defined as propaganda or persuasion.

New media — the Internet and other digital forms of communication—have had a large effect on society. This communication and information revolution has created a great deal of anguish about digital literacy and other issues that inevitably accompany such a social change.

The Internet has made an incredible amount of new information available to the general public. Both this wealth of information and the ways people process it are having an enormous effect on culture. New perceptions of information have emerged as access to it grows. Older-media consumption habits required in-depth processing of information through a particular form of media. For example, consumers read, watched, or viewed a news report in its entirety, typically within the context of a news publication or program. Fiction appeared in book or magazine form.

Certainly, the Internet has affected the way that cultures consume news. The public expects to receive information quickly, and news outlets respond rapidly to breaking stories.

News media, social media, and search engines have become so biased, politicized, and personalized that readers are often stuck inside filter bubbles, where they are only exposed to information and ideas they already agree with. When bias is hidden and the readers see only facts, information, and opinions that confirm their existing beliefs, a number of negative things happen:

- 1) readers become extremely polarized as a nation as they misunderstand or hate the other side believing they are extreme, hateful, or evil;
- 2) readers become more likely to be manipulated into thinking, voting, or behaving a certain way;
- 3) readers become limited in their ability to understand others, problem solve and compromise;
- 4) readers become unable to find the truth.

There are several ways to recognise media bias. For analyses it is necessary to detail some of the most important questions below:

Who are the sources? In the article you're reading, where is the journalist getting their sources from? Are all of the sources corporate and government-based, or are there any progressive, public interest, minority or female voices being referenced?

Is there a lack of diversity? Looking at a particular media outlet, how diverse is their workforce compared to the communities they serve? Do they have producers, editors and managers of different races, genders and sexualities? To be fairly representative, they should have diverse people in leadership positions.

From whose point of view is the media reported? Perspective is everything. Often, political coverage focuses on how certain issues affect politicians or corporations. In order to be fair, media outlets must present the point of view of those most affected by an issue.

Are there double standards? Check for double standards by finding a parallel example by the same media company or citing similar stories that were covered in a different way. For example, are similar stories about men and women written in the same way?

Is there a total lack of context? Stories without context can often paint a false picture of society or certain groups within it. For example, crime may be going up in a certain area because poverty is increasing, but this connection might not be explained.

What are the main issues with media bias?

There are several big reasons why media bias is a problem. It's much inevitable to a certain extent, especially when it's unconscious, but this doesn't mean we should completely ignore the issues it causes. We list the main negative consequences of media bias below: It can lead to censorship.

If a media outlet consistently chooses to emit stories that it doesn't align with, this can be a form of censorship. As a result, consumers of that media outlet could be getting a distorted view of certain issues.

It can be politically motivated. Extreme forms can mutate into propaganda

If a media outlet is extremely biased in favour of the governing body, the news that they present may not only be inaccurate, but might brainwash consumers into blindly accepting government decisions.

Advertising has grown to be a popular subject of study in recent years, approached from a wide range of disciplines, such as anthropology, sociology, linguistics, literary criticism, and media studies. The role of advertising language is persuasive and reveals how communication occurs between advertiser and audience, its primary aim is to capture consumer's attention and direct them willingly toward product or service on offer.

For example: "Plump it up. New volume boost liquid lip color. Paints lips with a high shine lacquer finish. Feel the tingling sensation as formula begins to work."

Advertisers use language quite distinctive; there are definitely benefit in making odd and controversial statements in a remarkable way, intentionally communicate with people using simple and straight forward language: "Because you are worth it".

Advertising designers are famous for playing with words and applying unexpected use of text or sound to achieve their purposes, further more they breaking the rules of language, for effect they use language out of context, distorting grammar, spellings or even coining new words in order to attract attention of the audiences. For instance:

Krazy Glue: Let's spell it wrong for no reason at all.

Allstate: Good hands make great catches.

The most important questions to think about to recognize bias:

Who are the sources? In the article you are reading, where is the journalist getting their sources from? Are all of the sources corporate and government-based, or are there any progressive, public interest, minority or female voices being referenced?

Is there a lack of diversity? Looking at a particular media outlet, how diverse is their workforce compared to the communities they serve? Do they have producers, editors and managers of different races, genders and sexualities? To be fairly representative, they should have diverse people in leadership positions.

From whose point of view is the media reported? Perspective is everything. Often, political coverage focuses on how certain issues affect politicians or corporations. In order to be fair, media outlets must present the point of view of those most affected by an issue.

Are there double standards? Check for double standards by finding a parallel example by the same media company or citing similar stories that were covered in a different way. For example, are similar stories about men and women written in the same way?

Is there a total lack of context? Stories without context can often paint a false picture of society or certain groups within it. For example, crime may be going up in a certain area because poverty is increasing, but this connection might not be explained.

Consequences

The mass media occupy a significant place in modern public speech practice. With the development of television and the Internet, viewers and readers are increasingly exposed to the influence of advertising, biased opinions of journalists. Thus, the development of technologies for creating special texts that can influence the choice and opinion of readers contributes to the creation of a new cultural and speech situation in the world. Currently, media literacy can be considered both as a correct comprehension of information in the mass media, and as the ability to recognize bias in the media, thereby the ability to resist the influence of other people's opinions.

New media—the Internet and other digital forms of communication—have had a large effect on society. This communication and information revolution has created a great deal of anguish about digital literacy and other issues that inevitably accompany such a social change.

Individuals should be aware of the main tendencies in media, recognize bias and be ready to resist external influence.

The main objective of the multilingual teaching is to maintain an effective language policy that will preserve the languages of all ethnic groups living in Kazakhstan and ensure the extensive use of the state language as an important factor strengthening the national unity.

The analysis of educational activity shows that it is worthwhile to implement multilingual teaching and, despite some difficulties that have arisen, the implementation of it is very relevant and necessary.

Multilingual education is the basis for the formation of a multilingual personality striving to self-realization in the modern conditions of competitiveness and social mobility. [5] But speaking about global values we must emphasize that all the citizens of the republic should master Kazakh as the state language before English and Russian, in order not to lose our ethnical identity. As Akhmet Baitursynov wrote «*The people, who have lost their language, will disappear*»...

References

1. Концепция развития иноязычного образования Республики Казахстан. – Алматы, 2004.
2. Multilingual education. Wayne E. Wright, Sovicheth Boun and Ofelia García
3. Formation of functional literacy of 12-year school students in English. Methodological instructions. – Astana: National academy of education named after Y. Altynsarin NAE, 2013. – 38 p.

4. Tommasi, F., Sartori, R., Ceschi, A. & Schnell, T. (2021). The Meaning in Work Inventory: Validation of the Italian version and its association with sociodemographic variables. *Applied Psychology Bulletin*, 69(291), - pp. 17-36.
5. Тер-Минасова С. «Язык и межкультурная коммуникация», -Москва, «Slovo», 2000.

ӘДЕБИЕТТЕГІ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚ

Рахимова А.С., Апиисова Д.И.

қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімдері,

Аманжол Шамкенов атындағы мектеп-лицей, Павлодар қ.

Аңдатпа: Әр ұлттың өзіндік салт-дәстүрі мен ұлттық құндылықтары бар. Жас ұрпақты тәрбиелеуде ұлттық құндылықтардың маңызы зор. Ұлтты ұйыстыру, қазақ елінің біртұтастығын сақтауда ұлттық құндылықтарды оқушы бойына қалыптастырудың үлесі айрықша. Мақалада ұлттық құндылықтарды бағамдай отырып, көркем әдебиеттің үздік үлгілері арқылы ұлттық дүниетаным, тарих, мәдениет жайлы рухани мұраны ұрпақ санасына сіңіру туралы айтылады.

Аннотация: У каждой нации свои традиции и национальные ценности. Большое значение в воспитании подрастающего поколения имеют национальные ценности. Особый вклад формировании национальных ценностей у учащихся в консолидацию нации, в сохранении единства казахского народа. В статье рассказывается о привитии духовного наследия в сознание поколений, о национальном мировоззрении, истории, культуре через лучшие образцы художественной литературы.

Abstract: Each nation has its own traditions and national values. National values are of great importance in the upbringing of the younger generation. A special contribution to the formation of national values among students in the consolidation of the nation, in preserving the unity of the Kazakh people. The article tells about the inculcation of spiritual heritage into the consciousness of generations, about the national worldview, history, culture through the best examples of fiction.

Әр ұлттың өзіндік салт-дәстүрі мен ұлттық құндылықтары бар. Қазақ халқы қаны таза, көреген, текті халық. Ұлттық құндылық дегеніміз не? Әрбір ұлттың өзіндік тарихи көрінісі бар рухани мұраттарының жиынтығы. Әрбір ұлттың қалыптасуында ұлттық құндылықтың алар орны ереше. Жас ұрпақты тәрбиелеуде ұлттық құндылықтардың маңызы зор. Өйткені сан ғасырдан бері тәрбиелік мәнін жоймай, салт-дәстүрмен астасып, рухани құндылықтар мен ізеттіліктің асқан жоғарылығымен ұрпақтан-ұрпаққа келе жатқан ұлттық құндылықтар баланың адам болып қалыптасуында зор маңызға ие. Ұлттық тәрбиемен тәрбиеленген бала қазіргі алма-кезек заманда өз ұлтының ерекшелігі мен құндылығын бойына сіңірген болар еді. Ұлттық құндылыққа өткен ата-бабаларымыздың елі мен жері үшін жан аямай жасаған ерліктері бейнеленген тарихты білу, сан ғасырдан бері келе жатқан салт-дәстүрлер мен әдет-ғұрыптарды тиімді пайдалану, жауһар халық ауыз әдебиеті мен өнегелі ұлт қайраткерлерінің халқы үшін жасаған күресі сынды ұмытылмас сезімдер жатады. Ұлттық құндылықтың асқан биігі – «ұят болады» деген сөзде. Бәрімізге үлкен кісілер «ер адамның жолын кеспе, тамақты әуелі үлкендер бастасын, екі қолдап амандас, көп күліп, көп сөйлем» сынды көптеген тиым салып, бәріне ұят болады деп бізге дұрыс жолды нұсқаған. Расымен де, ұят бар жерде мәдениет пен адамилық қасиет сақталынып қалары анық. Қазақ халқының өзге ұлттардан айырамашылығы – тектілігінде. Қанының тазалығында. Яғни, жеті атадан аспай қыз алыспау. Бұл ұлтты сақтап қалудағы басты фактор. Осы арқылы біз қанымыздың тазалығына мән береміз. «Жеті

атасын білу» бұл болашақ жастардың өз бойында шежіреген және ат-бабаларына деген құрмет пен ізеттілікті білдірері анық. Ендеше, бала бойына ұлттық құндылықты сіңіріп, оның еліміздің жарқын болашағы екенін біле жүргеніміз дұрыс. Жастар ұлттық құндылықтарымызды бойларына сіңіріп, сол арқылы өз еліміздің еркешелігін сақтап қалуымыз қажет.

Жүсіпбек Аймауытов «Әдебиет – ұлттың жаны, ұлттық сананы тәрбиелеуші өнер түрі» десе, Ғабит Мүсірепов туған елмен қоштасу аманат хатында «Әдебиет пен өнері ұлы болмаған жағдайда ұлт ұлы болмайтындығын ұмытпайық-шы!» [1] деп айқын атап көрсетіп, әдебиеттің мәңгілік миссиясы неде екенін аманаттап кеткен жоқ па еді?!

Ұлт өзінің тарихи жады мен тарихи есін әдебиет арқылы ата-бабаларының дәстүрлі мәдениеті көркем бейнеленген ондаған, жүздеген көркем шығармалар арқылы ғана жинай алады. Қазақ ұлтының қаншама тар жол тайғақ кешулерден өтсе де жойылмай, ХХІ ғасырдың табалдырығын аман-сау аттауында әдебиеттің де орасан зор үлесі бар. Абай мен Әуезов кез келген ұлттың маңдайына біте беретін тұлғалар емес. Әдебиеті түзік емес ұлттың өзі түзу бола алмайды. Абайдың «Сөз түзелді, тыңдаушы сен де түзелінің» астары да осыны меңзейді. Қазақ ұлты М.Әуезовтің, Ғ.Мүсіреповтің, С.Мұқановтың, Ілияс Есенберлиннің, Әбіш Кекілбаевтың, Мұхтар Мағауиннің, Төлен Әбдіктің, Софы Сматаевтың, Смағұл Елубаевтың романдары, ақындар Жұбан Молдағалиев, Тұманбай Молдағалиев, Қадыр Мырза-Әлі, Мұқағали Мақатаев, Төлеген Айбергенов, Мұхтар Шаханов, т.б. өлең-поэмаларын бойға сіңіру арқылы ертеңгі күнге үмітпен қарады, өз рухын тәрбиеледі, ұлттық көзқарасын жаныды. Ұлтты классикалық әдебиет қана биік өлшемдерге лайық етіп тәрбиелей алады. Осы негізде көркем шығарманың ұлтты тәрбиелеудегі рөліне баға жетпейді деп санауға болады [2].

Әдебиет – ұлттың жаны. Ғасырлар бойы қалыптасқан рухани мәдениет – ұлттық салт-дәстүрлер мен тарихи баяндар, халықтың көркем ойы әдебиет арқылы бүгінгі күнге жетті. Бесік жырынан бастап, көңіл айту, жоқтауға дейінгі ғұрыптық фольклор, көкірегі қазыналы қарттардың аңыз-әңгімелері мен ертегілері, дуалы ауыз билер кеңесіндегі шешендік сөздер, таңды таңға ұластырған хиссалар мен жыр-дастандар және басқалары далалық өркениетке тән білім мен тәрбиенің қайнар көзі болды.

Әр тарихи дәуірдің өзіне лайық заманауи сөз өнері болды. Мәселен, Махамбет пен Абайды салыстыру орынсыз. Махамбеттің отты жырлары «ат үстінде күн көрген» найзалы дәуірде туса, Абайдың ойлы поэзиясы күрескерлік рухтың зияткерлік сипат ала бастағанын айғақтайды.

Асылында, әдеби тіл дегеніміздің өзі ұлтты ұйыстыру қабілетіне ие. Қазақ елінің біртұтастығын сақтауда әдеби тілдің айрықша үлесі бар екендігін ескеру қажет [3]. Ал, сол әдеби тілді ұлттық құндылық ретінде бағамдай отырып, көркем әдебиеттің үздік үлгілері арқылы ұлттық дүниетаным, тарих, мәдениет жайлы рухани мұраны ұрпақ санасына сіңіруге болады.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Қазақ әдебиетінің тарихы. - Алматы: «ҚАЗАқпарат», 2004.
2. Қалиева А. «Бүгінгі әдеби үдеріс»//«Қазақ әдебиеті» журналы. 8 қараша 2012.
3. Ұлттық әдебиет және құндылықтар жүйесі. - Алматы: «Жалын баспасы», 2016.

ҚАЗАҚ ТІЛІНІҢ БАСЫМДЫҒЫМЕН КӨПТІЛДІ ДАМУЫТУ МОДЕЛІН БІЛІМ БЕРУ САЛАСЫНДА ІСКЕ АСЫРУ ТЕТІКТЕРІ (ПАВЛОДАР ОБЛЫСЫ МЕКТЕПТЕРІ ТӘЖІРИБЕСІ НЕГІЗІНДЕ)

Резуанова Г.К.

филология ғылымдарының кандидаты, доцент,
Астана халықаралық университеті

Аңдатпа: Бұл мақалада «Қазақстан Республикасында үштілді білім беруді дамыту мен таратудың концептуалдық негізі» жобасы аясында әзірленіп, Павлодар облысының тоғыз эксперименталды мектебінде сынақтан өткізілген қазақ тілінің басымдығымен көптілді білім беруді дамыту моделі жайында айтылады. Автор қазақ тілінің басымдығымен көптілді білім беруді дамыту моделін білім беру салаларында іске асыру тетіктерін ұсынады. Модель мықты нәтижелер бергендіктен, оны еліміздің барлық мектептеріне енгізу арқылы қазақ тілін тиімді әрі жақсы меңгеруге болатындығын мысалдар арқылы дәйектейді.

Аннотация: В данной статье рассказывается о модели развития полиязычного образования с приоритетом казахского языка, разработанной в рамках проекта «Концептуальная основа развития и распространения трехязычного образования в Республике Казахстан» и апробированной в девяти экспериментальных школах Павлодарской области. Автор предлагает механизмы реализации модели развития полиязычного образования с приоритетом казахского языка в образовательных учреждениях, в частности средне образовательных школах. Автор утверждает, что модель дает хорошие результаты и на конкретных примерах доказывает, что, внедряя ее во все школы страны, можно эффективно и хорошо владеть казахским языком.

Abstract: This article describes a model for the development of multilingual education with the priority of the Kazakh language, developed within the framework of the project "Conceptual framework for the development and dissemination of trilingual education in the Republic of Kazakhstan" and tested in nine experimental schools of the Pavlodar region. The author suggests mechanisms for implementing a model of development of multilingual education with the priority of the Kazakh language in educational institutions, in particular secondary schools. The author claims that the model gives good results and proves by concrete examples that by implementing it in all schools of the country, it is possible to effectively and well master the Kazakh language.

Көптілді тұлға даярлау, көптілді білім беру мәселесі күн тәртібіндегі өзекті және мемлекеттік маңызды мәселелердің бірі. Бұл еліміздің ұлттық басымдықтарының ішінде негізгілердің бірі болып табылады. «Кем дегенде үш тілді меңгеру – заман талабына айналып отырған қажеттілік. Қазіргі таңда адам қызметінің барлық салаларында жаһандану үрдісі орын алғандықтан, білім беру саласында қайта қарастырулар жүріп жатыр. Сол себептен ақпараттық-коммуникативтік құзырлықпен қатар, полимәдениеттілік бүгінгі уақытта білім беру құзырлығының басты бағыттарының бірі ретінде анықталды» [1].

2021 жылы 13 қазанда мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев Ұлттық жобалар тізбесін бекіту туралы Жарлыққа қол қойды. Оның негізінде 10 нақты Ұлттық жоба болса, соның бірі – 2021-2025 жылдарға арналған «Білімді ұлт – сапалы білім беру» ұлттық жоба. Аталған жобаның шеңберінде зияткерлік әлеуетті дамыту, қазақ тілінің дамуына жағдай жасау, жастар үшін жаңа мүмкіндіктер ашу секілді мәселелер қарастырылған.

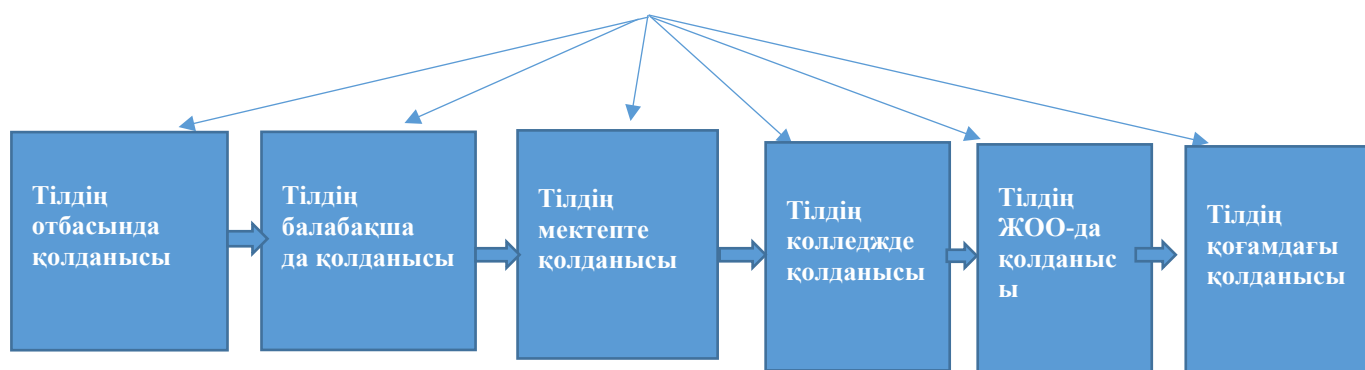
Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев 2022 жылдың 1 қыркүйектегі Қазақстан халқына Жолдауында «Қоғамда қазақ және орыс тілін мектепте оқыту мәселесі бойынша пікірталас болып жатыр. Нақты айтайын: біз қазақ тілін де, орыс

тілін де жақсы білетін балаларды тәрбиелеуіміз қажет. Себебі, бұл ұрпақтың мүддесі үшін керек. Жаһандық ғылыми-техникалық даму барысын ескерсек, жоғары сыныптарда жаратылыстану-математика пәндерін және ағылшын тілін оқытуды барынша күшейту маңызды. Оқу-ағарту министрлігі балалардың мүддесін қорғауға тиіс. Білімді және бірнеше тілді меңгерген ұрпақ болашаққа сеніммен қадам басады. Біздің күшіміз — жастардың білімінде», - деп айтқан болатын [2]. Демек, көптілді, кем дегенде үш тілді білетін, соның негізінде кез келген тілдік ортада еркін қатынасқа түсе алатын, қоғамда өз орнын таба алатын, бәсекеге қабілетті ұрпақ дайындаудың бірден-бір жолы көптілді білім беруді дамыту болып табылады. Осы орайда Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы (*бұдан әрі – Академия*) «Білім және ғылым жүйесін дамытудың ғылыми негізі» ғылыми-техникалық бағдарламасының негізінде «Қазақстан Республикасында үштілді білім беруді дамыту мен таратудың концептуалдық негізі» жобасы аясында қазақ тілінің басымдығымен көптілді білім беруді дамыту моделін әзірледі.

Көптілді білім беруді іске асыру, дамыту және көптілді тұлғаны қалыптастыру мақсатында әлеуметтік-лингвистикалық, психологиялық-лингвистикалық, педагогикалық-лингвистикалық, лингвистикалық-дидактикалық зерттеулер жүргізілді. Еліміздің білім беру жүйесінде үштілді білім беруге байланысты проблемаларды айқындау мақсатында әр түрлі аймақтардан респонденттерді қамти отырып, сауалнамалар жүргізілді. Жүргізілген сауалнама негізінде үштілді білім берудің тиімділігіне ықпал ететін қатерлер мен тәуекелдер анықталып, қазақ тілінің басымдығымен көптілді білім беруді дамыту моделін әзірленді. Неге қазақ тілінің басымдығымен көптілді білім беруді дамыту моделі? Себебі модель қазақстандық тілдік ерекшелікті ескере отырып жасалды. Еліміздегі қазақ тілінің мемлекеттік тіл мәртебесі тиісті дәрежеге көтеріле алмай отырғаны, қазақ тілінің мемлекеттік тіл ретінде қолданыс аясының тарлығы ешкімге де жасырын емес. Сол себепті Қазақстан Республикасының тіл саясатын негізге ала отырып, көптілді білім беруде қазақ тіліне басымдық беру көзделді. Мұндай істі біз көптілді дамытудың жаңа моделін әзірлеу арқылы ғана шеше алатын болғандықтан, аталмыш модель әзірленіп, ол «Қазақстан Республикасында үштілді білім беруді дамыту мен таратудың концептуалдық негізі» жобасы аясында бекітілген Павлодар облысының тоғыз эксперименталды мектебінде сынақтан өткізілді.

Модель алты бөліктен, яғни алты кіші моделден тұрады. Ол: бірінші, тілдің отбасында қолданысы моделі; тілдің балабақшадағы қолданысы (мұнда балабақшаларда тәрбиеленушілерді қазақ тілінде сөйлесуге үйрету тетіктері ұсынылды) моделі; жалпы орта білім беретін мектептерде үштілді (көптілді) білім беруді дамыту (соның ішінде қазақ тілін оқыту және дамытуға басымдық беру) моделі; колледждерде үштілді (көптілді) меңгерту және дамыту моделі; жоғары оқу орындарында үштілді (көптілді) меңгерту мен дамыту моделі және қазақ тілінің қоғамдағы қолданыс моделі. Кесте жүзінде көрсетер болсақ:

Қазақстан Республикасында көптілді дамыту моделі

Ұсынылып отырған моделдердің алғашқы екеуі, яғни тілдің отбасында қолданысы және тілдің балабақшада қолданысы – қазақ тілінде сөйлесуге негізделеді. Бұған екі себеп бар: бірі – әр қазақстандықтың қазақ тілін білуі шарт; екіншісі – қазақстандықтардың басым бөлігі қазақ болғандықтан, қазақ отбасынан шыққан (және басқа ұлт өкілдерінің балалары да) қазақ тілінде сөйлеуі маңызды. Өйткені ана тілін жетік білетін кез келген ұрпаққа басқа тілдерді меңгеру қиын болмайтын бұл күнде дәлелденген мәселе. Оның үстіне «Алты жасында үйренген тіл алпысында ұмытылмас» демекші қазақ тілін жетік білген балаға басқа тілді меңгеру қауіп төндірмейді. Яки, өскелең ұрпақты қазақ тілінде еркін сөйлесе алу (қарым-қатынас) деңгейіне жеткізіп барып мектеп, колледж, ЖОО-да басқа тілдерді меңгеруге мүмкіндік туғызсақ, қазақстандық қоғамда адамдар бірнеше тілде, соның ішінде мемлекеттік тіл ретінде қазақ тілінде еркін сөйлесуге мүмкіндік алады.

Қазақстандық білім беру жүйесінде бұрындары да үштілді білім беруді жүзеге асыруға талпыныс болғандығы бәрімізге белгілі. Жоба аясында ол әрекет те сарапталып, оны жүзеге асыру тетіктерінің тиімсіздігі анықталды. Оның бірден-бір кемшілігі – үштілді білім берудің дұрыс жоспарланбауы және мектептердің үштілді білім беруге (педагог кадрлардың жетіспеушілігі) дайындықпен келмеуі, нақты жағдайдың сарапталмауы. Осының салдарынан оқу ресурстарының жеткіліксіздігі және (немесе) оқу ресурстарының дұрыс таңдалмағаны айқындалды. Әрине, ең алдымен, қала мұғалімі мен ауыл мұғалімдерінің әлеуеті біркелкі болмады. Кейде тіпті қала мектептерінің өзінде үштілде білім беретін кадрлар жеткіліксіз немесе білімі мен білігінің, кәсіби шеберлігінің төмендігі байқалды. Үштілді білім беруді нәтижелі ету жолында оқу-тәрбие жұмыстары (шаралары) жүйелі ұйымдастырылмады. Тілдік білімді бағалаудың нақты өлшемшарттары болмады. Сондай-ақ, үштілді білім беруде заманауи технологиялар мен әдіс-тәсілдерді қолдануға кей мектептердің техникалық жағы мүмкіндік бермесе, кей мектептерде педагогтер оларды дұрыс таңдай алмады, өйткені үштілде білім беруші педагогтердің біліктілігін арттыру бойынша жұмыстар жүйелі жүргізілмеді.

Ал заман легінен қалмас үшін, көптілді меңгерген бәсекеге қабілетті мамандарды даярлау үшін қазақ тілінің басымдығымен көптілді білім беруді дамыту моделін білім беру салаларында іске асырудың жолын білу аса маңызды. Сол себепті мақалада қазақ тілінің басымдығымен көптілді білім беруді дамыту моделін тәжірибе жүзінде іске асыру тетіктері қоса беріліп отыр.

Біріншіден, білім алушыларға тілді не үшін білуі қажеттігі дұрыс түсіндірілуі керек. Яки, оқушы тілді мәжбүрлі түрде немесе пән ретінде ғана оқуы жеткіліксіз. Ол, ең алдымен, тілді үйренуді өзіне мақсат етуі қажет. Президентіміз Қ.К. Тоқаев айтқандай ең бастысы ниет болуы тиіс [3].

Екіншіден, тілдерді меңгертуге жауапты тұлғаларды нақтылау қажет. Мәселен, отбасында қазақ тілін меңгерту субъектілеріне Отбасы институты басшысы, білім беру ұйымдарының басшылары (мектеп әкімшілігі), педагог, ата-ана, бала жататын болса, балабақшада қазақ тілін меңгерту субъектілеріне тәрбиеші, тәрбиеленуші, ата-ана жатады. Ал мектепте қазақ тілін меңгерту//меңгеру, дамыту субъектілеріне білім беру ұйымдарының басшылары (білім беру басқармаларының басшылары және білім беру бөлімдерінің басшылары), мектеп әкімшілігінің өкілдері (директор, директордың орынбасарлары), педагогтер, оқушылар және ата-аналар және ЖОО-да қазақ тілін дамыту субъектілеріне ректорлар, проректорлар, декандар, ПОҚ, білім алушылар жатады. Алға қойған мақсатқа жету үшін, яғни іс нәтижелі болу үшін бұл тұлғалардың әрқайсысы өзіне тиісті нысандарға жауапкершілікпен қарауы тиіс.

Үшіншіден және ең бастысы, тілді меңгертуші педагогтер өз ісіне жауапкершілікпен қарап, үнемі ізденіс үстінде болып, кәсіби шеберліктерін танытулары, тілді оқытудың заманауи технологиялары мен тиімді әдіс-тәсілдерін дұрыс қолдана білулері қажет.

Төртіншіден, тілді үйретуде ата-аналармен жұмыс жолға қойылуы керек. Және бұл аса маңызды шаралардың бірі. Ата-аналармен жұмыс жүйелі жүргізілуі қажет. Себебі, біріншіден, білім алушы (тәрбиеленуші) ата-анасының да сол тілді үренуге деген қызығушылығын көргенде, тілді үйренуге деген талпынысы мен ынтасы артары сөзсіз. Екіншіден, оқушының тек мектепте ғана емес, үйде де сол тілде сөйлейтін ортасы болады және ол балаға тілді үйренуге өз септігін тигізеді сөзсіз. Адам үшін отбасы ең жақын әлеуметтік орта болып табылады. Баланың қай тілде сөйлеуі, қандай тәрбие алуы, мінез-құлық нормалары мен мәдениет құндылықтарының, еңбекқорлығы мен азаматтық позициясының қалыптасуы отбасына байланысты. Бала отбасында алғаш рет өмірмен, салт-дәстүрлермен танысады және соның нормаларын игереді. Отбасында қазақ тілінде сөйлеп үйренген бала қоғамда да қазақша сөйлесуге тырысары анық.

Қазақ тілі мемлекеттік тіл болғандықтан, қазақстандық әр отбасында ата-ана мен бала өзара қазақ тілінде сөйлесуі тиіс.

Бесіншіден, тілді меңгертудің бірден-бір жолы болып табылатын және тілші-педагогтерге көмек болатын құрал (тетік) – мәдени-тәрбие шараларын үздіксіз, жүйелі түрде өткізу керек.

Қазақ тілінің басымдығымен көптілді білім беруді дамыту моделін іске асыру тетіктері, ең алдымен, жалпы орта білім беру мектептерінде жүзеге асырылады. Мектеп – жас ұрпаққа білім мен тәрбие бере отырып, тұлға ретінде қалыптасуына негіз болатын білім ордасы. Жалпы орта білім беретін мектепте (бұдан әрі - ЖОББМ) білім беру үрдісінде оқушының жекебас, тілдік, логикалық және тағы басқа ерекшеліктері, оқуға деген ынтасы, талабы, мүмкіндігі мен қызығушылығы толық ескерілуі қажет. ЖОББМ-де «Қазақ тілі», «Орыс тілі», «Ағылшын тілі» (немесе басқа шет тілі) пәні бойынша білім, білік және тілдік дағдыларды қалыптастыру негіздері бастауыш сыныптан бастау алады. Оқушыға әр тілдің не үшін оқытылатыны, бұл оларға не беретіні түсіндірілуі тиіс.

Мектеп әкімшілігі мұғалімдермен, мұғалімдер ата-аналармен үштілді меңгеруде балаларына қолдау жасауы қажеттігі туралы түсіндірме жұмыстарын ұйымдастыруы, сабақ және сабақтан тыс уақытта үзіліс арасында мектепте оқушылардың қазақ тілінде сөйлеулерін қатаң қадағалауы тиіс. Мектеп тілдерді меңгеру бойынша жылдық жоспар құрастырып, оған ата-аналарға және оқушыларға арналған тілдік курстар

ұйымдастыру, ата-аналар жиналысын біртіндеп қазақ тілінде өткізу, үштілде жүйелі жұмыстар ұйымдастыруды енгізу қажет.

Қай тілді болмасын оқытуда, тілдерді дамытуда ұстанатын принциптер болады. Қазақстан Республикасы білім беру ұйымдарында тілдерді дамыту моделі білім мен ғылымның негізгі қағидаттарына сәйкес құрылды және қазақ тіліне басымдық бере отырып, білім алушыларды қазақстандық қоғамға бейімдеуіне, тілдік және коммуникативтік құзыреттіліктерін дамытуға бағытталып отыр.

Тілдерді оқыту мен дамытуда мынандай ұстанымдар (принциптер) басшылыққа алынады:

1. Тілдік пәндерді оқытудағы жүйелілік және тұтастық.
2. Тілдерді оқыту үздіксіздігі мен прогрессивтілігі.
3. Берілетін білім көлемінің тепе-теңдігі (барлық оқушылардың жеке және жас ерекшеліктерін ескере отырып, білім берудің барлық сатыларында әлеуметтік және гендерлік теңдікті қамтамасыз ету).
4. Тіл үйренудің функционалдығы.
5. Тілді өз бетінше үйрену дағдыларын дамытуда білімді бекіту және өткен материалдарды үнемі қайталау.
6. Білім беру мазмұнының ашықтығы.
7. Пәнаралық байланыс және пәнаралық үйлесім ұстынымы.
8. Пән мұғалімдері мен қазақ тілі мұғалімдерінің ынтымақтастығы арқылы пәнаралық байланыстар мен келісімділік ұстанымы.
9. Оқушылардың қоршаған ортасындағы жағдайларды басшылыққа алу ұстанымы.
10. Сөйлеу және коммуникативті жаттығуларға басымдық беру ұстанымы.
12. Әр түрлі мәтіндерді (полилогтар/диалогтар/монологтар) жүйелі түрде құру қағидаты.
13. Әр түрлі тақырыптағы мәтіндерді құру жолында білім алушылардың көкжиегін кеңейту ұстанымы.
14. Тіл сабақтарында және сабақтан тыс іс-шараларда пікірталас формаларын жиі қолдану (сыни көзқарасты қалыптастыру мақсатында).
15. Қарым-қатынас процесінде тіл жүйесінің функционалды-семантикалық өрісіне қол жеткізу.
16. Қоғамдағы әртүрлі топтар арасындағы өзара түсіністікті қалыптастыру және дамыту, негізгі құқықтарды құрметтеуді қамтамасыз ету мақсатында білімге мәдениетаралық көзқарас ұстанымы.

Қазақ тіліне басымдық бере отырып, көптілді білім беруді дамыту моделінің мақсаты: 1) білім беру саласындағы қазақ, ағылшын тілінің рөлін күшейту арқылы қазақ және ағылшын (басқа да шет тілдерінде) тілінде сөйлеушілер қатарын арттыру; 2) қазақ, орыс, шет тілдерін (ағылшын, неміс, түрік, қытай және т.б.) инновациялық-прагматикалық тұрғыдан дамыту; 3) мемлекеттік тілдің тиісті деңгейге көтерілуіне жағдай жасау арқылы ұлтаралық қатынасты, әлеуметтік-саяси жағдайды жақсарту; 4) тілдік, коммуникативтік, сөйлеу құзыреттерін меңгерген жаңа буынды, көптілді жаңа қазақстандықтарды қалыптастыру. Бұл мақсаттарға жету үшін:

- оқушылардың/білім алушылардың білім сапасын арттыруға мүмкіндік туғызу;
- тілдерді (әсіресе қазақ тілін) оқыту әдістемесін жетілдіру; - білім алушылардың (тіл үйренушілердің) тілдерді меңгеру деңгейлерін анықтау өлшемдерін әзірлеу; - оқушыларға, ата-аналарға қазақ тілінің мәнін ұғындыру арқылы қазақ тіліне деген оң көзқарас қалыптастыру; - білім беру саласында қазақ тілінің функцияларын кеңейту

арқылы қазақ тілін меңгеруге деген ынта тудыру; - жас буынның тілді еркін меңгерудегі өзіне деген сенімін арттыру, сөйлеу мәдениетін қалыптастыру; - қазақ, орыс, ағылшын тілінде (басқа да шет тілдерінде) сөйлеу және коммуникативтік қызмет дағдыларын еркін меңгерген тұлға қалыптастыру сияқты міндеттер шешілуі тиіс.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасы Президентінің Жолдауы «Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан»//Егемен Қазақстан, № 55, 2007. – 11-13 бб.
2. <https://assembly.kz/ru/poslanie-prezidenta/memleket-basshysy-asym-zhomart-to-aevty-a-za-stan-khal-yna-zholdauy/?ysclid=lj15qt9mnr140186694>
3. Концепция развития полиязычного образования в Республике Казахстан
<https://atr.kz/zhanalyqtar/ismail-elma-bilim-innovatsiya-litseyini-direktoryi-a-yilshyyn-tili-yilyimnyi-tili/?ysclid=laal14r3on553477033>
4. Үш тілде білім беруді дамытудың 2015-2020 жылдарға арналған жол картасы (Дорожная карта развития трехязычного образования на 2015- 2020 годы). <http://nao.kz/loader/fromorg/2/51?lang=kz>. (кіру уақыты: 31.01.2017)
5. <https://www.akorda.kz/ru/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-183048>
6. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2016 - 2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы (Қазақстан Республикасы Президентінің 2016 жылғы 1 наурыздағы № 205 Жарлығы). <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1600000205> (кіру уақыты: 16.01.2017)
7. Приказ МОН РК № 441 от 22. 07. 2008 года «Обутверждении базовых организаций образования по приоритетным направлениям развития высшего и послевузовского образования». <http://iqaa.kz/normativno-pravovye-dokumenty-rk/prikazy-mon-rk>.

ФУНКЦИОНАЛЬНАЯ (ЧИТАТЕЛЬСКАЯ) ГРАМОТНОСТЬ: ИНТЕГРАЦИЯ В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ И ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ РАБОТЕ

Самойленко Е.Д.

учитель русского языка и литературы,
КТУ «Общеобразовательная средняя школа №2»
Железинский район, Павлодарская область

Аңдатпа: Оқу сауаттылығын қалыптастыруда отбасы мен мектепте оқу маңызды рөл атқарады. Балалардың оқуын дамытудың басты мақсаты-ойлы оқырманды тәрбиелеу, оқырманның талғамын, мәтінді көру және түсіну қабілетін дамыту.

Оқу сауаттылығын дамыту Орыс тілі мен әдебиеті сабақтарында, сыныптан тыс сабақтар кезінде, кітапханамен, ата-аналармен жұмыс кезінде жүзеге асырылады. Орыс тілі мен әдебиеті мұғалімінің қызметінде оқуға деген қызығушылықты дамыту бойынша сабақ пен сыныптан тыс жұмыстар маңызды компоненттер болып табылады.

Аннотация: В формировании читательской грамотности важную роль играет чтение в семье и школе. Главная цель развития детского чтения – воспитание вдумчивого читателя, развитие читательского вкуса, умения видеть текст и осмыслять его.

Развитие читательской грамотности осуществляется на уроках русского языка и литературы, во время проведения внеклассных занятий, работа с библиотекой, родителями. В

деятельности учителя русского языка и литературы важными составляющими являются урок и внеклассная работа по развитию интереса к чтению.

Abstract: Reading in the family and at school plays an important role in the formation of reading literacy. The main goal of the development of children's reading is the education of a thoughtful reader, the development of reader's taste, the ability to see the text and comprehend it.

The development of reader literacy is carried out in the lessons of the Russian language and literature, during extracurricular activities, work with the library, parents. In the activity of a teacher of Russian language and literature, important components are a lesson and extracurricular work to develop interest in reading.

В настоящее время в Казахстане идёт становление новой системы образования, ориентированной на вхождение в мировое образовательное пространство. Одним из показателей успешности этого процесса является выполнение образовательных международных стандартов, в которых формирование функциональной грамотности обозначено в качестве одной из приоритетных задач.

Формирование грамотности чтения - одна из актуальных задач школьного образования. Под компетентностью (грамотностью) чтения в исследовании PISA понимается способность понимать тексты различного рода в их высказываниях, намерениях и формальной структуре, приводить их в связь в более широком жизненным контекстом, быть в состоянии использовать для различных целей в соответствии с предметом, вычленять из текста нужную информацию в соответствии с заданной целью. Согласно концепции этого исследования, именно грамотность (или компетентность) чтения является базовой способностью для самостоятельного обучения и для полноценного участия в жизни современной информационной цивилизации.

Одной из проблем в формировании навыка чтения у некоторых учащихся при обсуждении и анализе текстов на уроках является затруднение в понимании смысла прочитанного, определении проблемы, выявлении главной информации; то есть не все ученики владеют культурой чтения, что включает в себя умение ориентироваться в источниках информации, пользоваться разными стратегиями чтения.

Формирование читательской грамотности – это умение вычитывать все виды текстовой информации:

- фактуальной (о чем в тексте сообщается в явном виде);
- концептуальной (основная идея текста, его главный смысл);
- подтекстовой (о чем в тексте сообщается в неявном виде, читается «между строк»).

Наиболее эффективной формой в данном направлении является работа с текстом на уроках русского языка, литературы и внеклассных мероприятий, как одно из условий развития творческого потенциала учащихся, пополнения их словарного запаса, улучшения качества речи.

Текст – это основа создания на уроках и внеклассных мероприятиях развивающей речевой среды. Именно текст - основной компонент структуры учебников, и именно через него реализуются все цели обучения в их комплексе: коммуникативная, образовательная, развивающая, воспитательная.

Развитие читательской грамотности на уроках русского языка

На уровне 5 класса ученики начинают свой путь в мире анализа и понимания текстов. Для работы над формированием читательской грамотности нами (Дерунова Е. Н. и Самойленко Е. Д.) было составлено пособие «Продуктивное чтение», которое разработано с учетом их возрастных особенностей и предлагает разнообразные упражнения. Эти упражнения включают чтение с целью извлечения ключевой информации, определения основных идей, анализа персонажей и сюжетов. Важно, что такие навыки являются основой не только для успешной учебы в русском языке, но и для других предметов, где требуется анализ текстов.

Привет, Дамир! Вчера ты жаловался, что терпеть не можешь поезд и больше любишь ездить на отдых в автомобиле. Я с тобой не соглашусь! Никакая поездка на машине не сравнится с путешествием на поезде. Если даже раз в году ездить в Алматы или Нур-Султан поездом, эта поездка надолго запечатлится в памяти как нечто интересное и удивительное.

Мы с родителями как раз выехали вчера вечером в Алматы, и я спешу черкнуть тебе пару строк, пока не пропала связь. Я люблю пейзажи за окном. Железная дорога проходит вдоль берега Балхаша так близко к воде, что кажется, будто мы не едем, а плывём! С волнением жду, когда, наконец, увижу красную от тольпанов степь, про которую рассказывал папа!

А еще в поезде очень уютно. Я чудно выспалась в ночь отъезда под стук колёс, а утром умылась и с аппетитом позавтракала за маленьким столиком. Мы с родителями ели домашние пирожки с горячим чаем и глядели на картины природы, мелькающие за окном. Настоящий пикник на колёсах! В машине же спать приходится сидя, а умыться, не останавливая поездку, можно разве что влажными салфетками. И есть аккуратно без стола не всегда получается. Так что подумай над своим отношением к поездкам. Встречай меня вечером на вокзале! Скоро увидимся! Пока!

Задание 1. Заполни пустые ячейки в таблице.

Текст	Стиль		Жанр	Обоснование жанра
	Книжный	Разговорный		
А				Текст написан в стихотворной форме (есть ритм и рифма), используются образные средства. Например, олицетворение: троллейбус рассказывает о себе, как человек.
Б			реклама	
В		+		

Подумай и ответь:

- Какой вид чтения ты будешь использовать, чтобы узнать, какие произведения предстоит изучать на уроках литературы во второй четверти?
- Какие стили речи легче всего спутать между собой? Почему?
- Почему текст-описание можно проиллюстрировать только одной картинкой, а текст-повествование – несколькими?

Выполни:

Прочитай тексты и выполни задания ниже.

Текст А

Троллейбус

Я троллейбус, транспорт умный,
Быстрый и почти бесшумный.
Я по рельсам не стучу,
Я колесами кручу,
Без бензина обхожусь,
Я весь день для вас тружусь.
Вот беда! Отключен свет, –
Мне без света хода нет.

(М. Манакова)

Текст Б

№	Вид транспорта	Ответ	Преимущества	Ответ	Недостатки
1	Троллейбус		Отражает индивидуальность владельца		Неудобно спать и есть в дальних поездках
2	Автомобиль		Не загрязняет окружающую среду		Не подходит для перевозки большого количества людей
3	Поезд		Подходит для перемещения по городу и на дальние расстояния		Перестает работать при отключении электричества в городе
			Комфортные условия для дальней поездки		Подходит только для междугородних перевозок
			Почти не создает шума		
			Выглядит элегантно		

Критерии	№ задания	Дескрипторы	Баллы
Использует ознакомительный вид чтения	2	Верно указывает преимущества разных видов транспорта	1
		Верно указывает недостатки разных видов транспорта	1
Определяет типы текстов, различает книжный и разговорный стили	1	Верно определяет стилевую принадлежность текстов	1
		Верно определяет жанры текстов	1
		Аргументирует ответ	1
		Итого:	5

Поиграем:

Отсканируй QR-код здесь или на интерактивной доске и сыгрой в игру, чтобы проверить свои знания.

В 9 классе ученики уже должны обладать более глубокими навыками чтения и анализа текстов. Сборник заданий по развитию функциональной (читательской) грамотности для учащихся 9 классов общеобразовательных средних школ Республики Казахстан «Формирование грамотности чтения» (авторы Герт А. Т., Самойленко Е. Д.)

может помочь ученикам развивать критическое мышление и аналитические способности. Он также способствует развитию навыков креативного написания и аргументации. С такими навыками ученики становятся более готовыми к анализу и интерпретации текстов в высших классах и в дальнейшем в университете.

Раздел 6. Всемирная связь в 21 веке

Ты повторяешь:
- понятие «основная мысль» текста;
Ты учишься:
- определять основную мысль несплошного текста;
- формулировать вопросы, интерпретируя содержание текста.

Вспомним:

«Ромашка Блума»

Восприятие	Прочтите	Как? Куда? Где? Как?
Понимание	Уточните	Приведите по 3 примера?
Применение	Притолкуйте	Как можно применить...?
Анализ	Интерпретируйте	Что можно сказать из...?
Синтез	Почему?	Почему?
Оценка	Поясните вопрос	Что будет, если...?
	Оцените	Как вы относитесь...?

Подумай и ответь:

1. Подумайте, как изменился мир с появлением Интернета?
2. Назовите плюсы и минусы Интернета.

Выполни:
Задание 1. Рассмотрите иллюстрацию.

Роль интернета и технологий в развитии современного общества

Выполни следующие задания:

1. Определите основную мысль несплошного текста. Расскажите, какую информацию содержит иллюстрация?
2. Запишите 6 вопросов к несплошному тексту, используя «Ромашку Блума»

Критерии	№ вопроса	Дескрипторы	Баллы
выявляет особенности и роль структуры текста в передаче основной мысли	1	Определяет основную мысль текста	1
		Рассказывает главную информацию текста	1
формулирует вопросы и идеи, интерпретируя содержание текстов	2	Записывает вопросы к иллюстрации, используя «Ромашку Блума»	6
	Итого:		8

Quizizz

Отсканируй QR-код здесь или на интерактивной доске и сыграй в игру, чтобы проверить свои знания.

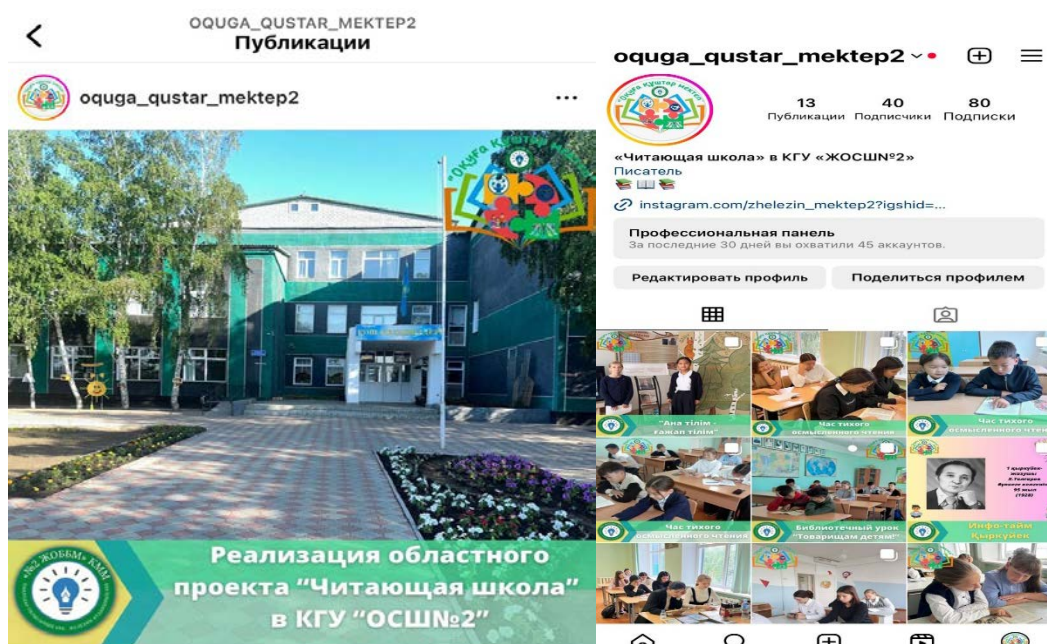
Использование подобных пособий на уроках русского языка помогает ученикам понимать языковые структуры и стилистику текстов. Оно также способствует расширению словарного запаса и улучшению навыков письма. Важно интегрировать такие пособия в учебный процесс с учетом возрастных особенностей и уровня подготовки учеников.

Читательская грамотность: интеграция урока в учебном процессе и воспитательной работе

Учебный процесс и воспитательная работа направлены не только на развитие учебных навыков, но и на формирование ценностей и интереса к чтению.

Для эффективной интеграции функциональной (читательской) грамотности в учебный процесс и воспитательную работу, важно использовать разнообразные методы и инструменты обучения. Включение интерактивных уроков чтения, обсуждение текстов в группах, проведение литературных анализов и практических заданий могут сделать обучение более увлекательным и позволить ученикам лучше усваивать материал.

Проект «Читающая школа» активно способствует развитию читательской грамотности через организацию уроков литературы, читательских конференций и конкурсов чтецов и других мероприятий. Они не только мотивируют учеников читать, но и обсуждать прочитанное, анализировать сюжеты и выражать свои впечатления. Такие инициативы формируют культуру чтения и способствуют развитию умения выражать свои мысли на письме.

Одной из форм работы и на уроке, и на внеклассном мероприятии, является читательская конференция – одна из форм деятельности, которую можно проводить не только в штатном режиме работы школы, но и в дистанционном формате. Конференция по прочитанной книге позволяет совместить работу с библиотекой или с родителями.

Актуальность такой работы состоит в том, что на примере читательских конференций рассматриваются современные приемы и технологии, которые могут быть использованы на уроках русской литературы, казахского языка и литературы, английского языка, во внеурочной деятельности.

**Читательская конференция
«По следам приключений Тома Сойера»
по повести Марка Твена «Приключения Тома Сойера»**

Цель:

- в рамках проекта «Читающая школа» привить любовь к чтению, развивать у учащихся читательскую грамотность;
- активизировать работу учащихся во внеурочное время, заинтересовать детей в изучении данного материала; расширить читательский кругозор.

Задачи:

- проверить и закрепить знания по содержанию повести М. Твена «Приключения Тома Сойера»;
- выработать навыки самостоятельной работы с текстом художественного произведения, используя методы и приемы формирования читательской грамотности учащихся.

Оборудование:

- презентация
- буктрейлер https://youtu.be/Kd_XXo6fMZM
- книга М. Твена «Приключения Тома Сойера»
- рисунки учащихся
- трекер чтения
- филворд «Приключения Тома Сойера» <https://onlinetestpad.com/f43tdm4wta3ec>

Сотрудничество с местными библиотеками и участие в литературных мероприятиях также способствуют развитию читательской грамотности. Это позволяет ученикам расширять свой литературный кругозор и находить интересные книги для чтения. Посещение литературных мероприятий, встречи с авторами и участие в книжных клубах могут стать вдохновением для развития читательских навыков.

Вовлечение родителей и общественности в поддержку читательской грамотности также играет важную роль. Родители могут поощрять чтение дома, организовывать семейные чтения и поддерживать интерес детей к книгам, а также участвовать в школьных конкурсах. Совместные усилия школы и родителей могут сделать развитие читательских навыков более эффективным.

Заключение

Функциональная (читательская) грамотность необходима для успешной адаптации в современном информационном обществе. Интеграция ее в учебный процесс и воспитательную работу через пособия, методы обучения, сотрудничество с библиотеками, оценку и обратную связь, обучение учителей, мониторинг и поддержку со стороны родителей способствует формированию культуры чтения и развитию читательских навыков учеников.

Важно внимательно оценивать и давать обратную связь по читательским навыкам учеников. Это может включать в себя проверку письменных работ, устных выступлений, анализ чтения на уроках и оценку участия в читательских мероприятиях.

Для оценки успехов и эффективности интеграции читательской грамотности в учебный процесс, необходимо проводить мониторинг и анализ результатов. Сравнивать уровни читательской грамотности учеников до и после внедрения новых методов и инструментов позволяет определить, что работает лучше всего, и корректировать планы обучения.

Все эти усилия помогут учащимся стать грамотными, способных к анализу информации, критическому мышлению и творческому выражению своих идей.

Скачать пособия, представленные в докладе, можно по ссылке:
<https://cloud.mail.ru/public/zvbV/kToYXmepu>

ТІЛ БОЛАШАҒЫ – ЕЛ ЕРТЕҢІ

Сауранбаева Г.А.

қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі,
№63 мектеп-гимназия, Астана қ.

Аңдатпа: Мақалада тілдің қоғам өміріндегі рөлі мен маңызы туралы және тіл болашағы, соның ішінде қазақ тілінің болашағы жайында айтылады. Ата-бабамыздан қалған асыл қазына тілімізді сақтаудың тиімді жолын көрсете отырып, автор ана тілінің қадір-қасиетін қалай арттыруға болатынын әңгіме етеді.

Аннотация: В статье рассказывается о роли и значении языка в жизни общества и о будущем языка, в том числе о будущем казахского языка. Указывая на эффективный способ сохранения родного языка, автор рассказывает о том, как повысить достоинство родного языка.

Abstract: The article tells about the role and importance of language in the life of society and about the future of the language, including the future of the Kazakh language. Pointing to an effective way to preserve the native language, the author talks about how to increase the dignity of the native language.

Ана тілің – арың бұл, Ұятың боп тұр бетте. Өзге тілдің бәрін біл, Өз тіліңді құрметте! (Қ. Мырзалиев) демекші, ана тілі – ең басты байлығымыз. Қазақ ұлтының ана тілі және Қазақстан Республикасының мемлекеттік тілі – қазақ тілі. «Ана тілі – халық боп жасағаннан бері жан дүниеміздің айнасы, өсіп-өніп түрлене беретін, мәңгі құламайтын бәйтерегі», - деп Жүсіпбек Аймауытов айтқандай елін, жерін сүйген әрбір азаматтың көкірегінде ана тіліне деген сүйіспеншілігі мен мақтаныш сезімі болуы керек. Тіл – ұлттың жаны. Ол халықпен бірге өмір сүріп дамиды, әр ұлттың тілі – оның бақыты мен тірегі. Елбасы Н.Ә.Назарбаев халықтың болашағы туралы тереңнен толғай отырып, «мемлекеттің ең басты дүниесі тек қана байлық емес, сонымен қатар ана тіліміздің болашағы» деген болатын [1].

Еліміздің әр азаматы тіл тағдыры – ел тағдыры екенін ешуақытта ұмытпауы тиіс. Біздің мемлекеттік тіліміз, ана тіліміз осы тілді жасап келе жатқан халқымыздың өткені, бүгінгісі, ертеңі. Қазақ тілі өзінің даласындай дархан, көңіліндей кең, халқымыздың қасиетті қара домбырасының үнімен үндесіп жатқан тіл. Қазақ сөзі қашанда даланың қоңыр желіндей аңқылдап, еркін есіп тұрады. Ана тіліміз – әкеміздің қанымен, анамыздың бесік тербеп салған әнімен бойымызға сіңген, туған халқымыздың небір асыл жәдігерлерін заманымызға жеткізген қастерлі тіл. Ана тілін білмеу қазақ азаматы үшін ұят саналуға тиіс. Мемлекеттік тілге өзінің ана тіліне құрметпен қарамауы оның қызмет бабында өсуіне де әсер ететін болуы керек. Өйткені екі тілді, үш тілді еркін меңгерген маманның өз міндетін жақсырақ атқаруға жалғыз тілмен жүргенден гөрі мүмкіндігі мол екеніндігі анық. Ана тіліміз – ұлтымыздың жан дүниесі. Расында қазақ халқының басында талай қиын нәубет, зұлматтың, қайғылы күндердің болғаны тарихтан белгілі. Сондай ауыр сәттерде, сын сағаттарда атамекен қонысын тастап босқан халықтың өзімен бірге алып жүрген байлығы – ана сүтімен санасына дарыған ана тілі ғана. Халқымызға сан ғасыр арман боп келген тәуелсіздіктің ең басты тірегі, белгісі де – ана тіліміз, ұлттық мәдениетіміз. Ана тілінің қадір-қасиетін біле білген халқымыз оны ұлттың рухына, баға жетпес қазынасы мен байлығына балайды. Оның себебі неде? Себебі, тіл – халықтың жаны, сәні, тұтастай кескін-келбеті, ұлттық болмысы. Адамды мұратқа жеткізетін – ана тілі мен ата дәстүрі. Біздің осындай халықтық қасиетті мұрамыз, ана тіліміз – қазақ тілі екенін ұмытпауға тиіспіз. Тас

бұлақтың тұнығы да , ана сүтінің жұғымы да сенде, райхан гүлдің жұпары да, назды сұлудың нәзіктігі де, сахара даланың жазықтығы да қасиетті қазақтілімізде [2].

Әр халықтың өзінің ана тілі бар. Адамзат тарихында көптеген өркениетті елдердің өшіп кетуі алдымен тілдің азуынан басталғаның ғылым дәлелдеп отыр. Бүгінгі қазақ қоғамындағы мәңгірттіктің басыда өз тілін тәрік етуден туды. Ана сүтімен сіңбеген бесік жырынан нәр алмаған ұлттық қасиет тан сүтімен кірмейді. Тіл – жеке адам ойлап тапқан туынды емес, ол барша ұлтқа ортақ, соның төл перзенті. Сол халықтың мәдени әлеуметтік өмірінде өзіндік мәні бар киелі ұғым, атадан балаға мирас болып қалып отыратын баға жетпес мұра, еліміздің іргетасы, яғни «ұлттың қуаты — тілінде». «Тәрбие басы — тіл» деген осы күнге дейін мән-мағынасын жоғалтпаған қанатты сөз ХІ ғасырдың ұлы ойшылдарының бірі Махмұд Қашқаридың есіміне қатысты. Үзілмей келе жатқан осындай даналық дәстүрінің жалғасын біз бүгінгі ұрпақтан да көреміз. Ана тіліміздің айтып жеткізуге болмайтын асыл қасиеттерін тап басып танып, қанатты сөздерге айналдырған зиялыларымыз да баршылық. Бүгінгі қазақ тілінің тағдыры мен болашағы елбасымызды аз толғандырып жүрген жоқ. Сондықтан да болар елбасының «Қазақстанның болашағы – қазақ тілінде», «Ана тілі – бәріміздің анамыз, өйткені ол – ұлтымыздың анасы» деген сөзі бар. Ал кейінгі Қазақстан халқына жолдауында айтылған «Біз барша Қазақстандықтарды біріктіруші басты факторлардың бірі – еліміздің мемлекеттік тілін, барлық қазақтардың ана тілін одан әрі дамытуға бар күш-жігерімізді жұмсауымыз керек» деген уәжінде қазақ тілінің Қазақстан халықтарының басын біріктіруші ұйытқы болуын көздеп отыр [3].

Қазақстанда қазақ тілі – мемлекеттік тіл. «Ұлттың тілі – ұлттың ділі» демекші, қандай ұлт пен ұлыс болмасын ең басты байлығы – ана тілі. Тілін жоғалтқан халықтың жеке мемлекет болып басқа елдермен терезесі тең дәрежеде тұра алмайтындығы тарихтан белгілі. Сондықтан сан ғасырлар бойы арман болған тәуелсіздігімізге қол жеткізіп, егеменді ел болып жатқан сындарлы кезеңде мемлекетіміздің нышаны ана тілімізді бүкіл тіршілігіміздің түп қазығына айналдыру – әрбір ұлтжанды азаматтың басты міндеті.

Ата-бабамыздан қалған асыл қазына тілімізді сақтаудың тиімді жолы – отбасында ана тілінде сөйлеп, айналадағы дүние туралы сол тілде айтып, сол тілде қуаныш ренішінді бөлісіп, өзінді, өзгені жұбату болып табылады. Бұл – ана тілінің қадір-қасиетін арттыра түсері даусыз. Ақын Оразақын Асқар «Тәуелсіздік тартулары» жинағына енген өлеңінде: Көрінесің көзге шыққан сүйелдей,

Сұрақтар да шаншу болып тиер кей.

Құтылмайсың барлық тілді білсең де,

Өз тіліңнің көмегіне сүйенбей...

Ана тілінде ата-баба сыры бар,

Аудармадан түпнұсқадай кім ұғар.

Өсе келе құстың тілін білсең де,

Ана тілсіз оның қандай құны бар, - деп өлең жолдарында өз тілің өзге тілді үйренуге де басты тірек екенін баяндаған.

«Тілден асқан байлық жоқ» тон-торқа, мал-мүлік, алтын-күміс байлығы түпкілікті емес. Күндердің күнінде сарқылады, тозады. Халықпен бірге мәңгі жасайтын тіл байлығы екенін еш ұмытуға болмайды. Оны мынандай ана тілге арналған жыр жолдарымен түйіндеуге болады:

Ана тілім – аяулы үнім, ардақтым,

Өзіңменен күллі әлемге тіл қаттым.

Нар бабамның көзіндей боп сақталған,

Нұрлы жұлдыз туған тілім қымбатсың.

Ана тілім—бақ-қазынам, айбыным,
Сенсіз менің өтіп жатыр қай күнім?!
Тұғыры биік туған тілім тұрғанда,
Өзге тілде сөйлер болсам қайғы-мұң.

Ана тілім – тірегім, ар намысым,
Бар қазақтың қастерлер ардағысың.
Әр жүректе ұран болып жырланар,
Жарқырап шығатұғын таңда нұрсың.

Жаса мәңгі, жасай берші тілегім,
Бір өзің деп соғар менің жүрегім.
Сенсің менің болашағым, өткенім,
Сенсің менің енді жасар көктемім.
Қазыналы, қастерлі ана тілім,
Талмауын мен тілейін қанатыңның.
Бойымда қазақ деген қаным барда,
Өзің ғана көтерер дара туым.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Тіл болашағы – жас ұрпақта. – Астана, 2011.<https://farabishakirti.kz/til-e-asyl-ndyly/>
2. Мемлекеттік тіл саясаты: тұжырымдар мен ұсыныстар. - Астана, 2011. - 48 б.<https://oqu-zaman.kz/?p=14409>
3. Айтбайұлы Ө.«Тілғұмырлар» - Алматы: «Абзал-Ай» баспасы, 2014.-400 б.<https://tilalemi.kz/article/767>.
4. Махат Д.Тіл мен діл тағдыры: Тарихи деректер уақыт бедері және ақиқат. - Астана: «Ана тіл-Ата тарих» баспа зерттеу орталығы ЖШС, 2007.-192 б.

ВЛИЯНИЕ ДИАЛОГИЧЕСКОЙ РЕЧИ НА РАЗВИТИЕ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ У УЧАЩИХСЯ

Сейльханова Л А.

учитель русского языка и литературы, педагог-мастер,
КГУ «Средняя общеобразовательная школа имени Абая»
г. Аксу, Павлодарская область, Казахстан

Андатпа: Мақаланың мақсаты – орыс тілі мен әдебиеті сабақтарында сыни тұрғыдан ойлау технологиясын оқытуда қолдану және оқушылардың аналитикалық ойлауын қалыптастыру арқылы диалогтік сөйлеудің ерекшеліктерін ашу. Мақалада орыс тілі мен әдебиеті сабақтарында сыни тұрғыдан ойлау әдістерінің мәніне және ең белсенді әдістер мен стратегияларды қолдануға тоқталып, осы технологияның негізгі әдістері қарастырылады. Мақаланың ғылыми жаңалығы студенттерді диалогтік сөйлеуге дайындаудың оқу-әдістемелік жүйесін зерттеп, әзірлеуде. Мақалада әдебиет мұғалімінің практикалық тәжірибесі жинақталған және орыс тілі мен әдебиеті мұғалімдеріне пайдалы болуы мүмкін.

Аннотация: Цель статьи заключается в раскрытии особенности диалогической речи через применение технологии критического мышления в обучении и формирование аналитического мышления у учащихся на уроках русского языка и литературы. В статье рассматриваются основные приёмы данной технологии, акцентируется внимание на сущности

приёмов критического мышления и использования наиболее активных методов и стратегий на уроках русского языка и литературы. Научная новизна статьи заключается в изучении и разработке учебно-методической системы подготовки учащихся к диалогической речи. Статья обобщает практический опыт учителя-словесника, может быть полезна преподавателям русского языка и литературы.

Abstract: The purpose of the article is to reveal the features of dialogic speech through the use of critical thinking technology in teaching and the formation of analytical thinking among students in Russian language and literature lessons. The article discusses the main techniques of this technology, focusing on the essence of critical thinking techniques and the use of the most active methods and strategies in Russian language and literature lessons. The scientific novelty of the article lies in the study and development of an educational and methodological system for preparing students for dialogical speech. The article summarizes the practical experience of a literature teacher and may be useful to teachers of the Russian language and literature.

Одно единственное орудие, которое может вести к успеху, - хорошо направленная свобода
А. Окунев

В процессе обучения и в воспитательной работе для эффективного решения образовательных задач и повышения качества знаний необходимо непрерывно использовать в своей практике современные образовательные технологии. Г.К. Селевко в своем труде «Энциклопедия образовательных технологий» описывает более 400 образовательных технологий.

«Следует отметить, что сегодня, на мой взгляд, трудно предложить урок, который бы стал исчерпывающим вариантом реализации какой-то одной конкретной технологии, тем более, что преподавание литературы – это всегда диалог, который предполагает особый подход, как основу для интеграции знаний из области философии, культуры, литературы... Счастье, жизнь и смерть, любовь и дружба, поиски смысла жизни, воля и своеволие, Родина – всё это литература. Здесь и духовная встреча, и сопереживание, и диалог, внешний и внутренний...», -пишет он [1]. И поэтому я считаю оправданным использование элементов интегрированного подхода, но ведущей технологией в моей практике, учителя-словесника, является технология критического мышления через диалогическую речь.

Как поддержать интерес учащихся к изучаемому предмету? Что использовать для их активности на протяжении всего урока? А ведь ещё известный педагог А. Окунев сказал, что «одно единственное орудие, которое может вести к успеху, - хорошо направленная свобода» [2]. И чтобы сохранить интерес к предмету и сделать учебно-воспитательный процесс качественным, на уроках русского языка и литературы стараюсь активно использовать технологию критического мышления. Развитие критического мышления через чтение и письмо позволяет ориентироваться на внутреннюю мотивацию учащихся, более устойчивую, нежели внешнюю.

Каковы же новые подходы в обучении диалогу? Во-первых, обучение тому, как обучаться, при котором ученики самостоятельно формируют и развивают собственное мышление. Во-вторых, обучение диалогу, где он занимает центральное место и способствует интеллектуальному развитию учащихся и их результативности в обучении.

С целью формирования аналитического мышления, я перед собой поставила следующие задачи:

- активизировать умственные способности учащихся;

- учить анализировать собственные знания;
- обеспечить полноценную дискуссию.

Какие же трудности возникли передо мной на практике?

❖ Отсутствие у учащихся интереса к чтению;

❖ Не все дети способны работать с большим объёмом информации. Техника чтения не у всех одинакова, не все синхронно могут работать.

❖ Большие моральные, временные и материальные затраты. Подготовка к уроку (качественная) требует много времени и обилия информации, используется много бумаги, маркеров, стикеров. Учащимся готовится целый пакет заданий и текстов.

❖ Затруднения в выставлении оценок. Например, когда работают в группе (кто-то пассивен).

❖ Непринятие некоторых приёмов детьми, нелюбимые (творческого характера и работа с большим объёмом информации).

❖ Реализовать полностью урок в данной технологии в рамках классно-урочной системы очень сложно. Иногда урок приходится сдвигать.

Я выбрала для своей дальнейшей работы следующие пути решения проблем:

- повысить интерес к процессу обучения, к урокам, в целом к предмету.
- формировать коммуникативные навыки.
- учить выбирать главное, отсеивая второстепенное, ранжировать информацию по степени новизны и значимости.
- научить отбирать важную информацию из прочитанного, представлять в сжатом, лаконичном виде.
- создавать ситуации общения на уроке, позволяющих каждому ученику проявлять инициативу, самостоятельность, избирательность в способах работы; создавать обстановку для самовыражения ученика.
- учить вырабатывать собственное мнение на основе осмысления различного опыта, идей и представлений.

Все перечисленные пути решения проблем стали для меня оптимальными при обучении критическому мышлению (далее КМ) и должны были привести к следующим навыкам:

- ❖ наблюдение;
- ❖ слушание;
- ❖ анализ;
- ❖ интерпретация;

И, наконец, вывод.

Прежде, чем начать работу, я перед собой поставила следующие вопросы:

- Что такое критическое мышление?
- Как он будет влиять на диалогическое обучение?
- Какие существуют методы и приёмы КМ?
- Смогут ли учащиеся последовательно изучить рекомендации по использованию описанных приёмов и определить алгоритм их применения?
- Чего ждать от учащихся на этапе рефлексии?

Цель данного исследования- развитие мыслительных навыков учащихся, необходимых не только в учебе, но и в обычной жизни (умение принимать взвешенные решения, работать с информацией, анализировать различные стороны явлений и т.п.).

Следовательно, формулой мышления для меня стали:

- видеть проблемы;
- сравнивать факты;
- отвергать противоречия;
- делать выводы.

В чём же тогда сущность диалогической речи?

Диалог – это интерактивное обучение учащихся со взрослыми и сверстниками, способствующее когнитивному развитию и каковы же особенности КМ при обучении диалогу? Это, во-первых, рациональность, при котором учащийся стремится найти лучшее объяснение. Во-вторых, суждение, т.е. признание степени и значения доказательств. И, наконец, дисциплина и самосознание, когда ученик стремится быть точным, исчерпывающим.

Обучение диалогу имеет чёткие параметры:

- ❖ Продолжительность ответов учеников;
- ❖ Количество добровольных ответов;
- ❖ Частота вопросов учеников;
- ❖ Количество ответов от менее способных учеников;
- ❖ Взаимодействие по типу «ученик - ученик»;
- ❖ Частота дискуссионных ответов

Для того, чтобы уроки давали свои результаты, и у учащихся выработались высокая мотивация и самооценка, я выделила для себя следующие условия успешности внедрения в практику технологии критического мышления:

- разрешение;
- ценность;
- уважение;
- разнообразие;
- активность;
- риск.

Безусловно, что любой учитель ищет свои пути, с годами вырабатывает и использует приёмы активизации мыслительной деятельности на уроках. Работая над своей методической темой: «Влияние диалогической речи на развитие КМ у учащихся», нахожусь в постоянном поиске всевозможных форм, методов, приемов, а иногда даже одного слова, вопроса, без которых не состоится диалог. У каждого учителя есть право на творчество, есть своя методическая копилка.

Я считаю, что практическая значимость опыта заключается в успешной реализации технологии КМ через чтение и письмо в изучении русского языка и литературы. Создание мною реальных условий для формирования необходимых предпосылок к дальнейшему овладению учащимися приёмов критического мышления приводит к развитию диалогической речи.

Хочу поделиться с отдельными стратегиями критического мышления, которые стали для меня излюбленными и, конечно же, эффективными на уроках русского языка и литературы.

Наиболее эффективными стратегиями КМ на отдельных этапах урока для меня стали «Дабл-Бабл», «Дерево желаний», «Цветограмма», «Дискуссионная карта», «РАФТ», «Синквейн», «Ромашка Блума», «Кластер-ассоциограмма», «Ментальная карта», составление постеров для защиты проектов каждой группы, «6 шляп мышления», и т.д.

Хочу остановиться на одной из моих любимых стратегий КМ – «6 шляп мышления».

Приём «6 шляп мышления» позволяет осознать процессы, происходящие в голове ребёнка, когда нужно одновременно удержать информацию, стремясь при этом следовать логике. Эмоции также постоянно участвуют в игре и учащиеся должны быть конструктивны и подходить к вопросу творчески и искать новые идеи.

В основе данного метода лежит идея параллельного мышления, при котором различные точки зрения и подходы не сталкиваются, а сосуществуют. На основе этого мышление можно разделить на шесть типов: белая шляпа, красная, жёлтая, чёрная, зелёная и синяя. Почему же шляпы? Шляпу легко надеть и снять. Кроме того, шляпы указывают на роль. «Примеряя» на себя шляпу определённого цвета, ученик учится думать в заданном направлении. Смена шляп приучает видеть один и тот же предмет или ситуацию с разных позиций, в результате чего складывается наиболее полная картина. Это универсальный метод, который позволяет сделать урок красочным и увлекательным. И применить его может каждый учитель-предметник на любом уровне сложности занятия. При групповой форме данной работы никто не остаётся в стороне: каждый вносит свою лепту в результат – критику, эмоции, факты, новые идеи. Такой творческий подход стимулирует учащихся, обучает и вдохновляет, и воспитывает свободных креативных личностей.

Какие же серьёзные требования предъявляла я к своим ученикам?

Он должен:

- уметь самостоятельно приобретать знания;
- применять их на практике для решения разнообразных проблем;
- работать с различной информацией, анализировать, обобщать, аргументировать;

- самостоятельно критически мыслить, искать рациональные пути в решении проблем;
- быть коммуникабельным, контактным в различных группах, гибким в меняющихся ситуациях учебного процесса.

Задача нелёгкая, но в большинстве случаев выполнимая. Много зависит от учителя.

Заканчивая своё выступление, хочу остановиться на изменениях, которые происходят в моей практике, при обучении диалогической речи:

1. научилась поощрять, стимулировать;
2. ответы учащихся анализировать с точки зрения критического мышления;
3. с учётом возможностей учащихся предлагать наводящие вопросы высокого порядка;
4. использовать различные виды формативного оценивания;
5. применять всевозможные приёмы КМ для создания благоприятной среды;
6. учу искать рациональные пути в решении проблем;
7. создавать ситуации дискуссии;

Призовые места на олимпиадах и в научных проектах, победы в творческих конкурсах чтецов и сочинений «Проба пера», выбор специальности учителя русского языка и литературы учащимися являются результатами моей многолетней трудовой деятельности [3].

Список использованных источников

1. Селевко Г.К. Энциклопедия образовательных технологий / Г.К.Селевко. – Москва: Народное образование, 2005. – 535 с.
2. Загашев И.О. Критическое мышление: технология развития/ И.О.Загашев. - Санкт-Петербург: Альянс-Дельта, 2003. -284 с.
3. <http://nsportal.ru/shkola/obshchepedagogicheskie-tekhnologii/library/ispolzovanie-tekhnologii-kriticheskogo-myshleniya>

БИЛИНГВИЗМ КАК ГЛАВНЫЙ КРИТЕРИЙ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ НА УРОКАХ ИСТОРИИ

Сейтов Н.М.

учитель истории и основы права,
КГУ «Средняя общеобразовательная школа №1 им.А.Н. Ёлгина», Павлодарская область,
Теренковский район

Андатпа: Ұлы Абай ХІХ ғасырдың аяғында қазақ халқының болашағын билингвизмде екенін көрегендікпен білген. Оның арманы орындалды деп айтуға болады. ХХІ ғасырда Қазақстанның болашағы және бұл жаһандану дәуіріндегі ұлттың бәсекеге қабілеттілігінің өте маңызды құрамдас бөлігі – бұл үш тілді білу. Қазақстандық қоғамда қазақстандықтардың қазақ, орыс және ағылшын тілдерін меңгеруіне бағытталған үштілділік саясаты жүргізілуде. Тіл – мәдениеттің негізгі құбылысы, бәлкім, ұлттық бірліктің басты тетігі, ұлттың әлеуметтік құрылым ретінде пайда болуы мен көбеюінің және Қазақстанда тілдік әртүрлілікті сақтаудың құралы. Осы міндет шеңберінде, ең алдымен, Қазақстанда тұратын түрлі этностардың өкілдері үшін қазақ тілін оқыту үшін жағдай жасау көзделеді.

«Мемлекеттік тіл Ту, Елтаңба, Әнұран сияқты нышан екенін әрқашан есте ұстаған жөн. Ол біздің кең еліміздің барлық азаматтарын біріктіруге арналған құрал.

Аннотация: «Великий Абай в конце ХІХ века видел в билингвизме будущее казахского народа, и его мечта можно сказать осуществилась. В ХХІ веке – будущее Казахстана. И это

очень важная составляющая конкурентоспособности нации в эпоху глобализации, – это знание трех языков. В Казахстанском обществе проводится политика трехязычия, направленная на освоение казахстанцами казахского, русского и английского языков. Язык – это ключевое явление культуры, вероятно, главный механизм национального единения, инструмент возникновения и воспроизводства нации как социальной структуры и сохранения языкового многообразия в Казахстане. В рамках данной задачи предполагается, прежде всего, создание условий для обучения казахскому языку для представителей разных этносов, проживающих в Казахстане.

«Всегда нужно помнить, что государственный язык – это такой же символ как флаг, герб, гимн, с которых начинается Родина. И он призван объединять всех граждан нашей необъятной страны».

Abstract: «At the end of the XIX century, the great Abai saw the future of the Kazakh people in bilingualism, and his dream could be said to have come true, but in the XXI century, the future of Kazakhstan, and this is a very important component of the competitiveness of the nation in the era of globalization, is the knowledge of three languages». The policy of trilingualism is being implemented in the Kazakh society, aimed at the development of Kazakh, Russian and English languages by Kazakhstanis. Language is a key cultural phenomenon, probably the main mechanism of national unity, an instrument of the emergence and reproduction of the nation as a social structure and the preservation of linguistic diversity in Kazakhstan. Within the framework of this task, it is assumed, first of all, to create conditions for teaching the Kazakh language to representatives of different ethnic groups living in Kazakhstan.

«We must always remember that the state language is the same symbol as the flag, coat of arms, anthem, with which the Motherland begins. And it is designed to unite all citizens of our vast country».

Билингвизм как важное направление развития образования и языковой политики в Казахстане осознавалось давно. Сегодня невозможно представить себе, что где-то ещё существуют страны, люди которых владели бы только одним языком. И в реальности нет цивилизованных государств, где жила бы только одна нация. Для нормального функционирования любого многонационального государства весьма существенно формирование двуязычия и полиязычия.

Важнейшей стратегической задачей образования Казахстана является, с одной стороны, сохранение лучших казахстанских образовательных традиций, с другой, обеспечение выпускников школ международными квалификационными качествами, развитие их лингвистического сознания, в основе которого – овладение государственным, родным и иностранными языками [1]. В Казахстане уделяется очень большое внимание изучению языков народов, населяющих нашу страну. Здесь казахский язык является государственным, а русский язык – язык межнационального общения. По государственной программе учебники нового поколения издаются в стране на шести языках: казахском, русском, уйгурском, узбекском, турецком и немецком. Иностранные языки изучаются во всех школах. Если учесть, что обучение осуществляется на государственном, казахском, и языке межнационального общения, русском языках в школах, колледжах и вузах, а в учебных планах всех учебных заведений предусмотрено изучение, кроме русского, еще, как минимум, одного иностранного языка, то можно говорить, что в Казахстане уже сформировалась двуязычная ситуация и имеется тенденция полиязычного образования.

Языковая политика в Казахстане – это путь интеграции Казахстана в мировое сообщество. На сегодняшний день в Казахстанском обществе проводится политика трехязычия, направленная на освоение казахстанцами казахского, русского и английского языков. Политика трехязычия не требует забывать родной язык,

наоборот, она возводит казахский язык на первое место [2]. Прошло тридцать лет независимого развития Казахстана, и можно подвести некоторые итоги, оценить достигнутое. Один из безусловных успехов страны - выработанная уникальная модель мирного сосуществования множества различных этносов и культур. В Казахстане выработан уникальный опыт взаимодействия и взаимообогащения национальных культур. Создан уникальный институт культурного и религиозного взаимодействия - Ассамблея народа Казахстана, получившая, как известно, возможность непосредственно участвовать в законотворческой деятельности Парламента РК. В Республике Казахстан всегда с особой заботой и вниманием относились к развитию языкового богатства народов государства, понималась его роль в развитии современного общества [3].

В том, что Казахстан стал одним из лидеров в СНГ в социально-экономической, рыночной и политической модернизации, большую роль сыграл билингвизм.

Как отмечают многие исследователи данной тематики, 30 лет назад в Казахстане была катастрофическая ситуация, когда большинство казахов не владели своим родным языком. По их мнению, это - последствия так называемой ленинской политики, имевшей немало изъянов. «Не было как таковой казахской среды, если брать средства массовой информации. За годы независимости была сделана большая работа. Возрождена полнокровная казахоязычная пресса, в то же время развитие казахского языка не идет за счет ущемления или сужения сферы русского языка. Ведь это очень важно, потому что билингвизм считается не проблемой Казахстана, а наоборот, достоянием. Билингвизм в Казахстане является интеллектуальной составляющей модернизации страны. Наличие более 130 наций и народностей всегда считалось достоянием нашего государства» [4].

Различаются три основных типа индивидуального двуязычия. При субординативном билингвизме говорящие воспринимают второй язык через призму родного: понятия соотносятся с лексическими единицами родного языка, а последние с единицами второго языка. При координативном (чистом) билингвизме два языка совершенно автономны, каждому соответствует свой набор понятий, грамматические категории двух языков также независимы. Смешанный билингвизм в идеале подразумевает единый механизм анализа и синтеза речи, а сосуществующие языки различаются лишь на уровне поверхностных структур. В норме билингвы владеют хотя бы одним языком в полном объеме. Однако возможны случаи, когда общение индивида с носителями его родного языка ограничено, а уровень коммуникативного взаимодействия с носителями языка, доминирующего в языковом сообществе, невысок. В подобной ситуации адекватное знание родного языка утрачивается, а второй язык осваивается в ограниченных пределах. Это явление получило название полиязычия. В настоящее время большое внимание уделяется исследованию общих тенденций современной языковой жизни Казахстана. Основными среди них являются следующие:

- возрождение интереса к национальным языкам и к национальным культурам;
- стремление расширить социальные функции государственного языка в разных сферах общения.

Посредством Домов Дружбы Народов, при которых организованы языковые и культурные центры, наблюдается интерес к народам, населяющим республику, к языкам этих народов.

К сожалению, в основном, сейчас билингв владеет одним из языков настолько слабо, что его коммуникативные возможности на этом языке весьма ограничены. Если

стремиться к формированию идеальной двуязычной/ многоязычной личности, которая будет владеть двумя языками достаточно свободно и в зависимости от обстоятельств легко переключаться с языка на язык, то следовало бы внести некоторые инновации в рамках системы школьного образования, включив в нее двуязычное образование. В результате мы получим высокообразованных билингвов, одинаково свободно владеющих двумя литературными языками. Суть билингвального образования сводится к программе, в которой два языка выступают языками обучения. Цель такого образования – формирование двуязычных личностей, способных свободно осуществлять коммуникативно-деятельностные операции на двух языках во всех без исключения жизненных ситуациях. Владение литературными нормами двух языков означает, вместе с тем, понимание, восприятие и сохранение фундаментальных культурных ценностей двух народов.

По мнению компетентных учёных билингвальное образование не обязательно внедрять повсеместно – оно могло бы стать лишь одним из компонентов плюралистической образовательной системы, которая сейчас формируется в Казахстане. Введение программы билингвального образования подразумевает учет ряда факторов – лингвистических, социальных, психологических, культурных и т.д., которые приходится учитывать, чтобы принимать адекватные административные и педагогические решения.

«Сейчас в Казахстане в основном утвердилось двуязычие как важнейшее направление культуры межнационального общения. Человек, владеющий кроме родного языка языком другого народа, получает возможность общаться с большим количеством людей, приобщаться к материальному и духовному богатству, выработанному носителями языка другого народа, ближе и глубже знакомиться с его историей, культурой» [5]. В этих целях на уроках истории Казахстана и Всемирной истории в классах с русским языком обучения внедряются элементы казахского языка, для того чтобы ребята наглядно знакомясь и изучая исторические события могли параллельно обучаться казахскому языку, изучая различную терминологию, проговаривая перевод слов закрепляли не только их значение, но и перевод на казахский язык.

Хочется отметить, что внедрение казахского языка в преподавание истории должно проходить постепенно, начиная от переводов обычной исторической терминологии до организации ролевых игр на историческую тематику, где учащиеся могут ставить самостоятельные инсценировки на казахском языке. На этапе внедрения и использования казахского языка, главное объяснить детям с какой целью проводится интеграция данных предметов, чем подобное действие будет полезно для них в будущем, только тогда можно начинать работать и не бояться за то, что дети могут данное новшество не принять.

Объяснив полностью ситуацию мы переходим к реализации данной технологии, которую нужно проводить на своих уроках систематически, усложняя с каждым разом по мере готовности как задания, так и сам материал урока, при этом повышать планку нужно только тогда, когда учащиеся будут уже готовы выполнять более усложнённые задания, где уже не содержится перевод на русский язык. Из практики хочу заметить, что в русскоязычной школе не все дети будут понимать даже простые слова, словосочетания на казахском языке, поэтому вначале интеграции казахского языка в преподавание истории, нужно будет значительное время уделять переводу, где говоря на казахском языке, пояснять учащимся суть своего требования, при этом всегда

проявляя терпение, тактичность, интеллигентность, упорность на протяжении всего учебного занятия и в доведении целей урока до конечного результата.

При планировании урока с элементами казахского языка нужно учитывать в первую очередь педагогический аспект, который подразумевает разработку методики обучения языкам как средству обучения и как учебному предмету, составление четко продуманного учебного плана и расписания занятий, определение способов контроля над процессом обучения, повышение мотивации, наряду с этим нужно заранее указывать в краткосрочном планировании на каких этапах урока будет происходить интеграция данных предметов, учитывать сколько времени будет затрачено на выполнение тех или иных заданий, подготовить соответствующую терминологию с переводом и планомерно требовать с учащихся учить данные понятия с переводом на казахский язык тем самым, посредством языка более тесно приобщать молодое подрастающее поколение к истории и культуре казахского народа, интегрируя русскоязычных детей в орбиту казахстанского общества, где государственным, а значит доминирующим языком должен быть казахский язык, как связующее звено в построении единого консолидированного, монолитного общества!!![6].

Всегда нужно помнить, что родной язык – это лоно становления полноценного человека с колыбели через близких людей, через окружающий с младенчества мир природы, мыслей, чувств, настроений. Именно через него наилучшим образом могут раскрыться все способности человека, сформироваться его самосознание. Поэтому русский язык необходимо изучать не вместо родного, а вместе с родным, с опорой на родной язык, в органической связи с ним. Только при таком отношении к родному и русскому языкам возможно гармоничное национальное двуязычие [7]. Такая форма билингвального образования формирует сбалансированный билингвизм, т.е. двуязычную личность, одинаково свободно осуществляющую коммуникативно-деятельностные акты на двух языках [8].

По сути, внедряя казахский язык в преподавание истории осуществляется билингвальное образование, которое считается велением времени, дело новое не только для такого полиязычного государства, как Казахстан, но и для всего мира. По сравнению со многими другими странами, где происходит аккультурация личности, в Казахстане оба языка востребованы и полноценно функционируют, обе культуры взаимодействуют, имеет место постоянное сотрудничество разных этносов, следовательно, об аккультурации не может быть и речи.

Ребенок обучаясь в русскоязычной школе, на уроках истории, так и на уроках казахского языка учится общаться на родном языке и он постепенно осознает, что его язык востребован, на нем можно выразить самые высокие мысли, самые сокровенные чувства. Билингв утверждает в мысли, что его культура признается всеми, и с ней считаются. Гордость за культурное наследие своего народа способствует его самосовершенствованию и обостряет стремление к реализации всех своих потенциальных возможностей.

Список использованных источников

1. Сигуан М., Макки У. Образование и двуязычие. - М.: «Педагогика», 1990.
2. Мурзалинова А. Ж. Методические основы формирования функциональной грамотности учащихся при обучении русскому языку в 10-11 классах. - Алматы, 2002.
3. Программа повышения квалификации учителей. Центр педагогического мастерства АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы». - Астана, 2015. – С. 28.
4. Руководство для учителя. Центр педагогического мастерства АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы». - Астана, 2015. – С. 41.

5. Инструктивно-методическое письмо. - Астана: НАО им. Ы.Алтынсарина, 2023-2024 уч. г.
6. Кондубаева М.Р. Научно-исторические основы формирования культуры речи двуязычного учителя-словесника: автореф. дис. д-ра пед. наук. – Алматы, 1995. –С. 339.
7. Международная конференция по образованию, 46-я сессия, 2001 г.: Заключительный доклад. - С.156:
8. Чан Динь Лам. Полиязычное образование – Важнейшая стратегия развития Казахстана // Успехи современного естествознания. – № 7, 2013. – С. 141-147.

ОҚУ ПРОЦЕСІН ЖЕТІЛДІРУ ЖОЛДАРЫНЫҢ БІРІ РЕТІНДЕ ЖАҢА ОҚУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ҚОЛДАНУ

Серікхан А.С.

қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі,
педагог-зерттеуші, гуманитарлық ғылымдар магистрі
Абай облысы Ақсуат ауданы
«Би Боранбай атындағы орта мектебі» КММ

Аңдатпа: Мақалада кез келген пәнді оқыту кезінде оның өзіндік пәндік спецификасын ескере отырып, оқушыны соған бейімдеу қажет екендігі айтылып, оқушының пән мазмұнын игеруге деген қызығушылығын ояту үшін әр сабақты жүйелі жоспарлап, оқытудың озық жаңа технологияларын, тиімді әдіс-тәсілдерін қолдана білуіміз қажет екендігіміз көрсетілген. Кез келген пәнді оқытудың өзектілігі, мақсаты мен міндеттері, күтілетін нәтижесі және тақырыптық жоспары мен мазмұны айқындалғаннан кейінгі мәселе оқыту технологиялары мен оқытудың әдіс-тәсілдерінің қолданылу ерекшелігі болмақ. Оқушылардың пәнге деген ынта-ықыласын арттыра білу де ұстаздың педагогикалық шеберлігіне байланысты екендігі көрсетілген.

Аннотация. В статье говорится, что при обучении любого предмета с учетом собственной предметной специфики необходимо адаптировать к нему обучающегося, а также указывается, что для того, чтобы вызвать у обучающегося интерес к освоению содержания предмета, мы необходимо систематически планировать каждый урок и использовать передовые новые технологии и эффективные методы обучения. После определения актуальности, целей и задач, ожидаемых результатов и тематического плана и содержания обучения любому предмету встает вопрос о специфике использования технологий обучения и методов обучения. Показано, что способность повысить интерес учащихся к предмету зависит от педагогического мастерства учителя.

Abstract: In the article, it is said that during the teaching of any subject, it is necessary to adapt the student to it, taking into account its own subject specifics, and it is indicated that in order to arouse the interest of the student in mastering the content of the subject, we need to be able to systematically plan each lesson and use advanced new technologies and effective methods of teaching. After defining the relevance, goals and objectives, expected results and thematic plan and content of teaching any subject, the issue will be the specifics of the use of teaching technologies and teaching methods. It has been shown that the ability to increase students' enthusiasm for the subject depends on the teacher's pedagogical skills.

Оқушыны қазіргі заманның талабына сай етіп өсіру – басты талап. Бүгінгі күні білім саласында жүзеге асып жаңа Отқан игі істердің барлығы осы мақсатқа жұмылдырылған. Оқушыны жан-жақты білімді, бәсекеге қабілетті етіп тәрбиелеу мен білім беру мақсатында атқарылатын жұмыс түрлерінің саны жетіп артылады. Біз қолда бар мүмкіндіктерді қажетінше қолданып, әр баланың өмірден өз орнын таба білуіне

мұрындық бола алуымыз қажет. Кез келген пәнді оқыту кезінде үш нәрсеге басым көңіл бөлінеді:

- Оқушының ынта-ықыласы, оқуға деген ниеті;
- Мұғалім біліктілігі;
- Материалдық-техникалық база.

Бұлардың барлығы бір-бірімен байланысты бір жүйе болып келеді. Оқушының ынта-ықыласын арттыруда мұғалім біліктілігі мен шеберлігіне тікелей байланысты болып келеді. Оқушының пән мазмұнын игеруге деген қызығушылығын ояту үшін әр сабақты жүйелі жоспарлап, оқытудың озық жаңа технологияларын, тиімді әдіс-тәсілдерін қолдана білуіміз қажет.

Кез келген пәнді оқыту кезінде оның өзіндік пәндік спецификасын ескере отырып, оқушыны соған бейімдеу қажет. Мәселен, дене шынықтыру пәні десе, оқушылар түрлі жаттығулар жасап, спорттық ойын түрлерін ойнайтындығын біледі. Ал қазақ, орыс, ағылшын тілі пәндерінде жаңа сөздер игеру, мәтінмен жұмыс жасау, сөздікпен жұмыс жасау, ереже жаттау, жаттығу жұмыстарын орындау, математикалық бағыттағы пәндерде формула жаттау, сол формулаға салып берілген есептерді шығару, музыка пәнінде ән айту, көркем еңбек пәнінде түрлі қолөнер жұмыстарын жасау қажеттілігін түсінеді.

Кез келген пәнді оқытудың өзектілігі, мақсаты мен міндеттері, күтілетін нәтижесі және тақырыптық жоспары мен мазмұны айқындалғаннан кейінгі мәселе оқыту технологиялары мен оқытудың әдіс-тәсілдерінің қолданылу ерекшелігі болмақ. Жалпы оқыту технологияларын меңгеру бұл ұстаз атаулының мойнындағы ең басты парыздарының бірі. Оқытудың озық технологияларымен қаруланған оқытушы сабағының нәтижеге бағытталып, өзінің көздеген межесіне қол жеткізетіндігі анық.

Қазіргі таңда жалпы білім беретін орта мектептерде педагогикалық оқыту технологияларының арасында төменде көрсетілгендері ең жиі қолданылатын оқытудың озық технологиялары деп танылады:

Бұл аталған технологиялардың түрлі әдіс-тәсілдерін оңтайландырып, сабақтың мақсат-міндеттеріне орай тандап қолданамыз. Олар сабақ барысында үнемі бірін-бірі толықтырып, оқушылардың толыққанды білім алуларына мұрындық болып отырады[1.35 б.].

Ақпараттық-коммуникациялық технологияның төмендегідей жетістіктерін қолдана аламыз:

Сабақта АКТ құралдарын қолдану балалардың қызығушылықтарын арттырады, есте сақтау қабілеттерін жақсартады және тағы да басқа толып жатқан артықшылықтары бар. Бірақ оның бала денсаулығына зиянды жақтарын да ескеріп, әр сабақта АКТ технологиясын қолданудың бір ғана элементін пайдаланғанымыз жөн. Балалар бірсарындылықтан жалықпауы үшін әр сабақ сайын түрлендіріп, тек сабақ мазмұнын ашуға тиімділігі жоғары бір ғана әдіс-тәсілін таңдап отырғанымыз абзал. Өзара тығыз байланыстағы қашықтықтан оқыту технологиясы мен ақпараттық-коммуникациялық технологиясының мүмкіндіктері оқытудың ынтымақтастық технологиясының негізінде жүзеге аспақ. Мүмкіндігі шектеулі балалармен жұмыс барысында ынтымақтастық технологиясы мен білім беруді ізгілендіру технологиясының алатын орны айрықша болып келеді[3].

Әрбір педагогикалық оқыту технологияның ерекшелігі бар және олардың әрқайсысында қолданылатын әдіс-тәсілдері сабақтың тиімділігін арттыра түседі.

«Сиқырлы қарындаш» әдіс. Бұл әдісті 5-7 сыныптарда сабақтың өн бойында, яғни, үй тапсырмасын сұраған кезде, жаңа сабақты бекіту кезінде немесе қорытындылауда қолдануға болады. Қара, қоңыр түсті қарындаштарға жеңіл сұрақтар, қызыл,көк түсте орташа сұрақтар, жасыл, сары түске қиын сұрақтар жазылады. Оқушылар өз деңгейлеріне қарай қарындаштарды алып, сұраққа жауап беріп, сия сауытқа салады. Оқушылардың қызығушылығын арттырып, сабаққа деген ынтымақын арттырады. Сабақтың өн бойында қолдануға тиімді әрі қызықты әдіс.

«Кейіпкерге хат» және «Авторға хат» әдістерін көбінесе әдебиет пәндерінде жиі қолданамыз. Бұл әдісті сабақтың кез келген кезеңінде қолдануға болады. Авторға немесе кейіпкерге әр шығарма бойынша өз ойларын жазады және хат құрылымын сақтайды. Бұл әдісте оқушылар өз ойларын жүйелеп жеткізуге және ой қорыта біледі.

Педагог әр сабақта тиімді әдістерді қолдануға тырысады. Мен де әр тақырыпқа байланысты кейбір тиімді әдістерді ойлап табуға тырысамын. Соның бірі – **«Әліпби»** әдісі. Ол әдісті дыбыстарды өткен кезде жиі қолданамын. Оқушылардың есінде дауысты, дауыссыз дыбыстардың жақсы сақталуы үшін өте тиімді әдіс. Бір жағында әріп, екінші жағында сандар жазылған қиылған қағаздарды алып, ол әріпке

фонетикалық талдау жасап, тақтадағы әліпбидегі орнына жапсырады. Барлық оқушы өзі таңдап алған әріпке талдау жасап, әріптерді орнына жапсырады. Соңында әліпбиіміз шығады. Оқушылар қызыға орындап, әрі фонетикалық талдауды жаттап алады. Бұл әдісті 2015 жылдан бері қолданып келемін. Өте қызықты әрі тиімді әдіс.

ҚОРЫТЫНДЫ

Оқушылардың пән мазмұнын игеруіне ықпал ететін үш жағдайды педагогтар ерекше атап өтеді. Оның біріншісі – оқушының пәнді оқып-үйренуге деген ниеті, ынта-ықыласы, екіншісі – шебер ұстаз, үшіншісі – материалдық-техникалық база. Міне, осы үшеуі бір-біріне сай болса, пән мазмұнын игеруге нақты жол ашылмақ. Оқушылардың пәнге деген ынта-ықыласын арттыра білу де ұстаздың педагогикалық шеберлігіне байланысты болмақ. Бірсарынды жүйемен оқушыларды жалықтырып алмас үшін, сабақтың формасын, орындалатын тапсырмалардың түрлерін өзгертіп, түрлендіріп отыру қажет. Ал материалдық-техникалық базаға көбінесе, АКТ құралдарының жеткілікті болуы, оларды тиімді қолдана білу, тарих пәнінде кестелер, фото суреттер, жылнамалар т.б. тәрізді көрнекілік құралдардың да басым болуы мысал бола алады.

Біз осылардың арасында оқушылардың өткен тақырыпқа қатысты материалды қаншалықты игергендігінің көрсеткіші болатын әрі олардың алған білімдерін өмірде қолдана білетіндіктерінің дәлелі ретіндегі тапсырмаларға қысқаша тоқталмақпыз. Оқушыларға өткен тақырып бойынша қалыптастырушы бағалау тапсырмаларын құрастыру олардың нақты бір дағдыларының да қалыптасуына ықпал етеді. Тапсырмалар арқылы оқушылардың қызығушылығы оянады, белсенділігі артады, өзара шығармашылық бәсеке туындайды, шығармашылық қабілеті қалыптасады, өз бетімен іздену дағдылары дамып, алған білімдерін өмірде, тәжірибеде қолдана біледі. Оқушылардың психологиялық және физиологиялық, әлеуметтік тұрғыдан ерекшеліктерін ескере келе дамудың жоғары сатысына жетуге бар ынтамызбен күш-жігерді жұмсау ата-ана мен ұстаз мойнындағы жауапты іс екендігін естен шығармайық. Әр бала өмірден өз орнын таба білсе деген ой-тілек қана бізді алға жетелей түседі.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Бітібаева Қ. Әдебиетті оқытудың инновациялық әдістемесі мен технологиясы. – Алматы: Дарын, 2012.
2. Технология талаптары тіл дамыту үрдістерінде. – Астана, 2008.
3. Ғаламтор материалдары.
4. Әдіс-тәсілдер жинағы.

СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА В РАМКАХ ПОЛИЯЗЫЧИЯ

Смайлова А.А.

учитель русского языка и литературы,
КГУ «СОШ №2 им.А.Текенова»
Павлодарская область, Теренкольский район

Аңдатпа: Мақалада Қазақстандағы орыс тілін үйрену үдерісі және оның ерекше белгілері қарастырылған. Оқытуда әртүрлі әдіс-тәсілдерді қолдану және оларды көптілділік

жағдайында жетілдіру мәселесі атап көрсетілген. Орыс тілінде оқытатын мектептерде орыс тілін оқыту үдерісіне ерекше көңіл бөлінеді. Мектепте мұғалімдер қолданатын тәсілдер мен әдістерді қолданудың практикалық аспектілері қарастырылады.

Аннотация: В рамках статьи рассматриваются вопросы процесса изучения русского языка в Казахстане, его отличительные особенности. Освещена проблема применения различных подходов в преподавании, их совершенствования в условиях полиязычия. Особое внимание уделяется процессу обучения русскому языку в школах с русским языком обучения. Рассматриваются практические аспекты применения подходов и методик, используемых учителями в школе.

Abstract: The article discusses the process of learning the Russian language in Kazakhstan and its distinctive features. The problem of using different approaches in teaching and their improvement in multilingual conditions is highlighted. Particular attention is paid to the process of teaching the Russian language in schools with Russian as the language of instruction. Practical aspects of the application of approaches and techniques used by teachers at school are considered.

Одним из важнейших аспектов происходящей в казахстанском обществе экономической и социальной модернизации выступает политика в области языка. Президент страны неоднократно говорил о важности и значимости развития полиязычия для многонационального казахстанского общества: «Казахстан должен восприниматься во всем мире как высокообразованная страна, население которой пользуется тремя языками: казахский язык - государственный, русский язык как язык межнационального общения и английский язык - язык успешной интеграции в глобальную экономику».

Сегодня, когда наша страна стремительно входит в мировое пространство, подлинно образованным может считаться человек, свободно владеющий несколькими языками.

Вхождение Казахстана в единое образовательное пространство, расширение сотрудничества в сферах экономики и культуры ставит перед обществом проблему формирования грамотной личности, владеющей несколькими языками. В настоящее время сложилась модель непрерывного обучения казахскому, русскому и английскому языкам, которая начинается с дошкольного возраста и продолжается в школе.

Несомненно, основой формирования поликультурной личности является полиязычие. Полиязычие рассматривается как действенный инструмент подготовки молодого поколения в условиях взаимосвязанного и взаимозависимого мира. В этой связи понимание роли языков в современном мире ставит перед нами вопрос обучения языкам и повышение уровня языковой подготовки.

Полиязычное обучение предполагает, что на одном и том же занятии используются несколько языков.

Согласно **Государственной программы развития образования Республики Казахстан на 2011-2020 гг.**, для внедрения полиязычного образования требуется внедрение современных методик и подходов преподавания:

1) **интегрированный подход**, который предполагает взаимосвязанное обучение языкам; способствует углублённому изучению, исследованию и осмыслению структурного и содержательного уровней языков посредством их сравнительного и сопоставительного анализа; позволяет выявить специфические особенности родного языка; развивает планетарное видение мира, потому что через язык познаётся мир;

2) **командное преподавание**, позволяющее совместное детальное планирование и ведение исследовательских уроков группой учителей.

Современные методики и подходы должны учитывать соотношения и взаимосвязь используемых на уроке языков, учитывать возможность использования изучаемых языков на конкретном этапе.

У полиязычного образования много положительных сторон. У учеников формируются все компоненты иноязычных коммуникативных компетенций. Коммуникативная компетентность позволяет использовать разнообразные средства устной и письменной коммуникации на казахском и других языках.

Если мы хотим и ставим цель сформировать и воспитать в школе идеальную полиязычную личность, которая будет владеть тремя языками в равной степени свободно, нам следует внести инновации в систему школьного языкового образования. Но родной язык должен быть опорным, основным при обучении и формировании полиязычной личности.

Главная задача русского языка – способствовать межнациональному общению, взаимопониманию, расширению возможностей ученика в плане его перспективности. Отсюда видится основное направление деятельности учителя-русоведа – работа по развитию коммуникативной компетенции каждого учащегося.

Возможно, компетентностный подход в обучении как реальное требование времени станет одним из путей решения этой задачи.

Конечная цель всякого обучения состоит в том, чтобы человек освоил такие формы поведения, и приобрел такой набор знаний, умений и личностных характеристик, который позволит ему успешно осуществлять ту деятельность, которой он планирует заниматься, то есть – овладел набором необходимых для этого компетенций.

Компетентностный подход в обучении русскому языку в условиях полиязычия становится комплексным, многофакторным. Учащимся передаются не только знания и навыки – и не всякие знания и навыки, а лишь те, которые нужны для развития необходимых компетенций. Ведется также психологическая подготовка, формируются нужные установки, развиваются определенные личностные качества, нарабатываются конкретные алгоритмы эффективной деятельности.

По своей природе компетентностный подход в обучении является целевым. Обучается не просто учащийся, изучающий русский язык, а человек, который будет владеть знаниями, умениями, навыками, а также их применением.

Формирование и развитие полиязычной и поликультурной личности на уроках русского языка мной понимается как воспитание учащегося, ориентированного через свою культуру и язык на другие, то есть заинтересованного в изучении русского языка и литературы и других мировых языков и культур.

Научить русскому языку в школе – значит сформировать лингвистическую, языковую, коммуникативную компетенции.

Что же может сделать учитель русского языка и литературы для развития полиязычия? Не так мало, как может показаться на первый взгляд.

На своих уроках педагоги нашей школы реализуют задачи, направленные не только на усвоение учебного материала и развитие интеллекта, но и на формирование мировоззренческих идей, воспитание полиязычной и поликультурной личности, казахстанца 21 века.

Деятельность учителя характеризуется постоянным совершенствованием учебного процесса, поиском новых приёмов обучения языку и использованием их в сочетании традиционными методами [1, с. 41].

Достижение результата на уроке возможно только при условии развития творческой активности учащихся, самостоятельности в решении поставленных перед ними задач. О прочности знаний можно судить после того, как учитель видит заинтересованность детей в процессе урока и поддерживает творческую активность учащихся, как во время урока, так и в процессе подготовки к нему.

Одним из важнейших принципов обучения является воспитывающее обучение. Преподавание русского языка, так же как и других учебных предметов, строится на основе этого принципа. Изучение русского языка само по себе воспитывает, поскольку даёт учащимся в руки незаменимое ничем средство познания мира, формирования мысли, общения с людьми и на этой основе формирования мировоззрения [2, с. 17].

На уроках русского языка и литературы особое внимание уделяется формированию лучших человеческих чувств: патриотизма, целеустремлённости в достижении поставленных целей. Эту работу можно проиллюстрировать фрагментом урока по русскому языку в 6 классе. Тема данного урока: «Звёзды Казахстана». В начале урока на этапе «Ассоциация» задаю вопрос:

Что вы себе представляете, когда слышите это слово? /звезда - жұлдыз – star.

Ответы учеников: 1) геометрическая фигура; 2) небесное тело; 3) популярный человек; 4) герой, совершивший подвиг во имя Родины.

Современные методики и подходы должны учитывать соотношения и взаимосвязь используемых на уроке языков, учитывать возможность использования изучаемых языков на конкретном этапе.

Приведу примеры из собственного опыта работы или наблюдений за работой других педагогов.

На уроках русского языка при изучении лексики можно предлагать учащимся задания типа «составь синонимический (антонимический, омонимический) ряд к слову ..., используя, кроме русских синонимы (антонимы, омонимы) из других известных тебе языков». При работе с частями речи, порядком слов в предложении можно проводить аналогии с другими языками, изучаемыми школьниками. При изучении темы «Фразеология» одним из заданий может быть задание привести аналогичный фразеологизм из казахского, английского, немецкого или какого либо другого (если это известно детям) языков. Во время проведения игры «Эрудит» в рамках декады русского языка одной из категорий была категория «Двуязычные омонимы», в которой для учащихся 5 класса, например, предлагались такие задания:

- Какая частица одного языка в другом может быть вопросом? (**Не:** отрицательная частица в русском языке и «что?» - в казахском)
- Какой русский глагол 1-го спряжения, 1-го лица, единственного числа настоящего времени в казахском языке имеет обратное (антонимичное) значение? (**Беру:** «получаю» в русском языке и «дать» - в казахском)
- Какой омоним в одном языке обозначает дьявола, а в другом – одно из чисел? (**Бес:** «дьявол» в русском языке и «5» - в казахском)
- Расшифруйте ребус и запишите значения омонима в русском и казахском языках.

Реализация полиязычия может происходить на любом этапе урока. На стадии вызова, на этапе закрепления, рефлексии, при выполнении домашнего задания. Можно проводить разминки и психологический настрой на трех языках.

Вот так, мягко, ненавязчиво, без особых принуждений учитель может подводить ребенка к необходимости овладения несколькими языками.

Итак, на уроках русского языка и литературы деятельность учащихся направлена на самостоятельное добывание знаний. Задача учащихся –приобретение основных умений, таких как грамотность, умение общаться на русском языке, которые необходимы для дальнейшего обучения.

Таким образом, компетентностный подход наиболее точно отражает суть полиязычия в сфере образования, так как характеризуется формированием таких умений, способностей, личностных характеристик, которые должны непосредственно использоваться в практической деятельности и формироваться через личностный опыт учащихся.

В Послании Президент Республики Казахстан К.Токаев отметил, «что владение русским языком - это историческое преимущество нашей нации. Нельзя игнорировать тот факт, что именно посредством русского языка уже на протяжении не одного столетия казахстанцы обретают дополнительные знания, расширяют свой кругозор и круг общения как внутри страны, так и за её пределами».

Да, действительно, русский язык как средство межнационального общения и как официальный язык Республики Казахстан занимает одно из ведущих положений. Функционирующее в обществе казахско-русское двуязычие играет позитивную роль в процессе овладения русским языком. Изучение языка помогает ученикам приспособиться к изменениям на мировом уровне, понять языковые ценности и по-новому взглянуть на окружающую его жизнь. Улучшение когнитивных навыков благодаря изучению русского языка позволит учащимся открыть для себя богатый мир знаний.

Список использованных источников

1. Послание Президента Республики Казахстан Н.Назарбаева народу Казахстана. 28 февраля 2007 г.
2. Сигуан М., Макки У. Образование и двуязычие. М. Педагогика, 1990.
3. Мурзалинова А. Ж. Методические основы формирования функциональной грамотности учащихся при обучении русскому языку в 10-11 классах. Алматы, 2002.
4. Программа повышения квалификации учителей. Центр педагогического мастерства АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы»-2015,-28с.
5. Руководство для учителя. Центр педагогического мастерства АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы»-2015,-41с.
6. Инструктивно-методическое письмо, 2023-2024г.г.
7. Кондубаева М.Р. Научно-исторические основы формирования культуры речи двуязычного учителя-словесника: автореф. дис. д-ра пед. наук. – Алматы, 1995. – 339 с.
8. Международная конференция по образованию, 46-я сессия, 2001 г.: Заключительный доклад, стр.156:
9. Государственная программа развития образования Республики Казахстан на 2011-2020 гг

ПРЕИМУЩЕСТВА И НЕДОСТАТКИ GOOGLE CLASS B ДИСТАНЦИОННОМ ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ

Смирнов В.Д.

учитель английского языка, магистр педагогики,
КГУ «СОШ №2»,
Железинский район, Павлодарская область

Аңдатпа: Бұл мақалада автор қашықтықтан оқыту процесінде Шет тілі сабақтарында Google classroom қолданудың артықшылықтары мен кемшіліктерін қарастырады.

Аннотация: В данной статье автор рассматривает преимущества и недостатки использования Google classroom на уроках иностранного языка в процессе дистанционного обучения.

Abstract: In this article, the author examines the advantages and disadvantages of using Google classroom in foreign language lessons in the process of distance learning.

В современном мире, который перешел на удаленное обучение, всем ясно что формы и методы обучения также переходят на новый уровень и уже никогда не будут прежними.

В ходе дистанционного обучения всем участникам педагогического процесса были предложены различные интернет платформы, которые имеют различные преимущества и недостатки на взгляд учителей и учеников.

Я предлагаю вашему вниманию сравнительный анализ Google Class как платформы используемую мной в процессе обучения. Какие она имеет положительные и отрицательные стороны.

Иностранный язык как и любой школьный предмет имеет свою специфику, выраженную в яркой коммуникативной направленности в социоречевом ориентировании.

На данном этапе дистанционного обучения пришли другие приоритеты которые получается более успешно прорабатывать на уроках английского языка.

Так чем же нам может помочь на уроках иностранного языка Google Classroom и почему именно он? Давайте для начала вспомним что такое Google Classroom.

Google Classroom – это бесплатный веб-сервис, разработанный компанией Google для общеобразовательных учебных заведений, целью которого является создание, упрощение, распространение и оценка заданий безбумажным способом.

Минус этого то что не все ученики имеют свой аккаунт в Google и слишком большое время загрузки различных приложений, если пользоваться мобильным интернетом. Так как данный веб-сервис объединяет в себе Google диск для создания и хранения данных, документы Google, листы и слайды для письма, Gmail для общения и Google календарь для составления расписания и определения сроков выполнения заданий.

Учитель всегда получает оповещения через почту о времени сдачи заданий (то есть вовремя сданы работы учащихся или с опозданием), также план выдачи заданий отражается в вашем календаре Gmail.

Учащиеся могут быть приглашены в класс по личному коду. Данный код не обязательно менять каждый урок, вы просто создаете один раздел в котором вы крепите свои планы уроков /задания для учеников.

Мобильные приложения, доступные для iOS и Android устройств позволяют пользователям делать фотографии и прикреплять их к заданиям, обмениваться файлами из других приложений и получать доступ к информации в автономном режиме. Можно также редактировать работы учеников и вносить в них исправления или дополнения, оставлять комментарии и отправлять их в личные сообщения к одной работе или прикреплять для всей группы.

Это позволяет сильно упростить работу ученикам и время сдачи выполненных работ, так как их можно сдавать в различном виде (как фото так и обычный документ, облачный документ).

Учителя могут следить за успеваемостью каждого учащегося, а после выставления оценок могут возвращать работу с прикрепленными к ней комментариями или дополнительными заданиями.

Не всегда срабатывает выдача комментариев и выставление оценки в работе ученика, поэтому очень часто приходится выставлять оценки в общем журнале успеваемости. Система оценивания и количество баллов может выбираться учителем от 1 до 100 в зависимости от ваших нужд. Оценочную шкалу обычно рекомендую использовать такую же как и в Кунделике, что поможет избежать путаницы при выставлении баллов за выполненные работы учеников.

В своей работе я использую сервис Google Classroom при:

- ✓ подготовке к уроку – составляю конспекты (в зависимости от типа урока), размещаю материалы урока в ленте курса (аудиофайлы, видео, ссылки на сайты);
- ✓ проведении урока – организую различные формы работы учащихся; выполнение грамматических и лексических заданий различного уровня сложности.
- ✓ проверка домашнего задания, назначенного и выполненного в Google классе;
- ✓ актуализация знаний – встраиваемое в ленту видео или изображение; для активизации коммуникативной направленности заданий и повышения уровня мотивации в ситуативности речи.
- ✓ применение, закрепление – ресурсы, ссылка на которые встраивается в ленту курса.

✓ Многие веб-сайты и приложения в настоящее время поддерживают интеграцию с Google Classroom. Например, в Quizlet преподаватель может создать тематический словарь и предложить его классу, просто нажав кнопку «поделиться в классе». Приложение Book Widgets, широко используемое в Google Classroom, также оживит ваши уроки.);

✓ контроль степени усвоения и самоконтроль – если освоить Google формы, позволяющие автоматически выставлять оценки.

В конце хотелось бы отметить что в наш век цифровых технологий ученики делают стремительный скачок в освоение цифрового пространства.

Обучение в дистанционном режиме с использованием различных платформ должно и может помогать ученикам и учителям в передаче знаний, но при этом надо помнить что обучение должно сочетать в себе различные виды познавательной деятельности, что не всегда возможно даже при использовании самых совершенных цифровых платформ. По приведенным выше данным можно сделать вывод о том, что при применении современных информационных технологий, дети вовлекаются в процесс обучения более полно, что повышает эффективность обучения в целом. Интерактивность заданий и возможность дистанционного общения между собой при групповой работе мотивирует обучающихся на выполнение заданий. Помимо этого, она стимулирует их интерес как к заданиям в частности, так и к изучению иностранного языка в целом. Данная платформа, как и все остальные являются лишь вспомогательным средством для достижения основной и самой главной цели учителя «Научить и передать знания будущим поколениям для их успешной интеграции в наш мир».

Список использованных источников

1. Бим И.А. Некоторые актуальные проблемы современного обучения иностранными языкам // Иностранные языки в школе. - 2001. - №4. - С. 5-8.

2. Голицына, О.Л. Информационные технологии: Учебник / О.Л. Голицына, Н.В. Максимов, Т.Л. Партыка, И.И. Попов. - М.: Форум, ИНФРА-М, 2013. - 608 с.
3. Костюченко М.В., Трутнев А.Ю. Интернет-ресурсы при изучении английского языка // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. – НИЦ «Академия естествознания». – № 1. – 2018. – С. 181-185.
4. Каушанская В.Л., Ковнер Р.Л., Кожевникова О.Н. и др. Грамматика английского языка. Пособие для студентов пед.ин-тов. Изд.4-е. – Л.: «Просвещение», 1973.
5. Крылова И.П., Гордон Е.М. Грамматика современного английского языка: Учебник для ин-тов и фак. Иностр. Яз. – 8-е изд. – М.: Книжный дом «Университет», 2002. – 448 с. – На англ.яз.
6. A New University English Grammar: учебник для студ. Вузов/ edited by A.Zelenshikov, E. Petrova. – М: Академия; СПб.: СПбГУ, 2003 – 640с
7. Evans Virginia Round Up – 6. English Grammar Book. New and updated. - Longman, ISBN 0-582-82347-1; 2003 г. 272 стр. – На англ.яз.

ДВУЯЗЫЧНОЕ ОБУЧЕНИЕ: ПЕРСПЕКТИВЫ И ЭФФЕКТИВНОСТЬ ПРИ ПРЕПОДАВАНИИ ИСТОРИИ КАЗАХСТАНА

Сницарь Д.В.

учитель истории,

КГУ «Общеобразовательная средняя школа №2»,

Железинский район, Павлодарская область

Андатпа: ХХІ ғасырдағы цифрлық, жаһандық сонымен қатар мәдениеттүрлі қарым-қатынаста, жие түрде екітілді (билингвистік) оқыту орынды болып көрінеді. Қазіргі уақытта екітілді оқыту орта және жоғары білім беруде перспективті бағыт, бұл тақырып кеңінен таралған, осы бағыттың жағымды және жағымсыз жақтары, оны қалай енгізуге болатынды туралы талқылаулар жүріп жатыр.

Аннотация: В ХХІ веке в эпоху цифровизации, глобализации, а вследствие этого и мультикультурного обмена всё чаще актуализируется вопрос о двуязычном (билингвистическом) образовании. В настоящее время двуязычное образование является перспективным направлением в среднем и высшем образовании, эта тематика обсуждается, ведутся дискуссии по теме двуязычного образования, о плюсах и минусах, о дальнейших перспективах, о том как реализовать двуязычное обучение в настоящее время.

Abstract: In the ХХІ century, in the era of digitalization, globalization, and consequently multicultural exchange, the issue of bilingual (bilingual) education is becoming increasingly relevant. Currently, bilingual education is a promising direction in secondary and higher education, this topic is being discussed, discussions are underway on the topic of bilingual education, on the pros and cons, on further prospects, on how to implement bilingual education at the present time.

Несмотря на это двуязычное образование имеет большой территориальный охват по всему миру. Например, в Ирландии обучение ведётся на двух языках – ирландский и английский языки. В Финляндии кроме финского языка используют также шведский язык. В Швейцарии обучение ведётся на 4 языках (французский, немецкий, итальянский, романшский). В Канаде обучение ведётся на английском и французском языках, в США на английском, а в южных штатах в связи с большим количеством населения прибывшим из Латинской Америки (Мексики, Кубы, Сальвадора, Гватемалы и другие). В Российской Федерации обучение ведётся на русском языке, но в автономных республиках в составе России в лице Татарстана,

Карелии, Чечни, Якутии, Башкортостана и других, обучения в школах и ВУЗах ведётся также на языках автохтонного населения автономных республик. Однако в истории бывали и противоположные случаи. Например, в годы Первой Мировой войны, на волне всеобщей германофобии в США начали бороться со всем немецким. Закрывались немецкие школы, сжигалась литература на немецком языке, немецкий язык был полностью вытеснен из политической и общественной жизни. Другим примером служит пример ассимиляции турок правительством Болгарии в 1970-1980-х годах.

Что касается Республики Казахстан, то согласно Закону “О языках в Республике Казахстан” в Казахстане обучение ведётся на двух языках – казахском и русском языках и при необходимости и возможности на других языках [1]. На территории Республики Казахстан существуют также школы с узбекским, уйгурским и таджикским языком обучения. Также в Казахстане действуют смешанные казахско-русские школы.

Раздел педагогики который изучает особенности образовательного процесса в поликультурном обществе называется кросс-культурная дидактика или multicultural education. В зависимости от региона, данный раздел именуется так: в Западной Европе – **межкультурное образование**, в Соединённых Штатах – **мультикультурное образование**, в Восточной Европе и СНГ – **поликультурное образование** [2]. Данный раздел необходим для того чтобы устранять культурные барьеры. Важна необходимость объединения разных образовательных систем и методик преподавания, для снятия противоречий меж представителями различных культур [3]. Используя различные приёмы педагогики, появляется возможность наладить межкультурный диалог между учениками, а также между учениками и педагогом.

Так в Декларации ЮНЕСКО о культурном разнообразии говорится:

1. Формы культуры изменяются во времени и пространстве. Это культурное разнообразие проявляется в неповторимости и многообразии особенностей, присущих группам и сообществам, составляющим человечество. Будучи источником обменов, новаторства и творчества, культурное разнообразие так же необходимо для человечества, как биоразнообразие для живой природы. В этом смысле оно является общим достоянием человечества и должно быть признано и закреплено в интересах нынешнего и будущих поколений.

2. В нашем обществе, которое становится все более разнообразным, следует обеспечить гармоничное взаимодействие и стремление к сосуществованию людей и сообществ с плюралистической, многообразной и динамичной культурной самобытностью. Политика, поощряющая интеграцию и участие всех граждан, является залогом социальной сплоченности, жизнеспособности гражданского общества и мира. В этом смысле культурный плюрализм представляет собой политический ответ на реалии культурного разнообразия. Культурный плюрализм, неразрывно связанный с демократией, создает благоприятную среду для культурных обменов и расцвета творческих способностей, питающих жизненные силы общества.

3. Культурное разнообразие расширяет возможности выбора, имеющиеся у каждого человека, оно является одним из источников развития, рассматриваемого не только в плане экономического роста, но и как средство, обеспечивающее полноценную интеллектуальную, эмоциональную, нравственную и духовную жизнь.

4. Защита культурного разнообразия является этическим императивом, она неотделима от уважения достоинства человеческой личности. Она подразумевает обязательство уважать права человека и основные свободы, особенно права лиц, принадлежащих к меньшинствам, и права коренных народов. Недопустимо ссылаться

на культурное разнообразие для нанесения ущерба правам человека, гарантированным международным правом, или для ограничения сферы их применения.

5. Культурные права составляют неотъемлемую часть прав человека, которые являются универсальными, неразделимыми и взаимозависимыми. Необходимым условием для развития творческого разнообразия является реализация в полном объеме культурных прав, как они определены в статье 27 Всеобщей декларации прав человека и в статьях 13 и 15 Международного пакта об экономических, социальных и культурных правах. Соответственно, каждый человек должен иметь возможность для самовыражения, творчества и распространения своих произведений на любом языке по своему выбору, и в частности на своем родном языке; каждый человек имеет право на качественное образование и профессиональную подготовку в условиях полного уважения его культурной самобытности; каждый человек должен иметь возможность участвовать в культурной жизни по своему выбору и придерживаться своих культурных традиций при условии соблюдения прав человека и основных свобод.

6. Обеспечивая свободное распространение идей словесным и изобразительным путем, следует добиваться, чтобы все культуры могли быть объектом самовыражения и распространения. Залогом культурного разнообразия является свобода выражения мнений, плюрализм средств информации, многоязычие, равный доступ к возможностям для художественного творчества, к научно-техническим знаниям, в том числе в цифровой форме, и обеспечение всем культурам доступа к средствам выражения и распространения идей.

7. Каждое творчество черпает свои силы в культурных традициях, но достигает расцвета в контакте с другими культурами. Вот почему необходимо сохранять, популяризировать и передавать будущим поколениям культурное наследие во всех его формах, отражающих опыт и чаяния человечества, создавая тем самым питательную среду для творчества во всем его многообразии и поощряя подлинный диалог между культурами.

8. В условиях нынешних экономических и технических перемен, которые открывают широкие возможности для творчества и нововведений, особое внимание следует уделять разнообразию творческого предложения, справедливому учету прав авторов и творческих работников, а также специфике предметов и услуг культурного назначения, которые, будучи носителями самобытности, ценностей и смысла, не должны рассматриваться как обычные предметы или потребительские товары.

9. Политика в области культуры, обеспечивая свободное распространение идей и произведений, должна создавать условия, благоприятствующие производству и распространению разнообразных товаров и услуг культурного назначения с помощью индустрий культуры, располагающих средствами, необходимыми для их утверждения на местном и глобальном уровнях. Каждое государство при соблюдении своих международных обязательств само разрабатывает политику в области культуры и проводит ее в жизнь теми методами, которые оно считает наиболее соответствующими, в том числе путем оперативной поддержки и создания надлежащей нормативно-правовой базы [4].

Говоря о школьном образовании в казахстанских школах, то необходимо заметить что даже если в школе обучение ведётся только на казахском или на русском языке, некоторые уроки проходят двуязычно. Примерами такого явления являются такие предметы как казахский язык и литература в русских школах, русский язык и литература в казахских школах, а так же история Казахстана как в казахских так и русских школах. Остановимся на истории Казахстана. Дело в том что в темах

изучаемых на истории Казахстана, присутствует казахские наименования различных предметов быта, традиций, профессий и эпох которые имели места в различные эпохи. Так же начиная с XVIII века в связи с ростом влияния Российской империи в Казахской степи, а также дальнейшее присоединение казахских земель в состав России, происходил культурно-лингвистический обмен. Так начиная с этого периода в казахском языке стали появляться такие слова как: машина, зауат(завод), камыт(хомут), пеш(печь), облыс(область), жандарал (генерал), пальто, зонт, газет и другие [5].

Методы для работы на двуязычном уроке следующие:

1. Применение тематической лексики, связанная с культурой и бытом казахского народа. Наличие тематической лексики связанной с эпохой, даёт представления детям о культурной, бытовой, военной и хозяйственной жизни казахского народа в различных период и формирует у детей историческую картину мира. Опираясь на принцип историзма ученики изучают этнографию казахского народа. Станет более понятен контекст исторических событий и эпох, что позволит взглянуть на историю с другого ракурса.

Например, в темах 6 класса присутствует лексика связанная со строением юрты: кереге (решётка из дерева), сыкырлауык (дверь юрты), уык(жердь), шанырак, канат (крыло), саганак (боковые концы)[6]. Ведение хозяйства -қыстау(зимовка), көктеу (весеннее кочевье), жайлау (летнее кочевье), күзеу (осеннее кочевье) [7].

В темах 7 класса присутствуют такие определение периода 1723-1727 года как: Ақтабан шұбырынды, Алқакөл сұлама [8], что означает “Годы великого бедствия”. Термины связанные с военной тематикой: уран – боевой клич [9], садақ – лук со стрелами, семсер-прямой меч, қылыш – кривая сабля, сапы – казахская шашка, қылышбау – ножны, найза – копьё с широким наконечником, сүңгі – длинная пика с тонким гранённым наконечником, балта – боевой топор, айбалта – секира, шоқпар – палица, сардар – военачальник, мергені – меткие стрелки [10]. Названия казахских национальных игр – көкпар, аударыспақ, қазақ күресі, жамбы ату [11]. Термины связанные с образованием – медресе (религиозное училище), мектеб (начальная школа), мұлла (учитель в медресе) [12].

Плюсом данного приёма являются то что дети через различные дидактические приёмы и задания изучают тематическую лексику, тем самым повышая свой словарный запас в казахском языке.

Минусом приёма является то что отсутствует систематичность, после нескольких уроков большинство тематических слов либо забывается, либо частично забываются, и это касается не только казахской лексики, но и любой тематической лексики. Для этого необходимо систематическое повторение и применение данной лексики на уроках.

2. Другим вариантом двуязычного образования на уроках истории Казахстана является интегрированный урок – совместный урок учителя истории и учителя казахского языка. Темы для интегрированного урока следующие: Организация единого народного ополчения. “Ақтабан шұбырынды” - ”Годы Великого бедствия”. “Устное народное творчество казахов в XVIII веке”. “Материальная культура казахов в XVIII веке”. “Развитие культуры в XIX веке”. “Абай Кунанбаев – великий поэт и мыслитель” и др.

Плюс данного приёма служит то, что на интегрированном уроке используются приёмы и методики и истории и языкознания. Расширение кругозора и мышления

учеников. Таким образом через интеграцию двух предметов, ученики с помощью изучения языка, также изучают и историю.

Минусы приёма это предметная разобщённость, неправильное распределение информации между педагогами, а также возможная несовместимость личных качеств педагогов.

3. Третий вариант – это билингвистический урок. Урок проводился следующим образом:

1) повторение прошлой темы

2) выход на тему через тематическое изображение

3) определение темы и постановка целей

4) перед началом изучения урока, ученикам даётся время на написание тематических слов, для дальнейшего использования:

Ханство - хандығы

Основатель - негізін салаушы

Основано - негізделген

Потомки - ұрпақтары

Являются - болып табылады

Расположено – орналасқан

Междуречье - өзенаралық

Племена - тайпалар

Откочевали - қоныс аударды

Род - ру

Укрепил - күшейтігі

Воевал с соседними странами – Көрші мемлекеттермен соғысты

На территории – аумағында

Біріктіру – объединить

5) после этого идёт выполнение задания:

Ответить на вопросы:

При усилении какого хана, от власти были отстранены Жанибек и Керей?

Керей и Жанибек не поддержали Абулхаира в войне против –

Почему Есен-буга радушно принял Жанибека и Керей:

Цели Жанибека и Керей:

Какой исторический труд, повествует нам о Жанибеке и Керее? Назовите автора.

Что сделал Жанибек для Казахского ханства?

Что сделал Керей для Казахского ханства?

6) далее после проверки, следующим заданием является составления предложений на казахском языке с использованием ранее записанных тематических казахских слов.

7) после завершения работы, идёт проверка с корректировкой работ.

8) оценивание.

Плюс данного приёма в том что он позволяет детям самостоятельно составлять предложения на казахском языке и помогает им в его изучении. Возникает гибкость в скорости переключения внимания.

Минус приёма в том что у учеников ограниченный словарный запас казахского языка, а также минимизирована скорость и автоматизация речи на казахском языке.

Перспективы двуязычного обучения в Казахстане видятся такими: преподавание истории Казахстана в формате двуязычного обучения поспособствует развитию

межязыкового сотрудничества в Казахстане, консолидирует общество, улучшит культурное взаимопонимание, укрепит казахстанскую идентичность.

Двуязычное обучение позволит ученикам и студентам пользоваться литературой на казахском и русском языках, что только увеличит их кругозор и мышление. Позволит развить лингвистические навыки, это позволит быстрее адаптироваться в двуязычной языковой среде. И самая главная перспектива это повышения культурного диалога между нациями проживающими в Республике Казахстан.

Что касается эффективности, то это зависит от компетентности педагогов, качества педагогических ресурсов, методики преподавания, дидактических приёмов и методов, желания и мотивация педагогов и учеников, а также равные возможности при изучении языков.

Список использованных источников

1. Закон Республики Казахстан от 11 июля 1997 года № 151-І. “О языках в Республике Казахстан”. Глава 3. ЯЗЫК В ОБЛАСТИ ОБРАЗОВАНИЯ, НАУКИ, КУЛЬТУРЫ И СРЕДСТВАХ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ. Статья 16. (В статью 16 внесены изменения в соответствии с Законом РК от 27.07.07 г. № 320-ІІІ).
2. Таратухина, Ю. В. Теория и практика кросс-культурной дидактики : учебник и практикум для академического бакалавриата. М.Издательство Юрайт, 2018. — 194 с.
3. Жаров В. К., Таратухина Ю. В. Логика организации конструктивного обучения в кросс-культурной среде // История и архивы. 2017. № 2 (8)
4. Всеобщая декларация ЮНЕСКО о культурном разнообразии [электронный ресурс] https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/cultural_diversity.shtml. (дата обращения – 19.09.2023)
5. Кенесбаев С. К., Карашева Н. Б. Казахский язык // Языки народов СССР: Тюркские языки. — М.: Наука, 1966. — С. 338.
6. Т.Омарбеков, Г.Хабижанова, Т.Картаева, М.Ногайбаева. История Казахстана. (средние века). Учебник для 6 классов общеобразовательных школ. Алматы. Мектеп. 2018. Стр – 168.
7. Т.Омарбеков, Г.Хабижанова, Т.Картаева, М.Ногайбаева. История Казахстана. (средние века). Учебник для 6 классов общеобразовательных школ. Алматы. Мектеп. 2018. Стр – 124.
8. З.Е.Кабульдинов. Ж.Н.Калиев. А.Т.Бейсембаева.История Казахстана. (XVIII-XIX вв.). Учебник для 7 классов общеобразовательных школ. Алматы. Атамұра. 2018. Стр – 7.
9. З.Е.Кабульдинов. Ж.Н.Калиев. А.Т.Бейсембаева.История Казахстана. (XVIII-XIX вв.). Учебник для 7 классов общеобразовательных школ. Алматы. Атамұра. 2018. Стр – 13.
10. З.Е.Кабульдинов. Ж.Н.Калиев. А.Т.Бейсембаева.История Казахстана. (XVIII-XIX вв.). Учебник для 7 классов общеобразовательных школ. Алматы. Атамұра. 2018. Стр – 14.
11. З.Е.Кабульдинов. Ж.Н.Калиев. А.Т.Бейсембаева.История Казахстана. (XVIII-XIX вв.). Учебник для 7 классов общеобразовательных школ. Алматы. Атамұра. 2018. Стр – 15.
12. З.Е.Кабульдинов. Ж.Н.Калиев. А.Т.Бейсембаева.История Казахстана. (XVIII-XIX вв.). Учебник для 7 классов общеобразовательных школ. Алматы. Атамұра. 2018. Стр – 164.

ҚАЗАҚ ТІЛІН ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ КІРІКТІРЕ ОТЫРЫП ОҚИТУ

Сугирбекова А. И.

қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі,
№91 мектеп-гимназия, Астана қ.

Аңдатпа: Мақалада мектептердегі қазақ тілінің электронды оқулығын құру мәселесі қарастырылады. Оқулықтың дидактикалық функцияларының жүйесі мен номенклатурасы оқу процесінің өзекті мақсаттарына байланысты өзгеруі мүмкін. Өзірленген оқулықтарда оқу материалын құрылымдау интерактивті, 3 D электрондық технология негізінде жүзеге асырылады.

Аннотация: В статье рассматривается проблема в школах построения электронного учебника казахского языка. Система и номенклатура дидактических функций учебника может варьироваться в зависимости от актуальных целей процесса обучения. В разработанных учебниках структурирование учебного материала осуществляется на основе интерактивной, 3 D электронной технологии.

Abstract: The article considers the problem in schools of building an electronic textbook of the Kazakh language. The system and nomenclature of the didactic functions of the textbook can vary depending on the actual goals of the learning process. In the developed textbooks, the structuring of educational material is based on interactive, 3 D electronic technology.

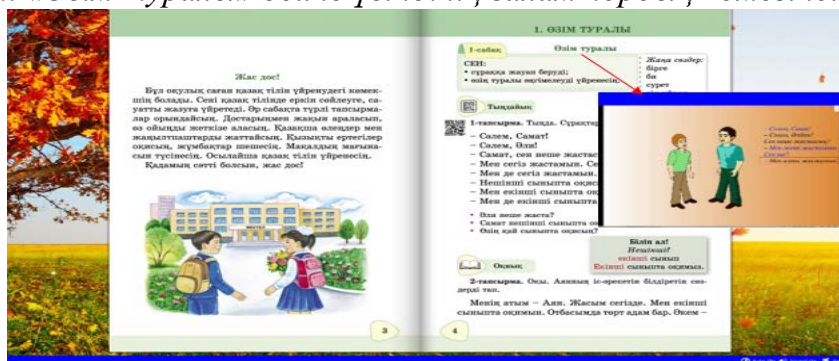
Педагог жаңаша сабақ құрылымын жоспарлай отырып, түрлі әдістер арқылы оқушылардың ынтымақтастықпен бірігіп жұмыс жасауына, ойын еркін жеткізуіне және шығармашылық ізденісін ілгерілетуіне мүмкіндігі бар. Педагог – өмір бойы ізденуші, жаңалық ашушының тәлімгері екенін ұмытпауы керек. Шығармашылықты шыңдамай тұрып, шебер ұстаз болуы мүмкін емес. Демек бұл ізденісті қажет етері анық. Шығармашылық – әр педагогтің дара қасиеті. Қазақ тілін оқытатын ұстаз ұлттың ертеңіне жол көрсетіп, бағыт беріп қана қоймай, ұлттық таным мен қазақылықты сақтайтын ұрпақты тәрбиелейтінін үнемі жадында ұстайтыны сөзсіз. Қазақ тілі пәнінің оқу мазмұнын меңгертуде қолданылатын әдіс-тәсілдерді жан-жақты талдай отырып, тапсырмалар түрлері мен ерекшеліктерін анықтау, жаңа технологияларды сабақ үдерісінде тиімді пайдалану – заманның талабы.

Оқу үдерісінде білім алушылардың білім, білік, дағды әрекеттерін, сондай-ақ, еліміздің ертеңі – жас ұрпаққа білім мен тәрбие беріп қана қоймай, олардың өзінің туған тарихы мен тілін құрмет ететін, атамекенін ардақтайтын, әдет-ғұрпын сүйетін азамат болып қалыптасуын мақсат ететін тапсырмалар қажет. Электрондық оқу құралы инновациялық технологиялар саласындағы педагогтердің біліктілігін арттыру және ұлттық стандарттардың талаптарын ескере отырып, оқыту сапасын жақсарту үшін жаңа білім беру ресурстарын, құралдары мен сервистерін қолдануға бағытталған. АКТ-ны сабақта пайдалану – технологиялардың бүгінгі даму деңгейіне қарай туындап отырған қажеттілік. Қазіргі оқушылар бала күнінен компьютер, телефон, смартфон және теледидар көріп өседі. Мұндай балалардың назарын қалай аударуға болады? Орыс мектептерінің оқушыларына қазақ тілін меңгертуде олардың ынтасын арттырудың жолдары қандай? Ең алдымен, қазақ тілі бойынша интерактивті сабақтарды қай кезде пайдаланғыңыз келетінін анықтап алған маңызды: жаңа тақырыппен танысқанда, бекіткенде, жиынтықтағанда немесе білімді бақылағанда ма? Бұл ресурсты қалай қолданбақсыз: интерактивті тақтада ма, әлде дербес (компьютерлерде, планшеттерде) пе? Осыдан кейін bilimland.kz сайтындағы «Қазақ тілі» курсынан қажетті материалды таңдауға болады. Аталған ресурста қызықты анимациялық роликтер, интерактивті тапсырмалар, көрнекі материалдар (диаграммалар, таблицалар, кестелер) барын ескерсек, сабақта мұндай визуалды ақпаратты пайдаланудың әсері оң боларын сеніммен айтуға болады. Сабақтар қазақ тілінің негізгі түсініктерін қарапайым әрі ұғынықты етіп жеткізеді, қызықты оқиға түрінде үйренетін орта пайда болады.

Сандық білім беру ресурстары заманауи мектепте қазақ тілі пәнінің қажетті құрамдас бөлігіне айналса, ал ұстаздар өз жұмысында ақпараттық технологияны тиімді пайдалануда. Жалпы мектепке арналған жаңартылған білім мазмұны бойынша баспадан шыққан 2-сыныптың «Қазақ тілі» [1] оқулығының pdf нұсқасының ішіне аудио-бейнематериалдар, қысқа бейне материалдар, сөздік, сергіту жаттығуларын енгізіп шықтым. Ғаламтордың көмегімен жұмыс жасайтын электронды оқу құралының арасына bilimland.kz [2], daryn.online [3], topiq.kz [4] платформаларының материалдарын кіріктіре отырып, 3D электронды оқу құралын құрастырдым. Электронды оқу құралындағы аудиотаспалар - білім алушылардың мәтінді, дұрыс интонациямен оқуына, сөздердің жазылуы мен айтылуы арасындағы айырмашылықтарды анықтауына арналады. Білім алушылардың есту және есте сақтау қабілеттерін дамыту, естігенін қорыта білу, логикалық пайымын бағалау мақсатында аудиода берілген тапсырмалар олардың тілдік-грамматикалық білімдерін пысықтауға, тақырып бойынша өткен ұғымдарды үздіксіз меңгеруіне және тәжірибеде өзі де тауып, қолдана алатындай құзіретін қалыптастыруға мүмкіндік береді. Оқытуда ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану білім алушылардың өзін-өзі дамыта ізденуіне бағыт береді. Әрине, бұл жерде оқулықтың еш жеріне нұқсан келген жоқ. Әр беті оңнан солға қарай парақталып ашылатын бұл электронды кітап Flip Builder [5] бағдарламасында жасалынған. Әр беті парақталып ашылатын бұл электронды оқулықты қолданғанда, оқушыларға ғаламторға кірудің қажеті болмайды. Өйткені оқулық ғаламтордың көмегімен жұмыс жасай береді. Оқушыға да, мұғалімге де ыңғайлы.

Өзім құрастырған кешенді-электронды оқу құралының ерекшеліктері: біріншіден, оқулықтың барлық материалдары бір жерде шоғырланады және ешқандай Qr кодты қажет етпейді. Мәселен, оқулықтағы «Өзім туралы» деген тақырыпты өткенде бейне таныстырылым көрсетіледі.

1-сурет. «Өзім туралы» бейне үзіндінің ғаламтордың көмегімен берілуі

Берілген бейне нұсқаны көрсетуде электронды оқулықтың сол тапсырмасына келгенде тапсырманың үстінен басасыз. Көрсетілім оқушылар назарына ұсынылады. Осы ретте оқушылар бейне нұсқаны тамашалауға қызығушылық танытады. Бұл деген баланың пәнге деген қызығушылығын арттырып қана қоймай, сондай-ақ зейінін тұрақтандырады және тарихи деректерді есте сақтай алады.

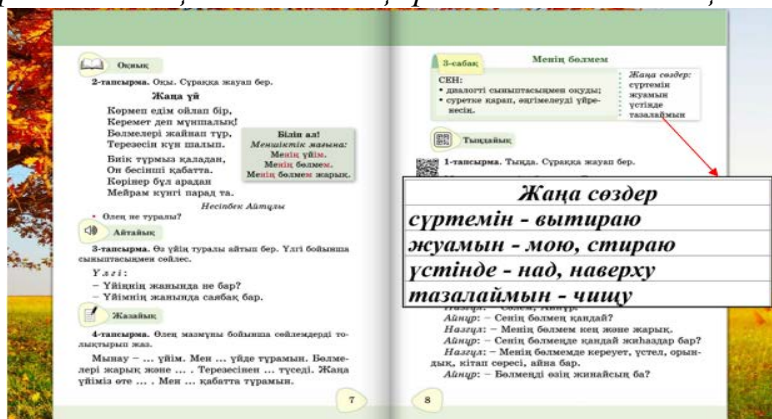
Екіншіден, 1-тапсырманың ұнтаспадағы мәтінін тыңдап, сұрақтарға жауап береді. Қажет материалды қағазға басып шығаруға болады.

2-сурет. «Менің үйім» тақырыбына байланысты 1-тапсырманың ұнтаспасы.

Үшіншіден, оқулықтағы әр тақырыптан кейін жаңа сөздердің аудармасы берілген. Төменде сол жақта орналасқан «Миниатюры» деген белгіні басса, оқу құралының барлық беті экр анда пайда болады.

3-сурет. «Менің бөлмем» тақырыбы бойынша жаңа сөздер.

Төртіншіден, оқу құралының ішіне «Біліп ал» айдары бойынша грамматикалық тақырыпқа байланысты бейне материалдар берілген.

4-сурет. «Менің күн тәртібім» тақырыбына байланысты сын есім тақырыбының бейнесюжеті.

Оқушы бейнематериалды тыңдап, берілген тапсырмаларды қызыға орындайды. Мұғалім мен оқушының уақыты үнемделеді, қажет жерін тоқтатып, қайтадан тыңдауға болады. Оқу құралының беттері парақталып, оңнан солға қарай ашылады.

Бесіншіден, оқу құралының ішіне әр тақырыпқа байланысты «Bilimkids - BilimLand» білім ресурстарының сергіту жаттығулары беріген. Бұл танымдық сергіту жаттығуларын білім алушылар қызыға, топ болып орындайды.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҒЫНДАҒЫ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Султанаева А. Т.

қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі,
Ш.Шөкин атындағы ЖОББ гимназия мектебі, Павлодар қ.

Аңдатпа: Автор бұл мақалада өзі сабақтарда қолданып жүрген тиімді деген әдістерді ұсына отырып, қазақ тілі сабақтарында оқушылардың пәнге және сабаққа деген қызығушылықтарын қалай арттыруға болатыны жөнінде ой бөліседі.

Аннотация: В этой статье автор делится своим опытом о том, как повысить интерес учащихся к предмету и уроку на уроках казахского языка, предлагая эффективные методы, которые сам использует на уроках.

Abstract: In this article, the author shares his experience on how to increase students' interest in the subject and the lesson in the Kazakh language lessons, offering effective methods that he uses in the classroom.

Ұлт ұстазы Ахмет Байтұрсынұлы «Білімді болуға оқу керек, бай болуға кәсіп керек, күшті болуға бірлік керек, осы керектердің жолында жұмыс істеу керек» деп кезінде болжап кеткен болатын.

«Бұл заман білекке сенетін емес, білімге сенетін заман» бұл күнде өмір көшіне ілесу үшін әрқашан білімге ұмтылып, өз білімінді жетілдіріп отыру керек.

Білім беру жүйесі қоғамның әлеуметтік – экономикалық дамуында жетекші роль атқарады, сондай – ақ оны әрі қарай айқындай түседі. Ал білімнің қалыптасып, дамуының жалпы шарттары философияның негізгі мәселесі – рухтың материяға, сананың болмысқа қатынасы тұрғысынан зерттелетін ілім таным теориясы деп аталады. Таным теориясының басқа ғылыми теориялардан түбірлі айырмашылығы – ол білімнің қалыптасуы мен негізделуінің жалпы ұстанымдарын, объективтік қатынастарды қалыптастырады.

Орыс педагогі К.Д. Ушинский айтқандай, қазіргі заман талабына сай, әр мұғалім, өз білімін жетілдіріп, ескі бірсарынды сабақтардан гөрі, жаңа талапқа сай инновациялық технологияларды өз сабақтарында күнделікті пайдаланса, сабақ тартымды да, мәнді, қонымды, тиімді болары сөзсіз. Бұл жөнінде Қазақстан Республикасы «Білім туралы» Заңының 8-бабында «Білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі – оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді ақпараттандыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу» деп атап көрсеткен. Болашақта өркениетті дамыған елдердің қатарына ену үшін заман талабына сай білім қажет. Қазақстанды дамыған 50 елдің қатарына жеткізетін, терезесін тең ететін – білім.

Оқушылардың ақпаратты сақтауы: дәріс-0-9% ,оқу-10% , аудио-20% , видео-30% , талқылау-50% , практика-75 % , білім беру,бір-біріне үйретуі-90%. Осы көрсеткіштер жаңартылған білімнің негізгі фабуласы болып отыр. Оқушылар топта,жұпта отырып өзара талқылау арқылы,іс жүзінде білімдерін қолдана отырып, бір-біріне білгендерін үйретеді. Алған білімін талқылай алады,оны практикада қолдана алады, осылай өзі де зерттеу жұмыстарын жүргізу арқылы «не үшін», «қалай» деген сұрақтардың жауабын өздері таба алады. Міне әр оқушы осы жаңартылған білім беру кезінде өздігінен білім алуға, білгенімен бөлісіп, жанындағы сыныптастарына немесе құрбыларына үйрете алады.

Қазақ тілі сабағында өзге ұлт өкілдерін мемлекеттік тілге құрметі мен қызығушылығын арттыру үшін белсенді, қызықты, сандық білімдерін қолдана алатын әдіс-тәсілдерді көбірек қолданамын. Мысалы, үй тапсырмасын пысықтауға, қорытындылауға гугл формадағы тестер оқушылардың қызығушылығын арттырып қана қоймай уақытыңды үнемдеуге мүмкіндік береді.

Сонымен қатар өз ойларын белгілі бір мәселе төңірегінде білдіру мақсатында «Еркін микрофон» әдісін сабақтың талдау бөлімінде қолданып оқушылар ойын жинақтауға үйретемін. Ал шағын эссе жазуға төселдіру мақсатында «Попс формуласының» да алатын орны бар. Мысалы, Ыбырай Алтынсариннің шығармашылығын өткенде «Жаман жолдас» әңгімесіне «Жаман адаммен дос болуға бола ма?» тақырыбына Попс формуласын жазуға ұсыныс бердім. Оқушылар қызығушылықпен бұл тапсырманы орындап шықты, себебі олар өз ана тілінде Лев Толстойдың «Два товарища» әңгімесін оқу бағдарламасы бойынша өткен, жақсы біледі.

Оқушылардың қызығушылығын дамыту – болашақта білімді өз бетінше жинай алу қабілеттерін дамытуға септігін тигізеді. Ж.Аймауытов ағамыз «сабақ беру үйреншікті жай ғана шеберлік емес, ол жаңадан жаңаны табатын өнер» - деген, яғни оқу үрдісін жаңаша ұйымдастыру, оқушылардың әрекеті арқылы ойлау дағдыларын жетілдіруге, шығармашылық қабілеттерін дамытуға негізделуі қажет.

Білімді ұрпақ – ел болашағы. Оқушы күшпен қуатты да, шабыт пен дарынды да ұстаздан алады. Сондықтан бүгінгі таңда ақпараттық жаңашыл технологиялармен қаруланған педагог өскелең ұрпақтың толық қанды білім алуына, ізгілік қасиеттерді бойына сіңіруге, ұлтжанды, тәрбиелі жеке тұлға болып қалыптасуына үлкен септігін тигізері сөзсіз.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. «Жаңартылған білім беру мазмұны аясында критериалды бағалауды жоспарлау және ұйымдастыру» 2017.
2. Мұғалімдердің біліктілігін арттыру бағдарламасы (екінші басылым). - Астана: «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы, 2015.
3. Жалпы білім беретін мектеп мұғалімдеріне арналған критериалды бағалау басшылығы – Астана, 2016.
4. Мұғалімге арналған нұсқаулық (екінші басылым). -Астана: «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы, 2015.

5-7 СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ ЖОЛЫ РЕТІНДЕ ФОРМАТИВТІК БАҒАЛАУДЫ ҚОЛДАНУ

Төрехан А.Е.

ағылшын тілі мұғалімі,

«Дарынды балаларға арналған № 3 гимназиясы» ММ, Павлодар қ.

Аңдатпа: «5-7 сынып оқушыларының қызығушылығын арттыру жолы ретінде формативтік бағалауды қолдану» атты мақалада көптілді білім беру контекстінде ынталандыру рөлі мен маңызы қарастырылған. Қалыптастырушы бағалаудың бір түрі ретінде ынталандыру мұғалімдерге ағымдағы оқуды бағалап қана қоймай, сонымен қатар жетістікке жетуге ұмтылатын жағымды оқу ортасын құруға көмектеседі.

Аннотация: Статья «Использование формативного оценивания как способ повышения

интереса учащихся 5-7 классов» исследует роль и значение поощрения в контексте полиязычного образования. Поощрение, как форма формативного оценивания, помогает учителям не только оценивать текущий уровень знаний, но и создавать позитивную учебную атмосферу, в которой ученики активно учатся и стремятся к достижению успеха.

Abstract: The article, “Using Formative Assessment as a Way to Enhance Student Engagement in Grades 5–7,” explores the role and significance of encouragement in the context of multilingual education. Reward, as a form of formative assessment, helps teachers not only assess current learning, but also create a positive learning environment in which students are actively learning and striving to achieve success.

Тілдер мен мәдениеттердің алуан түрлілігі бірегей педагогикалық шешімдерді қажет ететін қазіргі әлемде мемлекеттік тілдің басымдығымен көптілді білім беру өзекті тақырыпқа айналуға. Қай кезде болмасын, мемлекеттік тілге баса назар аудара отырып, көптілді білім беруді дамыту бағытында жұмыс істейтін оқу орындарының іске асыру тәжірибесі мен қиындықтары өзекті мәселе болып қалмақ.

Қазақ тіліне баса назар аудара отырып, көптілді білім беруді енгізудің тиімді жақтары да, қиындықтары да кездеседі, соның ішінде:

Іске асыру тәжірибесі -тілдік және мәдени сәйкестікті нығайту: Көптілді білім беру оқушыларға, әсіресе көптілді қоғамдарда өздерінің мәдени және тілдік бірегейлігін сақтауға және дамытуға мүмкіндік береді.

Танымдық дағдыларды дамыту: Бірнеше тілді үйрену логикалық ойлау, талдау және салыстыру сияқты танымдық дағдыларды дамытуға көмектеседі, сонымен қатар сөздік қорын байытады.

Мәдени алмасу және түсіну: Көптілді білім беру әртүрлі мәдениеттерді тереңірек түсінуге және мәдениетаралық алмасуға ықпал етеді.

Мүмкін болатын қиындықтарға тоқталатын болсақ:

Ресурстардың жетіспеушілігі: Көптілді білім беруді ұйымдастыру қосымша қаржылық және адам ресурстарын қажет етуі мүмкін, бұл оқу орындары үшін проблемаға айналуы мүмкін.

Мұғалімдердің дайындық деңгейі: Көптілді білім беруді табысты жүзеге асыру үшін мұғалімдер бірнеше тілде дайын және сауатты болуы керек. Мұндай мұғалімдерді дайындау күрделі болуы мүмкін.

Бағалау мен стандарттаудағы қиындықтар: Оқыту нәтижелерін бағалау және көптілді білім беру стандарттарын әзірлеу қиындықтары.

Әлеуметтік-мәдени кедергілер: Кейбір қоғамдарда әлеуметтік-мәдени бейімділіктер немесе түсінбеушілік салдарынан көптілді білім беруді енгізуге қарсылық болуы мүмкін.

Тілдік орта: Оқушылар үйреніп жатқан тілдерді жаттықтыра алатын тілдік ортаны құру маңызды.

Көптілді білім беруді енгізу жоғарыда аталған міндеттерді шешуде теңгерімді көзқарас пен көп қырлы шешімдерді талап етеді. Білім беру мекемелері тиісті ресурстармен қамтамасыз етілсе, мұғалімдердің біліктілігін арттырса, қоғам мен ата-аналарды осы үдеріске белсенді түрде тартса, көптілді білім беруді табысты дамыта алады [1, 7].

Бүгінгі жаһандық білім беру ортасы көптілділік пен көпмәдениеттілік сын-көзқарастарына жауап ретінде өзгерістерге ұшырауда. Қазіргі білім беру әлемінде оқушылардың оқу процесіне белсенді араласуына ықпал ететін әдіс-тәсілдерді дамытуға көңіл бөлінуде. Осы әдістердің бірі білімді бағалауға ғана емес, оны қалыптастыруға және жетілдіруге белсенді ықпал етуге арналған формативті бағалау

[2, 13]. Бұл мақалада 5-7 сынып оқушыларының оқу материалына деген қызығушылығын арттыру үшін формативті бағалауды қалай қолдануға болатынын қарастырамыз.

Қалыптастырушы бағалаудың оқушылардың қызығушылығын арттыру жолдарын қарастырмас бұрын, қалыптастырушы бағалаудың не екенін анықтап алайық. Бағалаудың бұл түрі оқу процесінде үздіксіз бағалауға және кері байланысқа бағытталған. Бағалаушылар (мұғалімдер) мен оқушылар нені үйренгенін және нені үйрену керектігін түсіну үшін бірлесіп жұмыс істейді. Негізгі идея- қалыптастырушы бағалау оқушыларға оқу үдерісінің белсенді қатысушысы болуға көмектеседі. Қалыптастырушы бағалаудың негізгі элементтерінің бірі – оқушыларды өз жұмыстарын бағалауға қосу. Олар өздеріне мақсат қоя алады, олардың жетістіктерін қадағалап, күшті және әлсіз жақтарын анықтай алады. Бұл олардың білім беру қажеттіліктерін жақсырақ түсінуге және жұмыс істеуге көмектеседі. Өзін-өзі бағалау және өзін-өзі реттеу оқушылардың оқу процесіне белсенді қатысуына ықпал етеді, бұл оқуды қызықты ете алады. Қалыптастырушы бағалау сонымен қатар оқушыларға жүйелі түрде кері байланыс орнатуды қамтиды. Мұғалімдер қателерді анықтап, оларды түзету бойынша ұсыныстар бере алады. Бұл оқушыларға өз қателерін түсінуге және олардан сабақ алуға, қателерді болдырмауға көмектеседі. Олардың жетістіктерін көргенде, бұл оқуға деген мотивация мен қызығушылықтың көзіне айналуы мүмкін [3, 88]. Қалыптастырушы бағалаудың оқушының қызығушылығын арттырудың тағы бір жолы – оқытуды жекелендіру. Мұғалімдер оқу материалын және оқыту әдістерін әр оқушының қажеттіліктеріне қарай бейімдей алады.

Қалыптастырушы бағалау (немесе қалыптастырушы бағалау) – білім беру процесін түзету және жетілдіру мақсатында оқушылардың оқу процесіндегі білімі мен дағдылары туралы ақпарат жинау процесі. Ол оқудың соңғы нәтижелерін бағалау үшін қолданылатын жиынтық бағалаудан ерекшеленеді. Қалыптастырушы бағалау – оқушы білімін бағалауға ғана емес, оқу процесін жақсартуға бағытталған бағалау әдісі. Ол оқу орындарында белсенді түрде қолданылады және оқушылар үшін оқуды қызықтырақ және ынталандыру мүмкіндігіне ие [4, 56].

Мұғалім келесі дифференциацияға сәйкес оқушылардың оқу жетістіктерінің прогресін балл түрінде журналға тіркейді:

- **1 балл** – оқу тапсырмаларын 0% ден, 10% дейін орындады, қателіктер жіберілді, сабақта пассивті, мұғаліммен кері байланыс нәтижелері бойынша қорытынды жасамайды, тапсырмаларды орындау кезінде дербестік танытпайды, өткен материалды білмейді;
- **2 балл** – оқу тапсырмаларын 20% - ға дейін орындады, қателіктер жіберілді, сабақта пассивті, мұғаліммен кері байланыс нәтижелері бойынша әрдайым тиісті қорытынды жасай бермейді, тапсырмаларды орындау кезінде дербестік танытпайды;
- **3 балл** – оқу тапсырмаларының 30% - на дейін орындады, қателіктер жіберілді, қателіктерін түзетуге тырысады, сабақта кейде белсенділік танытады, оқу тапсырмаларын орындау кезінде мұғалімнің/ата-ананың/құрдастарының қолдауына мұқтаж;
- **4 балл** - оқу тапсырмаларының 40% - на дейін орындады, қателіктер жіберді, қателерді түзету кезінде көмекке мұқтаж, әрдайым белсенді бола бермейді, кейде тапсырмаларды орындау кезінде дербестік танытады;

- **5 балл** - 50%-ға дейін оқу тапсырмаларын орындады, 5-ке дейін қателіктер жіберді, мұғалімнің көмегіне мұқтаж, сабақта әрдайым белсенді бола бермейді, кейде мүмкін болатын тапсырмаларды орындау кезінде дербестік танытады;
- **6 балл** - оқу тапсырмаларының 60%-на дейін орындады, 4-ке дейін қате жіберді, мұғалімнің көмегіне мұқтаж, сабақта ынталы, орташа күрделі тапсырмаларды өз бетінше орындай алады;
- **7 балл** - оқу тапсырмаларының 70% - ға дейін орындады, 3-ке дейін қате жіберді, қателіктерді уақтылы жойды, сабақта белсенді, тапсырмаларды орындау кезінде дербестік танытады;
- **8 балл** - оқу тапсырмаларының 80% - на дейін орындады, 1-2 елеусіз қателіктер жіберді, мұғалімнің пікірлері негізінде өз қателіктерін түзетеді, белсенді, тәуелсіз;
- **9 балл** - оқу тапсырмаларының 90% - на дейін орындады, тапсырмаларды орындау кезінде шамалы дәлсіздіктерге жол берді, қатемен жұмыс істейді, белсенді, дербес;
- **10 балл** - оқу тапсырмаларының 100% орындады, қателіктер жібермеді, белсенді, тәуелсіз, түсіндіре алады, жауаптарын негіздейді.

Осы критерийлер арқылы, оқушы өзін-өзіне объективті баға қоя алады.

Сонымен «Формативтік баға» немесе «қалыптастырушы бағалау» - сабақ сайын, күнделікті оқу кезінде қолданады. Оқушының деңгейін әділ бағалап, сабақты еркін меңгеруге септігін тигізеді. Бағалау жүйесі талап ететін мақсатты белгілеудің мәрелік, бастапқы нүктесін анықтай отырып, әрі қарай былайша жылжу қажет болады:

- Мақсатты бағалауға мүмкіндік беретін оқу нәтижесіне алмастыру;
- Нәтижеге қол жеткізу деңгейін анықтау;
- Бағалаудың мазмұнын және жобасын дайындау;
- Оқуға сәйкес әдістерді таңдау әрі оны жүзеге асыру;
- Бағалау және мақсатқа қаншалықты жеткенін анықтау [5, 30].

Әрбір оқушының оқу барысында жеткен жетістігін өзге оқушылармен салыстырмай, тек, баланың қабылдау деңгейі мен оның жұмыс істеу қабілетіне байланысты сыни көзқарас нәтижесі арқылы бағаланатын бұл жүйе әрбір мектепке керек.

Формативтік бағалау не екеніне тоқталып кеттік, енді сабақ барысында қандай тапсырмалар арқылы бағалау жайында сөз қозғайық. Сонымен қатар, оқушылардың қызығушылығын арттыру жолы ретінде формативтік бағалауды қалай тиімді қолдану жайында.

Жалпы, шет тілдік ортаны құру екінші тілдік дағдыларды табысты дамытудың маңызды педагогикалық шарты болып табылады. *Мұндай ортаны құру кезінде ескеру қажет бірнеше негізгі аспектілер:*

Иммерсивті орта- бұл ағылшын тілі қарым-қатынас құралы ретінде пайдаланылатын ағылшын тілінде сөйлейтін ортаға ену. Мектептерде бұл ағылшын тіліндегі сабақтарды, сондай-ақ ағылшын тіліндегі іс-шараларды және сыныптан тыс жұмыстарды қамтуы мүмкін.. Ағылшын тіліне басымдылық берілу арқылы екінші тілдің қызметін кеңейтудің педагогикалық шарты ретінде шет тілді ортаны құру. Яғни күнделікті сабақта ағылшынша сөйлеуге ынталандыру, мүмкін тіпті ағылшынша сөйлеуге “мәжбүрлеу” деп айтсақ та болатын іспетті. Мәселен, оқушы сабақ бойы ағылшынша сөйлегені үшін стикер алып, ол стикерді “+1 балл қалыптастырушы бағаға қосу”, “өлеңді жаттауды санамау” сияқты, т.б сол сияқты ынталандыру стикерлеріне ауыстыру мүмкіндіктерін сабақ үрдісіне қосу. Бұлайша біз жасанды ағылшын тілі бар

ортаны жасаймыз. Әрі оқушы үйде сабақта қолдана алатын ағылшынша тіркестерді, нұсқаулықтарды жаттап, біліп жүруіне және бәлкім сабақтан тыс та қолдануына ықпал етеді.

Түпнұсқалық материалдарды пайдалану: Оқушыларға фильмдер, музыка, кітаптар және жаңалықтар мақалалары сияқты ағылшын тіліндегі түпнұсқа мәтіндер мен материалдарға қолжетімділікті қамтамасыз ету маңызды. Бұл оларға нақты тілдік контекстке енуге көмектеседі.

Мәдени байыту: Мұғалім ағылшын тілінде сөйлейтін елдердің мәдени контекстіне, соның ішінде мерекелерге, дәстүрлерге, тарих пен әдет-ғұрыптарға ерекше мән беруі керек. Бұл оқушыларға тілді кеңірек мәдени контексте түсінуге көмектеседі. Сыныптан тыс іс-шараларды өткізу барысында ағылшын тілді елдердің мерекелерін, сабақ барысына кейбір жақсы әдет-ғұрыптарын қосып өткізу жақсы ықпалын тигізеді.

Ақпараттық технологияларды пайдалану: Интернет-ресурстар, мобильді қосымшалар және виртуалды сыныптар сияқты заманауи технологиялар интерактивті ортада шет тілін оқытуға көптеген мүмкіндіктер береді. Мәселен, ағылшын тілінде фильм жанрларын өту сабағында, аталған 5-7 сыныптар ҚТЖ-да «Reading for pleasure» тарауы бар. Сол тарауда әртүрлі қазақ, шет ел қысқа әңгімелері берілген. Жанрлар жайлы түсінік алып, үй тапсырмасы ретінде топтық жұмысты фильмнің қысқа сценарийін жазу немесе 2-3 минуттық фильм түсіру сияқты тапсырмалар беру ұсынылады.

“BLOB’s Tree” әдісі

Бұл тапсырманы орындау сыни тұрғыдан ойлау, жоғары деңгейде бағалау, түсіндіру және метатану дағдыларын дамытуды қамтиды. Балалардың алдында сабақтың басында грамматикалық немесе лексикалық материал бойынша білімдерін бағалау және «BLOB’s Tree» өздерін анықтау, оқушының нәліктен олай ойлайтынын түсіндіру және өзін белгілі бір бұтаққа, биіктікке қою міндеті қойылады. Түсіндіру кезінде әрбір бала грамматикалық немесе лексикалық материал бойынша өзінің білімін анықтап, грамматикалық немесе лексикалық материалды оқу барысында өзін-өзі тану жолдарын белгілей алады. Оқушылар нені қайталау керектігі туралы ортақ шешімге келе алады [6, 10].

Дескрипторлар бойынша бағалауға арналған үлгінің мысалы. Бір-бірін, өз-өзін бағалауда мұғалімнің көмекші құралы:

Name, surname	Knowledge of the text by heart	Understanding of the text	Technique of speech	Suffered errors	Actor mastery	Rhythmic exactness

<u>Критерийлер</u> Reading (max 3)	<u>Дескриптор</u>		
<u>1</u>	Сөйлемді мағыналық бөліктерге бөлу		
<u>1</u>	Сөздердің айтылуы		
<u>1</u>	Оқу жылдамдығы		
<u>Mistakes</u>			
<u>Total</u>			

Бағалаудың практикалық маңызы мынада:

- Оқу процесінің әр кезеңінде әрбір оқушының дайындық деңгейін анықтау.

- Оқу үлгерімін қадағалаңыз және оқушының жеке даму траекториясын реттеу.
- Оқушыларды оқу бағдарламасын меңгерудегі бар олқылықтарды жоюға ынталандыру.

- Оқыту бағдарламасының тиімділігін бақылау.
- Мұғалім, оқушы және ата-ана арасында кері байланыс орнату.

Тәжірибе көрсеткендей, балалар жаңа ақпаратты оңай қабылдайды және оларға берілген оқу тапсырмаларын шешуге тырысады. Жаңашылдық элементтері әрбір оқушының жеке тұлғасының еркін дамуына жағдай жасайды. Оқушылар тек білім алып қана қоймайды, оқу ақпаратын түсіну қабілетін дамытады, сонымен қатар оқу процесіне қатысып, оны сыни тұрғыдан бағалайды. Ағылшын тілі сабақтарында бұл бағалау әдістерін сабақтың кез келген кезеңінде қолдануға болады: яғни. кезеңдерінде: сабаққа кіріспе, жаңа ақпаратты енгізу, рефлексия кездерінде [7, 7].

Келесі оқу мақсаттары 5-7 сыныптарға арналған бағдарламаның оқытудың мазмұндық жағы алынған. Әрбіреуінде бағалау, бір біріне кері байланыс жасай алу мақсаттары көрсетілген. Аталған тапсырмалар, тексеру қағаздар жиынтығы арқылы осы мақсаттарға жетуге болатынына сенімдімін.

5.1.4.1 evaluate and respond constructively to feedback from others; 5.1.5.1 use feedback to set personal learning objectives; 5.1.7.1 develop and sustain a consistent argument when speaking or writing; 5.1.8.1 develop intercultural awareness through reading and discussion; 5.1.9.1 use imagination to express thoughts, ideas, experiences and feelings [8, 31].

6.1.4.1 evaluate and respond constructively to feedback from others; 6.1.7.1 develop and sustain a consistent argument when speaking or writing [8, 40].

7.1.2.1 use speaking and listening skills to provide sensitive feedback to peers; 7.1.3.1 respect differing points of view; 7.1.4.1 evaluate and respond constructively to feedback from others; 7.1.6.1 organize and present information clearly to others; 7.1.7.1 develop and sustain a consistent argument when speaking or writing; 7.1.8.1 develop intercultural awareness through reading and discussion [8, 47].

Бұл мақалада біз формативті бағалауды оқушылардың оқу процесіне қызығушылығын арттырудың тиімді құралы ретінде пайдаланудың маңыздылығын қарастырдық. Мұғалім мен оқушылардың арасындағы кері байланыс пен белсенді өзара әрекеттестікке бағытталған формативті бағалау мотивация мен оқу барысындағы табысқа назар аударылатын оқу ортасын құрудың негізгі элементі болып табылады.

Біз оқушыларға бағалау процесіне белсенді қатысуға мүмкіндік беретін тәжірибелік тапсырмалар, рефлексия, портфолио және өзін-өзі бағалау сияқты әртүрлі қалыптастырушы бағалау әдістерін талқыладық. Қалыптастырушы бағалаудың негізгі ерекшелігі оның нәтижеге ғана емес, оқу процесіне бағытталғандығы болып табылады.

Қалыптастырушы бағалауды жүйелі түрде қолдану оқу материалын тереңірек түсінуге ықпал етеді және оқушыларды шешім табуға және шығармашылық ойлауға ынталандырады. Ол сондай-ақ мұғалімдерге оқу тәжірибесін әр оқушының жеке қажеттіліктеріне сәйкес бейімдеуге және интерактивті және шабыттандыратын сабақтарды жасауға көмектеседі.

Қалыптастырушы бағалау мұғалімнің назарын және құзыреттілігін талап ететін үздіксіз процесс екенін атап өткен жөн. Дегенмен, оны пайдалану оқу іс-әрекетін айтарлықтай байытып, оқушылардың қызығушылығы мен ынтасын арттыруға зор үлес қосады. Қалыптастырушы бағалауды оқушының қажеттіліктері мен жетістіктерін анықтау құралы ретінде пайдалану арқылы біз келесі ұрпақ оқушылары үшін шабыттандыратын және әсерлі оқу орталарын жасауға көмектесеміз.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. "Formative Assessment & Standards-Based Grading" by Robert J. Marzano. – 7 б.
2. "Assessment for Learning: Putting it into Practice" by Paul Black and Dylan Wiliam – 10-20 б.
3. "Visible Learning for Teachers: Maximizing Impact on Learning" by John Hattie– 88 б.
4. "Embedded Formative Assessment" by Dylan Wiliam. – 56 б.
5. "Assessment as Learning: Using Classroom Assessment to Maximize Student Learning" by Lorna M. Earl– 30 б.
6. "Assessment in Education: Principles, Policy & Practice». – 10 б.
7. "Classroom Assessment Techniques: A Handbook for College Teachers" by Thomas A. Angelo and K. Patricia Cross – 7-10 б.
8. Subject Program. Republic of Kazakhstan government decree dated № 1080 dated 23 August, 2012. – 31-47 б.

ОҚУ ҮДЕРІСІНДЕ LEARNING APPS ПЛАТФОРМАСЫНЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Тілеген А.Қ., Абилова Ж.Т.

қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімдері,

А.Байтұрсынұлы атын. инновациялық үлгідегі ЖОББМ, Павлодар қ.

Аңдатпа: Мақала білім беру саласында әлемдік тәжірибені мектеп жүйесінде қолдану, оқытуда learningApps бағдарламасын қолдану арқылы оқушылардың оқуға деген белсенділігін, құштарлығын арттыру туралы. Бұл мақала мектеп мұғалімдеріне тәжірибе алмасу мақсатында қолдануға ұсынылады.

Аннотация: Статья о применении мирового опыта в сфере образования в школьной системе, о повышении активности, страсти учащихся к обучению с применением программы learningApps в обучении. Эта статья предлагается для практического применения учителям школ.

Abstract: Applying world experience in education to the school system. Increase students' activity, passion for learningApps the use of the learningapps program in learning. This article is offered for practical application to school teachers.

Қазіргі уақытта оқыту процесін ұйымдастыру кезінде педагогтен оқытуда пайдаланылатын әдістерді қайта қарау талап етіледі. Мұғалім жұмысында оқытудың диалогтық әдістері, ақиқатты бірлесіп іздестіру, шығармашылық қызмет негізгі болып табылады [1]. Жоғарыда аталған басымдықтардың барлығы оқу процесінде оқушылардың белсенділігіне бағытталған оқытудың интерактивті әдістерін пайдалану кезінде іске асырылады. Білім алушылар мұғаліммен, бір-бірімен диалог жүргізуі маңызды. Оқушылар оқу мазмұны бойынша өзара іс-қимыл жасайды, оны түсінеді, мәселелерді бөліп көрсетеді, оларды шешу жолдарын ұсынады, оларды пайдаланудың тиімділігі мен маңыздылығын бағалайды.

Мұғалімнің атқаратын рөлі дәстүрлі оқыту әдістерімен салыстырғанда өзгереді, енді оқушылар сабақта белсенді, мұғалім оқушылардың танымдық қызметін қажетті арнаға – қойылған мақсаттарға қол жеткізуге бағыттаушы ғана. Осы жолда ең қызықты ресурстардың бірі – LearningApps интерактивті тапсырмаларының құрастырушысы болып табылады. LearningApps.org мультимедиялық интерактивті оқу материалдарын жасау үшін өте қарапайым және ыңғайлы қосымша болып табылады. Бұл интерактивті үлгілердің көмегімен оқыту мен білім беру процесін қолдауға арналған қосымша.

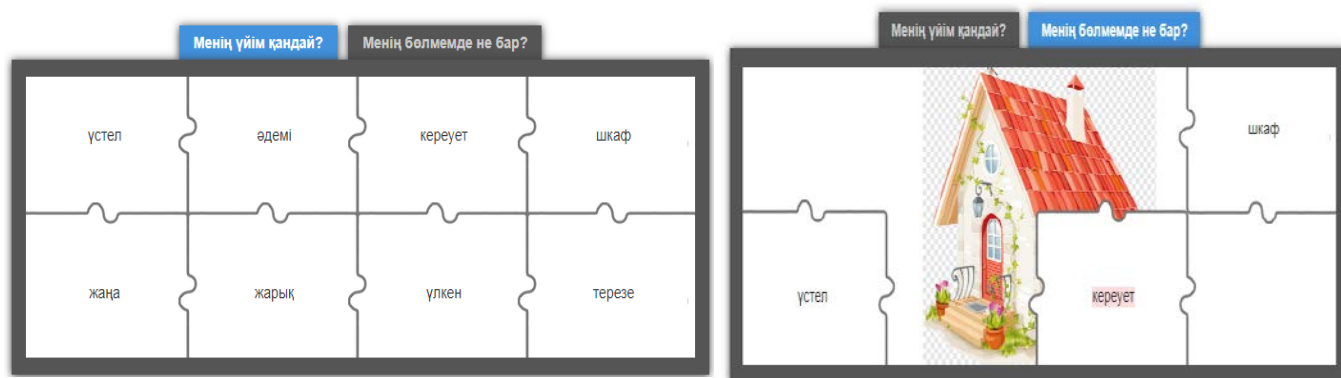
Learning Apps әртүрлі пәндер бойынша интерактивті тапсырмалар әзірлеуге және сабақтарда және сыныптан тыс жұмыстарды тиімді ұйымдастыруға арналған қосымша. Ресурс арқылы оқушылар өз білімдерін ойын формасында тексеріп, бекіте алады, ал бұл балалардың пәнге деген қызығушылықтарын арттырады және олар дұрыс жауап беруге, мұқият болуға тырысады. Сайтта түрлі мектеп пәндері бойынша интерактивті тапсырмалар берілген, сондай-ақ дайын материалдарды пайдалануға болады. Тапсырмалар қызықты және қол жетімді.

Оқыту процесінде Learning Apps ресурсын қолдану:

1. Оқу уәждемесін арттыру.
2. Жаңасын есте сақтау процесін жақсарту.
3. Табысты жағдай жасау.
4. Білім сапасын арттыру.
5. Оқушылардың зияткерлік шығармашылық дамуы.
6. Оқу материалдары көздерінің тапшылығын толықтыру.
7. Ақпараттық-іздістіру қызметінің дағдылары мен дағдыларын дамыту.
8. Білімі мен іскерлігін неғұрлым қысқа мерзімде объективті бағалау.

Тәжірибе жүзіне келетін болсақ, 1-2 сынып оқушылары қазақ тілін оқыту кезінде оқушылар алғашқы апталарда «Менің үйім», «Менің бөлмем», «Менің күн тәртібім», «Менің ас мәзірім» деген тақырыптарды меңгереді. Сабақ кезінде оқушыларды 2 топқа бөліп жұмыс істетуге болады. Бір топ Learningapps арқылы сыныпта мұғаліммен жасалған тапсырмалар бойынша жұмыс істесе, екінші топтағылар – жеке кабинетте орналасады, мұғалім тек оқушыларға QR кодтары бар үш парақ береді. Нәтижесінде екі топ та 100% нәтиже көрсетуі әбден мүмкін. Бұл Learningapps платформасында жасалған тапсырмаларды пайдаланудың жоғары тиімділігін көрсетеді

1. Осы тапсырмада оқушылар пазл арқылы «Менің үйім қандай?» және «менің бөлмем» тақырыптарына байланысты сөздерді тауып, пазлдың бөлшектерін ашу жұмыстарын да жүргізуге болады.

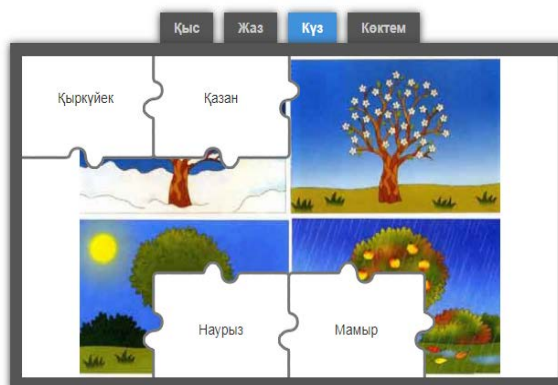
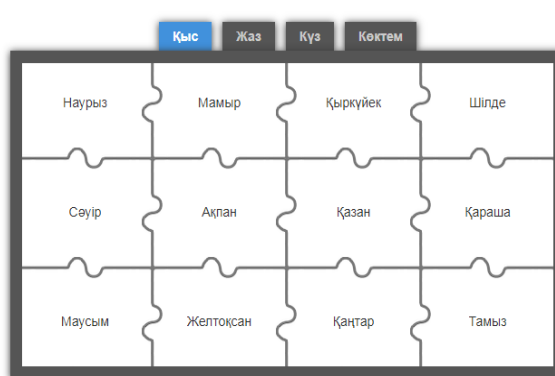
2. Келесі тапсырмада оқушылар отбасы мүшелерінің атауларын әрбір суреттің астына жазуы қажет. Барлық атауларды тапқан соң ғана, бұл тапсырма орындалады.

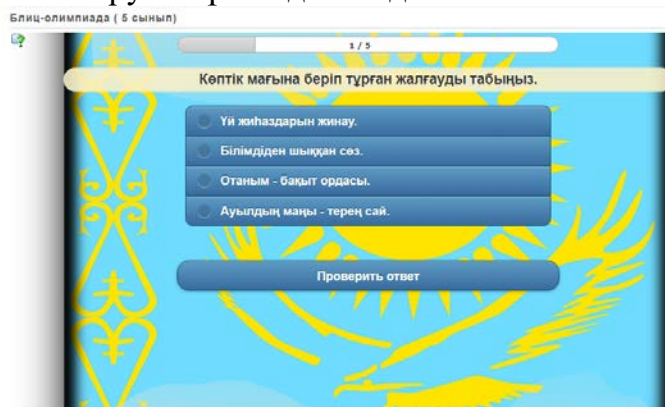
3. Бұл тапсырмада етістіктерді дұрыс тауып, суретпен байланыстыру қажет.

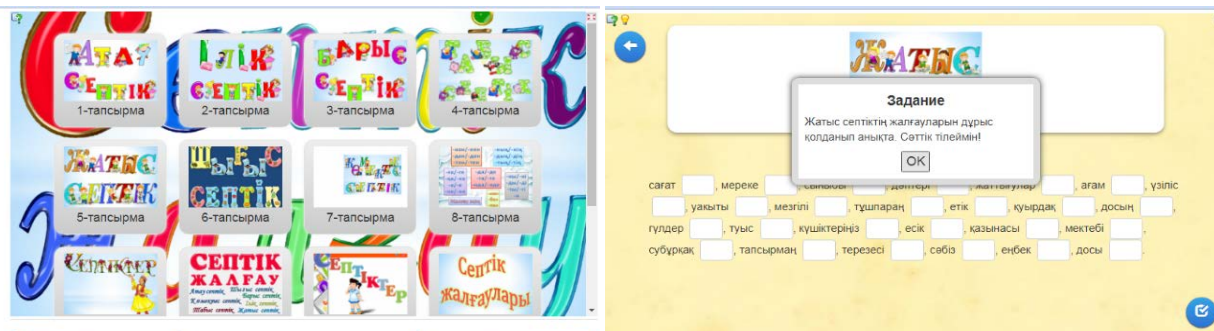
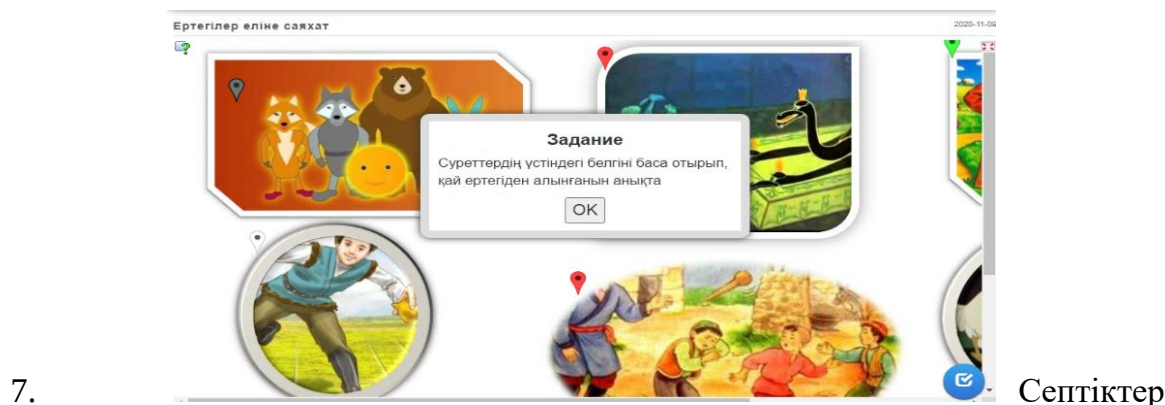
4. Сабақта LearningApps бағдарламасы арқылы жыл мезгілдерін де нәтижелеуге болады. Аталмыш бағдарламада жыл мезгілдері берілген. Төменде әрбір мезгіл айлары шашыраңқы түрде көрсетілген. Оқушы әрбір жыл мезгілдеріне сай келетін айларды жинауы тиіс.

5. LearningApps платформасы арқылы әртүрлі тақырыпқа блиц-турнир жүргізуге де болады. Оқушы сұраққа жауап беріп, дұрыс жауабын тексеруге мүмкіндік алады.

6. Бұл бағдарлама арқылы ертегілер еліне саяхаттауға да болады.

Неге LearningApps пайдалануымыз керек? Біріншіден, оқу үрдісіне, пәнге деген қызығушылықты арттыру үшін. Екіншіден, материалды берудің әртүрлі форматтары мен бақылау нысандары болуы үшін. Оқуға деген қызығушылық пен ынтаны ояту мақсатымен. Мысалы, адам қысқа интерактивті мәтінді оқып, бейне сабақты қарап, оны тестілеумен бекітті. Форматтар үнемі өзгеріп отырады, оқуға ынтасы артады және курстан өту жылдамдығы артады. Практикалық дағдыларды пысықтау мүмкіндігі: түрлі тренажерлер, симуляторлар және онлайн-тестілеу алынған теориялық білімді тәжірибеде қолдануға мүмкіндік береді. Мысалы, сату жөніндегі менеджерлерге арналған диалогтық тренажер клиентпен нақты диалогқа түсіреді.

Оқу материалын бейімдеу: курсты оқушылардың жасына, бастапқы дайындығына, білімін аралық тексеру нәтижелеріне байланысты әртүрлі қажеттіліктерге бейімдеуге болады.

Learning Apps – цифрлық технологиялар мен мультимедиялық құралдардың көмегімен оқыту. Ол қашықтықтан және күндізгі оқытуды қызықты етуге, теориялық материалды жақсы меңгеруге және практикалық білімді бекітуге көмектеседі. Жалпы платформа орта білім беретін оқу орындарында және онлайн-мектеп студенттері үшін де, компания қызметкерлері үшін де кез келген оқыту бағдарламасын жасауға мүмкіндік береді.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Мұханбетжанова Ә. Педагогиканы оқыту әдістемесі. Оқулық. – Алматы: ЖШС РПИК «Дәуір», 2011 ж. – 368 бет.
2. Тулекенова Д.Т., Кульгильдинова Т.А. Бастауыш мектепте болашақ шетел тілі мұғалімінің ағылшын тілі сабағында интерактивті LEARNINGAPPS.ORG мультимедиялық бағдарламасын қолдану біліктілігін қалыптастыру //file:///C:/Users/%D0%9D%D0%90%D0%9E%20%D0%B8%D0%BC.%D0%90% B8-3122-1-10-20230623.pdf

3. Нехорошева Н.В. Применение Сервера LearningApps.org. на уроках английского языка. Методическая разработка, - 2014. – Режим доступа: URL: <https://nsportal.ru/shkola/inostrannye-yazyki/angliiskiy-yazyk/library/2014/05/23/primenenieservera-learningappsorg-na> [Дата обращения 30.11.2022].

ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ РАБОТЫ С РЕСУРСАМИ НА ИНТЕГРИРОВАННЫХ УРОКАХ ГЕОГРАФИИ И КАЗАХСКОГО ЯЗЫКА

Увалиев А.А.

учитель истории и географии,
КГУ «№ 39 средняя общеобразовательная школа инновационного типа
с гимназическими классами города Павлодара»

Андатпа: Бұл мақалада интеграцияланған география және қазақ тілі сабақтарында қолданылатын ресурстар ұсынылған. География бойынша арнайы курс аясында бірқатар сабақтар өткізілді. Интеграцияланған география және қазақ тілі сабақтарын өткізу үшін қолданылатын тиімді ресурстар айқындалды.

Аннотация: В данной статье предложены ресурсы, используемые на интегрированных уроках географии и казахского языка. В рамках спецкурса по географии, проведена серия уроков. Определены наиболее применимые ресурсы для проведения интегрированных уроков географии и казахского языка.

Abstract: This article proposes resources used in integrated lessons of Geography and the Kazakh language. A series of lessons was held as a part of a special course in Geography. The most applicable resources for conducting integrated lessons in Geography and the Kazakh language have been identified.

Одним из ключевых направлений развития образования является внедрение полиязычия.

В своём Послании к народу в 2009 году «Новый Казахстан в новом мире» Президент Республики Казахстан Н.А. Назарбаев отметил, что в целях обеспечения конкурентоспособности страны и ее граждан предложена поэтапная реализация культурного проекта «Триединство языков». Однако реализация задач, озвученных Президентом, невозможна без качественного образования. В условиях глобализации, языковая политика тесно связана с экономическими, политическими, культурными событиями. Обучение иностранным языкам является одним из элементов профессиональной подготовки специалистов. Полиязычное образование создает условия для повышения конкурентоспособности казахстанских выпускников на международном уровне [1].

Изучение казахского языка способствует успешной гражданской интеграции, распространению государственного языка среди учащихся, способствует консолидации общества.

С 2016-2017 учебного года, в КГУ «Средней общеобразовательной школе инновационного типа с гимназическими классами № 39 города Павлодара» до 2019-2020 учебный год проводились интегрированные уроки географии и казахского языка. С целью организации интегрированных уроков были разработаны авторские программы, особенностью которой, было совместное, командное преподавание. Особое внимание необходимо уделить командному преподаванию. Обязательное

взаимное посещение уроков, особенно учителей языковых предметов, позволит расширить представления о способах и приемах изучения языка. Учителям, участвующим в полиязычном обучении учащихся, необходимо составить циклограмму работы: координация работы, выявление проблем, пути решения. Важно обратить внимание учителей на тех учащихся, которые медленно усваивают учебный материал, понятия и термины [2].

При организации работы с учащимся нужно учитывать языковую подготовку.

В ходе организации уроков такого формата, учителя возникли следующие трудности.

1. Отсутствие опыта. Учителя неязыковых предметов, чаще всего проводят командные уроки с учителями английского языка.

2. Ограниченность ресурсов, для проведения интегрированных уроков географии и казахского языка мало интернет – ресурсов, научной литературы. Особенно это заметно, если сравнивать количество ресурсов на английском и казахском языке.

3. Высокая тревожность учащихся на уроках казахского языка. Не смотря на языковую политику, популяризации государственного языка, казахский язык не получил широкого распространения среди учащихся русских школ. В то же время необходимо отметить парадоксальную ситуацию, когда широкое применение и распространение получил английский язык, который для подавляющего большинства ребят является искусственным, так как сфера применения английского языка в Казахстане намного уже, чем государственного языка. Хотя в школах на преподавание казахского языка уделяется серьезное внимание, сравнительно (относительно других предметов) больше часов на преподавание казахского языка, проводятся различные конкурсы и мероприятия.

С чем это связано?

1. Огромный наработанный опыт по изучению английского языка в мире. Интернет ресурсы предлагают широкий выбор приемов, методов, электронных пособий, аудио- и видео ресурсов.

2. Многие выпускники планируют обучение в зарубежных вузах, поэтому изучению английского языка уделяют серьезное внимание.

3. Английский язык является искусственным языком в Казахстане. Поэтому при изучении английского языка у учащихся, как правило, низкая тревожность, ребята не боятся ошибиться. Напротив, высокая тревожность учащихся, страх допустить ошибку, затрудняет процесс изучения языка.

В ходе проведения уроков, постепенно стало формироваться представление о преодолении некоторых проблем.

Для накопления опыта, по проведению интегрированных уроков географии и казахского языка, мною посещались открытые уроки по казахскому языку, английскому языку, другие интегрированные уроки с языковыми предметами. Особое внимание уделял организации применения различных способов, форм и методов преподавания, использованию ресурсов, оценивания.

Отдельное внимание уделил изучению CLIL – технологий, которые позволяют преподавать на втором языке обучения учащихся.

Для синхронизации учебного процесса, организации интегрированных уроков, с учителем казахского языка был разработан специальный курс по географии, где были предусмотрено проведение командных уроков [3].

Для координации преподавательской деятельности учителя в начале учебного года ориентируются на календарно-тематическое планирование по предмету «География».

Отдельное внимание заслуживает роль администрации школы, которое оказывало необходимую помощь в проведении таких уроков.

При составлении программы спецкурса, нужно учитывать количество ресурсов, необходимые в будущем для проведения учебных занятий. Следует отметить, что при выборе тем учебных занятий нужно ориентироваться на доступность различных ресурсов: литература, аудио и видеоматериал, географические карты, иллюстрации. Поэтому, лучше всего подбирать темы с очень интересным учебным материалом.

Поэтому лучше всего, проводить интегрированные уроки географии и казахского языка, в рамках специальных курсов, где учителя могут использовать различные ресурсы, задавать темп обучения, более гибко реагировать на учебные требования учащихся.

Преимуществом таких спецкурсов является также отсутствие оценок на уроке. Отсутствие оценок снижает тревожность учащихся, позволяет ребятам более уверенно отвечать на уроке, не бояться совершать ошибки.

При этом, необходимо отметить, что наравне с государственным языком, применяется русский язык. Учащиеся должны получать предметные знания.

Без применения русского языка, учащиеся не смогут усвоить в полной мере специальный курс.

Хотелось бы обратить внимание на способы, приемы применения ресурсов.

Учителя в повседневной работе используют множество различных ресурсов своих уроков. Речь, прежде всего, идет об информационных, материально-технических, технологических ресурсах.

Традиционно, большую роль, занимает бумажный, раздаточный материал. Данные ресурсы по-прежнему актуальны, их используют на различных этапах урока.

Проверка домашнего задания с применением элементов государственного языка: работа с терминами, вставить пропущенные слова в текст, задание на сопоставлении

Изучение нового материала. Обязательная запись в словарь новых терминов и понятий на государственном языке, основных клише и распространенных словосочетаний. Учащиеся изучают с помощью учителя учебный материал. Учащимся предлагаются заполнить схемы, простые таблицы с помощью слов и понятий на государственном языке.

При рефлексии учащиеся обязательно указывают, какие слова новые узнали и усвоили. Что вызвало затруднение. Предлагают способы для устранения ошибочных суждений. Зачастую используются листы оценивания, «дерево успеха» и другие распечатанные листы.

Применение схем и таблиц, при изучении нового материала позволяет сделать учебный текст более доступным. Систематизация позволяет выделить главное и второстепенное в тексте, установить взаимосвязь. Записать основное содержание. Всем учащимся в классе, доступно выполнить не большой объем работы с текстом и заполнить не сложную таблицу. Как правило, использование схожих алгоритмов на уроках, приводит к запоминанию основных словосочетаний, пониманию у учащихся к содержанию работы.

Чтобы сделать более разнообразным текстовый материал, необходимо использовать цифровые технологии, которые позволяют достаточно быстро

разработать раздаточный материал. Как правило, учащиеся с интересом работают с различными головоломками. Такие головоломки позволяют создавать приложение Tarsia. Данное приложение позволяет учителю выбрать сложность головоломки, конфигурацию. В качестве слов используются названия географических объектов и определения на государственном языке. Лучше всего, такой вид работы сочетается с картами, где указаны названия географических объектов на государственном языке (шөл- Гоби, бас қала – Пекин, өз атауы – Хань).

Отдельное внимание заслуживает работа с контурной картой и атласом.

Атлас дает прекрасную возможность, наглядно продемонстрировать особенности земной поверхности, где названия объектов будут указаны на государственном языке. Изучив содержание географической карты, учащимся предлагается заполнить контурные карты, где запись географических объектов производится на государственном языке. Многократное использование контурной карты, где заполнение осуществляется на государственном языке, способствует лучшему запоминанию, ориентированию по карте.

Некоторым учащимся часто требуется помощь учителя на уроке. Не высокий темп работы, недостаточные навыки работы с контурной картой и атласом, высокий языковой барьер не позволяют такой категории учащихся выполнить некоторые задания с картой. Поэтому, для таких учащихся необходимо упростить работу. Одним из вариантов является использование готовых карточек, с набранным текстом на государственном языке, которые достаточно прикрепить к контурной карте. Благодаря этому, при необходимости можно перенести карточки на карте к другим географическим объектам, а контурная карта, после выполнения такого вида работы, будет аккуратной и верно выполненной.

Некоторые учащиеся лучше зрительно запоминают материал. Поэтому на уроках у учащихся вызывает большой интерес к приему «живая карта». Учащимся предлагается внимательно изучить, заданное каждому отдельное государство. Данные государства распределены между учениками, они выстраиваются в группы стран. Учитель заранее определяет в кабинете стороны света (север, юг, запад, восток). Ученики располагаются в группе таким образом, чтобы они соответствовали примерному географическому положению. Учитель, или другие ребята могут спросить у учащихся, которые представляют данные страны на государственном языке: ең ірі қала, ең ұзың өзен, мемлекеттің бас қаласы и т.д. Краткие задания по странам можно нанести на карточки. Ученики крепят листы по странам и выполняют их, заполняя на государственном языке.

Для учащихся 5-7 классов можно применить на уроках работу с фотографиями, иллюстрациями, карточками с краткими описаниями на государственном языке, определить какие иллюстрации и фотографии относятся к географическому объекту, природному явлению, государству. Данные ресурсы позволяют сделать урок наглядным, более гибким под требования учащихся. При необходимости можно упростить или сделать задание более сложным. Например, учащимся необходимо прочитать текст на государственном языке. Для лучшего усвоения им необходимо сопоставить текст с рисунками. На втором этапе нужно выписать ключевые понятия. Если текст сложный, учитель заранее готовит карточки с терминами и понятиями. Учащиеся сопоставляют их между собой и определяют содержание, логическое изложение текста. Ученики обязательно имеют право использовать справочную литературу, словари. На каждом этапе учителю необходимо прописывать алгоритм работы. Необходимо уделять внимание эмоциональному фону в классе, поощрять

учащихся, не акцентировать внимание на ошибках, а тактично исправлять их.

Особое внимание следует уделить использованию видеоматериала на интегрированных уроках. Видеоматериал позволяет доступно и наглядно продемонстрировать учебный материал. Как правило, видео сопровождается объяснением учителя, или комментариев уже вмонтирован в видео.

При этом необходимо отметить, что не стоит увлекаться использованием длительного видео на уроке. Большой поток информации, большой по времени видеоматериал утомляет ученика. Постепенно снижается внимание, учащимся становится трудно запомнить содержание видео, так как видео сопровождается комментарием, объяснением на государственном языке. Для лучшего запоминания видеоматериала можно использовать различные письменные задания: ответить на вопросы, указать какие географические объекты или явления описываются в видео, какие знакомые слова прозвучали, составить к видео вопросы и т.п. В зависимости от способностей учащихся составить дифференцированные задания. Следует обратить внимание, что учителю необходимо объяснить содержание видео, чтобы учащиеся запомнили содержание, так как необходимо акцентировать внимание учащихся на получение предметных знаний.

Изредка, на просторах интернет пространства встречаются одинаковые видео на государственном, русском и английском языке. Задания с такими видео очень интересны. Так как учащиеся прослушивая видео на государственном и иностранном языке, постепенно больше понимают содержание видеоматериала. Обязательно между видео должны быть паузы, сопровождаемые объяснением учителя. В то же время, не следует увлекаться использованием большого количества видеороликов на уроке.

На что следует обращать внимание учителю, при составлении поурочного плана?

Как указано выше, прежде всего необходимо определить уровень знаний учащихся по языковым дисциплинам. Как правила среди учащихся существуют различия по знанию языка, их применению. Учитель определяет необходимое количество терминов и словосочетаний, которые должен усвоить учащийся.

Конечно, организация уроков с применением полиязычия, требует системный подход. Необходима координация преподавательской деятельности администрации школы, учителей-предметников, родителей. Учитывать языковую подготовку учащихся. Учителям нужно увеличивать методический багаж знаний.

В статье перечислены лишь несколько видов работ с ресурсами, применяемыми учителями в ходе командного преподавания географии и казахского языка. Указаны возможные трудности и ошибки, которые могут возникнуть в ходе преподавания, поэтому даны некоторые рекомендации. Разработка и использование ресурсов позволит сделать интегрированный урок интересным, увлекательным. Системная работа повысит уровень владения учащимся государственного языка.

В настоящее время активно применяются цифровые ресурсы, которые позволяют проводить интегрированные уроки более эффективно. Поэтому перед учителями, которые осуществляют командное преподавание с учителями языковых предметов, открываются новые перспективы.

Список использованных источников

1. Послание Президента 2009 год. /www.akorda.kz/
2. Жетписбаева Б.А., Кубеева А.Е. К вопросу о методическом обеспечении трёхязычного образования // Вестник КарГУ, 2017.

3. Тютенова А.А., Гумарова Л.Ж., Тютенов К.С. Применение технологий CLIL в обучении естественнонаучным предметам общеобразовательных школ Казахстана: опрос учителей//Хабаршы. Педагогикалық ғылымдар сериясы. №2 (63) 2020.

ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТ САБАҚТАРЫНДАҒЫ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ДАМУДА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯНЫ ТИІМДІ ПАЙДАЛАНУ

Умурзакова Л.А.

қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімі,
Ақан Құрманов атын. №17 мектеп-гимназия, Астана қ.

Аңдатпа: Берілген мақаланың өзектілігі қазіргі уақыттағы білім алушылардың мақсаттарына жету жолын көрсету. Өз білімімен әлеуетін дамыту және қоғам өміріне белсенді қатысу үшін мәтіндерді түсіну, пайдалану, бағалау, тұжырымдау және олармен жұмыс жасай алу қабілетін тапсырмаларды орындату арқылы ашып көрсету. Зерттеу мақсаты: міндетті білім алушылардың қоғамда толыққанды қызмет етуіне қажетті біліммен дағдысы функционалдық сауаттылықты қазақ тілімен әдебиет сабақтарында өзбетімен білім алуын қалыптастырып, дамыту.

Аннотация: Актуальность данной статьи заключается в том, что для достижения целей, развития своих знаний и потенциала и активного участия в жизни общества обучающимся в настоящее время необходимо раскрыть умение понимать, использовать, оценивать, формулировать и работать с текстами посредством выполнения заданий. Цель исследования: формирование и развитие функциональной грамотности на уроках казахского языка и литературы, формирование самостоятельных знаний, навыков и знаний, необходимых для полноценного функционирования обучающихся в обществе.

Abstract: The relevance of this article lies in the fact that in order to achieve goals. Develop their knowledge and potential and actively participate in the life of society, students currently need to reveal the ability to understand, use, evaluate, formulate and work with texts by completing tasks. The purpose of the study: the formation and development of functional literacy in the lessons of the Kazakh language and literature, the formation of independent knowledge, skills and knowledge necessary for the full function in go fstudents in society.

«Оқытушы әлеуметтік әділеттіліктің, адамгершіліктің жаршысы болуы тиіс», - деген гуманист педагог, Ыбырай Алтынсариннің шәкірті Спандияр Көбеев пікіріне зер салып, ой түйсек терең мәні бар екенін аңғару қиынға соқпайды. Бүкіл адамзат баласының ғылымды игеріп, жаңалықтар ашып, әлемнің жұмбақ сырларын ашқаннан бері де талай ғасыр өтті. Бүгін де біз, ақпараттық технологияның қарыштап дамыған заманында өмір сүріп жатырмыз. Ақпараттың молдығы сондай, қабылдау мен түсінудің өзі адам баласына көп күш түсіруде. Ал осындай заманның жас өскінін қалай оқытамыз, халық даналығына бой салсақ, «жақсыға үйретеміз, жаманнан жирендіреміз». Бұлбүгінгі ұстаздар қауымының алдында тұрған үлкен міндет.

Ұстаз қауымы білім алушылардың жоғары білімді тұлғаға айналдырып тәрбиелеу керектігін өз тәжірибесінде көрсетті, осы жағы қазіргі кезде сауаттылыққа деген талаптың күшейген тұсында жеткіліксіз болып тұр. Әр азамат заманауи өндірістік құралдармен жұмыс жасауға, үнемі білімдерін жетілдіруге дайын болуы тиіс. Өсіп келе жатқан жас ұрпақтарымыздың функционалды сауаттылығына көп көңіл бөлуіміз қажет. Функционалды сауатты тұлғаны қалыптастыру – дамыған заманауи уақыттың талабы. Функционалдық сауаттылықты қалыптастырудың негізгі

күші – адамның сыртқы ортамен қарым-қатынасқа түсу, онда тез бейімделуі және жұмыс істеу қабілеті [1, 109–112]. Функционалдық сауаттылық негізі бастауыш сыныптарда қалыптасып, 11-сыныпты бітіргенге дейін жалғасады. Заманауи педагогтың терминологиялық сөздігінде функционалдық сауаттылық адам қызметінің барлық салаларында сауатты, әлеуметтік, мәдени, саяси және экономикалық қызметке қатысуына, шығармашылық ойлау және стандартты шешімдер табу қабілетіне, кәсіби жолды таңдай білуге, өмір сүрудің түрлі салаларында ақпараттық–коммуникациялық технологияларды пайдалана білуге, сондай-ақ өмір бойы оқытуға ықпал ететін факторға айналады. Қазіргі заманғы білім беру технологияларын сабақта тиімді қолданудың практикалық тәжірибесі, оқушылардың жеке және жас ерекшеліктерін ескере отырып, олардың бейімделуімен модификациялануына дайындығы кіреді. Заманауи қазақ тілі мұғалімінің кәсіби қалыптасуындағы маңызды мәселе оның технологиялық құзыреттілігін арттыруға терең теориялық дайындық керек. Жаңартылған білім мазмұны жағдайындағы мектептің ерекшелігі – оқушы – таным субъектісі, ал мұғалім оқушылардың танымдық әрекетінің ұйымдастырушысы қызметін атқарады. Оқушының алған білімін ұзақ уақытқа сақталып, белсенді құралға айналуы үшін, ақпарат баланың танымында ойлау үдерістері негізінде табиғи түрде қалыптасып, жүйеленуі міндеттерін жүзеге асырады. Дәстүрлі білім беру мазмұнында қазақ тілі мен әдебиеті оқулықтарын дайындауда, оқу бағдарламаларын құрастыру да оқытудың психологиялық негіздері толық ескіріле бермеді.

Функционалдық сауаттылықты дамытуда XIX ғасырдың ұлы педагогы К.Д. Ушинский: «Адамды өмір бойы үйретуге болмайды, оны өмір бойы оқуға үйрету керек» дейді [2,8-15]. Себебі білім – өмірде өз қажетін таба алатын білік пен дағды деген ойы ХХІ ғасырда өз жалғасын табуда. Бұл қазақ тілі сабақтары тыңдалым, айтылым, оқылым, жазылым дағдыларының ерекшеліктері арқылы іске асады. Сондықтан күнделікті сабақты дағдылар ерекшелігін ескеріп құру, оқу сауаттылығын арттыруда маңызды рөл атқарады. Соның ішінде оқылым дағдыларының ерекшеліктері оқу сауаттылығын арттырудың бірден-бір жолы. Оқылымның мынадай ішкі дағдыларын әр сабақ барысында қолдануға болады.

- Мазмұнын түсіну үшін оқу немесе көз жүгіртіп оқу – мәтіндегі жалпы идеяны түсіну үшін тез оқып шығу.

- Нақты ақпараттарды табу үшін оқу – мәтін ішіндегі ақпараттарды тауып алу үшін оқу, яғни ол үшін тұтас мәтінді түсініп оқу, мазмұнын білу маңызды емес. Мысалы, мәтіннен қажет пайыздық көрсеткіштерді, жылдарды немесе қажетті сөздерді тауып алу.

- Детальді түрде оқу – әрбір сөздің мағынасын түсіну үшін мәтінді сөзбе-сөз оқу. Мысалы, келісімшарттағы талаптарды немесе нұсқауларды түсіну үшін сөзбе-сөз оқимыз.

- Сөз мағынасын контексттен ажырату – мәтін ішіндегі таныс емес сөздің мағынасын болжау үшін, оның айналасындағы сөздер мен сөйлемге назар аудару.

- Мәтін құрылымын түсіну – мәтін құрылымының ұйымдастырылуын түсіну. Мысалы, кіріспе бөлім, негізгі бөлім, қорытынды бөлім.

- Болжай білу – оқылым тапсырмасы алдында қолданылатын тәсіл. Оқушылар мәтінді оқымас бұрын оның мазмұнымен көтеретін мәселесі жөнінде ойланып, талқылап көреді. Ол үшін олар мәтін тақырыбына, оған берілген суретке қарап болжай отырып, сол тақырыпта өз білімдерін қолданады. Бұл тәсіл мәтінді оңай түсінуге көмектеседі [3,16-18].

- Мәтін түрлерін ажырата білу – әр мәтіннің өзінді керекшелігін, ұйымдастырылуын, стилін ажырата білу.

Функционалдық сауаттылыққа берілетін мәтін түрлері: хат, мақала, жарнама, әңгімелер, поэма, құттықтау қағазы, ақпараттық брошюра, үнпарақ, хабарландыру, т.б. Бұлдағдыларды іске асыру үшін құрылатын тапсырмалардың да өз реті болуы тиіс. Мысалы, оқылымға арналған тапсырмалар құрылымы төмендегідей:

Оқылым алдындағы тапсырма: мәтін тақырыбын ашуға бағытталған жаттығулар, сөздерді алдын-ала үйрету, мәтін мазмұнын болжауға байланысты сұрақтар қою.

Оқылым барысындағы тапсырма: әртүрлі оқылым дағдыларын дамытуға арналған жаттығулар (сұрақтар). Алғашқы жаттығулар жалпы мазмұнын түсінуге бағытталса, кейінгі жаттығулар нақты ақпаратты табуға арналуы тиіс [4, 51-56].

Оқылымнан кейінгі тапсырма: мәтінде көтерілген мәселеге, ақпараттарға байланысты талқылау сұрақтары. Мұндағы сұрақтар олар үйренген жаңа сөздерді, мәтінде кездестірген сөздерді қолдана отырып, жауап бере алатындай ұйымдастырылуы қажет. Мысалы, бір оқиғаны сипаттап беру немесе оқиғаға баға беру. Сонымен қатар сұрақтар білім алушылардың өмірлік тәжірибесімен де байланысып, өз көзқарастарын білдіруге мүмкіндік бере алатындай жасалуы керек. Сабақта уақыттың тиімді пайдаланып берілген. Оқылым мәтіні тез түсіну үшін мәтін алды тапсырмасында болжай білу тәсілі қолданылды. Оқушылар мәтінді оқымас бұрын оның мазмұнымен көтеретін мәселесі жөнінде ойланып, талқылап көреді. Ол үшін олар мәтін тақырыбына, берілген сөз тіркестеріне назар аударады, яғни өз білімдерін қолданады бұлтәсіл мәтінді оңай түсінуге көмектеседі. Қазақ тілі сабағында оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру оқытудың интерактивті әдістерін қолдану арқылы жүзеге асыруға болады. Оқытудың интербелсенді әдістері – бұл пайдалану кезінде оқыту үдерісі жылдамдайды, білім алушылардың белсенділігі мұғалімнің белсенділігінен жоғары болады.

Интерактивті әдістердің артықшылықтары:

1. Өз бетімен тапсырманы қабылдау ерекшеліктерін сезінуге және талқылауға мүмкіндік береді.

2. Қарым-қатынас дағдыларын дамытады, топтық тәжірибенің мәнін түсінуге көмектеседі.

3. Топ жұмысына қатысуға және өзінің қатысуын бақылауға, ережелердің құндылығын құрметтеуге, жағымды топпен өз пікірін негіздеуге және өз ұстанымын қорғауға көмектеседі. Шешім қабылдауда өз әрекеттерін келісіп жүзеге асыруға көмектеседі.

4. Дайын емес, тікелей тәжірибе арқылы алынған білімді пайдалануға үйретеді. Функционалдық сауаттылықты арттыруға арналған тапсырманың үлгісі: *Мамандық*

Мамандық таңдау – әрбір мектеп бітіруші түлектің мақсаты. «Армансыз адам, қанатсыз құспен тең» дейді халық. Барлық адам баласының арманы болады. Арманшыл адам болашақта дегеніне жетеді. Мамандық пен өнерді өз қабілетіне де қарай таңдап алады. Өмірде мамандықтың түрі өте көп. Халық алдын ашығып ән салатын әнші болу. Адам өмірінің арашасы болатын ақ халатты дәрігер болу. Шәкірттерді білімге жетелейтін ұстаз болу. Адам жас кезінен бастап өзінің жүрегі қалаған мамандығына қарай бейімделе бастайды. Терең білім алуға талпынады. Өз бетінше ізденеді. Көп оқиды. Түрлі мамандықта еңбек етіп жүрген адамдардың өмірімен танысады. Жақсы маман болу үшін еңбек ету керек. Инженер, дәрігер, мұғалім, ғалым, журналист болу үшін оқу керек. Бақташы, сауыншы, егінші, шопан болу үшін ауылда жұмыс істеу керек.

Ал жақсы жұмысшы, кенші, құрылысшы болу үшін өндірісте істеу керек. Балалық шақпен болашақ әрқашан үндесіп жатады. Болашаққа апаратын тура жол балалық шақтан басталады [5, 67].

Мен мұғаліммін. Осы мамандықты жас кезімнен жақсы көремін. Әкем дәрігер болғанымды қалады, алайда мен мұғалімдік мамандықты таңдадым. Менің бұл мамандықты таңдауыма Жүсіпов Өміртай деген мектептегі ұстазым әсер етті. Өміртай аға өте білімді, бірақ қатал мұғалім болатын. Ағай бізге көп талап қоятын, сөйтсе де біз ағайды өте сыйлайтынбыз.

Қазір мен мектепте де, институтта да сабақ беремін. Жұмысым өзіме қатты ұнайды. Үйге шаршап келемін, ертеңіне жұмысқа қуана тұрамын. Себебі мені қанша көздер бүгін не айтар екен деп күтіп отырған жоқ па? Мұғалім болған қиын, сонда да өте құрметті жұмыс [6].

Тапсырмалар:

Оқылым алдындағы тапсырма:

1. Білім алушылар мәтін не туралы айтылған атауына қарап, мәтіннің не туралы екенін болжайды.

2. Тірек сөздер мен сөз тіркестерін анықтайды.

Оқылым барысындағы тапсырмалар:

1. Мазмұн бойынша сұрақтар;

«Армансыз адам, қанатсыз құспен тең» деген ойды қалай түсінесің?

2. Мәтін мазмұнындағы басты идеяны көрсететін тірек сөздерді табыңыз:

A) жұмыс, үй, сабақ

B) таңдау, үй, білім

C) дәрігер, ұстаз, жұмыс

D) білім, жұмыс, мамандық

E) мамандық, білім, мектеп бітіруші, институт

3. Дұрыс жауабы бар сөйлемді көрсетіңіз:

A) Жақсы жұмысшы, кенші, құрылысшы болады

B) Барлық адам баласының арманы болмайды

C) Мамандық таңдау – әрбір мектеп бітіруші түлектің мақсаты.

D) Мамандықты жас кезімнен жақсы көрген емеспін

E) Мұғалім болған қиын емес, бірақ өте құрметті жұмыс.

4. Мәтіннен мына сөздердің синонимін табыңыз:

оқу –

кісі –

оқушы –

қызмет –

келешек –

Оқылымнан кейінгі тапсырмалар:

Тапсырмалар мәтінде көтерілген мәселеге, ақпараттарға байланысты талқылау сұрақтары ретінде құрастырылды. Мұндағы сұрақтар олар үйренген жаңа сөздерді, мәтінде кездестірген сөздерді қолдана отырып, жауап бере алатындай етіп ұйымдастырылды. Сонымен қатар сұрақтар оқушылардың өмірлік тәжірибесімен байланысып, өз көзқарастарын білдіруге мүмкіндік бере алады. Оқушылар жұптарға бөлінеді. (Мұғалім сөздік қоры аздау оқушымен сөздік қоры молдау оқушыны жұптастырады. Жұпта сұрақтарды өз ара талдайды). «Армансыз адам, қанатсыз құспен тең» дейді халық осы оймен келісесіз бе?

1. Арманшылдықтың нәтижесі болашақта қандай болады?

2.Мамандықты таңдай білу адамның басты міндетіме, әлде уақытша қызығушылығы оянған ға дейінгі жұмысыма ойыңызды толық өрбітіп жазыңыз.

Қазақ тілі мен әдебиет сабақтарында оқылым дағдыларын дамыту үшін тапсырмаларды жүйелі құрастырудың маңызы зор. Оқылым дағдыларының ерекшеліктерін меңгеру – оқушылардың оқу сауаттылығын арттырады. Оқушының тілдік дағдысын қалыптастыру арқылы пәнді терең түсіну қабілетін дамыту, алған білімдерін сыныптан тыс жерде, кез келген жағдайда тиімді пайдалана білуін қамтамасыз етеді. Ендеше оқушының функционалдық сауаттылығындағы белсенділік, шығармашылық тұрғыда ойлау, шешім қабылдай алу, өз кәсібін дұрыс таңдай алуға қабілеттілік, т.б арта түспек. Оқыту туралы сындарлы түсінік оқушыға нақты білім беруді мақсат тұтқан мұғалімнің өз сабақтарын оқушының идеясымен білім-біліктілігін дамытуға ықпал ететін міндеттерге сай ұйымдастыруын талап етеді. Жалпы білім беретін мектептерде Қазақстан Республикасының зияткерлік, дене және рухани тұрғысынан дамыған азаматын қалыптастыру, оның физикалық құбылмалы әлемде әлеуметтік бейімделуін қамтамасыз етіп, адамның мамандығына, жасына қарамастан үнемі білімін жетілдіріп отыруы, қажеттіліктерін қанағаттандыру болып табылады [7].

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. «Қазақ тілі мен әдебиеті» журналы.- №11, 2004. - 109–112 б.
2. Оспанұлы С. Алтынсариннің айналасындағы адамдар.- Қостанай: «Шапақ», 2006. - 8-15 б.
3. Даулеткалиева Р.Л. Қазақ тілі сабағында оқушылардың оқу сауаттылығын дамыту//Даулеткалиева Р.Л. Текст:непосредственный// «Молодой ученый». - №18.1 (152.1), 2017. 16-18 б.
4. Кекішев Т. Дәуір дидары. -Алматы,1985.– 51-56 б.
5. Ы.Алтынсарин. Қазақ энциклопедиясы. Т.1. –Алматы, 1980. – 121 б.
6. www.egemen.kz
7. www.kazahadebieti.kz

БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ТІЛДІК ЖӘНЕ СӨЙЛЕУ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ НЕГІЗДЕРІ

Шақаман Ы.Б.

филология ғылымының кандидаты, профессор
Ә.Марғұлан ат. Павлодар педагогикалық университеті

Аңдатпа: Мақалада қазақ тілін оқытуда білім алушылардың ұлттық тілін дамыту мақсатында сөйлеу дағдысы мен тілдік дағдыларын қалыптастыру немесе арттыру үшін жүргізілетін әдістік қолданыстар, теориялық ұғымдар баяндалады. Пән мұғалімінің тіл маманы мен тіл оқыту әдіскері ретіндегі тұтасқан шеберлік мәні, білім алушы қол жеткізуі тиіс оқу нәтижелері, тіл оқытудың әдістік тетіктері көрсетіліп, сипатталады.

Аннотация. В статье излагаются теоретические обоснования и разъясняются практические применения в обучении казахскому языку для формирования или повышения речевых и языковых навыков обучающихся с целью развития национального языка. Описываются сущность общего мастерства учителя-предметника как лингвиста и методиста языкового обучения, результаты обучения, которых должен достичь обучающийся, основы механизмов языкового обучения.

Abstract: The article explains the methodological application of teaching the Kazakh language as a subject of formation or improvement of speech skills and language skills in order to develop the national language of students, as well as gives a theoretical base.

At the same time, the essence of the joint skill of the subject teacher as a linguist and methodologist of language teaching, the learning results that the student must achieve, the methodological mechanisms of Language Teaching are indicated and described.

Қазақ елінің жеке мемлекет ретінде тарихы мен мәдениеті, экономикасы мен әлеуметтік жағдайы, білім беру жүйесі, т.б. бағытымен жаһандық деңгейде танылып, дербес даму жолына түскеніне ширек ғасырдан аса уақыт өтті. Қазақстан әр салада ілгерілеуге мүмкіндік алды. Дегенмен қай жағынан болса да мемлекеттің дербес дамуы сауатты жүйеленген білім және тұрақты еңбек ету негіз болады.

Білімдену – адамның танымын жетілдіріп, өмірде орнын табу үшін жетістікке қол жеткізу көзі. Білім алу мен білім беру – дүниетанымды қалыптастыру, өмірге бейімделу; тәрбиелену мен үйренуді, логикалы ойлауды іске асыратын үдерісті тетік; оқушы үшін нәтижеге, мақсатқа қол жеткізетін жол. Білімді тек мектептік, кітаптық, жаттанды білім түрінде емес, өмірлік, қарым-қатынастық, рухани, қоғамдық, тілдік білім, т.б. деп түсіну қажет.

Білім алушыларға ұлттық рухани білім алу жолын көрсетудің бір амалы мемлекеттік тілді оқыту арқылы іске асады. Бірақ Қазақ тіліне тек мемлекеттік тіл ретінде ғана қарап оқыту жеткіліксіз, олай қарау ой таяздығын білдіреді Оның нағыз ғылым, өнер тілі, ресми, әдеби тіл, мәдени тіл екенін танытатын, мойындататын білімдік, қолданыстық, тілдік әрекет керек.

Отбасында ата-анасының тәрбиесімен ұлт тілі қалыптасқан бала бақшаға, мектепке барғаннан кейін, танымы кеңейіп, ой-өрісі жетілген сайын қоғамдағы көзқараспен қазақ тілін отбасылық, әлеуметтік сипатта ғана қабылдап, оның қоғамдық, мемлекеттік, ресмилік, ғылымилық мәнін сезінбеген соң, Тіл мен әдебиетке бой ұрмайды, мемлекеттік сипатын мойындамайды. Осыдан қазақ тілді оқушылар, жастар, жас мамандар мемлекет тілінде сөйлесу қажеттілігі болмаған соң, өздерін өз елінде шағын топта сөйлесетін «диаспора» ретінде қабылдайды.

Қазақ тілінде әдеби, мәдени, ресми сөйлейтіндер – ауыл ақсақалдары мен ауылда дiңгегі қаланған оқымыстылар. Тек солардың арқасында ғана ұлттық тіл мазмұндық, рухани сипатын сақтап келеді.

Әр жастағы білім алушы тілдің танымдық мәнін түсініп, қазақ тілін медицина, физика-математика, химия, биология, қоғамтану, философия, техникалық, т.б. ғылым тілі бола алатынын саналы сезінуі тиіс. Сондықтан қазақ мектебінде кез келген пән тек **қазақша, ұлттық әрекетпен, ұлттық әдіспен** (кең мағынада) жүргізілгені жөн.

2011 жылдан бастап Кембридж университетінің оқыту негіздерін Қазақстанның білім беру жүйесіне енгізуге байланысты елімізде білім беру ісінде «білім төңкерісі» жасалды. Қазақстанда шетелдік білім беру технологиясы толық айналымға түсіп, Ұлттық білім беру үлгісін жасау негіздері қалыптастырылып, жалпы білім беру жеті сатымен белгіленген: *мектепке дейінгі, бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім, орта білімнен кейінгі, жоғары; жоғары оқу орнынан кейінгі білім*. Жеті сатылы білім алты оқыту технологиясымен жүргізіледі [1].

Қазіргі білім беру жүйесі Дүниежүзілік банк пен Қазақстан Республикасының Үкіметі бірлесіп жасап отырған «Орта білім беруді жаңғырту» атты ғылыми педагогикалық жобаның іске асырылуынан туындап отыр. Аталып отырған жоба білім беру жүйесінде орта білім мен жоғары білім беру арасындағы өзара тығыз байланыста болуды талап етіп, мұғалімнің пәндік, кәсіби құзіреттілігін тереңдету, сындарлы

келісім, білім алушылардың оқуға белсенді қатысуына ықпал ету әдістерін қолдану, оқытуды зерттеу жүргізуге бағыттау арқылы іске асыру, пәнаралық байланысты күшейту, инклюзиялық білім беру, мұғалімдердің цифрлық құзыреттілігін дамыту қағидаларына бағытталады [2].

Ұлттық білім беру тіл оқыту жүйесінен басталады. Білім алушының пәндік білімді меңгеруі мұғалімнің сабақ жүргізу жұмысын ұйымдастыруымен негізделеді. Мұғалім бүкіл болмысы мен тұлғалық бейнесін, кәсіби шеберлігін тек оқушыға бағыттап, жұмыс істейді. Осы жағынан қарағанда, мұғалім оқушы үшін тек пән мұғалімі ғана емес, ол – білім алушы үшін өмірлік бағыт, ұстанатын бағдар, ата-анасынан кейінгі үлгі алатын эталон тұлға.

Білім алушылардың тілдік пән бойынша оқу нәтижесінің (ОН) сәтсіз болуы бірнеше салдарға байланысты:

- *Кембридж университеті негізінде Қазақстанның оқу жүйесі айналымына түскен 6 оқыту технологиясы бала бақшадан жоғары оқу орнына дейінгі аралықта жаппай қолданылатындықтан, оқу бір сарынды болып, білім алушыларды жалықтыруы.*

- *Әр технологиялық әдіс танымдыққа емес, ақпараттық білім алуға ғана басым бағытталуынан оқушының талдау жасау қабілетінің қалыптастырауы; дайын мәлімет алуға ғана бейімделуі;*

- *Тесттік жүйемен бағалау нәтижесінен оқушылардың «жаттанды», «уақытша» білім алуға дағдылануы;*

- *Оқулықтағы мәліметтің шұбалыңқы берілуі; жаратылыстану бағытындағы мәтіндер стилінің күрделілігінен, аударма қателігінен қажетті білім оқушы танымына қабылданбауы;*

- *Мұғалімде білім беру үшін емес, тексеріс нәтижесі үшін ғана сабаққа дайындалу әдетінің пайда болуы;*

- *Оқушылардың ауызша/жазбаша тілінің төмендеуі; тікелей тілдік қарым-қатынасқа түсудің «жойылуы»; қазақ тілінде ресми мәтін құрастыра алмауы;*

О *Тіл оқытуға, үйретуге бағытталған нақты танымдық талдау жүргізілмейтіні*

Мектептегі оқыту жүйесі арнайы бағдарламамен, ережелермен бекітіліп берілген соң, мұғалімдер сол жүйеде сабақ жүргізуге мәжбүр. Өкініштісі, кей мұғалімнің сол жүйеде сабақ жүргізуде қолданып жүрген әдісін «догмаға» айналдыруында, тіл мен әдебиетті игертіп оқытуда жалаң пәндік деңгеймен, 40 минуттық сабаққа ғана өлшеп көрсетуінде болып отыр. Бұл – мектеп оқушыларының пәнге қызықпауының бір ғана себебі.

Мемлекеттік тілдің қарым-қатынастық қызметін арттырудың, негізін берудің бір жолы мектепте қазақ тілін оқытудан басталады. Осы орайда тіл оқытатын пән мұғалімінің пәндік білім деңгейі басты орында саналады. Тек содан кейін мұғалімнің оқыту әдісі өзінен өзі туындап, жеке әдістемесі қалыптасады.

Қазақ тілінің ғылым, өнер тілі, ресми, әдеби, мәдени тіл екенін таныту, мойындату қолданыстық, қарым-қатынастық, ауызша-жазбаша тілдік әрекет арқылы жүзеге асады. Қазақ тілі мұғалімі тіл үйрету мен оқытуда тіл маманы, әдіскер ретінде «Тілдік дағды», «Сөйлеу дағысы» түсініктерін ажырата алуы керек. Оқушының сөз қоры тек әдебиет пен тіл білімі аясында ғана емес, әр ғылымдық салада қалыптасып, сөйлеу тілі жатық болып жетілуі мектептен басталады.

- **Тілдік дағды** – оқушының (адамның) өз ойын, пікірін ауызша/жазбаша логикалы түрде, академиялық тілмен дәл, нақты жеткізудегі сауатты қалыптасқан тілдік әрекеті.

- **Тілдік дағды** тілдік қарым-қатынасты теориялық негіздейтін фонетикалық, лексикалық, грамматикалық, стильдік қолданыстарды сауатты игеру арқылы қалыптасады.

- **Тілдік дағды** ана тілін теориялық тұрғыдан үйренген, бірақ іс жүзінде қолдана алмайтындарда да байқалады; олар грамматикалық ережені, әдеби сөздерді толық игеруі мүмкін, бірақ сөйлеу дағдысының болмауынан тілді қарым-қатынас құрал түрінде қолдана алмайды.

- **Сөйлеу дағдысы** – оқушының тіл мазмұнын игеруі мен түсінуі, күнделікті, қарапайым қарым-қатынаста сөйлеу, байланысқа түсе алу құзыретінің бір қыры; кез келген адаммен әр жағдайда сөйлесім қарым-қатынасына түсе алуы.

- **Сөйлеу дағдысының** сауатты қалыптасуына **Тілдік дағдының** сауатты негізделуі кепіл болады.

- **Сөйлеу дағдысын** арттыру **тілдік дағдыны** игертуге негіз болады.

- Сөйлеу дағдысын қалыптастыру өзге тілділер және ана тілін білмейтіндер үшін маңызды.

- **Тілдік дағды мен сөйлеу дағдысы** өзара тең.

- **Сөйлеу дағдысы** – ауызша сөйлеуде, тілдік дағды ауызша да, жазбаша қолданыста да айқындалады.

- Тілдік дағды мен сөйлеу дағдысы тең негізделсе, білім алушының сауатты, әдеби, мәдени сөйлеу құзыреттілігі қалыптасады.

Тіл сабағында тілдік дағдының қалыптасуына мұғалімдер үшін қолданылатын қажетті әдістік тетіктер бар. Олар:

1. Оқулықтағы тапсырмалар мен жаттығулар

2. Дидактикалық түрлі әдістемелік құрал, тапсырмалар жинағы негізінде қосымша сабақтар;

3. Тілді оқытуда қолданылатын әдістер (сөйлеу амалдарын тілдік дағды арқылы қолдануға үйрету);

4. Оқушыға бағытталған әдіс;

5. Кешенді оқыту әдістері;

6. Дыбыстық әдіс (А.Байтұрсынов әдісі);

7. Тілдік талдау жұмысы – тілдік дағды (сөйлеу) дағдысын қалыптастыру негізі: 1.Сөзжасамдық талдау – сөздік қор, тіл байлығын қалыптастырушы амал; 2.Морфологиялық талдау – дерексіз, таным, астарлы грамматика негізін түсіндіретін амал.

1. Оқулықтағы тапсырмалар мен жаттығулар дайын дерек болғанмен, пән мұғалімі оларды оқушы танымына сай қолдану жолын білуі керек. Оқушылар жаттығу-тапсырмаларды берілген шарты бойынша орындағанмен, мұғалімнің жетегі керек болады, сонымен қатар мұғалім өзі аңғаратын астарлы қателер кездесуі мүмкін. Үздік оқушының өзі де тапсырмадағы, жаттығудағы қатені байқап, мұғалімге себебін сұрайтын кезі болады. Осы жағдайда пән мұғалімі әдіскерлігін танытып, орынды жауап беріп, түсінік жасап, тапсырманың дұрыс әрі толыққанды орындалуына бағыт береді. Кітаптағы қателікті оқушылар үшін түсіндіре білуі – мұғалімнің сауаттылық деңгейінің көрсеткіші.

2.Оқушылардың сөйлеу дағдысы мен тілдік дағдысын қалыптастыруда немесе тереңдетуде дидактикалық құралдар арқылы қосымша сабақ жүргізу қажет

болады. Бұл – 15-30 мин. аралығын қамтыса да жеткілікті. Қосымша сабақта оқулықтан тыс оқушы қызығатын дерекпен дағдылану жұмысы жүргізілгені жөн. Мысалы: «Қызықты грамматика» тақырыбында грамматикалық деректі есте сақтайтын теориялық ойын жаттығулар арқылы тілдік дағдыны қалыптасыруға болады (септік жалғауларының мағынасын айту арқылы, әр сөз табының аталу себебін талдау арқылы: ««Үстеу» неге «үстеу» деп аталады, қай сөз табына серік болады?», әр сөз табына, грамматикалық тұлғаларға лайық жұмбақ, мақал-мәтел, фораза табу, ойластыру, т.б.).

3. *Тілді оқытуда қолданылатын әдістер (сөйлеу амалдарын тілдік дағды арқылы қолдануға үйрету)* тетігінде оқушылардың қалыптасқан сөйлеу дағдысын тілдік дағдыға айналдыру жұмысы жүргізіледі. Қарым-қатынаста сөйлей алатын білім алушылардың әдеби тілмен сөйлеуін, тіл мәдениетін арттыруының және тілдік дағдыға көшірудің бірден бір амалы – тыңдалым және жазылым. Бұл үшін мұғалімнің өзінде академиялық, әдеби сөйлеу дағдысы жоғары болуы керек (тілдік дағдысы терең негізделген адамның сөйлеу дағдысы да жоғары болады). Мұғалімнің сөйлеуін тыңдау арқылы оқушының да сөйлеуі дұрысталады. Тыңдалым амалын аудио жазбалармен қатар, оқушылардың өз-өздерін тыңдату, мәтінді дауыстап оқыту арқылы дұрыс-кәте сөйлеулерін естірту қажет. Оқушы өзін біреу қадағалап тұрғанын сезінгенде, әдеттегі сөйлеу дағдысынан тілдік дағдыға ауысып отырғанын байқамай қалады, сөздерді әдеби айтуға, артық үзіліс жасамауға, «варваризмді» қолданбауға тырысады. Бұдан бөлек радио, теледидар жүргізушілерін тыңдату жұмыстары да үлкен нәтиже береді.

Жазылым дағдысы – тілдік дағдыны терең қалыптастыратын амалдың бірі. Бұл амал сауатты жазуды тереңдетумен бірге әдеби, шешен сөйлеуге, тілдік дағдының теориялық та, тәжірибелік жағынан да толық қалыптасуына негіз болады. Сабақта айтылған, талқыландырылған мәселелерді білім алушыларға қорытынды сабақта шағын шығарма (эссе) ретінде жазғызып, өздеріне сауаттылықтарын тексерту, соңынан соны ауызша айтқызу жұмысы жүргізілгені дұрыс. Бұл – бір ғана мысал. Тілдік дағды қалыптастырудың басқа жолдарын ойлап табу пән мұғалімінің әдіскерлік шеберлігіне байланысты.

4. *Білім алушыға бағытталған әдіс* тетігінде оқушының өз алдына, дербес білім алу, қорытынды, тұжырым шығару түсінігі жатыр. Сабақ талдау барысында тілге қатысты мәліметті, теориялық түсінікті, ережені мұғалімнің өзі шешіп бере салуы оқушы жұмысын жеңілдетіп жібереді. Оқушы өз алдына жеке жұмыс істеп, қорытындысын өзі шығара білуге дағдылануы керек. Мұндай амал оқушыны шығармашылыққа итермелейді, зерттеуге үйретеді. Мысалы: жаңа теориялық тақырыпты өтуде алдымен тапсырма, жаттығуларды орындату, сұрақтарға жауап іздету, сұрақтар құрастыру, оларға өзді-өздері жауап іздету арқылы 30 мин. бойы жұмыс істеткізіп, соңында тақырыпқа қатысты ереже шығару талап етіледі. Білім алушылар өздері қол жеткізген нәтиже арқылы теориялық ереже шығарады. Мұғалім олардың шығарған ережесін оқулықтағы ережемен, теориямен салыстыртқызып, сабақ қорытындысын түйіндейді. Мұндай амал да (кері байланыс, оқушыға бағытталған әдіс, тұжырым шығарту, тілдік зерттеу, шығармашылық) оқушылардың сөйлеу дағдысы мен тілдік дағдысын арттырады.

5. *Дыбыстық әдіспен (А.Байтұрсынов әдісі)* оқыту тетігінде алғашқы ағартушы, тіл танушы ғалым А.Байтұрсыновтың пікірін назарға аламыз: «Сауаттау әдісін алсақ, бір жұрттың сауаттау ісіне қолайлы болған әдіс екінші жұрттың сауаттау ісіне қолайлы боларға тиіс деп айтуға болмайды» [3, 357]. Бұл пікірден әр білім алушының, әр сыныптың тілін жетілдіру ыңғайға қарай жүзеге асатынын, оқыту әдісін іріктеу қажет деген астарды да түсінуіміз керек.

А.Байтұрсыновтың «дыбыстық әдісі» айтылатын сөз дыбыстарының естілуіне қарай жазу жолын түсіндіретін емлесік амал болып табылады. Бұл әдіс білім алушылардың сөйлеу дағдысын жетілдіру үшін қажет. Себебі қазіргі білім алушылар сөйлеуді жазылым дағдысына салып қолданады. А.Байтұрсыновтың әдісі оқушылардың орфография мен орфоэпия ережесін қолдана білуге бағыттайды. Пән мұғалімі ғалымның «дыбыстық әдісті» өз заманында не үшін қолданғанын, қазіргі кезде қай қырынан қажет екенін ажыратып, қолдана білуі керек.

6.Кешенді оқыту әдісі тетігі пән мұғалімдеріне жат емес. Ағартушы ғалым жазушының бірі Ж.Аймауытов «Комплексті оқыту жолдары» еңбегінде кешенді оқытудың біріне бірі ұштасып жататынын, «бір сағатта бітпеген нәрсе екінші сағатта зерттелетінін»; сабақта тыныс алу «дем алу үшін, бой көтеру үшін» керектігін, оқушыны алаңдатпайтынын» айтып, кешенді оқыту әдісі туралы оңанықтама беріп, әдістің маңызын атап өтеді: «Комплексте бала өмірді, құбылысты бақылайды, зерттейді, тәжірибе қылады, оқуды заманға тіреп, заманмен байланыстырып оқиды» [4, 21].

Қазіргі уақытта да бұл әдіс қолданысы маңызды. Сөйлеу дағдысы мен тілдік дағдыны қалыптастыруда кешенді әдіс пәнаралық байланыс жасату арқылы көрініс береді. Тілдік, сөйлеу дағдыларына қатысты талдау жүргізуде тіл сабағы математика, физика, химия, география, тарих, әдебиет пәндерімен байланыстырып өткізілсе, білім алушының осы пәндер тілінде тілдік дағдысы дамиды, осы пәндерге қатысты ойын жеткізуде сөйлеуі дұрысталады. Тілдік талдау жүргізуде осындай пәндердегі мысалдар негізге алынса, ғылыми тілі де жетіледі. Әрине, оқулықтарда мұндай мәтіндер бар. Бірақ қазіргі оқулықтарда мәтінге нақты тілдік талдау жұмысы жүргізу ескерілмеген. Мұғалім осы жағын негізге алып, қосымша жұмыс жүргізуді назарға алуы керек. Тіл сабағында әдебиет, тарих пәндеріне қатысты қандай тақырып өтіп жатқаны сұралып, соған қатысты тілдік талдау жұмысын жүргізу арқылы оқушының ол пәндерге де дайындығы іске асады. Сонда білім алушының тіл сабағының тек «Қазақ тілі» пәні емес («Сөз таптары», «Жалғаулар», «Жұрнақтар» т.б. туралы пән емес), барлық пән сабағының тілі екені нақты түсінетін болады.

Тілдік талдау жұмысы – тілдік дағды (сөйлеу) дағдысын қалыптастыруда теориялық нақты негіздеме болады. Бұл тетікте «Сөзжасамдық талдау» жұмысы мектеп оқушылары үшін маңызды тілдік талдау әдісі болып табылады. Өйткені сөзжасамдық талдау – сөздік қор, тіл байлығын қалыптастырушы амал. Бұл арқылы оқушының сөзтанымы кеңейеді, сөз қолдану шегінің мазмұндық сипаты ұлғаяды.

Келесі тілдік талдау – «Морфологиялық талдау» әдісі. Мұнда талдау жұмысы білім алушының дерексіз, таным, астарлы грамматика негізін түсінуге жол ашады. Тілдік (грамматикалық) талдау әдісі арқылы білім алушының тілдік дағдысы тұрақты артып, қай салада болсын сөйлеу мәнері, тіл мәдениеті, әдеби сөз қолданысы теориялық жақтан да, тәжірибелік тұрғыдан да негізделеді.

Мектепте тіл мұғалімі қазақ тілінен сабақ беруде, алдымен, екі үлкен қағиданы ұстануы тиіс:

1-қағида– *Тіл мұғалімі өзінің әдіскерлігінен бұрын тіл білімі бойынша екі міндетті алға қою керектігі:*

1) *лексика саласы бойынша тіл сауаттылығының мазмұнды, «майлы» болуы (қазақша гуманитарлық бағыттағы сөз қоры, әдебиет, тіл, тарих, жаратылыстану, математикалық сөз қоры ,терминдік сөз қоры);*

2) *грамматикалық (академиялық сөйлеу дағдысы, тілдік дағды, тіл мәдениеті, стилі, т.б.) сауаттылығының терең болуы.*

Осы екі міндетті терең ұстанған пән мұғалімі тіл оқыту әдісін де оңай шешіп, өзіне үш құзыреттілік қалыптастырады:

- *тілдік білім беру құзыреттілігі;*
- *әдіскерлік құзыреттілік;*
- *педагогтік құзыреттілік.*

Педагогтік құзыреттілік – *тілдік білім беру дағдысы және педагогика мен психология негіздерін қолдана білу дағдысының жиынтығы.*

2-қағида – *оқулықпен жұмыс істеу әдісі:*

- *мұғалім оқулықтағы мәселені шешуге оқушыны тартуы;*
- *тапсырма-жаттығу шарттарының шұбалыңқы берілмеуін қадағалау;*
- *сөздікпен жұмысты әр сабақ сайын этимология, семантика*

тұрғысынан жүргізу;

- *оқулықтағы қателікті жағымды жағынан түсіндіріп бере алуы;*
- *пән мұғалімі ретіндегі кәсіби құпияны сақтау құзыреттілігін сақтауы.*

Екі қағиданы ұстанған тіл мұғалімінде Кәсіби шеберлік құзыреттілігі қалыптасады. Нәтижесінде пән мұғалімінде:

- *тілдік білім беру құзыреттілігі;*
- *әдіскерлік құзыреттілік;*
- *жалпы педагогикалық білімділігін көрсету құзыреттілігі;*
- *кәсіби шеберлік құзыреттілігі толық қалыптасып, кез келген жағдайда*

тіл үйрету мен оқыту негіздерін таныта алады.

Мұғалімдердің тіл үйрету, оқыту бойынша білімдерін таныта алуы олардың тіл маманы және педагог ретіндегі шеберлігіне байланысты.

Тілдік және сөйлеу дағдысын қалыптастыру негізі талдау амалдарынан басталады:

1. Сөзжасамдық талдау – сөз тегін (этимонын) тану амалы; сөздік қор, тіл байлығын қалыптастырушы амал;

2. Морфологиялық талдау – дерексіз, таным, логика, астарлы грамматика негізін түсіндіретін амал;

3. Лексикалық, семантикалық, этимологиялық талдау – сөз қоры мен құрамын ажырату, сөз мағынасы түрлерін тану, сөздің шығу тегін, лакуналық ерекшелігін тану амалы;

4. Морфонологиялық, морфосинтаксистік талдау – тілдік шектесімдік, салааралық амал;

5. Мәтіндік, мазмұндық, стильдік талдау, сөз аясы амалы;

6. Ғылыми саралау (грамматикалық тақырып, анықтама-ережені талдау) амалы;

7. Ғылыми шығармашылық (ереже, анықтама шығаруға үйрету) амалы

Сөйлеу мен тілдік дағдыны ұштастыруда қажетті ұстанымдар:

- *Педагогикалық технологияны пән ерекшелігіне қарай қолдану;*
- *Ауызша/жазбаша сөйлеуді арттыруға негіз болатын жазба тексеріс*

жұмысын жиі жүргізу;

• *Есте сақтау дағдысын арттыру үшін қара сөзді мәтін жаттату әдісін жиі қолдану;*

• *Тілдік қорды дамыту үшін есте сақтау диктантын жүргізу;*

• *Гуманитарлық, жаратылыстану бағытындағы мәтіндерді оқушы танымына лайық таңдау; мазмұндама жұмысын жүргізу;*

- Оқушылардың ой бөлісуінде, жауап беруінде «диктаталық» ережеге жол бермеу;
- Көріністі сөзге айналдыру әдісін қолдана білу;

Білім алушы қазақ тілінің де медицина, физика-математика, химия, биология, қоғамтану, философия, техникалық, т.б. пәндер бойынша ғылым тілі де екенін сол пәндер ұлттық танымда, ұлттық әдіс арқылы (кең мағынада) жүргізілсе ғана сезінеді.

Қазақстандағы қоғамдық орта «Қазақ тілі» дегенде, оның ауызекі сөйлеу түрін, жазу түрін, теориясын ғана қабылдайды. Және тілді «Қазақ тілі мен әдебиеті» мамандығына ғана телу, тек солардың құзыреттілігіне ғана иелендіру, дұрыс сөйлеп, дұрыс жазу, тіл арқылы дұрыс қарым-қатынас жасау, т.б. тілге қатысты мәселені тек тіл мамандарына ғана қатыстырып «итере салу» сіңіп кеткен.

Қазақ тілінің мазмұндық сипатын толық игерген адам кез келген ғылым тілін қазақша игертіп, түсіндіре алады, атауларын (терминдерін) қазақша айтып, жеткізе алады. Әрине, бұл халықаралық ортақ ғылыми терминнің бәрін жаппай қазақшалау керек деген сөз емес. Бірақ аударуға келмейтін терминнің ұғымдық мазмұнын қазақша жеткізу болмысы қазақ тілінде қалыптасқан адамның ғана қолынан келеді.

Қарапайым сөйлеу/жазу дағдысы қалыптаспаған оқушының ұлттық құндылық, салт-дәстүр туралы түсінікті қабылдауы жаттанды болады. Мысалы: Наурыз мерекесі қарсаңында оқушыларға наурыздың мәні, жаңа жылдық сипаты мен құндылығы туралы мәлімет берудің орнына мұғалімдер тұрмыс-салттық, әлеуметтік дәстүрлерді (бесік жыры, үйлену тойы, жар-жар, тұсау кесу, т.б.) талдап, түсіндіріп кетеді. Наурыз дегеніміз – Жаңа жыл, оның символы – қызғалдақ. Үлкендерге қатысты әлеуметтік салт-дәстүрлер тақырыбы оқушылар үшін ауыр және қызық емес, қазіргі заманғы оқушыларды бұл тақырып тез жалықтырып жібереді, сондықтан олар тіл үйренуге де тырыспайды.

Тұжырым

1. Қазақ тілін оқытуда ұлттық құндылықты сіңіру – құптарлық амал. Бірақ пән мұғалімдері Қазақстанда тұратын өзге ұлт өкілдерінің қазақтың дүниетанымы мен ұлттық құндылығын тиісті дәрежеде білетіндігін ескеруі тиіс.

2. Тіл оқытуда ұлттық құндылықты сіңірту әдісін науқанға айналдырмай, оны тіл үйрету, сөйлеу дағдысын қалыптастыру амалы ретінде қолдану маңызды.

3. Қазақтың салт-дәстүрін, тұрмыстық ерекшелігін тіл негіздері, ауызша/жазбаша сөйлеу дағдылары толық қалыптасқаннан кейін мәтін оқу, мәтінді талдап түсіну деңгейіне жеткізгенде үйреткен жөн.

Оқушы мектепте оқып жүргеннен-ақ толымды қалыптасуы үшін жан-жақты білім негізін алу мақсаты көзделеді. Оқушылардың сөз қоры тек әдебиет пен тіл білімі мазмұнында ғана емес, әр ғылымдық салада қалыптасып, сөйлеу тілі жатық болып жетілуі мектептен басталады. Қазақстан мектебінде тіл оқыту мамандары өздерін ең алдыңғы орындағы педагог маман ретінде санауы тиіс. Олар – кез келген мамандық тілін қалыптастырушылар, дамытушылар, қарым-қатынас тілін негіздеушілер. Қоғамда мемлекеттік тілді қарым-қатынастық қызметке түсіру жұмысына да тіл мұғалімдерін жауапты санау көзқарасы қалыптасқан.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасындағы білім беруді және ғылымды дамытудың 2016-2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы// <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1600000205>

2. «Білімді ұлт» сапалы білім беру» ұлттық жобасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2021 жылғы 12 қазандағы №726 қаулысы// <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2100000726#z3>

3. Байтұрсынов А. Тіл тағылымы [Мәтін]. – Алматы: «Ана тілі», 1992. – 448 б.
4. Аймауытов Ж. Комплекспен оқыту жолдары//Аймауытов Ж. Алты томдық шығармалар жинағы. 6-том. – Алматы: «Ел-шежіре», 2013. – 384 б
5. Оралбаева Н. Қазақ тілінің сөзжасамы. – Алматы. «Қайнар», 2002. –192 б.
6. Сағынтаева А., Мусина А., Сүлейменова А., Қаратабанов Р., Құрақбаев Қ., Пристли Д. Жоғары білім берудегі жаһандық қарсылыққа жергілікті жауаптар. Монография. – Нұрсұлтан: НУ-нің Жоғары білім беру мектебі, 2021. – 236 б.

«АБАЙТАНУ» ЭЛЕКТИВТІ КУРСЫ АРҚЫЛЫ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ДАМУ

Шарипова С. М.

қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі,
А.Шамкенов атындағы лицей-мектебі, Павлодар қ.

Аңдатпа: Мектеп оқушыларын функционалдық сауаттылыққа баули отырып, оның еркіндігін, белсенділігін, шығармашылық тұрғыда ойлауын қалыптастырып және де баланың өз бетінше шешім қабылдауға дағдыландырамыз. Осы ретте автор «Абайтану» элективті курсы арқылы Абай Құнанбаевтың шығармашылығын толық игертуге, Абай поэзиясының құдіретін танытуға, ақын шығармашылығын әлем әдебиетімен салыстыра білуге қалай үйретуге болатыны жайында ой бөліседі.

Аннотация: Прививая школьникам функциональную грамотность, формируем их свободу, активность, творческое мышление и приучаем ребенка к самостоятельному принятию решений. В статье автор делится своим опытом о том, как можно посредством элективного курса «Абаеведение» можно в полной мере овладеть творчеством Абая Кунанбаева, проявить силу поэзии Абая, научить сопоставлять творчество поэта с мировой литературой.

Abstract: By instilling functional literacy in schoolchildren, we form their freedom, activity, creative thinking and teach the child to make independent decisions. In the article, the author shares his experience on how, through the elective course "Abai Studies", one can fully master the work of Abai Kunanbayev, show the power of Abai's poetry, teach how to compare the poet's work with world literature.

Қазақстандық қоғам жаңа әлеуметтік-экономикалық және саяси жағдайға ауысу барысында жан-жақты дамыған, білімді, білікті ұрпақ тәрбиелеу аса маңызды. Абай туындылары бүгінде біздер, ұстаздар үшін, ұлттық тәлім-тәрбиенің негізгі оқулығы рөлін атқаруда. Осы мақсатта мектебімізде Абайтану элективті курсы енгізіліп оқытылуда. Абай білімі терең болғандықтан, оның шығармаларында дүние, өмір, тіршіліктің мағынасы, қоғам мен заман, болашақ туралы толғаған ойлары да аса терең. Ендеше осы тереңдікті оқушыларға ұғындыру ұстаздан талай дүниені талап етеді.

Абай – мәңгілік тақырып. Әр ұрпақ Абайды өзінше танып, өзінше оқып біледі. Дәл қазіргі уақытта рухы мықты ұрпақ тәрбиесі үшін Абай құдіреті қажет болып отыр. Әр адам баласы Абай әлеміне үңіліп, Абайға бет бұрғаны дұрыс. Әрбір азамат Абай қарасөздерін өзінің дұрыс жолға салар бағдаршамындай көруі керек. Себебі дана Абайдың айтқан әрбір сөзі саналы адамның көкірегіне ой салып, адамшылық жолға тәрбиелейтін өсиеттен тұрады. Ұрпақты Абай үлгісінде тәрбиелеу – ізгілікке, имандылыққа, адамдыққа, биік адамгершілікке бастайтын жол [1].

Қазір білім беру саласында функционалдық сауаттылық барлық деңгейде басты мәселенің біріне айналды. Неліктен ол соншалықты маңызды? Қазіргі заман өте

күрделі, соңғы жиырма, тіпті отыз жыл ішінде қоғам үлкен өзгерістерге ұшырады. Бұл өзгерістер педагогикаға да әсерін тигізді. Бұл жаңа технологиялардың, жаңа мамандықтардың пайда болуымен, тіпті адамның психологиялық-әлеуметтік тұрғыда өзгеруімен тығыз байланысты. Функционалдық сауатты тұлғаны қалыптастыру қазіргі білім беру жүйесінің алдында тұрған басты міндеттің бірі. Өйткені заманауи қоғам функционалды сауатты тұлғаны талап етеді.

Функционалдық сауаттылық дегеніміз – адамдардың әлеуметтік, мәдени, саяси және экономикалық қызметтерге араласуы, өмір бойы білім алуына ықпал ететін, авторлық база жасау. Өмір бойы іздену, яғни бүгінгі жаһандану дәуіріндегі заман ағымына қарай ілесіп отыру [2]. Ал оқушылардың функционалдық сауаттылығы мектептен басталады. Функционалдық сауаттылықтың негізгі міндеті – мұғалім баланы оқыта отырып, оның еркіндігін, белсенділігін, шығармашылық тұрғыда ойлауын қалыптастырып және де баланың өз бетінше шешім қабылдауға дағдыландыру. Функционалдық сауаттылық мазмұны: оқу және жазудағы сауаттылық, денсаулық мәселесіндегі сауаттылық, заң сауаттылығы, отбасылық өмір мәселелеріндегі сауаттылық, жаратылыстану ғылымындағы сауаттылық, компьютерлік сауаттылық, математикалық сауаттылық [3]. Бүгінгі таңда мектепте оқу мен жазуға үйрету академиялық мақсаттармен шектелмей, күнделікті өмірмен және еңбек қызметімен байланысты функционалдық және операциялық мақсаттарды қамтуы тиіс. Қазіргі білім беру жүйесі оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытуға негізделеді. Туған тілді оқыту кезінде мәтінтануға көп көңіл бөлінеді, коммуникативтік тәсіл өзекті болып, көп мәдениетті орта ерекшеліктері ескеріледі. Функционалдық сауаттылықты қалыптастырудың негізгі міндеті – адамның сыртқы ортада мүмкіндігінше тез бейімделуі және онда белсенді жұмыс істей бастауы.

Осындай күрделі міндетке қол жеткізуде, яғни, оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыруда «Абайтану» элективті курсы тиімді, әрі ұтымды қолдануға болары сөзсіз. Абайтану элективті оқыту курсы оқытудың мақсаты мен міндеті: Ұлы Абай Құнанбаевтың шығармашылығын толық игерту, Абай поэзиясының күдіретін таныту, ақын шығармашылығын әлем әдебиетімен салыстыра білу. «Абайтану» курсы оқушылардың осы курсты игеру барысында алған білімдерін одан әрі тереңдете түсуге, Абай өлеңдерінің, қара сөздерінің, поэмаларының және көркем аудармаларының ішкі табиғатына талдай үңілу арқылы оларға ақын талантының көркемдік-эстетикалық мәнін игерту. Абай өлеңдерінің барлық жанрын саралау, поэмаларының көркемдік-идеялық табиғатын ашу, қара сөздерінің тақырыптық, тәрбиелік мәнін түсіну. Ұлы Абай мұрасында жеке тұлғаны жан-жақты дамыту мен қалыптастыру мәселесі көтеріледі. Оның еңбектерінде адам бойындағы негізгі қасиеттер: қайрат, ақыл, жүректің сапалық деңгейіне қарай және олардаң өзара қатынасына байланысты қалыптасатын «Толық адамды», ол, түсіндіріп айтқанда білімді, адамгершілігі жоғары, парасатты жан-жақты жетілген тұлға тәрбиелеп жетілдіру мақсаты көзделеді. Бұл оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытуда маңызды, өйткені оның шығармашылығы – оқушыға беймәлім өмірді танытатын қуатты құрал. Ол арқылы біз оқушыларға ұлттық болмысымызды, асыл қасиеттерімізді таныта аламыз [1].

«Жалпы функционалдық сауаттылық деген ұғымды таратып айтар болсақ, адамдардың (жеке тұлғаның) әлеуметтік, мәдени, саяси және экономикалық қызметтерге белсене араласуы және өмір бойы білім алуына ықпал ететін базалық факторы. Яғни бүгінгі жаһандану дәуіріндегі заман ағымына қарай ілесіп отыруы. Сонымен функционалдық сауаттылық адамның мамандығына, жасына қарамастан

үнемі білімін жетілдіріп отыруы. Мұндағы басшылыққа алынатын функциональдық сапалар: белсенділік, шығармашылық тұрғыда ойлау, шешім қабылдай алу, өз кәсібін дұрыс тандай алуға қабілеттілік, т.б.» [3, 4]. Бұл қазіргі құбылмалы әлемде рухани дамыған азамат қалыптастыру, болашақ қоғам мүшелерінің әлеуметтік бейімделуіне ықпал ететін сауатты білім негіздерін алуды қамтамасыз ету.

Ғалым Жайтапова А.А. қазіргі кезеңдегі мәтінді оқу деген түсініктің өзінің өзгергендігін айтады. Бұған дейін оқу мен түсіну қабілеттерін біріктіретін әрекет қазіргі кезде білімді кең көлемде жинау, адамның табиғат пен қоғам туралы мол білім алу мен оны қолдана алуынан тұратындығымен өзгеше екендігін жазады [4, 11].

Білім беру жүйесіне байланысты дара тұлға қалыптастырудың 4 К моделіне талдау жасаған ғалым Ф.Оразбаева оның: ойтаным; креативтілік; коммуникативтік; бірлестік пен үйлесімнен тұртын төрт негізін анықтайды [5, 6].

Ғалым-әдіскер Ф.Оразбаева «Тілдік қатынастар» деп аталатын еңбегінде қазақ тілі мен әдебиеті пәніндегі мәтіндерді мазмұнына қарай 8 түрге бөлсе, оқу арқылы жүргізілетін әрекетті бөлек алып, оны сөйлесім әрекетінің түрі ретінде 4 түрге бөледі. Бұл оқылым түрлеріне танымдық, зерделік, ізденімдік, көрсетімдік оқылым деп анықтайды. Әрбірінің мәтін мазмұнын мен мақсатына, құрылымына қарай бөлек міндеттерін белгілейді.

«Қазақ балаларының ұлттық білім алуын қамтамасыз етудің басты талабының өзі де – оқушылардың білім мазмұнын тәжірибеде өзінің адамгершілік мұраттарын жүзеге асыру, шығармашылық қабілетін көрсету және ел мен жерді қадірлеу, тәуелсіз еліміздің болашағы үшін қажетке жарату идеяларынан тұрады. Сол мақсатта, сыни ойтаным жеке тұлғаның белгілі бір тақырыпқа өз көзқарасының, пікірінің, ұсынысының болуын, қоғамдық өмірде кездесетін түрлі жағдайларда сол көзқарас, ұстаным, қағидалары негізінде дұрыс жол таба алу, әр жағдайға баға бере білуді қажет етеді».

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Абайтану» элективті курс бағдарламасы. - Павлодар, 2021.- 26 б.
2. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012-2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспарын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 жылғы 25 маусымдағы №832 Қаулысы.
3. Иманғалиев Е. Мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын қалыптастыру жолдары // «Білім беру мекемесі басшыларының анықтамалығы». -№ 9 (69), 2012. - 6-9 б.
4. Turgunbaeva B., Zhaytapova A., Orakova A., Nametkulova F., Duisenbekov E. The basis of professional competence of teachers in continuity of education//Methodology and theory of Pedagogy and Psychology. Vol. 52 No. 3 (2022)//<https://journal-pedpsy.kaznpu.kz/index.php/ped/issue/view/63>
5. Оразбаева Ф. «Ұлы дала елі» идеясына негізделген қазақ тілін деңгейлік оқытудың инновациясы//<https://nur.nu.edu.kz/bitstream/handle/123456789/2037/%D0%9E%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%B1%D0%B0%D0%B5%D0%B2%D0%B0%20%D0%A4..pdf?sequence=1&isAllowed=y>
6. Назарбаев Н.Ә. «Қазақстан - 2050» Стратегиясы – қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауы. – Астана: Ақорда, 2012.

КӨПТІЛДІЛІК ЖҮЙЕСІНДЕГІ ҚАЗАҚ ТІЛІНІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Шукоева Б.Т.

қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі,
Дарынды балаларға арналған № 3 гимназиясы, Павлодар қ.

Аңдатпа: Мақалада көптілділік қазақ тілінің негізгі мәселелері мен ерекшеліктері талданады. Мақаланың негізгі құрамдас бөлігі: зерттеу тақырыбының сипаттамасы, зерттеу мәселелері, мақсаттары, нәтижелері мен жаңалығы. Мақала “көптілділік” терминінің дефинициясын және оның коммуникативтік функцияларын талдаудан басталады. Мақалада қазақ тілі мен оның оқытуының маңызы еліміздің тәуелсіздігімен, ұлттық рух пен сананың биіктігімен тікелей байланысты екендігін есте сақтау керек деген тұжырым жасалады.

Аннотация: В статье анализируются основные проблемы и особенности полиязычного казахского языка. Основная составляющая статьи: описание темы исследования, проблемы исследования, цели, результаты и новизна. Статья начинается с анализа дефиниции термина “многоязычие” и его коммуникативных функций. В статье делается вывод о том, что значение казахского языка и его преподавания напрямую связано с независимостью нашей страны, высотой национального духа и сознания.

Abstract: The article analyzes the main problems and features of the multilingual Kazakh language. The main component of the article is: a description of the research topic, research problems, goals, results and novelty. The article begins with an analysis of the definition of the term “multilingualism” and its communicative functions. The article concludes that the importance of the Kazakh language and its teaching is directly related to the independence of the country, the height of the national spirit and consciousness.

Қоғам дамуының әрбір кезеңі жаңа әлеуметтік мәселелер тудырып отырады. Олардың оң шешім тауып отыруы – ұлтаралық қатынастардың үйлесімді дамуын қажет етеді. Ал еліміздегі тілдік ахуалдың жақсаруы, дұрыс бағыт алуы – ұлттық-тілдік, саяси-экономикалық, әлеуметтік және мәдени талаптар мен қажеттіліктерге тікелей байланысты.

Көптілділік (полилингвизм) – заман талабы. Көптілділік адамдардың өзара түсінісуіне, рухани ой-өрісінің дамуына, айналасындағы шындықты тануына жол ашады. Әсіресе қазіргі полилингвалды қоғамда түрлі ұлттар мен халықтар өкілдерімен тілдік еркін қарым-қатынас жасауға маңызды. Қарым-қатынас құралы болып табылатын көптілділік (полилингвизм) және қостілділік (билингвизм) жайында алыс-жақын шетел ғалымдары болсын, отандық ғалымдарымыз болсын өзекті мәселе ретінде қарастырып, әрқилы пікірлер айтуда. Зерттеуші ғалымдардың бір тобы қостілділік және көптілділіктің ұлттық тілді дамуына кедергі келтіретінін, мемлекеттік тілде сөйлеушінің әлеуметтік белсенділігінің әлсірейтінін, дәлірек айтқанда қазақ тілінің ғылым мен экономиканың тіліне айнала алмай, қазақ тілді орта аясының тарылуына әкелетіндігін айтып дабыл қақса, ғалымдарымыздың енді бірі қазіргі ғылым мен техниканың қарыштап дамып жатқан кезеңінде бірнеше тілдерді білудің аса қажет екендігін алға тартады. Көптілділіктің әлемдегі өркениет пен білім жүйесіне сәйкес тыңдаушылардың сөйлеу мәдениетін қалыптастыратын, әлемнің сансыз құпияларын тануға, өз ой-пікірін дұрыс, сауатты жеткізуге ықпал ететіндігі жасырын емес. Жоғарыда атап өткеніміздей, бірнеше тілді меңгеру нақты бір жағдайларға байланысты орын алады. Л.В. Щерба қостілділікті табиғи және жасанды, таза және аралас қостілділік деп бөліп қарастырады [1]. Таза қостілділік бір-біріне бағынышты емес, яки бұл топтағылар екі тілде де таза, біріне-бірін араластырмай тең дәрежеде сөйлейді. Олар екі тілде де кез келген жағдаятта таза, еркін сөйлейді. Екі тілге тән барлық тілдік

ерекшеліктер мен заңдылықтарды, сөйлеу әдебімен мәнерін, интонациясын қатаң сақтай отырып тілдік қарым-қатынасқа түседі. Екі тілде немесе бірнеше тілде өте жоғары, таза, интерферентсіз дәрежеде сөйлейтіндер қатарына оқытушыларды, ғылыми қызметкерлерді, қостілді жазушылар жәнет.б. жатқызуға болады. Екі тілде интерференттік дәрежеде сөйлетіндер, жазатындар, яғни екі тілде, тілдің бөлшектерін араластырып сөйлейтіндерді аралас қостілділер тобына жатқызуға болады. Ал өзтілінде сөйлегенде, өзге тілдің сөздерін араластырып сөйлеп немесе өз тіліндегі сөздердің баламасын біле тұра екінші тілдің бөлшектерін қолдана сөйлеу, немесе өз тілінде сөйлеп тұрып, оны бірден өзге тілге аударып сөйлеу-жасанды қостілділіктің көрінісі. Осы арада интерферент және интеркаляция ұғымдарына анықтама бере кетсек: интерференция – қостілді адамның екінші тілде сөйлеу кезінде бірінші тілдің әсерінен тілдік нормадан ауытқуы, ал оның бірінші тілде сөйлеу кезінде тілдің әсерінен қате жіберуін интеркаляция дейміз.

Қазіргі кезде мемлекетіміз үш тұғырлы (қазақ, орыс, ағылшын) тіл идеологиясын ұстанып отыр. Бұл – заман талабы. Әрі кімге болса да, оңай түспейтіні сөзсіз. Еліміздің тарихи және геосаяси орналасу ерекшелігіне байланысты орыс тілінің де ресми тіл қатарында саналуы түсінікті. Ал қазіргі жаһандану заманында ғаламдық деңгейдегі мәдениетаралық қарым-қатынастарға ағылшын тілі арқылы қолжеткізуге болатындығы айқын болып отыр. Бірнеше тілдерді меңгеру – өркениеттіліктің, әлемдік деңгейдегі дамудың көрінісі ғана емес, саяси, экономикалық, мәдениет.б. байланыстардың кеңеюіне апаратын маңызды жолдардың бірі. Үш тұғырлы тіл идеологиясын ұстанып, оны жүзеге асыру арқылы:

- тілдік жағынан ешқандай туыстығы жоқ, өзге ұлт өкілімен аудармашысыз тілдік қатынасқа түсуге мүмкіндік аламыз;
- ғылыми зерттеу салаларындағы дерек көздеріне еркін қол жеткізе аламыз;
- тілдерді еркін меңгерген жағдайда шетелдерге әртүрлі мақсатта (іскери, тәжірибе алмасу, саяхат жасау т.б.) шығуға болады.

Орыс тілінде қолданылып келген терминдердің, кейбір сөздердің қазақ тіліндегі баламасында қолданылуы көбейе түсті. Қостілділік мәселесі жөнінде Б.Хасанұлы: «Ана тілінің дамуы жанұядан бастау алады. Алайда кейбір қазақ жанұясында ана тілінің қолданылуы көңіл көншітпейді. Мемлекеттік қамқорлыққа алынған орыс тілінің арқасында көптеген өз тілін білмейтін қала қазағы бақуатты, ана тілін білмегендіктен, ұлттық мәдениеттен махрұм, сондықтан ондайлар ұлттық патриотизмнен ада болады. Оның жанұясында басы біріккенде ана тілінде сөйлесе алмаса, оларда отан сүйгіштік те болмауы, керек десеңіз, көзқаманды қорын алуы мүмкін. Сондықтан да Қазақстанның облыстары мен қала, аудандарында «Мемлекеттік тілдің тұрмыста, үй жағдайында қолданылуы» айрықша зерттеу жобасы нысанына айналуы керек. Нәтижесінде бесік жыры, ауыз әдебиеті, қазақ халқының бай мәдениетінен, тарихы мен салт-дәстүрінен мағлұмат беретін эпикалық туындылар жалғасын тауып, қазақ төрінен орын алары хақ» [2]. Белгілі тіл зерттеушісі осылайша қостілділіктің пайдасы мен зияны жөнінде айта келіп, қазақ тілінің мемлекеттік деңгейде мәртебесін арттырудың маңыздылығын атап көрсетеді.

Қоғамдағы көптілділіктің қалыптасуына бірнеше факторлардың ықпалы бар. Кейбір ғалымдар көптілділік ауызекі сөйлеу тілінің даму кезеңінде қалыптасады дейді. Өз отбасында ана тіліндесөйлейтін бала балабақша, аула, мектепте жүріп басқа тілдерді үйреніп алады.

Көптілділіктің қалыптасуына интернационалдық некенің де әсері болады. Сонымен бірге қазіргі жаппай жаһандану кезеңінде ақпарат құралдары, ғаламтор

желілері, компьютерлік бағдарламалар, ойындар т.б көптілділіктің белең алуына ықпал етіп отыр. Қалай десек те көптілділік, қостілділіктің позитивті және негативті тұстарын ескере отыра, біз мемлекеттік тілдің мәртебесін сақтаудың ғана емес, ары қарай дамытудың барлық мүмкіндіктерін қарастыруымыз қажет. Қазақ тілінің тиісті деңгейде дамып отыруы үшін, ағылшын, орыстілі секілді халықаралық деңгейдегі тілдер қатарында болмаса да, қазақ тілінде сөйлейтін ортаның кеңеюіне барынша күш салуымыз қажет. Қазақ тілінің көптілділік пен қостілділік жағдайында тасада қалып қалмау үшін, ең алдымен, отансүйгіштік сезімнің биік болуы абзал.

Тілді меңгертуде тіл үйренушінің ой-санасына,оның дамуы мен жетілуіне әсер ететін факторлар жеткілікті. Оған бір мысал ретінде тіл меңгертуде көркем әдебиеттің маңыздылығын айтуға болады. Көркем әдебиет арқылы ұлттық дүниетаным менұлттық болмыста қалыптасқан концептілерді жетілдіруге болады. Тілдік сөз қолданыстарындағы ұлттық дәстүр мен ұлттық сананы, рухты айшықтайтын мағыналарды түсіндіріп, көрсетіп қана қоймай, тіл үйренуші терең ойларды, даналық сөздерді бағамдай алу дәрежесіне жеткізу ләзім [3].

Өзге тілділерге қазақ тілін меңгертуде оның айтарлықтай ерекшеліктерін танытып қоймай,тіл үйренушіге тіл жүйесіндегі (фонетикалық, лексикалық) түрлі элементтерді қабылдау, дыбыстау, жеткізу секілді арнайы өзгешеліктеріне баса мәнбере отырып үйреткен жөн. Қазақ тіліне тән «ә»,«і», «ү», «ұ», «ө», «ң», «қ», «ғ» т.б. дыбыстарымен жасалған сөздер, сөйлемдермен түрлі жаттығулар, үйренушінің белсенділігін арттыратын ойын элементтерінің түрлерін қолдану, қысқасы, тілді меңгертудің ең озық, тиімді технологияларын пайдалануымыз керек. Бұған қоса айтарымыз, қазақтілін меңгертуге арналған жаттығулар, тапсырмалар,ойын түрлерінің мазмұнында ұлттық сипат,ұлттық нақыш басым болғаны жөн. Тарихи сөздер,архаизмдер, кәсіби сөздер, ауыспалы мағынадағысөздер, тұрақты тіркестер, идиомалар, шешендіксөздер, мақал-мәтелдерді тіл үйрету барысында жиі қолданып отырудың маңызы зор [4].

Ең бастысы тіл үйренушіге жалаң сөз жаттатып, оның сөздік қорын молайтып, коммуникативтік біліктілігін ғана арттыру емес, халқымыздың рухани және материалдық мәдениетімен таныстырып, яғни тарихи-мәдени таным біліктілігін арттыру негізгі мақсаттарымыздың бірі болуы тиіс.

Жалпы өзге ұлт өкілдеріне ғана емес, барлық тіл үйренушілерге қазақ тілін меңгерту де шет тілдерін меңгертудің түрлі әдістеріне сүйенудің артықшылығы жоқ. Сол әдістердің ішінде коммуникативтік әдістің маңыздылығы жөнінде айтпай кетуге болмайды. Бұл әдіс негізгі тілдік машықтарды (ауызша және жазбаша тілдің, грамматика, оқылым, тыңдалым, түсініп қабылдау) бір мезгілде дамытуға бағытталған. Тіл үйренушіні өзге тілде еркін сөйлеугеүйрету – оқытушының негізгі мақсаты осы. Өз тілдің лексикасы, грамматикалық құрылымдары, эмоционалдық бояуға толы күйі, сол тілдің жылдам, әрі есте ұзақ сақталуына жәрдемдеседі. Бұл әдіс сонымен бірге үйренуші мен оқытушының арасындағы психологиялық кедергілерді бұзып, тіл үйренуші мен оқытушының арасында екі жаққа да тиімді қарым-қатынас орнауына септігін тигізеді. Бір-бірімен пікірлесу қызықты болған жағдайда басқа тілде сөйлей бастау жеңілірек болады. Сабакқа көптеген ойын элементтерін енгізу де дәрісті жандандырып, тіл үйренушінің дұрыс көңіл-күйін қалыптастырып, қызығушылығын арттыра түседі. Жұптасып жұмыс істеу, қызықты тақырыптар бойынша дискуссияға түсу, мұның барлығы олардың тұлғалық ерекшеліктерін ескеріп отыруға, дәрісті шығармашылыққа ұластырып, оның тартымды өтуіне ықпал етеді. Шетел тілдерін меңгеруде, әсіресе қостілділік жағдайында тұлғаның тілдік қарым-қатынас жасауда,

тілдік ғана емес, ұлттық менталитетіне негативті әсер ететін тұстарын ескермеске болмайды. Қазіргі кезде қазақ тілін үйренушілерге арналған оқулықтар, оқу құралдары, аудио және бейнетаспалар саны көбейіп келеді. Бұл әрине қуантарлық жағдай. Алайда бұл арада мәселенің екінші жағын да естен шығаруға болмайды. Яғни сол күн санап, кітап дүкендерінде, қара базарларда сатылып жатқан кітаптардың сапасы қандай?, - деген заңды сауал туындайды. Шығарылған кітаптардың авторы кім, мемлекеттік тиісті орындардың сүзгісінен өткен бе?! Көлемі мен таралу тиражы недәуір кейбір кітаптардың авторларын көргенде өзге біреуге қазақ тілін үйретпек түгілі, олардың өздері ана тілінде еркін сөйлей алмайтындықтарын жасыра алмаймыз. Кітаптардың ішіндегі мысалдар, жаттығулар қазақ тілінде жазылғанымен, орысша ойлайтындардың түсінігімен жазылуы ұшырасады.

Қазақ тілінің және оны оқытудың маңыздылығы бүгінгі ел тәуелсіздігімен, ұлттық рух пен сананың биіктігімен тікелей байланысты екендігін әрқашан естен шығармауымыз керек.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Құлабаева Р.Т.Қостілділік мәселесі //https://mtdi.kz/e/til_sayasaty/id/161/q/2
2. Хасенов Ә. Тіл білімі.- Алматы: «Ер-дәулет», 2003.
2. Нұртазин Т. Сөз құдіреті.- Астана: «Ер-дәулет», 2007.
3. Әлімбек Г. Қазақ тілі.- Астана: «Ер-дәулет», 2007.
4. Құрманбайұлы Ш. Терминтанушы құрал (Сөздікоқулық).- Астана, 2007.
5. Тіл туралы толғам. /Құраст. Д.Дүйсебай/.- Астана, 2007.
6. Қапасова Б.Қ. Қазақ тілін жеделдетіп оқыту. -Павлодар: «Арман-ПВ», 2009.

МАЗМҰНЫ

СОДЕРЖАНИЕ

Аипова Д.А. ОБ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ГРАФИЧЕСКИХ ОРГАНАЙЗЕРОВ В РАБОТЕ С ТЕКСТОМ НА УРОКАХ И ВНЕУРОЧНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ	14
Айнекова С.А. ОҚУШЫЛАРДЫҢ КӨПШІЛІК АЛДЫНДА СӨЙЛЕУ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУДАҒЫ ҚАЗАҚ КОММУНИКАЦИЯ ДӘСТҮРЛЕРІ	19
Айтқазина Н.О., Байғұжинова Г.Т., Дмитриев В.С., Шакенева Ш.К. ОПЫТ ВНЕДРЕНИЯ РАЗВИТИЕ ЧИТАТЕЛЬСКОГО НАВЫКА ЧЕРЕЗ СПЛОШНЫЕ И НЕСПЛОШНЫЕ ТЕКСТЫ	22
Ақназар Д.Ж. ӘЛЕУМЕТТІК ЖЕЛІЛЕР – ХХІ ҒАСЫРДЫҢ ҚАЗАҚ ТІЛІН ҮЙРЕНУ ҚҰРАЛЫ	26
Альмуханова Б.С. АБАЙ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫ: ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ МЕН ЖОЛДАРЫ	31
Аманжолова М.Б. РАЗВИТИЕ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ ПО ПРЕДМЕТУ «РУССКИЙ ЯЗЫК» ВО 2 КЛАССЕ В ШКОЛЕ С НЕРУССКИМ ЯЗЫКОМ ОБУЧЕНИЯ	38
Атекеева А.Е. КӨРКЕМ МӘТІННІҢ МАЗМҰН ЕРЕКШЕЛІГІНЕ СӘЙКЕС ТІЛДІК-КОМПОЗИЦИЯЛЫҚ ҚҰРЫЛЫМЫ	41
Базарбева А., Жекебаева Ж. МЕКТЕПТЕ АҒЫЛШЫН ТІЛІ ПӘНІН ОҚЫТУДА «СУГГЕСТОПЕДИЯ» ӘДІСІН ҚОЛДАНУ	44
Байғұжинова Г.Т. РАЗВИТИЕ НАВЫКА ЧТЕНИЯ СПЛОШНЫХ И НЕСПЛОШНЫХ ТЕКСТОВ НА УРОКАХ НЕМЕЦКОГО ЯЗЫКА	47
Байсаков Н.Е. МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛДІ ӨН АРҚЫЛЫ ҮЙРЕТУ	53
Байстенова Ш.К. ӨЗГЕ ТІЛДІ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ҚАЗАҚ ТІЛІНДЕ ОҚУ САУАТТЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ ЖОЛДАРЫ	57
Байтенова Б.А. МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛ АРҚЫЛЫ ОТАНСҮЙГІШТІККЕ ТӘРБИЕЛЕУ	61
Balzhanova A.S. THE DEVELOPMENT OF READING LITERACY IN ENGLISH LESSONS	66
Батаева Қ.Қ., Слямбекова Қ.С., Айтқазина Н.О. ГИМНАЗИЯ ОҚУШЫЛАРЫ АРАСЫНДА ҚАЗАҚ ЖӘНЕ ФРАНЦУЗ ТІЛДЕРІ САБАҚТАРЫНА КӨПТІЛДІ ТҰЛҒАНЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ	70
Батталова А.С., Резуанова Г.К. АТА -АНАЛАРМЕН ЖҰМЫСТЫҢ ҚАЗАҚ ТІЛІН МЕНГЕРТУДЕГІ РӨЛІ	73
Бектурова А.Қ. ҚАЗАҚ ТІЛІНІҢ СӨЗЖАСАМ ЖҮЙЕСІНДЕ ТУЫНДЫ СӨЗДЕРДІҢ ЗЕРТТЕЛУІ	77
Бигожина Б.О. ОҚЫТУ ҮРДІСІНЕ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР ЖҮЙЕСІН ҚОЛДАНУ	80
Бопышева А.А. ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУДАҒЫ ПЛАТФОРМАЛАРДЫҢ МАҢЫЗЫ	84
Burkutova A.Zh. FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE AS THE PURPOSE OF TEACHING A FOREIGN LANGUAGE IN SECONDARY SCHOOL	88
Досмагамбетова А.О. ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҚТАРЫНДА МӘТІНДІ ТАЛДАУДЫҢ ТИІМДІ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ	92
Зейнулина А.Ф., Ташекова А.Т. КӨПТІЛДІ БІЛІМ БЕРУ ҮРДІСІНДЕ ЕЛТАНЫМДЫ ОҚЫТУ МАЗМҰНЫ	95
Ибраева А.Ж. ОҚУШЫЛАРДЫҢ ОҚУ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУ	102

Исмаилова Ж.Н. ҚАЗАҚСТАННЫҢ БОЛАШАҒЫ – ҚАЗАҚ ТІЛІНДЕ	108
Ихсанова А. МЕКТЕПТЕН ТЫС ОРЫНДАРДА САБАҚ ӨТКІЗУДІҢ ТИІМДІЛІГІ	112
Қабдықаримова А.А. ӘР ХАЛЫҚТЫҢ АНА ТІЛІ – БІЛІМНІҢ КІЛТІ	117
Қабиденова Б.М. ФРЕЙМ ӘДІСІН ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУДА ПАЙДАЛАНУ	122
Қаждарова Б.К. ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ САБАҚТАРЫНДА ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ	128
Қаиржанова А.С. СОЗДАНИЕ ИНОЯЗЫЧНОЙ СРЕДЫ НА УРОКЕ КАК ОСНОВА УСПЕШНОГО ОБРАЗОВАНИЯ	133
Қалияқбарова Т.А. ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ САБАҚТАРЫНДАҒЫ SMART ТЕХНОЛОГИЯ	137
Қаримова И.М. ПРИМЕНЕНИЕ СНАТ ГРТ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА КАК СПОСОБ РАЗВИТИЯ НАВЫКОВ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ	141
Красавина Д.А. ПРОЕКТНЫЕ ЗАДАНИЯ В ФОРМИРОВАНИИ МЕЖКУЛЬТУРНО-КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ УЧЕНИКОВ СТАРШИХ КЛАССОВ НА ПРИМЕРЕ ЧТЕНИЯ АНГЛИЙСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ	146
Левкович Ж.Ю. КӨПТІЛДІ БІЛІМ БЕРУДЕГІ МЕКТЕПТІҢ ТАБЫС ФАКТОРЫНЫҢ БІРІ – МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛДІҢ МӘРТЕБЕСІ	163
Маханова А.Е. ӨЗГЕ ҰЛТ ӨКІЛДЕРІНЕ МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛДІ ОҚЫТУДЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ	169
Махмудова М.З. КӨРКЕМ ӘДЕБИ ШЫҒАРМАЛАРДЫ ОҚЫТУДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР	175
Мухтизарова Б.Қ. ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҒЫНДА ОҚУ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУ ЖОЛДАРЫ	179
Мырзахметова Ж.Д. МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛДІ МЕНГЕРУ – АЗАМАТТЫҚ ПАРЫЗ	182
Назарова И.Ф. РАБОТА С НЕСПЛОШНЫМ ТЕКСТОМ КАК СПОСОБ ФОРМИРОВАНИЯ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ ОБУЧАЮЩИХСЯ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ	186
Rakhmanbergenova Y.S. ENHANCING CRITICAL THINKING FOR MEDIA LITERACY	197
Рахимова А.С., Апиисова Д.И. ӘДЕБИЕТТЕГІ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚ	203
Резуанова Г.К. ҚАЗАҚ ТІЛІНІҢ БАСЫМДЫҒЫМЕН КӨПТІЛДІ ДАМУ МОДЕЛІН БІЛІМ БЕРУ САЛАСЫНДА ІСКЕ АСЫРУ ТЕТІКТЕРІ (ПАВЛОДАР ОБЛЫСЫ МЕКТЕПТЕРІ ТӘЖІРИБЕСІ НЕГІЗІНДЕ)	205
Самойленко Е.Д. ФУНКЦИОНАЛЬНАЯ (ЧИТАТЕЛЬСКАЯ) ГРАМОТНОСТЬ: ИНТЕГРАЦИЯ В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ И ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ РАБОТЕ	211
Сауранбаева Г.А. ТІЛ БОЛАШАҒЫ – ЕЛ ЕРТЕҢІ	216
Сейльханова Л.А. ВЛИЯНИЕ ДИАЛОГИЧЕСКОЙ РЕЧИ НА РАЗВИТИЕ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ У УЧАЩИХСЯ	218

Сеитов Н. М. БИЛИНГВИЗМ КАК ГЛАВНЫЙ КРИТЕРИЙ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ НА УРОКАХ ИСТОРИИ	223
Серікхан А.С. ОҚУ ПРОЦЕСІН ЖЕТІЛДІРУ ЖОЛДАРЫНЫҢ БІРІ РЕТІНДЕ ЖАҢА ОҚУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ҚОЛДАНУ	228
Смайлова А.А. СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА В РАМКАХ ПОЛИЯЗЫЧИЯ	231
Смирнов В.Д. ПРЕИМУЩЕСТВА И НЕДОСТАТКИ GOOGLE CLASS В ДИСТАНЦИОННОМ ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ	235
Сницарь. Д.В. ДВУАЗЫЧНОЕ ОБУЧЕНИЕ: ПЕРСПЕКТИВЫ И ЭФФЕКТИВНОСТЬ ПРИ ПРЕПОДАВАНИИ ИСТОРИИ КАЗАХСТАНА	238
Сугирбекова А.И. ҚАЗАҚ ТІЛІН ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ КІРІКТІРЕ ОТЫРЫП ОҚЫТУ	243
Султанаева А.Т. ОҚУШЫЛАРДЫҢ ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҒЫНДАҒЫ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ ЖОЛДАРЫ	248
Төрехан А.Е. 5-7 СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ ЖОЛЫ РЕТІНДЕ ФОРМАТИВТІК БАҒАЛАУДЫ ҚОЛДАНУ	249
Тілеген А.Қ., Абилова Ж.Т. ОҚУ ҮДЕРІСІНДЕ LEARNING APPS ПЛАТФОРМАСЫНЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ	255
Увалиев А.А. ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ РАБОТЫ С РЕСУРСАМИ НА ИНТЕГРИРОВАННЫХ УРОКАХ ГЕОГРАФИИ И КАЗАХСКОГО ЯЗЫКА	259
Умурзакова Л.А. ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТ САБАҚТАРЫНДАҒЫ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ДАМУДА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯНЫ ТИІМДІ ПАЙДАЛАНУ	264
Шақаман Ы.Б. БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ТІЛДІК ЖӘНЕ СӨЙЛЕУ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ НЕГІЗДЕРІ	268
Шаринова С.М. «АБАЙТАНУ» ЭЛЕКТИВТІ КУРСЫ АРҚЫЛЫ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ДАМУ	276
Шукоева Б.Т. КӨПТІЛДІЛІК ЖҮЙЕСІНДЕГІ ҚАЗАҚ ТІЛІНІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ	279